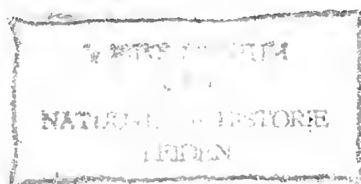

DE ALGEMEENE
EN BYZONDERE
NATUURLYKE HISTORIE.

ELFDE DEEL.

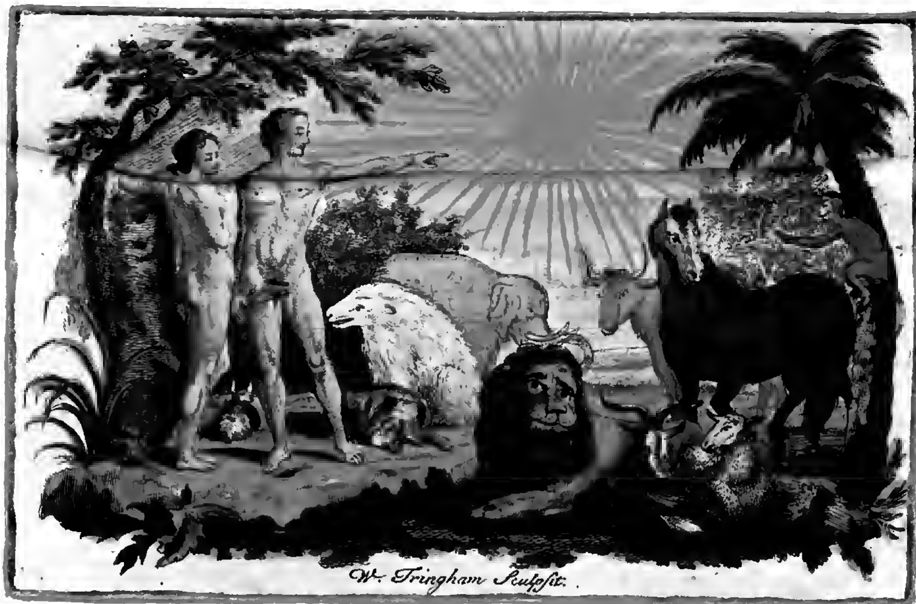

DE ALGEMEENE
EN BYZONDERE
NATUURLYKE HISTORIE,
MET DE
BESCHRYVING VAN
DES KONINGS KABINET.

DOOR

DE Heeren DE BUFFON EN D'AUBENTON.

ELFDE DEEL.

TE AMSTERDAM,
By J. H. SCHNEIDER.
M DCC LXXIX.
Met Privilegie van de Heeren Staaten van Holland en Westvriesland.

I N H O U D.

VAN DIT DEEL.

Door den Hr. DE BUFFON.

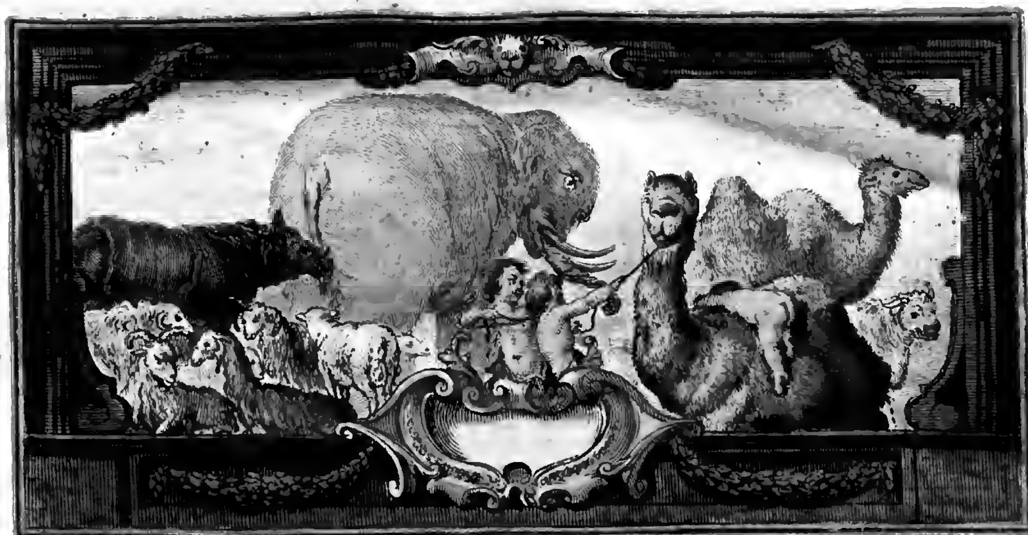
Vertaald

Door den Hr. C. VAN ENGELEN.

Door den Hr. DAUBENTON.

Vertaald

Door den Hr. J. VOEGEN VAN ENGELEN,
Adjunkt Stads-Doctor te Leyden.

DE ALGEMEENE EN BYZONDERE NATUURLYKE HISTORIE.

VOORBERIGT.

Dewyl de byzonderheden der Natuurlyke Historie van geen belang zyn, dan voor die geenen, die zich eeniglyk op die Weetenschap toeleggen, en dat in eene zoo lange verklaaring, als die der byzondere Historie van de Dieren, noodzaaklyk al te veel eenvormigheid heerscht; zoo hebben wy geloofd, dat de meeste onzer Leezers het ons dank zullen weeten, dat wy den draad van eene schryfwyze, die ons bedwingt, van tyd tot tyd afbreeken, door Redevoeringen, in welke wy onze aanmerkingen over de Natuur in 't algemeen zullen opgeeven, en over derzelver uitwerkingen in 't groot zullen handelen. Daar na zullen wy met meer moed tot onze byzondere Verhaalen wederkeeren; want ik beken, dat zulks wel noodig is om zich geduurig bezig te houden omtrent kleine voorwerpen, welker onderzoek het taaiste geduld vereischt, en niets voor den geest overlaat.

DE NATUUR.

EERSTE BESCHOUWING.

DE Natuur is het zamenftel dier Wetten, die door den Schepper vaftgefteld zyn, voor het beftaan der zaaken en de opvolging der Wezens. De Natuur is geen zaak, want deze zaak zou alles zyn; de Natuur is geen wezen, want dit wezen zou God zyn; maar men kan haar als een krachtig en onmeetbaar Vermogen befchouwen, dat alles omvangt, alles bezielt, en 't geen, aan dat van het Opperwezen onderworpen zynde, alleen op zyn bevel begonnen heeft te werken, en 't geen thans nog alleen door zyne medehulp of toeftemming werkt. Dit Vermogen is dat gedeelte van het Godlyk vermogen, 't geen zich openbaart; het is te gelyk de oorzaak en het uitwerkzel, de wyzing en de zelfftandigheid, de fchets en het werk: de Natuur, van de konft der Menfchen zeer verfchillende, wier voortbrengfelen alleen doode werken zyn, is zelfs een werk 't geen altoos leeft; een werkman die onophoudelyk arbeidt, die van alles gebruik weet te maaken, die volgens zyne eigene ontwerpen, en altoos op het zelfde onderwerp arbeidende, wel verre van het uit te putten, het onuitputtelyk maakt: de tyd, de uitgebreidheid en de ftoffe zyn zyne middelen, het Heelal zyn voorwerp, en de beweging en het leven zyn oogmerk.

De uitwerkfelen van dit Vermogen zyn de verfchynfelen der Wereld; de dryfvederen, waar van het gebruik maakt, zyn levendige vermogens, die de uitgebreidheid en de tyd alleen meeten en bepalen konnen, zonder hen ooit te vernietigen; vermogens die elkanderen opweegen, die zich met elkanderen vermengen, die zich tegens elkanderen verzetten, zonder zich onderling te konnen verdelgen: eenige doordringen en vervoeren de lichamen, andere verwarmen en bezielen hen; de aantrekking en voortftuwing zyn de twee voornaamfte werktuigen der werking van dit vermogen op de ruuwe lichamen; de warmte en de levende werktuiglyke deeltjes zyn de werkende grond-beginfelen, die zy in 't werk ftelt tot de vorming en ontwinding der werktuiglyke wezens.

Wat kan de Natuur door diergelyke middelen niet uitwerken! Zy zou alles doen konnen zoo zy vernietigen en fcheppen kon; maar God heeft deze twee uiterftens van het vermogen aan zich behouden, vernietigen en fcheppen zyn eigenfchappen van de Almacht; verderven, veranderen, verdelgen, ontwinden, vernieuwen, en voortbrengen, zyn de eenigfte rechten die hy heeft willen afftaan. Als Uitvoerderes van zyne onherroepelyke beveelen, bewaarfter van zyne onveranderlyke befluiten, wykt de Natuur nooit van de wetten, welke haar voorgefchreven zyn; zy verandert nooit iets in de ontwerpen die haar voorgefchetft zyn, en in alle hare werken vertoont zy het zegel van den Almagtigen: dit godlyk afdrukzel, dit onveranderlyk voorbeeld der be-

ſtaanlykheden, is het voorbeeld waar na zy werkt; een voorbeeld waar van alle de trekken in onuitwiſchbaare karakters zyn uitgedrukt, en die voor altoos bepaald zyn: een voorbeeld 't geen altoos nieuw is, en 't geen het getal der vormen of afdrukzelen, hoe oneindig dit ook zyn mag, alleen maar vernieuwt.

Alles is geſchapen en daar is nog niets vernietigd; de Natuur zweeft tusſchen deze grenspaalen zonder ooit den eenen of anderen te naderen: trachten wy om haar in eenige ſtippen van deze onmeetbaare uitgeſtrektheid te bepaalen, welke zy zedert den oorſprong der eeuwen vervult en doorloopt.

Welke voorwerpen! Een onmeetbaare uitgebreidheid van ſtoffe, die niets anders dan eenen nutteloosen en vervaarlyken klomp zou gevormd hebben, zoo hy niet in afzonderlyke deelen verdeeld geworden was, die door tusſchen wydtens van een geſcheiden zyn, welke duizend malen onmeetbaarder zyn; maar duizenden van lichtende Bollen, op onbegrypelyke afſtanden geplaatſt, zyn de voetſteunen welke tot grondſlagen aan het gebouw der Wereld dienen, millioenen van ondoorſchynende Bollen, om de eerſte rollende, maaken 'er de orde en bouworde van uit: twee eerſte krachten brengen deze groote klompen in beweging, doen hen voortrollen, vervoeren en bezielen hen; ieder dezer werkt alle oogenblikken, en beide haare poogingen vereenigende, zoo beſchryven zy de omtrekken der hemel kringen, en bepaalen in het midden van het ledige, bepaalde plaatſen en vaſtgeſtelde wegen; en het is uit den boezem der beweeging zelve dat het evenwicht der Werelden en de ruſt van het Heelal voortkomt.

De eerſte van deze krachten is door alle ſtof gelykmaatig, de tweede is in een ongelyke maate, verſpreid: ieder ondeelbaar deeltje der ſtoffe bezit een zelfde hoeveelheid van aantrekkracht, iedere Bol bezit een verſchillende hoeveelheid van voortdryvende kracht; dus is het mede met de vaſte ſtarren en dwaalſtarren gelegen, men heeft 'er Bollen onder, die alleen gevormd ſchynen om aan te trekken, en andere om voort te dryven of om voortgedreven te worden, kringen die eene gemeene voortdryvende kracht in dezelve richting ontvangen hebben, en andere eene byzondere voortdryvende kracht, eenzaame ſtarren en andere, die door wachters vergezeld worden, lichaamen van licht, en klompen van duiſternis, dwaalſtarren, wier verſchillende deelen alleen beurtelings een geleend licht genieten, ſtaartſtarren welke zich in de duiſternis van de dieptens der uitgeſtrektheid verliezen, en na het verloop van eenige eeuwen zich weder met nieuwen luiſter komen bekleeden; zonnen welke verſchynen, verdwynen en beurtelings ſchynen te ontbranden en uitgebluſcht te worden, andere, welke zich maar eenmaal vertoonen en vervolgens voor altoos taanen. De Hemel is het land dier groote gebeurtenisſen; maar het menſchelyk oog is naauwlyks in ſtaat om haar te ontdekken: de ſlooping van eene zon, 't geen den ondergang van eene wereld of van een ſtelzel werelden veroorzaakt, brengt geen ander uitwerkzel in onze oogen voort dan dat van een dwaalvuurtje, 't geen glinſtert en uitgebluſcht word: de menſch, aan den aardſtip bepaald zynde op welken hy groeit, beſchouwt dezen ſtip als eene wereld en de werelden als ſtippen.

Want deze Aarde, die hy bewoont, naauwlyks merkbaar onder de andere Bollen zynde, en geheel onzichtbaar voor de andere zonnestelsels, een millioen maalen kleinder dan de zon die haar verlieht, en duizend maalen kleinder dan andere dwaalstarren, welke gelyk zy aan de macht van dit hemellicht onderworpen, en gedwongen zyn om zich om het zelve in een kring te bewegen. Saturnus, Jupiter, Mars, de Aarde, Venus, Mercurius en de Zon beslaan het kleinste gedeelte der hemelen, 't geen wy *ons Heelal* noemen. Alle deze dwaalstarren met hare wachters, door een snelle beweeging in den zelfden zin en byna in het zelfde vlak mede gevoerd wordende, vormen een rad van een wyd-uitgestrekte middelyn, waar van de spil alleen den last draagt, en die zelfs met snelheid omgaande, zich heeft moeten verhitten, ontbranden en warmte en licht tot aan de uiteindens van den omtrek verspreiden: zoo lang deze bewegingen duuren zullen (en zy zullen eeuwig zyn, ten minsten zoo de hand van den eersten Beweeger 'er zich niet tegen verzet en zoo veel kracht in 't werk stelt om haar te vernietigen als 'er nodig geweest is om haar te scheppen), zal de Zon haaren luister behouden en met haar licht alle de kringen der wereld vervullen; en vermits in een stelzel, in welk alles zich onderling aantrekt, niets zich verliezen of zonder weder te keeren zich verwyderen kan, moet de hoeveelheid der stoffe altoos dezelve blyven, en zal deze ryke bronwel van licht en leven nooit uitgeput worden, en nooit ophouden te vloeijen; want de andere Zonnen, die mede gestaadig haar vuur uitschieten, geeven aan onze Zon zoo veel licht weder als zy van haar ontvangen.

De Staartstarren, die in veel grooter aantal dan de Dwaalstarren zyn, en gelyk zy aan het vermogen der Zon onderworpen, weegen mede op dezen gemeenen vuurpoel, vermeerderen 'er den last van en werken met alle haare zwaarte tot hare ontbranding mede: zy maken een gedeelte van ons Heelal uit, vermits zy, gelyk de Dwaalstarren, aan de aantrekking van de Zon onderworpen zyn; maar zy hebben noch onderling, noch met de Dwaalstarren, niets gemeen in haare beweeging van voortdryving, zy lopen ieder in een byzonder vlak voort, en beschryven kringen, die meer of min verlengt zyn in de verschillende tydperken der tyden, waar van eenige uit verscheide jaren, en andere uit eenige eeuwen bestaan: de Zon, die op zich zelve ronddraait, maar voor het overige onbeweeglyk in het midden van alles blyft, dient te gelyk tot een fakkel, haardsteede, en spil aan alle deze deelen van het werktuig der Wereld.

Het is door hare grootte zelfs dat zy onbeweeglyk blyft, en de andere Bollen dwingt om haar te draaijen: vermits de kracht, in evenredigheid met de hoeveelheid van stoffe haar gegeven, onvergelyklyk grooter dan die der Staartstarren is, om dat zy duizend maalen meer stoffe dan de groote Dwaalstarren bevat, zoo konnen zy haar uit haare plaats niet doen wyken, noch zich aan haar vermogen onttrekken, 't geen door zich tot aan onmeetbare afstanden uit te strekken haar alle bedwingt, en ten einde van eenen zekeren tyd die geene tot haar doet weder keeren, welke zich het verste verwyderen; eenige zelfs naderen by haare wederkeering haar zoo naby, dat zy, na geduurende verscheide eeuwen verkoeld te zyn, een onbegrypelyke hitte ondergaan: zy zyn

aan vreemde omwentelingen door deze beurtelingsche verwisselingen van uitnemende hitte en koude onderworpen, zoo wel als door de ongelykheden van hare beweeging, die dan eens op een verbaazende wyze snel is en vervolgens oneindig vertraagd word: het zyn, om dus te spreken, werelden die in wanorder zyn in vergelyking van de Dwaalstarren, wier wandelkringen regelmaatiger zynde, haare beweegingen gelykvormiger, en hare gematigdheid altoos dezelfde, rustplaatzen schynen te zyn, alwaar alles standvastig zynde, de Natuur een ontwerp vormen kan, gelykvormig werken, en zich achtervolgens in alle hare uitgestrektheid ontwinden. Onder deze uitgekoren Bollen der omloopende Starren, schynt die welke wy bewonen nog bevoorrecht te zyn: minder koud en minder van de Zon verwyderd dan Saturnus, Jupiter en Mars, zoo is hy mede minder heet dan Venus en Mercurius, welke te naby dit hemellicht geplaatst schynen.

Met welk eenen luister praalt de Natuur mede niet op de Aarde? Een zuiver licht zich van het Oosten tot het Westen verspreidende, bestraalt beurtelings de beide halve ronden van dezen bol; eene doorschynende en ligte vloeistof omringt denzelven, eene zagte en levendmakende warmte bezielt alle de zaden des levens en doet hen ontluiken: levendige en heilzaame wateren verschaffen hun voedzel en bevorderen hunnen groei; verhevenheden, die in het midden der vlaktens verspreid zyn, houden de dampen der lucht op, maaken deze bronnen onuitputbaar en altoos nieuw; onmeetbaare uithollingen, welke geschikt zyn om hare wateren te ontvangen, verdeelen de landen: de uitgestrektheid der Zee is zoo groot als die der Aarde; dit is geen koude en onvruchtbare hoofdstof, het is een nieuw ryk 't geen al zoo vermogende, en al zoo volkryk als het eerste is. De vinger Gods heeft zyne eindpalen afgetekend: terwyl de Zee de westelyke stranden langzamerhand inzwelgt, laat zy de oostelyke ontbloot achter zich: deze onmeetbare waterklomp, die door zich zelven werkeloos is, volgt de indrukzelen der bewegingen van de hemelsche lichaamen, hy beweegt zich heen en weder door de regelmaatige slingeringen van vloed en eb, hy verheft zich en daalt neder met het hemellicht 't welk des nachts heerscht, hy verheft zich nog meerder wanneer het eenstemmig met het hemellicht werkt, 't welk geduurende den dag de heerschappy voert, en wanneer beide hunne krachten ten tyde der nacht-eveningen vereenigen, zoo veroorzaken zy de hoogste vloeden: onze verstandhouding met den Hemel openbaart zich nergens duidelyker in. Uit deze standvastige en algemeene beweginge komen veranderlyke en byzondere beweegingen voort, vervoeringen van aarde, verzamelingen van stoffe welke op den bodem der wateren verhevenheden vormen, die gelykvormig aan die gene zyn, die wy op het oppervlak der Aarde ontdekken: stroomen die de richting van deze aaneengeschakelde bergen volgende, hun een gedaante geven, waar van alle de hoeken elkanderen beantwoorden, en in het midden der baaren voortlopende, gelyk de wateren over de Aarde vloeijen, zyn inderdaad de Rivieren der Zee.

De lucht die nog ligter en nog vloeibaarder dan het water is, gehoorzaamt mede aan een nog grooter aantal van vermogens, de afgelegen werking van de Zon en Maan, de onmiddelyke werking van de Zee, die van de

warmte die haar verdunt, en die van de koude die haar verdikt, veroorzaken 'er gestadige beroeringen in: de winden zyn haare stroomen; zy dryven de wolken voort en verzaamelen hen, zy brengen de verhevelingen voort en voeren op het dorre oppervlak der landstreken de vochtige dampen van de Zeekusten; zy bewerken de onweders, verspreiden en verdeelen den vruchtbaarmakenden regen en den verkwikkenden daauw; zy verontrusten de bewegingen der Zee, beroeren het beweeglyke oppervlak der wateren, doen de stroomen stil houden of met verhaasting voortsnellen, doen het te rug stroomen, verwekken de stroomen, doen de baaren opstygen, de vergramde Zee verheft zich hemelwaards, en komt met geloei zich verbreken, tegen de onbeweeglyke dyken die zy door alle hare pogingen noch verdelgen noch te boven stygen kan.

De Aarde, boven het oppervlak der Zee verheven, is voor haare overstromingen beveiligd; haar oppervlak 't geen met bloemen en groente versierd is, 't geen telkens vernieuwd word, 't geen met duizend en duizend soorten van verschillende dieren bevolkt is, is de zetel der rust, een woonplaats van vermaak, in welke de mensch geplaatst is om de Natuur te ondersteunen, en die zich aan het hoofd van alle de wezens gesteld vindt; het eenigste onder alle zynde, 't geen bekwaam is om te kennen, en waardig om met verwondering te beschouwen, zoo heeft God hem aanschouwer van het Heelal en getuigen van zyne wonderen gemaakt; de godlyke vonk die hem bezielt, maakt hem deelgenoot van die godlyke verborgenheden; het is door dit licht dat hy denkt en overweegt, het is door het zelve dat hy ziet en leest in het boek der Wereld, even als in een handschrift der Godheid.

De Natuur is de uitwendige troon van de godlyke heerlykheid; de mensch die haar beschouwt, en zich in haare volmaaktheden oeffent, verheft zich by trappen tot den inwendigen troon van de Almacht; geschapen zynde om den Schepper aan te bidden, zoo gebiedt hy over alle de schepselen; Leenman des Hemels, en Koning van de Aarde zynde, zoo verdeelt hy haar, bevolkt haar en verrykt haar; hy bepaalt onder de levende wezens de orde, de ondergeschiktheid en de overeenstemming; hy versiert de Natuur zelve, kweekt haar aan en beschaaft haar; verbant 'er den distel en doorn uit, en doet 'er de druif en roos in vermenigvuldigen. Beschouw deze woeste landstreken, deze treurige gewesten, in welke de mensch nooit zyn verblyf gehouden heeft; zy zyn op alle de verheven plaatzen met digte en akelige bosschen bedekt, boomen, die van schors en kruin ontbloot, reeds gekromt en verbroken zyn, dreigen door ouderdom neder te storten, andere in een grooter aantal, liggen aan de voeten der eerste nedergeveld, zy verrotten op hoopen van andere, welke reeds verrot zyn, en bederven en verstikken de zaden, die gereed stonden om uit te spruiten. De Natuur, die overal elders door hare bloeijende jeugd uitblinkt, schynt hier door alle de kwalen van den ouderdom overstelpt; de Aarde overladen door den last, en met de overblyfselen van hare voortbrengselen bedekt, biedt in plaats van een lachende groente, niets anders dan een verwarde op een stapeling aan, welke met oude boomen doorvlochten is, welke gulzige planten, mosschen, en zwammen voortbrengt, alle on-

reine vruchten der verderving: alle de lage gedeeltens zyn met ſtilſtaande wateren bedekt, welke verderven om dat zy noch geleid noch beſtuurd worden; ſlykachtige gronden, noch vaſt noch vloeibaar zynde, zyn ongenaakbaar, en blyven even nutteloos voor de bewoonders der aarde en der wateren; moerasſen, die met waterplanten bedekt zyn, voeden alleen vergiftige inſecten en dienen tot een ſchuilplaats voor de onreine dieren. Tuſſchen deze beſmette moeraſſen, welke de lage plaatſen beſlaan, en de vervallene boſſchen, die de hoogtens bedekken, breiden zich een ſoort van heiden en rietvelden uit, welke niets gemeen met onze weiden hebben; de onkruiden verdrukken en verſtikken hier de goede planten; men ziet hier dat malſche en fyne gras niet, 't geen het dons der Aarde ſchynt uit te maken, het zyn geenzins klaverryke beemden die met bloemen geſchakeerd zyn; men ziet hier alleen grove planten, wreede en doornachtige kruiden, die door elkanderen gevlochten zyn, minder met de Aarde dan met elkanderen verknocht ſchynen, welke beurtelings verdrogen en op een hoopen, en dus een nuttelooze korſt maken van verſcheide voeten dik. Geene wegen, geen gemeenſchap van de eene plaats met de andere, niet een eenige voetſtap van verſtandhouding kan men op deze woeſte plaatſen ontdekken; de menſch verplicht zynde de voetpaden der wilde dieren te volgen, geſtadig genoodzaakt om op zyne hoede te zyn ten einde 'er de prooi niet van te worden; verſchrikt door hun gebrul, zelfs door de ſtilte ontzet, die in deze akelige eenzaamheden heerſcht, zoo keert hy op zyne voetſtappen te rug en zegt: De woeſte Natuur is afſchuuwlyk en ſtervende; Ik ben het, Ik alleen, die haar aangenaam en levendig maken kan: laten wy deze moeraſſen uitdrogen, bezielen wy dit water met het te doen ſtroomen, laten wy 'er beeken en kanalen van vormen; maken wy van die werkzaame en alverſlindende hoofdſtof gebruik, die men voor ons verborgen hadt, en die wy alleen aan ons zelven verſchuldigd zyn; brengen wy het vuur in deze verdorde planten, in deze oude boſſchen, die reeds ten halven verteerd zyn: wel ras zullen wy in plaats van biezen en waterplompen, waar uit de Pad haar vergift te zamen ſtelt, de boterbloemen, de klaveren, en het heilzame en malſche gras zien voortkomen; geheele kudden van huppelende dieren zullen dezen grond betreden, die hen voormaals niet draagen konde; zy zullen 'er een overvloedig beſtaan vinden, een voeder 't geen zich telkens vernieuwt; zy zullen 'er zich vermenigvuldigen om hun geſlacht nog verder uit te breiden: bedienen wy ons van deze nieuwe medehelpers om ons werk te voleinden; dat de os onder het jok gebracht, zyne krachten en de zwaarte van zyn lichaam in 't werk ſtelle, om met den kouter vooren in de Aarde te doen vormen, dat zy door den Landbouw verjeugdigd worde; een nieuwe Natuur zal uit onze handen voortkomen.

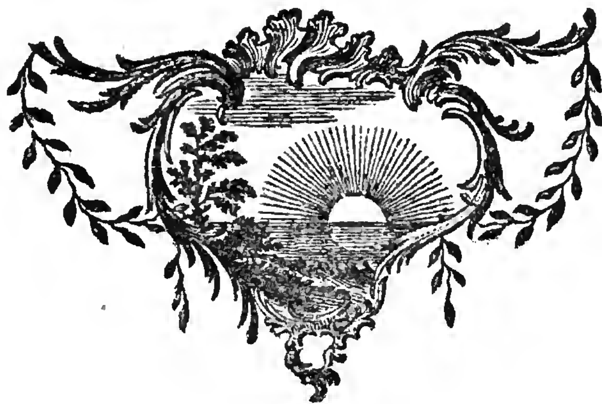
Hoe ſchoon is deze bebouwde Natuur! hoe luiſterryk en prachtig is zy door de zorgvuldigheden van den menſch verſierd! Hy maakt 'er zelfs het voornaamſte ſieraad van uit, hy is 'er het edelſte voortbrengſel van; met zich te vermenigvuldigen, vermenigvuldigt hy het dierbaarſte aller zaaden: zy ſchynt zelfs zich mede met hem te vermenigvuldigen; hy doet door zyne konſt alles in het licht verſchynen, wat zy in haren boezem beſloten heeft; wat al onbe-

kende schatten, wat al nieuwe rykdommen! De bloemen, de vruchten, de granen tot volmaaktheid gebracht en tot in het oneindige vermenigvuldigd; de nuttige soorten der dieren vervoerd, uitgebreid, en tot een ontelbaar getal vermenigvuldigd; de schadelyke soorten ten onder gebracht, binnen zekere grenspalen besloten en verbannen: het goud, en het yzer, 't geen nuttiger dan het goud is, uit de ingewanden der Aarde opgedolven: de stortvloeden bedwongen, de loop der Rivieren geregeld en binnen paalen besloten; de Zee zelfs ten ondergebracht, herkend, en van het eene halfrond tot aan het andere doorktuist; de Aarde die alomme naakbaar is, alomme zoo levendig als vruchtbaar gemaakt; in de valeijen lachende weiden gevormd, in de vlaktens kostbaar voeder aangekweekt, of nog ryker oogsten ingezameld; de heuvelen met wynstokken en vruchtboomen bedekt, hunne toppen met nuttige boomen en jonge bosschen gekroond; de woestynen in woonplaatsen veranderd, die door een talloos volk bewoond worden, 't geen door een gestadigen omloop, zich van het middelpunt, tot aan het uiteinde verspreidt; wegen gebaand en gebruikt, alomme gemeenschappen opgerecht als zoo veel getuigen van het vermogen en de vereeniging der maatschappy: duizend andere gedenktekenen van macht en roem betogen genoegzaam dat de mensch, meester van zyn erfgoed, de Aarde, het geheele oppervlak daar van veranderd en vernieuwd heeft, en dat hy in alle tyden het ryk met de Natuur gedeeld heeft.

Echter heerscht hy alleen door het recht van overwinning; hy geniet veel eerder dan dat hy bezit, en hy behoudt zyn recht niet dan door gestadige vernieuwde zorgvuldigheden; wanneer deze ophouden, zoo kwynt alles, alles verzwakt, alles verandert, alles keert onder het gezach der Natuur weder: zy herneemt hare rechten, wischt het menschelyk werk uit, en bedekt zyne prachtigste gedenktekenen met stof en mosch, vernietigt hen door den tyd, en laat hem alleen het hartenleed dat hy door zyn verzuim dat gene verloren heeft, dat zyne voorvaderen door hunnen arbeid verworven hadden. Deze tyden, in welke de mensch zyn erfgoed verliest, deze eeuwen van barbaarschheid, geduurende welke alles vervalt, zyn altoos door den kryg voorbereid, en vertoonen zich gelyktydig met den hongersnood en de ontvolking. De mensch die niets dan door het groot aantal vermag, die niet sterk is dan alleen door de vereeniging, die alleen door de vrede gelukkig is, bezit de woede van de wapenen tot zyn onheil aan te gorden en tot zynen ondergang te stryden: door de onverzadelyke hebluft vervoerd en door de nog onverzadelyker Staatzucht verblind wordende, zoo legt hy alle gevoelens van menschelykheid af, keert alle zyne vermogens tegens zich zelven, zoekt zyn geslacht te verdelgen, en verdelgt zich inderdaad zelven, en na dat deze tooneelen van bloed en moord afgelopen zyn, wanneer de damp van den krygsroem verdweenen is, zoo beschouwt hy met een treurig oog de verwoeste Aarde, de konsten onder de puinhopen bedolven, de natiën verstrooid, de volken verzwakt, zyn eigen geluk verdorven, en zyn wezendlyk vermogen vernietigd.

GROOTE

GROOTE GOD! *wiens tegenwoordigheid alleen de Natuur in ſtand houdt, en de overeenſtemming der wetten van 't Heelal handhavent;* GY *die van den onwankelbaren troon des opperſten Hemels, alle de Zonneſtelſels zonder ſchokkingen en verwarringen ziet omgaan;* DIE *uit den boezem der ruſt, ieder oogenblik hunne ontmeetbaare beweegingen weder voortbrengt, en alleen in eene diepe vrede dit oneindig getal van hemelen en werelden beſtuurt; geef, geef eindelyk de ruſt aan de beroerde Aarde weder! Laat zy in een diep ſtilzwygen gedompeld zyn! Dat op uwe ſtemme, de tweedracht en kryg ophouden, hun hoogmoedig geſchrei te laaten hooren!* OPPERSTE GOEDHEID, *Schepper van alle wezens, uw Vaderlyk oog beſchouwt alle de voorwerpen der Schepping; maar de menſch is uw uitverkoren wezen;* GY *hebt zyne ziel door eene ſtraal van uw eeuwig licht verlicht; brengt uwe weldaaden ten hoogſten top met zyn hart door een ſtraal van uwe liefde te bezielen: zoo zal deze godlyke geneigdheid, door zich alomme te verſpreiden, de vyandige harten vereenigen; de menſch zal het aangezicht van zynen medemenſch niet meer duchten, en zyne hand zal zich met het moordzuchtig ſtaal niet meer wapenen; het alvernielend vuur des oorlogs zal de bronwel der geſlachten niet meer doen uitdroogen; het menſchelyk geſlacht 't geen thans verzwakt, verminkt, en in deszelfs bloei afgeſneden wordt, zal op nieuw uitſpruiten, en zich tot het oneindige vermeerderen; de Natuur, door den laſt der rampen gedrukt, onvruchtbaar en verlaten zynde, zal ras met een nieuw leven hare oude vruchtbaarheid weder bekomen; en wy,* WELDOENDE GOD, *wy zullen haar onderſteunen, haar aankweeken, haar onophoudelyk gadeſlaan, om u ieder oogenblik een nieuwe ſchatting van dankbaarheid en verwondering op te offeren.*

DE OLYFANT. (*)

De Olyfant is, zo wy ons zelven niet mede rekenen, het opmerkelykste schepzel van onze wereld, het overtreft alle landdieren in grootte, en koomt naby den mensch in schranderheid, (a) ten minsten voor zo verre de stof een geestelyk wezen kan naderen. De olyfant, de hond, de bever en de aap zyn van alle de bezielde wezens die, welker instinct verwonderlykst is; maar dat instinct, 't welk enkel het voortbrengzel is van alle de uit-en in-wendige vermogens van het dier te samen genomen, vertoont zig in zeer verschillende uitwerkingen in elk dezer dieren. De hond is uit den aart, en wanneer hy aan zig zelven wordt overgelaaten zo wreed, zo bloeddorstig, als de wolf; men heeft alleenlyk in die woeste natuur een buigbaar punt, een beginsel van onderwerping en gezelligheid gevonden, daar de mensch gebruik van gemaakt; en waar door hy hem vatbaar gemaakt heeft voor genegenheid en verknogtheid. Het is van de natuur, dat de hond dit beginzel, of de keen, om zo te spreeken van deze gevoelens heeft ontvangen: wy hebben het zelve vervolgens gekoesterd, gekweekt, en verder ontzwagteld door eene oude en standvastige maatschappy met dit dier, dat onze maatschappy alleen waardig was; datboven alle anderen vatbaar, en geschikt, voor de indrukzelen van voorwerpen, die van buiten op hetzelve werken, in den omgang met den mensch alle zyne betreklyke vermogens volmaakt heeft, zyne gevoeligheid, zyne onderwerpelykheid, zyn mond, zyn bekwaamheden, alles, tot zyne mannieren zelve, heeft zig door 't voorbeeld van zyn meester laaten vormen: men moet hem dan geenzins alles toeschryven wat hy schynt te hebben; zyne verhevenste, zyne treffendste hoedanigheden zyn van ons ontleend: hy heeft meer verkreegen volmaaktheid dan de anderen dieren, om dat hy meer gelegenheid heeft om te verkrygen; omdat hy, wel verre van even als zy afkeerig van den mensch te zyn, eene geneigdheid voor denzelven heeft; om dat dit zagt en liefelyk gevoel, dat nimmer stom is daar het huisvest, zig in den hond heeft doen kennen door de zugt om te behaagen, en de onderwerpelykheid, de getrouwheid, de gehoorzaamheid heeft voortgebragt, alle welke uitwerkzels vergezeld zyn gebleeven van de noodige oplettendheid en werkzaamheid om de bevelen met yver te volbrengen, welken zy zo gereedelyk ontvangen.

(*) Olyfant; in 't Grieksch Ἐλέφας; in 't Latyn *Elephantus*, *Barrus*; in 't Italiaansch *Leophante*; in 't Spaansch, *Elephante*; in 't Hoogduitsch *Elephant*; in 't Engelsch en Fransch *Elephant*; in 't Oosten Elphil, Phil of Fil is een Chaldeeusch woord, dat Yvoor betekent, en waar van Munster gebruik gemaakt heeft om den olyfant aan te duiden. Men noemde eertyds den olyfant *Barre* in de Oostindïen; en 't is waarschynlyk daarvan dat het woord *Barrus* afkomt, dien de Latynen naderhand aan den olyfant gegeeven hebben. Gesner *cap. de Elephanto.* Men noemt hem te Congo *Manzao*, of *Manze*. *Voyage de* Drack *Paris* 1641. *pag.* 104.

(a) „ De olyfant munt uit in fynheid van zintuigen en in verdere schranderheid. Aristot. Hist. Anim. *lib.* IX. *Cap.* 46. De olyphanten zyn van natuur zagtaartig, en „ koomen naast aan het redelyk dier. *Strab.* Ik heb eenige olyfanten gezien die my „ voorzigtiger toescheenen dan de menschen in zommige oorden." Vartomannus *apud Gesnerum cap. de Elephanto.*

De aap in 't tegendeel is zo ongezeggelyk als buitenſpoorig; zyne natuur is in alles even weerbarſtig; geene betreklyke gevoeligheid, geene erkentenis voor goede behandelingen, geen geheugen van weldaaden; verwydering voor de verkeering met den menſch, afgryzen voor dwang, geneigdheid tot allerlei ſoort van kwaad, of om beter te zeggen, een hertbegeerte om alles te doen wat kan ſchaaden of mishaagen. Maar die wezendlyke gebreken worden door ſchynbaare volmaaktheden vergoed. Hy is uitwendig even als de menſch gemaakt; hy heeft armen, handen, vingers; het gebruik dier deelen alleen verheft hem, ten opzigte der behendigheid, boven de andere dieren, en de betrekkingen, die zy hem door de gelykheid der beweegingen, en de overeenkomſt der verrigtingen, tot ons geeven, behaagen en misleiden ons, en doen ons aan inwendige hoedanigheden toeſchryven, 't geen niet dan van de vorm der ledemaaten afhangt.

De bever die in de vermogens, welke zy hoofd voor hoofd bezitten, verre beneden den hond en den aap ſchynt te zyn, heeft egter van de Natuur eene gaaf ontvangen, die 't geſchenk der ſtemme byna kan opweegen. Hy doet zig van die van zyne ſoort verſtaan, en zoo wel verſtaan, dat zy zig in maatſchappy vereenigen, dat zy eenſtemmig werken, dat zy groote en lange onderneemingen in 't gemeen uitvoeren, en deze gezellige genegenheid, zo wel als het voortbrengzel hunner onderlinge verſtandhouding en gezamenlyke verrigtingen, vorderen met grooter regt onze verwondering, dan de behendigheid van den aap, en de getrouwheid van den hond.

De hond heeft derhalven niet dan geeſt, (men vergunne my, by mangel van gepaſte woorden, deze uitdrukking te gebruiken) en wel een geleenden geeſt; de aap heeft 'er niet dan de vertooning van; en de bever heeft geen geeſt of vernuft dan voor hem alleen en de zynen. De olyfant overtreft hen alle drie, hy vereenigt de verhevenſte hoedanigheden. De hand is 't voornaamste werktuig der behendigheid van den aap; de olyfant heeft zyn ſnuit, die hem voor arm en hand dient, en waarmede hy de kleinſte dingen even als de grootſte kan opneemen en aangrypen, dezelve aan den mond brengen, op zyn rug leggen, omvatten en houden, of verre wegwerpen, en waarin hy derhalven hetzelfde middel van behendigheid vindt als de aap; ter zelfder tyd heeft hy de leerzaamheid van den hond; hy is, even als deze vatbaar voor erkentenis, en voor eene ſterke verknogtheid, hy gewent zig ligtelyk aan den menſch, onderwerpt zig minder aan hem door geweld, dan door vriendelyke behandelingen, dient hem met yver, met getrouwheid, met vernuft, enz. Eindelyk de olyfant, gelyk ook de bever, bemint het gezelſchap van zyns gelyken, hy doet 'er zig van verſtaan; men ziet hen dikwils zig verzamelen, zig verſtrooijen, gemeenſchaplyk handelen, en, zo zy niets bouwen, zo zy niet in 't gemeen werken, is dit miſſchien eeniglyk aan gebrek van genoegzaame ruimte en ruſt toe te ſchryven; want de menſchen zyn reeds van zeer oude tyden in die ſtreeken, daar zig de olyfant onthoudt, ſterk toegenoomen; hy leeft derhalven in ongeruſtheid, en is nergens vreedzaam bezitter van eene ruimte, groot en vry genoeg om zig daar met een vaſt verblyf ter neer te zetten. Wy hebben gezien, dat alle deze voorwaarden en gunſtige

omſtandigheden noodig zyn om den bever zyne talenten te doen vertoonen, en dat overal, waar de menſchen door gedrongen zyn, hy zyne kloekheid, zyn vernuft en werkzaamheid verlieſt, en ophoudt te bouwen. Yder wezen in de Natuur heeft zyne wezendlyke waardy, en zyne betrekkelyke waarde, zo men de eene en andere in den olyfant wel wil beoordeelen, moet men hem ten minſten het vernuft van den bever, de behendigheid van den aap, het gevoel van den hond, toeſtaan; en daar vervolgens de byzondere voordeelen die de olyfant boven alle andere heeft, die, namelyk van zyne ſterkte, van zyne grootte, en van zyn lang leven, byvoegen; moet men zyne wapenen of ſlagtanden niet vergeeten, waarmede hy den leeuw doorſtooten en verwinnen kan; men moet zig vertegenwoordigen, dat onder zyne voetſtappen, de aarde ſchudt, dat hy met zyne hand, (*b*) de boomen uit den grond rukt, dat hy met den val van zyn lighaam eene bres in den muur maakt; dat hy verſchriklyk door zyne kragt, nog daarenboven onverwinlyk is door den enkelen wederſtand van zyn geweldig lighaam, en de dikte der huid die het zelve bedekt; dat hy op zyn rug een toren ten oorlog gewapend, en met verſcheiden mannen bezet, kan draagen; dat hy alleen werktuigen beweegt, en laſten vervoert, die zes paarden niet zouden kunnen beweegen; dat hy by deze verbazende ſterkte, en moed, eene groote voorzigtigheid, bedaardheid, en ſtipte gehoorzaamheid voegt; dat hy zig zelfs in zyne ſterkſte driften weet te maatigen; dat hy eer ſtandvaſtig dan onſtuimig in de liefde is; (*c*) in zyne grimmigheid zyne vrienden ontziet, en nooit aanvalt, dan op de geenen, die hem beledigd hebben; dat hy een weldaad zo lang onthoudt als een verongelyking, en geen ſmaak in vleeſch hebbende, maar zig alleen met aardgewaſſen geneerende, geen geboren vyand is van andere dieren; eindelyk, dat hy van allen bemind wordt, omdat allen hem ontzien en geen reden hebben om hem te vreezen..

Dus hebben de menſchen in alle tyden voor dit groot dier, voor dit voornaamſte der dieren, eene ſoort van eerbied gehad. De Ouden beſchouwden het

(*b*) Veteres proboscidem elephanti manum appellaverunt. — Eadem aliquoties nummum e terra tollentem vidi, & aliquando detrahentem arboris ramum, quem viri viginti quatuor, fune trahentes, ad humum flectere non potueramus, cum ſolus elephas tribus vicibus motum detrahebat. VARTOMANNUS *apud* GESNER. *cap. de Elephanto.* — Sylveſtres elephanti fagos, oleaſtros & palmas dentibus ſubvertunt radicitus. OPPIAN. — Promuscis elephanti naris eſt qua cibum tam ſiccum, quam humidum ille captat, orique, perinde ac *manu* admoveat; arbores etiam eâdem complectendo evellit; Denique eâ non alio utitur modo niſi ut manu. ARISTOT. *de part. anim, l.* II. *c.* 16. — Habet præterea talem tantamque narem elephantus, ut eâ manus vice utatur..... ſuo etiam rectori erigit atque offert, arbores quoque eâdem proſternit, & quoties immerſus per aquam ingreditur, eâ ipſâ in ſublime reflat atque reſpirat. ARISTOT. *Hiſt. Amm. l.* II. *c.* I. — „ De ſterkte is van „ den Olyfant zo groot dat men 'er geen denkbeeld van hebben kan dan door de on„ dervinding. Ik heb 'er gezien, die twee gegoten ſtukken Kanon met kabels aan malkan„ deren gebonden, en weegende elk drie duizend ponden, op hunne tanden droegen: hy ligt „ dan dezelve alleen op, en droeg ze vyf honderd treeden voort. Ik heb ook een Oly„ fant Schepen en Galeijen op het land zien haalen, en te water brengen." Fr. PYRARD. *Paris* 1619. *Tom.* II. *p.* 356.

(*c*) Nec adulteria novere, nec ulla propter fœminas inter ſe prælia, cœteris animalibus pernicialia; non quia deſit illis amoris vis, &c. PLINIUS *Lib.* VIII. *cap.* 5. — Mas quam impleverit coïtu eam amplius non tangit. ARISTOT. *Hiſt. animal.* lib. IX. c. 46.

als een wonder, als een mirakel der Natuur (en 't is inderdaad haar uiterfte pooging); zy hebben zyne natuurlyke hoedanigheden fterk vergroot; zy hebben het verftandelyke hoedanigheden, en zedelyke deugden toegefchreeven. PLINIUS, ÆLIANUS, SOLINUS, PLUTARCHUS, en andere laatere Auteuren, hebben niet gefchroomd aan deze dieren beredeneerde zeden, een natuurlyken, een ingefchapen (*d*) Godsdienft, een geregelde eerbewyzing aan een hooger magt, de dagelykfche aanbidding van de zon en de maan, het gebruik van afwaffching voor dat zy de aanbidding beginnen, den geeft van waarzeggery, de eerbiedige onderwerping aan den hemel, in de liefde voor huns gelyken, toe te fchryven, als welken zy tot den dood toe byftaan, en welker lyken zy met hunne traanen befproeijen en vervolgens met aarde overdekken, enz. De Indiaanen, voor ingenomen met het denkbeeld der zielsverhuizing, houden zig nog heden verzekerd, dat zulk een heerlyk lighaam als dat des olyfants niet dan door de ziel van een groot man, of van een Vorft kan bewoond en beftierd worden. Men eerbiedt in Siam (*e*), in Lagos, in Pegu (*f*), enz., de witte oly-

(*d*) Hominum indigenarum linguam Elephanti intelligunt: ÆLIAN. lib. IV. cap. 24.... Luna nova nitescente audio elephantos naturali quadam & ineffabili intelligentià e fylva, ubi pascuntur, ramos recens decerptos auferre, eosque deinde in fublime tollere, ut fufpicere & leviter ramos movere tanquam fupplicium quoddam, enz. ÆLIAN; lib. IV. cap. 10. — Elephas eft animal proximum humanis fenfibus:... quippe intellectus illis fermonis patrii, & imperiorum obedientia, officiorumque, quæ didicere, memoria, amoris & gloriæ voluptas imo vero, quæ etiam in homine rara probitas, prudentia, æquitas, religio quoque fiderum, folisque, ac lunæ veneratio. Autoris funt nitescente luna nova greges eorum descendere, ibique fe purificantes folenniter aqua circum fpergi atque ita falutato fidere, in fylvas reverti ..... vifique funt feffi ægritudine herbas fupini in cœlum jacientes, veluti tellure precibus allegata. PLINIUS *Hift. Nat. lib.* VIII. *cap.* 1. — fe abluunt & purificant, deinde adorant folem & lunam — cadavera fui generis fepeliunt. — lamentant, ramos & pulverem injiciunt fupra cadaver — fagittas extrahunt, tanquam Chyrurgi periti. PLINIUS, ÆLIANUS, SOLINUS, TZETZUS, enz.

(*e*) De Hr. CONSTANCE geleidde den Ambaffadeur, om den witten olyfant te zien; die in de Indiën in zo hooge achting, en het onderwerp van zo veele oorlogen is; hy is vry klein, en zo oud, dat hy zig geheel gerimpeld vertoont; Daar zyn verfcheiden Mandarins gefteld om zorg voor hem te draagen, en men dient hem niet dan in gouden vaten; ten minften waren de twee kommen die men hem voorgezet hadt, van maffief goud, en van eene ongemeene grootte. Zyn vertrek is heerlyk, en het boutwerk van het paviljoen, waar in hy zyn verblyf houdt, fraai verguld, *Prem. voyage* du P. TACHARD. *Paris* 1686. pag. 239. — In een landhuis van den koning, een myl van Siam af, op de rivier, zag ik een kleinen witten olyfant, welken men fchikt om de opvolger te zyn van den ouden, die in het paleis is, en dien men zegt byna drie honderd jaaren te bereiken: die kleine Olyfant is wat grooter dan een runddier, hy heeft veele Mandarins tot zyn dienft, en men bewyft, om zynent wil, veel achting aan zyne moeder, en aan zyne moey, die men beide met hem onderhoudt. IDEM p. 273.

(*f*) Als de koning van Pegu gaat wandelen, trekken de vier witte olyfanten, met edele gefteente en met verfcheiden gouden tooifelen verfierd, voor hem uit. *Recueil des voyages de la Comp. des Indes de Hollande. tom.* III. *p.* 43..... wanneer de koning van Pegu gehoor wil verleenen, brengt men de vier witte olyfanten voor hem, die hunne eerbiedigheid betoonen door hunnen fnuit op te heffen, hunnen muil te openen, te knielen, en driemaal onderfcheidelyk te fchreeuwen. Als zy opgeftaan zyn, brengt men hen weder naar hunne ftallen; alwaar men hun elk een zilver vat met hunne fpyze voorzet, het welk meeft tweemaal daags gefchiedt.... Terwyl men hen dus onthaalt, ftaan zy onder een verhemelte op agt fchraagen, die door zo veele bedienden worden gehouden, om hen voor de hitte der zon te befchutten. Naar de vaten gaande, waar in hun water en hun voedzel is, worden zy voorgegaan door drie trompetten, welker overeenftemming zy verftaan, deftig voorgaande, en hun-

fanten, als de levende beelden of zielen der Indiaanſche keizeren; zy hebben elk een paleis, eene menigte bedienden, eene volkomen huishouding, gouden vaatwerk, keurige geregten, pragtige kleederen, en zyn van allen arbeid, van alle gehoorzaamheid, verſchoond. De regeerende keizer is de eenigſte, voor wien zy de knien buigen, en die groet wordt door den Vorſt beleefdelyk beantwoord. Ondertuſſchen vleien de oplettendheden, de eerbiedigheden, de offerhanden hun, zonder hen te bederven; zy hebben derhalven geene menſchelyke ziel; deze bedenking behoorde alleen genoeg te zyn, om dit den Indiaanen te toonen.

Als wy de fabels der ligtgelovige Oudheid ter zyde zetten, en de kinderagtige verdigtzels van het ongeloof, dat nog heden, dat altyd, in wezen is, verwerpen; behoudt de olyfant nog opmerkelyks genoeg, zelfs in 't oog van een Philoſoof, om hem als een wezen van een zeer onderſcheiden, van een eerſten rang te beſchouwen; hy is waardig gekend, hy verdient waargenoomen te worden. Wy zullen dan zyne hiſtorie onpartydig poogen te beſchryven, dat is te zeggen zonder verwondering, of verachting; wy zullen hem eerſt in zyn natuurſtaat beſchouwen, terwyl hy onafhankelyk en vry is; En vervolgens in zyn ſtaat van ſlaverny of huiſſelyke onderwerping, waar in zyns meeſters wil gedeeltelyk het beweegrad van den zynen is.

In den wilden ſtaat is de olyfant noch bloeddorſtig noch woeſt, hy is van eene zagte geaartheid, en maakt nimmer misbruik van zyne wapenen of ſterkte; hy gebruikt, hy oeffent de eene en andere niet dan om zig zelven te verdedigen, of om zyns gelyken te beſchermen; hy heeft gezellige zeden, men ziet hem zelden eenzaam zwerven; hy gaat gemeenlyk in gezelſchap; (*g*) de oudſte geleidt de bende, de tweede in jaaren doet dezelve voorttrekken: en gaat daar agter; de kleine en de zwakke zyn in 't midden der anderen; de moeders draagen haare jongen, en houden dezelve met haaren ſnuit omvat; zy houden deze orde niet dan in gevaarlyke togten, terwyl zy op beteelde landen gaan weiden; zy wandelen of reizen met minder voorzorg in de boſſchen en in de eenzaame plaatſen, zonder zig egter volſtrekt af te ſcheiden, noch zig al te verre te verwyderen, om waarſchouwingen en hulp aan malkanderen toe te brengen. Daar zyn egter eenigen die verdwaalen, of die de anderen traaglyk en van verre volgen; en het zyn deze alleen, welken de jaagers durven aanvallen; want men zoude een klein leger noodig hebben om de geheele bende aantetaſten, (*h*) en men zou dezelve niet kunnen meeſter

ne trappen, naar 't geluid dier inſtrumenten, regelende. enz. IDEM *tom.* III. *p.* 40. — De Peguaanen houden de witte olyfanten voor heilig, en weetende, dat de Koning van Siam 'er twee hadt, zonden zy afgezanten derwaards om 'er alles voor te bieden, wat men begeeren zoude. De koning van Siam wilde dezelve niet verkoopen; Die van Pegu, over deze weigering gebelgd, viel in Siam, nam de olyfanten niet ſlegts gewapender hand weg, maar maakte zig ook het geheele land cynsbaar. IDEM *tom.* II. *p.* 223.

(*g*) Elephanti gregatim ſemper ingrediuntur; ducit agmen maximus, natu cogit ætate proximus. Amnes tranſituri minimos præmittunt, ne majorum inceſſu atterente alveum, creſcat gurgitis altitudo. PLINIUS *Hiſtor. Natur* Lib. VIII. cap. 5.

(*h*) Ik beef nog terwyl ik u ſchryf, als ik denk aan 't gevaar, waaraan wy ons zelven bloot ſtelden met een wilden olyfant te volgen; want ſchoon wy maar tien of twaalf ſterk waren, waar van de helft geene goede vuur wapens hadt, zouden wy hem egter aangetaſt hebben, zo wy hem hadden kunnen agterhaalen; wy verbeelden ons hem te kunnen dooden

worden, zonder veel volk te verliezen; het zou zelfs gevaarlyk zyn hen de verongelyking aan te doen (*i*); zy trekken regt op hunnen belediger aan, en schoon de zwaarte van hun lighaam zeer groot is, doen zy egter zulke sterke stappen dat zy een mensch ligtelyk agterhaalen, zy doorbooren hem dan met hunne slagtanden, of vatten hem met den snuit, werpen hem weg als een steen, en eindigen met hem onder hunne voeten te vertrappen; maar het is met dien, na voorgaande terging, dat zy dus op den mensch aanvallen, zy doen nooit eenig kwaad aan zulken, die hen niet zoeken: dewyl zy egter zeer gevoelig en kiesch zyn in 't stuk van beledigingen, is het best hunne ontmoeting te ontwyken, en de reizigers, die hunne streeken moeten doortrekken, steeken des nagts groote vuuren aan, en slaan op de trom; om hun het naderen te beletten. Men wil dat zy, eens door de menschen aangetast, of in eenige hinderlaag gevallen zynde, het nooit vergeeten, en zig by alle gelegenheden zoeken te wreeken. Dewyl zy een fynen reuk hebben, en hier in moogelyk alle anderen dieren overtreffen, ter oorzaake van de groote uitgestrektheid van hunne neus, zo worden zy de lugt van een mensch reeds van verre gewaar, en zouden hem zeer gemaklyk op zyn spoor kunnen volgen. De Ouden hebben geschreeven dat de olyfanten de groente uitplukken op de plaatsen daar de Jaager is doorgetrokken, en dat zy dezelve aan malkanderen van hand tot hand overreiken, om allen van den doortogt en den weg des vyands te onderregten. Deze dieren onthouden zig liefst aan de oevers der rivieren (*k*) in de diepe valeijen, de belemmerde plaatsen, en de vogtige gronden; zy kunnen het water niet missen, en maaken het troebel eer dat zy drinken; zy vullen 'er dikwils hunnen snuit mede, 't zy om dien aan hunnen mond te brengen, of de neus te verfrisschen, en zig te vermaaken met het te golven, neer te storten, of in de rondte te versipreiden. Zy kunnen de koude niet verdraagen, en lyden insgelyks door overmaatige hitte, want om de brandende zon te ontwyken, begeeven zy zig zo diep als zy kunnen in de digste bosschen; ook gaan zy dikwils te water, en de groote klomp van hun lighaam is hun meer voor- dan nadeelig om te zwemmen; zy zinken minder diep in 't water dan andere dieren, en daarenboven beveiligt hen hunne lange snuit, dien

met twee of drie Snaphaan-schooten op hem te lossen, maar ik heb in 't vervolg gezien, dat twee of drie honderd man werk zouden hebben om hem af te maaken. *Voyage de Guinée par* GUILLAUME BOSMAN *pag.* 436

(*i*) Solent Elephanti magno numero confertim incedere, & si quemdam obvium habuerint, vel devitant, vel illi cedunt, at si quemdam injuria afficere velit, proboscide sublatum in terram dejicit, pedibus deculcans, donec mortuum reliquerit. LEONIS AFRICANI *Descripec sit Africæ Lugd Batav;* 1632. pag. 744 — De Negers verhaalen eenpaarig van deze dieren, dat zo zy iemand in een bosch ontmoeten, zy hem geen kwaad doen, mits dat men hen niet aantaste; maar dat zy woedend worden, als men op hen schiet en hun niet doodelyk kwetse. *Voyage de Guinée par* BOSMAN pag. 245. — De wilde olyfant kwam een mensch, die hem beledigende woorden toewierp, vervolgen, en viel in de hinderlaag. *Journal du voyage de Siam par l'*ABBE DE CHOISY Paris 1687. pag. 242. — Zy die den Olyfant hooren of hem kwaad doen, moeten wel op hunne hoede zyn, want zy vergeeten niet ligt de verongelykingen die men hun doet, voor dat zy zig deswegen gewroken hebben. *Recueil des voyages de la Compagnie des Indes de Hollande.* tom. 1. pag. 413.

(*k*) Elephanti naturæ proprium est roscida loca & mollia amare & aquam desiderare, ubi versari maxime studet; ita ut animal palustre nominari possit, ÆLIAN. lib. IV. cap. 24.

zy om hoog zetten, en waar door zy adem haalen, voor alle vrees van te verdrinken.

Hun gewoon voedzel beſtaat in wortels, kruiden, bladen, en teder jong hout; zy eeten ook vrugten en graanen; maar zy verwaardigen zig niet vleeſch of viſch aan te raaken. (*l*) Als een hunner ergens eene overvloedige weide vindt, roept hy de anderen (*m*) en noodigt hen om met hem te koomen eeten, gelyk zy eene groote hoeveelheid voedzel noodig hebben, zo veranderen zy dikwils van plaats, en zo zy bezaaide landen aantreffen, regten zy daar in eene verſchriklyke vernieling aan. Dewyl hun lighaam eene geweldige drukking maakt; zo verpletten en verdelgen zy tienmaal meer planten met hunne voeten, dan zy noodig hebben voor hun voedzel; 't welk evenwel op honderd vyftig pond gras of groente yder dag beloopt: en dewyl zy nooit dan met een getal aankoomen, zo verwoeſten zy een veld in een uur tyds. Dus zyn de Indiaanen en Negers op allerhande middelen bedagt, om hun bezoek te voorkoomen, en hen daarvan af te wenden, door groot geraas te maaken; en groote vuuren rondom hunne beteelde velden aan te ſteeken; Dikwils egter koomen de Olyfanten in weerwil dier voorzorgen zig daarvan meeſter maaken, verdryven het tamme vee, jaagen de menſchen op de vlugt, en werpen niet zelden hunne zwakke wooningen 't onderſte boven. Het is bezwaarlyk hen bang te maaken, en zy zyn nauwelyks vatbaar voor vrees, het eenigſt dat hen verbaaſt en ſtuit, zyn de konſtvuuren, (*n*) de petarden of ſpringbuſſen die men tegen hen werpt, en welker ſchielyk en herhaald uitwerkzel hen verbaaſt, en zomtyds te rug doet gaan. Men kan hen zelden van malkanderen ſcheiden; want gemeenlyk neemen zy allen dezelfde party van aan te vallen, ſtil voorby te gaan, of te vlugten.

Als de *wyfjes* togtig worden, wykt die groote geneigdheid tot maatſchappy voor een nog levendiger gevoel. De bende ſcheidt zig by paaren, door het verlangen ſaamgevoegd. Zy neemen malkanderen by verkiezing, ontwyken het gezigt der overigen, en in hunnen aftrek ſchynt de liefde hen voor te gaan, en de zedige ſchaamte te volgen; want hunne liefde handel geſchiedt in 't verborgen; men heeft hen nooit zien koppelen: zy vreezen inzonderheid het gezigt van hun gelyken, en kennen miſſchien beter dan wy dien zuiveren wellust in ſtilte te genieten, en geene aandoeningen dan van 't beminde voorwerp te heb-

(*l*) Deze dieren eeten geen vleeſch, zelfs niet in hunnen wilden ſtaat, maar leven enkel van takken, ſcheuten, en bladen van boomen, zy breeken dezelve met hun ſnuit, en kauwen het hout vry grof. *Voyage* de FR. PYRARD *Paris* 1619. *tom.* II. *p.* 367.

(*m*) Cum eis cætera pabula defecerint radices effodiunt, quibus pascuntur, e quibus primus, qui aliquam prædam repererit, regreditur, ut & ſuos gregales advocet, & in prædæ communionem deducat. ÆLIAN. *lib.* IX. *cap.* 56.

(*n*) Men ſtuit den Olyfant, als hy toornig is door konſtvuuren, men bedient zig van 't zelfde middel om hen het gevegt te doen verlaaten, THEVENOT *Tom.* III. *pag.* 133. De Portugeezen hebben geen middel kunnen vinden om zig tegen den olyfant te verdedigen, dan vuurlaating welken zy hem naar de oogen werpen als hy op hen afkomt. *Voyage de* FEYNES. Paris 1630. p. 89. — Men doet in Indoſtan de olyfanten tegen malkanderen vegten, zy verhitten zig der wyze in het gevegt, dat men hen niet zou kunnen ſcheiden, zo men geene konſtvuuren tuſſchen hen in wierp. *Voyage de* BERNIER *Amſt.* 1710. *tom.* II. p. 64.

hebben. Zy zoeken dan de digtſte boſſchen, de diepſte eenzaamheid (*o*) om zig zonder getuigen, zonder blozen, zonder ſchroom aan alle de indrukzelen der natuur over te geeven; die indrukzels zyn des te levendiger en duurzaamer als zy zeldzaamer en langer verwagt zyn. Het wyfje (*p*) draagt twee jaar; terwyl het bevrugt is, heeft het mannetje daar geene gemeenſchap mede, en 't is niet dan in het derde jaar, dat de tyd hunner liefde wederkomt. Zy werpen maar een jong (*q*), dat op 't ogenblik zyner geboorte tanden heeft, (*r*) en dan reeds grooter is dan een wild zwyn; De ſlagtanden vertoonen zig dan evenwel nog niet, zy beginnen daar na door te breeken, en op den ouderdom van zes maanden (*s*), zyn zy reeds eenige duimen lang. De olyfant is op de zes maanden reeds grooter dan een runddier, en de ſlagtanden vervolgen te groeijen en grooter te worden, tot in de gevorderde jaaren, mits dat het dier gezond zy, en zyne vryheid geniete; want men kan zig nauwelyks verbeelden hoe zeer het geſtel van den olyfant verzwakt wordt, en deszelfs natuurlyke gebruiken veranderen, wanneer hy in ſlavernye leeft, en door der menſchen toereiking gevoed wordt. Men kan dit dier temmen, onderwerpen, leeren, en gelyk het ſterker en vernuftiger is dan eenig ander, weet het ook beter op zyn tyd groote, en gewigtige dienſten te doen; maar waarſchynlyk behoudt de olyfant in den grond zyns harten, een tegenzin tegen zynen ſlaafſchen ſtaat, want ſchoon hy van tyd tot tyd de ſterkſte prikkelingen van verliefdheid voelt, teelt hy egter niet voort, of koppelt zelfs niet, in zyn onderworpen of huiſſelyken ſtaat. Zyne drift geſtuit wordende, ſlaat tot woede over; zig niet kunnende voldoen zonder getuigen, maakt hy zig kwaad, wordt geweldig, wordt woedend en dol, en men heeft de ſterkſte ketenen en allerhande kluiſters noodig, om zyne bewegingen te ſtuiten en zyn toorn te beteugelen. Hy verſchilt derhalven van alle andere huisdieren, welken de menſch behandelt en beſtiert, als wezens zonder eigen wil; hy is niet van die geboren ſlaaven, welken wy naar ons welgevallen voortplanten, en naar ons belang verminken of doen teelen. Hier is de Individu alleen ſlaaf, de ſoort blyft onafhankelyk, en weigert ſtandvaſtig ten voordeele van haaren tyran voort te teelen. Dit alleen geeft in den olyfant gevoelens boven de gemeene natuur der beeſten te kennen; de ſterkſte drift te voelen en ter zelfder tyd weigeren die te voldoen, tot woede toe verliefd te zyn, en tevens zedig te blyven en de ſchaamte te bewaaren: dit zyn miſſchien de uiterſte poogingen der menſchelyke deugd, en dit zyn egter in dit heerlyk en edel dier, ſlegts gemeene deugden, die hy nooit gemiſt heeft te oeffenen; de verontwaardiging van niet

(*o*) Elephanti ſolitudines petunt coïturi, & præcipue ſecus flumina. ARIST. *Hiſt, animal. lib.* V. *cap.* 2. — Pudore nunquam niſi in abdito coëunt. PLIN. *Lib* VIII. *cap.* 5.

(*p*) Mas coïtum triennio interpoſito repetit. Quam gravidam reddidit, eandem præterea tangere nunquam patitur. Uterum biennio gerit. ARISTOT. *Hiſt. Anim. lib.* V. *cap.* 14. — Elephantus biennio geſtatur, propter exuperantiam magnitudinis. IDEM *de Gener. Anim. lib.* IV. *cap.* 10.

(*q*) Quæ maxima inter animalia ſunt, ea ſingulos pariunt, ut elephas, camelus, equus. ARIST. *de Gener. Anim. lib.* IV. *cap.* 4.

(*r*) Statim cum natus eſt elephantus, dentes habet, quanquam grandes illos (dentes) non illico conſpicuos obtinet. ARISTOT. *Hiſt. Anim. lib.* II. *cap.* 5.

(*s*) THOMAS LOPES *apud* GESNERUM *cap. de Elephanto.*

zonder getuigen te kunnen koppelen, ſterker dan de drift zelve, ſchort 'er de uitwerkzels van op, vernietigt die zelfs, verwekt ter zelfder tyd dien toorn, en maakt, dat het dier in deze ogenblikken gevaarlyker is dan eenig ander ongetemd dier.

Wy zouden, zo 't mogelyk ware, hier aan gaarne willen twyffelen, maar de Natuur beſchouwers, de Hiſtorie ſchryvers, de Reizigers (*t*), verzekeren allen eenſtemmig, dat de olyfanten niet hebben voortgeteeld in den ſtaat van huiſſelykheid. De Indiaanſche vorſten onderhouden 'er eene menigte van, en na vrugtloos gepoogd te hebben, om hen even als andere huisdieren te doen voortteelen, hebben zy eindelyk de party gekoozen de mannetjes en wyfjes van malkanderen af te ſcheiden, om eene onvrugtbaare hitte, die niets dan woede voortbrengt, minder menigvuldig te maaken. Daar is derhalven geen tamme olyfant die niet te voren wild geweeſt is, en de manier van hen te vangen (*u*), te temmen, te onderwerpen, verdient eene byzondere oplettendheid.

In 't midden der boſſchen, en in eene nabuurige plaats van die, daar zy gewoon zyn te koomen, verkieſt men een plek grondt, welke men met eene ſterke paliſſade omzet; de dikſte boomen van 't woud dienen tot hoofdpaalen, daar men dwarsbalken tegen legt, die de andere paalen verbinden. Deze paliſſade wordt vry wyd gemaakt, zo dat een menſch daar gemaklyk tuſſchen door kan gaan; men laat 'er eene andere groote opening in, daar de olyfant door kan, en deze opening wordt beveiligd door een valdeur of een ſoort van klinket, dat men laat nedervallen, of door eene ſluiting, die men agter het dier toedraait, en wel bezorgt, om den olyfant in deze afſchutting te lokken, moet men hem gaan zoeken; men geleidt een wyfje dat togtig en getemd is naar het boſch, en zo dra men denkt dat zy onder het bereik is van zig te doen verſtaan, verpligt de geleider haar de liefde ſchreeuw te laaten hooren: het wild mannetje beantwoordt daar aan op 't eigen oogenblik, en trekt voort om haar op te zoeken. Men doet haar ook voorttrekken, en de liefde ſchreeuw van tyd tot tyd herhaalen. Zy koomt de eerſte in de afſchutting, daar het mannetje, haar op 't ſpoor volgende, door dezelfde opening inkoomt; zo dra hy zig beſlooten ziet, wordt zyne drift uitgebluſcht, en de jaagers verneemende, verandert zyne vuurige begeerte in woede. Men werpt hem touwen met ſtropknoopen om den hals, om hem te ſtuiten; men doet hem kluisters aan de beenen en aan den ſnuit; men brengt twee of drie tamme olyfanten, door behendige lieden geleid, by hem; men beproeft om hen aan den wilden olyfant vaſt te maaken, eindelyk brengt men het in weinige dagen door behendigheid, door ſterkte, door kwelling en door liefkoozing, zo verre, dat hy zig laat behandelen, dat hy gehoorzaamt. Ik zal ten dezen opzigte in geen omſtandiger verſlag treeden, my vergenoegen met de Reizigers

(*t*) Het is iets opmerkelyks dat dit dier, hoe driftig, het wyfje nooit dekt, zo lang het menſchen ziet. Voyage de FR. PYRARD Paris 1619. p. 1357. — Dit dier koppelt nooit met de wyfjes dan in 't heimelyk, en teelt maar één jong. *Cosmographie du Levant* par THEVET 1554. pag. 70. Zie ook de nooten, die in 't vervolg hier voor zullen aangetrokken worden.

(*u*) Ik ging de groote jagt der olyfanten zien, die op de volgende wyze geſchiedt. De Koning zendt een groot getal wyfjes by malkanderen, en als zy verſcheide dagen in 't boſch geweeſt zyn, en men tyding brengt, dat 'er olyfanten zwerven, zendt hy dertig of veertig dui-

by te brengen, die oog getuigen van de jagt der olyfanten zyn geweest (v). Die jagt verschilt naar de verschillende landen, en naar de magt en bekwaam-

zend man, die een grooten omtrek afsteeken, in de plaatsen daar de olyfanten zig onthouden; zy posteeren zig vier aan vier, van twintig tot vyf-en-twintig voeten afstands van malkanderen, en in yder kampement maakt men een vuur drie voeten of daaromtrent boven den grond. Daar worden andere perken voor de oorlog olyfanten afgestooken, op omtrent honderd of hondert vyftig voeten afstands, en op de plaatsen daar de olyfanten gemaklyk zouden kunnen uitkoomen, zyn de meeste oorlogs olyfanten; op verscheiden plaatsen is kanon geplant, 't welk men afsteekt, als de wilde olyfanten den doortogt overweldigen willen, want zy zyn zeer bang voor 't vuur; alle dag vermindert men dien omtrek, en eindelyk is dezelve zeer klein, en de vuuren zyn niet meer dan vyf of zes passen van malkanderen. Dewyl deze olyfanten geraas rondom zig hooren, durven zy niet vlugten, schoon 'er evenwel altyd eenigen ontsnappen, want men heeft my gezegd, dat 'er dagen waren waarop tien ontkwamen. Als men hen vangen wil, doet men hen in een plaats gaan, die van paalen omringd is, waaronder eenige boomen zyn, daar een mensch gemaklyk tusschen doorgaan kan. Daar is een ander omtrek van oorlogs olyfanten en soldaaten, daar mannen, op olyfanten gezeten, binnen trekken. Deze werpen met groote behendigheid touwen aan de agterste beenen van de olyfanten, hy die op deze wyze vastgemaakt is, wordt tusschen twee tamme olyfanten gezet, by de welken een ander is, die hen van agteren voortdryft, zo dat hy verpligt is, willens of onwillens, voort te gaan, want, zo dra hy niet gewillig is, slaan de anderen hem met hunnen snuit. Men brengt hem alsdan onder dak, en men maakt hem op dezelfde wyze als te voren vast; ik zag 'er tien vangen, en men zeide my, dat 'er honderd veertig in de afgeperkte ruimte waren. De koning was daar tegenwoordig, en gaf zyne bevelen voor alles wat noodig was. *Relation de l'Ambassade de Mr. le Chevalier* DE CHAUMONT *à la cour du Roi de Siam. à Paris 1686. pag.* 91. enz.

(v) Daar is een vierde van een myl van Louvo een soort van Amphitheater, welks figuur een groot langwerpig vierkant is, omringd van hooge wallen van aarde opgeworpen, waarop de aanschouwers zig plaatsen. Langs die wallen, aan den binnen kant is een palissade van dikke paalen in den grond gezet, op twee voeten afstands van malkanderen, waar agter de jaagers zig bergen, als zy van de verbitterde olyfanten agtervolgd worden. Men heeft eene zeer groote opening naar de land zyde gemaakt, en tegen over dezelve naar de zyde van de stad, heeft men een kleinere, die naar eene smalle allee leidt daar een olyfant te naauwer nood door kan, en deeze allee loopt uit in eene soort van grootte stal, daar men het gevangen dier verder temt.

Wanneer de dag, voor deze jagt geschikt, gekomen is, gaan de jaagers in de bosschen gezeten op wyfjes olyfanten, die men tot dit werk heeft afgerigt, en bedekken zig met boom bladeren om van de wilde olyfanten niet gezien te worden. Diep genoeg in 't bosch ingedrongen zynde, en denkende dat 'er eenige wilde olyfant daar omtrent kan zyn, doen zy de wyfjes zekere schreeuwen voortbrengen, geschikt om de mannetjes te lokken: deze beantwoorden dit straks met een vervaarlyk gehuil. De jaagers bemerken hier uit, dat zy op een bekwaamen afstand zyn, en leiden de wyfjes zagtjes naar den kant van 't Amphitheater, daar wy straks van spraken; de wilde olyfanten missen nooit haar te volgen; dien, welken wy zagen temmen, kwam daar met haar in; en zo dra hy daar in was, sloot men de poort: de wyfjes vervorderden haaren weg dwars voorby het Amphitheater, en slipten onmiddelyk agter malkanderen door het kleine poortje, dat aan 't ander einde was, weg. De wilde olyfant, die haar tot daar toe gevolgd was, bleef by den ingang dier nauwte staan, men gebruikte allerhande middelen om hem daar in te lokken; men deedt de wyfjes, die aan de andere zyde van de allee waren schreeuwen; eenige Siammers tergden hem door met de handen te klappen, en verscheiden maal te roepen *pat pat*: de anderen met puntige roeden gewapend, kwelden hem, en als hy hen vervolgde, slipten zy tusschen de paalen door, en verborgen zig agter de palissade, welke de olyfanten niet konden overspringen of stappen. Eindelyk, na verscheiden jaagers agtervolgd te hebben, bepaalde hy zig tot eenen met eene uiterste woede; de man wierp zig in de allee, de olyfant liep op hem toe, maar zo dra hy in die allee was, zag hy zig gevangen; want na dat de man zig geborgen hadt, liet men twee klinkets of valdeuren nederkoomen; een voor, en een agter het dier, zo dat hy zig niet voor-of-agterwaards bewegen noch omwenden kon; schoon hy verwonderlyke poogingen deedt, en

heden van hun, die hen den Oorlog aandoen; want de arme Negers, in plaats van muuren op te trekken, terrassen op te werpen, palissaden in den grond te

verschriklyke schreeuwen voortbragt. Men poogde hem te verzagten door hem een goede hoeveelheid waters over 't lyf te werpen, door hem met bladen te vryven; door hem oly over de ooren te storten, en men deedt tamme olyfanten mannetjes en wyfjes by hem koomen, die hem met hunne snuiten liefkoosden. Ondertusschen maakte men hem touwen onder aan den buik, en aan de agterste voeten vast, om hem van daar te haalen, terwyl men voortvoer, en hem met water over den snuit en over 't geheele lighaam te storten, om hem te verkoelen. Eindelyk deedt men een tammen olyfant naderen van die, welke gewend waren de aankomelingen te onderwyzen; daar was een offisier op, die denzelven deedt voorwaards en agterwaards gaan, om den wilden olyfant te toonen, dat hy niets behoefde te vreezen, en dat hy nu konde uitgaan. Men opende hem de poort, en hy volgde den anderen olyfant tot aan 't einde van de laan; zo dra hy daar was, zettede men twee olyfanten naast hem, welken men met hem vastmaakte, een ander ging voor uit, en trok hem met een touw voort, op den weg, dien men hem wilde doen gaan, terwyl een vierde hem met stevige snuit slaagen deedt voortgaan tot eene andere soort van groote stal, alwaar men hem vast maakte aan een dikke paal, daar toe gemaakt, die even als een spil of catestan van een schip ronddraait. Men liet hem daar tot 's anderen daags, om zyn toorn geheel te laaten bedaaren; maar terwyl hy zig rondom deze pilaar pynigde, naderde hem een Bramin, dat is te zeggen een dier Indiaansche priesters, (die in vry grooter getale in Siam zyn) in 't wit gekleed, op een olyfant gezeten, en zagtelyk rondom den gevangenen gaande, besproeide hy hem met een zeker gewyd water op hunne wyze; hy droeg dat water in een gouden vat, en men gelooft, dat deze plegtigheid den olyfant zyne natuurlyke woestigheid doet afleggen, en hem geschikt maakt om den koning te dienen. Des anderen daags begon hy met de anderen te gaan, en na verloop van veertien dagen was hy volkomen getemd. *Premier voyage du* P. TACHARD *pag.* 228, enz.

Zo dra men van 't paard was afgesteegen, en op olyfanten daar toe bereid, gaan zitten, verscheen de koning gevolgd van eene meenigte mandarins, op oorlogs-olyfanten zittende. Men volgde, en men drong omtrent een myl ver in de bosschen in, tot aan de afschutting daar de wilde olyfanten waren. Het was een vierkant perk van drie of vier honderd Geometrische passen, waarvan de zyden met dikke paalen waren afgezet; men hadt daar egter, van afstand tot afstand, groote openingen in gelaaten. Daar waren veertien olyfanten van allerhande grootte: zo dra men aangekomen was, maakte men een omtrek van omtrent honderd oorlogs-olyfanten, welke men rondom het perk plaatste, om te beletten dat de wilde olyfanten buiten de palissade kwamen. Wy waren agter die schuttingen digt by den koning: men dreef een douzein tamme olyfanten, van de sterkste in het park: op elk van welken twee mannen waren, met dikke touwen met lissen, welker einden vast waren aan de olyfanten daar zy op waren. Zy liepen eerst op den olyfant aan, dien zy wilden vangen, die zig vervolgd ziende, tot den sluitboom naderde, om dien open te breeken, en te ontvlugten; maar alles was met oorlogs-olyfanten bezet, waardoor hy te rug gedreeven, en weder in het park gejaagd wierdt, en terwyl hy in deze ruimte vlugtede, wierpen de jaagers, die op tamme olyfanten zaten, hunne touwen zo van pas in de plaatsen, daar de dieren hunnen voet moeten zetten, dat zy niet misteden hen daar in te verwarren en te vangen; in der daad wierden in een uur tyds alle gevangen: vervolgens maakte men yder wilden olyfant vast, en men stelde twee tamme olyfanten aan zyn zyden, waarmede men hen veertien dagen liet blyven; om met derzelver behulp getemd te worden. IDEM p 340.

Wy hadden weinige dagen daarna het vermaak van de olyfanten-jagt; de Siammers zyn zeer afgerigt op deze jagt, en zy hebben verscheiden manieren om deze dieren te vangen. De gemaklykste van alle en de vermaaklykste tevens, geschiedt door middel van wyfjes olyfanten. Als een derzelver togtig is, leidt men haar in de bosschen van Louvo; de geleider zet zig op haar rug, en bedekt zig rondom met boombladen, om van de wilde olyfanten niet bemerkt te worden; het geschreeuw van het tamme wyfje, dat zy niet mist op zekere teekens van den geleider te herhaalen, trekt de wilde olyfanten van rondom, die het hooren, en daar op afkoomen, herwaards aan. De geleider op dit wederzydsch geschreeuw acht geevende, herneemt zynen weg naar Louvo, en begeeft zig met al zyn gevolg, dat hem niet verlaat, binnen een omtrek van dikke paalen, daar toe aangelegd, op een vierde van een myl van Louvo, en vry digt by het bosch. Men hadt dus eene vry groote bende olyfanten verzameld, waar on-

zetten, groote perken en afgeftooken omheiningen te maaken, vernoegen zig (*w*) met de eenvoudigfte liften; zy graven namelyk op ieder weg, welken de

der een was, die zeer groot zynde zig bezwaarlyk liet vangen en temmen.... De geleider, die op 't wyfje zat, trok met hetzelve uit de affchutting door eene fmalle doortogt, als eene allee gemaakt, van de langte van een olyfant, aan welker beide einden valdeuren waren, die men ligtelyk konde ophaalen en nederlaaten. Alle de overige kleine olyfanten volgden de eene na de andere, de voetftappen van 't wyfje by herhaalde reizen; maar zulk een fmalle doortogt verbaasde den grooten olyfant; die telkens te rug liep; men deedt het wyfje verfcheiden maalen weder naderen, hy volgde het tot aan de poort, maar nooit wilde hy verder gaan, gelyk als of hy eenig voor gevoel hadt van 't gemis zyner vryheid, welke hy op 't punt was van te verliezen. Toen kwamen verfcheiden Siammers, die in 't perk waren, nader, om hem met geweld te doen voortgaan, en tafteden hem aan met lange roeden, met welker punt zy hem felle ftooten toebragten. De olyfant toornig wordende vervolgde hen met veel drift en fnelle fchreeden, en gewiffelyk zoude geen van deze lieden hem ontkomen zyn, zo zy zig niet fchielyk agter de paalen, die de paliffade formeerden, en op welken dit getergde dier drie of vier maalen zyne zwaare tanden brak, geborgen hadden. In de hitte der vervolging wierp een van hen, die hem het fterkft aantafteden, en die meeft van hem vervolgd wierdt, zig al vlugtende tuffchen de twee poorten, daar de olyfant hem volgde, om hem om te brengen; maar zo dra hy daar in was, ontfnapte de Siammer door eene kleine opening, en het dier zag zig gevangen, dewyl de beide valdeuren op 't eigen oogenblik nedergelaaten wierden, en fchoon hy geweldig woelde, bleef hy daar egter bezet, om hem tot bedaaren te brengen, wierp men hem veel water over 't lyf, en onderwyl maakte men hem touwen aan de pooten en aan den hals vaft; eenigen tyd daar na, toen hy zig fterk vermoeid hadt, deedt men hem uittrekken door middel van twee tamme olyfanten; die hem met touwen voorwaards trokken, en van twee anderen, die hem van agteren aandrongen, tot dat hy aan een grooten paal was vaftgemaakt, daar hy alleenlyk rondom kon loopen. Een uur daarna wierdt hy zo handelbaar, dat een Siammer op zyn rug klom, en des anderen daags maakte men hem los, om hem met de anderen naar de ftal te brengen. *Second voyage* du P. TACHARD pag. 252, en 353.

(*w*) Schoon dit dier groot en wild is, vangt men 'er egter veelen in Ethiopië, op de navolgende manier. In de digte boffchen daar hy zig des nagts in begeeft, maakt men een omtrek van zwaare paalen met dikke takken aan malkanderen gehegt, en men laat daarin een doortogt door eene poort; die men plat op den grond nederlegt, zo dra de olyfant binnen 't perk is getreeden, haalt men op een boom ftaande, die poort of deur met een touw op, en men befluit hem: vervolgens koomt men af, en men doodt hem met pylen, maar zo dit by toeval misluk, en de olyfant buiten zyn omtrek koomt, doodt hy alles die hy aantreft. *L'Afrique de* MARMOL *Paris* 1667. *tom* I. *pag*. 58 ... De olyfanten-jagt gefchiedt op verfcheiden wyzen; op zommige plaatfen legt men voetangels, waardoor zy in een graf of kuil vallen daar men hen gemaklyk weder uithelpt, nadat men hen geheel verlegen gemaakt, en dus getemd heeft. Op andere plaatfen gebruikt men een tam wyfje dat ritfig is, en 't welk men naar eene fmalle plaats brengt, alwaar men het vaft maakt; zy lokt het mannetje door haar gefchreeuw derwaards; als hy daar is, befluit men hem door middel van eenige flagboomen daar toe gemaakt, waardoor hem de hertred wordt afgefneeden; terwyl hy ondertuffchen het wyfje op den rug vindt, boet hy met haar zyn luft, tegen het gebruik van andere dieren. Hy poogt zig alsdan weg te begeeven, maar terwyl hy gaat en koomt om een uitgang te zoeken, werpen de jaagers, die op den muur of op eenige andere verheven plaats zyn, eene menigte kleine en grootte touwen met eenige kettingen, waardoor zy zyn fnuit en het overig gedeelte van zyn lighaam zodanig belemmeren, dat zy hem vervolgens zonder gevaar kunnen naderen, en nadat zy eenige noodige voorzorgen genomen hebben, leiden zy hem naar twee andere tamme olyfanten, die zy daar voordagtelyk hebben doen koomen, om hem een goed voorbeeld te geeven of hem te dreigen zo hy onwillig is...... Daar zyn nog andere ftrikken, om de olyfanten te vangen, en ieder land heeft zyne byzondere wyze. *Relation d'un voyage par* THEVENOT *Paris* 1664 *tom*. III. *pag*. 131. — De inboorlingen van Ceylon maaken diepe graften of kuilen, welke zy met planken bedekken: maar die planken zyn niet digt faam gevoegd, en de openingen tuffchen dezelve, gelyk ook de geheele planken worden met ftroo bedekt. Des nagt, wanneer de olyfanten over deze kuilen gaan, vallen zy daar in, en

olyfanten doortrekken, zulke diepe kuilen, dat deze dieren daar inſtortende niet in ſtaat zyn daar weder uit te koomen.

De olyfant eens getemd zynde, wordt het zagtaartigſte, het gehoorzaamſte van alle dieren, het verbindt zig aan den geenen, die hem bezorgt; hy liefkooſt, hy voorkoomt hem, en ſchynt te giſſen wat hem zal behaagen. Kort daar na leert hy de teekens begrypen, en zelfs de uitdrukking der geluiden verſtaan; hy onderſcheidt den gebiedenden toon, den toon van toorn of van genoegen, en hy ſchikt zig daarnaar. Hy bedriegt zig niet in 't woord zyns meeſters, hy ontvangt zyne bevelen met oplettendheid, voert dezelve uit met voorzigtigheid, met yver, zonder overhaaſting: want zyne beweegingen zyn altyd afgemeeten, en zyn karakter ſchynt met de deftigheid van zyn zwaar lighaam te ſtrooken. Men leert hem ligtelyk de kniën buigen voor 't gemak van hun, die hem beklimmen willen; hy liefkooſt zyne vrienden met zyn ſnuit, groet 'er de lieden mede, die men hun doet opmerken, bedient 'er zig van om de laſten op te heffen, en helpt zelf om zig te belaaden. Hy laat zig kleeden en ſchynt vermaak te ſcheppen in zig bedekt te zien met vergulde tuigen en ſchitterende ſchabrakken. Men ſpant hen voor rytuigen, men doet hen zwaare laſten, wagens, (*x*) ploegen, ſchepen, katrollen, trekken. *Zy*

kunnen 'er niet weder uitkoomen; zo dat zy van honger ſterven zouden, zo men hen geen eeten deedt brengen, door ſlaaven aan welker gezigt zy gewend, en door welk middel zy allengskens tam worden, tot zo verre zelfs, dat zy met hem naar Goa en andere nabuurige landen gaan, om de koſt voor hen zelven en hunne meeſters te winnen. *Divers mémoires touchant les Indes orientales, premier Discours tom.* II. *pag.* 257. *Recueil des voyages de la Compagne des Indes. Amſterd.* 1711. — Dewyl de Europeaanen de olyfants tanden vry duur koopen, is het eene beweegreden voor de Negers om een geduurigen kryg tegen deze dieren te voeren. Zy voegen zig zomtyds tot deze jagt met benden te ſamen, met hunne pylen en zagayen gewapend. Maar hunne gewoonſte manier is kuilen te graaven, welken zy in de boſſchen, en op de wegen die de olyfant doortrekt, aanleggen, en deze manier gelukt des te beter, omdat men zig in de voetſpooren van den olyfant niet wel vergiſſen kan. . . . . Men vangt hem op tweederlei wyzen, of door de kuilen met boomtakken te overdekken, waardoor zy onagtzaam voortgaande daar onverwagt inſtorten; of door de jagt, die op deze wyze toegaat. Op het eiland Ceylon, alwaar eene groote menigte olyfanten gevonden wordt, hebben zy, die zig met deze jagt bemoeijen, wyfjes olyfanten die zy *alias* heeten. Zo dra zy weeten dat 'er hier of daar eenige dezer dieren, nog wild, gevonden worden, begeeven zy zig derwaards, leidende met zig twee dezer *alias*, die zy loslaaten zo haaſt als zy een mannetjes-olyfant ontdekken. Deze naderen hem aan de beide zyden, en hem in 't midden geplaatſt hebbende, houden hem zo vaſt dat het hem onmogelyk is te ontvlugten. *Voyage d'Orient* du P. PHILIPPE *de la très-ſainte Trinité.* Lyon 1669 pag. 361.

(*x*) Zie hier wat ik zelf gezien heb van den olyfant. Daar zyn te Goa altyd eenige olyfanten, om tot den ſcheepsbouw te dienen. Ik kwam op zekeren dag aan den oever van de rivier, by dewelke men een zeer groot ſchip op ſtapel hadt, in dezelfde ſtad Goa, alwaar een groote plaats is, tot dat oogmerk van balken wel voorzien: eenige mannen bonden zeer zwaare aan de einden met een touw te ſamen, 't welk zy een olyfant toe wierpen; deze het zelve aan zyn bek gebragt, en het twee ſlagen om zyn ſnuit geſlingerd hebbende, trok die balken alleen voort, zonder geleider ter plaatſe daar het ſchip getimmerd wierdt, 't welke men hem maar eens geweezen hadt: zomtyds ſleepte hy zulke zwaare houten, dat twintig mannen en miſſchien meer, dezelve niet zouden hebben kunnen beweegen. Maar 't geen my nog wonderlyker voorkwam, was, dat, wanneer hy in zyn weg andere balken of houten aantrof, die hem beletteden den zynen voort te trekken, hy den voet daar op zettende, het einde van zyn balk opligtede, waardoor dezelve gemaklyk over de anderen heen ſchieten konde. Wat zou de verſtandigſte arbeider meer kunnen doen? *Voyage d'Orient* du P. PHILIPPE *de la très-ſainte Trinité.* Lyon 1669. pag. 367.

trekken eenpaarig, aanhoudend, en zonder tegenzin, mits men hen door ontydige slagen niet hoone, maar integendeel eene houding doe blyken van hen erkentelyk te zyn voor den goeden wil, waar mede zy hunne kragten gebruiken. Hy die hen gemeenlyk geleidt, zet zig op den hals, en gebruikt een yzeren roedje, (y) dat van onderen van een haakje voorzien, of met een priem gewapend is, waarmede men hen op den kop, ter zyde de ooren prikkelt, om hen te beduiden, te doen wenden of aan te zetten; maar dikwils is 't enkele woord genoeg (z), inzonderheid zo het dier den tyd gehad heeft om ter deeg kennis met zyn geleider te maaken, en een volkomen vertrouwen in hem te krygen; zyne verknogtheid wordt zomtyds zo sterk, zo duurzaam; en zyne genegenheid zo volkomen, dat hy weigert onder iemand anders te dienen, en dat men 'er een heeft zien sterven van spyt, dat hy in een aanval van toorn zyn bestierder gedood hadt (a).

De soort van den olyfant laat niet na talryk te zyn, schoon zy maar eens in de twee of drie jaar, en maar een jong 't yder dragt, werpen. Hoe korter het leven van de dieren duurt, hoe talryker hunne voortteeling is; in den olyfant vergoedt de duuring zyns levens het klein getal der geboornen, en zo het waar is, gelyk men verzekert, dat hy twee eeuwen leeft, en tot aan de honderd twintig jaaren voortteelt, brengt yder paar veertig jongen in dezen tyd voort; daarenboven, dewyl hy niets van anderen dieren te vreezen heeft, en de menschen hem niet dan met veel moeite vangen, houdt de soort zig in stand, en is algemeen verspreid door alle de zuidelyke landen van Afrika en Asia; daar zyn 'er veelen op Ceylon (b), in Mogol (c), Bengale (d),

(y) Hy die den olyfant bestiert zet zig schrylings op deszelfs hals, hy geleidt hem niet met een teugel of gebit, of steekt hem niet met een prik; maar een dikke yzere roede, aan de eene zyde gehaakt, en welks haak sterk en scherp is, is de breidel daar men zig van bedient; men prikt hem hier mede in de ooren, in den snuit, en overal daar zy weeten dat hy gevoeligst is: dit yzer, dat elk ander dier dooden zoude, maakt nauwelyks indruk op het vel van den olyfant, en dikwils zelfs, als hy in woede raakt, is het niet genoeg om hem in zyn pligt te houden. *Voyage de* PIETRO DELLA VALLE, *tom.* IV. *pag.* 247. — Twee Officiers, de een op het kruis, de andere op den hals gezeten, bestieren den olyfant met een grooten yzeren haak. *Premier Voyage du* P. TACHARD. pag. 273.

(z) Non freno aut habenis, aut aliis vinculis regitur bellua, sed insidentis voci obsequitur. VARTOMAN. *apud* GESNER. *cap. de Elephanto.*

(a) Quidam iracundia permotus cum sessorem suum occidisset, tam valde desideravit, ut pœnitudine & mœrore confectus, obierit. ARRIANUS *in Indicis.*

(b) Daar zyn op Ceylon veele olyfanten welker tanden den inwooneren veel waard zyn, en daar zy grooten handel indryven. *Voyage de* Fr. PYRARD *tom.* II. *pag.* 151. Daar zyn eene menigte olyfanten in de Indiën waarvan de meesten uit het eiland Ceylon derwaards gebragt zyn. *Voyage de la* BOULLAYE-LE-GOUZ. *Paris* 1657 *pag.* 250.... Daar zyn verscheiden soorten van olyfanten te Deli, zo wel als in 't overig gedeelte der Indiën, maar die van Ceylon worden boven alle andere voorgetrokken. *Relation d'un voyage par* THEVENOT, *tom.* III. *pag.* 131. — Daar zyn veele olyfanten op 't eiland Ceylon, die edeler en verhevener van karakter zyn, dan alle de anderen. *Voyage d'Orient du* P. PHILIPPE, *pag.* 361. Zie ook *Recueil des voyages qui ont servi a l'établissement de la Compagnie des Indes de Hollande, les voyages de* TAVERNIER. *Rouen* 1713. *tom* III. p. 247.

(c) *Voyage de* Fr. BERNIER *au Mogol Amst.* 1710. *tom.* II. *pag.* 64. *Voyage de* FEYNES *a la Chine Paris* 1630 pag. 88. — *Relation d'un voyage par* THEVENOT *tom.* III. *p.* 131. — *Voyages d'*EDUARD TERRY *aux Indes Orientales* pag. 15, 16.

(d) Het land van Bengale heeft zeer veele olyfanten, en het is van daar, dat men dezelve naar andere streeken van Indie brengt. *Voyage de* FR. PYRARD, *Paris* 1619. *tom.* I. *p.* 353.

Siam (*e*), Pegu (*f*), en in alle de andere deelen van de Indiën. Daar zyn 'er ook, en misschien in grooteren getale, in alle de Provintien van Zuid-Afrika, met uitzondering van eenige streeken, die zy verlaaten hebben; omdat de mensch 'er zig volstrekt meester van gemaakt heeft, en zyn getrouw aan hun vaderland en standvastig aan hun klimaat verknogt: want schoon zy in gemaatigde landen kunnen leeven, schynen zy egter nooit in bekooring gekomen te zyn, om 'er zig neer te zetten, of zelfs om 'er naar toe te reizen; zy waren voormaals onbekend in onze klimaaten. Het blykt niet dat HOMERUS, die van het yvoor (g) spreekt, het dier gekend heeft, welk het levert. Alexander is de eerste (*h*) geweest, die een olyfant beklommen heeft; hy deedt dien, welken hy op Porus veroverd hadt, naar Griekenland leiden, en deze waren misschien dezelfde, welken Pyrrhus (*i*) verscheiden jaaren daar na gebruikte in den oorlog van Tarente, en met welken Curius te Rome kwam zegevieren. Hanibal bragt 'er vervolgens uit Afrika, deedt hen over de middelandsche zee voeren, en de Alpen overtrekken, geleiden hen vervolgens tot voor de poorten, om zo te spreeken, van Rome.

Van onheugelyke tyden af hebben de Indiaanen zig van olyfanten in hunne oorlogen bediend (*k*). By die volkeren, die niet dan eene zeer gebrekkige krygstugt kenden, waren het de beste benden van 't leger, en zo lang men niet dan met yzer gevogten heeft, beslisteden zy gemeenlyk het lot der veldslagen. Men ziet egter in de Historie, dat de Grieken en Romeinen zig wel haast aan deze oorlogs monsters gewenden; zy openden hunne gelederen om hen te laaten doortrekken; zy poogden hen niet te kwetsen maar lagen al hunne pylen aan tegen de geleiders, die zig haasteden om zig over te geeven, en de olyfanten te stillen, zo dra zy van het overige van de bende waren af gescheiden: en tegenwoordig nu het vuur, het element des oorlogs en het voornaam werktuig des doods is geworden, zouden de olyfanten die, en het geraas en de vlam van het vuur vreezen (*l*), nog meer belemmeren en grooter gevaar

(*e*) De Hr. CONSTANCE heeft my gezegd, dat de koning van Siam wel twintig duizend olyfanten in zyn ryk onderhieldt, zonder de wilden te rekenen die in de gebergten en bosschen verspreid zyn; men vangt 'er zomtyds vyftig, zestig, ja tot tagtig in eene enkele jagtparty. *Premier voyage du Pere* TACHARD Paris *pag.* 268.

(*f*) *Recueil des voyages de la Compagnie des Indes Amst.* 1711. *Voyage de* VAN DER HAGEN *tom.* III. *pag.* 40—60.

(*g*) HERODOTUS is de oudste schryver die gezegd heeft, dat het yvoor de stof van de olyfants-tanden was. zie PLINIUS *Hist. Natur. lib.* VIII. c. 3.

(*h*) Elephantes ex Europœis primus Alexander habuit, cum subegisset Porum. PAUSANIAS *in Attic.*

(*i*) Manlius Curius Dentatus victo Pyrrho primum in triompho Elephantum duxit: SENECA *de brevitate vitæ*, *cap.* XIII.

(*k*) Van onheugelyke tyden af, hebben de Koningen van Siam, van Ceylon, van Pegu, van Arracan, zig van olyfanten ten oorlog bediend; men bondt blooте sabels aan hunne snuiten, en men zette hen kleine houte kastelen op den rug, met vyf of zes mannen van Javelynen, snaphaanen en andere wapenen voorzien: zy bragten veel toe om de vyandlyke legers in wanorde te brengen; maar zy wierden schielyk bang als zy vuur zagen. *Recueil des voyages de la Compagnie des Indes Amst.* 1711. *tom.* VII. *Voyage de* SCHOUTEN p. 32.

(*l*) De olyfant vreest boven alles 't vuur, 't welk de reden is, dat men sedert dat de vuurwapenen in de legers in gebruik zyn geraakt, de olyfanten byna niet meer gebruiken kan. 't Is

vaar in onze ftryden veroorzaaken dan nuttigheid, te wege brengen. De Indiaanfche koningen doen nog heden olyfanten ten oorlog wapenen, dog dit gefchiedt meer voor de vertooning dan tot wezendlyk nut; zy hebben 'er egter het nut van, dat men van al het krygsvolk trekt, te weeten om hun gelyken in flaverny te brengen; want zy bedienen 'er zig van om de wilde olyfanten te vangen en tam te maaken. De magtigfte der Indiaanfche vorften houdt tegenwoordig geen twee honderd oorlogs-olyfanten (*m*). Zy hebben nog veele andere voor hunnen huiffelyken dienft, en om groote teenen kouwen te draagen, waarin zy hunne vrouwen laaten ryden; dit is eene zeer veilige wyze van reizen, want de olyfanten ftruikelen nooit, maar het rydtuig is niet gemaklyk, en men moet door de gewoonte leeren om aan die fchielyke beweeging en aan het geduurig weegen of balanceeren van den ftap des diers te gewennen; de befte plaats is op den hals; de fchokken zyn daar minder ruw dan op de fchouders, den rug, of het kruis; maar zo dra men eenige jagtparty of oorlogs-togt bedoelt, zyn 'er altyd verfcheiden mannen op yderen olyfant (*n*). De geleider zet zig fchreijelings op den hals; de jaagers of de vegters zitten of ftaan op de andere deelen van 't lighaam.

In die gelukkige landen, alwaar ons kanon en onze moorddaadige konften niet dan onvolmaakt geleerd zyn, vegt men nog met olyfanten (*o*). In Cochin, en het overig gedeelte van Malabaar (*p*), gebruikt men geen paarden, en alle die niet te voet vegten, zyn op olyfanten gezeten. Het is omtrent even eens in Tonquin (*q*), in Siam (*r*), in Pegu, alwaar de koning en alle de groote

't Is waar, dat 'er eenigen van het eiland Ceylon aangebragt, minder vreesagtig zyn, maar dit is alleenlyk een uitwerkzel van de gewoonte, dewyl men hem daagelyks aan 't vuur van fnaphaanen en petarden gewent. *Voyage de* FR. BERNIER. *Amft.* 1710. *tom.* II. *pag.* 65.

(*m*) Daar zyn weinig menfchen in de Indiën die olyfanten hebben: de groote heeren zelve houden hen niet in grooten getal, en de Mogol zelf heeft 'er maar vyf honderd voor zyn huis, zo wel om zyne vrouwen te draagen in haare houten kooijen, als om de bagage te vervoeren; en men heeft my verzekerd, dat hy 'er niet meer dan twee honderd voor den oorlog houdt, waarvan men een gedeelte gebruikt om de kleine ftukjes gefchut op derzelver affuiten te draagen. *Relation d'un voyage par* THEVENOT, *tom.* III. *pag.* 132.

(*n*) Van alle dieren doen deze den meeften dienft in den oorlog, want men plaatft zeer gemaklyk vier man op hen die zig onbelemmerd van fnaphaan, boog en lans bedienen kunnen. *Recueil des voyage de la Compagn. des Indes de Hollande. Second voyage de* VAN DER HAGEN *tom.* II. *pag* 53.

(*o*) Als de olyfanten ten oorlog geleid worden, dienen zy voor twee verfchillende dienften; want men belaadt hen of met een kleine houten toren, uit denwelken eenige zoldaaten vegten; of men maakt degens aan hunnen fnuit vaft, met yzere kettingen, en men zendt hen dus op 't vyandlyk leger af, 't welk zy moedig aanvallen en waarin zy eene yffelyke flagting zouden aanregten, zo men hen niet te rug dreef met lanfen, die vuur werpen; want, dewyl men weet dat de olyfanten door vuur vervaard gemaakt worden, zo maakt men een konftvuur aan 't einde der lanfen vaft, waarmede men hem op de vlugt dryft. *Voyage d'Orient par le* P. PHILIPPE pag. 367.

(*p*) Men gebruikt in Cochin, zo min als in 't overige gedeelte van Malabar, geene paarden voor den oorlog; zy die anders dan te voet moeten vegten, zyn geplaatft op olyfanten, waarvan eene meenigte in de gebergten voor handen is, en deze berg-olyfanten zyn de grootfte der Indiën. *Relat. d'un voyage*, par THEVENOT, tom. III. p. 261.

(*q*) In de koningryken van Tonquin zyn de Dames van rang gemeenlyk op olyfanten gezeeten, die zeer hoog en dik zyn, en zonder eenig gevaar een toren draagen, met zes mannen daar in, en een ander man, die hen geleidt, op den hals. *Il genio vagante del conte aurelio degli anzi* In *Parma*, 1619 *tom.* I. *pag.* 282.

(*r*) Zie le *Journal du Voyage de* l'ABBÉ DE CHOISY. *Amft*, 1687. *pag.* 242.

heeren nooit dan op olyfanten ryden; op feeſtdagen worden zy voorgegaan en gevolgd door een talryken ſtoet dezer dieren, pragtig verſierd met ſchitterende metaalen, en met de rykſte ſtoffen bedekt. Men omvangt hunne tanden met gouden en zilveren ringen (*s*), men ſchildert hunne ooren en wangen, men kroont hen met bloemfeſtoenen, men maakt ſchelletjes aan hun vaſt; zy ſchynen zin te hebben in hunnen opſchik, en hoe meer zy getooid worden, hoe vrolyker en vrienderlyker zy zig toonen. Voor het overige is zuidelyk Indie het eenigſte land, daar de olyfanten zo verre beſchaafd worden; in Afrika kan men hen naauwelyks temmen (*t*): de Aſiaanen, van zeer oude tyden af beſchaafd, hebben eene ſoort van konſt gemaakt van de olyfanten op te voeden of te beſchaaven, en hebben dezelve in hunne zeden onderrigt en daar aan gewend. Maar van alle de Afrikaanen hebben de Karthaginenzers alleen zig toegelegd om olyfanten voor den oorlog toe te ruſten, om dat zy in den tyd van den luiſter hunner Republiek misſchien nog meer beſchaafd waren dan de Ooſterlingen. Tegenwoordig zyn 'er geene wilde olyfanten in dat geheel gedeelte van Afrika, dat aan geene zyde van het Atlas-gebergte ligt; daar zyn 'er zelfs weinige aan geene zyde dier bergen tot aan de rivier Senegal; maar daar worden reeds veelen in Senegal zelven (*u*), in Guinée (*v*), in Congo (*w*), gevonden; gelyk men 'er ook veelen vindt op de Tandkuſt

(*s*) Wy hebben olyfanten gezien, die verwonderlyk ſchoone en groote tanden hadden; zy ſtaken by zommigen meer dan viervoet buiten den bek uit, en waren van afſtand tot afſtand met gouden, zilveren en koperen ringen bezet. *Premier voyage du* P. TACHARD pag. 273. — De vorſten ſtellen hunne grootte en magt in veel olyfanten te houden, 't geen hen veel koſt; de groote Mogol heeft 'er verſcheiden duizenden. De Koning van Maduré, de Heer van Narzingua en van Bisnagar, de Koning van Naires en die van Marinſul hebben 'er verſcheiden honderden, welken zy in drie klaſſen onderſcheiden: de grootſte zyn voor den onmiddelyken dienſt van den vorſt; hunne zadels zyn zeer ryk, men bedekt hen met lakenen in goud gewerkt, en met paarlen bezet: hunne tanden zyn verſierd met zeer fyn goud en zilver, en zomtyds bekleedt men dezelve met diamanten. Die van eene middelbaare grootte worden voor den oorlog gehouden, en de kleinen voor den gewoonen dienſt en huiſſelyke gebruiken. *Voyage du* P. VINCENT MARIE, de St. Catherine de Sienne. *Chap.* II.

(*t*) De inwooners van Congo hebben de konſt niet om de olyfanten te temmen; zy zyn zeer kwaadaartig; zy neemen de Crocodillen met hun ſnuit op en werpen hen verre weg. *Il genio vagante del conte aurelio*, *tom.* II. *pag.* 473.

(*u*) De olyfanten waarvan ik dagelyks eene menigte langs de oevers van de rivier Senegal zag verſpreiden, verwonderde my niet meer; den 5de November wandelde ik in de boſſchen die tegen over het dorp Dagana liggen, ik bemerkte veele van hunne nog verſche voetſpooren; ik volgde dezelve ſtandvaſtig geduurende meer dan twee mylen, en ontdekte eindelyk vyf dezer dieren, waarvan drie zig lagen te wentelen op de wyze der varkens, en het vierde was met haar jong op de been, eetende de einden der takken van eene Acacia, die hy zo gebroken hadt; ik oordeelde uit vergelyking van de hoogte des booms, tegen welken deze olyfant was, dat hy van de plant der voeten tot aan het kruis ten minſten elf of twaalf voeten haalen konde, zyne ſlagtanden ſtaken byna drie voeten buiten zyn bek. Schoon myne tegenwoordigheid hen niet in beweeging gebragt hadt, oordeelde ik egter raadzaam af te trekken. Myn weg vervolgende vond ik zeer duidelyke teekenen hunner voetſtappen daar ik de maat van nam, en die anderhalf voet middellyns hadden. Hunne uitwerpzels naar die der paarden gelykende, maakten ballen van zeven of agt duim in dikte. *Voyage au Senegal par* M. ADANSON. *Paris.* 1757. *pag.* 75 Zie ook *Voyage de* LE MAIRE. *pag.* 97. *en* 98.

(*v*) *Voyage de Guinée* par G. BOSMAN *Utrecht* 1705. pag. 243.

(*w*) In de Provintie van Pamba, die in 't koningryk van Congo ligt, vindt men veel olyfanten ter oorzaake van de menigte boſſchen en rivieren daar het land vol van is, *Voyages de* FR. DRAAK *Paris* 1641. pag. 104. Zie ook *Recueil des voyages de la Compagnie des Indes*

(*x*), in 't land van Ante (*y*), van Acra, van Benus, en in alle de andere landen van 't zuidelyk Afrika (*z*), tot aan die, welke op de Kaap de goede Hoop uitloopen; met uitzondering van eenige zeer bevolkte Provintiën, gelyk als Fida (*a*), Ardra, enz. Men vindt 'er ook zelfs in Abyssinie (*b*), in Ethiopie (*c*), in Nigritie (*d*), op de Oost-Kusten van Afrika, en in 't binnenste der landen van dit geheele gedeelte der wereld. Daar zyn 'er ook op de groote eilanden van Indiën in Afrika, gelyk op Madagaskar (*e*), op Java (*f*), en tot

de Hollande, byzonderlyk *le voyage* de VAN DEN BROECK *tom.* IV, *pag.* 319. Zie ook *Il genio vagante del conte aurelio*, *tom.* II. *pag.* 473. enz.

(*x*) Het eerste land, waar men dikwils olyfanten vindt, is dat gedeelte van de kust, dat Tandkust genaamd wordt, wegens de menigte olyfanstanden, die daar verhandeld worden; vervolgens naar den kant van de goudkust, en in de landen van Awimé, van Jaumoré, van Eguira, van Aoceroé, van Ancober, en van Axim, alwaar men dagelyks een groot getal doodt, en hoe woester en onbewoonder een land is, hoe meer olyfanten en andere wilde dieren men daar aantreft. *Voyage de Guinée*, par GUILL. BOSMAN, pag. 244.

(*y*) Het land van Ante heeft zeer veele olyfanten, dewyl men 'er niet slegts eene menigte binnen in 't land doodt, maar zy koomen zelfs dagelyks aan de oevers der zee en onder onze forten, waaruit wy hen zien kunnen; zy regten groote verwoestingen aan. Van het land van Ante tot aan dat van Acra vindt men hen zo menigvuldig niet als in de bovengenoemde plaatsen, om dat die landen tusschen Ante en Acra sedert langen tyd redelyk wel bevolkt zyn geweest, uitgezonderd dat van Fetu, 't welk sints vyf of zes jaaren byna woest gelegen heeft, waardoor men aldaar meer van deze dieren ziet dan te voren. Aan den kant van Acra doodt men 'er alle jaaren een groot; getal omdat 'er in die kwartieren veel woest en onbewoond land is...., In het land van Benin gelyk ook te Rio de Calbari, Camerones, en verscheiden andere landen en rivieren in den omtrek, is zulk eene groote menigte dezer dieren, dat men nauwelyks begrypen kan hoe de menschen daar kunnen of durven blyven woonen. IDEM pag. 246.

(*z*) Beneden de St. Helena's baey is 't land in tweën verdeeld door de rivier der olyfanten, die dus genoemd wordt omdat deze dieren die de stroomende wateren beminnen, in grooten getale aan derzelver boorden vernomen worden. *Description du Cap de bonne Esperance*, par KOLBE Amst. 1741. tom. I. p. 114. en tom. III. p. 12.

(*a*) Daar zyn geene olyfanten te Ardra noch te Fida, schoon men 'er by myn tyd één gedood heeft, maar de Negers zeiden dat zulks in geen zestig jaar gebeurd was; dus denk ik dat hy, verdwaald zynde, van elders derwaards gekomen is. *Voyage de Guinée par* BOSMAN *pag.* 245.

(*b*) Zie *Voyage Historique d'Abissinie du* P. LOBO *tom.* I. *pag.* 57. Alwaar hy zegt dat men in Abyssinie groote benden van olyfanten vindt.

(*c*) De Ethiopiers hebben olyfanten in hun land, die inderdaad kleiner zyn dan die der Indiën, en welker tanden zelve holler en minder geacht zyn, maar daar wordt egter een groote handel in gedreeven. *Voyage de* PAUL LUCAS, *Rouen* 1719. *tom* III. *p.* 186. — Men ziet veel olyfanten in Ethiopie, en in de staaten van Paap Jan agter 't eiland Mozambique, alwaar zy dikwils door de Kaffers of Zwarten gedood worden om de tanden te verkoopen. *Recueil des voyages de la Compagnie des Indes de Hollande*, *tom.* I. *pag.* 413. Zie ook *l'Afrique de Marmol tom.* I. *p.* 58

(*d*) Elephas magna copia in sylvis Nigritarum regionis invenitur, solent magno numero confertim incedere, &c. LEONIS AFRIC. *Descript. Africæ Lugd. Batav.* 1632. *tom.* II. *pag.* 744. en 745.

(*e*) Op het eiland Madagaskar worden zo veel olyfanten gevonden, dat men vaststelt, dat geen land in de wereld meer van deze dieren voortbrengt, door welke oorzaak hier een groote handel in yvoor gedreeven wordt, gelyk waarschynlyk ook op een ander nabuurig eiland Cuzibet genaamd, en naar het oordeel der kooplieden bekomt men uit alle de overige landen der wereld niet zo veele olyfantstanden (dat het waar yvoor is.) als men op deze twee eilanden vindt. *Descript. de l'Inde orient. par* MARC PAUL. *Paris* 1557. *liv.* III. *chap.* 39 *pag.* 114.

(*f*) De dieren die op 't eiland Java gevonden worden zyn vooreerst olyfanten die men tam maakt, en die men vervolgens verhuurt om te werken. *Recueil des voyages de la Compagnie des Indes de Hollande*, *tom.* I. *pag.* 411. — Te Tuban zagen de Hollanders olyfanten van

op de Philippynſche eilanden (*g*).

Na de getuigeniſſen der Hiſtorie Schryveren en Reizigers, is 't ons voorgekomen dat de olyfanten thans talryker en menigvuldiger zyn in Afrika dan in Aſia; zy zyn daar minder wantrouwende, minder wild, minder in de woeſtynen verſcholen; het ſchynt dat zy de onbedrevenheid en de weinige magt der menſchen, daar zy in dit gedeelte der wereld mede te doen hebben, kennen; zy komen dagelyks en zonder eenige vrees tot hunne wooningen (*h*), zy behandelen de negers met die natuurlyke en verachtende onverſchilligheid, welke zy voor alle dieren toonen; zy beſchouwen hen niet als machtige, ſterke, en gedugte wezens, maar als bloodaarts, die niet dan met hinderlaagen werken, die zy niet in 't aanzigt durven zien, en die de konſt niet verſtaan om hen in ſlaverny te brengen. Het is inderdaad door deze konſt, den Ooſterlingen van de oudſte tyden her bekend, dat deze dieren tot een kleiner getal verminderd zyn. De wilde olyfanten, die zy tam maaken, worden door de gevangenis zo veele vrywillige kaſtraaten, waarin de oorſprong van volgende geſlagten nutteloos verdroogt, terwyl in Afrika alwaar zy allen vry zyn, het geſlagt zig ſtaande houdt, en zelfs zoude kunnen toeneemen, alſchoon het meer verloor, dewyl alle de individu's tot deszelfs herſtelling werken. Ik zie niet, dat men dit verſchil van getal in deze ſoort van dieren aan eenige andere oorzaak kan toeſchryven; want, als men de andere uitwerkzels gadeſlaat, ſchynt het climaat van zuidelyk Indië en van ooſtelyk Afrika het eigenlyk Vaderland, de waare geboorte grond, en het natuurlyk verblyf des olyfants te zyn. Hy is daar veel grooter, veel ſterker, dan in Guinée, en in alle andere deelen van weſtelyk Aſia. Zuidelyk Indië en ooſtelyk Afrika zyn dan de landen welker grond en lugt hem beſt vleïen; en inderdaad hy vreeſt de overmaatige hitte, hy onthoudt zig nooit in de brandende zanden, en wordt in 't land der Negers niet in grooten getale gevonden, dan langs de rivieren, en niet in de verheven landen; terwyl men in de Indiën de ſterkſte, de moedigſte olyfanten, en welker wapenen geweldigſt treffen, berg-olyfanten noemt, gelyk zy inderdaad ook de hoogten bewoonen, alwaar de lugt gematigder, het water zuiverer, het voedzel gezonder is, en daar hunne natuurlyke geſteldheid haare volkomen ontzwagteling, haare geheele grootte, alle haare volmaaktheid verkrygt.

In het algemeen overtreffen de Aſiatiſche olyfanten in grootte, in ſterkte, enz. de Afrikaanſche, en die van Ceylon in 't byzonder overtreffen nog de Aſiatiſche, niet in grootte, maar in moed en vernuft; waarſchynlyk hebben

den koning van Java, die elk onder een afzonderlyk dak ſtaan, door vier pilaaren geſchraagd, en in 't midden van de ruimte onder dit dak is een groote paal, daar de olyfant met een keting aan vaſt gebonden wordt. IDEM *tom.* I. *pag.* 526.

(*g*) Het eiland Mandanar is het eenigste der Philippynſche eilanden dat olyfanten heeft; omdat deze eilanders dezelve niet tam maaken, gelyk men in Siam en Camboya doet, zyn deze dieren daar zeer ſterk toegenoomen. *Voyage autour du monde par* GEMELLE CARERI *Paris* 1716 *tom* V. *pag.* 209.

(*h*) De olyfanten brengen den nagt dikwils in de dorpen door, en vreezen zo weinig de plaatſen daar menſchen zyn, dat zy, wel verre van de hutten der Negers, die zy van verre ontdekken te vermyden, daar regt op aan trekken, en dezelve voortgaande omverre werpen, gelyk een noote baſt. *Voyage de* LA MAIRE pag. 98.

zy deze hoedanigheden niet te danken dan aan hunne opvoeding, die op Ceylon volmaakter is dan ergens elders; maar nu, alle Reisbeſchryvers (*i*) hebben de olyfanten van dit eiland geroemd, alwaar de grond, gelyk men weet, met veele bergen beſlagen is, die hooger worden naar maate men het middelpunt nadert, en alwaar de hitte ſchoon zeer groot dan niet zo overmaatig is als in Senegal, in Guinée, en in alle de weſtlyke deelen van Afrika. De Ouden, die van dit gedeelte der wereld niet anders kenden dan de landen tusſchen het Atlas-gebergte en de middellandſche Zee gelegen, hadden opgemerkt, dat de olyfanten van Lybie kleiner waren (*k*) dan de Indiaanſche; daar zyn 'er thans geene meer in dit gedeelte van Afrika, en dat bewyſt weder, gelyk wy in het artykel van den leeuw gezegd hebben (*l*), dat de menſchen daar talryker zyn in onze dagen, dan zy in de eeuw van Karthago waren. De olyfanten zyn geweeken naar maate de menſchen hen ontruſt hebben, maar terwyl zy onder deze Afrikaanſchen hemel gezworven hebben, zyn zy niet van natuur veranderd; want die van Senegal, van Guniée, enz., zyn even gelyk die van Lybie waren, veel kleiner dan die der groote Indiën.

De kragt dezer dieren is evenredig aan hunne grootte: de Indiaanſche olyfanten draagen ligtelyk drie of vier duizend ponden (*m*); de kleinſte, dat is te zeggen die van Afrika neemen vryelyk een gewigt van twee honderd ponden (*n*) met hunnen ſnuit op, en plaatſen het zelve op hunne ſchoſten; zy neemen in dezen ſnuit eene groote hoeveelheid waters, 't welk zy om hoog, of in de rondte werpen, op eene of twee roeden afſtandt; zy kunnen meer dan duizend ponden zwaarte op hunne ſlagtanden draagen; de ſnuit dient hun om de takken der boomen te breeken, en de ſlagtanden om de boomen zelve om verre te rukken: men kan hunne kragt ook beoordeelen uit de vaardigheid hunner beweegingen, met de dikte, en zwaarte van hun lighaam vergeleeken; zy leggen met hun gewoone ſtap ten naaſten by zo veel wegs af als een paard op een kleinen draf, en zo veel als een paard in de galop, terwyl zy loopen; het welk hen in hunnen ſtaat van vryheid niet dikwils gebeurt, dan wanneer zy door toorn bezield of door vrees gedreeven worden. Men laat de olyfanten gemeenlyk ſtappen, zy leggen gemaklyk en zonder vermoeijenis vyftien of

(*i*) De olyfanten van Ceylon worden boven alle andere geacht omdat zy moediger zyn..... De Indiaanen zeggen dat alle andere olyfanten hen eerbieden. *Relation d'un voyage par* THEVENOT *pag.* 261. — De olyfanten van Ceylon zyn dapperer dan de andere. *Voyage de* BERNIER *tom.* II *pag* 65. — De beſte en ſchranderſte olyfanten, die in de wereld zyn, worden op 't eiland Ceylon gevonden. *Recueil des Voyages tom.* I. *pag.* 413. *tom* II. *pag.* 256. *tom.* IV. *pag.* 363 — Daar zyn eene menigte olyfanten op Ceylon, die edelaartiger zyn, en verhevener ſchynen te denken, dan eenige andere..... alle anderen olyfanten eerbieden die van Ceylon; &c. *Voyage d'Orient* du P PHILIPPE *pag.* 130 en 367.

(*k*) Indicum (elephantum) Afri pavent, nec contueri audent, nam & major indicis magnitudo eſt. PLIN. *Hiſt Nat. lib.* VIII. *cap.* 9.

(*l*) Zie het IX Deel dezer Natuurl. Hiſt. pag. 43 en 44.

(*m*) Een olyfant kan veertig *mans* draagen, de *man* op tagtig pond gerekend. *Relation d'un voyage*, par THEVENOT pag. 261.

(*n*) De olyfant heft een gewigt van twee honderd ponden met zyn ſnuit op, en laadt het op zyn ſchoſten..... Hy neemt honderd vyftig pond water in zyn ſnuit, 't welk hy ter hoogte van een piek opwaards werpt. *L'Afrique de* MARMOL *tom.* I. *pag.* 58.

twintig mylen daags af, en als men hen dryft (*o*), kunnen zy vyf-en-dertig of veertig mylen afmaaken. Men hoort hen van zeer verre aankoomen, en men kan hen ook van verre op 't spoor volgen: want de voetspooren, die zy in de aarde laaten, zyn niet twyffelagtig, en in de gronden, waarin de voet wel teekent, hebben dezelve vyftien of agtien duimen omtrekt.

Een huisselyke olyfant doet misschien meer dienst aan zyn meester dan vyf of zes paarden (*p*), maar hy heeft veel zorg en een overvloedig en uitgezogt voedzel noodig; hy kost omtrent een ryksdaaler of honderd fransche sols daags (*q*), om hem te voeden. Men geeft hem gemeenlyk rauwe of gekookte ryst, met water vermengd, en men wil dat hy honderd ponden ryst daags noodig heeft om in zyn volle sterkte te bestaan; men geeft hem ook gras om hem te verfrisschen en te verkoelen; want hy is onderhevig om zig te verhitten, en men moet hem te water leiden en twee of drie-maal daags laaten baaden. Hy leert gemaklyk zig zelven te wasschen; hy neemt water in zyn snuit, en brengt het naar zyn mond om te drinken, en vervolgens zyn snuit te rug haalende, stort hy het overige over alle de deelen van zyn lighaam.

Om een denkbeeld te geeven van den dienst welken hy doen kan, zal het genoeg zyn te zeggen, dat alle de tonnen, zakken, pakken, die in de Indiën van de eene plaats naar de andere worden overgebragt, door olyfanten vervoerd worden; dat zy lasten kunnen draagen op hun lighaam, op hunnen hals, aan hunne slagtanden, en zelfs met hun bek, als men een touw om die pakken doet, dat zy aanvatten en met de tanden sluiten en vasthouden; dat zy het vernuft by de sterkte voegende, niets van 't geen men hen toevertrouwt breeken of beschadigen; dat zy aan den oever der wateren die pakken, in een schuit overleggen zonder dezelve nat te maaken, plaatzende dezelve zagtelyk daar men verlangt, en schikkende alles op de gevoegelykste en veiligste wyze, in zo verre, dat zy zelfs na de dingen neergezet te hebben op de plaats, die men hen aanwyst, met hunnen snuit beproeven, of zy veilig en wel geplaatst zyn; en zo het een ton is die voortrolt, gaan zy uit zig zelven steenen zoeken om hem vast te leggen.

Als de olyfant wel opgepast wordt, leeft hy lang, schoon in slaverny, en men mag vermoeden, dat zyn leven in den staat van vryheid nog langer duurt: zommige Schryvers hebben beweerd dat hy vier of vyf honderd

(*o*) Als men den olyfant dryft zal hy in een dag den weg van zes dagreizens afleggen. *L'Afrique de* MARMOL *tom.* I. *pag.* 58.

(*p*) De prys der olyfanten is grooter dan men denken zoude; men heeft 'er zien verkoopen van duizend gouden pagoden af, tot vyftien duizend roupyen, dat is, van negen of tien duizend livres tot zes-en-dertig duizend. *Note de Mr.* DE BUSSI. — Men verkoopt een olyfant naar zyne grootte: die van Ceylon kosten ten minsten agt duizend *Pardaons*, en als zy zeer groot zyn verkoopt men hen voor twaal en zelfs vyftien duizend pardaons. *Hist. de l'Isle de Ceylon* par RIBEYRO, *Trevoux* 1701. *pag.* 144.

(*q*) De olyfanten kosten elk omtrent een halve pistool daags van onderhoud. *Rel. d'un voyage par* THEVENOT pag. 261. — De tamme zyn zeer kiesch, en men moet hun gekookte ryst met boter en suiker, aan groote ballen geeven; zy hebben wel honderd pond daags noodig, behalven de boombladeren, byzonderlyk die van den Indiaanschen vygeboom, by ons *Bananes*, en by de Turken *Plantanes* geheeten, om hen te verfrisschen. *Voyage de* PYRARD *tom.* II. *pag.* 367. — Zie ook de *Voyages de la* BOULLAYE LE-GOUZ *Paris* 1657. *pag.* 250. en *Recueil des voyages de la Compagnie des Indes de Hollande*, *tom.* I. *pag.* 473.

jaaren leefde (*r*), anderen hebben het tot twee of drie honderd jaaren verminderd (*s*); en anderen eindelyk tot honderd twintig, honderd dertig, of honderd vyftig jaaren (*t*). Ik denk dat de middelterm de waare is, en zo men zeker is, dat de gevangen olyfanten honderd twintig of honderd dertig jaaren oud worden, mag men veilig ftellen, dat zy, die vry zyn, die alle de gemakken des levens en alle de regten der natuur genieten, ten minften twee honderd jaaren bereiken zullen; en van een anderen kant befchouwd, zo de dragt twee jaaren duurt, en zo zy dertig jaaren noodig hebben om hunne volkomen groei te krygen, kan men wederom verzekerd zyn, dat hun leven zig ten minften uitftrekt, tot den term, dien wy gemeld hebben. Voor het overige verkort de gevangenis hun leven minder dan een ongunftig klimaat; welke zorg men ook aanwenden moge, de olyfant leeft niet lang in de gematigde landen, en nog minder in de koude klimaaten. Die, welken de koning van Portugal aan Lodewyk de XIV, in *1668* zondt (*u*), en die toen maar vier jaar oud was, ftierf op zyn zeventien jaar, in de maand van January 1681, en hieldt het maar vier jaaren in de dierengaarde van Verfailles uit, alwaar hy evenwel zorgvuldig opgepaft en rykelyk gevoed wierdt. Men gaf hem dagelyks tagtig ponden brood, twaalf pinten wyn, en twee emmers potage, daar vier of vyf pond brood in gemengd wierdt, en om den anderen dag, in plaats van deze foupe, twee emmers vol ryft in water gekookt, zonder te rekenen wat hem gegeeven wierdt door hun, die hem kwamen zien; nog hadt hy dagelyks een garf of fchoof koren om hem wat tydkorting te geeven; want, na de halmen opgegeeten te hebben, maakte hy wiffen van het ftroo, en bediende zig daar van om de vliegen te verjaagen: hy hadt vermaak om dit ftroo in kleine ftukjes te breeken het geen hy zeer behendig met zyn fnuit deedt, en dewyl men hem dagelyks liet wandelen, haalde hy gras uit, en at het op. De olyfant die laatft te Napels was, alwaar de hitte, gelyk men weet, grooter

(*r*) Onefimus verzekert volgens 't verhaal van STRABO (Lib XV), dat de olyfanten tot vyf honderd jaaren leeven. — PHILOSTRATUS (Vit. Apoll. lib. XVI.) verhaalt dat de olyfant Ajax, die voor Porus geftreeden hadt tegen Alexander, nog vier honderd jaar daarna leefde. — Jubas koning van Mauritonie heeft ook gefchreeven dat hy 'er een in het Atlas-gebergte gevangen hadt, die vier honderd jaar te voren ook in een veldflag gediend hadt.

(*s*) Elephantem alii annos ducentos vivere ajunt: alii trecentos. ARISTOTELES, *Hift. Anim. lib.* VIII *cap.* 9. — Elephas ut longiffimum annos circiter ducentos vivit, ARRIANUS in Indicis. — Ik zag een kleinen witten olyfant, die gefchikt was om de opvolger te zyn van den geenen, die in 't Paleis is, en welken men zegt byna drie honderd jaaren oud te zyn. *Premier voyage à Siam par* LE P. TACHARD pag. 273.

(*t*) De olyfanten groeien tot op de helft van hunnen ouderdom, en leeven gemeenlyk honderd vyftig jaaren. *Voyage de* DRAKE *autour du monde*, *pag.* 104. — De olyfanten draagen twee jaar en kunnen tot honderd vyftig jaaren leeven. *Recueil des voyages de la Compagnie des Indes de Hollande. tom.* VII. *pag* 31 — In weerwil van alle de onderzoekingen, welke ik met zorgvuldigheid heb te werk gefteld, heb ik niet nauwkeurig kunnen ontdekken hoe lang de olyfant leefde, en zie daar alle de ophelderingen welke men kan trekken uit hen, die deze dieren beftieren; zy weeten u niets anders te zeggen, dan dat die of die olyfant onder de handen van hun vader, hun grootvader, en overgrootvader geweeft is, en den tyd, dien deze lieden geleefd hebben, berekenende vonden zy zomtyds, dat de leeftyd van den olyfant tot honderd twintig of honderd dertig jaaren loopt. *Voyage de* TAVERNIER, *Rouen.* 1713. *tom.* III. *pag.* 242, 243.

(*u*) *Mémoire pour fervir à l'hiftoire des Animaux*, Part. III. *pag.* 101, en 127.

is dan te Parys, heeft daar egter maar weinige jaaren geleefd; zy die men leevende naar Petersbourg gebragt heeft, ſtierven de een na den anderen, in weerwil van de beſchutting, de dekkleeden, de kagchels, daar men hen mede verzorgde; dus kan men geruſt zeggen, dat dit dier van zelf nergens in Europa kan beſtaan en nog minder voortteelen. Maar ik ben verwonderd, dat de Portugezen, die de eerſte om zo te ſpreeken, de waarde en de nuttigheid dezer dieren in de Ooſt-Indiën gekend hebben, geenen hebben overgebragt naar Braſiliën alwaar zy miſſchien, zo men hen in vryheid gelaaten hadt, zouden voortgeteeld hebben.

De gewoone kleur der olyfanten is aſchgrauw, of zwartagtig grauw; de witte, gelyk wy gezegd hebben zyn ten uiterſten zeldzaam (*v*), en men brengt die, welken men op verſcheidene tyden in zommige plaatſen van de Indiën gezien heeft als iets zonderlings by; daar worden in de Indiën ook eenige roode of roſſe gevonden, en deze witte en roode olyfanten (*w*) zyn zeer geacht; voor het overige zyn deze verſcheidenheden zo zeldzaam, dat men dezelve niet moet aanmerken als beſtaande door onderſcheidene raſſen in de ſoort, maar veeleer als toevallige hoedanigheden, die zig enkel tot het individu bepaalen; want byaldien dit anders ware zoude men het land der witte, dat der roſſe, of roode, en dat der zwarte olyfanten kennen, gelyk men de klimaaten der witte, roode en zwarte menſchen kent. „ Men vindt in
„ de Indiën olyfanten van drie ſoorten, zegt de Vader VINCENT MARIA (*x*).
„ De witte die de grootſte, de zagtſte, de vreedzaamſte zyn, worden door ver-
„ ſcheidene natien als Goden geëerd en aangebeden. De roſſe, gelyk die van
„ Ceylon,

(*v*) Zommige perſoonen, die lang te Pondichery gewoond hebben, ſchynen ons toe, te twyffelen of 'er wel witte of roode olyfanten gevonden worden: zy verzekeren, dat 'er nooit andere dan zwarte gezien zyn, ten minſten in dit gedeelte der Indiën; het is waar, zeggen zy, dat zy eenigen tyd wagten zonder zig te waſſchen, het ſtof, dat zig aan hunne vette en geheel gladde huid hegt, hen als morſig grauw vertoont; maar uit het water koomende, zyn zy zo zwart als git. Ik geloof in der daad dat het zwart de natuurlyke kleur der olyfanten is, en dat 'er geene dan zwarte olyfanten gevonden worden in die deelen van Indiën welken deze perſoonen gelegenheid gehad hebben door te trekken, maar het koomt my ter zelfder tyd voor, dat 'er geen twyffel aan is te ſlaan of op Ceylon, in Siam, in Pegu, in Cambaye, enz. eenige witte en roode olyfanten, gevonden worden: men kan voor ooggetuigen bybrengen den ridder de CHAUMONT, de Abt, de CHOISY, Vader TACHARD, van der HAGE, JOOST SCHOUTEN, THEVENOT, OGILBY, en andere minder bekende Reizigers. HARTENFELS, die, gelyk men weet, in zyne *Elephanto-graphia* eene menigte ſtukken uit verſcheiden verhaalen getrokken, by een verzameld heeft, verzekert, dat de witte olyfant niet ſlegts het vel wit heeft; maar ook het hair aan den ſtaart. Men kan nog by alle deze getuigeniſſen het gezag der ouden voegen; ÆLIANUS (*lib* III *cap.* 46), ſpreekt van een kleinen witten olyfant in de Indiën, en ſchynt aan te duiden, dat de moeder zwart was: die verſcheidenheid in de kleur der olyfanten, ſchoon zeldzaam, is derhalven zeker; en zelfs zeer oud, en zy is miſſchien alleenlyk herkomſtig uit hunnen ſtaat van huiſſelykheid, die daar in de Indiën insgelyks zeer oud is.

(*w*) In plegtigheden laat de koning van Pegu twee roode olyfanten, met gouden en zyden ſtoffen gezadeld, te voorſchyn koomen, vervolgens de vier witte olyfanten, met gelyke zadels, die daar en boven nog verſierd zyn met edele geſteenten; deze hebben een gouden garnituur geheel met rubynen bedekt, op yderen ſlagtand. *Voyages de la Compagnie des Indes de Hollande, tom.* III. *pag.* 60.

(*x*) Voyage du Pere FRANÇOIS VINCENT MARIE, de St. Catherine de Sienne, *Chap.* XI. *traduit de l'Italien par M. la Marquis de* MONTMIRAIL.

„ Ceylon, ſchoon de kleinſte van middellyf, zyn de ſterkſte, de dapperſte, „ de beſt geſpierde, in één woord, de bekwaamſte voor den oorlog; de anderen, 't zy door eene natuurlyke geneigheid, 't zy om dat zy iets verhevens in hun vinden, bewyzen hen een grooten eerbied; de derde is die der „ zwarten die de gemeenſte en minſt geachte zyn." Deze Schryver is de eenigſte, die ſchynt aan te duiden dat het byzonder klimaat der roſſe of roode olyfanten Ceylon is; de andere Reisbeſchryvers maaken 'er geen gewag van. Hy verzekert ook dat de Ceylonſche olyfanten kleiner vallen dan de andere, Thevenot zegt het zelfde in 't verhaal van zyne reis op *bladz.* 260, maar anderen zeggen het tegendeel, of geeven het te kennen. Eindelyk is de Vader Vincent Maria nog de eenigſte die geſchreeven heeft, dat de witte olyfanten de grootſte zyn. De vader Tachard verzekert in tegendeel dat de witte olyfant van den Koning van Siam vry klein was, ſchoon hy al zeer hooge jaaren bereikte. Na de getuigeniſſen der Reisbeſchryveren ten opzigte van de grootte der olyfanten in de verſchillende landen vergeleeken, en de verſchillende maaten, die zy gebruiken, berekend te hebben, komt het my voor dat de kleinſte olyfanten die van weſtelyk en noordelyk Afrika zyn, en dat de ouden, die niet dan dit noordelyk gedeelte van Afrika kenden, regt gehad hebben om te zeggen, dat in het algemeen de olyfanten der Indiën veel grooter waren dan die van Afrika. Maar in de ooſtelyke landen van dit gedeelte des wereld, die den ouden onbekend waren, zyn de olyfanten zo groot, en misſchien zelfs grooter, dan in de Indiën gevonden; en in dit laatſt gedeelte van de wereld ſchynen die van Siam, van Pegu, enz. de Ceylonſche in lighaams geſtalte te overtreffen; ſchoon deze laatſte naar 't eenstemmig getuigenis van alle Reisbeſchryveren de moedigſte en de ſchranderſte zyn.

Na de voornaamſte zaaken ten opzigte van deze ſoort van dieren voorgedraagen te hebben, zo laat ons thans hunne vermogens elk op zig zelven afzonderlyk beſchouwd, onderzoeken; laat ons hunne zintuigen, beweegingen, grootte, ſterkte, behendigheid, vernuft, enz. beſchouwen. De olyfant heeft zeer kleine oogen ten opzigte van den omtrek zyns lighaams, maar zy zyn ſchitterende en toonen geeſt; en 't geen dezelve van die van alle andere dieren onderſcheidt, is de kragtige uitdrukking van harts-gevoelens, en het byna beredeneerd overleg van alle zyne beweegingen (*y*). Hy wendt zig langzaam en met zagtheid naar zyn meeſter, hy heeft voor hem een opſlag van 't oog, dat vriendſchap te kennen geeft, dat oplettendheid toont, terwyl hy ſpreekt, dat begrip aanduidt na dat hy hem gehoord heeft; en 't welk eene doordringendheid van geeſt laat blyken wanneer hy hem wil voorkomen; hy ſchynt te bedenken, te overweegen, te wikken, en zig niet te bepaalen dan na verſcheiden maalen onderzogt, en zonder verhaaſting, zonder drift, de teekens, waar aan hy moet gehoorzaamen beſchouwd en overdagt te hebben. De honden welker oogen veel uitdrukken, zyn al te leevendige dieren om de opvolgende ſchaduwingen hunner gewaarwordingen en gevoelens gemakkelyk te kunnen onderſcheiden; maar gelyk de olyfant uitteraart gematigd en deftig is, leeſt

(*y*) *Elephantographia* Christophori Petri ab Hartenfelt. Erfordiæ 1715.

men, om zo te fpreeken, in zyne oogen, welker beweegingen malkanderen langzaam opvolgen (z), de orde en agtervolging van zyne inwendige geneigdheden.

Hy heeft een zeer goed gehoor, en dit werktuig toont zig uitwendig even als het zintuig van den reuk, duidelyker dan by eenig ander dier; zyne ooren zyn zo groot, veel langer zelfs, naar evenredigheid van 't lighaam, dan die van den ezel, en zy zyn plat tegen het hoofd aan gelyk by den menfch; zy zyn gemeenlyk hangende; maar hy regt de zelve met veel gemak op, en beweegt hen naar welgevallen: zy dienen hem ook om zyne oogen af te wasfchen (a), en om dezelve voor het ongemak van ftof en vliegen te befchutten. Hy heeft vermaak in den klank der inftrumenten, en fchynt de muziek te beminnen; hy leert gemaklyk de maat te teekenen, en zig op de kadans te beweegen, en ter gepafter tyd eenige geluiden by 't geraas der trommelen en klanken der trompetten te voegen. Zyn reuk is uitmuntend, en hy bemint met drift de welriekende dingen en parfums van allerhande foort, byzonderlyk de riekende bloemen; hy kieft dezelve uit, hy plukt haar een voor een, hy maakt 'er ruikers van, en na derzelver geuren ingefnooven te hebben, brengt hy haar aan zyn mond, en fchynt haar te fmaaken (b). De oranjebloeifem is een van zyne keurigfte geregten; hy ontbloot met zyn fnuit een oranjeboom van alle zyne groente, en eet daar de vrugten, de bloemen, de bladen, en zelfs het jonge hout van; hy zoekt in de weiden de welriekendfte planten uit; en verkieft in de bosfchen de lacos-de banaan-de palm-de fago-boomen voor andere; en gelyk deze boomen week en merg-of pit-agtig zyn, eet hy niet flegts de bladen en vrugten, maar zelfs de takken, den ftam en de wortels; want als hy die boomen met zyn fnuit niet om verre kan haalen, ontwortelt hy dezelve met zyne flagtanden.

Wat het zintuig des gevoels betreft, hy heeft dat, om zo te fpreeken, niet dan in den fnuit, maar het is ook zo kiefch, zo onderfcheiden in deze foort van hand als in die van den menfch. Deze fnuit, uit vliezen, zenuwen, en fpieren beftaande, is ter zelfder tyd een werktuig voor beweeging en verfcheidene verrigtingen en voor het gevoel; het dier kan denzelven niet flegts buigen heen en weder, en naar alle rigtingen beweegen; maar hy kan denzelven ook verkorten, verlangen, krommen en op allerhande wyzen draaijen; het einde van den fnuit loopt uit met een rand (c), die zig van boven in de gedaante van een vinger verlangt; het is door middel van dezen rand en van deze foort van vinger, dat de olyfant alles doet, wat wy met de vingers doen; hy neemt de kleinfte ftukjes geld van den grond op, hy plukt gras, kruiden, en

(z) De oogen van den olyfant zyn zeer klein naar evenredigheid van den kop, en nog kleiner naar evenredigheid des lighaams, maar zy zyn zeer levendig, en wakker; hy beweegt dezelve op een wyze die hem altyd het voorkomen van peinzing geeft. *Voyage aux Indes orientales du* P. FR. VINCENT-MARIE, de St. Catherine de Sienne, &c. Venife 1683. 4. pag. 396. traduit de Mr. de le Marquis de MONTMIRAIL.

(a) De ooren van den olyfant zyn zeer groot. . . . . Hy beweegt dezelve gedurig met eene zekere deftigheid, en zy befchermen zyne oogen voor alle kleine fchadelyke diertjes. IDEM, *ibid.* Zie ook *les Mémoires pour fervir à l'hiftoire des animaux*, *part.* III. *pag.* 107.

(b) *Voyage de Guinée par* BOSMAN *pag.* 143.

(c) *Mémoires pour fervir à l'hift. des animaux*, *Part.* III. *pag.* 108. en 140.

bloemen, dezelve een voor een uitkiezende; hy maakt knoopen los, opent en fluit de deuren door de fleutels om te draaijen, en de grendels af of aan te fchuiven; hy leert regelmaatige karakters maaken met een werktuig zo klein als een pen (*d*). Men kan zelfs niet lochenen, dat deze hand van den olyfant niet verfcheiden voordeelen boven de onze hebbe; zy is vooreerft, gelyk men zo aanftonds gezien heeft, even buigzaam en even gefchikt om aan te vatten en te houden, en kleine zo wel als groote voorwerpen te behandelen. Alle deze werktuigen gefchieden door middel van het aanhangzel by wyze van vinger; aan het bovenft gedeelte van den rand, die het einde van den fnuit omvangt, en in het midden eene holte laat in de gedaante van een kopje, op welks bodem de beide openingen der gemeene buizen voor den reuk en de inademing gevonden worden. De olyfant heeft dan de neus in de hand, en hy kan het vermogen zyner longen by de werktuig zyner vingeren voegende, door eene fterke zuiging, de vloeibaare ftoffen opflorpen, of zeer zwaare vafte lighaamen aanhaalen en opneemen, door den rand van zyn fnuit op de oppervlakte te zetten en van binnen, door het inhaalen van de lugt, een ydel te maaken.

De kiesheid van 't gevoel, de fynheid van den reuk, het gemak der beweeging en het vermogen van te kunnen zuigen, zyn dan aan het einde van de neus des olyfants vereenigd. Van alle de werktuigen waarmede de natuur haare waardfte gewrogten befchonken heeft, is de fnuit miffchien het volkomenft en verwonderlykft; het is niet flegts een organifch werktuig, maar ook een drie dubbeld zintuig, welks vereenigde en faamgevoegde verrigtingen ter zelfder tyd de oorzaak bevatten, en de uitwerkzels voortbrengen van dat vernuft en van die vermogens die den olyfant onderfcheiden, en denzelven boven alle de dieren verheffen. Hy is minder dan eenig ander onderworpen aan de dwaalingen van het zintuig des gezigts, om dat hy dezelve door het zintuig des gevoels fchielyk onderzoekt, herkent en verheft; en omdat hy zig van zyn fnuit als van een langen arm bedienende om de lighaamen van verre aan te raaken, door dat middel even als wy, nauwkeurige denkbeelden van den afftand maakt; terwyl andere dieren met uitzondering van den aap en van eenige anderen die eene foort van armen en handen hebben, die zelfde denkbeelden niet kunnen krygen dan door den afftand met hun lighaam door te loopen. Het gevoel is van alle zintuigen dat, 't welk meeft betrekking heeft tot kennis; de kiesheid van 't gevoel geeft het denkbeeld van de zelfftandigheid der lighaamen, de buigzaamheid in de deelen van dit werktuig geeft het denkbeeld van derzelver uitwendige gedaante, het vermogen van zuiging, dat van hunne zwaarte, de reuk die van hunne hoedanigheden, en de langte des arms die van hunnen afftand: dus kan de olyfant met een en hetzelfde lid, en om zo te fpreeken, door een zelfde of gelykelyke werking, verfcheiden dingen te gelyk voelen, bemerken, beoordeelen; maar eene veelvuldige gewaarwording

(*d*) Mutianus ter conful auctor est, aliquem ex his & litterarum ductus græcarum didiciffe, folitumque præfcribere ejus linguæ verbis; ipfe ego hæc fcripfi. &c. PLIN. Hift. Nat. lib. VIII. cap. 3. Ego vero ipfe elephantum in tabula litteras latinas promufcide atque ordine fcribentem vidi; veruntamen docentis manus fubjiciebatur ad litterarum ductum & figuram eum inftituens; dejectis autem & intentis oculis erat cum fcriberet; doctos & litterarum gnaros animantium oculos effe dixiffes. ÆLIANUS *de Nat. Animal. lib.* II. *cap.* 11.

vergoedt op zekere wyze het denken, het redeneeren; en derhalven, schoon dit dier, even als alle andere dieren, het vermogen van denken en redeneeren wist, dewyl egter deszelfs gewaarwordingen in het werktuig zelve vereenigd, dewyl zy gelykzydig, en, om zo te spreeken, onverdeeld zyn, zo is het niet te verwonderen dat het van zig zelf een soort van denkbeelden heeft, en dat het in korten tyd ook die, welken men in hem overstort, aanneemt. De herinnering moet hier volmaakter zyn dan in eenige andere soort van dier; want het geheugen verbindt zig veel met bykoomende omstandigheden der voorgevallene zaaken, en yder afzonderlyk, op zig zelve staande gewaarwording, schoon zeer levendig, laat geen onderscheiden noch duurzaam voetspoor agter; omdat zy met geene bykoomende indrukzelen verbonden is: maar verscheiden saamgevoegde en gelyktydige gewaarwordingen maaken diepe indrukzels en uitgestrekte teekenen of spooren; zodat de olyfant, als hy zig een zeker denkbeeld niet kan herinneren door het gevoel alleen, de aangrenzende en bykoomende denkbeelden van den reuk en de sterkte der zuiging, die ter zelfder tyd als het gevoel gewerkt hebben, hem helpen om het begeerde denkbeeld te herroepen en weder te vertegenwoordigen. In ons zelven is de beste manier om ons geheugen getrouw te maaken, dat wy ons opvolgelyk van alle onze zintuigen bedienen, om een voorwerp te beschouwen; en het is by mangel van dit saamgevoegd gebruik der zintuigen, dat de mensch meer dingen vergeet dan hy onthoudt.

Voor het overige heeft de olyfant, schoon met meer geheugen en meer schranderheid dan eenig ander dier bedeeld, naar evenredigheid van den omtrek zyns lighaams minder harsenen (*e*), dan de meesten onder dezelve; het welk ik alleenlyk bybreng als een bewys, dat de harsenen niet de zitplaats der gewaarwordingen, het *sensorium commune* zyn, het welk daarentegen in de zenuwen der zintuigen en de vliezen des hoofds gezogt moet worden; ook zyn de zenuwen, die zig in den snuit des olyfants uitstrekken, in zulk eene groote hoeveelheid, dat zy, wat het getal betreft, alle die, welke zig door het overig gedeelte des lighaams verdeelen, kunnen opweegen. Het is dan uit kragt van deze zonderlinge samenvoeging der zinnen en dier nog meer zonderlinge, en eigen vermogens van dien snuit, dat dit dier alle anderen in vernuft en schranderheid overtreft, in weerwil van de lompe grootte van zyn lighaam, in weerwil van de onevenredigheid zyner gedaante; want de olyfant is tevens een wonder van vernuft en een monster van stoffe; het lighaam zeer dik, en zonder eenige buigbaarheid, de hals kort en bykans onbuigzaam, het hoofd klein en mismaakt, de ooren uittermaaten groot, en de neus nog veel overmaatiger; de oogen al te klein, gelyk ook de bek, het teellid, en de staart; de pooten lomp, dik en regt, de voet zo kort (*f*) en zo klein, dat het geen-

(*e*) *Mémoire pour servir à l hist. des animaux Part.* III. *pag.* 135, 136.

(*f*) Daar is geen dier, dat staande, naar evenredigheid, den voet niet grooter heeft, dan de mensch, de olyfant alleen uitgezonderd, die denzelven nog kleiner heeft dan de mensch, en derhalven dan eenig dier. . . . De voeten waren zo klein, dat men zeggen kan, dat men dezelve niet zag, om dat de vingers beslooten en overdekt waren door het vel der beenen, dewelke in éénе regte rigting tot op de aarde nederdaalden, en zig vertoonden als de stam van een boom dwars doorgezaagd. *Mémoir. pour servir à l'hist. des Anim. pag.* 202, 203.

voet ſchynt te zyn; het vel hard, dik, en eeltagtig; alle deze mismaaktheden vertoonen zig des te meer, omdat zy alle in 't groot gevormd zyn, en zy zyn des te onaangenaamer voor het oog; om dat de meeſte geen voorbeeld hebben in het overige der natuur; dewyl in geen dier het hoofd, de voeten, de neus, de ooren, de ſlagtanden, op zulk een wyze gemaakt of liever geplaatſt zyn als by den olyfant.

Daar ſpruiten voor het dier verſcheiden nadeelen uit dit vreemd maakzel; hy kan nauwelyks het hoofd omdraaijen, hy kan zelf niet omkeeren om te rug te gaan dan met een bogt te neemen: de jaagers, die hem van agteren of van ter zyden aantaſten, ontwyken de uitwerkzels zyner wraak, door kringswyze beweegingen; zy hebben den tyd om hem nieuwe aanvallen te bereiden, terwyl hy zyn poogingen aanwendt om zig tegen hen te wenden. De beenen welker ſtyfheid zo groot niet is als die van den hals en 't lighaam, buigen egter maar langzaam en moeijelyk. Zy zyn ſterk geledigd met de dyen; hy heeft de knie gelyk als de menſchen (*g*), en den voet even laag; maar de voet zonder omtrek, zonder uitgeſtrektheid, is ook zonder veerkragt en zonder ſterkte, en de knie is hard en zonder buigzaamheid; zo lang evenwel als de olyfant jong en gezond is, buigt hy zig om te gaan liggen, om zig te laaten beklimmen of laaden; maar zo dra hy oud of ziek is, wordt die beweeging der kniën zo moeijelyk dat hy liever verkieſt ſtaande te ſlaapen, dan dezelve te ondergaan; en zo men hem met geweld doet nederliggen (*h*), heeft men naderhand werktuigen noodig om hem weder op te heffen en op de been te krygen. Zyne ſlagtanden die met de jaaren van eene geweldige zwaarte worden, niet in eene loodregte rigting ſtaande, gelyk de hoornen van andere dieren, maaken twee lange hefboomen, die in deze byna gezigteindelyke rigting, den zelfden verbazend vermoeijen, en dien naar de laagte dringen; zo dat het dier zomtyds verpligt is gaten in de muuren van zyn verblyf te maaken, en dezelve daar in te laaten ruſten en zig dus gedeeltelyk van derzelver zwaarte te ontſlaan (*i*). Hy heeft het nadeel van het werktuig van den reuk zeer verre van dat der ſmaak verwyderd te hebben, en het nadeel van niets met zyn mond van den grond te kunnen aanvatten, om dat zyn hals niet kan buigen om zyn hoofd genoeg te laaten zakken; hy moet zyn voedzel, en zelfs

(*g*) Zyn knie is op dezelfde wyze als die van den menſch, en niet by den buik; zynde in 't midden van den afſtand die zig van den buik tot aan de aarde uitſtrekt, en ter plaatſe daar de dieren hunne enkels hebben, zo dat het been van den olyfant gelyk is aan dat van den menſch, zo wel ten opzigte van de plaatſing van zyn knie als van de kleinheid van zyn voet; in welken het gedeelte dat van den enkel tot de hielen gaat, zeer klein is. *Mémoir. pour ſerv. à l'hiſt. des anim. Part* III. *pag*. 202.

(*h*) Wy hebben van hen, die den ſtraks gemelden olyfant te Verſailles opgepaſt hebben, vernomen, dat hy de agt eerſte jaaren, die hy daar geleefd heeft, met veel gemak ging liggen en weder opſtondt, en dat hy de vyf laatſte jaaren niet meer ging liggen om te ſlaapen, maar dat hy tegen den muur van zyne logie ging ruſten, zo dat men, als 't gebeurde, dat hy ziek zynde ging liggen, de zolder van boven moeſt opneemen, om hem met katrollen op te hyſſen: *Mémoires pour ſervir à l'hiſt. des animaux*, *pag*. 104.

(*i*) Men heeft ons doen zien, dat de olyfant zyne ſlagtanden gebruikt hadt, om gaten in de beide zyden van den uitſpringenden ſteenen pilaar, in den muur van zyne verblyfplaats te maaken, deze gaten dienden hem om op te ſteunen terwyl hy ſliep, dewyl hy zyne ſlagtanden vooraf in die gaten op hunne ruſt lag. IDEM. *ibid*. pag. 102.

zyn drank, met de neus neemen, hy brengt die vervolgens niet aan den ingang van zyn bek, maar tot aan zyn gorgel, en als de fnuit wel van water voorzien is, brengt hy het einde tot op den wortel van de tong (*k*), waarfchynlyk om de *epiglottis* of de ftrotlap neer te drukken, en het vogt, dat met geweldigheid doorloopt, te beletten van niet in 't ftrottenhoofd of de *larynx* te vloeijen, want hy zet dat water voort, door de kragt van dien zelfden adem, welken hy gebruikt heeft om het op te pompen; het koomt met geraas uit den fnuit, en gaat met verhaafting in den gorgel over; de tong, de mond, of de lippen dienen hem niet, gelyk aan andere dieren, om zyn drank op te zuigen of te flabben.

Hier uit fchynt een zonderling gevolg voort te vloeijen, te weeten, dat de jonge olyfant zyn moeder met zyn neus moet zuigen, en vervolgens de melk, die hy heeft opgepompt of ingehaald, in zyn gorgel brengen: de ouden hebben egter gefchreeven, dat hy met den bek en niet met den fnuit zoog (*l*); maar daar is alle grond van te denken, dat zy deze byzonderheid niet als ooggetuigen waargenoomen, en hunne verzekering alleenlyk op de algemeene overeenkomft gegrond hebben, dewyl alle andere dieren op die wyze zuigen: want zo de jonge olyfant eens het gebruik geleerd, en de gewoonte gekreegen hadt om 's moeders prammen met den bek te zuigen, waarom zou hy dat voor zyn geheele leven vergeeten? waarom gebruikt hy denzelven nooit om het water op te haalen als hy het onder zyn bereik heeft? waarom zou hy altyd een dubbelde werking doen, zo eene enkelde genoeg ware? waarom ziet men hem nooit iets met zyn bek neemen, dan 't geen men daar in werpt terwyl hy open is? enz (*m*). Het is derhalven zeer waarfchynlyk, dat de jonge olyfant niet dan met den fnuit zuigt: dat vermoeden wordt niet flegts door de volgende ftukken beveftigd, maar het fteunt ook op eene betere overeenkomft dan die waarop de ouden gebouwd hebben. Wy hebben aangemerkt, dat, in 't algemeen, de dieren op 't oogenblik hunner geboorte geene andere kundigheid wegens de tegenwoordigheid van hun voedzel kunnen krygen, dan door het zintuig van den reuk. Het oor is zekerlyk zeer nutteloos tot dat oogmerk, het oog is het blykbaar eveneens, naardien de meefte dieren de oogen nog niet open hebben terwyl zy reeds zuigen; het gevoel kan hen niet anders dienen, dan dat het hen alle de deelen van het lighaam der moeder eveneens en onbepaald doet bemerken, of liever het doet hen niets bemerken tot de eetluft of den honger betreklyk; de reuk alleen moet het dier onderregten; deze is niet flegts eene foort van fmaak, maar een voorfmaak, die den eigenlyken fmaak voorgaat, vergezelt, en bepaalt; de olyfant wordt dan, even als alle andere dieren, door dezen voorfmaak wegens de tegenwoordigheid van het voedzel onderrigt, en dewyl de zitplaats van den reuk, hier met het vermogen van zuigen met het einde van den fnuit te kunnen opzuigen vereenigd is, brengt hy dien by de pram, pompt 'er de melk uit, en brengt dezelve vervolgens aan

(*k*) *Mémoires pour ferv. à l'hift. des anim. Part.* III. *pag.* 109.

(*l*) Pullus editus ore fugit, non promufcide, & ftatim cum natus eft, cernit & ambulat; Arist. *Hift; animal. lib.* VI. *cap.* 27. Anniculo quidem vitulo æqualem pullum edit Elephantus, qui ftatim, ut natus eft, ore fugit. Ælian *de Natur. Anim. lib.* IV. *cap.* 3.

(*m*) Zie *Mémoires pour fervir à l'hiftoire des animaux, Part.* III. *pag.* 109 & 110.

zyn mond, om zyn trek te voldoen. Daarenboven dewyl de beide prammen, even als by de vrouwen op de borst geplaatst zyn, en slegts kleine tepels hebben, geheel niet evenredigd naar de grootte van den bek des jongen olyfants, wiens hals ook niet buigen kan, zoude de moeder op haar rug, of ten minsten op zyde, moeten gaan liggen, indien het jong de pram met den mond moest vatten, en dan zou het nog veel moeite hebben om 'er de melk uit te haalen, wegens de onevenredigheid van de grootte van den muil en de kleinheid van de pram; de rand van den snuit, welken de olyfant zo veel samentrekt als 't hem behaagt, is integendeel evenredig aan de tepel, en de jonge olyfant kan door dat middel zyn moeder gemaklyk zuigen, 't zy dezelve over einde staa, of op zyde of op den rug ligge; dus loopt alles samen om het getuigenis der ouden, wegens deze byzonderheid te verzwakken, en te doen blyken, dat zy dezelve hebben opgegeven zonder die zelve gezien of genoegzaam onderzogt te hebben; want niemand hunner, en zelfs niemand der hedendaagschen my bekend, zegt, dat hy den olyfant heeft zien zuigen, en ik denk te mogen verzekeren, dat, zo iemant in 't vervolg gelegenheid heeft dit waar te neemen, hy zien zal, dat dit dier niet met den muil maar met de neus zuigt. Ik geloof eveneens, dat de ouden zig vergist hebben, wanneer zy ons vertellen, dat de olyfanten op de wyze van andere dieren koppelen, dat het wyfje alleenlyk haar kruis wat verlaagt (*n*), om het mannetje dus te gemaklyker te ontvangen; de schikking der deelen schynt deze plaatsing in de koppeling onmogelyk te maaken; de wyfjes olyfant heeft niet gelyk de andere wyfjes, de opening van de klink onder aan den buik, en by den aars; de opening is op een afstand van twee en een half of drie voeten, en is byna in 't midden van den buik (*o*), van den anderen kant heeft het mannetje het teellid niet evenredig met de grootte zyns lighaams, even weinig als met die van deze lange tusschenruimte, die in de ondersteelde plaatsing, een louter verlies ten opzigte van de langte der roede zoude zyn. De Natuurbeschouwers en de Reisbeschryvers stemmen overeen (*p*), dat het teellid van den olyfant niet dikker en niet veel langer is dan dat van 't paard; het zou hem derhalven in de gewoone plaatsing der viervoetige dieren, niet moogelyk wezen zyn oogmerk te bereiken; het wyfje moet ten dien einde eene andere plaatsing neemen en op den rug gaan liggen. De FEYNES (*q*) en TAVERNIER (*r*), hebben het

(*n*) *Subsidit fœmina clunibusque submissis, insistit pedibus ac innititur; mas superveniens comprimit, atque ita munere venereo fungitur.* ARISTOT, *Hist anim. lib.* V. *cap.* 11.

(*o*) *Mém. pour servir à l'hist. des Animaux*, *Part.* III. *pag.* 132.

(*p*) Elephantus genitale equo simile habet, sed parvum nec pro corporis magnitudine. Testes idem non foris conspicuos sed intus circa renes conditos habet. ARISTOT, *Hist. anim. lib.* II. *cap.* 1. . . . *l'Afrique d*'OGILBY pag. 13, 14.

(*q*) Wanneer deze dieren samen koppelen, doen zy het, zonder vergelyking, op dezelfde wyze als de man en de vrouw; vervolgens brengt de olyfant, zodra hy zynen lust geboet heeft, zyn snuit onder het wyfje, en helpt haar terstond op. *Voyage par terre à la Chine du* Sr. DE FEYNES, *Paris* 1630. *pag.* 90, 91.

(*r*) Schoon de olyfant het wyfje niet meer aanraakt nadat hy gevangen is, gebeurt het egter, dat hy somtyds als driftig wordt; dit is byzonderlyk opmerkelyk van de wyfjes olyfant, dat zy, togtig zynde, allerhande bladen en groente samenbrengt, waarvan zy zig een bed maakt, met een soort van hoofd einde, en vier of vyf voet boven den grond verheven, waar op zy zig, tegen den aart van alle andere viervoetige dieren, op den rug ne-

ſtellig gezegd, maar ik erken, dat ik weinig ſtaat gemaakt zoude hebben op die getuigeniſſen, zo dit niet overeenkwam met de plaatſing der deelen, die dezen dieren niet toelaat zig op eenige andere wyze te vereenigen. Zy hebben derhalven voor deze verrigting meer tyd, meer gemak, meer geriefelykheden noodig, dan andere dieren, en 't is miſſchien te dezer oorzaak dat zy niet koppelen, dan als zy in volle vryheid zyn, en alle voordeelen en gemakken hebben, die hen noodig zyn; het wyfje moet niet ſlegts de drift van 't mannetje inwilligen, maar zy moet hem zelfs aanhaalen en lokken door eene onbetaamlyke plaatſing, welke zy waarſchynlyk nooit neemt, dan wanneer zy gelooft zonder getuigen te zyn (*s*). De ſchaamte is derhalven niet dan een natuurkundige deugd, die ook in de dieren gevonden wordt; zy is ten minſten, even als de zagtaartigheid, de gematigheid, de onthouding, de algemeene eigenſchap, en het ſchoon ſieraad van alle vrouwelyke ſchepzels.

Dus zuigt, koppelt, eet, of drinkt, de olyfant niet gelyk de andere dieren. Het geluid van zyn ſtem is ook zeer zonderling; zo men de ouden gelooven zal, verdeelt zig dezelve, om zo te ſpreeken, in twee zeer verſchillende en zeer ongelyke wyzen; daar gaat geluid door de neus zo wel als door den mond; dat geluid neemt in de lange trompet buigingen, het is ſchor en gerekt gelyk dat van een koperen inſtrument, terwyl de ſtem die door den mond gaat (*t*), door korte poozen, en harde zugten wordt afgebrooken. Deze byzonderheid, door ARISTOTELES geſteld, en door de Natuurbeſchouwers en zelfs door eenige Reisbeſchryvers herhaald, is waarſchynlyk valſch, of ten minſten niet naauwkeurig. De Hr. du BUSSY verzekert ſtellig, dat de olyfant geene ſchreeuwen door den ſnuit voortbrengt; maar gelyk de menſch zelf eenig geluid door de neus kan maaken; zo kan het wezen dat de olyfant, wiens neus zo groot is, door dezen weg geluiden uit geeft, terwyl zyn mond geflooten is; hoe het zy, het geroep of geſchreeuw van den olyfant doet zig meer dan een myl verre hooren, en egter is het niet vervaarende gelyk het gebrul van den leeuw of tyger.

Nog is de olyfant zonderling in 't maakzel zyner voeten, en door het weefzel van het vel: hy is niet met hair bedekt gelyk de andere viervoetige dieren, zyn vel is geheel glad, daar koomen alleenlyk eenige borſtelhairen in de ſplytingen te voorſchyn, en deze borſtelhairen zyn zeer dun gezaaid, over het lig-

derlegt, om het mannetje, dat zy door haar geſchreeuw roept, af te wagten. *Voyage de* TAVERNIER *tom.* II *pag.* 240.

(*s*) Ik had dit artykel geſchreeven toen ik aanteekeningen van den Heer DE BUSSY, over den olyfant ontving; deze byzonderheid, welke de ſchikking der deelen my hadt aangeweezen, wordt door zyne getuigenis ten vollen beveſtigd; „ de olyfant, zegt de Heer de BUSSY, „ koppelt op eene zonderlinge wyze; het wyfje ligt op den rug en het mannetje op zyne „ voorſte beenen ſteunende, en, die agterſte agterwaards buigende, raakt het wyfje niet „ dan voor zo verre hy tot de koppeling noodig heeft. "

(*t*) Pudore numquam niſi in abdito coeunt PLIN. *Hiſt. Nat.* l. VIII. c. 5. — de olyfanten koppelen zeer zeldzaam, ... en als zy het doen geſchiedt dit met zo veel geheimen en zo eenzaame plaatſen, dat niemand zig beroemen kan hen in dit oogenblik gezien te hebben, zy teelen nooit voort terwyl zy huisſelyk zyn. *Voyage aux Indes orientales*, du P. VINCENT. MARIE, de Sainte Catherine de Sienne, imprimé en Italiën à Veniſe en 1683 Chap XI. pag. 396. en verv. traduit par Mr. le Marquis de MONTMIRAIL.

lighaam, maar zy zyn vry menigvuldig aan de oogleden agter aan 't hoofd (*u*), in de gaten der ooren, en binnen in de dyen en beenen. Het harde en eeltagtige oppervel heeft twee foorten van rimpels, de eene hol en de andere verheven, het fchynt met klooven gefpleeten, en gelykt vry wel naar den baft van eenen ouden eykenboom. In den menfch en in de dieren is de opperhuid (*epidermis*) overal aan het vel vafthangende; in den olyfant is dezelve flegts met eenige punten gelyk twee ftoffen op malkanderen gehegt, verbonden. Deze opperhuid is natuurlyk droog, en zeer onderhevig om dik te worden, zy krygt dikwils drie of vier linies dikte door de opvolgende verdrooging der verfchillende laagen die de eene onder de andere geboren worden; het is die verdikking van de opperhuid, die de *Elephantiafis* of drooge melaatsheid, waar aan de menfch wiens vel even als dat van den olyfant glad is, zomtyds onderworpen is; deze ziekte is zeer gemeen by den olyfant, en om dezelve te voorkoomen draagen de Indiaanen zorg om hem dikwils met oly te vryven, en door geduurige baden de zagtheid en buigzaamheid van de huid te onderhouden: de zelve is zeer gevoelig allerwegen, daar zy niet eeltagtig is, in de klooven en in de andere plaatfen alwaar zy niet verdroogd of verhard is, voelt de olyfant het fteeken van de vliegen zo wel, dat hy niet flegts zyne natuurlyke vermogens daar tegen gebruikt, maar zelfs tot zyn verftand of natuurlyke fchranderheid toevlugt neemt, om 'er zig van te verloffen; hy gebruikt zyn ftaart, zyne ooren, zyn fnuit om dezelve te flaan; hy rimpelt zyn vel overal waar hy het kan famentrekken, en verplet haar tusfchen de rimpels; hy neemt takken van boomen, fcheuten, wiffen lang ftroo om haar te verdryven; en als hem dat alles ontbreekt, haalt hy met zyn fnuit ftof by malkander, en bedekt 'er alle de gevoelige plaatfen mede; men heeft hem dus verfcheiden maalen daags zien poederen, en van paffe poederen, dat is te zeggen, als hy uit het bad kwam (*v*). Het water is byna zo noodig voor deze dieren als de lugt en de aarde; als zy vry zyn, verlaaten zy zelden den oever der rivieren; zy zetten zig dikwils tot den buik in 't water; en zy brengen daar dagelyks eenige uuren in door. In de Indiën, alwaar men hen meeft overeenkomftig met hunne natuurlyke geaartheid en gebruiken heeft leeren behandelen, wafcht men hen zorgvuldig en men geeft hen al den noodigen tyd en alle mogelyke gemakken (*x*), om zig zelven te waffchen; men maakt hunne huid fchoon door hen met puimfteen te vryven, en men beftrykt hen vervolgens met reukmiddelen, oliën, en kleuren.

(*u*) Elephantus citra nares ore ipfo vocem edit fpirabundam, quemadmodum cum homo fimul & fpiritum reddit loquitur, at per nares fimile tubarum raucitati, fonat ARIST. *Hift. anim. lib* IV. c. 9 Citra nares ore ipfo fternutamento fimilem edit fonum, per nares autem tubarum raucitati. PLIN. Hift. nat. lib. VIII.

(*v*) *Mémoires pour fervir à l hift. des Animaux*, *Part.* III. *pag* 113. & fuiv.

Men heeft ons gezegd, dat de olyfant van Verfailles zig altyd in 't ftof rolde, nadat hy zig gebaad hadt, het welk hy zo dikwils deedt als hy konde, en zy hebben bemerkt, dat hy zig ftof wierp over die plaatfen daar zig het zelve, toen hy zig daar in rolde, niet gehegt hadt; en dat hy de gewoonte hadt de vliegen te verdryven, 't zy met wiffen ftroo, die hy met zyn fnuit aanvattede, 't zy met ftof, dat hy behendig wift te werpen op die plaatfen, daar hy voelde dat hy geftooken wierdt, dewyl 'er niets is, daar de vliegen eer voor wyken dan voor het ftof, dat op haar valt. *Mémoires pour fervir à l'Hiftoire des Animaux Part.* III. *pag.* 117, 118.

(*x*) Ten agt of negen uuren voor den middag, waren wy aan den oever van de rivier, om

Het maakzel der voeten en beenen is ook zonderling en verschillend van 't geen by de meeste andere dieren is; de voorste beenen schynen meer hoogte te hebben dan de agterste; en evenwel zyn die laatste wat langer dan de eerste, (y) zy buigen niet op twee plaatsen, gelyk die van het paard of het runddier, waarin de dye byna geheel in het kruis is ingewikkeld, de knie digt by den buik, en de beenen van den voet zo verheven en zo lang, dat zy een groot gedeelte van het been schynen te maaken; in den olyfant daarentegen is dat gedeelte zeer kort, en draagt op de aarde; hy heeft, gelyk de mensch, de knie in 't midden van 't been, en niet by den buik; die voet zo kort en zo klein is in vyf vingeren verdeeld, die alle met vel overdekt zyn, en waarvan geen een zig uitwendig vertoont. Men ziet alleen eene soort van nagels, waarvan het getal verschillend, schoon dat der vingeren standvastig is, want daar zyn altyd vyf vingers aan yder voet, en gewoonlyk ook vyf nagels (z) maar zomtyds zyn 'er maar vier (a), of zelfs drie, en in dit geval beantwoorden zy niet nauwkeurig aan het einde der vingeren. Voor het overige schynt deze verscheidenheid, die niet waargenoomen is dan op jonge olyfanten naar Europa overgevoerd, louter toevallig, en hangt waarschynlyk af, van de wyze waarop de olyfant in de eerste tyden van zyn groei behandeld is geworden. De plant van den voet is bekleed met een zool van hard leder, gelyk hoorn, en dat rondom den voet met een rand uitsteekt; het is van deze zelfde zelfstandigheid dat de nagels geformeerd zyn.

De ooren van den olyfant zyn zeer lang; hy bedient 'er zig van gelyk van een waeijer; hy doet dezelve beweegen en klappen naar zyn welgevallen; zyn staart is niet langer dan het oor, en kan gemeenlyk maar derde half of drie voeten haalen; hy is vry dun, spits, en aan 't einde bezet met een kwastje dik hair of liever draaden van een zwart glinsterend en stevig hoorn,

te zien hoe men de olyfanten van den koning en de groote heeren waschte. De olyfant gaat tot den buik in 't water, en zig op de eene zyde nederleggende neemt herhaalde reizen water met zyn snuit, dat hy werpt op die zyde die boven ligt, om dezelve wel te wasschen. De meester loopt vervolgens met eene soort van puimsteen, en het vel des olyfants daar mede vryvende, werkt hy daar alle de onreinigheden uit, die zig daar te samen gezet mogten hebben; zommigen meenen, dat als hy ligt, hy van zelf niet weder op kan staan, het geen geheel strydig is met het geen ik gezien heb; want zodra de meester hem van den eenen kant wel gewasschen heeft, belast hy hem op de andere zyde te gaan liggen, het geen de olyfant vaardig doet; en nadat hy hem van de beide kanten wel gewasschen heeft, gaat hy de rivier uit, en blyft eenigen tyd op den kant van 't water overeind, om wel te droogen; dan komt de meester met een pot vol geele of roode verf, en haalt hem streepen op het voorhoofd, rondom de oogen, op de borst en op zyn agterste beenen: hem vervolgens met kokernooten oly vryvende, om zyne zenuwen te versterken. *Voyage de* TAVERNIER, *Rouen* 1713. *tom.* III. *pag.* 264, 265.

(y) *Mémoires pour servir à l'Hist. des anim. Part.* III. *pag.* 102.

(z) De Heeren van de koninglyke Akademie der weetenschappen hadden ons gelast te onderzoeken, of alle de olyfanten nagels hadden aan de voeten; wy hebben 'er niet een gezien, die niet vyf hadt aan yderen voet, aan het einde van vyf dikke vingeren; maar hunne vingers of toonen zyn zo kort, dat zy nauwelyks buiten den voet uitsteeken. *Premier voyage du Pere* TACHARD *pag.* 273.

(a) Allen, die over den olyfant geschreven hebben, hebben vyf nagels aan yderen voet gesteld; maar daar waren slegts drie aan dezen; de kleine Indiaansche, daar van gesprooken is, hadt 'er vier, zo wel aan de voorste als aan de agterste voeten; steeds egter waar, dat 'er vyf vingers aan yderen voet zyn. *Mémoires pour servir à l'Hist. des Animaux. Part.* III. *pag.* 103.

dat hair of die hoorn is van de grootte en de ſterkte van een dikken yzeren draad, en een man kan hetzelve niet breeken, terwyl hy het met de handen uittrekt, ſchoon het veerkragtig en buigzaam is: voor, 't overige is dit kwaſtje hair een zeer geacht ſieraad by de Negerinnen, die daar eenig bygeloof mede verbinden (*b*); een olyfants-ſtaart wordt zomtyds voor twee of drie ſlaaven verkogt, en de Negers waagen dikwils hun leven om denzelven van een leevend dier af te kappen en magtig te worden. Behalven dit kwaſtje grof hair aan 't einde, is de ſtaart bedekt of liever over zyn langte bezaaid met borſtelhairen, nog harder en dikker dan die van het wild zwyn. Daar zyn ook van die borſtelhairen op het bolronde gedeelte van den ſnuit, en aan de oogleden, alwaar zy zomtyds meer dan een voet lang zyn; deze borſtels of hairen aan de beide oogleden worden weinig anders dan by den menſch, den aap en den olyfant gevonden.

De lugtſtreek, het voedzel, en de meer of min gunſtige ſtaat, hebben veel invloed op den groei en de grootte van den olyfant; in het algemeen koomen die, welke jong gevangen en tot den ſtaat van ſlaverny gebragt zyn, nooit tot de volkomene natuurlyke grootte; de grootſte olyfanten der Indiën en der ooſtelyke kuſten van Afrika hebben veertien voeten hoogte, de kleinſte, die in Senegal en in de andere deelen van weſtelyk Afrika gevonden worden, hebben maar tien of elf voeten hoogte, en alle die geenen welken men jong naar Europa heeft overgebragt, zyn altyd beneden den maat gebleeven. Die van de dierengaarde van Verſailles, die van Congo (*c*) kwam, was in den ouderdom van zeventien en een half jaar, maar zeven en een half voet hoog; in dertien jaaren welken hy leefde, groeide hy maar een voet, zodat hy op zyn vier jaaren toen hy gezonden wierdt, maar zes en een half voeten hoogte hadt, en gelyk de groei altyd minder wordt, naarmaate de ouderdom toeneemt, kan men niet onderſtellen, dat hy, zo hy den ouderdom van dertig jaaren, de gewoone term van den groei bereikt hadt, meer dan agt voet hoogte zou gekreegen hebben: dus vermindert de ſtaat van huiſſelykheid of ſlaverny, de groei van het dier niet ſlegts voor een derde gedeelte in de hoogte, maar zekerlyk ook in alle andere afmeetingen. De langte des lighaams van het oog tot aan het begin van den ſtaart gemeeten, is ten naaſten by gelyk aan zyne hoogte, waterpas met den ſchoft gemeeten. Een Indiaanſche olyfant van veertien voeten hoogte is derhalven zevenmaal zwaarer en dikker dan de olyfant van Verſailles. De groei van dit dier met die van den menſch vergelykende, zullen wy bevinden dat dewyl het kind op de twee jaaren gemeenlyk een en-dertig duimen, dat is te zeggen de helft van zyn hoogte heeft, en zyn geheele groei

(*b*). Merolla neemt waar, dat eene menigte heidenen in deze landen, inzonderheid de Saggas, eene ſoort, van Godsdienſtigheid voor den ſtaart van een olyfant hebben: zo de dood hen eenen hunner hoofden ontrukt, bewaaren zy te zyner eere, een dezer ſtaarten, daar zy een eerdienſt aan bewyzen, ſteunende op het begrip dat zy wegens deszelfs ſterkte hebben. Zy maaken jagtpartyen alleen aangelegd om dien ſtaart af te kappen, maar dezelve moet met eenen ſlag afgehakt worden, en wel van een levend dier, buiten 't welk het bygeloof daar geene kragt aan toeſchryven zoude. *Hiſtoire générale des Voyages* par Mr. l'Abbé PREVOST *tom.* V. *pag.* 79.

(*c*) *Mémoir. pour ſervir à l'Hiſtoire des Animaux. Part.* III. *pag.* 101, 102.

in twintig jaaren krygt, de olyfant, die op de dertig jaaren eerst zyne volkomen grootte heeft, de helft zyner hoogte op de drie jaaren hebben moet; en op dezelfde wyze, zo men de ongemeene grootte van 't lighaam des olyfants vergelykt, zal men bevinden, onderfteld dat de omtrek van eens menfchen lighaam is twee en een half teerlings-voeten, dat die van een olyfant van veertien voet lengte, en wien men flegts drie voeten dikte en middelbaare breedte geeve, vyftig maal meer zal zyn (*d*), en dat een olyfant gevolgelyk zo veel als vyftig menfchen weegen moet.

„ Ik heb, zegt de Vader VINCENTIUS MARIA, eenige olyfanten gezien „ die veertien en vyftien voet hoogte (*e*), en eene evenredige lengte en dik„ te hadden. Het mannetje is altyd grooter dan het wyfje, de prys dezer die„ ren vermeerdert naar evenredigheid van de grootte, die van het oog tot aan „ het einde van den rug gemeeten wordt, en zo deze maat tot een zekere „ term koomt, verhoogt de prys gelyk die der edele gefteenten (*f*). De oly„ fanten van Guinée, zegt BOSMAN hebben tien, twaalf, of dertien voeten „ hoogte (*g*), zy zyn onvergelykelyk veel kleiner dan de Ooftindifche, de„ wyl zy, die de Hiftorie dier landen befchreeven hebben, aan deze laatfte „ meer elleboogs-hoogte geeven dan de myne voeten hebben (*h*). Ik heb oly„ fanten van dertien voeten hoogte gezien, zegt EDWARD TERRI, en ik „ heb verfcheiden lieden gevonden, die my gezegd hebben, eenige van vyf„ tien voeten hoogte gezien te hebben (*i*)". Uit deze getuigeniffen en die van verfcheiden anderen, welken men zoude kunnen byeenbrengen, moet men befluiten, dat de gemeenfte grootte der olyfanten van tien of elf voeten hoogte zeer zeldzaam zyn, en dat de kleinfte ten minften negen voeten hebben, als zy in den ftaat van vryheid tot hunne natuurlyke grootte koomen. Die verbaazende klompen ftof beweegen zig egter, gelyk wy gezegd hebben met veele fnelheid; zy worden gedraagen door vier ledemaaten, die men minder beenen dan pylaaren of ftevige kolommen mag noemen, zynde van veertien of agttien duimen middellyns, en vyf of zes voeten hoogte; die beenen zyn derhalven eens zo lang dan die van den menfch; dus zou de olyfant, flegts een trap doende, terwyl de menfch twee doet, denzelven in 't gaan overtreffen: voor het overige is de gewoone ftap van den olyfant niet fneller dan die van het paard (*k*), maar als men hem aanzet, neemt hy een foort van telgang, die, wat de fchielykheid betreft, de galop evenaart, hy voert dierhalven met vaardigheid, en zelfs met vry veel onbedwongenheid, alle de regtftreekfche beweegingen uit, maar het ontbreekt hem volftrekt aan gemaklykheid voor de

(*d*) Peirere zegt in 't leven van Gaffendi, dat hy een olyfant heeft laaten weegen, en dat hy vondt, dat dezelve drieduizend vyf honderd pond zwaar was: deze olyfant was waarfchynlyk zeer klein, want die, waar van wy de afmeetingen, berekenen, welke wy misfchien wat al te klein genomen hebben zou ten minften agt duizend ponden wegen.

(*e*) Nota. deeze voeten zyn waarfchynlyk Romeinfche voeten.

(*f*) *Voyages aux Indes orientales du Pere* VINCENT MARIA Ch. XI. pag. 396.

(*g*) Nota. Dit zyn waarfchynlyk Rhynlandfche voeten.

(*h*) *Voyage en Guinée de* GUILLAUME BOSMAN, *pag.* 244.

(*i*) *Voyage aux Indes orientales par* EDWARD TERRI, pag. 15. NB. Het zyn waarfchynlyk Engelfche voeten.

(*k*) Nooten van den Hr. DE BUSSY, die ons door den Marquis de MONTMIRAIL zyn medegedeeld.

ſchuinſche of te rug gaande beweegingen: het is gemeenlyk in de ſmalle en holle wegen, waarin hy moeite heeft zig om te wenden, dat de Negers hem aanvallen en zyn ſtaart afneemen, die voor hen van zo groote waardy is als al het overige van het dier; hy heeft ook veel moeite om de al te ſteile hellingen af te gaan; hy is verpligt de agterſte beenen te buigen (*l*) op dat; in het afgaan, het voorſte des lighaams dezelfde hoogte houde met het kruis, en opdat hy, door het gewigt van zyn eigen zwaarte niet nederſtorte. Hy zwemt ook zeer wel, ſchoon de gedaante zyner beenen en voeten het tegendeel ſchynt aan te duiden; maar dewyl de ruimte van de borſt en den buik heel groot, en de omtrek der longen en ingewanden verbazend is, en alle deze deelen ſlegts met lugt, of met ligter ſtoffen dan het water gevuld zyn, zo zinkt hy minder dan een ander dier; hy heeft derhalven minder weerſtand te overwinnen, en kan dus met minder poogingen, en geringere beweeging zyner beenen vaardiger zwemmen; hy maakt daar ook een goed gebruik van, in 't overtrekken van rivieren; behalven twee ſtukken kanon, drie of vierponders, waarmede men hem in zulke gelegenheden belaadt (*m*), zet men hem nog eene menigte andere noodwendigheden op het lighaam, behalven dat ook verſcheiden perſoonen zig aan zyne ooren en ſtaart vaſthouden, om over de rivier te koomen. Dus belaaden, zwemt hy gelyk met het water, en men ziet niets van hem dan zyn ſnuit dien hy ophoudt om te ademen.

Schoon de olyfant gemeenlyk niet dan van groente en teder hout leeft, en eene verbazende hoop van deze ſoort van voedzel noodig heeft, om 'er de hoeveelheid werktuigelyke klompjes, tot de voeding van zulk een groot dier noodig, uit te haalen, heeft hy egter niet verſcheiden maagen, gelyk de meeſte dieren, die zig op de eigen wyze voeden; hy heeft maar eene maag, hy herkauwt niet, hy heeft ten dien opzigte het maakzel van het paard meer dan van het runddier of andere herkauwende dieren; de pens, die hem ontbreekt, wordt vergoedt door de grootte en uitgeſtrektheid der darmen, en byzonderlyk van den kronkeldarm, die twee of drie voeten middelyns heeft, en vyftien of twintig voeten lang is; de maag is in alles kleiner dan de kronkeldarm (*n*), als hebbende maar drie en een half of drie voet lengte tegen een of anderhalf voet in haare grootſte breedte: om zulke groote holligheden te vullen moet het dier, om zo te ſpreeken, onophoudelyk eeten, inzonderheid zo het geene voedzaamer ſtoffen dan gras en groenten gebruikt; ook zyn de wilde olyfanten bykans altyd bezig om groenten uit den grond te haalen, bladen te plukken, takjes jong hout af te ſcheuren; en de tammen, ſchoon men hen eene groote hoeveelheid ryſt geeft, laaten evenwel niet na gras te plukken, zo dra zy daar gelegenheid toe hebben. Hoe groot egter de eetluſt van den olyfant zyn moge, hy eet met gematigheid, en zyne ſmaak voor de zinlykheid heeft de overhand boven het gevoel van de behoefte; zyne behendigheid, om met zyn ſnuit de goede bladen van de kwaade afteſcheiden, en de voorzorg, die hy neemt, om dezelve wel te ſchudden, op dat 'er geene inſekten noch zand aan blyven

(*l*) Nooten van den Hr. DE BUSSY, *idem*.
(*m*) Dezelfde aanteekeningen.
(*n*) Zie de beſchryving van de maag en darmen van den olyfant in de *Mémoires pour ſervir à l'hiſtoire des animaux*, *Part.* III. p. 127.

mogen, zyn zo aangenaam als opmerkelyk om te zien (*o*). Hy houdt veel van wyn, geestryke dranken, brandewyn, arak, enz. Men doet hem de moeijelykste onderneemingen aanvangen, en den zwaarsten arbeid verduuren, met hem een vat met deze vogten gevuld te toonen, en hem te belooven dat men hem dat voor zyne moeite geeven zal; hy schynt ook den tabaks rook te beminnen, maar dezelve verdooft en bedwelmt hem; hy is bang voor alle kwaade reuken, en hy heeft zulk een sterken afkeer van 't varken, dat het enkel geluid van dat dier hem ontroert en doet vlugten (*p*).

Om verder een volkomen denkbeeld wegens de geaartheid en het vernuft van dit zonderling dier te geeven, meenen wy hier de nooten te moeten plaatsen die ons door den Hr. Marquis de MONTMIRAIL, Kapitein-Kolonel der Cent-Suisses, van de gewoone lyfwagt des Konings, thans President van de Koninglyke Akademie der weetenschappen zyn mede gedeeld; die Heer heeft deze aantekeningen niet slegts wel willen ophaalen en verzamelen; maar heeft ook de moeite genomen, om uit het Italiaansch en Hoogduits alles over te zetten wat in eenige boeken die ik niet kende, betrekking hadt tot de historie der dieren; zyn smaak voor de konsten en weetenschappen, zyn yver voor derzelver bevordering zyn gegrond op een fyn oordeel en eene uitgestrekte kennis in alle de deelen der Natuurlyke Historie; wy zullen derhalven met zo veel vermaak als erkentenis, de goedheden die hy ons bewyst, en de kundigheden, die wy aan hem verschuldigd zyn, gemeen maaken; men zal in 't vervolg van dit werk zien, hoe dikwils wy gelegenheid zullen hebben om zyn naam te melden. „ Men gebruikt den olyfant, zegt hy, om het geschut op „ de bergen te brengen, en 't is hier in, dat deszelfs vernuft zig best doet „ bemerken; zie hier, hoe hy dit aanvange? terwyl de runderen voor het „ stuk geschut gespannen, pooging doen om hem opwaards te trekken, dringt „ de olyfant de broek, of 't onderst gedeelte van het zelve, met zyn voorhoofd ook naar boven, en telkens als hy het dus heeft helpen opwerken, „ zet hy zyn knie tegen het rad van het affuit, om het neêrgleyen te beletten; „ hy schynt te verstaan wat men hem zegt. Wanneer zyn geleider hem eenige zwaare verrigting wil doen aanvangen, verklaart hy hem wat 'er gedaan „ moet worden, en stelt hem de redenen voor, die hem behooren te beweegen „ om te gehoorzaamen; zo de *Cornac*, (dit is de naam, dien men aan den „ geleider geeft,) evenwel eenigen tegenzin in hem blyft bespeuren voor 't „ werk, dat hy van hem vordert, belooft hy hem arak, of iets anders daar „ hy veel van houdt; dan toont het dier zig tot alles gereed; maar het is gevaarlyk hem geen woord te houden, en meer dan een Cornac is daar het „ slagtoffer van geweest. Daar is hier in iets voorgevallen in Decan, 't welk „ verdiend gemeld te worden, en dat, hoe ongelooflyk het schyne, egter „ strikt waar is. Een olyfant hadt zig van zyn Cornac gewroken met hem te „ dooden; deszelfs vrouw, getuige van dit schouwspel nam haare twee kinderen, en wierp die voor de voeten van het dier, dat nog geheel woedende was; dewyl gy myn man gedoodt hebt, sprak zy tot het zelve, zo ont-

(*o*) Nooten van den Hr DE BUSSY, medegedeeld door den Marquis de MONTMIRAIL.

(*p*) De olyfant die in de dierengaarde van Versailles was hadt een grooten afkeer, en zelfs

„ trek my en myne kinderen insgelyks het leven! de olyfant ſtondt ſtok ſtil,
„ nam zyne zagtheid aanſtonds weder aan, en even als of hy van ſpyt vervuld
„ ware geweeſt over de hardheid, welke hy jegens den man en vader van de-
„ ze vrouw en kinderen gepleegd hadt, nam hy den oudſten van de twee met
„ zyn ſnuit op, zettede het op zyn hals, nam het voor zyn Cornac aan, en
„ wilde geen anderen dulden.

„ Zo de olyfant wraakzugtig is, hy is niet minder erkentelyk. Een zol-
„ daat van Pondichery, die de gewoonte hadt van aan een dezer dieren tel-
„ kens als hy zyn gage ontving, een weinig arak te brengen: op zekeren dag
„ meer dan behoorlyk gedronken hebbende, en door de wagt, die hem in ar-
„ reſt wilde zetten, vervolgd wordende, nam zyn toevlugt onder den oly-
„ fant en raakte daar in ſlaap. 't Was vergeefſch dat de wagt hem uit deze
„ ſchuilplaats poogde te haalen, dewyl de olyfant hem altyd met zyn ſnuit
„ verdedigde. Des anderen daags zag de zoldaat, zyne dronkenſchap uitge-
„ ſlaapen hebbende, zig met verbaasdheid en ſchrik onder een dier van zulk
„ eene geweldige grootte. De olyfant, die zyne vrees waarſchynlyk bemerk-
„ te, liefkoosde hem met zyn ſnuit, om hem geruſt te ſtellen, en deedt hem
„ begrypen, dat hy veilig vertrekken konde.

„ De olyfant valt zomtyds in eene ſoort van krankzinnigheid, die hem zy-
„ ne onderwerpelykheid beneemt, en hem zelfs zeer vreeſſelyk maakt; men
„ is dan verpligt hem te dooden; zomtyds vergenoegt men zig evenwel met
„ hem aan zwaare yzere ketenen te leggen, in hoop, dat hy weder wys zal
„ worden; maar als hy in zyn natuurlyken ſtaat is kunnen de ſcherpſte pynen
„ hem niet beweegen om kwaad te doen aan iemand, die het hem niet eerſt
„ gedaan heeft. Een olyfant woedende door de wonden, welke hy in den
„ ſlag van Hambour hadt ontvangen, liep door het veld, en ſchreeuwde ver-
„ ſchriklyk; een zoldaat, die niettegenſtaande de vermaaningen van zyne
„ makkers, niet hadt gevlugt, miſſchien omdat hy gekwetſt was, was in zyn
„ weg; de olyfant vreesde hem te vertreeden, nam hem op zyn ſnuit, zet-
„ tede hem zagtelyk ter zyde, en vervolgde zyn weg". Ik heb niet geoor-
deeld iets te moeten afneemen van de aanteekeningen, die ik hier mededee-
le; zy zyn aan den Hr. Marquis de Montmirail gegeeven, door den Hr. de Bussy, die tien jaar in Indiën gewoond, en geduurende dit lang verblyf den ſtaat en de natie daar zeer nuttig gediend heeft. Hy hadt verſcheiden olyfanten in zyn dienſt, bereedt die dikwils, zag hen dagelyks, en hadt wel gelegenheid om anderen ook te zien en waar te neemen. Dus ſchynen deze aantekeningen, en alle andere, die ik met den naam van den Hr. de Bussy heb bygebragt my toe, een gelyk vertrouwen te verdienen. De Heeren van de Akademie der wetenſchappen hebben ons ook eenige byzonderheden medegedeeld, welke zy vernomen hadden van hen, die den olyfant in de dierengaarde van Verſailles beſtierden, en dezelve koomen my voor hier insgelyks plaats te moeten vinden. „ De olyfant ſcheen het te bemerken, als men den
„ ſpot met hem dreef, en dat te onthouden, om 'er wraak over te neemen,

veel vrees voor varkens; het geſchreeuw van een klein varken deedt hem verre vlugten; Ælianus *heeft dezen wederzin reeds opgemerkt.*

„ zo dra de gelegenheid zig mogt aanbieden. Hy gaf aan een man, die hem
„ bedrogen hadt, met den schyn te maaken van hem iets in den bek te willen
„ werpen, zonder het te doen, een slag met zyn snuit, die hem ter aarde wierp
„ en twee ribben brak; vervolgens tradt hy hem onder zyne voeten, en brak
„ hem een been, en toen op zyne kniën gaande liggen wilde hy hem zyne
„ slagtanden in den buik steeken, dewelke alleenlyk in de aarde drongen, aan
„ de beide zyde van de dy, die niet gekwetst wierdt. Hy verpletterde een
„ ander man door denzelven, om de eigen reden tegen den muur te drukken.
„ Een Schilder wilde hem in eene buitengewoone houding afteekenen, na-
„ melyk met zyn snuit opgeheven en zyn bek geopend: de knegt van den
„ schilder om hem in deze houding te doen blyven, wierp hem vrugten in den bek,
„ en maakte de meeste reizen den schyn van dezelve daar in te werpen, zon-
„ der het te doen. Het dier wierdt daar boos om, en als of het geweeten hadt
„ dat de begeerte van den schilder de oorzaak van dit bedrog ware, viel het
„ in plaats van den knegt aan te tasten, op den meester zelven, en wierp
„ hem met zyn snuit eene menigte water over 't lyf, waarmede hy tevens het
„ papier bedorf, waarop hy voor hadt hem uit te teekenen, en reeds daar
„ mede bezig was.

„ Hy bediende zig veel minder van zyne kragt dan van zyne behendig-
„ heid, die zo verre ging, dat hy zig met veel gemak van een dikken dubbelden
„ riem, daar zyn been mede vastgemaakt was, bevrydde, door denzelven uit
„ de gesp te haalen en de tong van die gesp op te ligten, en zo vervolgens
„ alles los te maaken; en dewyl men deze gesp bewoeld hadt met een dun
„ koord, met verscheiden knoopen wel verzorgd, ontknoopte hy ook deze,
„ en ontbondt het een en ander zonder iets te breeken. Een nagt daar na,
„ brak hy, na zig dus van zyn riem ontslagen te hebben, de deur van zyn
„ verblyf zo behendig open, dat zyn bestierder daar niet wakker van wierdt:
„ van daar trok hy verscheiden plaatsen van de dierengaarde over, bryzelde de
„ gesloten deuren, en werpende de muuren neder, als zy al te smal waren
„ om daar door te gaan; dus kwam hy in 't verblyf der andere dieren, het
„ geen hen zodanig bevreesd maakte, dat zy allen de vlugt namen, en zig
„ in de afgelegenste plaatsen van het park gingen verbergen".

Eindelyk, om niets over te laaten van 't geen kan toebrengen om alle de natuurlyke vermogens, en alle de verkreegen hoedanigheden van een dier, dat alle andere zo verre overtreft, te doen kennen, zullen wy nog eenige stukken die wy uit de minst verdagte Reizigers getrokken hebben, hier byvoegen. „ De olyfant zelfs de wilde, (zegt de Vader VINCENTIUS MARIA,)
„ heeft wezendlyke deugden; hy is edelmoedig en maatig, en als hy getemd
„ en huisselyk geworden is, acht men hem om zyne zagtaartigheid en zyne
„ getrouwheid jegens zyn meester, zyne vriendschap jegens hem, die hem be-
„ stiert, enz. Zo hy geschikt is om alleen de vorsten te dienen kent hy zyn
„ voordeeligen stand, en bewaart eene deftigheid overeenkomstig met zyne
„ behendigheid; zo men hem integendeel voor min aanzienlyke verrigtingen
„ schikt, bedroeft hy zig, toont eene verlegenheid, en laat duidelyk bly-
„ ken, dat hy zig zyns ondanks verlaagt. In den kryg is hy, in den eersten

„ aan-

„ aanval, geweldig en trots, hy is dezelfde als hy van de jaagers vervolgd „ wordt, maar hy verlieſt den moed als hy overwonnen is.... Hy ſtrydt „ met zyne ſlagtſtanden, en vreeſt niets zo zeer als zyn ſnuit te verliezen, die, „ uit hoofde van deszelfs weeke zelfſtandigheid, ligt kan afgekapt worden..... „ Voor het overige is hy natuurlyk zagtaartig, hy taſt niemand aan zo men „ hem niet beledigt, hy ſchynt zelfs vermaak te ſcheppen in gezelſchap, en „ bemint inzonderheid de kinderen; hy liefkooſt hen en ſchynt hunne onno- „ zelheid in hunne jonge jaaren te erkennen.

„ De olyfant, zegt FRANÇOIS PYRARD (q), is het dier, dat het meeſte „ oordeel en de meeſte kundigheid toont, zo dat men zeggen zoude dat hy „ eenig redensgebruik heeft; behalven dat hy oneindig voordeelig is voor „ den menſch. Zo men hem beklimmen wil, is hy zo onderwerpelyk, zo „ gehoorzaam, en zo afgerigt, dat hy zig naar 't gemak van den menſch, en „ naar de hoedanigheid van den perſoon, die zig van hem wil bedienen, ge- „ willig ſchikt, en zig buigende, den geenen die zig op hem wil zetten, ge- „ reedelyk helpt, en onder 't klimmen met zyn ſnuit onderſteunt..... Hy „ is zo gehoorzaam dat men hem laat doen al wat men wil, mits dat men „ hem met zagtheid behandele...... hy doet al wat men hem zegt; hy lief- „ kooſt die geenen, welken men hem daar toe aanpryſt.

„ Als men aan de olyfanten, zeggen de Hollandſche Reisbeſchryvers (r), „ geeft al wat hen vermaak kan doen, maakt men hen zo tam en zo onder- „ werpelyk als de menſchen zyn; men kan zeggen, dat hem niets dan de „ ſpraak ontbreekt..... zy zyn hooghartig en trots maar zy onthouden het „ goed dat men hen gedaan heeft, en toonen 'er zig erkentelyk voor, in zo „ verre dat zy niet miſſen het hoofd toeteſteeken van eerbied, te buigen als „ zy die huizen voorbygaan, daar zy wel behandeld zyn..... zy laaten zig „ door een kind geleiden (s) en beveelen; maar zy willen gepreezen en ge- „ liefkoosd worden. Men kan hen niet beſpotten of hoonen, of zy begry- „ pen het, en zy die het doen, moeten wel op hunne hoede zyn, want zy „ zullen 'er gelukkig afkoomen, zo zy door deze dieren ſlegts met water uit „ hun ſnuit overſtort of met de neus in 't zand geworpen worden.

„ De olyfanten, zegt de Vader PHILIPPE (t), koomen in oordeel en re- „ deneering naby de menſchen..... zo men de aapen by de olyfanten verge- „ lykt, zullen zy niet dan lompe en domme dieren daar by ſchynen, en in- „ derdaad zyn de olyfanten zo ordentelyk, en hebben zulk een denkbeeld van „ betamelykheid, dat zy niet kunnen dulden, dat men hen zie als zy koppe- „ len, en zo by geval iemand hen in deze verrigting gezien hadt, zy zouden „ zig ongetwyffeld deswegen wreeken, &c..... Zy groeten de kniën bui- „ gende en het hoofd verlaagende, en als hun meeſter op hunnen rug wil „ ſteigen reden zy hem zo behendig den voet aan, dat hy zig daarvan als van „ een trap bedienen kan. Als men een wilden olyfant gevangen, en de voeten

(q) *Voyage de* FRANÇOIS PYRARD, *Paris* 1619 *tom.* II. *pag.* 366.
(r) *Voyage de la Compagnie des Indes de Hollande. tom.* I. *pag.* 413.
(s) *Idem tom.* VII *pag.* 31.
(t) *Voyage d'Orient du* P. PHILIPPE *de la très-ſainte Trinité, Carme decbauſſé.* Lyon. 1669. pag. 366, 367.

,, gebonden heeft, gaat de jaager naar hem toe, groet hem, maakt hem zy-
,, ne verschooning dat men hem gebonden heeft, betuigt hem, dat het niet
,, is om hem te verongelyken .... vertoont hem, dat hy, in zyn eersten staat,
,, den meesten tyd, gebrek aan voedzel hadt, daar hy voortaan wel zal op-
,, gepast worden, en dat hy hem hier zyn woord voor geeft. &c. Nauwelyk
,, heeft de jaager deze verpligtende aanspraak geeindigd of de olyfant volgt
,, hem als een lam. Men moet hier uit evenwel niet besluiten dat de olyfant
,, de taalen eigenlyk verstaat, maar alleenlyk dat hy zeer gevoelig voor goede
,, en kwaade behandeling en, zeer oplettend op de uitwendige teekenen, de
,, beweegingen van achting of verachting, van vriendschap of haat, en van
,, alle andere aandoeningen, die in de menschen ten zynen opzigte werkzaam
,, zyn, weet op te merken en te onderscheiden, en ter dezer oorzaak is hy
,, beter door redenen dan door roeden of slaagen te beteugelen..... hy werpt
,, met zyn snuit steenen zeer regt en op een grooten afstand, en hy gebruikt
,, dien zelfden snuit om water op te haalen en uit te storten, waarmede hy
,, zig het lighaam wascht.

,, Van vyf olyfanten, zegt TAVERNIER (*u*), die de jaagers gevangen
,, hadden, ontkwamen drie, schoon zy ketenen en touwen om hun lighaam
,, en zelfs aan hunne beenen hadden. Deze lieden verhaalden ons eene ver-
,, wonderlyke en waarlyk verbaazende zaak, zo men dezelve gelooven mag;
,, te weeten dat deze olyfanten eens verstrikt en uit den strik ontkoomen zyn-
,, de, zo dra zy de bosschen weder bereiken, zulk een schroomagtig wantrouwen
,, toonen, dat zy een grooten tak van een boom rukken welken zy gebrui-
,, ken om allerwegen daar zy gaan te voelen of 'er onraad is, zettende hunnen
,, voet niet voort voor dat zy wel verzekerd zyn, dat zy geene kuilen of
,, valbruggen behoeven te vreezen, of gevaar loopen van eene tweede reis be-
,, strapt te worden. Dit deedt de jaagers, die ons deze byzonderheid vertel-
,, den, wanhoopen van de drie olyfanten, die hen ontsnapt waren, ligtelyk
,, weder magtig te worden..... Wy zagen de twee andere olyfanten, die
,, men gevangen hadt; elk dezer wilde olyfanten was tusschen twee tamme,
,, en rondom de wilde waren zes mannen houdende vuur lansen, die tot deze
,, dieren spraken, hen eeten aanbiedende, en in hunne taal tot hen zeggen-
,, de, neem dat en eet. Dit waren kleine bossen hooi, stukken zwarte suiker
,, en ryst met water en veel peperkorrels gekookt. Als de wilde olyfant niet
,, wilde doen wat men hem belastede, gaven de menschen bevel aan de tam-
,, me olyfanten om hem te kloppen, 't geen deze ook terstond deeden; de een
,, sloeg hem met zyn snuit op 't voorhoofd en op den kop, en toen hy tee-
,, kens maakte om hem dat betaald te zetten, sloeg de andere tamme hem van
,, ter zyde, zo dat de arme wilde olyfant niet wist hoe hy het hadt, het geen
,, hem leerde gehoorzaamen.

,, Ik heb dikwils waargenoomen, zegt EDWARD TERRI (*v*), dat de oly-
,, fant verscheiden dingen, die meer eene menschelyk redeneering, dan eene
,, bloote natuurlyke ingeeving, die men hem toeschryft, schynen aan te

(*u*) *Voyage de* TAVERNIER, *tom.* III. *pag.* 238.
(*v*) *Voyage aux Indes orientales par* EDWARD TERRI, *pag.* 15.

„ wyzen. Hy doet alles wat zyn meester hem belast; zo hy wil dat hy ie-
„ mand bang maake. gaat hy met dezelfde woede op hem los, als of hy hem
„ verscheuren zoude, en als hy digt by hem is, blyft hy stil staan, zonder hem
„ eenig leed te doen. Zo de meester een ander wil hoonen, spreekt hy tot
„ den olyfant, die water uit de rivier en slyk opneemt, en denzelven in 't
„ aangezigt werpt. Zyne snuit is gemaakt uit kraakbeen, hy hangt tusschen
„ de tanden, zommigen noemen denzelven *zyne hand*, omdat hy in verschei-
„ den gelegenheden hem denzelfden dienst doet als de hand aan de men-
„ schen...... De Mogol heeft olyfanten, die voor beul dienen om de ver-
„ oordeelde misdaadigers ter dood te brengen; zo hun geleider hen beveelt
„ om die elendigen vaardig ter dood te brengen, trappen zy hen in een oo-
„ genblik met hunne voeten in stukken, en zo hy integendeel hen beveelt te
„ laaten kwynen, breeken zy hen de armen en beenen de eene na de andere,
„ en doen hem eene straf ondergaan zo wreed als het rabraaken".

Wy zouden nog verscheiden andere even opmerkelyke en gewigtige byzonderheden, als de gemelde kunnen bybrengen; maar wy zouden dan de grenzen, die wy ons in dit werk hebben voorgesteld, te buiten treeden. Wy zouden zelfs in zulk een omstandig verslag niet getreeden zyn, zo de olyfant in alle opzigten niet het eerst van alle dieren was, en bygevolg dat, 't welk de meeste oplettenheid verdient; wy hebben niets gezegd van de voortbrenging van zyn yvoor, omdat de Hr. DAUBENTON, ons voorkomt dat onderwerp in de beschryving der verscheidene deelen van den olyfant te hebben uitgeput. Men zal zien hoe veele nieuwe en nuttige waarneemingen hy over de natuur en hoedanigheden van het yvoor in deszelfs verschillende staaten gemaakt heeft; en ter zelfder tyd zal men met vermaak zien, dat hy aan den olyfant de slagtanden en de verbazende beenderen, die men aan den Mammout toevoegde heeft wedergegeeven. Ik erken dat ik zelf ten dezen opzigte in onzekerheid was; ik had verscheiden maal die verbazende beenderen beschouwd, en ik had dezelve vergeleken met het geraamte van den olyfant, dat wy in des Konings kabinet hebben, 't welk ik wist van een byna volwassen olyfant te zyn; en dewyl ik my, voor dat ik de historie dezer dieren had opgemaakt, niet overreeden konde, dat 'er olyfanten waren zes of zeven maal grooter dan die waarvan ik het geraamte zag; dewyl daarenboven de groote beenderen dezelfde evenredigheden niet hadden, als de beenderen die daaraan in 't geraamte van den olyfant beantwoorden, zo had ik met het gros der Natuuronderzoekeren gemeend, dat deze groote beenderen behoord hadden aan een dier veel grooter, en waarvan de soort verlooren of verdelgd ware; maar het is zeker, gelyk men in deze historie gezien heeft, dat 'er olyfanten zyn, die tot veertien voeten hoogte hebben, dat is te zeggen, olyfanten zes of zevenmaal grooter, (want de geheele klompen zyn als de teerlingen der hoogte,) dan dat, waarvan wy het geraamte hebben, en dat maar zeven en een half voet hoog was. Het is daarenboven, uit de waarneemingen van den Hr. DAUBENTON zeker, dat de ouderdom de evenredigheid der beenderen verandert, en dat dezelve, nadat het dier volgroeid is, aanmerkelyk dikker worden, schoon zy niet toeneemen in grootte. Eindelyk is het uit het getuigenis der Reisbeschryveren insgelyks zeker, dat 'er olyfantstanden zyn, die elk meer dan honderd

twintig ponden weegen (*w*). Dit alles te ſaam gevoegd verzekert ons buiten allen twyffel, dat deze ſlagtanden en deze beenderen, waarlyk ſlagtanden en beenderen van een olyfant zyn. De Hr. SLOANE (*x*) hadt dit te vooren reeds gezegd, maar hy hadt het niet beweezen; de Hr. GMELIN (*y*) hadt het nog

(*w*) De Hr. EDEN getuigt, dat hy verſcheiden olyfants-tanden hadt gemeeten, welken hy negen duimen lang hadt gevonden: dat andere de dikte van een menſchen dy hadden, en dat zommige negentig ponden wogen; men wil, dat 'er in Afrika gevonden worden, die elk honderd twintig pond wegen...... De Engelſche reizigers bragten ook van Guinée het hoofd van een olyfant, welken de Hr. EDEN zag by den Ridder Judde; het was zo zwaar, dat de beenderen en het bekkeneel alleen, zonder de tanden omtrent twee honderd ponden wogen, zodat het, naar 't oordeel des ſchryvers in 't geheel vyf honderd zou hebben moeten weegen. *Hiſt. Gen. des Voy. tome* I. *p.* 223. — Lopes hadt vermaak om verſcheiden olyfants-tanden te weegen, waarvan elk omtrent twee honderd ponden zwaar was. IDEM *tom.* V. *p.* 79. — De grootte der olyfanten kan uit hunne tanden opgemaakt worden, waar van zommigen twee honderd pond zwaar bevonden zyn. *Voyage* DE DRACK pag. 104. — In 't Koningryk van Lowango kogt ik twee olyfants-tanden, die van 't zelfde dier waren, en die elk honderd zes-en-twintig ponden woogen. *Voyage de la Compagnie des Indes de Hollande tom.* IV. *pag.* 319. — De olyfants-tanden zyn aan de Kaap de Goede-Hoop zeer dik, zy weegen van zeſtig tot honderd twintig ponden. *Descript. du Cap de Bonne Eſperance par* KOLBE. *tom.* III. *pag.* 12.

(*x*) Zie l'*Hiſtoire de l'Academie des Sciences*, *année* 1727. *pag.* 1. tot pag. 4.

(*y*) De verbazende hoeveelheid beenderen, welken men hier en daar in Siberie onder de aarde vindt, zyn inzonderheid eene zaak van zo veel belang, dat ik denk aan veele leezers vermaak te zullen doen, van hen het voordeel te bezorgen om hier by malkanderen te vinden alles wat aan de natuurlyke hiſtorie dezer beenderen ontbrak; Pieter de groote, heeft inzonderheid ten dezen opzigte den Natuurbeſchouweren dienſt gedaan, en gelyk hy in alles de natuur in haare verborgenſte weegen zogt op te ſpooren, beval hy onder andere in 't jaar 1722. aan allen, die ergens Mammouts hoornen ontdekken zouden, zig byzonderlyk toe te leggen om alle de beenderen tot dit dier behoorende, zonder een eenig uit te zonderen, zo veel mogelyk te verzamelen en naar Petersburg te zenden. Deze bevelen wierden afgekondigd in alle de ſteden van Siberie, en onder anderen te Jakutzk, alwaar ſtraks na de afkondiging een Sluſchewoi, met naame Waſilei Otlaſow zig by geſchrifte verbondt voor Michaele Petrowitſch Iſmailow, Kapitein-Lieutenant van de Garde, en Waiwode van de plaats; zig naar de benedenſte deelen van de Lena te begeeven om Mammout's beenderen te zoeken, en hy wierdt in 't zelfde jaar den 23 April derwaards afgevaardigd. Een jaar daarna vervoegde zig een ander by de Kanſelery van Jakutsk en vertoonde daar, dat hy zig met zyn zoon naar de zee begeeven hadt, om Mammouts-beenderen te zoeken, en dat hy tegenover Surjatoi-Noſſ, omtrent 200 werſten van die plaats en de zee, in een turfgrond, dat de gewoone grond van dit diſtrikt is; een hoofd van een Mammout hadt gevonden, met een hoorn van hetzelfde dier, by zyn leven miſſchien verloren; dat zy op een kleinen afſtand van daar uit den grond gehaald hadden een ander hoofd van een dier dat hen onbekend was, dat dit hoofd vry wat geleek naar dat van een runddier, maar dat het hoornen onder de neus hadt, en dat hy door een toeval, dat hy aan zyne oogen hadt gekreegen, verpligt geweeſt was dat hoofd op de plaats te laaten blyven, en dat hy het bevel van zyne Majeſteit verſtaan hebbende, ſmeekte dat zyn zoon met hem mogt afgezonden worden naar Uſt-Janskoje Simowie en naar de zee. De Woywode vergunde hem zyn verzoek, en deedt hem terſtond vertrekken. Een derde Sluſchiwoi van Jakutzk vertoonde aan de Kanſelery in 1724. dat hy eene reis op de rivier Jelon hadt gedaan, en dat hy het geluk gehad hadt op een klippigen oever van die rivier een verſch hoofd van een Mammout te vinden, met een hoorn en alle zyne deelen, dat hy hem uit de aarde gehaald en op een plaats gelaaten hadt alwaar hy hem zoude kunnen wedervinden; en hy verzogt dat men hem mogt afzenden met twee mannen gewoon dergelyke dingen te zoeken, waarin deze Woywode insgelyks bewilligde. De Koſak begaf zig wel haaſt op weg, vondt den kop en alle de deelen van het dier weder, de hoornen alleen uitgezonderd; daar was niet meer dan de helft van een hoorn, welken hy met den kop in de Kanſelery van Jakutzk bragt. Eenigen tyd daarna bragt hy nog twee Mammouts-hoornen, welken hy insgelyks langs de rivier van Jelon gevonden hadt.

De Koſakken van Jakutzk waren wel in hunnen ſchik, dat zy onder voorwendzel van Mam-

ſtelliger gezegd, en hy heeft ons, wegens dit alles, zeer opmerkelyke facta gegeeven, welken wy gedagt hebben hier te moeten melden; maar de Hr.

mouts hoornen te gaan zoeken, zulke ſchoone reizen konden doen. Men ſtondt hen vyf of zes poſtpaarden toe, terwyl één genoeg geweeſt zoude zyn, en waarvan zy nu de overigen tot het vervoeren van hunne eigen koopmanſchappen gebruiken konden: zulk een voordeel kon niet miſſen hen veel aan te moedigen.... Een Koſak van Jakutzk, Jwanſelsku genaamd, verzogt van de Kanſelery, dat men hem naar de Simowies van Alaſeiſch en Kowymiſch wilde zenden, om aldaar die ſoorten van beenderen en het egt kriſtal te gaan zoeken; hy hadt reeds in die oorden gewoond, en daar opmerkelyke dingen verzameld, en inderdaad eenigen dezer beenderen naar Jakutzk gezonden. Niets ſcheen gewigtiger dan deze togt, en de Koſak wierdt naar de bedoelde plaatſen gezonden op den 21 April 1725.

Naſar-Koleſchouw, Kommiſſaris van Indigirsk, zondt in 1723 naar Jakutzk, en van daar naar Irkutzk, het geraamte van een buiten gemeen hoofd: 't welk, men my gezegd heeft, twee arſchines min drie werſchok lang, één arſchine hoog, en voorzien was van twee hoornen en een tand van een Mammout; dit geraamte is den 14 Octob. 1723, te Irkutzk aangekomen, en ik heb 'er het verſlag van geleezen in de Kanſelery dezer ſtad. Men heeft my ook verzekert, dat dezelfde man daarna nog een anderen Mammouts hoorn verſchaft heeft.

Dat alles, zo als ik het uit verſcheiden verhaalen heb opgemaakt, betreft voor het grootſt gedeelte eene zelfde ſoort van beenderen, te weeten 1o alle die, welke in 't Keizerlyk Kabinet te Petersburg gevonden worden onder den naam van *Mammouts beenderen aan welken yder, die dezelve met de olyfants beenderen wil vergelyken, eene volmaakte overeenkomſt met dezelve zal moeten toeſtaan.* 2o. Men ziet uit de bygebragte verhaalen, dat men in de aarde gevonden heeft hoofden van een dier geheel verſchillende van een olyfant, en die byzonderlyk ten opzigt van de figuur der hoornen meer naar 't hoofd van een runddier dan naar dat van een olyfant geleeken, en ik heb 'er te Jakutzk een kop van gezien, dat van Anadirskoioſtrog gezonden was, en dat, volgens 't geen men my gezegd heeft, volmaakt gelyk was aan dien, welken Portu-Jagin gevonden hadt; ik heb 'er zelf een van Ilainskoi-Ostrog gehad, dien ik naar 't Keizerlyk Kabinet te Petersburg gezonden heb. Eindelyk, ik heb vernomen, dat men aan de rivier van Niſchnaja-Tunguska niet ſlegts hier en daar dergelyke hoofden vindt, maar ook andere beenderen die zekerlyk geene olyfants-beenderen zyn, gelyk als ſchouderbladen, heiligbeenen, ongenaamde beenen, heupbeenen, beenen van de pooten, die waarſchynlyk aan die zelfde ſoort van dieren behooren; daar men de gemelde hoofden aan moet toeſchryven, en welken men gewiſſelyk niet buiten het geſlagt der runderen uitſluiten moet. Ik heb heupbeenen, en beenderen van de pooten van deze ſoort gezien, waarvan ik niets byzonders melden kan, dan dat zy my, in vergelyking hunner dikte ongemeen kort zyn voorgekoomen. Dus vindt men in Siberie twee ſoorten van beenderen in de aarde, waarvan oudtyds die geene alleen in achting waren, die volmaakt geleeken naar de uitſpringende tanden van den olyfant; maar het ſchynt, dat men na de Keizerlyke ordonnantie dezelve in het algemeen heeft beginnen te achten, en gelyk de eerſte reeds de fabel van het dier Mammout voortgebragt hadden, zo heeft men de laatſte in dezelfde klaſſe geſchikt, want ſchoon men met de minſte oplettendheid kon bemerken, dat de laatſte van een gebeel verſchillend dier zyn dan die van het eerſte; heeft men egter niet nagelaaten de eene en andere te verwarren. Het is insgelyks een dwaaling, daar Isbrand Ides en zy die zyne droomeryen volgen, in gevallen zyn, dat alleen de gebergten die zig van de rivier Ket naar 't Noord-ooſten en bygevolg tot digt by Mangasca en Jakutzk uitſtrekken, van deze olyfants-beenderen vervuld zouden zyn; men vindt dezelve niet ſlegts in geheel Siberie en in de zuidelykſte ſtreeken, gelyk als in de bovenſte deelen van Irtiſch, van Toms, van de Lena, maar ook hier en daar in Rusland, en zelfs op verſcheiden plaatſen in Duitſchland, alwaar zy bekend zyn onder den naam van opgegraven yvoor, *ebur foſſile*, en zulks met veel reden; want al het yvoor, dat men in Duitſchland verwerkt, is van de olyfants-tanden, die wy uit de Indiën krygen, en het opgegraven of graafbaar yvoor gelykt volmaakt naar deze tanden, behalven dat het verrot is. In de lugtſtreeken die wat warm zyn, zyn deze tanden week geworden, en in graafbaar yvoor veranderd, maar in die landen daar de grond ſteeds bevrozen blyft, vindt men deze tanden gemeenlyk zeer gaaf en verſch. Hier uit kan ligtelyk de fabel voortgeſproten zyn, dat men deze en andere beenderen meermaalen bebloed gevonden heeft; die fabel wordt deftig verteld door Isbrand-Ides, en na hem door Muller (*a*), die door andere zyn nageſchree-

(*a*) Mœurs & Uſages des Oſtiaques, *dans le Recueil des Voyages au Nord. page* 382.

Daubenton ſchynt my toe de eerſte te zyn geweeſt, die de zaak buiten twyffel geſteld heeft door nette afmeetingen, naauwkeurige vergelykingen, en redenen gegrond op zyne groote bedrevenheid in de vergelykende ontleedkunde.

ven met eene verzekerdheid als of 'er niet aan te twyffelen ware; en gelyk eene verſiering zelden alleen blyft, zo heeft het bloed, 't welk men beweert aan deze beenderen gevonden te hebben, eene andere verſiering voortgebragt van een dier Mammout, waarvan men verteld heeft, dat het in Siberie onder den grond leefde; dat het daar zomtyds onder neerſtortende gebouwen bedolven wierde en ſtierf, en dat alles om rede te geeven van het bloed, 't welk men bewaarhede aan deze beenderen te vinden. Muller geeft ons de beſchryving van den Mammout; dit dier, zegt hy, heeft vier of vyf ellen hoogte, en is omtrent drie vademen lang; het is van eene grauwagtige kleur, hebbende het hoofd zeer lang, en het voorhoofd zeer breed: aan de beide kanten juiſt onder de oogen, heeft het hoornen, die het kan beweegen en kruisſen naar zyn welgevallen; hy heeft het vermogen van zig in 't gaan aanmerkelyk uitteſtrekken, en zig in een kleinen omtrek ſaam te haalen: zyne pooten gelyken in dikte naar die van een beer. Isbrand Ides is opregt genoeg om te erkennen, dat hy, van allen die hy wegens dit dier ondervraagd heeft, niemand heeft gevonden, die hem gezegd hebbe een Mammout gezien te hebben...., De hoofden en de andere beenderen, die met die der olyfanten overeenkoomen, waaren voormaals ongetwyffeld wezendlyke deelen van olyfanten. Wy moeten niet alle geloof weigeren aan die menigte olyfantsbeenderen, en ik vermoede, dat de olyfanten in de groote ſchokken der Natuur om hunne verdelging voor te koomen, hun geboorte land ontweeken zyn, en zig, zo veel zy konden, allerwegen verſpreid hebben; hun noodlot is verſchillend geweeſt, zommigen zyn by hun leven verre weg geraakt, anderen hebben zelfs na hunnen dood door eenige overſtrooming verre weg gevoerd kunnen worden, dezulken ondertusſchen, die, nog in leven zynde te verre naar 't noorden zyn afgedwaald, moeten daar noodzaaklyk de ſlagtoffers hunner aandoenlyke geſtellen geworden zyn, terwyl anderen zonder zo verre af te dwaalen door eene overſtrooming hebben kunnen verdrinken, of van vermoeidheid omkoomen..... De grootte dezer beenderen moet ons niet belemmeren; de ſlagtanden hebben tot vier arſchines langte, en zes duim middellyns. (De Hr. van Strahlenberg zegt tot negen,) en de zwaarſte weegen tot zes of zeven puds. Ik heb op eene andere plaats doen zien, dat 'er verſche tanden zyn van een olyfant genomen, die tot tien voet langte hebben, en die honderd, honderd zes-en-veertig, honderd zeſtig, en honderd agt-en-zeſtig ponden weegen...... Daar zyn brokken graafbaar yvoor, die een geelagtig voorkomen hebben, of die door vervolg van tyd geel worden, en andere die bruin zyn als Kokos-nooten, of wat helderer; en eindelyk andere, die eene zwartagtig blauwe kleur hebben. De tanden, die in de aarde niet bevroren zyn geweeſt, en de werking van de lugt eenigen tyd ondergaan, zyn onderhevig om meer of min bruin of geel te worden, en zy neemen andere kleuren aan naar de ſoort van vogtigheid, die zig met de lugt verbindende daarop werkt. Ook vindt men volgens 't geen de Hr. Strahlenberg zegt, zomtyds ſtukken van een zwart blauwe kleur in deze bedorven tanden...... Het zou te wenſchen zyn voor 't nut van de Natuurlyke hiſtorie, dat men voor de andere beenderen, die men in Siberie vindt, de ſoort van het dier kende, daar zy toe behooren, maar men heeft geen grond om dit te durven hoopen. *Relation d'un voyage à Kamſchatka par* Mr. Gmelin, in 1735. te Petersburg in de Ruſſiſche taale gedrukt. De overzetting van dit Artykel is my mede gedeeld door den Hr. de l'Isle, lid van de Academie der Weetenſchappen; en vervolgens door den Hr. *Marquis de* Montmirail die de overzetting heeft gemaakt naar het oorſpronkelyk hoogduitſch, in 1752. te Gottingen gedrukt.

BYVOEGZEL TOT DE NATUURLYKE HISTORIE VAN DEN OLYFANT.

Ik geef hier, (*Pl. II**.) de afbeelding van een olyfant, die in de voorſtad, Saint-Germain in 1773, te zien is geweeſt. Het was een wyfje van zes voet zeven duim drie linie lengte, vyf voet zeven duim hoogte, en dat maar drie jaar negen maanden oud was. Haare tanden waren nog niet allen uitgekomen, en haare ſlagtanden hadden maar zes duim zes lynen lengte. De kop was zeer dik, het oog zeer klein de regenboog van een donker bruine kleur. De masſa van het dik en gedrongen lighaam ſcheen op ydere beweeging te veranderen, zo dat dit dier leelyker ſchynt te zyn in den vroegen leeftyd, dan wanneer het volwaſſen is; het vel was zeer bruin met rimpels en vry menigvuldige plooijen; de twee mammen, met duidelyke tepels, zyn geplaatſt in de tuſſchenruimte der twee voorſte beenen. Zie hier de afmetingen van dit dier.

Langte des lighaams in een regte lyn gemeeten.	6.	7.	3.
Hoogte van het voorſtel.	4.	10.	5.
Hoogte van het agterſtel.	5.	1.	9.
De grootſte hoogſte des lighaams.	5.	7.	0.
Hoogte van den buik.	2.	3.	6.
Langte van den kop van het kaakebeen tot aan 't agterhoofd.	1.	1.	11.
Langte van het onderſte kaakebeen.	0.	8.	9.
Afſtand tuſſchen het eind van het onderſte kaakebeen en den hoek van 't oog.	2.	5.	9.
Afſtand tuſſchen den agterſten hoek en 't oor.	0.	10.	5.
Langte van 't oog van den eenen hoek tot den anderen.	0.	2.	4.
Breedte tuſſchen de beide oogen.	1.	1.	10.
Langte der ooren van agteren.	1.	3.	7.
Hoogte van het oor.	1.	2.	4.
Omtrek van den hals.	5.	5.	1.
Omtrek des lighaams agter de voorſte beenen.	7.	8.	0.
Omtrek des lighaams voor de agterſte beenen.	7.	8.	3.
Omtrek des lighaams aan de dikſte plaats.	8.	0.	7.
Langte van den ſtomp des ſtaarts.	2.	1.	4.
Omtrek van den ſtaart aan zyn oorſprong.	1.	1.	9.
Langte van den voorarm van den elleboog af tot aan 't gewrigt des hands.	2.	1.	6.
Breedte van 't bovenſte des beens.	1.	10.	6.
Langte van de hiel af tot aan 't einde der nagelen.	0.	9.	6.
Breedte van den voorſten voet.	0.	8.	3.
Breedte van den agterſten voet.	0.	10.	5.
Langte der grootſte nagelen.	0.	1.	9.
Breedte.	0.	3.	0.
Langte van den uitgeſtrekten ſnuit.	3.	7.	3.

Het is ons, het mannetje en het wyfje, welken wy beiden gezien hebben, het eerst in 1771, en het ander in 1773, met malkanderen vergelykende, voorgekomen, dat in 't algemeen het wyfje dikker en vleeziger is dan het mannetje, in zo verre dat men zig daaromtrent onmogelyk zoude kunnen vergissen; alleenlyk heeft het de ooren naar evenredigheid kleiner dan het mannetje: maar het lighaam voller, de kop dikker, en de leden meer gevuld en ronder.

Onder de olyfanten, gelyk onder alle andere soorten van dieren, is het wyfje zagtaartiger dan het mannetje; dit wyfje was zelfs liefkoozende, schoon het de menschen niet kende, terwyl de mannetjes olyfant dikwils te dugten is. Die, welken wy in 1771, gezien hebben, was trots, onverschilliger, en veel onhandelbaarer dan dit wyfje. Het is naar dit mannetje, dat de Hr. DE SEVE, den snuit en het einde van de roede, (*Pl. III* *.) getekend heeft. In den staat van rust, vertoont dit deel zig in 't geheel niet uitwendig; de buik schynt geheel glad te zyn, en 't is niet dan op 't oogenblik, dat het dier wil wateren, dat het einde buiten de schede koomt, zo als men het vertoond ziet. Deze mannetjes olyfant, schoon byna zo jong als de wyfjes, was, gelyk ik zo aanstonds zeide, moeijelyker om te regeeren, hy zogt zelfs met zyn snuit de menschen, die hem al te digt naderden, aan te vatten, en hy heeft dikwils de zakken en slippen van de klederen der nieuwsgierigen afgescheurd. Zyne meesters zelve waren verpligt voorzorgen tegen hem te neemen, terwyl het wyfje met believing scheen te gehoorzaamen. Het eenigst oogenblik, waarin men haar gemenelyk en onwillig gezien heeft, was toen zy in haar reis-kist of kooi gelaaden wierdt: toen men haar in die kist wilde doen gaan, weigerde zy voort te treeden, en 't was niet dan door dwang, en door het steeken met den prikkel; daar men van agteren mede werkte, dat men haar bewoog in die soort van kooi te gaan, waarmede zy van de eene stad naar de andere wierdt gevoerd. Verbitterd door de kwaade behandeling, die men haar hadt doen ondergaan, en zig in deze nauwe gevangenis niet kunnende keeren, of wenden, gebruikte zy het eenigst middel dat zy hadt om zig te wreeken, te weeten van haaren snuit met een geheelen emmer water te vullen, en het te spuiten in 't gezigt en over 't lighaam van hem, die haar 't meest geplaagd hadt.

Voor het overige heeft men de snuit van onderen te zien geteekend, om deszelfs uitwendig maakzel en buigzaamheid te beter te vertoonen.

Ik heb in de natuurlyke historie van den olyfant myn vermoeden te kennen gegeeven, dat deze dieren niet koppelden op de wyze van andere viervoetige dieren, omdat de betreklyke plaatsing der teeldeelen in de individu's der beide sexen scheen te vorderen, dat het wyfje op den rug ging liggen om het mannetje te ontvangen. Die gissing, die my waarschynlyk voorkwam, blykt niet waar te zyn, want ik denk, dat men geloof moet slaan aan 't geen ik daar omtrent uit het berigt van een ooggetuigen gaa bybrengen.

De Hr. MARCEL BLES, Heer van Moergestel schryft uit den Bosch in de volgende bewoordingen.

„ Ik heb in het voortreffelyk werk van den Heer Graaf DE BUFFON gevon-
„ den, dat hy zig vergist heeft wegens de koppeling der olyfanten; en ik
„ kan zeggen, dat 'er verscheiden plaatsen in Asia en in Afrika zyn, alwaar
„ deze

„ deze dieren zig altyd in de boſſchen afgezonderd, en bykans ongenaakbaar,
„ houden, vooral in den bronſtyd; maar dat zy op 't eiland Ceylon, daar
„ ik twaalf jaaren gewoond heb, en alwaar de grond overal bewoond of be-
„ teeld is, zig zo wel niet kunnen verbergen; ik heb hen daar ſtandvaſtig
„ waargenomen, en ik heb gezien, dat het natuurlyk deel van 't wyfje inder-
„ daad geplaatſt is, onder 't midden van den buik, het welk zou doen den-
„ ken, gelyk de Hr. DE BUFFON zegt, dat de mannetjes haar niet zoude kun-
„ nen dekken op de wyze van andere viervoetige dieren. Daar is evenwel ſlegts
„ een klein verſchil in de plaatſing der olyfanten met die, welk andere viervoeti-
„ ge dieren uit het zelfde oogmerk neemen. Ik heb gezien wanneer de oly-
„ fanten willen koppelen, dat het wyfje het hoofd en den hals een weinig
„ kromt, en de twee beenen en het voorſte des lighaams even eens gekromd,
„ tegen op den wortel van een boom zet, gelyk als of zy nederbuigen wilde,
„ blyvende de twee agterſte beenen overeind, en het kruis verheven, het
„ aan de mannetjes gelegenheid geeft om haar te beſpringen, en even als de
„ anderen viervoetige dieren te dekken. Ook kan ik zeggen, dat de wyfjes
„ negen maanden of daar omtrent draagen. Voor het overige is het waar dat
„ de olyfanten niet koppelen zo zy niet in vryheid zyn. Men ketent de man-
„ netjes ſterk terwyl zy tochtig zyn, geduurende vier of vyf weeken; dan
„ ziet men van tyd tot tyd eene groote hoeveelheid zaadvogt uit hunne na-
„ tuurlyke deelen uitloopen, en zy zyn dan, geduurende die vier of vyf wee-
„ ken zo woedende, dat hunne Cornacks of beſtierders hen niet zonder ge-
„ vaar kunnen naderen. Men heeft eene vaſte aankondiging wegens den tyd
„ wanneer zy tochtig worden, want eenige dagen te voren ziet men een oly-
„ achtig vogt, uit een gaatje, 't welk zy aan weerskanten van den kop heb-
„ ben, te voorſchyn koomen. Het gebeurt zomtyds dat het wyfje, 't welk men
„ in dien tyd op ſtal houdt, ontkoomt, en in de boſſchen met wilde olyfanten
„ gaat koppelen; maar eenige dagen daar na gaat haar Cornack haar zoeken,
„ en roept haar zo dikwils by haar naam, dat zy eindelyk koomt, zig gewil-
„ lig onderwerpt, en zig laat wegleiden en opſluiten, en 't is in dit geval,
„ dat men gezien heeft, dat het wyfje haar jong ten naaſten by na verloop
„ van negen maanden werpt".

Het koomt my voor, dat men weinig twyffel kan hebben, wegens de eerſte waarneeming, die de wyze van het koppelen der olyfanten betreft, dewyl de Hr. MARCEL BLES verzekerdt het gezien te hebben; maar ik denk dat men zyn oordeel moet opſchorten over de tweede waarneeming wegens den tyd, dien de dragt der wyfjes olyfanten duurt, en welken gemelde Heer op ſlegts negen maanden ſtelt, terwyl alle de Reisbeſchryvers verzekeren, dat het voor ſtandvaſtig doorgaande wordt gehouden, dat het wyfje van den olyfant twee jaaren draagt.

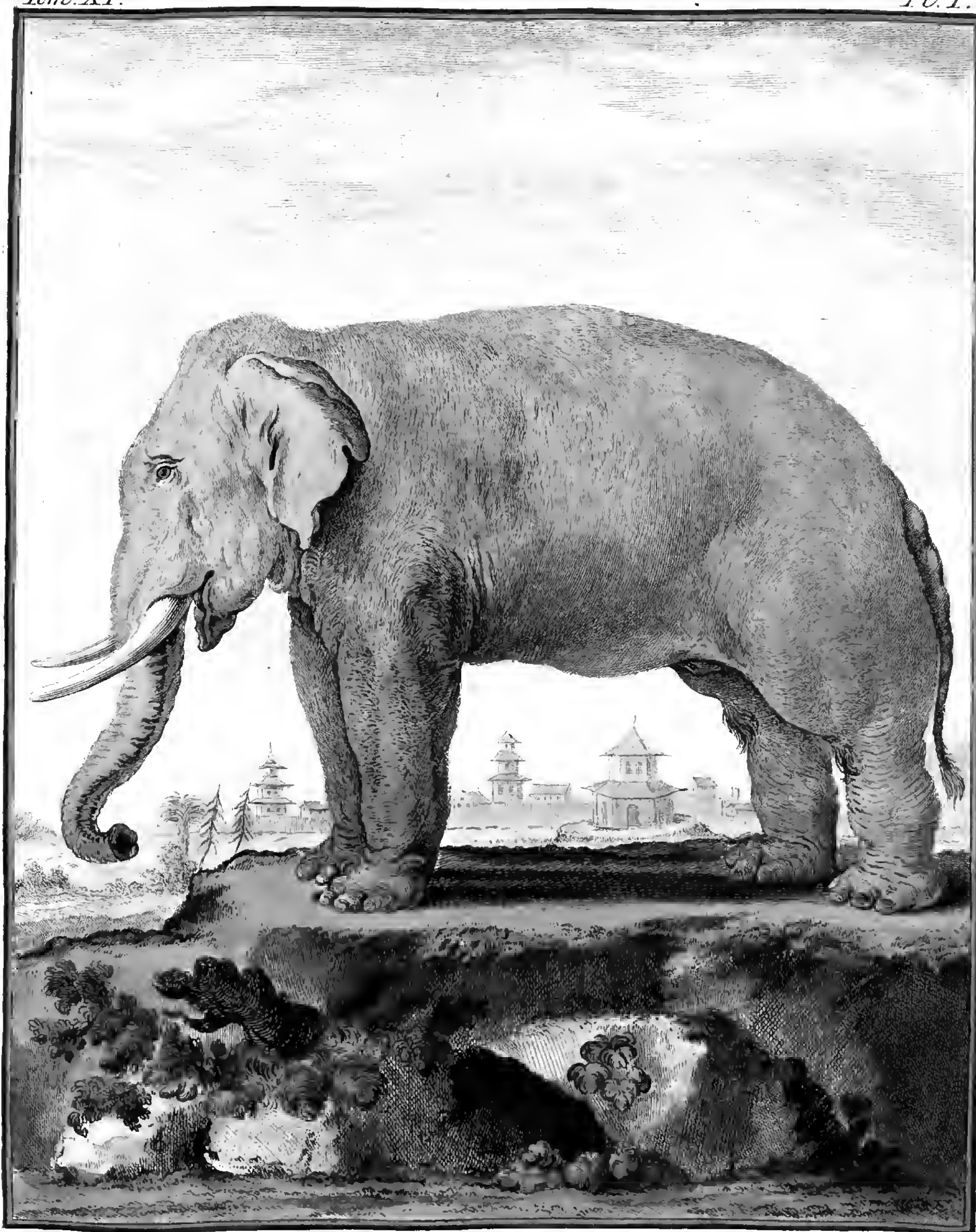

BESCHRYVING VAN DEN OLYFANT.

Schoon men weet dat de olyfant het grootste van alle viervoetige dieren is, zoude men verbaast staan als men voor de eerste reis een dier ziet, dat tot veertien voeten hoogte, en meer dan vyf-en-twintig voeten lengte heeft, wanneer het zynen tromp voor uit steekt. Welk een ontzaakelyk onderscheid tusschen dezen verbaazenden klomp en den kleinen omtrek van een muis of van een spitsmuis! ook schynt de olyfant, (*Pl. I*) (z), door zyn eigen gewigt overlaaden: zyne pooten gelyken naar vier kwalyk gestelde staaken, die zyn onzienelyk lighaam draagen, welks rug geboogd is, het kruis ingevallen, en de zogenaamde buikzyden byna even zeer gevuld, als de zyden van het lyf. De kop zit aan den romp vast byna zonder eenigen schyn van hals; hy wordt van agteren geeindigd door twee bolrondheden, die tusschen twee zeer groote ooren naast elkanderen geplaatst zitten. De oogen zyn uitsteekend klein, en door eene wyde tusschenruimte gescheiden, die als een bult verheeven is. De bek is zeer verschillend van dien van alle andere viervoetige dieren; men ziet daar slegts het begin aan van een zeer langen tromp, die tusschen twee lange slagtanden nederhangt; men wordt de bek niet gewaar, dan wanneer men agter den tromp ziet, die voor bovenste lip dient; de onderste loopt in eene punt uit. De staart van dit dier is kort en zeer dun, vooral in vergelyking van den tromp die naar een dikken en langen staart gelykt die aan den kop zoude geplaatst zyn. De voeten zyn zeer klein rond, en mismaakt, en men wordt daar niet dan nagels aan gewaar; met een woord, als de olyfant stil op zyne pooten staat, is het een afzienelyk en kolossaal dier, dat door het gewigt van zyne massa schynt overladen, en belet te worden van zig te beweegen, zyn lang aangezigt, waar aan men slegts kleine oogen ziet, zonder neus, zonder bek, geeft zyn gelaat een dom voorkoomen; de tromp, die den mond verbergt, die voor neus dient, en die van twee lange slagtanden verzeld wordt, vertoont een zonderling maakzel en dat geen wedergaâ heeft voor den smoel van een viervoetig dier. Wie zoude aan zulke ongunstige uiterlykheden het behendigste en verstandigste van alle dieren erkennen.

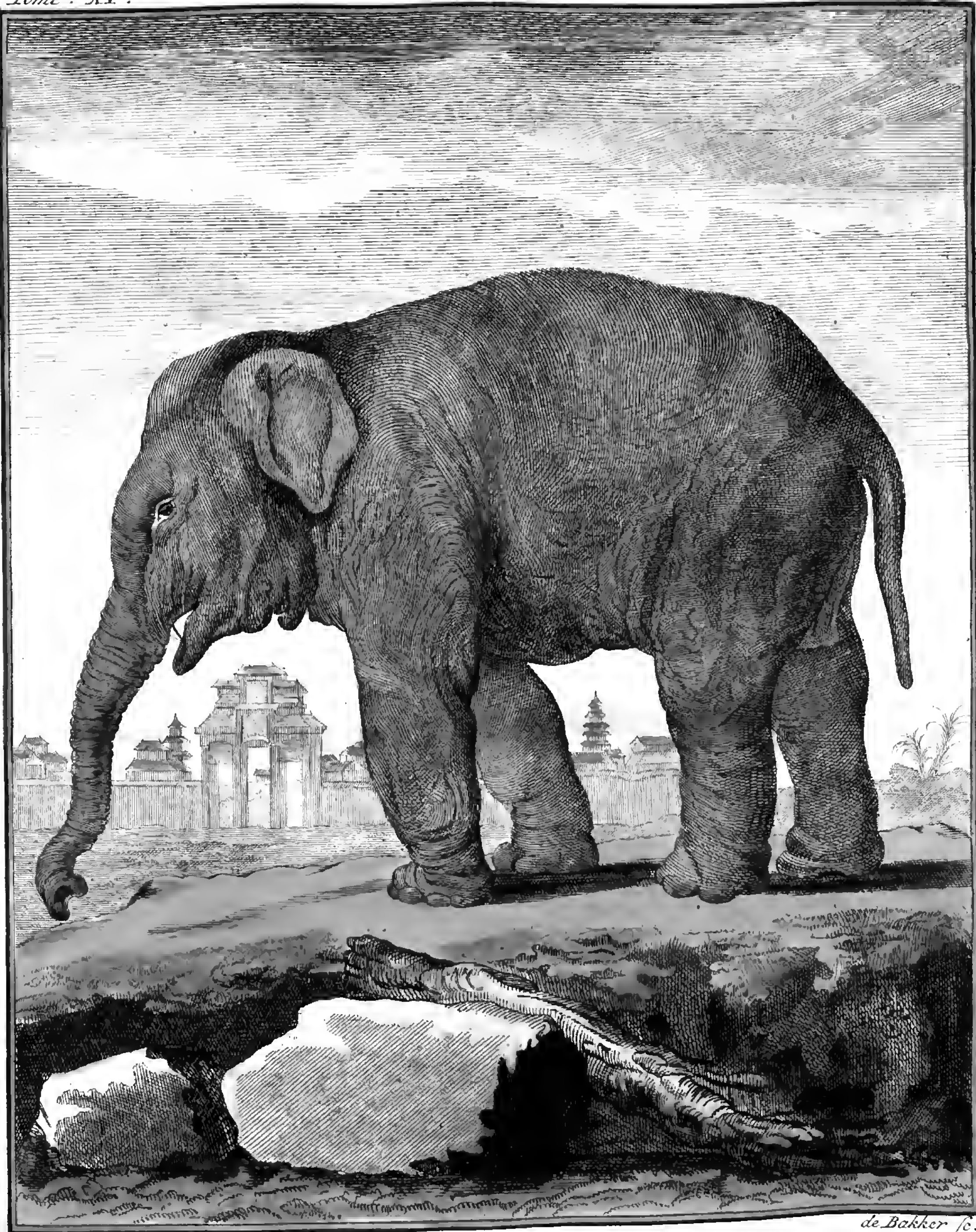
De schepper der Natuur heeft onder het domme gelaat van den olyfant een verwonderlyk instinkt geplaatst, de deelen van zyn lighaam hebben zo veele sterkte en kragt, dat de ontzachelyke massa welke zy uitmaaken, zig met gemak en zelfs met vaardigheid beweegt: dikwils gaat hy zeer snel, en roert zig met furie: zyne pooten, die zo styf gelyken, buigen zig gelyk die van

(z) Deze afbeelding is getekend na een model van den olyfant dien de Sultan van Turkyën aan den Koning van Napels present deedt, en die langen tyd in de hoofdstad van dat Koningryk geleefd heeft, alwaar hy eenige jaaren geleeden gestorven is. De Hr. SALI, een Beeldhouwer, en lid van de Koninglyke Akademie van Schilder-en Beeldhouw-kunde te Parys, boetseerde dezen olyfant te Napels in 1745. De Hr. SOUFLOT, Controleur Generaal van de gebouwen van den Koning, aan wien dit model toebehoort, en die de goedheid gehad heeft ons hetzelve te leenen, heeft my verzekerd dat hetzelve zeer zorgvuldig gemaakt was, en dat men op de juistheid der evenredigheden konde staat maaken.

De Seve. del. C. F. Fritzsch. sc.

L' ELEPHANT. MÂLE.

de Seve. de Bakker sc.

L' ELEPHANT FEMELLE.

andere dieren; hy gaat liggen en ſtaat weder op met zo veele lugtigheid als de zwaarte van zyn lighaam kan toelaaten. De tromp, dat werktug den olyfant byzonder eigen, is het voornaame inſtrument dat hy voor zyne behoeften en voor zyne verdediging gebruikt: de ſterkte, welke de groote dieren alleen bezitten, de gaauwheid en behendigheid die het deel zyn van de kleine dieren, zyn in dien tromp vereenigd; dezelve is ſterker dan de klaauw van den tyger en van den beer, en zo behendig als de hand van den aap.

De tromp van hem is, eigenlyk gezegd, zyn neus, in de gedaante van een pyp verlengd, en geëindigd door de openingen der neusgaten die wezendlyk aan het eind van den trompt zitten. De ſnuit der varkens, van den mol, van de ſpitsmuizen, van den raton, van den coate, enz. heeft daarin eenigen overeenkomſt met dezen tromp dat hy langwerpig en beweegbaar is; maar de tromp heeft nog daarenboven de eigenſchap van de verrigtingen van een ſterken en welgeſpierden arm, en van eene zeer gaauwe hand, zo wel als van den neus, te volbrengen. De tromp van een olyfant van dertien en een halven voet hoog, heeft omtrent agt voeten lengte buiten den bek (*a*), vyf voeten en een halven omtreks by denzelven, en ander halven voeten by het eind; het is een pyp of kooker van eene kegelagtige, onregelmaatige, zeer langwerpige gedaante, afgebrooken en verwyd aan het eind. De boven kant van dezen kooker is bolrond en gegroefd in de breedte, en de onder kant is plat, en heeft twee regels kleine verhevenheden die in de lengte loopen, en die naar pooten van zywormen en van de meeſte rupſen gelyken (*b*). Het eerſte gedeelte van den tromp zit ter plaatſe van de bovenſte lip, en van het eind van den neus van de andere dieren, en verſtrekt daarvoor, dewyl de binnen kant voor lip dient, en de neusgaten van binnen geplaatſt zyn; want de tromp is hol over zyne geheele lengte, en deszelfs holligheid is door een middelſchot dat in de lengte loopt, in twee gooten verdeeld, die zig verlengen en naar boven uitſtrekken voor aan op het bovenſt kaakebeen; vervolgens krommen zy zig naar binnen en daalen tot op het verhemelte neder, alwaar zy elk door een mond eindigen; zy hebben elk ook een anderen mond aan het einde van den tromp. Men heeft in deze gooten, ter plaatſe daar zy zig krommen voor dat zy in de beenderen van den kop gaan, een kraakbeenig plaatje gezien, dat beweegbaar was, en op eene wyze geplaatſt, die met zeer veele reden doet denken, dat het de goot ſluit, en belet dat het water, waarwede de olyfant zynen tromp vult, niet in de buizen van den neus koomt, alwaar de werktuigen van den reuk geplaatſt zyn. De olyfant kan zynen tromp in allerhande rigtingen beweegen, denzelven verlengen en verkorten zonder den middellyn der beide binnenſte gooten te veranderen; dus wordt de ademhaaling door denzelven in geenerleie rigting van den tromp belemmerd, en dus blyft het water daarin

(*a*) De evenredigheden van den olyfant van Napels aan het model, waarvan wy reeds geſprooken hebben, zorgvuldig in acht genoomen zynde, heb ik uit de evenredigheden van dit model tot die van een olyfant van dertien en een halven voet hoog, het beſluit getrokken.

(*b*) Zie de ontleedkundige beſchryving van den olyfant in de *Mémoires pour ſervir à l'Histoire naturelle des Animaux*, *part.* III *pag* 108. Ik heb uit dit werk alle de facta genoomen, die in myn ontwerp van beſchryving hebben kunnen koomen, dewyl ik geen gelegenheid gehad heb om een olyfant te zien.

tot dat het dier het door eene uitademing doe uitvloeien; elke goot wordt door een glad en ſtevig vlies gevormd, dat derzelver binnenſte wanden maakt, en de tromp is van buiten met een ander vlies omtoogen; de zelfſtandigheid die tuſſchen dit uitwendig vlies en dat der gooten bevat is, beſtaat uit ſpieren die in de lengte loopen, met betrekking tot de rigting van den tromp, en van andere ſpieren die in de dwarſchte loopen, en die geene volkoomen kringen maaken, maar die zig integendeel als ſtraalen uitſpreiden, van de vliezen der goot af tot aan het uitwendig vlies van den tromp: alle deze ſpieren zyn in grooten getale, en kunnen zig aan een deel of aan eene zyde van den tromp verwyden of zamen trekken, zonder dat de anderen deze zelfde beweeging ondergaan. Hier door kan men zig reeds een denkbeeld maaken hoe de tromp zig in allerhande rigtingen beweegt, zig verlengt en verkort, zonder dat de middellyn der inwendige gooten veel van lengte verandert, dewyl de ſpieren die gooten niet omvatten; hunne inplantingen zyn in diervoegen gemaakt dat zy de vliezen der inwendige gooten naar buiten trekken, en dat zy ſlegts ſtrekken om de dikte der zelfſtandigheid die tuſſchen de vliezen der gooten en het buitenſt vlies bevat is, uit te zetten of zamen te trekken, en te vermeerderen of te verminderen; by voorbeeld, door die zelfſtandigheid en de regter zyde van den tromp naar die zelfde zyde te krommen, en geduurende die beweeging wordt de zelfſtandigheid der linkerzyde uitgezet en verdund. Indien de zamentrekking en de rondte van den tromp gelykelyk geſchiedt, wordt dezelve korter zonder zig te krommen, enz. Dewyl deze ſpieren zeer talryk zyn, worden 'er genoeg gevonden om allerhande ſoorten van buigingen in den tromp voort te brengen met eene zeer groote kragt en ſnelheid; de verbaazendſte geſchieden met het eind. De tromp namelyk eindigt met eene holheid, op den grond van welke de neusgaten gevonden worden, en welker rand uitſteekt; het onderſt gedeelte van dezen rand heeft meer dikte dan de zydelingſche deelen, en het bovenſt gedeelte is verlengd in de gedaante van een vinger, die omtrent vyf duimen lang is; deze verlenging en al het overige der randen van het einde des tromps, en de holheid welke zy maaken, kunnen verſchillende gedaanten aanneemen, naar maate van de behoeften van het dier. Het is door middel van dit werktuig, dat hy verſchillende dingen aanvat, gelyk met een vinger of eene hand; hy raapt een korrel graan, het fynſte ſtrootje op. Hy doet verrigtingen die eene behendigheid en eene ruſtheid vorderen, waartoe men niet zoude denken dat een zo groot dier in ſtaat was. Wanneer hy een glad lighaam wil opligten en dat te uitgeſtrekt is om aangevat te worden, plakt hy naauwkeuriglyk het einde van zynen tromp tegen dat lighaam aan, en door zynen adem op te haalen, pompt hy de lugt tuſſchen beiden zo wel weg, dat hy op deze wyze een zeer zwaar lighaam kan opheffen; als hy het uiteinde van dien tromp onder het water ſteekt, trekt hy dat op, en vult daar de holligheid der beide inwendige gooten mede; vervolgens trekt hy zynen tromp terug en houdt dien vol water, ſchoon hy met den zelven in tuſſchen groote beweeging kan maaken, en ſchoon hy hem zelfs als eene krullyn kan draaien: hy kan dit water verre doen ſpringen; maar gemeenlyk drinkt hy het op, met het eind van zyn tromp in zynen bek te brengen, waarin hy het water laat loopen.

De bek is zeer klein en byna geheel agter de ſlagtanden, en het onderſt van

den tromp verborgen. Het dier buigt zynen tromp naar binnen om alle zyne spyzen in zynen bek te brengen, zo wel vaste als vloeibaare. Hy plukt groente, en raapt hooi op, steeds met dien hand en met dien vinger, die aan het eind van den tromp zitten, en maakt daar kleine bosjes van, welken hy tot op den grond van zyn bek brengt.

De slagtanden zyn zeer lange tanden, zy koomen buiten den bek uit, en staan schuinsch, eerst naar om laag, naar voren en naar buiten, en daarna wederom met de punt naar om hoog geboogen. Men zal derzelver naauwkeurige en omstandige beschryvingen, op het artikel van het geraamte van dit dier vinden aangetekend.

De opening der oogleden van den olyfant is zeer klein, een oogbol heeft niet het derde gedeelte van de grootte van een ossen-oog, naar evenredigheid van de grootte dezer beide dieren.

Daar zit aan iedere zyde van den kop van den olyfant, tusschen het oog en het oor, de opening van eene buis, die zo wyd is als de dikte van eenen vinger, en die op eene klier uitloopt, die onder het vel geplaatst zit; men zegt dat 'er door deze buizen olyagtig vogt uitvloeit, wanneer het dier driftig is.

De ooren van den olyfant zyn, naar men beweerd heeft, grooter naar evenredigheid dan die van eenig ander beest; doch men moet daar van ongetwyfeld de soort van vledermuizen uitzonderen welke wy *grootoor* genoemd hebben (*c*), omdat de ooren van dit diertje zo groot zyn dat zy drie vierde deelen der lengte van het geheele lighaam evenaaren, en daar by zeer breed zyn. Die van de olyfanten zyn verschillend in verschillende onderwerpen, want de ooren van het model van den olyfant van Napels, zyn minder groot dan die van den olyfant uit de diergaarde van Versailles, waarvan de Hr. PERRAULT ons de beschryving heeft nagelaaten (*d*); en de ooren van eenen kleinen Indiaanschen olyfant, waarvan dezelfde schryver gewag maakt, waren nog minder groot dan die van den olyfant van Napels (*e*). De ooren van den olyfant hebben eenige overeenkomst in gedaante, met die van de aapen, zy staan naar om hoog, naar agteren en naar om laag uitgestrekt, en zy zyn dan zonder randen; daar zit eene kleine uitranding aan den kant van het agterste gedeelte der beide ooren van het model van den olyfant van Napels.

De staart wordt geeindigt door een kleinen bos zeer zwaare hairen, en dezelve hangt tot op de enkels neder.

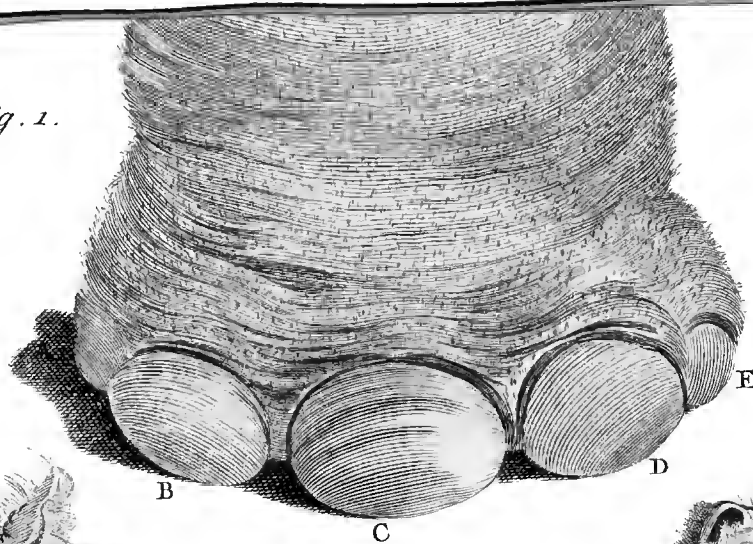
De voorste pooten zyn langer dan de agterste pooten; zy zyn evenwel niet volkoomen van het lyf gescheiden dan boven den elleboog, die van boven schynt getekend te zyn door een grooten knobbel die aan den buitensten en agtersten kant van het bovenst gedeelte van den poot geplaatst zit; het voorste van dit deel is zeer opgezet en maakt eene soort van kuit, die de dikte en de kragt der spieren aanduidt; deze dikte zit eigenlyk gezegd voor aan het onderst gedeelte van den arm, en het bovenst gedeelte van den voorarm; de plaats van de geleeding der hand is het dunste van den geheelen voorsten poot.

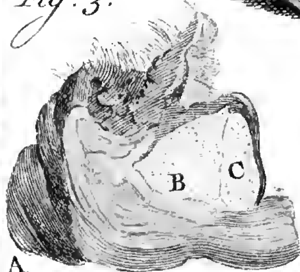
(*c*) Zie deel VIII. van dit werk.
(*d*) *Mémoires pour servir à l'Histoire Nat. des Animaux*, *part.* III. *pag.* 107.
(*e*) *Idem*, *Ibidem*.

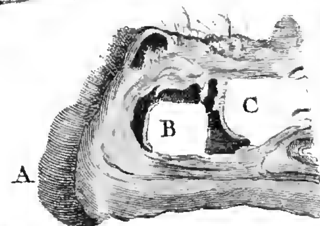
De agterste pooten zyn zeer kort, en het is slegts het eigenlyke gezegde been, en misschien de knie die ten vollen van het lighaam gescheiden zyn. Het voorste van het onderst gedeelte van de dye, is zeer opgezet en strekt zig in diervoege naar voren uit, dat zy onder aan de buitezyde, het begin van een boog maakt die aan den buik eindigt, dat zit agter aan het eigenlyk gezegde been, boven den voet ook eene uitzetting die door den enkel schynt gevormd te worden, en van vooren zit een kleiner gezwel; de dunste plaats van den agtersten voet is even boven deze diktens.

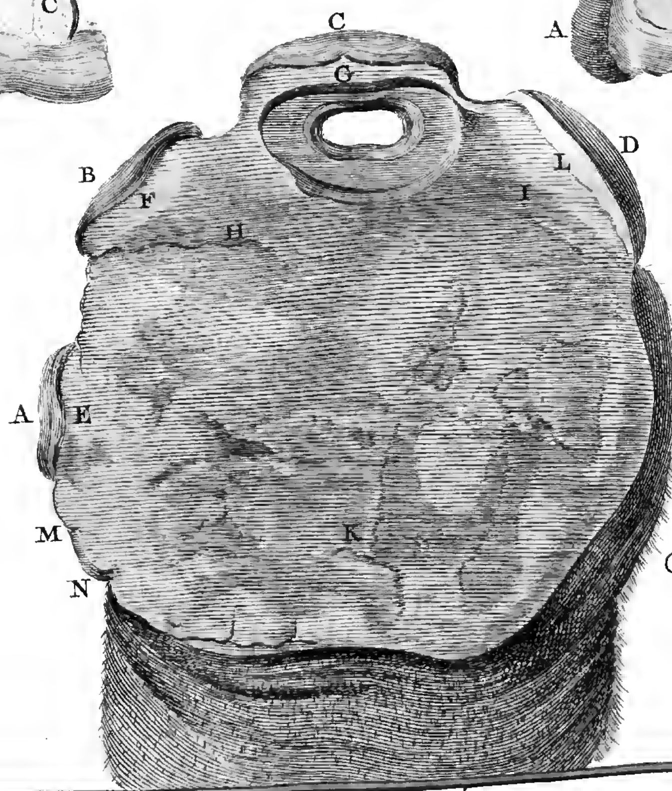
De voorste voeten zyn niet langer dan de agterste, maar zy zyn een weinig breeder. Ik heb de nagels van een jongen opgezetten olyfant beschouwd, die in het kabinet van den Koning bewaard wordt; ik heb deze nagels, (*Pl. II, ABCDE, fig.* 1 *alwaar een voorste voet van voren gezien wordt, en ABCD, fig.* 2. *alwaar men een agtersten voet van onderen vertoond ziet*), wel gevormd gevonden; derzelver zelfstandigheid is gelyk aan die der nagelen van andere dieren met gespleeten hoeven; zy hebben meer breedte dan lengte, en zyn bolrond van gedaante. Men ziet zeer onderscheidenlyk de agter een volgende laagen die geduurende derzelver groei zyn opeengepakt; hunne onderste rand (*fig.* 2, *EFG*) is dun en scherp, met een woord, het zyn waare nagels; ondertusschen ziet de Hr. PERRAULT, dezelve in zyne ontleedkundige beschryving van den olyfant niet dan voor verlengingen van de ballen der voeten aan. „ De hoorn die den bal der voeten even als een zool bekleedde, „ zegt die schryver, stak rondom den voet uit, als of dezelve door de zwaarte „ te van het geheele lighaam was platter gedrukt, en dus in de rondte uitgeweeken, „ en maakte eenige misvormde nagels (*f*)". De olyfant uit de diergaarde van Versailles, waarvan in de beschryving van den Hr. PERRAULT gesprooken wordt, veel ouder zynde dan die waarvan ik de nagels gezien heb, moest dus de zoolen van de voeten dikker en harder hebben; maar hadt zy daarom de zelfstandigheid van hoorn, gelyk aan die van de nagelen? het schynt my ten minsten toe, uit het geen ik aan onzen jongen olyfant heb opgemerkt, dat de nagels van dit dier geene verlengingen zyn, gevormd door eene gedwongene uitbreiding van den zool (*HIK*), der voeten, die naar buiten oversteekt. De nagels van dien jongen olyfant waren van den voetzool afgescheiden door een zeer duidelyke voeg (*L*), zy waren naar om laag gerigt, en zelfs met hun onderste eind (*EFG*) naar binnen geboogen; zy zouden integendeel naar om hoog hebben moeten gekromd en gerigt staan, indien zy slegts door de uitzetting van den voetzool waren gevormd geworden, en in dat geval zoude de zool harder of ten minsten even hard hebben moeten zyn aan den bal van den voet als aan de verlengingen in de gedaante van nagelen; daarentegen zyn de nagels van onzen jongen olyfant veel harder dan de zool, en zeer zeker van eene hoornagtige zelfstandigheid, terwyl de voetzool slegts kraakbeenig is. Ik twyffel niet op de verlengingen, die aan het agterst gedeelte der agterste voeten van den olyfant uit de diergaarde van Versailles zaten, waren uitbreidingen van den voetzool, gelyk de Hr. PERRAULT zegt; maar de vraag is of 'er geen verschil plaats hadt tusschen de nagels en deze verlengingen, die

(*f*) *Mémoire pour servir à l'Histoire Nat. des Animaux, part.* III. *pag.* 103.

De Seve, del. C. F. F. sc.

niet by alle individus gevonden worden; terwyl zy allen nagels hebben? de voetzool van den jongen olyfant begon op eenige plaatsen (*MN*) over te steeken, en het schynt dat dezelve met den tyd groote verlengingen hadt kunnen maaken. Het getal der nagelen van den jongen olyfant is verscheiden, want die uit de diergaarde van Versailles, hadt 'er slegts drie aan iederen voet; de kleine Indiaansche olyfant hadt 'er vier; het model van den olyfant van Napels, en de jonge opgezette olyfant hebben 'er vyf aan de voorste voeten (*Pl. II, fig.* 1, *ABCDE*) en slegts vier aan de agterste voeten, (*fig.* 2, *ABCD*); de middelste nagels zyn veel grooter dan de uitwendige; by den jongen olyfant hebben zy allen ten naasten by dezelfde gedaante; maar aan het model van dien van Napels zyn de nagels der voorste voeten langer dan die der agtersten; zy hebben zeer duidelyke dwarsche groeven, zy zyn vierkant aan het eind afgetopt, en schuinsch naar de regter zyde gerigt in de beide voeten: die zelfde nagels waren integendeel naar de linker zyde gerigt by den olyfant uit de diergaarde van Versailles; de nagels van onzen jongen olyfant zyn wel geplaatst en staan wel gerigt met betrekking tot den voet. Ik heb aan de grootsten doorsneeden laaten doen, en ik heb onder die nagels (*A*, *Pl. II*, *fig.* 3 *en* 4), twee beentjes (*BC*) gevonden die tegen elkanderen aan gevoegd zaten by een van deze nagels (*fig.* 3) en een weinig gescheiden waren by een ander (*fig.* 4) den zool onder den grootsten nagel van den agtersten voet hebbende weggenoomen, vond ik daar ook een beentje, deze beenderen zyn slegts aan de voeten van den jongen opgezetten olyfant overgebleeven, dus kan ik niet verzekeren dat die welke aan den nagel raakt, de derde regel van den vinger zyn; doch ik zoude daar niet aan twyfelen indien de Hr. PERRAULT niet gezegd hadt dat de nagels geene overeenkomst met de vingers hebben, en dat 'er eene regel aan elken vinger en den duim ontbreekt. Ten minsten is het zeker dat de nagels van onzen jongen olyfant ovenéenkoomen met de beentjes die daar agter zitten.

De olyfant heeft weinig hair; die uit de diergaarde van Versailles hadt 'er geen dan op den tromp, op de winkbraauwen en op den staart; het waren als baarden of borstels van een varken, die verre van den anderen afstonden; de borstels waren zwart, blinkende, even dik over hunne geheele lengte, want zy waren niet puntig; hun eind scheen afgesneeden geworden te zyn; de langste hadden anderhalven duim lengte, maar die welke eenen bos maakten aan het eind van den staart, waren drie of vier duimen lang. De hairen van het onderst ooglid hadden tot agt duimen lengte, en die van het bovenst ooglid slegts anderhalven duim. Daar zyn olyfanten die borstels over het geheele lyf hebben, maar zeer yl, en die zig weinig vertoonen.

De huid heeft holle rimpels, gelyk de lynen welken men in de palm der hand van een mensch bespeurt, en uitsteekende rimpels door de eelagtigheden van de opperhuid gevormd, die vol barsten en met vuil bedekt is. Op verscheiden plaatsen zetten de holle rimpels meer of minder ver van elkanderen af, hebben zy verschillende rigtingen, of doorsnyden malkanderen op verscheiden wyzen; de olyfant van Versailles hadt 'er geene op het voorhoofd of op de ooren: op die plaatsen alwaar geene eeltagtigheden in de opperhuid gevonden wierden, was dezelve niet veel dikker dan zwaar papier, zy was tot drie lynen dik op de eeltagtige steden.

De jonge gedroogde olyfant (*g*), die in het kabinet van den Koning bewaard wordt, heeft hair zitten op alle de deelen van zyn lighaam, en voornamelyk op den rug. De opperhuid is op zommige plaatſen afgenoomen, en heeft reeds de dikte van omtrent het zesde gedeelte eener lyn; derzelver buitenkant (*Pl. III*, *fig.* 1, *alwaar de opperhuid vertoond wordt door een vergrootglas beſchouwd*) is karrelig als ſegryn; de holle rimpels of ſcheuren (*AAA*) zyn reeds getekend; men ziet ook de gaaten (*B*) door welke de hairen (*C*) heen koomen. De binnen kant van de opperhuid (*fig.* 2, *alwaar dezelve vertoond wordt door hetzelfde vergrootglas gezien dat voor fig.* 1 *gediend heeft, en voor de vier andere figuuren van Pl. III*), heeft even veel kleine holligheden (*AAA*) als 'er bolrondheden zyn op de buitenkant; de randen van die holligheden maaken figuuren van vier, vyf of zes zyden; men ziet ook op den binnenkant de gaten (*BBB*) door welke de hairen heen koomen, en uitſteekzels die beantwoorden aan de holle rimpels van den anderen kant. Het vel (*fig.* 3) heeft kleine verhevenheden (*AAA*), die aan de holligheden van den binnenkant der opperhuid beantwoorden, en die daarin vaſtzitten; men ziet ook op het vel gaten (*BBB*) waaruit de hairen (*CCC*) te voorſchyn koomen. De opperhuid van den jongen olyfant is van eene aſchgraauw gryze kleur; die van den olyfant uit de diergaarde van Verſailles was van eene grys-bruine kleur in den tyd dat het dier ontleed wierdt, en thans heeft dezelve nog ten naaſten by die kleur, ſchoon zy door den tyd en de droogte een weinig zwart geworden is (*h*). Men onderſcheidt op den buitenkant (*fig.* 4) van de opperhuid van dien olyfant de verſchillende laagen waaruit dezelve is te zamen geſteld; op de plaatſen (*AB*), alwaar men alle de laagen onaangeroerd heeft gelaaten, zyn de knobbels veel dikker dan op de plaatſen (*CD*), alwaar de buitenſte laagen zyn weggenoomen. Gelyk alle die knobbels van den buitenkant grooter en verhevener zyn by den olyfant uit de diergaarde van Verſailles dan by den jongen, zyn de holligheden van den binnenkant (*fig.* 5) ook breeder en dieper, en de verhevenheden van het vel (*fig.* 6) hooger. De randen der holligheeden van den binnenkant der opperhuid maaken gedaanten met verſcheiden zyden, waarvan de hoeken niet zo duidelyk getekend ſtaan dan op de opperhuid van den jongen olyfant; deze holligheden zyn evenwel niet rond, gelyk de Hr. PERRAULT zegt (*i*). Ik heb niet bemerkt dat 'er op het vel van den olyfant uit de Menagerie van Verſailles ronde verhevenheden zaten, verſchillende van de puntige, gelyk de Hr. PERRAULT zulks doet opmerken (*k*); het is my voorgekoomen dat deze verhevenheden van verſchillende grootten waren op verſchillende plaatſen en in eene verſchillenden rigting geſchaard,

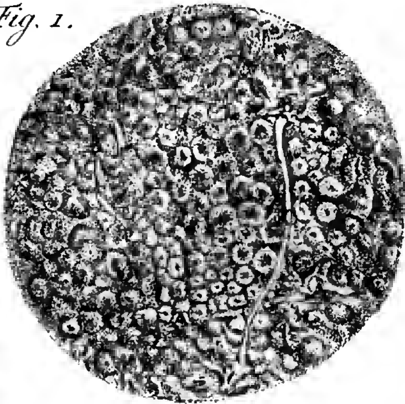
maar

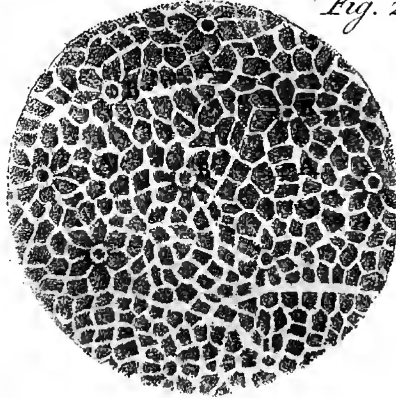
(*g*) Zier hier agter de Beſchryving van dat gedeelte van het Kabinet dat betrekking heeft op de Natuurlyke Hiſtorie van den olyfant.

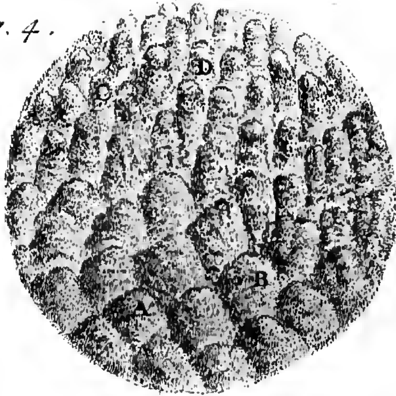
(*h*) De Heer PERRAULT verhaalt dat de opperhuid van denzelfden olyfant uit de Menagerie van Verſailles, wit geworden was na bewaard geworden en door, den tyd uitgedroogd te zyn; zie zyne *Mémoires pour ſervir à l'Hiſtoire naturelle des Animaux*, *t.* III. *p.* 116. Tegenwoordig, nu die opperhuid nog veel langer bewaard is geworden, en dat dezelve by gevolge nog meer uitgedroogd is, heeft zy eene zwartagtige kleur.

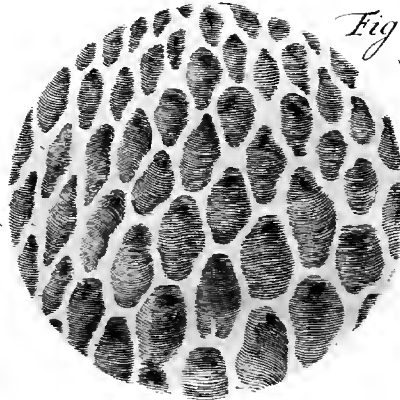
(*i*) *Mémoires pour ſervir à l'Hiſtoire Nat. des Animaux*, *part.* III. *pag.* 115.

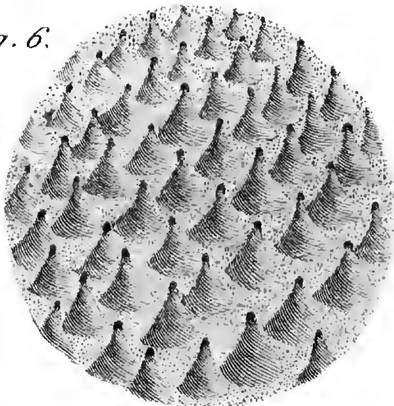
(*k*) *Idem*, *pages* 115 & 116.

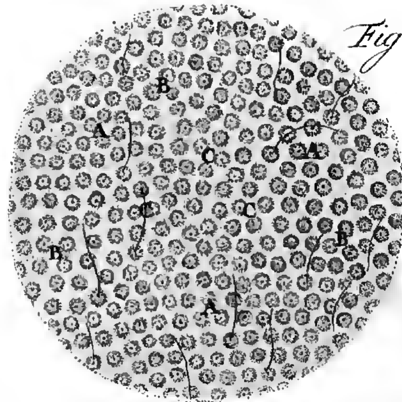

De Seve. del. C. F. F. sc.

maar allen ten naasten by van dezelfde gedaante; wel is waar dat ik slegts eenige lappen (*l*), uit het vel van dien olyfant gehad heb; dezelve hebben drie, vier, tot zeven lynen dikte; de kleur van den buitenkant van het vel is geelagtig onder de opperhuid, die van den jongen olyfant heeft ook eene geelagtige kleur, maar bleeker, en de knobbeltjes (*fig.* 6.) van het vel zyn rond en niet puntig gelyk die van het vel van den olyfant uit de diergaarde van Versailles.

Om de afmeetingen te krygen die in de volgende tafel worden opgegeeven, die voor een olyfant zyn van dertien en een halven voet hoog, heb ik de getalen der afmeetingen van het model van den Napelschen olyfant, waarvan ik reeds melding gemaakt heb, met twaalf vermenigvuldigd; de hoogte van het model is van een voet eenen duim en zes lynen, die met twaalf gemultiplieerd, een produkt geeven van dertien en een halven voet. Dit model is met genoegzaame naauwkeurigheid gemaakt, gelyk ik zulks reeds heb doen opmerken, om op de juistheid der afmeetingen van deszelfs verschillende deelen te kunnen staat maaken, gelyk ook op die van de geheele figuur die op *Pl. I*, van dit Deel staat afgebeeld.

	voet.	duim.	lyn.
Lengte van het geheele lighaam in eene regte lyn gemeeten van het voorhoofd af tot aan het begin van den staart.	16.	6.	0.
Hoogte van het voorste stel.	13.	6.	0.
Hoogte van het agterste stel.	12.	0.	0.
Lengte van den kop van het eind des ondersten kaakebeens tot aan het eind van het agterhoofd.	7.	3.	0.
Omtrek van den smoel onder de oogen gemeeten.	12.	10.	0.
Omtrek van de opening van den bek.	4.	8.	0.
Afstand tusschen het eind des ondersten kaakbeens en den voorsten hoek van het oog.	4.	4.	0.
Afstand tusschen den agtersten hoek en het oor.	2.	6.	0.
Lengte van het oog van den eenen hoek tot den anderen.	0.	4.	6.
Opening van het oog.	0.	2.	0.
Afstand tusschen de voorste hoeken der oogen over de kromte van het neusbeen gemeeten.	3.	5.	0.
Dezelfde afstand in eenen regten lyn gemeeten.	3.	0.	0.
Omtrek van den kop tusschen de oogen en ooren.	16.	0.	0.
Lengte der ooren naar agteren gemeeten.	2.	6.	0.
Breedte van derzelver basis over de buitenste kromte gemeeten.	4.	10.	0.
Afstand tusschen de beide ooren om laag gemeeten.	4.	5.	0.
Omtrek van den hals.	17.	0.	0.
Omtrek van het lighaam agter de voorpooten gemeeten.	24.	5.	0.
Dezelfde omtrek op de dikste plaats.	25.	10.	0.
Dezelfde omtrek voor de agter pooten.	24.	2.	0.
Lengte van den stomp van den staart.	6.	0.	0.
Omtrek van den staart aan het begin van den stomp.	2.	9.	0.
Lengte van den voorarm van den elleboog tot aan de hand.	4.	8.	0.
Breedte van den voorarm by den elleboog.	3.	2.	0.
Dikte ter zelfder plaats.	2.	1.	0.

(*l*) Zie hier agter de Beschryving van dat gedeelte van het Kabinet dat betrekking heeft tot de Natuurlyke Historie van den olyfant

	voet.	duim.	lyn.
Omtrek van de geleeding der hand.	5.	1.	0.
Omtrek van de agterhand.	5.	8.	0.
Lengte van de geleeding der hand tot aan het eind der nagelen.	3.	0.	0.
Breedte van het bovenst van het been.	4.	10.	0.
Dikte.	2.	5.	0.
Breedte ter plaatse van den enkel.	2.	3.	0.
Omtrek van den agtervoet.	5.	9.	0.
Lengte van den hiel tot aan het eind der nagelen.	3.	6.	0.
Breedte van den voorsten voet.	2.	8.	0.
Breedte van den agtersten voet.	2.	2.	0.
Lengte van de langste nagelen.	0.	9.	0.
Breedte van dezelven.	0.	10.	0.

Geenen olyfant ontleed hebbende vervul ik de beschryving der ingewanden die my ontbreekt, door uit de ontleedkundige beschryving van den olyfant, door eenige leden van de Koninglyke Akademie der Weetenschappen opgemaakt (*m*), de facta over te neemen die tot het plan behooren, hetwelk ik in de beschryving van andere dieren gevolgd heb, en dat voor allen eveneens moet zyn, uit hoofde der redenen welke ik daar van gegeeven heb, daar ik over de beschryving der dieren handelde (*n*).

Deze beschryving wierdt opgemaakt naar een olyfant die op den ouderdom van zeventien jaaren gestorven was; hy was zeven voeten en een halven hoog, van den grond tot op het bovenst van den rug gemeeten, en agt voeten en een halven lang, van het voorhoofd tot aan het begin van den staart; het onderst van den buik was slegts drie en een halven voet boven den grond verheven; het lyf hadt twaalf voeten en een halven omtrek, en de staart was twee voeten en een halven lang.

By de opening van den onderbuik vondt men geen netvlies, ook was hetzelve onder de darmen geplaatst, maar daar boven, als men het dier onderstelt op zyne pooten te staan; en het strekte zig tot halver wege den buik over de darmen heen. Het opmerkelykste voorwerp dat zy vertoonde toen men de buik opende, was een stuk van den kronkeldarm dat drie voeten lang was, en dat byna alle de andere darmen bedekte.

De Hr. Perrault heeft de ligging der dunne darmen noch van den blinden darm opgegeeven; het schynt alleenlyk dat het eerste gedeelte van den blinden darm in de linkerzyde lag, omdat die schryver het begin van den kronkeldarm in die zelfde zyde plaatst. „ De kronkeldarm, zegt hy, die omtrent „ den linker nier begon, na, naar den regter gegaan te zyn, klom onder de „ valsche ribben op, van waar hy zig op zig zelven toebuigende, tot in „ den eigenlyken onderbuik nederdaalde, waarvan hy een groot gedeelte be- „ sloeg, en byna alle de andere darmen bedekte, hy wierdt vervolgens eerst „ naauwer, en daarna wederom wyder; doch een gedeelte van zyne dikte „ verliezende, boog hy zig wederom te rug en klom naar de linker zyde op, „ om onder twee omwentelingen van den omgeboogen darm heen te gaan,„

(*m*) *Mémoires pour servir à l'Hist. nat. des Animaux*, partie III. pages 126 en volg.
(*n*) Zie deel IV van dit werk, blz. 55 en volgende.

„ van waar hy onder uitkoomende een weinig naar de maag toe voortging, en
„ zig om den omgeboogen darm, welken hy omhelsde, toebuigende, liep
„ hy voort en maakte het deel dat regt naar den aars nedergaat, en dat de
„ regte darm geheeten wordt (*o*)".

De vliezen der dunne darmen waren zeer dik, en de kronkeldarm hadt eenen breeden peesagtigen band die in de lengte liep.

De maag hadt eenen kleinen middellyn, zelfs kleiner dan de kronkeldarm, want haare middellyn was flegts veertien duimen lang op de wydfte plaats, en dezelve was flegts drie en een halven voet lang; de bovenfte mond zat ten naaftenby even ver van den portier af als van den bodem van den grooten blinden zak, die in eene punt uitliep, uit veel dikker rokken beftaande dan die van het overige van den maag; daar zaten op den bodem van den grooten blinden zak verfcheiden bladen die eene lyn dik waren, anderhalven duim breed, en onregelmaatig gefchaard; het overige der binnenfte wanden was met verfcheiden kleine, en eenige grootere gaten doorboord, die aan klieragtige korrels beantwoordden.

De lever was in twee kwabben verdeeld, waarvan de regter een weinig grooter was dan de linker; deze laatfte ftrekt zig niet veel voorby het midden van den boven buik ftreek uit; het holronde gedeelte zat aan het middenrif vaft met een fterken band die vier duimen breed was; dit ingewand was van buiten van eene zeer bruine groene kleur, en van binnen van eene afchgraauwe; deszelfs zelfftandigheid was hard en droog, en in dezelve was geene galblaas voor handen.

Het alvleefch was eenen voet lang, en drie duimen breed.

„ De pisleider in het holle gedeelte van den nier was in verfcheiden kleine buizen verdeeld die aan hun eind wyder wierden, en elk als eenen koker maakten, waar in eene tepel van den nier bevat was, gelyk men zulks by den menfch ziet. De boven nieren die tusfchen de nieren en de holle ader geplaatft waren, waren lang en fmal, zes duimen lang zynde, en flegts eenen halven duim dik; derzelver zelfftandigheid was zeer vaft, zonder eenige holligheid, en hunne kleur bleek geel (*p*)".

Elke long hadt flegts eene kwab, de linker was de langfte en de dikfte; het hart was rond en een voet groot in alle rigtingen.

De tong was puntig gelyk het onderft kaakbeen en met het eind naar om laag geboogen, zy hadt verfcheiden weeke en buigzaame tepeltjes die veel grooter waren naar den wortel van de tong toe dan naar het eind; het ftrotklapje was klein en minder ftevig dan by andere dieren.

De herffenen waren zeer klein; dezelve hadden bolligheden, en bedekten de kleine herffenen, die grooter waren dan by eenige andere dieren; de groote en kleine herffenen te zamen genoomen waren evenwel flegts agt duimen lang en zes duimen breed, en woogen flegts negen ponden.

Deze olyfant hadt twee mammen, die aan de borft zaten, eene aan elke zyde; de tepels waren zeer klein.

(*o*) *Mém. pour fervir à l'Hift. nat. des Animaux*, *partie* III *page* 128.
(*p*) *Ibid.* page 131.

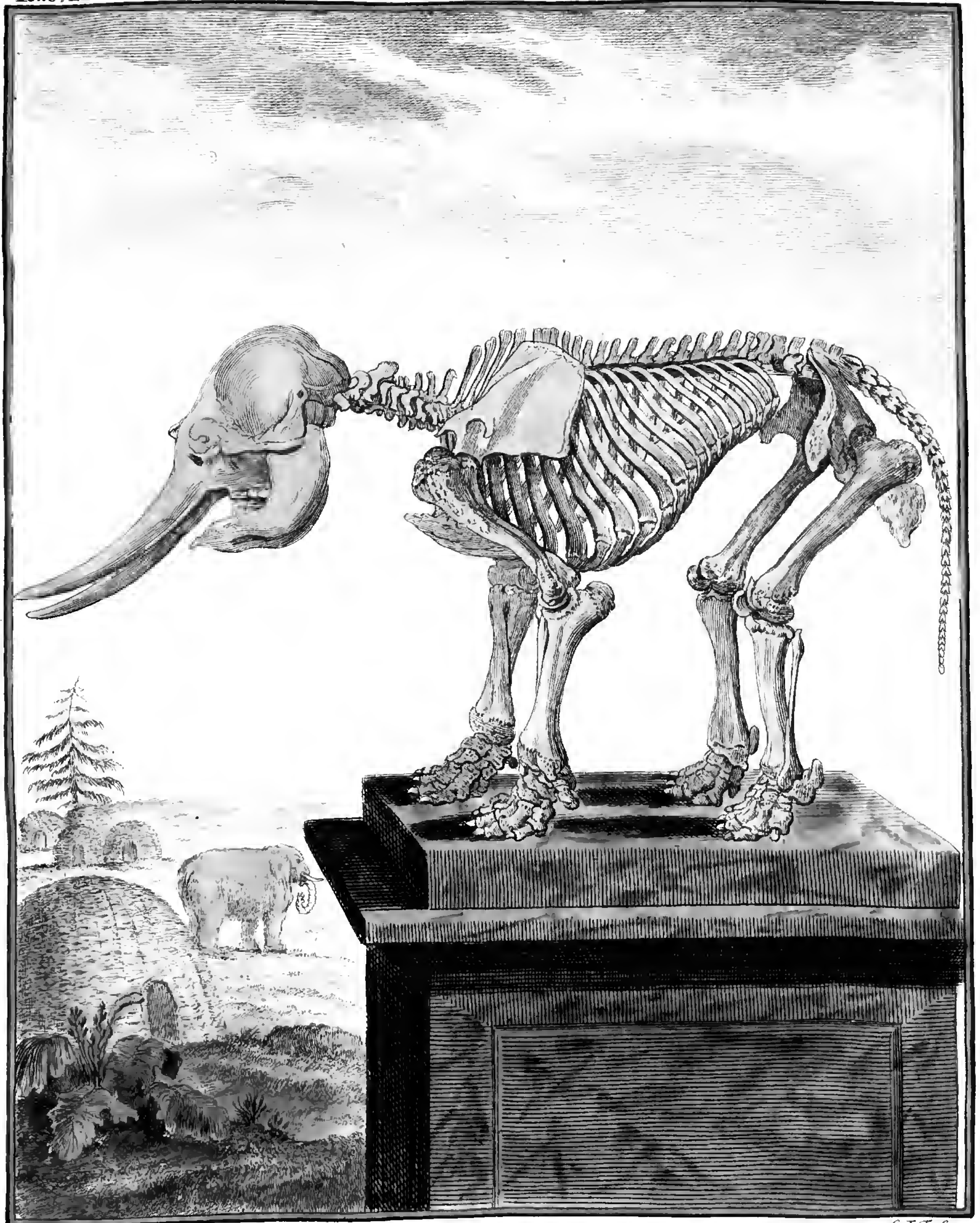
Men heeft opgemerkt dat de teeldeelen zeer klein zyn by den olyfant naar evenredigheid van het lighaam; dat de roede naar die van het paard gelykt, dat hy geenen balzak heeft, enz. (*q*).

De Hr. Perrault verhaalt in zyne beschryving van den olyfant uit de diergaarde van Versailles, dat de klink byna op het midden van den buik geplaatst zat, op meer dan twee voeten afstands van de plaats alwaar zy by andere dieren zit. De kittelaar strekte zig langs die tusschenruimte onder de scheede uit; zy hadt twee duimen middellyn; schoon overdekt door het vel van den buik, was dezelve zo opmerkelyk van grootte dat men ze altyd voor de roede van het mannetje hadt aangezien en dat het dier voor zodanig gehouden was, tot op het oogenblik dat men ontleed hadt.

De scheede strekte zig naar agteren uit van de klink af tot aan de schaambeenderen toe, juist tegen overgesteld met de rigting welke dit deel by andere dieren naar voren heeft; zy maakte eenen hoek ten naastenby in het midden haarer lengte ter plaats van de schaambeenderen; zo dat de tweede helft zig naar voren verlengde; derzelver binnenste wanden waren zeer glad. De randen van den mond der lyfmoeder strekten zig ter lengte van twee duimen in de scheede uit; de hals van de lyfmoeder was om zo te spreeken door twee klapjes die de gedaante van eene S hadden gesloten, in dier voegen geplaatst, zegt de Hr. Perrault, om te beletten dat de pis niet in de lyfmoeder koomen konde, omdat de pisleider in de scheede digt by den mond van de lyfmoeder uitloopende, de pis met meer gemak naar de lyfmoeder dan naar de klink konde loopen, als zynde de bogt van de scheede een hinderpaal tegen dezen weg: het lighaam van de lyfmoeder was, en anderhalven voet lang tegen tien duimen breedte; de openingen der hoornen van de lyfmoeder waren omringd door een aanhangzel van het binnenst vlies, dat de gedaante hadt van eene franje of van een loofwerk, en dat om zo te spreeken de openingen der hoornen van de lyfmoeder konde sluiten en beletten, gelyk de Hr. Perrault verder zegt, dat het geen uit de hoornen in de lyfmoeder zoude zyn overgegaan, uit deze niet wederom in de hoornen zoude kunnen wederkeeren; zy waren digt by het lighaam der lyfmoeder ter lengte van een voet met malkanderen vereenigd, de trompetten waren slegts twee duimen lang; de middellyn van het loofwerk was van vier duimen; de zaadballen of eiernesten waren niet groot.

Indien de klapvliezen van den mond der lyfmoeder in diervoege gerigt staan dat 'er niets in de lyfmoeder kan koomen, zouden zy, dunkt my, het zaadvogt van het mannetje, even gelyk de pis van het wyfje moeten tegenhouden; daar is nog een artikel in de beschryving welke de Hr. Perrault heeft opgegeeven, dat my toeschynt moejelyk te begrypen te zyn, met betrekking tot de koppeling; de rigting namelyk van het eerste gedeelt der scheede dat zig van voren naar agteren uitstrekt van de klink af tot aan het agterst gedeelte der schaambeenderen ter lengte van meer dan twee voeten. Hoe zoude die rigting kunnen veranderen geduurende de koppeling? of indien zy blyft bestaan, hoe zoude de roede van het mannetje dezelfde rigting kunnen aanneemen, als men

(*q*) A. Moulinus, *Hist. Anat. Elephanti.* 1682.

Buvée del. C.F.F. sc.

De Seve, del. C.F.F. sc.

onderstelt, gelyk men zulks zegt en gelyk 'er reden is om te gelooven, dat het mannetje en het wyfje geduurende de koppeling beiden hun lighaam naar voren gerigt hebben?

De afmeetingen van de ingewanden die in de volgende tafel worden opgegeeven, zyn uit de ontleedkundige beschryving van den olyfant uit de diergaarde van Versailles overgenoomen. Zie de *Mémoires pour servir à l'Histoire naturelle des Animaux, partie* III. *pag.* 127. *& suivantes.*

	voet.	duim.	lyn.
Lengte der dunne darmen van den portier af tot aan den blinden darm.	38.	0.	0.
Omtrek.	2.	1.	6.
Lengte van den blinden darm.	1.	6.	0.
Omtrek op de dikste plaats.	5.	0.	0.
Omtrek van den kronkeldarm op de dikste plaatsen.	6.	0.	0.
Omtrek op de dunste plaatsen.	5.	0.	0.
Omtrek van den regten darm by den kronkeldarm.	2.	6.	0.
Lengte van den kronkel-en regten-darm te zamen.	20.	6.	0.
Lengte van de geheele darmbuis, zonder den blinden darm mede te rekenen.	58.	6.	0.
Lengte van de lever.	2.	6.	0.
Breedte.	3.	0.	0.
Lengte van de milt.	3.	0.	0.
Breedte van dezelve.	0.	7.	0.
Dikte.	0.	7.	0.
Middellyn van de groote slagader van buiten gemeeten.	0.	3.	0.
Lengte van de tong.	1.	6.	0.
Lengte van de scheede.	3.	6.	0.
Lengte van de hoornen der lyfmoeder.	2.	8.	0.
Omtrek op de dikste plaatsen.	0.	4.	6.
Omtrek aan het eind van elken hoorn.	0.	0.	9.
Lengte der eiernesten of zaadballen.	0.	1.	6.
Breedte.	0.	1.	6.
Dikte.	0.	0.	3.

Ik heb de volgende beschryving der beenderen van den olyfant naar een geraamte opgemaakt dat in het Kabinet van den Koning bewaard wordt, en dat van den olyfant is uit de diergaarde van Versailles, wiens ontleedkundige beschryving gevonden wordt in de *Mémoires pour servir à l'Histoire naturelle des Animaux, partie III.*

De kop is het opmerkelykste deel van het geraamte van den olyfant (*Pl. IV*) door zyne ongewoone vorming; de meeste beenderen hebben zulke vreemde gedaanten, dat men dezelve niet wel kan vergelyken met die der beenderen welke aan dezen beantwoorden in eenig ander dier. Schoon men wel vermoeden kan, wanneer men den olyfant in het vleesch ziet, dat de beenderen die zyne ontzachelyke slagtanden en zynen langen tromp ondersteunen, op eene zeer byzondere wyze moeten gemaakt zyn, en dat ten dien opzigte, de kop van den olyfant zeer verschillend moet zyn van dien van andere dieren, bemerkt men evenwel, wanneer men denzelven bloot ziet, met verbaasdheid de onregelmaatige plaatsing, en de opening der neusgaten, en de zeer groote plaats

welke het bovenſt kaakbeen onder die opening beſlaat; het aangezigt van dit dier ſchynt monſteragtig groot te zyn, en het agterhoofd geheel te ontbreeken, dewyl dit deel een vlak maakt in plaatſt van eene bolrondheid, en daarenboven eene holligheid in het midden hebbende.

Onderſtellen wy den kop van den olyfant in die houding, waarin het lighaam van het onderſt kaakbeen in een horizontaal vlak zoude ſtaan (*Pl. V*), zo zit het groote gat van het agterhoofd boven den agterſten kant (*AB*) van den kop. Men kan in deze beſchryving de benaamingen van agterhoofd, kruin van den kop, of voorhoofd niet gebruiken, om dat die drie deelen ſlegts twee kanten op vlakke zyden maaken, die door eene dwarſche rib (*CD*) van den anderen geſcheiden zyn; daarenboven kan men de plaatſen welken het agter hoofdsbeen, de opperhoofdsbeenderen, het voorhoofdsbeen, enz. beſlaan, niet naauwkeurig onderſcheiden, omdat de naaden zig niet duidelyk vertoonen over hunne geheele uitgeſtrektheid; dit gebrek van naaden is zekerlyk geen gevolg van ouderdom by het geraamte dat ten onderwerpe voor deze beſchryving gediend heeft, omdat het uit een olyfant genoomen is die ſlegts zeventien jaaren oud was, en daarenboven is de vereeniging der uitſteekzelen zeer duidelyk in de groote beenderen, gelyk die van den arm, van den voorarm, van de dye en van het been, enz. De geleedingen der beenderen van den kop zyn geene naaden die lange tanden hebben; zy zyn eerder te zamen gevoegd door de ſoort van geleeding welke de Ouden *harmonia* (*gelykheid*) heeten, en waarvan de tandagtigheden zeer oppervlakkig en klein zyn.

De beenderen van het bekkeneel zyn verbaazend dik, voornamelyk het voorhoofdsbeen, dat tot zes duimen agt lynen dikte heeft; daar uit in die beenderen eene zeer ſponsagtige zelfſtandigheid uit verſcheiden grootte celletjes te zamen geſteld, van buiten en van binnen door eene zeer dunne tafel geeindigd, die ſlegts omtrent twee derde deelen van een lyn dik is; de beenige middenſchotten of plaaten die de cellen van den anderen ſcheiden zyn nog dunner, want daar worden 'er veele gevonden die geen vierde van eene lyn dikte hebben; de meeſten der cellen zyn zeer langwerpig, daar zyn 'er die zig van den buitenſten tafel byna tot aan den binnenſten uitſtrekken; zy zyn van buiten naar binnen gerigt, hebben allen onregelmaatige gedaantens, en men ziet dat de middelſchotten van verſcheiden van deze cellen met openigen van verſchillende middellynen doorboord zyn; de ſlaapbeenderen zyn ten naaſtenby even dik als het voorhoofdsbeen; het gedeelte dat men het *ſchubagtige* deel by den menſch en by de dieren noemt; om dat het zoo dun is dat het zelfs een weinig doorſchynend is, heeft ten minſten drie duimen en een halven dikte by den olyfant; maar het agterhoofdsbeen, ſchoon zeer dik aan zyne zydelyke deelen is zeer dun in zyn midden, alwaar het van buiten een groot indrukzel heeft, het heeft op die plaats ſlegts omtrent eene lyn dikte; deszelfs beide tafels zyn vereenigd en bevatten geen tafelſcheideel. Daar is het, zegt men, dat men een ſpyker inſlaat wanneer men een olyfant ſchielyk wil doen ſterven, wiens woede men op geene andere wyze kan bedwingen of ſtuiten. De holligheid van het bekkeneel heeft weinig uitgeſtrektheid in vergelyking der grootte van den kop, want deze holligheid heeft ſlegts tien duimen en een halven lengte, tien duimen breedte en vier duimen drie lynen

hoogte; de vliezen moeten zeer dik geweest zyn, dewyl de Hr. PERRAULT verhaalt dat de groote en kleine herssens van den olyfant, waar van het geraamte ten onderwerpe voor deze beschryving der beenderen dient, te zamen genoomen slegts agt duimen lengte op tien duimen breedte hadden, of dat die deelen van hunne grootte verlooren hadden voor dat de afmeetingen genoomen wierden. Indien de dikte van het bekkeneel van den olyfant evenredig was aan die van de herssenen, gelyk by de meeste dieren, zoude hy den kop ongemeen klein hebben, maar de holligheden der beenderen van het bekkeneel maaken hetzelve dik by gebrek van de grootte der herssenen. Wy hebben een voorbeeld van dat maakzel in het wild zwyn, de varkens, en den pecari of tajacu, die allen de beenderen van den kop zeer dik en zeer sponsagtig hebben.

De kop van het geraamte waarvan wy hier spreeken heeft twee voeten twee duimen en een halve loodlynige hoogte, in het midden genoomen, op omtrent eenen voet agt duimen breedte en eenen voet vyf duimen dikte; dezelve is een weinig agter over geboogen, en de agterste kant (*AB*), is slegts eenen voet agt duimen en een halven hoog, terwyl de voorste kant (*EF*) twee voeten drie duimen en een halven hoog is; zo dat de bovenkant naar om laag gerigt is, van voren naar agteren.

De takken (*GH*) van het onderst kaakbeen hebben meer dan de helft der hoogte van den agterkant (*AB*) van den kop, dies zitten de geledingen der knokkelwyze uitsteekzelen (*H*) met de slaapbeenderen (*I*) hooger geplaatst dan het midden der hoogte van dien kant.

Het bovenst gedeelte (*CD*) van den voorsten kant van den kop wordt byna geheel door het voorhoofdsbeen beslaagen, hetzelve maakt een gedeelte van elken oogput (*K*) door zyn oogput uitsteekzel (*L*), maar men ziet de geleding niet die hetzelve van de beenderen des bovensten kaakbeens of van de eigenlyke neusbeenderen afscheidt; indien deze by den olyfant gevonden worden, moeten zy ter plaatse (*M*) zitten, alwaar men eene dubbelde knobbelagtigheid ziet. De opening (*NN*) der neusgaten die zeer digt by die van den bek en laager dan de oogputten by alle andere viervoetige dieren (*r*) geplaatst is, zit hooger dan het midden der hoogte van den voorsten kant (*EF*) van den kop van den olyfant. Het bovenst kaakbeen beslaat het geheele onderst gedeelte (*OF*) van die zyde, strekt zig aan wederszyden uit en maakt een gedeelte der oogputten tot aan het jukbeen (*P*) toe, dat zeer klein is; de opening (*E*) van den gehoorbuis zit boven het jukbeens uitsteekzel (*R*) van het slaapbeen.

Het voorste gedeelte (*OF*) van het bovenst kaakbeen is holrond in het midden voor-uitsteekend en rondagtig op de zyden (*SS*). Daar zit ook in het midden van den binnenkant eene holrondheid, en op de zyden rondagtige kanten; men ziet in het midden der holrondheid eene voeg die in de lengte loopt; die de zamenvoeging der kaakbeenderen maakt; de wortel van den

(*r*) Men zoude het tweeslagtig dier dat men *Zee-Koei*, of *Beest met de groote tanden* noemt omdat 'er eene aanmerkelyke afstand is tusschen de neusgaten en den bek, en dat het middelpunt van die opening der neusgaten niet veel laager zit dan het middelpunt van de putten der oogen.

tromp steunt op den buitenkant van het kaakbeen en strekt zig uit lang deszelfs holrondheid tot aan de opening der neusgaten toe; de zyden (*SS*) van het kaakbeen die uitsteekende zyn en van voren naar agteren rondagtig, maaken elk van binnen eene holligheid die voor tandkas dient van de beide slagtanden (*TT*).

Verscheiden Schryvers beweeren dat de slagtanden van den olyfant uit de beenderen van het bekkeneel, van de slaapen of van het voorhoofd voortkoomen, en zelfs gronden zy hun gevoelen op waarneemingen omtrent koppen van olyfanten daar de weeke deelen afgenoomen waren; anderen verzekeren dat de slagtanden aan het bovenst kaakbeen vastzitten: men zoude zeggen dat de beenderen van den olyfant eenmaal groot genoeg zyn om van malkanderen onderscheiden te worden, en dan te maaken dat men het kaakbeen niet met het bekkeneel, de slaapbeenderen of het voorhoofdsbeen verwarde. Deze voorwerpen zyn inderdaad zeer zigtbaar, maar om dezelve naauwkeurigst te onderscheiden, en elk in het byzonder in al zyne uitgestrektheid te erkennen, moet men dezelve niet alleen aandachtig beschouwen, maar nog daarenboven vergelyken met die beenderen die met dezelven in andere dieren overeenkoomen. Die van den olyfant eindigen niet alleen door duidelyke zamenvoegingen, daarenboven heeft het voorste gedeelte des bovensten kaakbeens, dat het steunpunt van het onderst van den tromp is, en de tandkasten der slagtanden bevat, eene zo groote uitgestrektheid gelyk wy zulks reeds hebben doen opmerken, dat ik niet verwonderd ben dat het onkenbaar is geweest voor het oog van verscheiden Waarneemeren. Dat gedeelte van den kop van den olyfant heeft aan elke zyde twee beenderen die op elkanderen gelegen zyn; het onderste is blykbaar een vervolg van het lighaam des kaakbeens, men ziet de voorste zamenvoeging die hetzelve van het bovenste been afscheidt, en de zamenvoeging die tusschen de twee beenderen naar om hoog gaat, en tot het voorhoofdsbeen opklimt; deze zamenvoegingen de voorste afscheidingen van het kaakbeen schynende te zyn, heeft men misschien gemeend dat het bovenste been daar niet toe behoorde, en dat het de verlenging van een ander been was; maar zo men het voorste gedeelte van het kaakbeen der meeste dieren onderzoekt, gelyk by voorbeeld van den hond; van de huismarter, van het varken, enz., zal men zien dat hetzelve uit twee beenderen bestaat die de onderste en zydelyke deelen maaken van de randen der opening van de neusgaten en de kassen der snytanden. Die beenderen strekken zig uit in de gedaante van een bytel tusschen het lighaam van het kaakbeen en de beenderen van den neus (*s*). Het is met die twee beenderen dat de twee bovenste beenderen (*SS Pl. V*) van het voorste gedeelte des kaakbeens van den olyfant overeenkoomen; zy maaken ook de onderste (*O*) en zydelyke (*NN*) deelen van de opening zyner neusgaten uit, benevens de tandkasten der slagtanden die in de plaats staan van de snytanden van den huismarter, van den hond, van het varken, enz. Men

(*s*) De Hr. PERRAULT beduidt het samenstel van deze twee beenderen door den naam van derde been van het kaakbeen. *Mém. pour servir à l'Hist. nat. des Animaux, partie* III. *pag.* 148.

Men ziet aan het geraamte van den olyfant, dat ten onderwerpe voor deze beschryving dient, de zamenvoeging niet, die de beide beenderen waarvan wy hier spreeken van het voorhoofdsbeen zoude moeten afscheiden; daarenboven hoe zoude men kunnen onderstellen, dat de beenderen een gedeelte zouden uitmaaken van het voorhoofdsbeen, dewyl zy onder de opening der neusgaten geplaatst zitten; men zoude dan insgelyks moeten onderstellen dat die opening in het midden van het voorhoofd zat; en dat het voorhoofd zig tot aan den bek toe uitstrekte, maar die onderstelling is valsch, en zelfs van alle waarschynelykheid ontbloot; men heeft dezelve evenwel moeten aanneemen als men zeide; na de beenderen van den kop van den olyfant gezien te hebben, dat de slagtanden hoornen waren die uit het voorhoofdsbeen (*t*) voortkwamen, en byna alle schryvers hebben die slagtanden voor hoornen aangezien die ook hunnen oorsprong in het bekkeneel of in de slaapbeenderen konden hebben; het geen niet mogelyk is, dewyl de groote opening der neusgaten tusschen den bodem van de tandkasten der slagtanden en de basis van het bekkeneel zit, en dewyl de oogputten tusschen die tandkasten en de slaapbeenderen zitten. Waarom heeft dan de Hr. PERRAULT, in de ontleedkundige beschryving van den olyfant (*u*) gezegd, „ dat de oorsprong en de plaatsing der slagtanden van dat dier geenen twyffel laaten, of het zyn wezendlyke hoornen, „ het been waaruit zy voortkoomen onderscheiden en afgezonderd zynde van „ dat waaruit de waare tanden voortkoomen"; die waare tanden zyn zekerlyk de baktanden, maar zo de snytanden van den hond, van de huismarter, van het varken, enz. even waare tanden zyn als de baktanden, is het zeker dat de oorsprong en de plaatsing der slagtanden van den olyfant niet beletten dat zy geene waare tanden kunnen zyn, dewyl zy uit dezelfde beenderen voortkoomen, volgens het getuigenis van den Hr. PERRAULT zelven (*v*), en aan hetzelfde gedeelte van het kaakbeen vastzitten als de snytanden van den hond, van de huismarter, van het varken, en van verscheiden andere dieren. De Hr. PERRAULT voegt 'er by „ dat de zelfstandigheid der slagtanden van „ den olyfant meer overeenkomst heeft met die der hoornen dan met die der „ tanden, die niet week worden in het vuur, gelyk het yvoor doet, enz. (*w*)". Het is zeker dat die slagtanden geen verglaaszel hebben, en dat derzelver zelfstandigheid verschillende is van die der tanden die uit been en verglaaszel bestaan; indien deze zelfstandigheden van eene wezendlyke noodzaakelykheid waren voor de tanden, zouden de slagtanden van den olyfant geene tanden zyn; schoon zy denzelfden oorsprong en dezelfde plaatsing hebben als de snytanden van den hond, van de huismarter, van het varken, enz. met betrekking tot het kaakbeen; maar zy staan niet in den mond gelyk de snytanden van andere dieren, en zy gaan niet door den mond naar buiten uit. De Hr. PERRAULT (*x*), verhaalt dat de slagtanden van den olyfant uit de diergaarde van Versailles vyf duimen boven de bovenste lip door het vel uitkwamen; ondertusschen

(*t*) PETRUS GILLUIS, *in descriptione Elephanti*, *pag.* 12.
(*u*) *Mém pour servir à l'Hist. natur. des Animaux*, *partie* III. *page* 112.
(*v*) *Idem*, *page* 148.
(*w*) *Idem*, *page* 112.
(*x*) *Mem. pour servir à l'Hist. nat. des Animaux*, *partie* III. *page* 112.

koomt het my voor dat men uit dit alles kan besluiten, dat zo de slagtanden van den olyfant geene waare tanden waren, zy nog minder waare hoornen zouden zyn; wat hier ook van zy, zy worden zeer wel *slagtanden* genoemd, dewyl de olyfant zig van dezelven als van aanvallende en verweerende wapenen bedient.

De slagtanden van ons geraamte zyn over hunne geheele lengte zeer duidelyk naar om hoog geboogen, want de linker slagtand maakt een boog van een cirkel, die drie voeten zeven duimen middellyn zoude hebben; de regter slagtand heeft eenen bogt die nog grooter is, maar dezelve is niet even regelmaatig. Het eerste gedeelte der slagtanden dat in den tandkas vast zit, heeft ook eene kleine kromte naar buiten, en het eind van den slagtand is een weinig naar binnen geboogen. De lengte van den regter slagtand over de bolrondheid van zyne groote kromte gemeeten, is van drie voeten zes duimen en negen lynen, en slegts van drie voeten langs de holrondheid van die kromte gemeeten; dezelve heeft tien duimen omtrek aan zyn agterst eind; op vier duimen afstand van dat eind is de omtrek van tien duimen en een half, en die dikte is dezelfde tot de plaats toe alwaar de slagtand uit zynen kas te voorschyn koomt; by het uitkoomen van den tandkas wordt die slagtand hoe langer hoe kleiner, tot aan zyn voorste eind toe, dat slegts omtrent vyf duimen en een halven omtrek heeft. De linker slagtand is een weinig kleiner dan de regter, want dezelve is slegts drie voeten vier duimen en vyf lynen lang, over de bolrondheid van zyne groote kromte gemeeten; dezelve is naar evenredigheid ook minder dik, behalven aan het voorste einde; maar de dikte van dat eind is verschillende omdat het dier denzelven meer of min afslyt en mismaakt door denzelven tegen harde lighaamen te wryven. De oppervlakte der slagtanden blyft niet in haar geheel dan aan het gedeelte dat onder het tandvleesch of aan de tandkasten zit; ook ziet men daar kleine groeven op, die in de lengte loopen, waarvan men slegts flaauwe voetspooren op het overige der slagtanden gewaar wordt. Derzelver agterst gedeelte heeft eene kegelagtige holligheid, die anderhalven voet diep is, maar deze diepte is verschillende by verschillende andere individidus (y); de slagtanden van het geraamte dat wy hier beschryven zullen, loopen in hunne tandkasten ter diepte van omtrent veertien duimen; de regter slagtand weegt veertien ponden en vyf oncen, en de linker slegts dertien ponden agt oncen en twee drachmen; het gedeelte dat in den tandkas beslooten zat was wit, het overige hadt eene geele of geelagtige kleur.

Men weet dat de zelfstandigheid der slagtanden tot verschillende oogmerken gebruikt wordt onder den naam van yvoor. Dezelve wordt geel wanneer zy aan de lugt bloot gesteld is: maar wanneer men eenen slagtand doorzaagt, vindt men denzelven van binnen verschillend gekleurd; in zommige slagtanden ziet men eene tint olyfkleur; in de meesten is het witagtig of wit. De werklieden die yvoor gebruiken geeven den naam van *groen yvoor* aan dat, het welk eene tint olyfkleur heeft, schoon in deze kleur van het yvoor het geelagtige byna

(y) Zie de Beschryving van dat gedeelte van het Kabinet, dat betrekking heeft op den olyfant.

geheel de overhand heeft op het groenagtige (z); de benaaming van groen yvoor moet meer zynen ſtaat dan zyne kleur aanduiden, want men vindt dat groene yvoor niet dan aan de ſlagtanden die den olyfant ontnoomen zyn, of die van denzelven niet geduurende een genoegzaamen tyd zyn geſcheiden geweeſt, om te maaken dat derzelver zelfſtandigheid door uit te droogen, de tint olyfkleur verlooren hebbe, om eene witte kleur aan te neemen. Het yvoor der ſlagtanden die zedert eenen langen tyd van den olyfant zyn geſcheiden geweeſt, en aan de warmte bloot geſteld, is wit; de werklieden die hetzelve gebruiken, zeggen dat het in dien ſtaat *gemat* is; ik weet niet of zy door dat woord de verandering willen aanduiden, welke het indrukzel van de lugt door uitdrooging aan het yvoor veroorzaakt, daar is reden om te gelooven dat de natuurlyke kleur van het yvoor, die naar de olyfkleur trekt, door die oorzaak in wit veranderd wordt; het witte yvoor heeft meer geſchiktheid om geel te worden dan wanneer het nog olyfkleurig is; zo dra een ſtuk yvoor van die kleur van het overige van den ſlagtand geſcheiden is, verlieſt het zyne kleur in de lugt, en deszelfs kleur verandert ſchielyker naar maate de lugt warmer is; geduurende de hitte van den zomer, ziet men reeds van den eerſten dag af aan eene vermindering in die kleur, en zy gaat in weinig tyds over. De onmiddelyke werking van de zon of van het vuur doet dezelve nog ſchielyker overgaan; daarentegen doet de nattigheid dezelve langer aanhouden. Alle die waarneemingen toonen dat het witte yvoor drooger is dan het olyfkleurige; ook maaken de werklieden hetzelve warm voor dat zy het werk afgeeven voor hetwelk het gebruikt is, omdat het yvoor fraaier is naar maate het witter is; maar het is zeker dat het zo veel verder af is om geel te worden, naarmaate het olyfkleuriger is, dewyl het wit aan die kleur opvolgt voor dat het geel zig vertoont; het yvoor dat wit is aan den ſlagtand neemt de geele kleur veel eer aan dan dat hetwelk men van de olyf-kleur tot de witte heeft zien overgaan. Het is door het yvoor voor de werking van de lugt te beſchutten dat men deszelfs witte kleur bewaart; men bewoelt het met kattoen en men ſluit het in eene wel geſlooten doos; een nog zekerder middel is van het onder een glas te leggen, dat wel met maſtik gerookt is. Dus is het dat men de witheid bewaart van de beeldjes die in yvoor geſneeden (a) zyn; maar zo het glas barſt, ziet men het yvoor tegen over de opening geelworden. De geelagtige kleur welke het in de lugt aanneemt, wordt rosagtig en zelfs ros wanneer het daar geduurende een zeer langen tyd aan wordt bloot geſteld; deze kleuren dringen niet door dan ter diepte van omtrent eene halve lyn. Als men het geele yvoor wegneemt vindt men het witte daar onder, maar dit middel is meeſtentyds ondoenelyk; om deze onmoogelykheid of ongevoeglykheid te vervullen, volgt men verſcheidene behandelingen, de gemeenſte is van het geele yvoor aan den daauw bloot te ſtellen, voornamelyk aan dien van de maand van Mai; wanneer men het aldus aan de lugt bloot ſtelt, moet men het zorgvuldig voor de ſtraalen van de zon beſchutten, om dat derzelver

(z) *Ibid*

(a) De Werklieden die beeldjes van yvoor maaken, worden geene *Beeldbouwers* genoemd; men heeft hun hunnen ouden naam van *yvoor-ſnyders* laaten behouden.

onmiddelyke hitte hetzelve zoude doen barſten, maar wanneer het onder water gelegd wordt, behoeft men voor dit kwaade gevolg niet te vreezen.

De geele kleur welke het yvoor aanneemt is een gebrek dat veel toegebragt heeft om hetzelve uit de mode te doen geraaken, toen de weelde die van gouden ſnuiſleryen, fyne ſteenen, verlakt, enz. heeft ingevoerd; doch behalven de geele kleur zyn 'er in het yvoor nog andere eigenſchappen die het gebrekkig maaken en deszelfs waarde verminderen. De werklieden verwerpen het yvoor waarvan de vezels duidelyk getekend zyn, en dat waarin vlakken gevonden worden; zy noemen het eerſte *geſtreept* of *gekarreld* yvoor, en aan de vlakken geeven zy den naam van *boonen*. Maar de Natuurkundigen moeten het geſtreept yvoor als het opmerkelykſt beſchouwen, om dat deze ſtreepen de rigting der vezelen aanwyzen, waaruit het is te zamengeſteld.

Wanneer de ſlagtand van een olyfant dwarſch doorgezaagt wordt, ziet men in het middelpunt (*b*), of digt by het middelpunt, een zwart punt of ſtip, dat het *hart* genoemd wordt; maar wanneer de ſlagtand ter plaats van zyne holligheid is doorgezaagd geworden, is 'er in het middelpunt ſlegts een rond of ovaal punt; men ziet alsdan kromme lynen, die zig in ſtrydige rigtingen uitſtrekken, en die door malkanderen te kruiſſen kleine ruiten maaken; daar zit gemeenlyk aan den omtrek een ſmallen en kromagtigen band. De kromme lynen ſchieten takken, naar maate zy zig van het middelpunt verwyderen, en het getal van deze lynen is grooter, naar maate zy meer tot den buitenſten omtrek naderen, dus is de grootte van die ruiten overal byna dezelfde; hunne zyden, of ten minſten hunne hoeken hebben eene levendiger kleur dan hunne inhoud, ongetwyfeld omdat hunne zelfſtandigheid vaſter is; de band van den omtrek is zomtyds uit vezelen te zamen geſteld, die volſtrekt dwarſch loopen, en die in het middelpunt zouden uitloopen zo zy verlengd wierden; het is de vertooning van die lynen en van die punten welke men voor het zaad van het yvoor aanziet; men wordt hetzelve in alle yvooren gewaar, maar het vertoont zig meer of minder duidelyk in verſchillende ſlagtanden, en onder die yvooren waarvan de korrels duidelyk genoeg zyn om dezelve den naam van *gekarreld*, of *gezaaid yvoor* te doen draagen, wordt 'er gevonden aan hetwelke men den naam van yvoor met groote korrels geeft, om het te onderſcheiden van dat yvoor welks korrels klein zyn. Men ziet daarenboven op de dwarſche doorſneede der ſlagtanden verſcheiden kringen en gordels die om een middelpunt loopen gelyk op eenen kalcedoniſchen onyx; die gordels of ringen worden van malkanderen onderſcheiden door verſchillende ſchaduwingen van de kleur van het yvoor; zy zyn zeer onregelmaatig, zo wel door hunne kromming als door hunne breedte; daar zyn ook lynen of kleine banden die zig in de rigting van het middelpunt tot den omtrek van het vlak der dwarſche doorſneede van den ſlagtand uitſtrekken; deze kentekenen zyn veele verſcheidenheden en onregelmaatigheden onderhevig; zelden uit het hart in het midden, de kromten der om een middelpunt loopende lynen zyn niet gelykvormig, de gordels heb-

(*b*) Men heeft dikwils gelegenheid om eene doorſneede van yvoor te zien, en men zal deszelfs zamenſtelling beter begrypen uit een ſchyf van een dambord, dan uit een geſneeden beeldje.

ben meer breedte op de eene plaats dan op de andere; de band van den omtrek ontbreekt geheel of gedeeltelyk, enz: wanneer het yvoor tot een zeker punt droog geworden, in de rigting der eigen middelpuntige laagen of gordels splyt; en zelfs in de rigting der lynen die van het middelpunt tot den omtrek gaan, gaan die barsten in de lengte van den slagtand door; dezulken die om een middelpunt loopen, doen zien dat dezelve uit laagen is te zamen gesteld, die ook eigen-middelpuntig zyn, en die holle kegels maaken die op den anderen aanliggen, met de punt gekeerd naar den kant van die des slagtands; dus zyn de gordels die zig op het vlak van de dwarsche doorsneede vertoonen, de vlakten der kegels die door die zelfde doorsneede geknot zyn; de buitenste laag van den slagtand wordt de *schorsch* genoemd; dezelve maakt aan den omtrek der dwarsche doorsneede den band waarvan ik reeds melding gemaakt heb; maar de laag die denzelven vormt, ontbreekt dikwils geheel, en alsdan ziet men in de plaats van den schorsch slegts eene geele, rosse of zwarte kleur aan het buitenst van den slagtand; wanneer de schorsch dik is, is dezelve harder en wordt minder geel dan de deelen die digter by het middelpunt zitten (*c*). Na een slagtand volgens deszelfs lengte doorgezaagd te hebben, ziet men op het vlak van die doorsneede gordels of golven die ook te naasten by in de lengte loopen, en die stukken van ovaalen maaken, gelyk op de vlakten van een houten plank. Die in de lengte loopende golven en de dwarsche banden, waarvan wy reeds gesprooken hebben, verdwynen langzaamerhand byna geheel en al, en vertoonen zig niet zeer duidelyk dan in den tyd dat het groene yvoor van de olyfkleur tot het wit overgaat.

Het yvoor bestaat dan uit kegelagtige laagen, die om een middelpunt loopen, en op malkanderen gelegd zyn; de holligheid welke men in het agterst gedeelte van alle de slagtanden vindt, wordt door de binnenste wanden van dezelver binnenste laag gemaakt. De Hr. PERRAULT verhaalt dat men by den olyfant uit de diergaarde van Versailles de holligheid vol vondt van eene soort van vleesch dat aan den grond van den tandkas vast zat, die slegts een beenige plaat was zo dun als papier, en met verscheiden gaten doorboord. „ Dat vleesch, „ voegt 'er de Hr. PERRAULT by, was hard geworden en de oppervlakte „ door middel van welke zy langs de holligheid vast zat, die in den slagtand „ gevonden wordt, zo dat zy eenige geschiktheid scheen te hebben om bee- „ nig te worden. Deze aanmerking zoude eenige waarschynelykheid kunnen „ byzetten aan het gevoelen van dezulken die gelooven dat de slagtanden van „ den olyfant uitvallen en wederom aangroeien, gelyk de kroon van het hert; „ die verharding kunnende beschouwd worden als het begin van de voort- „ spruiting der nieuwe tanden (*d*)". Het koomt my voor dat zo het vleesch van den slagtand eenen nieuwen slagtand moest maaken, hetzelve zig niet zoude vast maaken aan den slagtand van welken het zig in het vervolg zoude moeten losmaaken, en dewyl 'er geene reden is om te denken dat de slagtanden van den olyfant eveneens afvallen als de kroon van het hert, koomt het my

(*c*) Om kunst tanden te maaken verkiest men het yvoor uit den schorsch van den slagtand om dat dit het hardst is en het minst onderhevig aan geel worden.

(*d*) *Mémoires pour servir à l'Histoire naturelle des Animaux*, part. III. pag. 149.

waarschynlyker voor dat het vleesch der slagtanden hun nieuwe laagen verschaft, die de eene na de anderen beenig worden, en aan den slagtand vastgaan zitten naar maate dezelve in groei toeneemt; want de slagtanden (*Pl. VI, fig.* 1.) zyn oorspronkelyk hol byna tot aan de punt (*A, de diepte van de holligheid wordt door de gestipte lyn BCD aangeweezen*) toe; en de eigen middelpuntige laagen van de slagtanden die op elkanderen gelegd zyn, zyn zeer duidelyk te zien in zekere yvooren die opgegraaven worden (*e*).

Ik begryp niet hoe men de oorzaak van de rigting der kromme vezels zoude kunnen vinden, die malkanderen regelmaatig in een strydigen zin kruissen, en die ruiten maaken op het vlak van de dwarsche doorsneede van den slagtand, en golven op de doorsneede in de doorsneede in de lengte; het schynt dat dit maakzel veel overeenkomst heeft met die van het netagtig weefzel der beenderen: dat weefzel is vol zelfstandigheid van yvoor in de slagtanden, in plaats van merg gelyk in de beenderen. De korreling van het yvoor is minder duidelyk te zien in de doorsneede van den slagtand in de lengte dan in de breedte, omdat de vezels zig in deze slegts op zommige plaatsen kruissen, en geheel niet op de meeste; ook verkiezen de schilders de doorsneede in de lengte wanneer zy op yvoor willen schilderen. De draaijers maaken daar niet altoos evenveel werk van voor den verkoop, omdat hoe minder korrelagtigheid men in hetzelve gewaar wordt, hoe meer reden men heeft om hetzelve voor been aan te zien, indien men het niet genoeg weet te onderkennen aan zyn polystzel en aan andere fyner kentekenen van zyn maakzel. De vaste en zaamgepakte zelfstandigheid der beenderen is harder dan het yvoor zelfs in zynen schorsch; ondertusschen laat het been zig niet zo wel polysten omdat het drooger en scharper is.

De meeste vlakken van het yvoor waaraan de werklieden den naam van vlammen geeven, worden veroorzaakt door een gebrek in het maakzel of in den aart van het yvoor, zo als de been bederving, of eenige andere ziekte: deze vlakken zyn van verschillende grootten, en dringen meer of min diep in het yvoor door. Daar zyn 'er die door half doorschynende en geelagtige bolletjes gemaakt worden, ten naasten by als of die plaatsen de werking van sterk water hadden uitgestaan; andere gebrekkelyke plaatsen hebben byna dezelfde kleur als het overige stuk waarvan zy een gedeelte maaken, maar men ziet daar eene zeer onregelmaatige vorming aan; zy hebben holligheden welker wanden met knobbeltjes en kleine puntjes bezet zyn; deze gebrekkelyke deelen zitten zomtyds van een zeer gaaf yvoor omringd; daar zitten ook zomtyds knobbeltjes, en zelfs wel eens groote been uitwasschen in de holligheid van den slagtand (*f*).

Zo groot nu als het voorste gedeelte des bovensten kaakbeens by den olyfant is, zo klein is het voorste gedeelte des ondersten; hetzelve wordt van voren geëindigd door eene punt die twee duimen lang is aan het geraamte dat ten onderwerpe dient van deze beschryving; daar zit aan het bovenst gedeelte

(*e*) Zie hier agter de beschryving van dat gedeelte van het Kabinet dat betrekking heeft op den olyfant.

(*f*) Zie hier agter de beschryving van dat gedeelte van het Kabinet dat betrekking heeft op den olyfant.

Fig. 3.

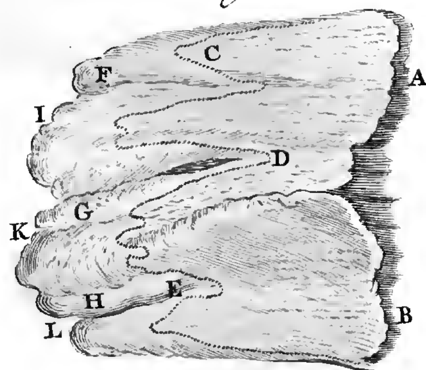

Fig. 1.

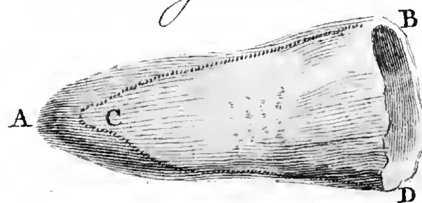
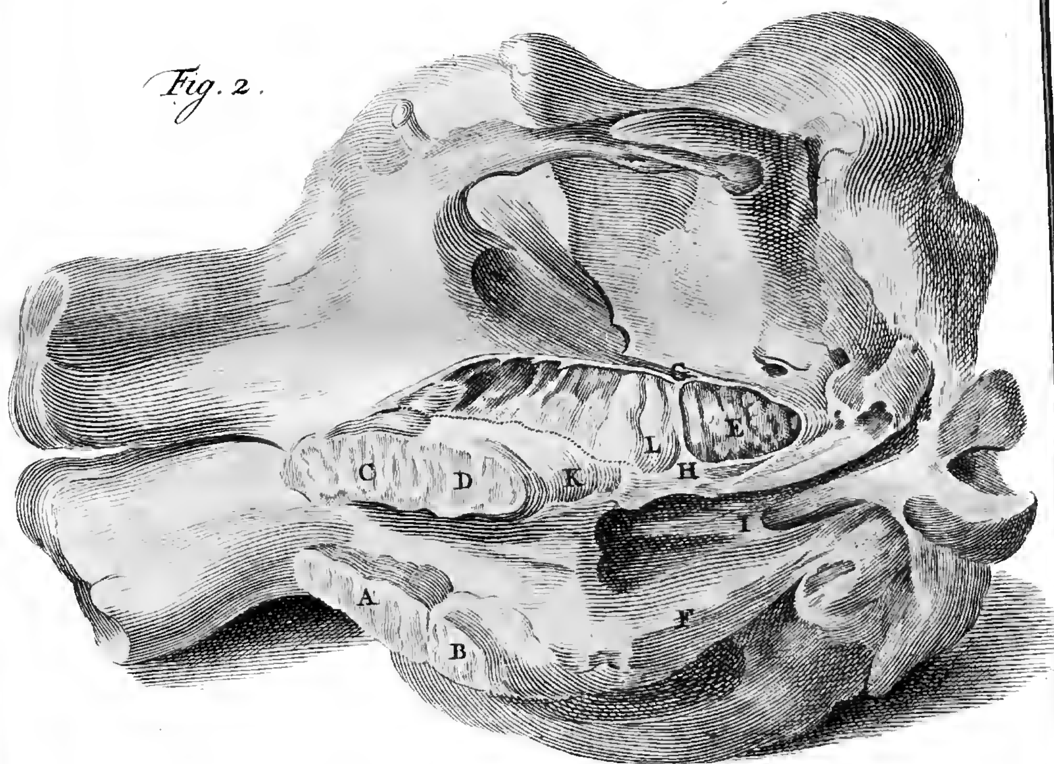

Fig. 2.

C.F.F. sc.

De Seve, del.

van het voorſt van dit kaakbeen eene groote uitranding, die dit gedeelte de helft minder hoog maakt dan de zyden ter plaats van de eerſte baktanden, de takken loopen loodlynig en byna even lang als het lighaam; de kroonswyze uitſteekzels zyn veel minder hoog dan de knobbelswyze, en in het geheel zeer klein.

De twee ſlagtanden van den olyfant beſlaan in het bovenſt kaakbeen, gelyk reeds gezegd is, de plaats der ſnytanden van de dieren die 'er hebben; maar in het onderſt kaakbeen van den olyfant zitten noch ſnytanden, noch iets dat 'er naar gelykt. De hondstanden ontbreeken in de beide kaakbeenderen; de baktanden (*Pl. VI, fig.* 2, *ABCD*) koomen ter wederzyde van de beide kaakbeenderen uit, by het geraamte dat wy hier beſchryven; de eerſte (*AC*) van die twee baktanden is veel kleiner dan de tweede (*BD*). Ik heb daarenboven in dit geraamte den oorſprong (*E*) van een derden baktand gevonden, die aan elke zyde van het bovenſt kaakbeen agter den tweeden tand zat, onder eene beenige plaat (*F*) die van de linker zyde (*Z*) is weggenoomen geworden, om het begin van dezen tand bloot te vertoonen; dezelve zit van den tweeden tand (*D*) door een beenig half ſchot (*GH*) geſcheiden, en daarenboven zoude deszelfs plaatſing niet toelaaten dat hy de plaats van den tweeden tand konde vervullen, dewyl hy agter en niet boven denzelven geplaatſt zit; maar deze plaatſing ſchynt niet zeer gevoeglyk voor een tand, want hy zit naaſt het agterſt gedeelte (*I*) van het ploegyzer beentje, (of den ongepaarden ploeg) en ſtrekt zig gedeeltelyk voorby de opening der agter neusgaten uit; het is zeker dat een tand die aldus geplaatſt zit, niet voor de ſpysmaaling kan dienen, dewyl dezelve niet in den mond maar in het bovenſt eind van den ſlokdarm zit. Indien dus dit begin een waare tand wordt, gelyk 'er reden is om zulks te gelooven, moet deszelfs plaatſing veranderen naar maate het dier grooter wordt, en het gedeelte van het kaakbeen dat ter plaatſe van het hoofd van den ſlokdarm zat, op den ouderdom van zeventien jaaren waar op deze olyfant geſtorven is, zit op den grond van den bek in een meer gevorderden leeftyd (*g*). De plaatſing en de ſtaat van den tweeden tand (*DLK*) duiden die verandering aan, want dezelve ſtrekt zig in het hoofd van den ſlokdarm tot de lengte van byna drie duimen uit; in deze plaatſing kan deszelfs agterſt gedeelte (*KL*) niet voor de ſpysmaaling dienen; ook heeft hetzelve nooit iets gemaalen, want de baſis van den tand is rondagtig, en heeft geen voetſpoor van wryving, niet alleen onder het agterſt gedeelte (*L*) dat door het kaakbeen zelf bedekt wordt (*dat weggenoomen is om de wortels van den tand by figuur 2 bloot te vertoonen*), maar zelfs onder het middelſt gedeelte (*K*) van den tand; en daar is niet dan het voorſte gedeelte welks baſis plat en glad zy door de wryving op omtrent een derde der lengte van dien tand. Men kan niet twyfelen of by oude olyfanten wryft de baſis van den tweeden tand van het eene eind tot het ander tegen de onderſte tanden; dit factum wordt beweezen door

(g) Ik heb aan koppen van jonge hippopotamen opgemerkt dat de laatſte tand ook gedeeltelyk in den ſlokdarm geplaatſt zit, naaſt de opening der agter-neusgaten, terwyl in andere koppen van hippopotamen die ouder waren, die zelfde tand in den bek zat, en meer naar voren dan de opening agter de neusgaten.

den ſtaat der tanden van groote olyfanten (*b*) welker baſis over hunne geheele lengte door de ſpysmaaling is afgeſleeten.

De eerſte baktand van elke zyde der beide kaakbeenderen van den olyfant is minder groot dan de tweede; by het geraamte waarvan wy hier ſpreeken, heeft de baſis der eerſte bovenſte baktanden (*AC*) vier duimen agt lynen lengte van voren naar agteren gemeeten, en twee duimen twee lynen breedte; de baſis der eerſte tanden van het onderſt kaakbeen heeft dezelfde breedte, maar dezelve is een derde minder lang. Zo men over de lengte der baſis van de tweede tanden (*BD*) ſlegts door het gedeelte (*D*) oordeelde, dat door de wryving geſleeten is, zoude men die baſis korter vinden dan die der eerſte tanden (*i*), maar als men dezelve tot aan het eind (*L*) van den tand vervolgt dat door het kaakbeen bedekt is, vindt men dat de tweede tanden van boven (*DKL*) zeven duimen lengte hebben tegen twee duimen vyf lynen dikte; de lengte der tweede tanden van onderen is van zes duimen en een halven, en zy hebben twee duimen en twee lynen dikte.

De baktanden van den olyfant beſtaan uit loodlynige en dwarſche plaaten, met betrekking tot de lengte van den tand, van voren naar agteren gemeeten. Iedere plaat beſtaat uit twee andere plaaten van de zelfſtandigheid van verglaaſzel; die plaaten zitten op een kleinen afſtand van elkanderen, de ruimte die dezelve van één ſcheidt is vervuld met eene beenige zelfſtandigheid, ten minſten gelyk uit haare kleur en hardheid blykt; die zelfſtandigheid zit ook tusſchen de buitenſte en binnenſte plaaten, en omringt dezelve ook van buiten; zy maakt ter plaats van elke plaat eene bolrondheid op den binnenſten en buitenſten kant van den tand, en kleine worteltjes op de zyde die tegen over de baſis zit; die worteltjes zitten geſchaard op de zyde van dien kant; het midden heeft de gedaante van eene goot die dwarſch doorgeſneeden wordt, door bolrondheden die met de plaatjes overeenkoomen, gelyk de bolrondheden der binnen-en buiten-kanten, en zelfs van de baſis wanneer dezelve niet door de wryving is afgeſleeten. De eerſte tand van boven (*AC*) heeft in het geraamte dat het onderwerp van deze beſchryving uitmaakt, zeven plaaten; de tweede tand (*BD*) negen, de eerſte onderſte tand drie, en de tweede tand negen, maar dit getal is verſcheiden in verſchillende individu's: de eerſte tand van het bovenſt kaakbeen des jongen olyfants, waar van wy reeds melding gemaakt hebben, heeft zes plaaten, en de eerſte tand van het onderſt kaakbeen zeven; aan de regter zyde der kaakbeenderen van het geraamte uit de diergaarde van Verſailles, zitten nog maar de twee eerſte plaaten van den tweeden bovenſten tand, en de drie eerſte plaaten van den tweeden bovenſten tand, en de drie eerſte plaaten van den tweeden onderſten tand, die door de wryving van de baſis afgeſleeten zyn geworden; aan de linker zyde zit eene plaat meer, die in elk van die tanden is afgeſleeten. Het begin (*E*) van den derden bovenſten

(*b*) Zie hier na de beſchryving van dat gedeelte van het Kabinet dat betrekking heeft op den olyfant.

(*i*) Daar wordt in de *Mémoires pour ſervir à l'Hiſtoire naturelle des Animaux*, *page* 149 gezegd, wegens de tanden van den olyfant die daar beſchreeven worden, dat de grootſte in lengte en breedte de voorſte was.

venſten tand, beſtaat uit zes of zeven beenige plaaten, waarvan de grootſte (*Pl. VI, fig.* 3,) anderhalven duim lang is en twee en een halven duim hoogte heeft, terwyl de kleinſte ſlegts eenen duim hoog en breed is. Alle die plaaten zyn aan hun boveneind (*AB*) open, en van binnen ledig (*tot aan de diepte toe die door de geſtipte lyn CDE wordt aangeweezen*); de plaaten maaken loodlynige plooijen (*FGH*) en worden om laag geëindigd door knobbels (*IKL*) van verſchillende grootten; daar zit agter den tweeden tand van elke zyde des onderſten kaakbeens eene groote holligheid, die zig byna tot aan het bovenſt van den tak van dat kaakbeen uitſtrekt; ik heb daar geen ſpruit of begin van gevonden gelyk in het bovenſt kaakbeen. Als men onderſtelt, gelyk 'er reden is om te denken, dat die ſpruiten derde baktanden worden, heeft de olyfant twaalf tanden, te weeten twee ſlagtanden, die in de plaats der ſnytanden van andere dieren zitten, drie baktanden boven aan elke zyde van het bovenſt kaakbeen, en twee baktanden aan elke zyde van het onderſt kaakbeen.

De wervelbeenderen van den hals, voornamelyk de vyf laatſten, hebben weinig dikte; ook is de hals zeer kort, gelyk ik zulks reeds heb doen opmerken. Het doornagtig uitſteekzel van het tweede wervelbeen is zeer dik en ſtrekt zig een weinig naar voren uit op het eerſte wervelbeen; de doornagtige uitſteekzels der derde en vierde wervelbeenderen zyn zeer kort; die van de twee volgende wervelbeenderen zyn afgebrooken, maar men ziet door het geen daarvan overig is, dat zy dun waren; dat van het zevende wervelbeen heeft niet meer dikte, maar het is lang. De meeſte der uitſteekzels van dat geraamte hebben hunne aanhangzels reeds verlooren.

Daar zitten twintig wervelbeenderen in den rug, en twintig ribben aan elke zyde. Alle de doornagtige uitſteekzels der wervelbeenderen van den rug zyn agter over geboogen, maar de twee laatſten zyn het minder dan de andere; het derde is het langſte; de geen die dit voorgaan, en op dit volgen, worden korter, en korter naar maate zy daar verder van afſtaan. Daar zyn ſlegts zeven waare ribben, dus zyn de valſche ribben dertien in getal. Het borſtbeen beſtaat uit drie beenderen. De eerſte ribben, eene aan elke zyde, geleeden zig met het middelſte voorſte gedeelte van het eerſte ſtuk des borſtbeens; de geleeding der tweede ribben zit tuſſchen het eerſte en het tweede been, die der derde ribben tuſſchen het tweede en het derde been; de vierde, vyfde, zesde en zevende ribben geleeden zig met het agterſt gedeelte van het derde ſtuk des borſtbeens. De vier of vyf eerſte ribben zyn veel breeder dan de andere; de middelſte ribben zyn zeer krom.

Daar zyn ſlegts drie wervelbeenderen in de lenderen; derzelver dwarſche uitſteekzels zyn klein. Het heiligbeen beſtaat uit drie valſche wervelbeenderen, en de ſtaart uit een-en-dertig.

De agterſte zyde van het ſchouderblad is zeer kort, en de agterſte hoek zeer ſcharp, ook is het gedeelte van het ſchouderblad dat agter den doorn zit meer dan drie maalen zo breed als het ſtuk dat daar voor zit; en gelyk de agterſte zyde weinig lengte heeft, zit de grootſte breedte van het ſchouderblad onder deszelfs middelſte gedeelte. De doorn wordt van onderen door eene punt geëindigd. Vier duimen boven het eind van die punt, zit een zydelingſch

uitſteekzel, dat drie duimen lang en puntig is, en zig naar buiten uitſtrekt en naar om laag kromt.

De heupbeenderen gelyken meer naar die van den menſch dan naar die van andere dieren; derzelver binnenſte en buitenſte, zyn evenwel langer en ſmaller dan by den menſch, en in plaats van twee knobbels op den voorſten rand, zit 'er een zeer groot uitſteekzel dat een zeer ſterken en vooruitſteekenden hoek maakt.

Het armbeen is plat op de zyden aan zyn middelſt bovenſt gedeelte, en daarentegen plat van voren naar agteren aan zyn middelſt onderſt gedeelte; het heeft eene knobbelagtigheid op den buiten kant van het voorſte van deszelfs middelſt bovenſt gedeelte, en een zeer groot uitſteekzel op den buiten kant van deszelfs middelſt onderſt gedeelte.

De ellepyp heeft drie vlakten die in de lengte loopen, en onregelmaatig zyn van gedaante, twee van vooren en een van agteren. De elleboogsknokkel is zeer kort en zeer dik.

Het ſtaalbeen is krom en geboogen, zo dat deszelfs bovenſt eind voor de ellepyp zit, en deszelfs onderſte eind aan de binnenzyde van dat zelfde been; de gedaante van het ſtraalbeen is zeer onregelmaatig.

Het dyebeen is lang, regt en plat van voren en van agteren aan zyne middelſte en bovenſte gedeelten; daar loopt eene graat in de lengte op den buitenkant van deszelfs middelſt gedeelte van onderen; het onderſt gedeelte van het been heeft drie onregelmaatige zyden, eene van agteren en twee van voren. De groote draaijer is zeer groot.

De beenderen van den agterpoot onder de knie, of het eigenlyk gezegde been, zyn kort; daar zit aan het voorſte van den kop van het ſcheenbeen eene vry groote holligheid; het grootſt gedeelte van derzelver wanden is zeer oneffen en met punten bezet.

Daar zitten vier beenderen in elken regel van de voorhand; het eerſte en het tweede been van den eerſten regel zitten onder het ſtraalbeen, en het derde en vierde onder de ellepyp; het derde is het grootſte van de vier; het vierde is langwerpig, en geleedt zig niet met de ellepyp dan aan zyn bovenſt eind. De drie eerſte beenderen van den tweeden regel uit de voorhand zitten boven de drie eerſte beenderen van de nahand, en het vierde been van den tweeden regel der voorhand boven de twee laatſte beenderen van de agterhand.

Daar zitten ſlegts zes beentjes in den voorvoet, namelyk het hielbeen, het kootbeen, het ſchipbeen, het teerlingbeen, en twee wiggebeentjes. Het eerſte beentje van den navoet geleedt zig met het binnenſt gedeelte van het ſchipbeen; het eerſte wiggebeen van den olyfant koomt dus overeen met het tweede wiggebeen van zulke dieren die 'er drie hebben, en zit boven het tweede beentje van den navoet, en het tweede wiggebeen van den olyfant zit boven het derde been van den navoet, en ook gedeeltelyk boven het vierde, ſchoon het teerlingbeen een weinig onder het ſchipbeen heen ſpringt; dit teerlingbeentje is plat en heeft niet veel meer dikte dan het tweede wiggebeen.

Daar zitten vyf beenderen in de nahand en in den navoet; de laatſte zyn de grootſte.

De duim van alle de voeten heeft flegts eenen regel, en de vingers, die ten getale van vier zyn aan elken voet, hebben 'er elk flegts twee, waarvan de tweede zeer klein is naar evenredigheid van den eerften; die van den duim en van den tweeden vinger fchynen niet met een tweeden of een derden regel geleed te zyn. Ook zegt de Hr. PERRAULT, in de befchryving van het geraamte waarvan wy hier fpreeken (*k*), dat de vingers en de duim elk flegts twee beenderen hebben: het eerfte been van den duim volgens den Hr. PERRAULT befchouwen wy hier als het eerfte beentje van de nahand (*l*); dus ontbreekt 'er een regel aan den duim gelyk aan de vingeren.

	voet.	duim.	lyn.
Lengte van den kop in eene regte lyn gemeeten van het eind des bovenften kaakbeens tot aan de knokkels des agter hoofdbeens.	2.	6.	8.
De grootfte breedte van den kop.	1.	8.	0.
Lengte van het onderft kaakbeen, van deszelfs voorfte eind tot aan de kromte van deszelfs takken gemeeten.	1.	3.	8.
Hoogte van de takken.	1.	1.	0.
Breedte van deszelfs voorfte eind.	0.	0.	5.
Breedte ter plaatfe van de kromte der takken.	0.	5.	0.
Breedte van de takken onder de groote uitranding.	0.	7.	9.
Afftand van den eenen buiten kant tot de andere gemeeten tuffchen de kromte der takken.	0.	10.	3.
Afftand tuffchen de knokkelswyze uitfteekzelen.	0.	10.	6.
Dikte van het voorfte gedeelte des bovenften kaakbeens.	1.	1.	4.
Breedte van dat kaakbeen ter plaatfe van de flagtanden.	1.	1.	2.
Afftand tuffchen de oogputten en de openingen der neusgaten.	0.	2.	8.
Lengte van die opening.	0.	3.	9.
Breedte.	0.	10.	4.
Breedte van de oogputten.	0.	3.	5.
Lengte van de tweede baktanden van onderen, die de langfte buiten het been uitfteeken.	0.	1.	6.
Breedte.	0.	5.	5.
Dikte.	0.	2.	2.
Lengte van den hals.	0.	10.	9.
Breedte van het gat des eerften wervelbeens van boven naar beneden.	0.	3.	8.
Lengte van de eene zyde naar de andere.	0.	2.	10.
Lengte van de dwarfche uitfteekzelen.	0.	1.	0.
Lengte van het lighaam des tweeden wervelbeens.	0.	3.	3.
Hoogte van het doornagtig uitfteekzel.	0.	1.	9.
Breedte.	0.	3.	0.
Dikte.	0.	2.	5.
Hoogte van het langfte doornagtig uitfteekzel het welk dat van het zevende is.	0.	4.	3.
Dikte.	0.	0.	3½.
Omtrek van den hals op het zevende wervelbeen gemeeten alwaar dezelve het dikfte is.	2.	5.	2.
Lengte van dat gedeelte der ruggraat dat uit de wervelbeenderen van den rug beftaat.	3.	4.	0.

(*k*) *Mémoires pour fervir à l'Hiftoire naturelle des Animaux*, part. III. pag. 153.
(*l*) Zie deel IV van deze natuurlyke Hiftoire bladz. 177.

	voet.	duim.	lyn.
Hoogte van het doornagtig uitſteekzel des eerſten wervelbeens.	0.	7.	0.
Hoogte van dat van het derde dat het langſte is.	0.	10.	0.
Hoogte van dat van het zeventiende dat het kortſte is.	0.	2.	8.
Breedte van dat van het tweede dat het breedſte is aan het eind.	0.	2.	2.
Dikte van dat van het derde wervelbeen dat het dikſte is aan het eind.	0.	2.	9.
Breedte van dat van het elfde, dat het ſmalſte is onder het eind.	0.	0.	$5\frac{1}{4}$.
Lengte van het lighaam des laatſten wervelbeens dat het langſte is.	0.	2.	3.
Lengte van de eerſte ribben.	1.	4.	4.
Hoogte van den driehoek welken zy maaken.	1.	2.	6.
Lengte op de wydſte plaats.	0.	6.	4.
Lengte van de negende rib die de langſte is.	2.	8.	10.
Lengte van de laatſte der valſche ribben die de kortſte is.	1.	1.	0.
Breedte van de breedſte rib.	0.	3.	1.
Breedte van de ſmalſte.	0.	0.	10.
Lengte van het borſtbeen.	1.	4.	4.
Lengte van deszelfs eerſte ſtuk dat het grootſte is.	0.	7.	10.
Breedte.	0.	3.	1.
Dikte.	0.	2.	4.
Hoogte van het doornagtige uitſteekzel van het laatſte wervelbeen van de lendenen, dat het eenigſte geheele is.	0.	1.	11.
Lengte van het dwarſche uitſteekzel des tweeden wervelbeens van de lendenen, dat het eenigſte geheele is.	0.	0.	9.
Lengte van het lighaam des derden wervelbeens uit de lendenen dat het langſte is.	0.	2.	0.
Lengte van het heiligbeen.	0.	6.	10.
Breedte van deszelfs voorſte gedeelte.	0.	6.	5.
Breedte van deszelfs agterſte gedeelte.	0.	2.	3.
Hoogte van het doornagtig uitſteekzel des valſchen wervelbeens dat het langſte is.	0.	1.	7.
Lengte van de eerſte valſche wervelbeenderen van den ſtaart die de langſte zyn.	0.	1.	11.
Breedte van het bovenſte gedeelte des heupbeens.	0.	8.	8.
Hoogte van het been van het midden der panswyze holligheid tot aan het bovenſt eind.	1.	5.	9.
Breedte boven de panswyze holligheid.	0.	4.	$6\frac{1}{2}$.
Middellyn van die holligheid.	0.	4.	7.
Breedte van den tak van het zitbeen die het lighaam des beens verbeeldt.	0.	1.	$6\frac{1}{2}$.
Dikte.	0.	1.	$1\frac{2}{3}$.
Lengte van de waare takken te zamen genoomen.	0.	2.	$5\frac{1}{2}$.
Lengte van de goot.	0.	10.	10.
Breedte in het midden.	0.	6.	11.
Diepte van de goot.	0.	4.	8.
Afſtand tuſſchen de beide einden der uitranding van buiten naar buiten.	0.	9.	9.
Lengte der eironde gaten.	0.	4.	11.
Breedte.	0.	2.	11.
Breedte van het bekken.	1.	0.	6.
Hoogte.	1.	2.	8.
Lengte van het ſchouderblad.	2.	0.	6.
Breedte in het midden.	1.	2.	2.
Lengte van de agterſte zyde in eene regte lyn gemeeten.	0.	11.	2.
Breedte van het ſchouderblad op de ſmalſte plaats.	0.	5.	11.

	voet.	duim.	lyn.
Hoogte van den doorn op de verhevenste plaats.	0.	4.	3.
Lengte van de panswyze holligheid.	0.	5.	9.
Lengte van het schouderbeen.	2.	4.	5.
Omtrek op de dunste plaats.	0.	9.	7.
Middellyn van deszelfs hoofd.	0.	6.	0.
Breedte van deszelfs bovenste gedeelte.	0.	6.	7.
Dikte.	0.	8.	6.
Breedte van het onderst gedeelte.	0.	7.	0.
Dikte.	0.	4.	3.
Lengte van de ellepyp.	2.	2.	4.
Dikte op de dikste plaats.	0.	7.	8.
Hoogte van den elleboogsknokkel.	0.	1.	0.
Breedte aan het eind.	0.	5.	7.
Dikte op de dunste plaats.	0.	1.	8.
Lengte van het straalbeen.	1.	10.	5.
Breedte van deszelfs bovenst eind.	0.	3.	4.
Dikte.	0.	1.	8.
Breedte van het midden des beens.	0.	1.	3.
Dikte.	0.	1.	9.
Breedte van het onderst eind.	0.	3.	6.
Dikte.	0.	3.	5.
Lengte van het dyebeen.	2.	10.	3.
Middellyn van deszelfs hoofd.	0.	4.	4.
Breedte van het midden des beens.	0.	3.	2.
Breedte van deszelfs onderst eind.	0.	5.	7.
Dikte.	0.	6.	4.
Lengte der kniefchyven.	0.	3.	6.
Breedte.	0.	2.	9.
Dikte.	0.	1.	10.
Lengte van het scheenbeen.	1.	8.	0.
Breedte van deszelfs hoofd.	0.	5.	7.
Dikte.	0.	3.	7.
Omtrek van het midden des beens.	0.	7.	1.
Breedte van deszelfs onderst eind.	0.	4.	6.
Dikte.	0.	3.	3.
Lengte van het kuitbeen.	1.	8.	5.
Omtrek op de dunste plaats.	0.	2.	4.
Breedte van deszels bovenst gedeelte.	1.	1.	5½.
Breedte van deszelfs onderste gedeelte.	0.	2.	4.
Hoogte van de voorhand.	0.	3.	11.
Lengte van het hielbeen.	0.	5.	3.
Breedte.	0.	3.	6.
Dikte op de dunste plaats.	0.	1.	5.
Hoogte van het eerste wiggebeen en het schipbeen te zamen genoomen.	0.	2.	0.
Lengte van het eerste been der nahand.	0.	2.	10.
Breedte in het midden.	0.	1.	1.
Lengte van het tweede been.	0.	4.	6.
Breedte in het midden.	0.	1.	6.
Lengte van het derde been.	0.	5.	8.
Breedte in het midden.	0.	1.	10.
Lengte van het vierde been.	0.	5.	0.
Breedte in het midden.	0.	1.	8.

	voet.	duim.	lyn.
Lengte van het vyfde been.	0.	4.	0.
Breedte in het midden.	0.	1.	10.
Lengte van den eersten regel van den eersten vinger der voorste voeten.	0.	2.	4.
Breedte in het midden.	0.	1.	3.
Lengte van den tweeden regel.	0.	0.	11.
Breedte in het midden.	0.	1.	1.
Lengte van den eersten regel van den tweeden vinger.	0.	2.	5.
Breedte in het midden.	0.	1.	5.
Lengte van den tweeden regel.	0.	1.	1 $\frac{1}{2}$.
Breedte in het midden.	0.	1.	8 $\frac{1}{2}$.
Lengte van den eersten regel van den derden vinger.	0.	2.	2.
Breedte in het midden.	0.	1.	7.
Lengte van den tweeden regel.	0.	1.	1.
Breedte in het midden.	0.	1.	5 $\frac{1}{2}$.
Lengte van den eersten regel van den vierden vinger.	0.	2.	2 $\frac{1}{2}$.
Breedte in het midden.	0.	1.	3.
Lengte van den tweeden regel.	0.	1.	1.
Breedte in het midden.	0.	0.	10.
Lengte van den regel van den duim.	0.	1.	3.
Breedte aan de basis.	0.	0.	8.
Lengte van het eerste been van den agtervoet.	0.	1.	11.
Breedte in het midden.	0.	0.	10.
Lengte van het tweede been.	0.	2.	11.
Breedte in het midden.	0.	1.	1.
Lengte van het derde been.	0.	3.	9.
Breedte in het midden.	0.	1.	4.
Lengte van het vierde been.	0.	3.	5 $\frac{1}{2}$.
Breedte in het midden.	0.	1.	6.
Lengte van het vyfde been.	0.	2.	4.
Breedte in het midden.	0.	1.	6.
Lengte van den eersten regel des eersten vingers van den agtersten voet.	0.	1.	6.
Breedte in het midden.	0.	0.	11.
Lengte van den tweeden regel.	0.	0.	9.
Breedte in het midden.	0.	0.	8 $\frac{1}{2}$.
Lengte van den eersten regel van den tweeden vinger.	0.	1.	11.
Breedte in het midden.	0.	1.	6.
Lengte van den tweeden regel.	0.	1.	0 $\frac{1}{2}$.
Breedte in het midden.	0.	1.	2 $\frac{1}{2}$.
Lengte van den eersten regel van den derden vinger.	0.	1.	9.
Breedte in het midden.	0.	1.	7 $\frac{1}{2}$.
Lengte van den tweeden regel.	0.	0.	8 $\frac{1}{2}$.
Breedte in het midden.	0.	1.	4.
Lengte van den eersten regel van den vierden vinger.	0.	2.	3.
Breedte in het midden.	0.	1.	6.
Lengte van den tweeden regel.	0.	1.	6.
Breedte in het midden.	0.	1.	0 $\frac{1}{2}$.
Lengte van den regel van den duim.	0.	1.	7.
Breedte in het midden.	0.	0.	7.

BESCHRYVING

VAN DAT GEDEELTE VAN HET KABINET,

DAT BETREKKING HEEFT TOT DE NATUURLYKE HISTORIE VAN DEN OLYFANT.

No. DCDLXXXIII. *Een jonge opgezette olyfant.*

Deze olyfant was omtrent zes maanden oud toen hy ſtierf. Hy was zyne moeder ontroofd door de Braguenaſche Mooren, die ten ooſten van den Niger by Potdor, zeſtig mylen van Senegal, woonen: de Hr. AUBERT, Kommies van de Ooſt-Indiſche-Compagnie, kogt hem van die Mooren te Eſcal-du-coq (eene plaats alwaar men de Arabiſche Gom inkoopt) voor twee ſtukken doek, die ieder vier oſſen, of vyf-en-twintig livres, waardig waren. Deze olyfant was begonnen alleen te loopen op den ouderdom van twee maanden; hy was zeer tam, men voedde hem met brood, met verſch gras en drie fleſſchen melk op een dag. De Hr. GOUPEL DE FONTENAY, onder-direkteur op het Comptoir van Galam, liet hem in 1758 op de *Aſtrée*, een fregat van de Compagnie, inſcheepen, om hem aan den Koning te zenden; maar dat fregat door de Engelſchen genoomen zynde, wierdt de olyfant naar London overgevoerd, alwaar hy zes weeken naar zyne aankomſt ſtierf.

Deze jonge olyfant is op zulk eene wyze opgezet en gedroogd dat hy regt overend ſtaat op zyne vier pooten. De bek ſtaat open, om de eerſte baktanden te vertoonen die in het agterſt van denzelven ſtaan, maar men wordt ſlegts het begin, en als den ſpruit, van de ſlagtanden gewaar. De tromp is naar om laag gekromd; dezelve heeft eenen voet en negen lynen lengte, veertien duimen omtrek by den bek, en ſlegts drie duimen agt lynen by het eind, aan het welk men de openingen en het middelſchot der neusgaten ziet, op vyf lynen afſtand van het onderſt gedeelte van den rand van den tromp, op zeven lynen van de zydelyke deelen van dien zelfden rand, en op elf lynen van het bovenſt gedeelte, dat eene verlenging maakt in de gedaante van een vinger. De omtrek van de opening van den bek is van negen duimen en een halven, de oogen zitten op zes duimen en een halven afſtand van het eind der onderſte lip, en op zeven duimen en een halven van de uitwendige opening der gehoorbuis. De afſtand tuſſchen de voorſte hoeken der oogen is van tien duimen agt lynen over de kromte van het neusbeen, en van agt duimen in eene regte lyn gemeeten. De ooren hebben omtrent zeven duimen en een halven lengte voor het gedeelte dat naar agteren gerigt ſtaat; doch zy hebben onder het droogen plooijen aangenoomen, en zyn bygevolge mismaakt. De rug ſtaat twee voeten zeven duimen en een vierde boven van den grond af, en de buik een voet twee duimen en een halven. De ſtaart is eenen voet drie duimen lang, heeft vier duimen omtreks aan zyn begin, en ſlegts twee duimen aan zyn eind. De omtrek der agter pooten is van eenen voet en drie of vier duimen, op de dunſte plaats; de voorſte voeten zyn vyf duimen

en een halven lang, tegen vyf duimen breedte; de agterste voeten zyn slegts vier duimen en een halven breed, en even lang als de voorste. Maar alle deze afmeeting op een hard geworden dier genoomen, zyn zeer gebrekkelyk: die van de nagelen zyn nauwkeuriger, omdat zy geene verandering schynen ondergaan te hebben. Daar zitten, gelyk reeds in de beschryving van den olyfant gezegd is, vyf nagels aan de voorste voeten, en drie aan de agtersten, benevens het begin van een vierden op de buitenzyde van den regter agtersten voet; de derde en de vierde nagel van de voorste voeten, en de nagel van den middelsten vinger der agterste voeten hebben allen ten naastenby eenen duim agt lynen breedte, en eenen duim vier lynen lengte; de tweede nagel der voorste voeten en de derde der agterste voeten zyn een weinig minder groot, en de andere zyn veel kleiner; de voetzool is op de dikste plaatsen slegts twee lynen dik, en op verscheiden plaatsen in verschillende rigtingen gebarsten.

De dikte van de opperhuid is zeer verscheiden; op zommige deelen is dezelve niet dikker dan een blad papier; op anderen, by voorbeeld op het midden van den rug en van het kruis, is hetzelve ten minsten eene halve lyn dik; het is in verschillende rigtingen gerimpeld en zelfs gebarsten; de holste rimpels zitten ook in het vel door de opperhuid heen, ingedrukt; de meesten kruissen malkanderen, maar alle dezelver rigtingen zyn onregelmaatig, en zyn my toegescheenen van de omtrekken en beweegingen van het vel af te hangen.

Daar zitten hairen op alle de deelen van het lighaam van dien jongen olyfant; maar op de meeste plaatsen zyn zy zo yl, dat men ze zoude kunnen tellen; zy zitten digter rondom den bek, op de ooren, op den rug, op het kruis, enz. de langsten zyn niet veel langer dan een duim; zy zyn styf, gedeeltelyk zwart en gedeeltelyk ros, doch daar zitten gryze en zelfs witagtige hairen aan de hoeken van den bek, onder den hals, den buik, enz. De hairen van het eind van den staart zyn van eene fraaie blinkend zwarte kleur, zy hebben omtrent een agtste gedeelte van eene lyn middellyn, en zyn zeer hard; de langste hebben niet veel meer dan anderhalven duim lengte; zy zitten aan het eind en aan de zyden van de punt van den staart ter lengte van vier duimen geplaatst.

N°. DCDLXXXIV. *Lappen van het vel van een olyfant.*

Deze lappen koomen van den olyfant uit de diergaarde van Versailles, welker ontleedkundige beschryving door den Hr. PERRAULT is opgemaakt geworden (*m*); zy zyn aan het kabinet van den Koning toegezonden geworden door den Hr. MORAND, lid van de Akademie der Weetenschappen, in de maand Mai 1763. Daar zyn 'er drie, zy hebben eene gedaante die wat naar een driehoek gelykt, de grootste heeft vyf voeten lengte en omtrent drie voeten agt duimen breedte; de tweede byna vier voeten lengte en twee voeten breedte, en de derde twee voeten lengte en anderhalven voet breedte; zy zyn in verschillende rigtingen gekromd, het welk door hunne verdrooging veroorzaakt is geworden; deze afmeetingen zyn over hunnen buitensten omtrek genoomen. Men ziet op dit vel eenige overblyfzels van de opperhuid die verschillende dikten heeft, en de verhevenheden van het vel die verschillende grootten

(*m*) *Mémoires pour servir à l'Histoire naturelle des Animaux*, part. III.

ten hebben, gelyk wy reeds hier voor in de beſchryving van den olyfant hebben aangetekend.

No. DCDLXXXV. *Stukken van de opperhuid van een olyfant.*

Deze ſtukken opperhuid koomen van den jongen olyfant welken wy onder No. DCDLXXXIII hebben opgegeeven, en van het vel van den olyfant uit de diergaarde van Verſailles, onder het voorgaand nommer bygebragt; zy worden vertoond met hunnen buiten-en binnen-kant voor het Mikroskoop gezien. Zie *Plaat III.* van dit Deel.

No. DCDLXXXVI. *Een gedeelte van den kronkeldarm van een olyfant.*

Dit ſtuk van den kronkeldarm koomt van den olyfant uit de diergaarde van Verſailles, welks ontleedkundige beſchryving men in de *Mémoires pour ſervir à l'Hiſtoire naturelle des Animaux, partie III. page* 127 *en volg.* vindt aangetekend. Het ſtuk van den kronkeldarm waarvan wy hier ſpreeken is gedroogd, en zodanig gekromd dat de beide einden malkanderen aanraaken; en in dezen ſtaat is hetzelve omtrent zeven voeten lang; over deszelfs groote buitenſte kromte gemeeten, en ſlegts twee voeten als men de lengte langs de kleine kromte van binnen meet: de omtrek van dezen darm is van vier voeten, en een halven op de dikſte plaats; de vliezen zyn half doorſchynende; men ziet geene celletjes op derzelver binnenſte wanden, maar alleenlyk de voetſpooren der bloedvaten.

No. DCDLXXXVII. *Het geraamte van een olyfant.*

Dit geraamte is dat geen hetwelk ten onderwerp voor de beſchryving en de afmeetingen der beenderen van den olyfant gediend heeft; de tromp is in leder naargemaakt en zit aan het geraamte vaſt gehegt. Men heeft eene doorſneede in het agterſt en bovenſt gedeelte van het bekkeneel gemaakt om hetzelve te openen, en om de groote dikte van deszelfs beenderen, en van hunne cellen te vertoonen, die hier boven reeds beſchreeven zyn.

No. DCDLXXXVIII. *Een ſtuk der beenderen van den kop van den olyfant.*

Dit ſtuk bevat het regter ſlaapbeen byna geheel en al, benevens een gedeelte van het agter hoofdsbeen en van het wangbeen; men ziet de holligheden die in de dikte van het agterhoofdsbeen en van het ſlaapbeen zitten. Als men de grootte van die ſtukken been met de grootte van dezelfde ſtukken been vergelykt die met dezen overeenkoomen aan het geraamte onder het voorgaand nommer bygebragt, blykt het dat de olyfant van wien de ſtukken been waarvan wy hier ſpreeken, afkomſtig zyn, omtrent drie voeten hooger was dan die waarvan het geraamte genoomen is, en dat hy bygevolg ten naaſten by tien voeten hoog was. Deze ſtukken been zyn uit Siberien mede gebragt geworden door den Hr. DE L'ISLE, lid van de Koninglyke Academie der Weetenſchappen.

No. DCDLXXXIX. *Andere ſtukken der beenderen van den kop van den olyfant.*

Deze ſtukken been zyn brokken van het regter ſlaapbeen en van het agterhoofdsbeen, zy zyn te gelyk met het ſtuk onder het voorgaand nommer bygebragt, in het kabinet gekoomen, en het ſchynt dat zy van een olyfant koomen die even groot geweeſt is.

N°. DCDXC. *Het beginzel van den ſlagtand van een jongen olyfant.*

Dit beginzel (*Pl. VI, fig.* 1,) is uit den regter tandkas van den jongen olyfant gehaald, die onder No. DCDLXXXIII is bygebragt geworden; hetzelve zat geheel in den tandkas beſlooten; deze tand is twee duimen lang, en heeft twee duimen agt lynen omtrek aan de baſis (*BD*); hy heeft eene kegelagtige gedaante; zyn eind (*A*) is rondagtig; men zag denzelven tuſſchen de randen van den tandkas door, maar men heeft die moeten wegbreeken om dit beginzel daar uit te kunnen haalen; het is hol over zyne geheele lengte, de punt is ſlegts vaſt ter dikte van twee lynen, de wanden worden meer en meer dun tot aan de randen der holligheid toe, die niet dikker zyn dan een blad papier. (*De dikte van de holligheid wordt by fig.* 1, *door eene geſtipte lyn BCD aangeweezen*).

N°. DCDXCI. *De ſlagtand van een jongen olyfant.*

Die ſlagtand is ſlegts elf duimen lang; dezelve is over zyne geheele lengte een weinig naar om hoog geboogen, en zyn eind is een weinig naar de linkerzyde gekromd; de baſis heeft vier duimen en eene lyn omtreks; derzelver holligheid is vyf duimen diep; de gooten of ſleuven vertoonen zig op de uitwendige oppervlakte ter lengte van zeven of agt duimen. Deze ſlagtand weegt agt oncen en eene drachme; dezelve heeft eene geelagtige kleur, die op zommige plaatſen rosagtig of zwartagtig is.

N°. DCDXCII. *Andere ſlagtand van een jongen olyfant.*

Het agterſt eind van dezen ſlagtand is in diervoegen doorgezaagd geworden dat 'er ſlegts de bodem van deszelfs holligheid overblyft, die niet meer dan drie duimen dikte heeft: het ander eind is ook afgezaagd geworden; in dezen ſtaat heeft de ſlagtand drie voeten drie duimen lengte, op zyne groote bolrondheid gemeeten, agt duimen vier lynen omtreks aan zyn agterſt eind, en vyf duimen vyf lynen aan het ander eind; dezelve weegt negen ponden twaalf oncen. Deszelfs baſt is grys en zwartagtig, dezelve ſchynt veranderd, zelfs is hy op zommige plaatſen los gegaan. Ik heb reeds hier boven in de beſchryving van den olyfant doen opmerken dat de ſlagtanden van het geraamte hetwelk ik beſchreeven heb, behalven hunne groote kromte naar om hoog, eene kleine kromte naar buiten hadden met hun agterſte eind, en eene andere kleine kromte naar binnen met hun voorſte eind. Het ſchynt my toe dat men door die kleine kromten kan ontdekken of een ſlagtand van de regter of van de linker zyde van het dier koomt; volgens dien regel is deze, waarvan wy hier ſpreeken, een ſlagtand van de regter zyde.

N°. DCDXCIII. *Andere ſlagtand van een olyfant.*

Deze is ook een ſlagtand van de regter zyde, ten naaſtenby van dezelfde dikte als de voorgaande; deszelfs ſchorſch heeft dezelfde kleuren maar nog meer veranderd; de beide einden zyn afgebrooken; maar de zelfſtandigheid van dit yvoor is zagt, broos en aardagtig, want dezelve kleeft op de tong. Deze ſlagtand weegt elf ponden.

N°. DCDXCIV. *Andere ſlagtand van een jongen olyfant.*

Deze ſlagtand heeft ook aan de regter zyde gezeeten, hy is drie voeten vier duimen lang, en heeft agt en een halven duim omtreks aan elk eind, en omtrent eenen duim meer op de dikſte plaats; de beide einden zyn op eene leng-

te afgebrooken, die zo groot is dat 'er niet van de wanden der holligheid van het agterst eind overblyft, en dat de beide einden even dik zyn; men onderscheidt het agterst eind van het voorste enkeld door de groeven die in de lengte loopen. Het gewigt van dezen slagtand is van vyftien ponden en vyf oncen: deszelfs schorsch is gaaf schoon bruin.

No. DCDXCV. *De slagtand van een olyfant.*

De holligheid van dien slagtand is geene agt duimen diep, maar dit koomt omdat het agterst eind afgenoomen is; het voorste eind is ook afgezaagd over eene veel grooter lengte, want de plaats der doorsneede heeft byna een voet omtrek; die van het ander eind is van eenen voet twee duimen en een halven, ondertusschen is de lengte van het geen van den slagtand overblyft van byna vyf voeten. Dezelve weegt vier ponden en vyftien oncen. Deszelfs schorsch is geelagtig en zeer gaaf; men ziet daar kleine groefjes op, die in de lengte loopen, en zig van het eene eind tot het ander uitstrekken, en eene groote voor op den buitenkant.

No. DCDXCVI. *Zeer groote slagtand van een olyfant.*

Het voorste gedeelte is op eene groote lengte doorgesneeden geworden, want de plaats der doorsneede heeft eenen voet vier duimen omtrek; ondertusschen is de lengte van het geen van den slagtand overblyft van vyf voeten vier duimen; de omtrek van het agterst eind is van eenen voet, vyf duimen en agt lynen, maar heeft omtrent anderhalven voet afstand van dat eind; de omtrek van den slagtand is van eenen voet zeven duimen min eene lyn; de holligheid heeft slegts elf duimen en een halven diepte. Deze slagtand koomt van linker zyde; dezelve weegt negen-en-tagtig ponden en vier oncen. Als men denzelven vergelykt met die van het geraamte onder N. DCDLXXXVII bygebragt, blykt het dat de olyfant aan wien deze slagtand toe behoorde, dertien voeten en zeven duimen hoog was, ondersteld dat de aanwasch der slagtanden in dikte evenredig zy aan die van het dier in hoogte. De schorsch van dezen slagtand is bruin en gaaf; daar loopt op den buitenkant eene groef in de lengte, minder diep dan die van den voorgaanden slagtand. De doorsneede van het voorste eind is gepolyst geworden; men ziet daar op de korrels van het yvoor, en men onderscheidt daaraan de dikte van den schorsch die van twee lynen is; de kleur van het yvoor is wit, en schoon een weinig doof, zoude dezelve evenwel niet beletten dat dit yvoor in den handel wierdt aangenoomen; deze slagtand en de vier voorgaanden zyn evenwel in Siberien gevonden, en door den Hr. DE L'ISLE aan het kabinet bezorgd.

No. DCDXCVII. *Andere slagtand van een olyfant.*

Het voorste eind van dezen slagtand is afgenoomen, maar alleenlyk op eene kleine lengte, want de plaats van de doorsneede heeft slegts vyf duimen en een halven omtrek; de omtrek van het agterst eind is van eenen voet zeven duimen en een halven, schoon de slagtand slegts drie voeten en een duim lang zy. Deze slagtand maakt een zeer duidelyken kegel, en verschilt van de andere daarin, dat deszelfs agterst eind veel dikker is, en dat deszelfs holligheid zeer diep is naar evenredigheid der lengte van den slagtand; want dezelve heeft byna twee voeten diepte. De schorsch is weggenoomen geworden langs het grootst gedeelte van den buitenkant van dezen slagtand; het

fchynt dat dezelve in den grond gezeeten heeft. Dezelve weegt vier-en-twintig ponden zeven oncen; hy is van de linkerzyde.

No. DCDXCVIII. *Andere flagtand van een olyfant.*

Deze flagtand is flegts twee voeten twee duimen en een halven lang, en de omtrek van deszelfs agterfte eind is van dertien duimen; zyne holligheid heeft niet veel meer dan een halven voet diepte; de randen van deze holligheid fchynen evenwel niet veel verkort te zyn, maar het voorfte eind is vernield door de bederving van het yvoor. Indien de flagtand geheel was zoude dezelve omtrent drie voeten lengte hebben. Men ziet dat 'er verfcheiden van de kegelagtige laagen zyn los gegaan, die het voorfte eind maakten; dezulken die bloot liggen zyn aardagtig en van eene gryze witagtige kleur, zy kleeven op de tong; zyn zagt en kunnen ftuk gewreeven worden, het geen toont dat hunne zelfftandigheid aangedaan is geworden door een langduurig verblyf in den grond; maar men onderfcheidt daaraan het maakzel en de korrels van het yvoor; deze flagtand heeft eene kleine kromte die aanwyft dat dezelve van de regter zyde koomt. Dezelve weegt dertien ponden en elf oncen; deszelfs fchorfch is op verfcheiden plaatfen vergaan, en het geen daar van overig is heeft eene bruine kleur (*n*).

No. DCDXCIX. *Stukken van de flagtanden van een olyfant.*

Het yvoor van die ftukken is geheel ontaard door een lang verblyf in den grond, en in eene zelfftandigheid veranderd, die vry wat naar zegelaarde gelykt, fterk op de tong kleeft, en eene zeer witte kleur, en kleine bruine of zwarte takfchietingen of aderen heeft. Men onderfcheidt aan die ftukken den fchorfch van den flagtand, de kegelagtige en op een liggende laagen waaruit dezelve zyn te zamengefteld, en de rigting der vezelen waaruit zy gevormd worden. Deze ftukken zyn van Toulouze door den Hr. MARCASSUS, Baron van PUIMORIN aan het kabinet gezonden. Men heeft dezelve twee voeten onder den grond gevonden in den omtrek van het Hospitaal van Loretto, dat op het agterft eind van een zeer hoogen heuvel ftaat, een kwartier uurs van het Kasteel van Alan af, dat aan den Hr. de Biffchop DE COMINGES behoort.

No. M. *Andere ftukken van de flagtanden van een olyfant.*

Deze ftukken zyn verfteend en zeer hard; zy wederftaan de werking van het fterk water, zy zyn gedeeltelyk wit, en gedeeltelyk ligt okergeel van kleur; het langfte van die ftukken is byna een voet lang en omtrent vier duimen breed op de breedfte plaats, en vier of vyf lynen dik op de dikfte; men ziet daar de kromte in de lengte en in de dwarfchte aan, welke men aan de flagtanden van een olyfant gewaar wordt, maar men bemerkt daar het maakzel van het yvoor niet zeer duidelyk aan; deze ftukken zyn digt by Jaik in de woeftyn der Kalmukken gevonden, en door den Hr. DE L'ISLE voor brokken en flagtanden van olyfanten medegebragt.

No. MI. *Opgegraaven yvoor van Siberien.*

Dit ftuk is niet groot; men ziet daar onderfcheidenlyk het maakzel van het yvoor aan; deszelfs zelfftandigheid fchynt weinig veranderd te zyn; maar het kleeft fterk op de tong.

(*n*) Zie het artykel onder No. MXXXV opgegeeven.

No. MII. *Versteend yvoor dat in turkoois-steen veranderd is.*

Dit yvoor is aan kleine stukjes van eene witte of witagtige kleur, het is hard, kleeft sterk op de tong, en deszelfs korrels vertoonen zig zeer flaauw; men ziet haar punt, haare aders, en takschietingen van eene zwarte of zwartagtige kleur aan, wanneer men hetzelve aan het vuur bloot stelt, neemt het eene blaauwe kleur aan, en verandert in een turkoois-steen; dit versteend yvoor koomt uit Neder-Languedoc in den omtrek van de Simorre, te Baillabatz, te Laymont en naar den kant van Auch te Gimont en te Castres. De Hr. DE REAUMUR heeft de beschryving van dien myn van turkooizen in de *Mémoires de l'Académie royale des Sciences, année 1715* gegeeven. Men ziet uit die beschryving niet dat het yvoor een gedeelte van dien myn uitmaakt; maar ik lieb het zelve herkend onder de stukken die aan den Hr. DE REAUMUR zyn toegezonden geworden, en die tegenwoordig in het kabinet van den Koning bewaard worden. Het yvoor zit in de mynen, met eenige tanden, beenderen, enz.

No. MIII. *Versteend yvoor dat in turkoois-steen veranderd is.*

Men ziet nog zeer duidelyk het maakzel van het yvoor aan deze versteende stukken, aan welken de werking van het vuur eene blaauwe kleur gegeeven heeft. Daar zyn 'er die deze kleur in minder dan twee of drie uuren aanneemen; voor anderen worden 'er vier of vyf uuren vereischt; men maakt dezelve van langzaamerhand heet, om te maaken dat zy niet springen: indien men dezelve te lang aan het vuur laat bloot gesteld, verdwynt het blaauw, en volgt daar zomtyds eene lelyke tint geelagtige of zwarte kleur op. De Persische Turkooizen aan het vuur bloot gesteld zynde, verliezen ook hunne blaauwe kleur in minder dan een kwartier uurs. De Hr. DE REAUMUR verhaalt in de Mémoires onder het voorgaand Artikul aangehaald de behandelingen welke men volgt om de blaauwe kleur aan de turkoois-myn van Languedoc te geeven; hy gelooft dat die kleur koomt van de punten, de aders en kleine banden en van eene zwartagtig blaauwe kleur, welke men in de zelfstandigheid van dien myn gewaar wordt, en dat deze de bewaarplaatsen zyn van eene blaauwe kleur die donker genoeg is om daar eene ligter tint van aan den geheelen steen van over te doen. De turkooizen van Languedoc zyn niet zeer veel minder dan de Oostersche, volgens het gevoelen van den Hr. DE REAUMUR; hy deedt verscheiden van de turkooizen van Languedoc door een Juwelier bewerken, die groote verscheidenheden in derzelver hardheid, polystzel en kleur vondt; hy oordeelde 'er eenigen den naam van *oude Rots-turkooizen* waardig. BERGUEN beweert dat het blaauw van onze turkooizen duurzaamer is dan dat van de Persiaansche; het is zeker dat die twee steenen verschillende zyn, want het sterkwater, en het *aqua regis* ontbinden de turkooizen van Languedoc, terwyl het sterk water geen kragt heeft op die van Persie; het *aqua regis* maakt dezelve tot een soort van witagtige pap.

No. MIV. *Een stuk van den slagtand van een olyfant tot een keisteen versteend*

Dit stuk heeft vyf duimen negen lynen omtreks, en omtrent zes duimen en een halven lengte, het is dwarsch door gezaagd geworden; de beide vlakken van die doorsneede hebben een zo fraai polystzel aangenoomen als dat hetwelk

de agaaten en de andere fyne fteenen aanneemen. Dat verfteende yvoor heeft de hardheid en het gewigt van den keifteen; deszelfs fchorfch gelykt ook naar dien van een keifteen wanneer hy uit den grond gehaald wordt. Men hadt dit ftuk altyd voor eenen verfteenden brok hout aangezien; ook ziet men daar wezendlyk het hart en eenige voorkomens van het maakzel van hout aan; maar ik heb zeer duidelyk de korrels van het yvoor op de vlakten der doorfneede, waarvan reeds melding gemaakt is, onderfcheiden; men ziet daar ook zeer onderfcheidenlyk de kromme vezels aan, die in eenen ftrydigen zin gerigt zyn, en die door malkanderen te kruiffen ruiten maaken; men wordt ook dit maakzel aan de beide einden van dit ftuk flagtand gewaar, die in verfchillende rigtingen zyn afgebrooken.

No. MV. *Een flagtand van een olyfant, in de gedaante van een trompet bewerkt.*

Dit ftuk heeft twee voeten en zeven duimen lengte, vier duimen middellyns aan het wyde eind, en flegts elf lynen aan het naauwe, onder eenen rand waardoor hetzelve geëindigd wordt. De mond of de opening van boven is op twee duimen afftands van dat eind geplaatft; dezelve heeft eenen duim lengte en zeven lynen breedte aan haare randen; de zydelingfche randen hebben zeven duimen hoogte, en zyn indiervoege geboogen dat de grond geene twee lynen breedte heeft; de wanden van het onderft eind van dien mond buigen naar om laag, en geleiden naar eene opening die gemeenfchap heeft met de holligheid van den trompet; deze holligheid volgt de kromte van den flagtand en ftrekt zig tot aan deszelfs dikke eind uit, dat geheel open is. Men heeft om dit ftuk te verfieren daar eenige dwarfche lynen en kleine kringen op uitgefneeden, die zwart geverwd zyn.

No. MVI. *Een ftuk van een flagtand in verfchillende rigtingen door gefneeden.*

Dit is het voorfte gedeelte van een flagtand; hetzelve is vyftien of zeftien duimen lang, heeft elf duimen omtreks aan het dikke eind, en flegts drie duimen aan het dunne. De beide einden zyn dwarfch afgezaagd geworden; daarenboven ziet men nog aan hetzelve eene doorfneede in de lengte die zig over het dikfte gedeelte ter lengte van byna vyf duimen uitftrekt; de vlakken van die verfchillende doorfneeden zyn glad; men ziet daar het maakzel van het yvoor aan, en deszelfs zaad of korrels, die zig zeer duidelyk op de dwarfche doorfneede vertoonen. Dit ftuk beftaat uit drie deelen, die door de doorfneeden gefcheiden zyn, en met fcharmeren aan malkanderen vaftgemaakt. Schoon dit ftuk flagtand in Siberien gevonden is, van waar hetzelve door den Hr. DE L'ISLE voor het kabinet is medegebragt, is deszelfs yvoor gaaf, van dezelfde kleur als dat van den flagtand onder No. DCDXCVI bygebragt.

No. MVII. *Groen yvoor.*

Dit ftuk is het eind van een flagtand; het vlak der doorfneede heeft flegts eenen duim zeven lynen in zynen grootften middellyn. Dit vlak is van eene witte of witagtige kleur om het hart, en in den omtrek ter dikte van omtrent eene lyn; al het overige is van eene olyfagtige kleur, waar van de geelagtige tint byna geheel de overhand heeft op de groenagtige. De olyfkleur van verfcheiden brokken van dien flagtand heeft haaren ftand gehouden zo lang de-

zelve op eene frifche plaats in het water of zelfs in moutwyn bewaard zyn geworden; maar zo dra men dezelven aan de warme lugt heeft bloot gefteld, hebben zy langzaamerhand hunne olyfkleur, en zelfs hunne witte kleur verlooren. Het ftuk dat onder het tegenwoordig nommer wordt bygebragt, wordt in moutwyn bewaard.

No. MVIII. *Fraai yvoor van eenen grooten flagtand gehaald.*

Dit yvoor maakt eene fneede of plaat van vyf of zes lynen dik, derzelver gedaante is die van een ovaal, welker grootfte middellyn van vyf duimen negen lynen is, en de kleine van vyf duimen en eene lyn. Deze fneede heeft zynen natuurlyken fchorfch die zwart is, derzelver beide vlakken zyn glad; men ziet daar alle de kentekenen van het yvoor aan, die in de befchryving van den olyfant zyn opgegeeven, en zelfs eenige witte vlakken waaraan de werklieden den naam van *vlammen* geeven. Indien men den omtrek van deze fneede met dien der flagtanden van het geraamte vergelykt dat onder nommer DCDLXXXVII is bygebragt, mag men daar uit befluiten dat de olyfant, die den flagtand hadt, waarvan deze fneede genoomen is, meer dan twaalf voeten hoog was, ingevalle de aanwafch der flagtanden in dikte geëvenredigd zy aan die van het dier in hoogte.

No. MIX. *Yvoor waarvan de korrels zig niet duidelyk vertoonen, en welker aanwas zeer onregelmaatig geweeft is..*

Dit ftuk beftaat in eene fneede die ten naaften by ovaal en drie lynen dik is; de groote middellyn bedraagt drie duimen drie lynen, en de kleine twee duimen vyf lynen. Het hart zit op verre na niet in het midden van die plaat, ook maaken verfcheiden van de buitenfte laagen flegts gedeelten van ovaalen. Daar is reden om te gelooven dat de flagtand aangedaan en afgefleeten was ter plaatfe alwaar de laagen zyn afgebrooken. De olyfanten verflyten hunne flagtanden door dezelve tegen harde lighaamen aan te wryven, en wanneer men die opzamelt welke men hier en daar op den grond verfpreid vindt, flyt men dezelve ook af door hen langs den grond voort te flepen, na dezelven aan een touw vaftgemaakt te hebben.

No. MX. *Wit yvoor.*

Dit yvoor maakt eene fneede omringd van zynen natuurlyken fchorfch, die van eene geelagtige kleur is met zwart gevlakt; deze fneede is van eene ovaale en regelmaatige gedaante, waarvan de groote middellyn drie duimen en zeven lynen lengte heeft, en de kleine drie duimen en eene lyn; deszelfs korrels zyn duidelyk getekend, en deszelfs kleur van een fraai wit: deze fneede en de twee anderen onder de twee vorige nommers bygebragt zyn dwarfch van de flagtanden afgenoomen; zy zyn alle plat op haare beide vlakten.

No. MXI. *Yvoor met grove korrels.*

Dit ftuk is een gedeelte van eene fneede die dwarfch van den flagtand is afgenoomen; deszelfs korrels zyn zo duidelyk dat zy op verfcheiden plaatfen fchynen uitteftecken.

No. MXII. *Eene plaat yvoor uit de lengte van den flagtand gefneeden.*

De lengte en de breedte van die plaat zyn van omtrent vyf duimen; dezelve heeft flegts eene of anderhalve lyn dikte; men ziet dwarfch door de half doorfchynendheid van het yvoor en op deszelfs beide vlakten die gepolyft

zyn, de golven welke deszelfs vezels maaken, en men wordt regte lynen gewaar die in de lengte loopen op de vlakte der doorsneede van den schorsch die de beide zyden van deze plaat eindigt.

No. MXIII. *Yvoor met geel gevlakt.*

Dit is eene plaat ook uit de lengte van den slagtand gesneeden; zy is bezaaid met kleine vlakjes, aan welke de werklieden den naam van *vlammen* geeven; daar zyn 'er verscheiden die niet door den plaat heen dringen, schoon dezelve geene lyn dikte heeft.

No. MXIV. *Yvoor dat weggevreeten is.*

Dit stuk maakt eene ovaale plaat van vyf lynen dikte, en van vyf duimen lengte over haare grootste middellyn; dezelve is dwarsch van den slagtand af genoomen ter plaatse van de holligheid van dezen tand; want daar is een gat in deze plaat, dat op verre na niet in het midden zit, het geen doet zien dat de groei van dit yvoor zeer onregelmaatig geweest is; hetzelve is ook zeer gebrekkig geweest; want daar is een plek aan van vier duimen lang en byna eenen duim breed, op welke het yvoor van eene zeer slegte hoedaanigheid is, en van een zeer ongewoon maakzel; dat gedeelte van de plaat is omringd van een gaaf yvoor en is daar voor een gedeelte van gescheiden door eene spleet die dwarsch door de sneede heenloopt. Daar zyn ook aan het gebrekkige gedeelte holligheden, welker wanden met knobbeltjes en punten bezet zyn. Deze sneede is glad op de beide vlakten; derzelver schorsch heeft geelagtige en bruine kleuren.

No. MXV. *Beenuitwasch van den slagtand van een olyfant.*

Deze beenuitwasch is byna zeven duimen en een halven lang, dezelve is zeer dun en puntig aan het eind; hy is slegts agt lynen over zyne grootste breedte, die by den wortel is, groot; en slegts vier lynen dik; hy is bezet met punten en knobbels; deszelfs kleur is rosagtig. Men heeft denzelven in de holligheid van een slagtand gevonden, en men heeft hem op eenigen afstand van zynen wortel doorgesneeden met den slagtand door te zaagen; men heeft de twee stukken by elkanderen gevoegd. Men ziet aan de doorsneede dat de kleur van de inwendige zelfstandigheid van dien beenuitwasch geelagtig is; men wordt daar ook geen blyk van het maakzel van het yvoor aan gewaar, maar alleenlyk de voetspooren van verscheiden vereenigde bolletjes, het geen de uitvating van eenig vogt aanduidt.

No. MXVI. *Ander beenuitwasch van het yvoor.*

Dit stuk is zeer groot in vergelyking van dat, hetwelk onder het voorgaand nommer is bygebragt; want het is twee of drie duimen breed, en heeft anderhalven duim in zyne grootste dikte; deszelfs lengte bedraagt slegts drie duimen en een halven. Deszelfs zelfstandigheid is van denzelfden aart, heeft dezelfde kleuren en hetzelfde voorkoomen als de andere beenuitwasch: het is byna bedekt met knobbeltjes van verschillende grootten; het schynt uit vereenigde knobbeltjes zaamgesteld te zyn; maar men ziet derzelver doorsneede ter plaatse alwaar dit stuk door gezaagd is geworden.

No. MXVII. *Een stuk yvoor waarin een snaphaans kogel bevat is.*

Dit stuk wordt aan de eene zyde geëindigd door den schorsch van den slagtand, en aan de andere door de wanden van deszelfs holligheid. Het heeft vier

vier duimen en een halven lengte, twee duimen dikte aan het eene eind tusschen den schorsch van den slagtand en de wanden van deszelfs holligheid, en twee duimen eene lyn en eene halve aan het ander eind. Dit stuk aan het dikste eind doorzaagende verdeelde men een yzeren kogel in tweeen, die vyf of zes lynen middellyns heeft, en waarvan de eene helft beslooten zit in de doorsneede van het stuk waarvan wy hier spreeken, op vyf lynen afstand van de buitenste wanden van den slagtand. Men heeft het stuk yvoor agter den kogel opengespouwen; men ziet door middel van die doorsneede dat de kogel geroest is; men ziet ook dat de zelfstandigheid van het yvoor geweeken en zamengedrukt is, tot op zeven lynen onder den kogel, en dat het eenen knobbel gemaakt heeft die niet overeenkomstig is met het natuurlyk maakzel van het yvoor, en die enkeld door de kragt van den kogel veroorzaakt is, want daar is eene voeg rondom dien knobbel. Het stuk yvoor dikker zynde aan het eind waarin de kogel zit dan aan het ander, is het zeker dat de kogel aan den kant van het dikke eind van den slagtand, en de knobbel naar deszelfs punt toe zat, dat is te zeggen, naar deszelfs voorste eind toe. De olyfant is dus van agteren geschooten geworden, en de kogel is in den slagtand ingegaan. Aan het gedeelte dat tusschen het stuk zat dat ik beschryf en het kaakbeen van het dier: de andere helft van den kogel is in dat deel blyven vastzitten, waaraan ook de blyken van deszelfs ingang moeten zyn. Het uitwerkzel dat de kogel op het yvoor heeft voortgebragt bewyst dat deszelfs zelfstandigheid minder breekbaar is dan die der beenderen; dat hetzelve na door den kogel geschokt, zamengedrukt en op een gezakt te zyn, het nieuwe sappen ontvangen heeft; dat het de gedaante van een knobbel heeft aangenoomen door eene eelt te maaken, en dat by gevolge de olyfant eenen zekeren tyd geleefd heeft na den schoot ontvangen te hebben. Deze kogel is in dit stuk yvoor in het Laboratorium van den Koning gevonden; zyne Majesteit oordeelde dat het eene plaats verdiende in zyn kabinet van de natuurlyke Historie, en beval dat het daar weder in geplaatst moest worden.

N°. MXVIII *De spruit van een agtertand van het bovenst kaakbeen van een olyfant.*

Dit stuk koomt in de regterzyde van het bovenst kaakbeen van het geraamte van den olyfant onder N°. DCDLXXXVII bygebragt; deszelfs beschryving maakt een gedeelte van die van den olyfant.

N°. MXIX. *De eerste baktand van het bovenst kaakbeen van een jongen olyfant.*

N°. MXX. *De eerste baktand uit het onderst kaakbeen van een jongen olyfant.*

Deze tand, en die van het voorgaand nommer koomen uit de linker zyde der kaakbeenderen van den jongen olyfant onder N°. DCDLXXXIII bygebragt; zy hebben omtrent twee duimen lengte, van voren naar agteren gemeeten, eenen duim breedte, en twee duimen hoogte; men heeft melding gemaakt in de beschryving van den olyfant van het getal der plaaten waaruit zy zyn te zamengesteld.

N°. MXXI. *Een baktand van een olyfant.*

Deze tand is naar het schynt de eerste van de regter zyde des bovensten

kaakbeens; dezelve is ten naasten by van de eigen grootte als die welke daaraan beantwoordt in het geraamte onder N. DCDLXXXVII bygebragt.

N°. MXXII. *Andere baktand van een olyfant.*

De lengte van dien tand is van agt duimen en agt lynen, dezelve is drie duimen en drie lynen breed, en vier duimen en een halven hoog van de basis af tot aan het eind van de wortels, op de hoogste plaats van den tand gemeeten, die deszelfs agterst gedeelte is. Het schynt dat deze tand de tweede was van de regter zyde des bovensten kaakbeens: de basis is door de wryving van het kaauwen byna tot onder haar agterst gedeelte afgesleeten. Als men dezen tand vergelykt met dien die daar mede overeenkoomt in het geraamte onder N°. DCDLXXXVII bygebragt, heeft men reden om te denken dat dezelve van een olyfant is van negen voeten drie duimen hoogte; dezelve is van eene bruine kleur, die aantoont dat hy onder den grond geleegen heeft; de deelen die niet van verglaaszel zyn, zyn daaraan bedorven; zy zyn wryfbaar, en veranderen door het sterk water. Deze tand bestaat uit veertien plaaten, en weegt zes ponden.

N°. MXXIII. *Andere tand van een olyfant.*

Deze tand schynt de tweede van de linker zyde te zyn uit het bovenst kaakbeen; dezelve is langer en hooger dan de voorgaande; want hy is negen duimen tien lynen lang, zes duimen agt lynen hoog, en slegts drie duimen twee lynen breed. Deszelfs grootste hoogte is in het midden, omdat de basis slegts op de helft van haare lengte door de wryving van het kaauwen is afgesleeten, gelyk de tand die met denzelven overeenkoomt in het geraamte onder N°. DCDLXXXVII bygebragt. Het verschil van lengte dat tusschen deze beide tanden plaats heeft, doet vermoeden dat de grootste van een olyfant koomt van tien voeten zes duimen hoogte; dewyl de basis van dezen tand slegts op de helft van haare lengte afgesleeten is, heeft men rede om te denken dat deze olyfant minder in jaaren gevorderd was dan die welke den tand hadt onder het voorgaand nommer bygebragt, nadien die tand aan de basis byna over haare geheele lengte afgesleeten is, maar indien dit zo ware zoude de jongste olyfant eenen voet drie duimen hooger geweest zyn dan de oudste; het geen tegenstrydig zoude voorkoomen, indien men niet wist dat de olyfanten onder verschillende lugtstreeken meer of minder groot worden. De tand waarvan wy hier spreeken is ten naasten by in denzelfden staat als die van het voorgaand nommer; dezelven bestaat ten minsten uit twee-en-twintig plaaten, waarvan eenigen losgegaan en gebrooken zyn. Schoon 'er eenige gedeelten van die plaaten weg zyn, weegt die tand agt ponden en een halven.

N°. MXXIV. *Stukken van den tand van een olyfant.*

Daar zyn onder deze stukken vyf byna geheele plaaten, zy hebben tot drie duimen tien lynen breedte, en agt duimen eene lyn lengte; als men de breedte van deze plaaten met de dikte van den breedsten tand van het geraamte vergelykt, dat onder N°. DCDLXXXVII is bygebragt, mag men besluiten dat deze stukken tanden van een olyfant koomen van elf voeten elf duimen hoogte; zy zyn door hun verblyf in den grond nog meer veranderd dan de tand van het voorgaand nommer; men ziet daar zeer fraaie takschietingen aan van eene zwarte kleur, en eenige voorkoomens van oker. Deze stukken en de bei-

de tanden van de twee voorgaande nommers zyn door den Hr. DE L'ISLE uit Siberien medegebragt.

No. MXXV. *Stukken van eenen olyfantstand.*

Dit ſtuk van den tand heeft twee duimen en een halven dikte, ſchoon het ſchynt dat hetzelve in den grond gezeeten heeft, deszelfs verſcheiden zelfſtandigheden zyn weinig aangedaan.

No. MXXVI. *Ander ſtuk van een olyfanstand.*

No. MXXVII. *Ander ſtuk van een olyfantstand.*

Het ſchynt dat dit ſtuk van den tweeden baktand der linker zyde van het bovenſt kaakbeen koomt, en dat het ſtuk onder het voorgaand nommer bygebragt van den tweeden tand der regter zyde van hetzelfde kaakbeen koomt; zy hebben elk drie duimen en eene lyn breedte. Men heeft ze beiden te Girard-en-Brie gevonden, een myl van Creci af, in een zandmyn op tien voeten diepte; zy hebben eene gryze kleur, derzelver zelfſtandigheden zyn zeer veranderd; zy kleeven aan de tong, en zyn vatbaar voor de werking van het ſterk water, het verglaaszel is aan den binnenkant van den tand gaaver dan aan den buitenkant.

No. MXXVIII. *Een olyfantstand.*

Deze tand ſchynt de tweede van de linker zyde des onderſten kaakbeens; dezelve is agt duimen lang, twee duimen negen lynen dik, en vyf duimen vier lynen hoog; dezelve weegt vier ponden dertien oncen en twee drachmen; deszelfs oppervlakte is in den grond veranderd geworden; maar de inwendige zelfſtandigheid ſchynt in den natuurlyken ſtaat te zyn; dezelve beſtaat uit twaalf of dertien plaaten, daar zyn 'er tien die aan de baſis van den tand door de wryving van het kaauwen zyn afgeſleeten.

No. MXXIX. *Andere olyfantstand.*

Deze tand is klein en naar het ſchynt een der voortanden. Het verglaaszel van denzelven is gaaf, doch de andere zelfſtandigheid is weggevreeten of bedorven.

No. MXXX. *Een zeer klein ſtuk van een olyfantstand.*

Dit ſtuk is ſlegts een zeer klein ſtuk van een verſteenden tand; het is zeer hard; men heeft hetzelve by de zee van Oural gevonden.

No. MXXXI. *De ſpruit van een olyfantstand.*

Dit ſtuk beſtaat uit negen plaaten, waarvan de grootſten vyf duimen negen lynen lengte, en drie duimen vier lynen breedte hebben; deze plaaten zyn zeer hard, maar de tuſſchenruimten die dezelven van een ſcheiden zyn vol aarde; dit ſtuk is aan het kabinet gezonden door den Hr. DE CHAMPEL, Prokureur Generaal van Metz.

No. MXXXII. *Een ſchouderblad van een olyfant.*

Dit ſchouderblad is niet geheel, maar als men het geen dat daarvan overig is vergelykt met dat hetwelk met hetzelve overeenkoomt aan het geraamte onder No. DCDLXXXVII bygebragt, kan men op geenerlije wyze twyfelen of het is een ſchouderblad van de linker zyde van een olyfant. Dit geknotte been heeft nog twee voeten drie duimen lengte, van den grond der panswyze holligheid tot aan het ander eind gemeeten dat niet geheel is; het gedeelte dat voor den doorn zit en dat de voorſte zyde maakte is weg, en de helft is niet

overig van het gedeelte dat agter den doorn zit, en dat den hoek en de agterste zyde en een groot stuk van de basis maakte: de punt van den doorn en deszelfs uitsteekzel bestaan niet meer, maar het lighaam van den doorn, de hals en het hoofd van het schouderblad zyn geheel. Dit been is in den grond gevonden ter diepte van twee voeten in een zeer oud bosch dat in Bourgonje ligt, drie mylen voorby Challon-sur-Solane, naar den kant van Tournus. De Hr. GEOFFROY, lid van de Koninglyke Akademie der Weetenschappen, aan wien het was toegezonden, vertoonde het aan deze vergadering, en schonk het daarop aan het kabinet van den Koning. Men heeft daar melding van gemaakt in de Historie dezer Akademie voor den jaare 1743, *page* 49. De Hr. DE MAIRAN heeft gedagt dat dit been in zyn geheel twee voeten en een halven lang zoude zyn, en als men die lengte met die van het schouderblad van den olyfant uit de diergaarde van Versailles vergelykt; besluit hy daaruit dat de olyfant aan welken dit opgegraaven schouderblad behoord heeft, tien voeten en drie duimen hoogte hadt. De zelfstandigheid van dat been heeft geene groote verandering in den grond ondervonden, en daar alleenlyk eene bruine kleur in aangenoomen; dezelve kleeft een weinig aan de tong.

N°. MXXXIII. *Een schouderbeen of armbeen van een olyfant.*

Dit been heeft twee voeten zeven duimen en tien lynen lengte; de voegen der uitsteekzels zyn daar wel op getekend; het gelykt volmaakt in gedaante, naar het schouderbeen van de regter zyde aan welk het beantwoordt aan het geraamte onder N°. DCDLXXXVII bygebragt; en als men de grootten van deze twee beenderen vergelykt, mag men daar uit besluiten dat de olyfant waartoe dit been behoorde, agt voeten vier duimen hoog was. De Hr. DE L'ISLE heeft dit been van de stad van Berezoas aan den Irtisch, uit de noordelyke provintien van Siberien medegebragt. Het heeft eene bruine kleur en kleeft een weinig aan de tong, maar deszelfs zelfstandigheid is niet meer veranderd dan die van het zo even gemeld schouderblad.

N°. MXXXIV. *Een dyebeen van een olyfant.*

Dit dyebeen is door den Hr. DE L'ISLE uit Siberien mede gebragt, met het schouderbeen van het voorgaand nommer, men heeft het ook in den grond gevonden, maar het kleeft minder aan de tong, en heeft eene gryze kleur; het is over zyne lengte gespleeten, en deszelfs bovenste uitsteekzel is afgebrooken; de zamenvoeging van dat van het onderst eind is zeer duidelyk. Indien dit been geheel was, zoude deszelfs lengte drie voeten en vyf duimen bedraagen; deszelfs breedte, boven de graat van de buiten zyde en van deszelfs middelst onderst gedeelte gemeeten, is van vyf duimen agt lynen. Als men die afmeetingen vergelykt met die van het linker dyebeen van het geraamte onder N°. DCDLXXXVII bygebragt, ziet men dat het tegenwoordige daar niet van verschilt dan daarin dat het naar evenredigheid breeder is, maar dit verschil koomt van dat van den ouderdom; want men weet dat de beenderen een weinig meer in de dikte dan in de lengte groeien naar maate de ouderdom toeneemt. Ik heb in eene Mémorie in den jaare 1762 aan de Koninglyke Akademie der Weetenschappen voorgeleezen (*o*), doen zien dat

(*o*) *Mémoires sur des os & des dents remarquables par leur grandeur.*

dit verschil van evenredigheden zeer duidelyk is in de beenderen van den olyfant, in verschillende ouderdommen beschouwd; dezelfde onevenredigheid kan ook van de kunne koomen; de beenderen van de mannetjes zyn dikker dan die van de wyfjes, ten minsten onder de viervoetige dieren. Wy weeten dat het boven aangehaald geraamte van een wyfjes olyfant genoomen is; maar men weet niet van welk eene kunne de olyfant was aan wien het dyebeen behoord heeft dat in Siberien gevonden is. Dit dyebeen weegt agt-en-dertig ponden zes oncen en eene halve; zonder uitsteekzel, terwyl dat van het geraamte slegts tien oncen en drie vierde weegt.

N°. MXXXV. *Ander dyebeen van een olyfant.*

Dit been is een weinig korter dan het dyebeen in Siberien gevonden, en onder het voorgaand nommer bygebragt, want het is slegts drie voeten vier duimen en negen lynen lang, maar deszelfs breedte is van zes duimen en agt lynen; dus is het naar evenredigheid veel breeder dan het dyebeen uit Siberien; deze onevenredigheid is zo groot dat zy dit been tot nu toe onkenbaar gemaakt heeft, schoon het in alle andere opzigten, wat de uitwendige gedaante en het inwendig maakzel betreft, naar het dyebeen van het geraamte gelykt dat onder N°. DCDLXXXVII bygebragt is. Het verschil van breedte, dat ontzachelyk is, schynt genoegzaam te zyn om dit been aan een ander dier toe te schryven dat grooter zoude moeten zyn dan de olyfant; maar gelyk men 'er geen grooter kent, moest men zynen toevlugt neemen tot den zogenaamden Mammout; dit verdigte dier is in de noordelyke landen uitgedagt, alwaar men zeer dikwils beenderen, tanden en slagtanden van olyfanten vindt. Daar zyn weinig lieden die olyfanten van het groote slag gezien hebben, en het is niet altyd genoeg 'er gezien te hebben om een juist denkbeeld te krygen van de ontzachelyke grootte van derzelver slagtanden, tanden, en andere gedeelte; de geheele massa van het dier doet dezelve minder groot schynen dan zy het zouden schynen indien zy van het overige des lighaams waren afgescheiden; wanneer men dezelve dus nu en dan in landen vindt alwaar geene olyfanten zyn, is men verbaasd van zulke groote beenderen te vinden. By gebrek van de kennis der vergelykende ontleedkunde, om derzelver onderscheidende kentekenen te toonen en het dier aantewyzen tot hetwelk zy behooren, geeft men zig aan het vuur zyner verbeelding over; de grootte van die beenderen wordt verbaazend en schynt die van alle bekende dieren te overtreffen. Men is ook in die dwaaling vervallen ten opzigte van den slagtand van een olyfant, onder N°. DCDXCVI bygebragt, gelyk ook omtrent het dyebeen waarvan wy hier spreeken. Als men dit been en het dyebeen van Siberien met dyebeenderen van volwassche menschen vergelykt, heb ik gezien dat het verschil van breedte niet grooter is tusschen die olyfants beenderen dan tusschen menschen beenderen. Men zoude ook de oorzaak van dat verschil van breedte in het verschil van kunne moogen zoeken, indien het dyebeen uit Siberien, dat het minst breed is, van een wyfjes olyfant kwam, en zo het dyebeen waarvan wy hier spreeken, en dat het breedste is, van een mannetjes olyfant ware, gelyk 'er alle reden is om zulks te denken (*p*). Dit dyebeen

(*p*) *Zie de Mémoires de l'Académie des Sciences, année 1762.*

weegt negen-en-vyftig ponden; men heeft ons gezegd dat het in den Jaare 1739 in Kanada gevonden was. Zie hier wat wy daar van weeten uit eene aantekening welke de Hr. FABRY ons ten dien opzigte gegeeven heeft. „ De Hr. „ de Baron DE LONGUEIL trok uit Kanada met eene groote party Franſchen „ en Wilden om zig met den Hr. DE BIENVILLE aan de Miſſiſippi, op eene „ vaſtgeſtelde plaats te gaan vereenigen om de Chikachas Wilden te gaan be- „ ſtryden. De Hr. DE LONGUEIL in plaats van den gewoonen weg van de „ engte te gaan, maakte eenen omweg van vyf mylen by het uitkoomen van „ het meir Evie, en trok met zyne Kanoes de rivier Oïo af tot aan derzelver „ uitwatering in de Miſſiſippi, vyf-en-dertig mylen onder de Illineezen. Wan- „ neer hy byna half wege in de rivier Oïo was, vonden eenige Wilden die „ rondom het leger jaagden, de beenderen van die groote dieren op den oever „ van een moeras. Zy bragten een dyebeen en ſlagtanden in het kamp te rug „ welke men voor beenderen van een olyfant aanzag, en welke de Hr. DE „ LONGUEUIL in 1740 naar Frankryk overbragt, De Hr. DE LIGNERY, Lui- „ tenant in Kanada, die den Hr. DE LONGUEIL verzelde, heeft een dag ver- „ haal van dien veldtogt gegeeven, in het welk hy de ontdekking der been- „ deren waarvan wy hier ſpreeken, omſtandig heeft opgegeeven". Wy hebben deze beſchryving niet te zien kunnen krygen, en de aantekening welke ik koom by te brengen laat ons eenige twyfeling over, want het ſchynt dat deze beenderen op de oppervlakte van den grond lagen, en niet begraaven waren, het geen moet doen vermoeden dat zy wel van elders derwaards zouden hebben kunnen gebragt worden: maar wy hebben een van die ſlagtanden met het dyebeen waarvan hier geſprooken wordt. De beſchryving van dezen ſlagtand is onder N°. DCDXCVIII bygebragt; deszelfs aart is niet twyfelagtig, men herkent zeer onderſcheidenlyk in deszelfs zelfſtandigheid de kegelagtige en eigen middelpuntige laagen van de ſlagtanden van den olyfant, benevens het maakzel en de korrels van het yvoor. Het vinden van dezen ſlagtand by het dyebeen zoude reeds doen vermoeden dat het evenens als deze van een olyfant koomt, maar de gelykenis welke dit been met het dyebeen uit het geraamte van den olyfant heeft, levert daar een bewys van op. De Hr. DU HAMEL, lid van de Koninglyke Akademie der Weetenſchappen, heeft ons gezegd dat de Hr. DE LONGUEIL in 1740 ook zeer groote baktanden hadt mede gebragt, die insgelyks in Kanada gevonden waren, miſſchien by den ſlagtand en het dyebeen waarvan ik hier melding koom te maaken. Deze tanden hebben niet een kenteken van die der olyfanten, maar zy hebben veel overeenkomſt met die van den hippopotamus; dus is 'er reden om te denken dat zy van dat dier kunnen koomen; want men kan niet wel vermoeden dat deze tanden van denzelfden kop als de ſlagtand gekoomen zyn, of dat zy een gedeelte gemaakt hebben van het eigen geraamte als waarvan het dyebeen is, daar wy hier melding van maaken; als men zulks onderſtelt, zoude men ook een onbekend dier moeten onderſtellen dat gelyke ſlagtanden aan die van den olyfant zoude hebben, en baktanden die overeenkomſtig waren met die van den olyfant (q).

(q) *Zie de Mémoires de l'Académie Royale des Sciences, année 1762.*

No. MXXXVI. *Stukken van het dyebeen van een olyfant.*

Daar is niet dan het onderste eind van dit dyebeen dat geheel zy; men ziet door deszelfs maakzel dat het van de regter zyde is, en men ziet ook door de dikte van dat eind dat dit dyebeen ten naasten by dezelfde grootte hadt als dat hetwelk by No. MXXXIV is bygebragt; de stukken waarvan wy hier spreeken, zyn door den Hr. DE L'ISLE uit Siberien medebragt geworden; zy hebben eene bruine kleur; derzelver zelfstandigheid breekt ligtelyk en kleeft op de tong; deze hoedaanigheden en deze kleur koomen van het verblyf dat deze beenderen in den grond gemaakt hebben.

No. MXXXVII. *Andere stukken van olyfantsbeenderen.*

Deze stukken zyn niet groot genoeg om de beenderen te doen kennen waarvan zy een gedeelte maaken. Men heeft dezelve in Siberien by Jaïk gevonden. De Hr. DE L'ISLE heeft dezelve voor het kabinet van den Koning mede gebragt; derzelver zelfstandigheid is sterk aangetast geworden door hun verblyf in den grond; dezelve kleeft sterk op de tong, op zommige plaatsen verbryzelt zy zig tusschen de vingeren; deze stukken van beenderen in verschillende rigtingen gebrooken zynde, ziet men daar het maakzel van hunne sponsagtige en digte zelfstandigheid aan.

No. MXXXVIII. *Steen van een olyfant.*

Het gewigt en de grootte van dezen steen toonen dat dezelve van een groot dier koomt; dezelve weegt agt ponden, vyftien oncen en zes drachmen; hy heeft eene eironde gedaante die een weinig plat is op drie plaatsen die even verre van malkanderen af, en in diervoege geschikt zitten, dat het eirond drie vlakke zyden heeft welker vlakken even wydig zyn aan deszelfs groote middellyn, en drie rondagtige kanten. De groote middellyn is zeven duimen vier lynen en eene halve lang; de kleine middellyn is van vyf duimen en negen tot elf lynen; de oppervlakte van dezen steen is of gedeeltelyk grys of geelagtig van kleur, en gedeeltelyk ros of zwartagtig; zy is op verscheiden plaatsen effen en glad, voornamelyk aan de beide einden van het eirond, maar op andere plaatsen heeft dezelve ongelykheden, of men ziet dat de uitwendige laagen vernield of afgebrooken zyn geworden.

DE RHINOCEROS (*).

NA den olyfant is de rhinoceros het magtigst der viervoetige dieren; hy heeft ten minsten twaalf voeten langte van het einde van den muil tot aan 't begin van den staart; zes of zeven voeten hoogte; en de omtrek des lighaams evenaart ten naasten by de langte (*r*). Hy koomt derhalven naby den olyfant in den

(*) RHINOCEROS. *Rhinoceros* in 't Griesch en Latyn. Nota. Schoon de naam van dit dier volkomen Griesch is, was het egter by de Oude Grieken niet bekend. ARISTOTELES maakt 'er geen gewag van; STRABO is de eerste Griekſche, en PLINIUS de eerste Latynsche schryver, die daar van gewaagd hebben; waarschynlyk heeft men den olyfant niet aangetroffen in dat gedeelte der Indiën, daar Alexander was in gedrongen, en alwaar hy eene menigte olyfanten gevonden hadt; want het was niet dan na verloop van drie honderd jaar dat Pompejus de eerste dit dier te Rome deedt zien.

Rhinocerote in 't Italiaansch; *Abada* by de Portugeezen, volgens LINSCHOT, *Navig. in Orient. part.* II. Francfordii 1599. pag. 44. *Abada* in de Indiën en op Java, volgens BONTIUS *Ind. Orient.* pag. 50. *Abada* in Bengalen en te Patana, volgens den Vader PHILIPPUS Lyon 1669. pag. 371. en volgens de Hollandsche Reizigers. Amst. 1702. tom. I. p. 417. *Chiengtuenden* in 't Persiaansch volgens PIETRO DELLA VALLE vol. IV. pag. 245. *Elkerkedon* in 't Persiaansch volgens CHARDIN, het geen betekent *Hoorn-draager*, Amst. 1711. *tom* III. *pag.* 45. *Aron-Harisi* volgens THEVENOT *Relation de divers voyages*, *Paris* 1696. *pag.* 10. *De la description des animaux & des plantes des Indes*, enz.

Rhinoceros PLIN. *Hist. nat. lib.* VIII. *cap.* 20.

Rhinoceros nat. History of the Rhinoceros by Dr. PARSONS, *Phil. Trans.* N°. 470. *année* 1743. *pag.* 523. alwaar men ook drie figuuren van dit dier ziet, waarvan het mannetje in 1739. en het wyfje in 1741. te Londen is geweest.

Le Rhinoceros, *Notes de M. de* MOURS, *traduct. françoise des Transact. Philos. année* 1743. alwaar men eene zeer goede figuur van dit dier ziet, onder 't opzigt van den Hr. MOURS gegraveerd.

Rhinoceros a ῥις & κερας *Nasicornis Catelani*; *Abada*, *Noemba*, *Javensibus*; *Elkerkedon Persis*; *Tuabba*, *Nabba*, *Cap. Bonæspei. Nosorozec*, *Zebati*, *Polonis* .... *Gomala*, *Indis*, *Naseborn.* KLEIN *de Quadrup. pag.* 26. enz. Nota. De Hr. KLEIN heeft met naauwkeurigheid verscheiden stukken tot de Historie en Beschryving van dit dier betreklyk, verzameld, en heeft de figuuren van een dubbelen hoorn gegeeven, *Plaat II.*

The Rhinoceros. Gleanings of natural History by GEORGE EDWARDS, London 1758. pag. 24. Plaat om laag geteekend met N°. 221. De figuur is zeer goed en is in 1752. naar een levend dier gemaakt; het is dezelfde wyfjes Rhinoceros, welken wy hebben gezien en doen afteekenen te Parys in 1749.

(*r*) Ik heb voor my de aanteekening van een Rhinoceros, gemaakt in 1737 door een officier van de *Schaftsbury*, een schip van de Oostindische Compagnie. Die teekening gelykt vry wel naar de myne; het dier stierf onder weg uit de Indiën herwaards koomende; deze officier hadt het volgende onder aan de teekening geschreeven. „ Hy was omtrent „ zeven voeten hoog van den grond tot aan den rug, hy hadt de kleur van een varken, „ dat begint te droogen, nadat het zig in de slyk gewenteld heeft; hy heeft drie hoorne „ hoeven aan yderen voet, de vouwen van het vel plooijen zig agterwaards over malkan- „ deren: men vindt in deze plooijen insekten die daar in nestelen, duizend beenen, scor- „ pioenen, kleine slangetjes, enz. Hy was nog geen drie jaar oud toen hy uitgeteekend „ is;

No. MXXXVI. *Stukken van het dyebeen van een olyfant.*

Daar is niet dan het onderſte eind van dit dyebeen dat geheel is; men ziet door deszelfs maakzel dat het van de regter zyde is, en men ziet ook door de dikte van dat eind dat dit dyebeen ten naaſten by dezelfde grootte hadt als dat hetwelk by No. MXXXIV is bygebragt; de ſtukken waarvan wy hier ſpreeken, zyn door den Hr. DE L'ISLE uit Siberien medegebragt geworden; zy hebben eene bruine kleur, derzelver zelfſtandigheid breekt ligtelyk en kleeft op de tong; deze hoedanigheden en deze kleur koomen van het verblyf dat deze beenderen in den grond gehad hebben.

No. MXXXVII. *Andere ſtukken van olyfantsbeenderen.*

Deze ſtukken zyn niet groot genoeg om de beenderen te doen kennen waarvan zy een gedeelte maaken. Men heeft dezelve in Siberien by Jaïk gevonden. De Hr. DE L'ISLE heeft dezelve voor het kabinet van den Koning mede gebragt; derzelver zelfſtandigheid is ſterk aangetaſt geworden door hun verblyf in den grond; dezelve kleeft ſterk op de tong, op zommige plaatſen verbryzelt zy zig tuſſchen de vingeren; deze ſtukken van beenderen in verſchillende rigtingen gebrooken zynde, ziet men daar het maakzel van hunne ſponsagtige en digte zelfſtandigheid aan.

No. MXXXVIII. *Bezoard-ſteen van een olyfant.*

Het gewigt en de grootte van dezen ſteen toonen dat dezelve van een groot dier koomt; dezelve weegt agt ponden, vyftien oncen en zes drachmen; hy heeft eene eironde gedaante die een weinig plat is op drie plaatſen, die even verre van malkanderen af, en in diervoege geſchikt zitten, dat het eirond drie vlakke zyden heeft, welker vlakken even wydig zyn aan deszelfs groote middellyn, en drie rondagtige kanten. De groote middellyn is zeven duimen vier lynen en een halve lang; de kleine middellyn is van vyf duimen en negen tot elf lynen; de oppervlakte van dezen ſteen is of gedeeltelyk grys of geelagtig van kleur, en gedeeltelyk ros of zwartagtig; zy is op verſcheiden plaatſen effen en glad, voornamelyk aan de beide einden van het eirond, maar op andere plaatſen heeft dezelve ongelykheden, of men ziet dat de uitwendige laagen vernield of afgebrooken zyn geworden.

DE RHINOCEROS (*).

Na den olyfant, is de rhinoceros het magtigst der viervoetige dieren; hy heeft ten minsten twaalf voeten lengte van het einde van den muil tot aan 't begin van den staart; zes of zeven voeten hoogte; en de omtrek des lighaams evenaart ten naasten by de lengte (*r*). Hy koomt derhalven naby den olyfant in den

(*) Rhinoceros. *Rhinoceros* in 't Grieksch en Latyn. Nota. Schoon de naam van dit dier volkomen Grieksch is, was het egter by de oude Grieken niet bekend. Aristoteles maakt 'er geen gewag van; Strabo is de eerste Grieksche, en Plinius de eerste Latynsche schryver, die daar van gewaagd hebben; waarschynlyk heeft men den rhinoceros niet aangetroffen in dat gedeelte der Indiën, daar Alexander was in gedrongen, en alwaar hy eene menigte olyfanten gevonden hadt; want het was niet dan na verloop van drie honderd jaar dat Pompejus het eerste dit dier te Rome deedt zien.

Rhinocerote in 't Italiaansch; *Abada* by de Portugeezen, volgens Linschot, *Navig. in Orient. part.* II. Francfordii 1599. pag. 44. *Abada* in de Indiën en op Java, volgens Bontius *Ind. Orient.* pag. 50. *Abada* in Bengalen en te Patana, volgens den Vader Philippus Lyon 1669. pag. 371. en volgens de Hollandsche Reizigers. Amst. 1702. tom. I. p. 417. *Chiengtuenden* in 't Persiaansch, volgens Pietro della valle, vol, IV. pag. 245. *Elkerkedon* in 't Persiaansch, volgens Chardin, het geen betekent *Hoorn-draager*, Amst. 1711. *tom.* III. *pag.* 45. *Aron-Harisi*, volgens Thevenot, *Relation de divers voyages*, *Paris* 1696. *pag.* 10. *De la description des animaux & des plantes des Indes*, enz.

Rhinoceros. Plin. *Hist. nat. lib.* VIII. *cap.* 20.

Rhinoceros nat. History of the Rhinoceros by Dr. Parsons, *Phil. Transact.* N°. 470. *année* 1743. *pag.* 523. alwaar men ook drie figuuren van dit dier ziet, waarvan het mannetje in 1739. en het wyfje in 1741. te Londen is geweest.

Le Rhinoceros, *Notes de M. de* Mours, *traduct. françoise des Transact. Philos. année* 1743. alwaar men eene zeer goede figuur van dit dier ziet, onder 't opzigt van den Hr. de Mours gegraveerd.

Rhinoceros a ῥις & κερας *Nacricornis Catelani*; *Abada*, *Noemba*, *Javensibus*; *Elkerkedon Persis*; *Tuabba*, *Nabba*, *Cap. Bonæspei. Nozorozec*, *Zebati*, *Polonis*.... *Gomala*, *Indis*, *Nasehorn.* Klein, *de Quadrup. pag.* 26. *enz.* Nota. De Hr. Klein heeft met naauwkeurigheid verscheiden stukken tot de Historie en Beschryving van dit dier betreklyk, verzameld, en heeft de figuuren van een dubbelen hoorn gegeeven, *Plaat II.*

The Rhinoceros. Gleanings of naturel History by George Edwaeds, London 1758. pag. 24. Plaat om laag geteekend met No. 221. De figuur is zeer goed en is in 1752. naar een levend dier gemaakt; het is dezelfde wyfjes Rhinoceros, welken wy hebben gezien en doen afteekenen te Parys in 1749.

(*r*) Ik heb voor my de aanteekening van een Rhinoceros, gemaakt in 1737 door een officier van de *Schaftsbury*, een schip van de Oostindische-Compagnie. Die teekening gelykt vry wel naar de myne; het dier stierf onder weg uit de Indiën herwaards koomende; deze officier hadt het volgende onder aan de teekening geschreeven. „ Hy was omtrent „ zeven voeten hoog van den grond tot aan den rug, hy hadt de kleur van een varken, „ dat begint te droogen, nadat het zig in de slyk gewenteld heeft; hy heeft drie hoorne „ hoeven aan yderen voet, de vouwen van het vel plooijen zig agterwaards over malkanderen: men vindt in deze plooijen insekten die daar in nestelen, duizend beenen, scorpioenen, kleine slangetjes, enz. Hy was nog geen drie jaar oud toen hy uitgeteekend „ is;

den omtrek en zwaarte des lighaams, en zo hy veel kleiner fchynt, is dat, omdat zyne beenen naar evenredigheid veel korter zyn dan die des olyfants; maar hy verfchilt 'er veel van in de natuurlyke hoedanigheden en in vernuft, als hebbende van de natuur niets ontvangen dan 't geen zy vry gemeen aan alle viervoetige dieren fchenkt; van alle gevoeligheid in 't vel beroofd, gebrek hebbende aan handen en onderfcheiden wertuigen voor het zintuig des gevoels; zynde in plaats van een fnuit, alleenlyk voorzien van eene beweegbaare lip, waarin alle zyne middelen van behendigheid beftaan. Hy is van de andere dieren alleenlyk onderfcheiden door zyne fterkte, door zyne grootte, en het aanvallend wapen dat hy op den neus heeft, en dat geen ander landdier heeft. Dit wapen is een zeer harde hoorn, ftevig in zyne geheele lengte, en voordeeliger geplaats dan de hoornen der herkauwende dieren; deze verfterken en beveiligen niet dan de bovenfte deelen van 't hoofd en den hals, terwyl de hoorn van den rhinoceros alle de voorfte deelen van den kop befchermt, en den muil, den mond, en het aangezigt bewaart; zo dat de tyger liever den olyfant, wiens fnuit hy grypt, aantaft, dan den rhinoceros, wien hy niet aan den kop kan koomen, zonder gevaar te loopen, dat hem de buik worde opgereeten; want het lighaam en de leden zyn bedekt met een ondoordringbaar bekleedzel, en dit dier vreeft noch de nagel van den tyger noch dien van den leeuw, noch het yzer, noch het vuur van den jaager. Zyn vel is een zwartagtig leder, van dezelfde kleur als dat van den olyfant, maar dikker en harder; hy is niet gevoelig, gelyk de olyfant, voor 't fteeken van de vliegen; ook kan hy zyn vel niet rimpelen of famentrekken; het is alleenlyk met groote rimpels gevouwen aan den hals, aan de fchouderen en op het kruis, om de beweeging van het hoofd en de beenen gemaklyker te maaken; de beenen zyn zwaar, en eindigen in breede voeten, met drie groote nagels gewapend. Hy heeft den kop naar evenredigheid langer dan de olyfant; maar zyn oogen zyn kleiner, en hy opent dezelve nooit dan ten halven. Het bovenft kaakebeen fpringt voor het onderft uit, en de bovenfte lip heeft beweeging, en kan zig tot zes of zeven duimen verlangen; zy eindigt in een fpits aanhangzel, 't welk aan dit dier meer gemak dan aan andere viervoetige dieren geeft om gras te plukken, en daar kleine bosjes van te maaken, ten naaften by zo als de olyfant met zyn fnuit doet; die fpieragtige en buigzaame lip is eene foort van zeer onvolmaakte hand of fnuit, maar die niet nalaat met kragt aan te vatten, en met behendigheid te taften en te voelen.

„ is; de uitgezette penis verwyderde zig aan het einde in de gedaante van een lely". Ik heb volgens die afteekening de figuur van de penis in een hoek van myn plaat gegeeven; dewyl die afteekening my niet dan door den Hr. Doctor TYSON is toegekoomen, heb ik den Auteur zelven niet kunnen ondervraagen wegens die kwaadaartige infekten, welke hy zegt, dat in de plooijen van het vel op den rhinoceros huisveften; om te weeten of hy daar ooggetuige van geweeft ware, dan of hy het enkel op het verhaal der Indiaanen bergtte. Ik erken dat my dit zeer buiten gemeen voorkoomt. *Glanures d'*EDWARD p. 25. en 26. Niet flegts is dit laatfte ftuk twyffelagtig, maar ook dat van den ouderdom van het dier, met deszelfs grootte vergeleeken; dit koomt ons zelfs valfch voor. Wy hebben een rhinoceros gezien, die ten minften agt jaaren oud was, en die maar vyf voeten hoogte hadt. De Hr. PARSONS heeft 'er een van twee jaaren gezien, die niet hooger was dan een vaers, 't welk men op vier voet of daar omtrent mag rekenen; hoe kon deze, welken wy bygebragt hebben, dan maar drie jaaren oud zyn, zo hy zeven voeten hoogte hadt.

In plaats van die lange yvooren tanden, gelyk de flagtanden van den olyfant, heeft de rhinoceros zyn fterken hoorn, en twee fnytanden in yder kaakebeen; die fnytanden die de olyfant mift, zyn in de kaakebeenen van den rhinoceros zeer verre van malkander; zy zyn elk op zig zelven geplaatft aan ydeien hoek der kaakebeenen, waarvan het onderft vierkant van voren gefneeden is, en daar zyn geene andere fnytanden in dit geheele voorfte gedeelte, dat door de lippen overdekt wordt; maar behalven deze vier fnytanden van voren aan de vier hoeken der kaakebeenen geplaatft, heeft hy daarenboven vier-en-twintig baktanden, zes in ydere zyde der beide kaakebeenen. Zyne ooren zyn altyd regt, zy zyn in gedaante vry gelyk met die van 't varken, alleenlyk zyn zy minder groot naar evenredigheid des lighaams; het zyn de eenigfte deelen waarop hair, of liever borftels zyn, het einde van den ftaart is gelyk die van den olyfant, met een bosje zeer ftevige, en zeer harde en dikke borftels bezet.

De Hr. Parsons, beroemd Geneesheer van London, aan wien de geleerde wereld verfcheiden ontdekkingen in de natuurlyke Hiftorie verfchuldigd is, en aan wien ik zelf myne erkentenis betuig voor de blyken van achting en vriendfchap, waarmede hy my dikwils heeft vereerd, heeft in 1743, eene natuurlyke Hiftorie van den rhinoceros uitgegeeven, waarvan ik het uittrekzel met des te meer vermaak zal mede deelen, omdat alles wat de Hr. Parsons fchryft, my voorkomt groote oplettenheid en veel vertrouwen te verdienen.

Schoon de rhinoceroffen verfcheiden maalen in de Schouwtoneelen van Rome, van den tyd van Pompejus af tot aan dien van Heliogabalus toe, gezien zyn; fchoon 'er in deze laatfte eeuwen verfcheiden in Europa zyn gekoomen, en eindelyk, fchoon Bontius, Chardin en Kolbe, het dier in de Indiën en in Afrika befchreeven hebben, was hy egter zo kwalyk afgebeeld, en zo gebrekkig befchreeven, dat hy niet dan zeer onvolmaakt gekend wierdt, en dat men op het gezigt van die, welke in 1739 en 1741 te Londen kwamen, de dwaalingen of grilligheden van hen, die de figuuren van dit dier hadden uitgegeeven, ligtelyk bemerkte. Die van Albert Durer, die de eerfte is, is de minft overeenkomftige met de Natuur; die figuur is egter door de meefte Natuurbefchouwers overgenoomen, en zommige hebben dezelve nog daarenboven met bygevoegde tooifelen en vreemde fieraaden beladen. Die van Bontius is eenvoudiger en waaragtiger, maar zy is gebrekkig voor zo verre het onderft gedeelte der beenen daar in kwalyk vertoond wordt. Daarentegen vertoont die van Chardin vry wel de plooijen van de huid en van de voeten, maar gelykt voor het overige niet naar het dier. Die van Camerarius is niet beter, even weinig als die welke gemaakt is naar den rhinoceros in 1685 te London gezien, en die in 1739 door Carnitham is uitgegeeven. Die eindelyk, welken men op de oude fteenen van Prænefta en op de penningen van Domitianus ziet, zyn ten uiterften onvolmaakt; maar zy hebben ten minften de gevonden verfierfelen niet van die van Albert Durer. De Hr. Parsons heeft de moeite genoomen van zelf dit dier te teekenen (s), van drie verfchil-

(s) Een onzer bedrevenfte Natuurkundigen de Hr. de Mours, heeft aanmerkingen over dit onderwerp gemaakt, welke wy niet moeten agterlaaten. „ De figuur, zegt hy, van den

lende oogpunten, namelyk van voren, van agteren, en in profil; hy heeft ons insgelyks de uitwendige teeldeelen van het mannetje geteekend, gelyk ook de enkelde en dubbelde hoornen en den ſtaart van de andere rhinoceroſſen, waarvan deze deelen in de Kabinetten van natuurlyke hiſtorie bewaard wierden.

De rhinoceros, die in 1739 te London kwam, was van Bengale gezonden; ſchoon hy nog zeer jong was, als hebbende niet boven de twee jaaren, beliepen de onkoſten van zyne overvoering en van zyn voedzel op byna duizend ponden ſterling; men voedde hem met ryſt, ſuiker, en hooi; men gaf hem dagelyks zeven ponden ryſt met drie pond ſuiker gemengd, 't welk men hem in drie reizen voorzettede; men gaf hem ook veel hooi en gras of groenten, welk hy boven 't hooi verkoos; zyn drank was enkel water, daar hy eene groote hoeveelheid op eenmaal van dronk; hy was van eene ſtille geaartheid, en liet zig over alle de deelen zyns lighaams betaſten; hy wierdt niet kwaad dan als men hem ſloeg, of als hy honger hadt, en in het een of ander geval kon men hem niet ſtillen dan met hem eeten te geeven. Als hy toornig was ſprong hy voorwaards en verhefte zig ſchielyk tot eene groote hoogte, zyn kop

„ rhinoceros, welke de Hr. PARSONS by zyne memorie gevoegd heeft, en die hy zelf naar 't „ leven geteekend heeft, is zo verſchillende van die, welke te Parys in 1749. geteekend is „ naar een rhinoceros, dien toen in de voorſtad St. Germain te zien was, dat men werk zou „ hebben daar hetzelfde dier in te herkennen. Die van den Hr. PARSONS is ſterker, en de „ plooijen van het vel zyn in kleiner getal, minder aangeweezen, en zommige wat anders „ geplaatſt, de kop inzonderheid gelykt geheel niet naar dien van het gemelde dier by ons. „ Daar is niet te twyfelen aan de nauwkeurigheid van den Hr. PARSONS, en men moet in „ den ouderdom en in de kunne dezer twee dieren de reden zoeken van de duidelyke ver- „ ſchillen welken men in de figuuren van het een en het ander bemerkt; die van den Hr. „ PARSONS is geteekend naar een mannetjes rhinoceros, die, welke ik gemeend heb hier te „ moeten byvoegen, is geteekend naar de ſchildery van den beroemden OUDRY, ſchilder „ van de dieren, en die in dezen tak grootelyks heeft uitgemunt; hy heeft in natuurlyke „ grootte, en naar 't leven geteekend den rhinoceros van de voorſtad St. Germain, die een „ wyfje en ten minſten agt jaar oud was; ik zeg ten minſten agt jaar; want in het opſchrift, „ 't welk beneden aan de plaat van CHARPENTIER, die tot tytel heeft, *egte afbeelding van* „ *een levendigen rhinoceros welken men in de voorſtad Saint Germain by Parys ziet*, leeſt men „ dat dit dier drie jaaren oud was, toen het in 1741. gevangen wierdt in de Provintie van „ Aſſen, onder het gebied van den Mogol, en agt regels laager wordt gezegd, dat het „ maar een maand oud was, toen eenige Indiaanen zig door middel van touwen meeſter van „ hem maakten, na de moeder met pylen gedood te hebben; dus was deze rhinoceros ten „ minſten agt jaaren oud, en kon zelfs wel tien of elf zyn. Dit verſchil van ouderdom is „ waarſchynlyk de reden van de blykbaare verſchillen, welken men vindt tuſſchen de figuur „ van den Hr. PARSONS en die van den Hr. OUDRY, wiens ſchildery, op order des Konings „ gemaakt, toen in de ſchilderzaal ten toon wierdt gehangen. Ik zal alleenlyk aanmerken dat „ de Hr. OUDRY aan den ſlaghoorn van zyn rhinoceros meer langte heeft gegeeven, dan de „ hoorn van den rhinoceros van de voorſtad Saint-Germain hadt, welken ik gezien en met „ veel nauwkeurigheid onderzogt heb, en welks hoorn in de plaat van CHARPENTIER ge- „ trouwer vertoond wordt. 't Is hierom ook volgens deze plaat, dat wy den hoorn van deze „ figuur, die in al het overige naar de plaat van den Hr. OUDRY vervaardigd is, geteekend „ hebben. Het dier, 't welk dezelve vertoont, was omtrent een jaar te voren te Stutgard, „ in het Hertogdom van Wirtenberg gewogen, en het was toen omtrent vyf duizend pon- „ den zwaar. Het at volgens getuigenis aan den Kapitein van der Meer, die het naar Euro- „ pa gebragt hadt, zeſtig pond hooi en twintig pond brood alle dag; het was zeer mak, en „ wonderlyk behendig, zyn verbaazend groot gevaarte en zyn log voorkomen in aanmer- „ king genomen zynde." Deze aanmerkingen toonen veel verſtand en oordeel, gelyk al- les, wat de Hr. DE MOURS ſchryft. Zie de figuur in zyne franſche overzetting van de *Philoſophical Tranſactions*: année 1743.

met woede tegen de wanden ſlaande, het geen hy in weerwil van zyn log voorkoomen, en zwaar lighaam met een verbazende ſnelheid deedt: ik ben dikwils getuigen geweeſt, zegt de Hr. PARSONS, van deze beweeging welke het ongeduld of de toorn voortbragten, inzonderheid des morgens, voor dat men hem zyne ryſt en zyne ſuiker gebragt hadt; de vaardigheid en levendigheid der beweegingen van dit dier, voegt hy 'er by, hebben my doen oordeelen, dat het geheel ontembaar is, en dat hy een menſch, die hem beledigd hadt, ligtelyk in 't loopen agterhaalen zoude.

Deze rhinoceros was, op den ouderdom van twee jaaren, niet hooger dan een jonge koe, die nog niet gedraagen heeft; maar hy hadt een zeer lang en dik lighaam; zyn kop was zeer zwaar naar evenredigheid des lighaams, van de ooren af tot aan den neushoorn gerekend; die kop maakte eene holronde kromte, welker twee einden, dat is te zeggen het boveneinde van den ſnuit, en het gedeelte by de ooren zeer verheven zyn; de hoorn hadt ſlegts een duim hoogte, hy was zwart glad aan den top, maar met oneffenheden aan de baſis, en agterwaards gerigt. De neusgaten zyn zeer lang en hebben geen duim afſtands van de opening van den muil. De onderſte lip is vry gelyk aan die van de koe, en de bovenſte gelykt naar die van 't paard, met dit verſchil en dit voordeel, dat de rhinoceros dezelve kan verlangen, rigten, verdubbelen door dezelve rondom een ſtok te draaijen, en door dat middel de lighaamen, die hy by zyn muil wil brengen, aanvatten. De tong van dezen jongen rhinoceros was zagt gelyk die van een kalf (*t*), zyne oogen hadden geene levendigheid, zy gelyken naar die van 't varken in gedaante, en zyn zeer laag geplaatſt, dat is te zeggen nader by de opening der neusgaten dan in eenig ander dier. De ooren zyn breed, dun aan 't einde, en aan den oorſprong geſlooten door eene ſoort van gerimpelden ring. De hals is zeer hard, het vel formeert op dit gedeelte twee groote plooijen, die denzelven geheel omvangen. De ſchouders zyn zeer dik en zwaar, het vel maakt by hunne zamenvoeging eene andere plooi, die onder de voorſte beenen nederdaalt; het lighaam van dezen jongen rhinoceros was in 't geheel zeer dik, en geleek zeer wel naar dat van eene koe op 't punt van werpen. Daar is eene andere vouw tuſſchen het lighaam en het kruis; deze vouw daalt tot onder de agterſte beenen neder; en eindelyk is 'er nog eene andere vouw, die het onderſt gedeelte van het kruis op eenigen afſtand van den ſtaart, dwars omvangt. De buik was groot en hing byna op de aarde, inzonderheid in het middelſte gedeelte; de beenen zyn rond, dik, ſterk, en alle ſtaan zy in de buiging agterwaards; die buiging, die door eene zeer opmerkelyke plooi overdekt is, als het dier ligt, verdwynt geheel terwyl het overeind is. De ſtaart is dun en kort naar evenredigheid van den omtrek des lighaams: die van dezen rhinoceros was maar zeſtien of zeventien duimen lang; hy verbreedt of verwydt zig wat aan 't einde, alwaar

(*t*) *Nota*. De meeſte Reisbeſchryvers en alle Natuurbeſchouwers, zo oude als laatere, hebben gezegd, dat de tong van den rhinoceros ten uiterſten ruw was, en dat haare tepels zo ſteekende waren, dat hy met zyn tong alleen een menſch vilde, en het vlees tot aan de beenen afhaalde. Deze byzonderheid welke men overal vindt, koomt my zeer twyffelagtig, en zelfs kwalyk verſierd, voor; dewyl de rhinoceros geen vleeſch eet, en de dieren in 't algemeen, die eene ruwe tong hebben, doorgaands vleeſch vreetend zyn.

hy met eenig kort, grof en hard hair bezet is. De roede is van een vry buiten gemeene gedaante, zy is in een voorhuid of fchede bevat; gelyk die van 't paard, en het eerft, dat zig in den tyd der opregting uitwendig vertoont, is eene tweede voorhuid van eene vleefch kleur, waaruit eene holle pyp, in de gedaante van een tregter, die in zyne verwyding afgefneeden is, gelyk als een lely (*u*) te voorfchyn koomt, die de plaats van 't hoofdje bekleedt, en het einde van de roede maakt. Dit hoofdje, van zulk een wonderlyk maakzel, is van eene bleekere vleefchkleur dan de tweede voorhuid; in de fterkfte opregting ftrekte de roede zig niet boven de agt duimen buiten 't lighaam uit, men bragt dezelve ligtelyk in dezen ftaat van uitfpanning door het dier terwyl het lag, met ftroowiffen over den buik te vryven. De rigting van dit deel was niet regt maar krom en agterwaards geftrekt; ook pifte hy agterwaards en met een volle ftroom gelyk een koe; waaruit men kan opmaaken, dat het mannetje het wyfje in de koppeling niet dekt, maar dat zy zig van agteren tegen malkander ftaande vereenigen. Het wyfje heeft de uitwendige deelen der voortteeling geformeerd en geplaatft gelyk een koe, en het gelykt volmaakt naar 't mannetje in de gedaante en dikte des lighaams. Het vel is dik en ondoordringbaar; het zelve in de plooijen met de hand vattende, zou men denken een plank van anderhalfs duim dikte te voelen; als dit vel bereid is, zegt Dr. Grew, is het uittermaaten hard en dikker dan de huid van eenig ander landdier; zy is overal meer of min bedekt met bekorftingen in de gedaante van gallen, bulten of knobbels, die vry klein zyn aan 't bovenft van den hals en den rug, en die naar de zyden afdaalende, trapsgewyze zwaarer worden; de grootfte van alle zyn op de fchouders en op 't kruis; zy zyn ook groot op de dyen en de beenen, en daar zyn 'er rondom de beenen en over derzelver geheele lengte tot aan de voeten toe; maar tuffchen de plooijen is het vel doordringbaar en zelfs teder, en zo zagt op het aanraaken als zyde, terwyl het uitwendige van de plooi zo hard is als al het overige. Dit teder vel van het binnenft der plooijen is van eene ligte vleefchkleur, en het vel van den buik is ten naaften by van dezelfde ftevigte en van dezelfde kleur. Voor het overige moet men deze knobbels of gallen, daar wy van fpreeken, niet met fchubben vergelyken, gelyk zommige fchryvers gedaan hebben; het zyn enkele eeltagtigheden van het vel, die noch regelmaatigheid in de figuur, noch evenredigheid of fymmetrie in haare wederkeerige fchikking hebben. De buigzaamheid van 't vel in de plooijen geeft aan den rhinoceros eene gemaklyke beweeging van het hoofd, van den hals en de leden; al het overige des lighaams, de buigingen alleen uitgezonderd, is onbuigzaam en als geharnaft. De Hr. Parsons zegt in 't voorbygaan, dat hy eene zeer vreemde hoedanigheid in dit dier heeft waargenomen, te weeten van met eene zeer byzondere oplettendheid te luifteren naar alle de geluiden die het hoorde; zo dat hy zig, fchoon flaapende, of geheel bezig met eeten of andere dringende behoeften te voldoen, op 't oogenblik wakker wierdt, het hoofd opheffende en met de ftandvaftigfte oplettendheid luifterde, zo lang het geluid dat hy hoorde, aanhieldt.

(*u*) Zie de figuur in de *Tranfact. Philos.* No. 470, *Pl. III.* en in de *Glanures* van Edwards de plaat van onderen met No. 221. geteekend.

Eindelyk gaat de Hr. PARSONS, na deze nauwkeurige beſchryving van den rhinoceros gegeeven te hebben voort, om te onderzoeken, of 'er dan niet rhinoceroſſen met een dubbelen hoorn op de neus gevonden worden; en na de getuigeniſſen der ouden en laateren, gelyk ook de gedenkſtukken van deze ſoort, welke men in de Verzamelingen van natuurlyke Hiſtorie vindt, vergeleeken te hebben, beſluit hy met waarſchynlykheid, dat de rhinoceroſſen van Aſia gemeenlyk maar een hoorn, en die van Afrika gemeenlyk twee hebben.

Het is zeer zeker, dat 'er rhinoceroſſen gevonden worden, die maar eenen; en andere, die twee hoornen, op de neus hebben (*v*), maar het is niet even zeker, dat deze verſcheidenheid ſtandvaſtig zy, altyd afhange van het klimaat van Afrika of de Indiën, en dat men ingevolge van dit verſchil alleen twee onderſcheidene ſoorten in het geſlagt van dit dier kan ſtellen. Het ſchynt, dat de rhinoceroſſen die maar een hoorn hebben, denzelven dikker en langer hebben, dan die welke van twee voorzien zyn; daar zyn enkelvoudige hoornen van drie en een half voet, en miſſchien van meer dan vier voeten lengte tegen zes en zeven duimen middellyns aan de baſis; daar zyn ook dubbelde hoornen (*w*), die tot twee voet lengte hebben; gemeenlyk zyn deze hoornen bruin of olyfkleurig: daar worden evenwel ook grauwe en zelfs eenige witte gevonden; zy hebben ſlegts eene ligte holrondte in de gedaante van een drinkkop onder hunne baſis, waarmede zy aan het neusvel vaſt zitten; al het overige van den hoorn is ſtevig en harder dan de gemeene hoorn; het is met dit wapen, zegt men, dat de rhinoceros de olyfanten van de grootſte geſtalte aantaſt en zomtyds doodelyk kwetſt, omdat de hooge beenen van den olyfant aan den rhinoceros, die kort van beenen is, toelaaten om hem met den ſnuit en hoorn zwaare wonden toe te brengen onder den buik, alwaar het vel gevoeligſt en doordringbaarſt is; maar zo de rhinoceros ook zyn eerſten ſlag miſt, wordt hy van den olyfant vertrapt en gedood.

De hoorn van den rhinoceros is by de Indiaanen in hooger achting dan het yvoor van den olyfant, niet zo zeer ter oorzaak van de ſtof, waarvan zy verſcheiden werken op den draibank en met den bytel maaken, maar ook ter oorzaake van de zelfſtandigheid zelve, waaraan zy verſcheiden ſoortelyke hoedanigheden en geneeskundige eigenſchappen toeſchryven (*x*). De witte, als

(*v*) KOLBE zegt ſtellig en even als of hy 't gezien hadt, dat de eerſte hoorn van den rhinoceros op de neus, en de tweede op 't voorhoofd in eene regte lyn met de eerſte geplaatſt is; dat de eerſte, die bruin grauw van kleur is nooit de langte van twee voeten te boven gaat; dat de tweede geel is, en nooit boven de zes duimen uitgroeit. *Deſcript. du Cap. de bonne Eſperance par Kolbe. tom.* III. *pag.* 17, 18. Wy brengen egter dubbelde hoornen by, waarvan de tweede weinig verſchilde van de eerſte, die twee voet lang was, terwyl zy beiden dezelfde kleur hadden; daarenboven ſchynt het zeker, dat zy nooit zo verre van malkanderen af zyn geplaats, als deze ſchryver zegt, dewyl de baſis van deze twee hoornen, in 't kabinet van den Hr. HANS SLOANE bewaard, geen drie duimen van den anderen af waren.

(*w*) Zie de *Tranſact. Philos.* No. 470. *Pl. III. fig.* 6 en 8.

(*x*) Sunt in regno Bengalen rhinocerotes luſitanis *Abadas* dicti, cujus animalis corium, dentes, caro, ſanguis, ungulæ & cæteræ ejus partes toto genere reſiſtunt venenis, qua de cauſa in maximo pretio eſt apud indos. JOH. HUGON. LINTSHCOTANI, *navigatio in orientem latine verſa a* LONICERO *Francfordii* 1599. *part.* II. *a pag.* 44. — In de deelen van Bengale, by de Ganges, zyn de rhinoceroſſen of licornes, welken men gemeenlyk *Abades* noemt, zeer

de zeldzaamſte, zyn ook die, welken zy meeſt achten en zoeken. Onder de geſchenken welken de Koning van Siam in 1686, aan Lodewyk den XIV. zondt, waren ook (*y*) zes rhinoceros-hoorns. Wy hebben 'er in 's Konings kabinet twaalf van verſchillende grootten, en een onder anderen die ſchoon afgeknot, drie voet en agt en een half duim lang is.

De rhinoceros, ſchoon niet wreed of verſcheurend, ſchoon zelfs niet ten uiterſten wild, is evenwel onhandelbaar (*z*). Hy is ten naaſten by in 't groot wat het varken in 't klein is, lomp, dom, zonder vernuft, zonder gevoelens, ongeſchikt voor onderwerpelykheid; hy moet zelfs aan overvallen van woede, die nergens door geſtild kan worden onderhevig zyn; want die welken Emanuel, koning van Portugal, in 1513 aan den Paus zondt, deedt het ſchip, waarmede men hem overvoerde, vergaan (*a*), en die, welken wy in deze laatſte jaaren te Parys gezien hebben, is insgelyks verdronken naar Italie gaande. Deze dieren zyn ook, gelyk het varken, zeer geneigd om in de ſlyk te treeden, en in de modder te wentelen; zy beminnen ook de vogtige en moeraſſige plaatſen, en zy verlaaten de oevers van de rivieren niet veel. Men vindt hen in Aſia en in Afrika; in Bengale (*b*), in Siam (*c*), in Laos (*d*), in Mo-

gemeen en men brengt eene menigte van hunne hoornen naar Goa, zy hebben omtrent twee palmen omtreks aan het eind, daar zy aan 't voorhoofd mede vaſt zitten, en allengs afneemende en in een punt eindigende, dienen zy deze dieren voor verweerende wapenen. Zy zyn van eene donkere kleur, en de drinkſchaalen die men daar van maakt, zyn zeer geacht, omdat zy de eigenſchap hebben van de kwaadaartigheid van een vogt, dat vergiftigd mogt zyn, naar buiten uit te dryven. *Voyage du* P. PHILIPPE p. 371. — Alle de deelen des lighaams van een rhinoceros hebben geneeskundige kragten; zyn hoorn is inzonderheid een ſterk tegengift tegen alle zoorten van vergiften, en de Siammers dryven daar grooten handel in met de nabuurige volkeren, daar zyn 'er, die zomtyds voor meer dan honderd ecus verkogt worden; die, welke van eene helder grauwe kleur, en met wit gevlakt zyn, worden by de Chineezen hoog geſchat. *Hiſtoire natur. de Siam par* NIC. GERVAISE, *Paris* 1688. *pag.* 34. — Hunne hoornen, hunne tanden, hunne nagels, hun vleeſch, hun vel, hun bloed, hunne uitwerpzels zelve en hun water, 't is alles in achting en wordt gezogt door de Indiaanen, die daar in hulpmiddelen tegen verſcheiden ziekten vinden. *Voyages de la Compagnie des Indes de Hollande*, *tom.* I. *p.* 417. — Zyn hoorn ſteekt tuſſchen zyne beide neusgaten uit, hy is zeer dik om laag, en wordt boven aan ſcherp; hy is van een donker bruine kleur en niet zwart, gelyk zommigen hen beſchreeven hebben; als hy grauw is of naar 't wit trekt; wordt hy duurder verkogt, maar hy is altyd duur, want men ſchat hem hoog in de Indiën. IDEM *tom.* VII. *pag.* 277.

(y) Onder de geſchenken die de Koning van Siam in 1686, naar Frankryk zondt, waren zes rhinoceros-hoorns; zy zyn gemeenlyk zeer geacht in 't geheele Ooſten. De ridder Vernati heeft van Batavia naar Engeland geſchreeven, dat de hoornen; de tanden, de nagels, en 't bloed der rhinoceroſſen tegengifren zyn, en dat zy hetzelfde gebruik in de Indiaanſche Apotheeken hebben, als de Theriaak in die van Europa. *Voyage de la Compagnie des Indes de Hollande*, *tom.* VII. *pag.* 484.

(z) Nota. CHARDIN zegt *tom.* III. *pag.* 45, dat de Abyſſiniers de rhinoceroſſen tam maaken, dat zy hen tot den arbeid opbrengen, gelyk men de olyfanten doet. Dit ſtuk koomt my zeer twyffelagtig voor; geen Reisbeſchryver buiten Chardin maakt 'er gewag van, en het is zeker dat de rhinoceros in Bengale, Siam, en de andere deelen van zuidelyk Indië, alwaar hy miſſchien nog gemeener is dan in Ethiopie, en alwaar men de gewoonte heeft van de olyfanten tam te maaken, als een ontembaar dier beſchouwd wordt, daar men voor huiſſelyke dienſten geen gebruik van hebben kan.

(*a*) *Tranſactions Phil.* No. 470.

(*b*) *Voyage du* P. PHILIPPE, *pag.* 371. — *Voyage de la Compagnie des Indes de Hollande*, *tom.* I. *pag.* 417.

(*c*) *Hiſtoire naturelle de Siam par* GERVAISE, *pag.* 33.

(*d*) *Journal de l'Abbé* DE CHOISY, *pag.* 339.

gollie (*e*), op Sumatra (*f*), op Java, in Abyssinie (*g*), in Ethiopie (*h*), in 't land der Anzico's (*i*), en tot aan de Kaap de Goede-hoop (*k*); maar in 't algemeen is de soort van deze dieren minder talryk en minder verspreid dan die van den olyfant; hy brengt even eens als deze maar één jong tevens voort, en dat wel na groote tydperken tusschen de eene en andere geboorte. In de eerste maanden is een jonge rhinoceros niet veel grooter dan een groote hond (*l*), hy heeft by zyne geboorte geen hoorn op de neus (*m*); schoon men het eerste bewerp van denzelven reeds in het vrugtje bespeurt (*n*), op de twee jaaren is die hoorn nog maar een duim uitgegroeid (*o*), en op de zes jaaren is hy negen of tien duim lang (*p*); daar zyn 'er die tot vier voeten lengte hebben (*q*); het schynt dat deze hoorns ten minsten tot een middelbaaren ouderdom van het dier, en misschien deszelfs geheele leven lang blyven groeijen; welk leven van een vry lange duurzaamheid moet zyn, dewyl de rhinoceros, door den Hr. PARSONS beschreeven, op de twee jaaren slegts de helft zyner hoogte hadt, waaruit men kan opmaaken, dat dit dier, even als de mensch, zeventig of tagtig jaar leeven moet.

De rhinoceros, zonder nuttig te zyn, gelyk de olyfant, is zo schadelyk als deze door zyne verteering, en inzonderheid de verbazende vernieling, welke hy in de landeryen aanregt, hy is niet goed dan door zyn vel; zyn vleesch is uitneemend lekker voor den smaak der Indiaanen en Negers (*r*). KOLBE zegt daar dikwils en met smaak van gegeeten te hebben; zyn vel geeft het dikste en hardste leder dat in de wereld is (*s*), en niet slegts wordt zyn hoorn, maar

(*e*) *Voyage de* TAVERNIER *tom.* III. *pag.* 97. — *Voyage de* EDWARD TERRI, *pag.* 15.

(*f*) *Histoire générale des Voyages par Mr. l'Abbé* PREVOT, *tom.* IX. *p.* 339.

(*g*) *Voyage de la Compagnie des Indes de Hollande, tom.* VII. *p.* 277.

(*h*) *Voyage de* CHARDIN *tom.* III. *pag.* 45. — *Relation de* THEVENOT, *pag.* 10.

(*i*) *Histoire générale des Voyages par Mr. l'Abbé* PREVOT, *tom.* V. *p.* 91.

(*k*) *Voyage de* FRANC. LE GUAT, *Amst.* 1708. *tom.* II. *p.* 145. — *Description du Cap de Bonnes Esperance, par* KOLBE, *tom.* III. *p.* 15.

(*l*) Men heeft een jongen rhinoceros gezien, die niet grooter was dan een hond, hy volgde toen zyn meester overal, en hy dronk niet dan buffels-melk; maar hy leefde niet langer dan drie weeken. De tanden begonnen toen by hem uittekoomen. *Voyage de la Compagnie des Indes de Hollande, tom.* VII. *pag.* 483.

(*m*) Men zag op 't einde van de neus dezer twee jonge rhinocerossen het teeken van den hoorn, die uitgroeijen moest, want zeer jong zynde hadden zy dien nog niet; op dien ouderdom egter waren zy reeds zo dik en groot als een onzer runderen; maar zy zyn zeer laag op de beenen, byzonderlyk zyn hunne voorste beenen kort, en korter dan de agterste. *Voyage de* PIETRO DELLA VALLE, *tom.* IV. *pag.* 245.

(*n*) Zie hier agter de beschryving van het kabinet, die van een vrugtje van een rhinoceros.

(*o*) *Transact. Philos.* No. 470.

(*p*) *Voyez* IDEM *ibid.*

(*q*) Zie hier agter de beschryving van het gedeelte van 't kabinet dat tot den rhinoceros betrekking heeft.

(*r*) Men eet het vleesch van den rhinoceros, en die volkeren vinden het uitmuntend; zy haalen zelfs eenig voordeel uit zyn bloed, 't welk zy zorgvuldig verzamelen om 'er een gepast middel tegen borst kwaalen van te maaken. *Hist. nat. de Siam*, par GERVAISE *pag.* 35.

(*s*) Zyn vel is van een schoon grauw, naar 't zwart trekkende, gelyk dat der olyfanten maar ruwer en dikker; ik heb nooit een dier gezien, dat zulk een vel hadt..... Dit vel is allerweegen, behalven aan den hals en het hoofd bedekt met kleine knoopjes of knobbeltjes, zeer gelyk aan die der schaalen van de schilpad, enz. *Voyage de* CHARDIN *tom.* III. *pag.* 45.

maar worden ook alle andere deelen van zyn lighaam en zelfs zyn bloed (*t*), zyn pis en zyne uitwerpzels gehouden voor tegengiften, of voor geneesmiddelen tegen verscheiden ziekten. Die tegengiften of geneesmiddelen uit verschillende deelen van den rhinoceros getrokken, hebben hetzelfde gebruik in de Apotheken der Indiaanen, als de theriakel in die van Europa (*u*). Daar is alle waarschynlykheid om te denken, dat de meeste dezer kragten ingebeeld zyn, maar hoe veele dingen zyn 'er niet die nog meer gezogt worden, en die insgelyks geene andere waarde hebben dan in de verbeelding.

De rhinoceros voedt zig met grove gewassen, met distels, doornagtige struwellen, en hy verkiest die wilde planten boven het malsche gras der schoonste weiden (*v*). Hy houdt veel van suikerriet; en eet ook allerhande soorten van graanen; geen smaak in vleesch hebbenden, ontrust hy de kleine dieren niet; hy is niet bang voor de groote; hy leeft in vrede men alle, zelfs met den tyger, die hem dikwils vergezelt zonder hem te durven aantasten. Ik weet derhalven niet of de gevegten van den olyfant en den rhinoceros een wezendlyken grond hebben. Zy moeten ten minsten zeer zeldzaam zyn; dewyl noch van den eenen noch van den andere kant geene beweegreden tot Oorlog zyn kan, en men daarenboven niet bemerkt heeft, dat 'er eenige natuurlyke afkeerigheid tusschen deze dieren heerscht; men heeft hen zelfs in de gevangenis (*w*), gerust met malkanderen zien leeven, zonder den anderen te beledigen, of zig boos tegen den anderen te maaken. PLINIUS is de eerste, geloof ik, die van deze gevegten tusschen den olyfant en den rhinoceros gesproken heeft; het schynt dat men hen in de Schouwspelen van Rome gedwongen heeft met den ander te vegten (*x*), en 't is denkelyk hier door, dat men op het denkbeeld is gekomen, dat zy in vryheid en in hunnen natuurstaat leevende malkanderen insgelyks bestryden: maar nog eens, iedere daad zonder beweegreden is niet natuurlyk, het is een uitwerkzel zonder oorzaak, het geen niet moet gebeuren, of 't geen niet dan by toeval gebeurt.

De rhinocerossen verzamelen niet tot benden, noch trekken in getale op tegen de olyfanten; zy zyn eenzaamer, wilder en misschien moeijelyker te jaagen en te overwinnen. Zy vallen de menschen niet aan (*y*), ten zy, dat zy getergd

(*t*) *Voyage de* MANDELSLO, *tom.* II. *pag.* 350.

(*u*) *Voyage de la Comp. des Indes de Hollande*, *tom.* VII. *pag.* 484.

(*v*) Dit dier eet geen gras; het verkiest boven hetzelve de struwellen, heersters en distels, maar onder alle gewassen is 'er geen daar het zo veel van houdt als van een boompje, dat veel naar een jeneverboom gelykt, maar zo aangenaam niet riekt, en welks steekels op verre na zo scherp niet zyn. De Europeaanen van de kaap noemen deze plant het rhinoceros-boompje; de velden die met struwellen bedekt zyn, verschaffen het in groote menigten, men ziet het ook veel op de tygerbergen en aan de rivier van de mosselbank. De bewooners dier plaatzen snyden het af en verzamelen het om te branden. *Descript. du Cap de Bonne-Esperance par* KOLBE, *tom.* III. *p.* 17.

(*w*) De Hollandsche Reisbeschryving, die tot tytel voert, gezantschap naar China, bevat eene beschryving van dit dier die geheel valsch is, inzonderheid hier in, dat zy dit dier als een der groote vyanden van den olyfant vertoont; want deze rhinoceros was in dezelfde stal met twee olyfanten, en ik heb hen verscheiden maalen na malkanderen op de Koninglyke plaats gezien, zonder dat zy den minsten tegenzin tegen den anderen toonden. Een Ambassadeur van Ethiopie hadt dit dier tot een geschenk medegebragt. *Voyage de* CHARDIN *tom.* III.

(*x*) De Romeinen hadden vermaak in een olyfant en rhinoceros in eenige groote Schouwspelen te laaten vegten. *Singul. de la France Antarctique par* ANDRE THEVET, *pag.* 41.

(*y*) De rhinocerossen tasten gemeenlyk niet eerst aan, en zy worden niet kwaardaartig

worden: maar dan worden zy woedend, en zyn zeer te dugten; het ſtaal van Damas, de Sabels van Japan, kunnen hen niet kwetſen (*z*), de werpſpiezen en lanſen hunne dikke en harde huid geenſins doorbooren, zy weerſtaat zelfs aan ſnaphaan kogels; de looden kogels worden plat op dit leder, en ſtukjes yzer, in derzelver plaats gebruikt, dringen 'er ook niet geheel door; de eenige plaatſen van dit geharnaſt lighaam, die volſtrekt doordringbaar zyn, zyn de buik, de oogen, en de omtrek der ooren (*a*); ook taſten de jaagers dit dier niet regtſtreeks en terwyl het overeind is, aan; maar zy volgen het van verre op deszelfs voetſpooren, en wagten, om het te naderen, de uuren af, dat het ruſt en ſlaapt. Wy hebben in des konings Kabinet een rhinoceros-vrugt, die ons van 't eiland Java is toegezonden, en die uit 's moeders lighaam gehaald is: men meldt in de Mémorie, die deze bezending vergezelde, dat agt-en-twintig jaagers, zig verzameld hebbende om deze rhinoceros gezamenlyk aan te taſten, en eerſt gedunrende eenige dagen van verre gevolgd waren, van tyd tot tyd een of twee man vooraf laatende gaan, om de plaatſing van het dier op te neemen; dat zy door dit middel hetzelve in den ſlaap verraſten, het zagtelyk naderden en daar zo digt by kwamen, dat zy alle agt-en-twintig te gelyk hunne ſnaphaanen tegen de beneden deelen van den onderbuik op hen loſteden.

Men heeft uit de beſchryving van den Hr. PARSONS gezien, dat dit dier een goed en zelfs zeer oplettend oor heeft, men verzekert ook, dat deszelfs reuk uitmuntend is, maar men wil dat zyne oogen ſlegt zyn (*b*), en dat hy,

dan nadat zy aangetaſt zyn; maar dan worden zy ook ten uiterſten woeſt en vreed; zy knorren gelyk de varkens; zy werpen de boomen, en al wat zig voor hen vertoont, om verre. *Voyage de la Compagnie des Indes de Hollande tom.* VII. *pag.* 278.

(*z*) Zyn vel is dik, hard en ongelyk, ... ondoordringbaar zelfs voor de Sabels van Japan, men maakt 'er wapenkolders, ſchilden enz. van. *Voyage de la Compagnie des Indes de Hollande tom.* VII. *pag.* 483. — De rhinoceros taſt zelden de menſchen aan, ten zy zy hun eerſt tergen, of een rood kleed aan hebben; in die twee gevallen wordt hy woedend, en werpt alles neder, wat zig tegen hem verzet. Als hy een menſch aantaſt vat hy hem in 't midden des lighaams, en werpt hem met zulk een kragt over zyn hoofd, dat hy door den val gedoodt wordt.... Zo men hem ziet aankoomen is 't niet moeijelyk hem te ontwyken, hoe woedend hy zyn moge; hy is zeer ſnel, dat is waar: maar hy kan zig niet dan met veel moeite wenden: daarenboven ziet hy, gelyk ik reeds gezegd heb, alleen voor uit, dus behoeft men hem ſlegts op vier of vyf ſtappen afſtands te laaten naderen, en dan zig wat ter zyde te begeeven; dan ziet hy u niet; en hy kan u niet dan zeer bezwaarlyk wedervinden; ik heb dit by eigen ondervinding, en het is my meer dan eens gebeurd hem met alle woede op my te zien aankomen. *Descript. du Cap de Bonne-Eſper. par* KOLBE *tom.* III. *pag.* 17.

(*a*) Men kan hem bezwaarlyk dooden, en men taſt hem nooit aan zonder gevaar, om van hem verſcheurd te worden; zy die zig op deze jagt toeleggen, hebben evenwel het middel gevonden om zig voor zyne woede te beveiligen, want dewyl dit dier de moeraſſige plaatſen bemint, neemen zy het waar, als het zig derwaards begeeft, en zig in 't kreupelbos onder den wind verbergende, wagten zy, tot dat hy gaat liggen 't zy om te ſlaapen 't zy om te wentelen, om hem te ſchieten by de ooren 't welks de eenigſte plaats is, daar men hem doodelyk kwetſen kan; de jaagers houden zig onder den wind, omdat de rhinoceros de eigenſchap heeft van alles door den reuk te ontdekken, zodat, ſchoon hy oogen heeft, hy zig daar egter nooit van bedient, voor dat de reuk getroffen is door 't voorwerp, 't welk zig aan 't gezigt vertoont. *Hiſtoire naturelle de Siam par* GERVAISE. *pag.* 35.

(*b*) Zie de voorgaande Noot. — De rhinoceros heeft de oogen zeer klein en ziet volſtrektelyk niet dan voor zig; als hy voorttrekt en zyn prooi vervolgt, gaat of loopt hy altyd in eene regte lyn, wegwerpende, omverre ſmytende, doordringende alles wat hy ontmoet; daar zyn noch kreupelboſſchen, noch digte ſtruwellen, noch boomen, noch groote ſteenen,

om zo te ſpreeken, niets ziet dan 't geen voor hem is. De uiterſte kleinheid zyner oogen, hunne laage, ſchuinſche en ingezonken plaatſing, de weinige ſchittering en beweeging, die men daarin bemerkt, ſchynen deze byzonderheid te bevestigen. Zyne ſtem is vry dof, als hy bedaard is, zy zweemt in 't gros naar het geknor van een varken, en als hy toornig is, wordt zyn ſchreeuw ſcherp, en kan van zeer verre gehoord worden. Schoon hy niet dan van gewaſſen leeft, herkauwt hy egter niet; dus is 't waarſchynlyk dat hy, even als de olyfant, maar eene maag heeft, dat zyne darmen zeer groot zyn, en dat deze den dienſt van pens vervullen; zyne verteering, ſchoon zeer groot, gelykt egter niet naar die van den olyfant, en het ſchynt ook uit de vaſtheid en dikte van zyn huid te volgen, dat hy veel minder dan dezelve door de uitwaaſſeming verlieſt.

BYVOEGZEL TOT DE NATUURLYKE HISTORIE VAN DEN RHINOCEROS.

Wy hebben een tweeden rhinoceros, nieuwelings in des Konings diergaarde gebragt, gezien. In de maand van ſeptember 1770, was hy maar drie maanden oud, zo men de lieden die hem overgebragt hebben, mag gelooven; maar ik ben verzekerd, dat hy ten minſten twee of drie jaaren haalen konde; want zyn lighaam, den kop daar mede onder begreepen, hadt reeds agt voet en twee duimen lengte, tegen vyf voet en zes duim hoogte, en agt voet twee duim omtreks. Een jaar daarna waargenomen, was zyn lighaam zeven duimen langer geworden, zo dat hy den 28 Auguſtus 1771, agt voet negen duimen langte hadt, den kop daar weder in begreepen; hy was toen vyf voet en negen duimen hoog, en hadt agt voet en negen duimen in den omtrek. Twee jaaren daarna, te weeten op den 12 Auguſtus 1772, waargenomen, was de langte van zyn lighaam, den kop daar mede in begreepen, negen voet en vier duim, de grootſte hoogte welke die van 't agterſtel was, maakte zes voet vier duim, en de hoogte van 't voorſtel was ſlegts vyf voet en elf duim. Zyn vel hadt de kleur, en zelfs het voortkomen van den bult eens ouden olmbooms, op zommige plaatſen met zwart en grys gevlekt, op andere plaatſen omgevouwen met diepe vooren, die een ſoort van ſchubben maakten. Hy hadt maar eenen hoorn van eene bruine kleur, en van eene vaſte en harde zelfſtandigheid. De oogen zyn klein en uitſpringende, de ooren breed en veel gelykende naar die van een ezel. De rug, die hol is, ſchynt met een natuurlyk zadel bedekt; de beenen zyn kort en zeer dik, de voeten van agteren gerond, met hoeven van voren in driën verdeeld. De ſtaart is vry gelyk aan dien der runderen, en met zwart hair aan het einde bedekt. De roede verlangt zig op de

die hem verpligten kunnen om van ſtreek te veranderen. Met den hoorn, die hy op zyn neus heeft, ontwortelt hy de boomen, neemt de ſteenen die in zyn doortogt liggen weg, en werpt hen met een groot geraas, zeer hoog en op een grooten afſtand agter; met één woord, hy werpt alle lighaamen, daar hy eenigzins vat op kan hebben neder. Als hy niets aantreft en toornig is, maakt hy, den kop verlaagende, vooren in de grond, en werpt met woede eene groote hoeveelheid aarde over zig heen. Hy knort gelyk het varken, zyn ſchreeuw laat zig niet zeer verre hooren, als hy bedaard is; maar wanneer hy zyn prooi nazet, hoort men hem op een grooten afſtand. *Description du Cap de Bonne-Eſperance par* KOLBE, *tom.* III. *vol. Amſterd.* 1741.

ballen en regt zig op voor 't loozen van de pis, welke het dier vry verre van zig werpt, en dit deel schynt zeer klein ten opzigte van de grootte des lighaams. Het is daarenboven zeer opmerkelyk door zyn eind, dat eene holligheid maakt als de opening van een trompet. De schede of koker, daar het uit koomt, is een vleezig gedeelte van eene roode kleur, gelyk dat van de roede; en dat zelfde vleezig gedeelte, dat de eerste koker maakt, koomt uit een tweede schede in het vel genomen, gelyk by andere dieren. Zyn tong is hard en ruw, in zo verre, dat hy vilt het geen hy likt; ook eet hy dikke doornen zonder daar pyn van te voelen. Hy moet omtrent honderd zestig ponden voedzel daags hebben. De Indiaanen en de Afrikaanen, en vooral de Hottentotten, vinden het vleesch goed om te eeten. Dit dier kan tam of huisselyk worden, zo men het zeer jong opvoedt, en het zou in den staat van huislykheid gemaklyker voortbrengen dan de olyfant.

„ Ik heb; zegt de Hr. DE PAUW met reden, nooit kunnen begrypen waar„ om men in Asie den rhinoceros in zynen wilden staat gelaaten heeft, zonder „ hem tot eenig gebruik te bezigen, terwyl hy in Abissynie onderworpen is, „ en dient om lasten te draagen (*c*).

„ De Hr. DE BUFFON, zegt de ridder BRUCE, heeft gegist, dat 'er in 't „ harte van Afrika rhinocerossen met twee hoornen waren. Deze byzonder„ heid is bewaarheid, en de gissing van gemelden Heer met de daad beves„ tigd. Inderdaad alle de rhinocerossen, welken ik in Abissynie gezien heb, „ hebben twee hoornen; de eerste, dat is te zeggen, die naast by de neus „ zit, is van de gewoone gedaante; de tweede scherper aan de punt, is altyd „ korter dan de eerste; beide koomen zy ter zelfder tyd te voren; maar de „ eerste groeit schielyker dan de andere, en overtreft dezelve in grootte, niet „ slegts geduurende den tyd van de groeijing, maar zelfs het geheele leven „ van het dier (*d*)".

Van den anderen kant schryft de Hoogleeraar ALLAMAND, een zeer bekwaam Natuurbeschouwer te Leyden aan den Hr. DAUBENTON in een brief gedateerd Leyden 31 October 1766, in de volgende bewoordingen.

„ Ik herinner my iets, dat de Hr. PARSONS gezegd heeft in eene plaats door „ den Hr. DE BUFFON aangetrokken: ik vermoed, dat de Asiatische rhinoce„ rossen maar eenen hoorn hebben, en dat die van de kaap de Goede-hoop twee „ hebben; ik zou vlak het tegendeel vermoeden. Ik heb uit Bengale en an„ dere landen van Indiën rhinoceros koppen gekreegen, maar die altyd dub„ belde hadden, en allen die my van de Kaap zyn toegekomen hadden 'er „ maar één".

Dit schynt te bewyzen het geen wy reeds gezegd hebben, dat die rhinocerossen met dubbele hoornen eene verscheidenheid in de soort en een byzonder ras formeeren, maar 't welk even eens in Asia en in Afrika gevonden wordt.

Wy hebben een dier dubbele rhinoceros-hoornen, van twee kanten gezien, laaten aftekenen. Zie hier agter de VIII* Plaat.

(*c*) *Défense des Recherches sur les Americains pag.* 95.
(*d*) Noot door den Ridder Bruce medegedeeld aan den Hr. DE BUFFON.

De Seve. del. C. F. Fritzsch. sc.

LE RHINOCEROS.

BESCHRYVING VAN DEN RHINOCEROS.

De rhinoceros (*Pl. VII*) wordt voor het grootste viervoetig dier na den olyfant gehouden; men heeft evenwel reden om te gelooven dat de hippopotamus ten minsten even groot is als de rhinoceros, en men kan niet twyfelen of de zeekoei heeft meer lengte. De rhinoceros heeft eenige overeenkomst met den olyfant door den mismaakten klomp van zyn lighaam, maar zyne pooten zyn veel korter; en hy verschilt van denzelven evenëens als van andere viervoetige dieren, want hy heeft verscheiden kentekens die hem byzonder eigen zyn. Die, welke ten onderwerp voor deze beschryving en afbeelding, (*Pl. VII*) gediend heeft, leefde twaalf jaaren geleeden te Parys, hy hadt de helft van de kloekte niet van een grooten olyfant, want hy was slegts vyf voeten hoog, gelyk men zulks uit de afmeetingen zien zal die in de volgende tafel worden opgegeeven. Het was een wyfje, en niet meer dan elf jaaren oud. Het onderst van zyn buik was niet meer dan anderhalven voet boven den grond verheven; de lengte van zyn lighaam, van het eind van den smoel tot aan het begin van den staart, bedroeg het dubbeld van zyne hoogte, terwyl by een olyfant de hoogte en de lengte byna gelyk zyn.

Deze rhinoceros hadt den kop plat op de zyde, en verheven op den kruin in de gedaante van een bult, op welken de ooren zeer digt by elkanderen geplaatst zaten (*e*). De bovenlip stak meer vooruit dan de onderlip, en was door eene beweegbaare punt geëindigd, die zig verlengde, verkortte, en verschillende buigingen aannam, naar de verkiezing van het dier; de onderste lip scheen van voren vierkant afgesneeden te zyn. De openingen der neusgaten zaten aan elke zyde van den bovensten lip geplaatst; zy maakten elk eene dubbelde kronkelagtigheid of plooi, gelyk eene liggende S, en strekten zig naar agteren uit tot boven de hoeken van den bek. De oogen waaren zeer klein, en byna even ver van de ooren als van het eind van den smoel geplaatst. De ooren waren regt lang en puntig; derzelver basis zat omringd met eene plooi van het vel. Daar zat op het midden van het neusbeen op een byna gelyken afstand van de oogen en van het einde van den smoel, een hoorn van eene kegelagtige gedaante, die agter over geboogen stont; dezelve hadt geenen voet lengte. Deszelfs basis maakte een ovaal van eenen voet omtreks, welks groote middellyn de lengte van den kop volgde (*f*).

(*e*) De Hr. PARSONS geeft in de *Philos. Trans.* voor 1743 de beschryving en de gedaante van een mannetjes rhinoceros, die in veele opzigten verschilt van dien die hier op *Plaat VII.* staat afgebeeld, en byzonderlyk door de gedaante van den kop; want de rhinoceros van den Hr. PARSONS heeft het voorhoofd veel meer ingedrukt, en den neus verhevener, doch men heeft reden om te gelooven dat deze verschillen niet dan van de jaaren koomen; want deze rhinoceros, slegts twee jaaren oud zynde, was veel jonger dan de ander.

(*f*) De rhinoceros van den Hr. PARSONS heeft de ooren veel breeder dan welken wy hier beschryven, den hoorn en de oogen nader by het eind van den smoel geplaatst, want de

Dit dier hadt een zeer korten en zeer dikken hals, en het lighaam dik en gevuld aan de zyden. De ſtaart was kort, en hadt geene hairen dan aan het eind (*g*). De pooten waren dik en kort: het is my voorgekoomen dat de geleeding van de hand aan de voorpooten eene verhevenheid maakte die agter uit ſtak, ten naaſten by gelyk de hiel aan de agterſte pooten. Daar zaten drie nagels of hoeven aan iederen voet; de middelſte was dikker dan de beide anderen.

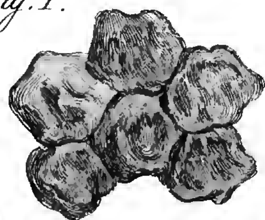
Het vel maakte groote rimpels die zeer uitſtaken, gelyk als wrongen of plooijen: verſcheiden van deze plooijen ſtrekten zig rondom den hals van den rhinoceros uit, die ten onderwerp voor deze beſchryving gediend heeft; daar waren twee plooijen die den hals in het geheel omringden, gelyk twee halsbanden; zy vereenigden zig van onderen, en hingen als een halskwab neder; twee andere plooijen liepen dwarſch over het bovenſt en agterſt gedeelte van den hals, en liepen met hunne einden aan wederzyden in eene plooi uit, die zig ſchuinſch van het voorſte van den ſchouder tot aan den ſchoft uitſtrekte. Daar liep agter den ſchoft eene plooi die aan wederzyde agter den ſchouder, den arm en het bovenſt gedeelte van den voorarm nederliep, zig daar kromde en naar voren uitſtrekte over dat gedeelte van den voorarm. Daar liep op het kruis eene andere plooi die aan wederszyde op de buikzyde tot voor de knie en laager, nederdaalde, en die zig naar voren op den buik kromde. Eene andere plooi ſtrekte zig dwarſch uit op het bovenſt aan de dye, van de buikzyde af tot aan het begin van den ſtaart toe; en eindelyk was 'er nog eene dwarſch op het onderſt gedeelte van den agterpoot boven den enkel geplaatſt; deze plooijen hadden tot drie en vier duimen hoogte. Het vel van den rhinoceros is zeer dik en zeer hard, maar wykt voor de beweegingen van het dier ter plaatſe van de plooijen welke zy maakt, ook zitten de meeſte op eene wyze geplaatſt dat zy de beweegingen van den kop en van de pooten volgen kunnen; het vel is zagt, glad en van eene bleek roode kleur in de diepte van de plooijen, en onder het voorſte en agterſte gedeelte van den buik; het overige van het vel is hard, bruin, bezaaid met platte knobbeltjes die naar roogen gelyken, en van verſchillende grootten zyn; de grootſte zitten op de ſchouders, op de zyden van het lighaam, op het kruis en op de pooten (*h*), De Hr. DE JUSSIEU heeft my een ſtuk van een gedroogd vel van een rhinoceros laaten zien dat tot vyf lynen dikte hadt; de middellyn van deszelfs knobbels bedroeg omtrent een halven duim (*Pl. VIII, fig.* 1) De opperhuid hadt weinig dikte, dezelve was bruin, en ſcheidde gemakkelyk van het vel. De knobbeltjes (*fig.* 2) zyn reeds zeer duidelyk op het vel van de vrugt van den rhinoceros.

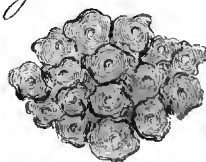
De zelfſtandigheid van den hoorn van den rhinoceros is van denzelfden aart als de hoornen van den ſtier, van den ram, van den bok, van de gazelles,

hoorn zit boven de neusgaten. Men mag gelooven dat deze verſchillen van die van de jaaren of van de kunne koomen.

(*g*) Zie de beſchryving van den ſtaart van een rhinoceros, by No. MI.V.

(*h*) Zie de beſchryving van deze knobbeltjes in de beſchryving van dat gedeelte van het Kabinet dat betrekking heeft op den rhinoceros, of by het artikel van eene vrugt van dat dier.

Fig. 1.

Fig. 2.

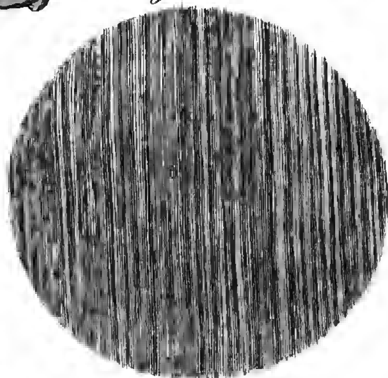

Fig. 7.

Fig. 4.

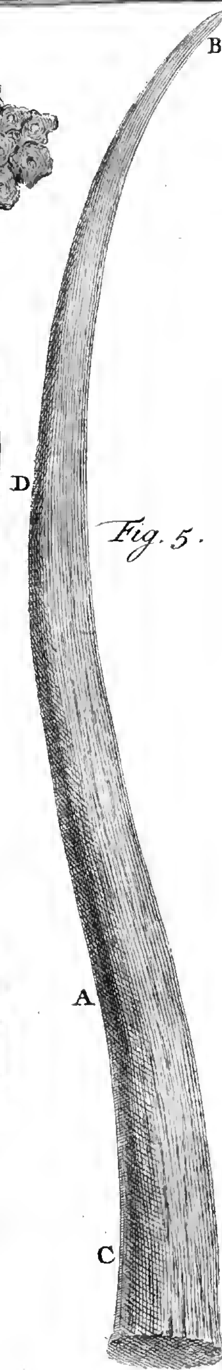
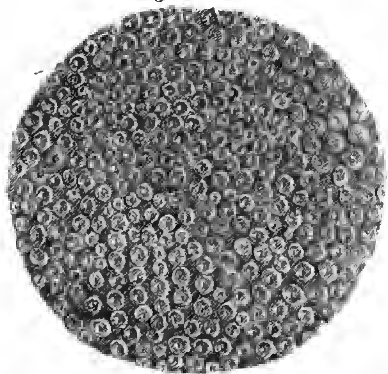

Fig. 5.

Fig. 6.

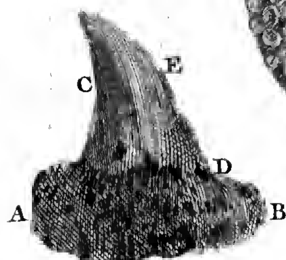
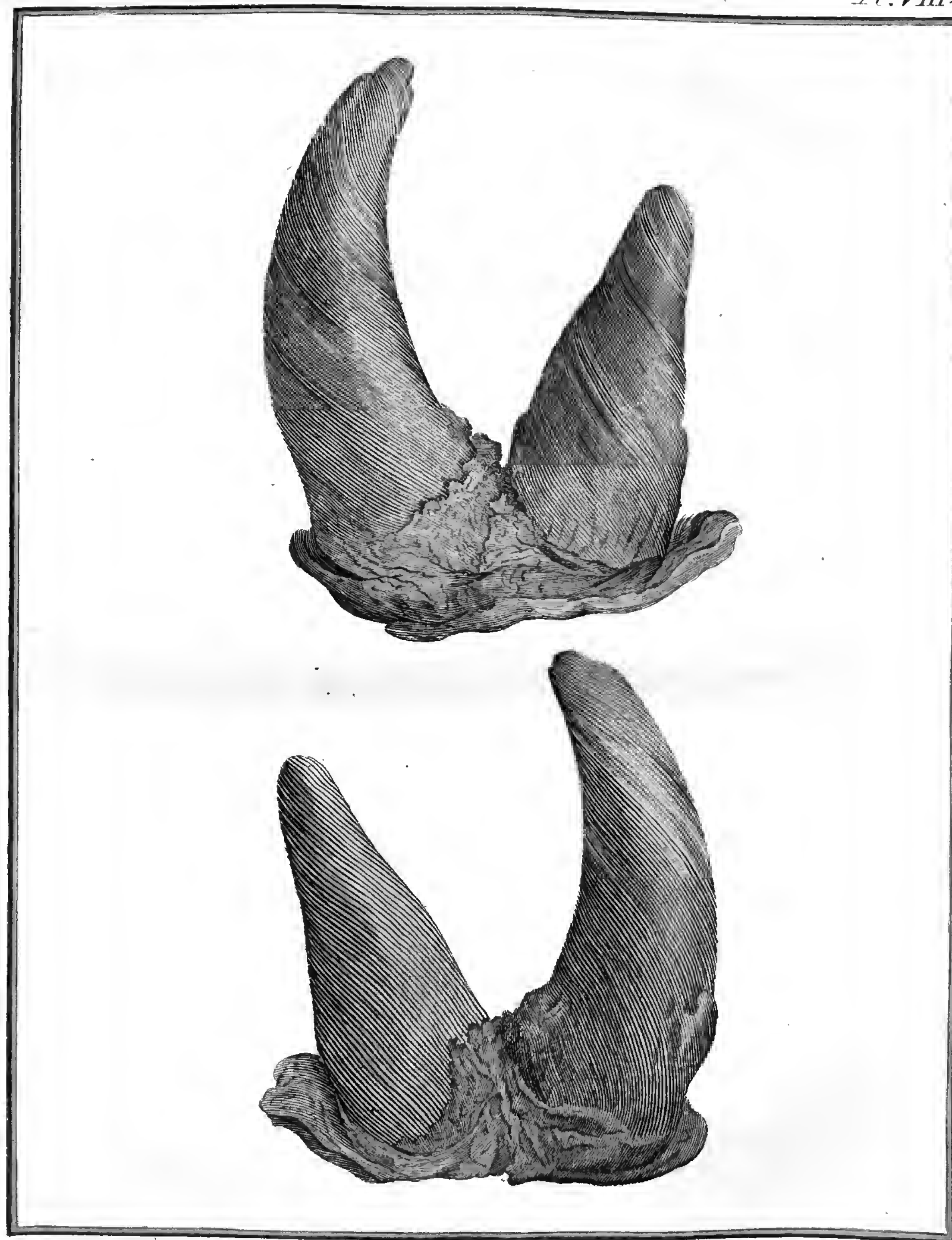

Fig. 3.

De Seve, del.   C. F. F. sc.

enz. Zo veel ik over de grootte en de gedaante van dezen hoorn heb kunnen oordeelen, uit die welke in het kabinet van den koning bewaard worden, blykt het dat dezelve tot vier voeten lengte heeft, en misschien meer (*i*). Deszelfs gedaante gelykt naar die van een kegel die meer of min lang is (*Pl. VIII, fig.* 3, 4 en 5); deszelfs basis is rond of ovaal (*AB*, *fig.* 3 en 4); de groote middellyn van die welke ovaal zyn volgt de lengte van het neusbeen; daar zit onder deze basis eene holte (*C*, *fig.* 4) welker diepte op haar meest van eenen duim en agt lynen is. De hoorn kromt zig naar agteren op eenigen afstand boven zyn onderste eind; die kromte (*C*, *fig.* 3, *D*, *fig.* 4 *en A*, *fig.* 5) blyft by de meeste van die hoornen tot aan het bovenst eind aanhouden, maar de grootste van die welken in het kabinet van den Koning bewaard worden, (*fig.* 5) heeft het bovenst eind (*B*) naar voren geboogen (*k*). Daar loopt op verscheiden van die hoornen eene groef in de lengte (*DE*, *fig.* 3 *en CD*, *fig.* 5). Zy hebben alle eene olyfagtige, aschgraauwe of zwartagtige kleur. De holrondheid van derzelver basis is met eene soort van schorsch bedekt: wanneer dezelve is weggenoomen, wordt men op de wanden van de holrondheid kleine openingen gewaar die tegen malkanderen aanzitten, en die eenige diepte hebben. De hoorn dwarsch doorgesneeden, en het vlak van die doorsneede gepolyst zynde, ziet men daar met het bloote oog, maar naauwkeuriger door een vergrootglas, kleine schyfjes (*fig.* 6) aan, die zeer digt by malkanderen geplaatst zyn: men onderscheidt, in het midden van elk dier schyven, eene kleine tusschenwydte, die hol schynt en die aan de openingen van de basis schynen te beantwoorden. Als men den hoorn in de lengte heeft doorgesneeden, ziet men op het vlak van die doorsneede, na men hetzelve gepolyst heeft, zeer duidelyke vezels die in de lengte loopen (*fig.* 7). De hoorn uitwendig zynde afgesleeten, blyven 'er op eenige plaatsen van deszelfs oppervlakte styve, buigzaame en digte vezels over, gelyk de borstels van een schuier (*EF*, *fig.* 4); men wordt ook deze borstels gewaar op het vlak der dwarsche doorsneede by de basis; zo dat men reden heeft om te denken dat de hoorn van den rhinoceros uit borstels bestaat, die aan bundels vereenigd zyn, en zeer sterk aan malkanderen vast kleeven, maar niet genoegzaam om te beletten dat zy kunnen gescheiden worden, dewyl men dezelve op de uitwendige oppervlakte van den hoorn even duidelyk gewaar wordt, als de borstels aan een schuier. Dit maakzel van den hoorn van den rhinoceros ontdekt hebbende, heb ik getragt die der hoornen van den os en van andere dieren te ontdekken, die hoornen hebben byna dezelfde zelfstandigheid. Maar ik heb dezelve verschillende gevonden van die van den hoorn van den rhinoceros.

(*i*) Zie de beschryving van dat gedeelte van het Kabinet dat betrekking heeft op den rhinoceros.

(*k*) De Hr. PARSONS heeft ook de gedaante van een hoorn van een rhinoceros opgegeeven, die twee voeten en agt duimen lang, en ook met zyn bovenst eind naar voren geboogen is.

	voet.	duim.	lyn.
Lengte van het geheele lighaam in eene regte lyn gemeeten van het eind van den ſmoel tot aan den aars. . .	10.	0.	0.
Hoogte van het voorſte ſtel. . .	5.	0.	0.
Hoogte van het agterſte ſtel. . . .	5.	0.	0.
Omtrek van den ſmoel onder de oogen gemeeten. .	3.	8.	0.
Omtrek van den kop tuſſchen de oogen en de ooren. .	4.	4.	0.
Lengte der ooren. . . .	1.	0.	0.
Afſtand tuſſchen de beide ooren om laag gemeeten. .	0.	6.	0.
Omtrek van het lighaam op de dikſte plaats. . .	10.	6.	0.
Lengte van den ſtaart. . . .	2.	0.	0.
Omtrek van den ſtaart aan het begin van den ſtomp. .	1.	0.	0.

Deze rhinoceros hadt agt-en-twintig tanden, vier van voren, één aan elke zyde van het voorſte gedeelte der beide kaakbeenderen, en zes baktanden, ook in de beide zyden van het kaakbeen; de eerſte baktand zat zeer verre van den voorſten tand. Daar zaten twee prammen aan den buik.

BE-

B E S C H R Y V I N G

VAN DAT GEDEELTE VAN HET KABINET, DAT BETREKKING HEEFT TOT DE NATUURLYKE HISTORIE VAN DEN RHINOCEROS.

No. MXXXIX. *De vrugt van een rhinoceros.*

Deze vrugt is uit den buik van de moeder gehaald op het eiland Java; dezelve fchynt naby de geboorte geweeft te zyn, want dezelve is drie voeten en twee duimen lang van het eind van den fmoel tot aan den aars. De omtrek des lighaams is flegts van twee voeten en negen duimen. Ik zal flegts die twee maaten opgeeven, omdat 'er van deze vrugt niet meer dan het vel overig is, dat nog zeer flegt is opgevuld. Daar zit op het neusbeen een knobbel of verhevenheid die niet hoog is, als eene foort van eeltagtigheid, die twee duimen en eenige lynen middellyns heeft, en die de geboorte van den hoorn van den rhinoceros aanwyft. Men ziet op het vel kleine platte knobbeltjes, die eenige overeenkomft hebben met de ftukken waaruit de fchilden der Tatons zyn te zamengefteld, want de knobbeltjes van de vrugt van den rhinoceros zyn met een dun vel bedekt; zy maaken figuuren waarvan de regelmaatigfte zes zyden hebben: daar zit eene kleine holligheid in het middelpunt; deze knobbels zyn van verfchillende grootten, de grootften (*Pl. VIII, fig.* 2) zitten op de pooten, zy hebben tot vier of vyf lynen middellyn; de kleinfte zitten op de zyden van den kop en van het lighaam op den hals; daar zitten van eene middelmaatige grootte onder het onderft kaakbeen, onder den buik, enz. en men ziet eenige voetfpooren van die knobbels meer of minder duidelyk over al het overige van het lighaam verfpreid. Deze vrugt is van de mannelyke kunne, de roede en de balzak zyn groot, de roede fteekt buiten het lighaam uit; daar zitten twee tepels op eenen duim en agt lynen afftand van malkanderen en van de roede geplaatft Het binnenft der ooren is bedekt met een ftyf hair, dat zeven lynen lang is, en van eene kleur vermengd met zwart en ros; daar zit op den rug eene korter foort van hair, dat gekruld, digt en van eene geelagtige kleur is; men ziet ook eenige hairen op den fchoft, op de fchouders en op het kruis zitten; de bal van de voeten is rond, daar zitten drie nagels of hoeven voor aan iederen voet.

N . MXL. *Eene eerft doorbreekende hoorn van een rhinoceros.*

Deze hoorn zit aan een gedeelte van het vel van het neusbeen vaft, dat drie lynen dikte heeft op zommige plaatfen. Dit vel is korrelig als fegryn; de opperhuid heeft eene grysbruine kleur; en het vel is witagtig van kleur. De hoorn heeft eene kegelagtige gedaante, welker punt in plaats van boven het middelpunt van de bafis te ftaan, gelyk aan eenen regelmaatigen kegel, boven de agterfte zyde van de bafis zit. De hoorn heeft twee duimen hoogte en ee-

nen duim negen lynen middellyns aan de basis die rond is: deze hoorn is bedekt met knobbeltjes, men onderscheidt daar ook deszelfs vezels aan, die in de lengte loopen; daar zit op het vel van het neusbeen agter den hoorn op een halven duims afstand van deszelfs basis, een schyf die ten naasten by dezelfde middellyn heeft als de basis van den hoorn, die met uitsteekende korrels geteekend is, en die eeniger maate de geboorte van eenen tweeden hoorn schynen aan te duiden.

N°. MXLI, *Andere hoorn van een rhinoceros.*

De hoogte van dezen hoorn (*Pl. VIII*, *fig.* 3) is van zes duimen en een halven, de basis heeft zeven duimen lengte en tot vyf duimen breedte; de hoorn is puntig en een weinig naar agteren geboogen, platagtig op de zyden, en van eene zwartagtige kleur; dezelve heeft een voor, die in de lengte loopt en diep is op haar agterst gedeelte, de onderste zyde van de basis heeft eene geelagtigen schorsch die op eenige plaatsen is afgevallen alwaar men zeer duidelyke porien ziet.

N°. MXLII, *Andere hoorn van een rhinoceros.*

Deze hoorn heeft agt duimen hoogte en omtrent vyf duimen middellyn aan de basis; de middelste en bovenste deelen van den hoorn zyn platagtig op de zyden, ongetwyfeld omdat dezelve door de wryving is afgesleeten, want men ziet op verscheiden plaatsen vooruitsteekende vezels, die naar de borstels van een schuier gelyken, maar die kort en zeer hard zyn. Daar zyn scheuren die in de lengte loopen en holligheden op verscheiden andere plaatsen van dezen hoorn; dezelve heeft eene geelagtig gryze kleur.

N°. MXLIII. *Andere hoorn van een rhinoceros.*

De lengte van dezen hoorn is van negen duimen; deszelfs basis heeft vyf duimen lengte, en drie duimen en een halve breedte. De hoorn is zwart en sterk agter over geboogen; deszelfs schorsch is van de basis afgenoomen die olyfkleurig is en bedekt met oneffenheden, het onderst van de basis is zeer hol en zeer poreus.

N°. MXLIV. *Andere hoorn van een rhinoceros.*

De zyden van dezen hoorn zyn afgesleeten gelyk die van den hoorn onder N°. MXLII bygebragt, en met ziet by deszelfs basis dezelfde borstels in de gedaante van schuiers; dezelve is van eene bruine kleur, en heeft byna een voet hoogte; de lengte van deszelfs basis bedraagt vyf duimen, en de breedte vier en een vierde gedeelte van een duim.

N°. MXLV. *Andere hoorn van een rhinoceros.*

De lengte van dezen hoorn bedraagt eenen voet vier duimen en twee lynen; deszelfs basis heeft slegts vyf duimen middellyns; de hoorn is agterover geboogen en op verscheiden plaatsen, voornamelyk naar de basis toe, gescheurd en gespleeten.

N°. MXLVI. *Andere hoorn van een rhinoceros.*

Deze hoorn (*Pl. VIII*, *fig.* 4) heeft een voet agt duimen lengte; de basis is ten naasten by rond en heeft byna eenen halven voet middellyn. De hoorn heeft eene sterke kromming naar agteren toe; digt by de basis is dezelve bezet met uitsteekende en digt op een zittende vezels, gelyk de borstels van eenen schuier; derzelver kleur is vermengd met olyfkleur en bruin.

No. MXLVII. *Een zeer groote hoorn van een rhinoceros.*

Schoon de basis aan dezen hoorn (*fig. 5*) ontbreekt, omdat dezelve aan zyn onderst gedeelte gezaagd is geworden, heeft het geen daar van overig is nog drie voeten agt duimen en een halven lengte; deze hoorn gelykt zo sterk naar dien van den rhinoceros door zyne zelfstandigheid, zyn weefzel, zyne kleur en zelfs door zyne gedaante, dat ik niet geloof dat men denzelven aan eenig ander dier kan toeschryven. De doorsneede van het onderst gedeelte heeft vier duimen lengte en drie duimen negen lynen breedte op deszelfs breedste plaats, dat het agterste gedeelte is aan de hoornen welker basis niet rond is, ten minsten aan die welke ik gezien heb. De hoorn waarvan wy hier spreeken, is een weinig platagtig van agteren, en daar loopt eene wyde groef in de lengte over het middelst onderst gedeelte van de agterste zyde. Het bovenst gedeelte van den hoorn heeft eene sterke kromming naar voren, en het onderst gedeelte is een weinig naar agteren geboogen, gelyk aan alle hoornen van rhinocerossen; daar loopen op dezen hoorn ook scheuren in de lengte, gelyk op de hoornen onder No. MXLII en MXLV bygebragt.

No. MXLVIII. *Andere hoorn van een rhinoceros.*

No. MXLIX. *Andere hoorn van een rhinoceros.*

Deze hoorn en die welke onder het voorgaand nommer is bygebragt, zyn slegts omtrent eenen halven voet lang. Het schynt my toe dat zy bewerkt en gefatsoeneerd zyn, de eerste (No. MXLVIII) om een hoorntje te vertoonen dat op de basis geplaatst zit op eenigen afstand van den voornaamen tak, en de andere (No. MXLIX) om aan denzelven twee zeer kleine hoorntjes te vertoonen die op het voorste gedeelte van de basis tegen den voornaamen tak aanzitten. Indien deze hoornen niet bereid noch gebeeldhouwd zyn, moet men dezelve voor zonderlinge hoornen aanzien, welker groei zeer onregelmaatig geweest is.

No. ML. *De hoorn van een rhinoceros dwarsch doorgezaagd.*

Deze hoorn is op eenigen afstand boven zyne basis en onder zyne punt doorgezaagd geworden; men ziet op de vlakten van deze doorsneeden die gepolyst zyn, de schyven (*Pl. VIII, fig. 6*) waarvan melding gemaakt is in de beschryving van den rhinoceros.

No. MLI. *De hoorn van een rhinoceros in de lengte doorgezaagd.*

Men wordt op het vlak van deze doorsneede dat gepolyst is (*Pl. VIII, fig. 7*) de in de lengte loopende vezels gewaar, die onderscheiden en duidelyke vezels by de basis maaken.

No. MLII. *Het eind van een hoorn van een rhinoceros bewerkt.*

Dit stuk heeft drie duimen vier lynen lengte; deszelfs basis is twee duimen vier lynen lang, en eenen duim negen lynen breed; hetzelve is tot aan de punt van den hoorn uitgehold om daar eene soort van beker van te maaken.

No. MLIII. *Een beker gemaakt van den hoorn van een rhinoceros.*

Dit vat of deze beker is uit de basis van een hoorn genoomen geworden, het is twee duimen negen lynen hoog, byna zes duimen lang op zyne randen, en drie duimen en een halven breed op zyne grootste breedte gemeeten. De randen zyn met bloemwerk gemaakt, en daar zyn op deszelfs buitenste wanden, bladeren en vrugten gegraveerd.

N°. MLIV. *Een klein doosje uit den hoorn van een rhinoceros gemaakt.*

Dit doosje is rond en heeft ſlegts veertien lynen middellyns en agt hoogte. De Hr. Baron VAN SWIETEN, eerſte Geneesheer en Bibliothekaris van hunne Keizerlyke Majeſteit vereerde hetzelve aan den Hr. DE LA CONDAMINE te Amſterdam in 1745, en zeide hem dat men te Goa geloofde dat de ſtof van dat doosje van een eenhoorn was.

N°. MLV. *De ſtaart van een rhinoceros.*

De ſtomp van dezen ſtaart is byna eenen voet lang; men heeft daar de valſche wervelbeenderen uitgehaald, en daar is niet dan het vel van overig dat zwart, geſronſt, en gerimpeld is. De borſtels koomen aan wederszyden uit dezen ſtomp uit die plat is, en daar zitten 'er ter lengte van vier duimen en een halven op van het einde van den ſtomp af, aan de eene zyde, en ſlegts ter lengte van twee duimen aan de andere zyde. Zy zyn zwart, de langſte zyn byna twee voeten lang, drie vierde van eene lyn breed, en eene halve lyn dik; deze ſtaart gelykt volmaakt naar dien die door Doktor GREW (*l*) beſchreeven is geworden, en waarvan de Hr. PARSONS de afbeelding gegeeven heeft in de *Philoſoph. Tranſact.* voor het jaar 1743.

N°. MLVI. *Een ſteen van een rhinoceros.*

De gedaante van dezen ſteen gelykt ten naaſten by naar die van eene pyramide met drie gelykzydige vlakken; deszelfs hoogte is van twee duimen zes lynen en eene halve; deszelfs hoeken zyn rondagtig; deszelfs oppervlakte is glad en van eene geelagtige kleur, vermengd met zwart; dezelve weegt twaalf oncen drie drachmen en een halven. Daar ſtaat in eene aantekening, die by dezen ſteen behoort, vermeld, dat dezelve in het lighaam van een rhinoceros gevonden is welken men uit de Indiën aan de koning van Perſie toezondt, en die onder wege geſtorven is, in den jaare 1699.

(*l*) In het *Muſeum Regalis Societatis.*

DE KAMEEL (*) EN DE DROMEDARIS (**).

Deze twee namen dromedaris en kameel drukken geene twee verschillende soorten van dieren uit, maar wyzen alleenlyk twee onderscheidene rassen aan, die van onheugelyke tyden in de soort van den kameel hebben plaats gehad. Het voornaamst, en om zo te spreeken het eenigst duidelyk kenmerk, waarin deze rassen verschillen, bestaat hier in, dat de kameel twee bulten of bogchels op den rug heeft, en de dromedaris slegts een, ook is deze laatste kleiner en minder sterk dan de kameel; maar beiden koppelen zy met malkander, teelen te zamen voort, en de jongen die van deze gekruiste rassen geboren worden, zyn sterker, en men verkiest dezelve boven alle andere (*m*). Die mestischen,

(*) Kameel, in 't Griesch Καμήλος; in 't Latyn *Camelus*; in 't Italiaansch *Camelo*; in 't Spaansch *Camelo*; in 't Hoogduitsch *Kameel*; in 't Engelsch *Camel*; in 't Hebreeuwsch *Gamal*; in 't Chaldeeuws *Gamala*; in 't oud Arabisch *Gemal*; in 't hedendaagsch Arabisch *Gimel*. Men ziet dat de naam van den Kameel in 't Hebreeuwsch, in 't Chaldeeuwsch, en in 't Arabisch, ten naasten by dezelfde is; en dat het van deze oude taalen is, dat de Grieken, de Latynen, de Italiaanen, de Spanjaarden, de Duitschers, de Engelschen, de Franschen, de Nederlanders den naam van dit dier, zonder groote verandering in hunne taalen hebben afgeleid.

Camelus Bactrianus. Arist. *Hist. Anim. lib.* II. *cap.* 1.
Camelus vel Camelus Bactrianus. Gesner. *Icon. Quadrup. pag.* 22.
Camelus, Prosper Alpin. *Hist. nat. Egypt. vol.* II. *p.* 224. *tab* XIII.
Camelus duobus in dorso tuberibus seu Bactrianus. Ray *Synops. Quadrup. pag.* 145.

(**) Dromedaris in 't Grieks Δρομὰς of liever Camelus Dromas, want *Dromas* is slegts een byvoeglyk naamwoord afgeleid van *Drumos* dat loop of snelheid beteekent, en *Camelus Dromas* of *Dromas Kameel* wil zeggen loopenden Kameel. *Dromedarius* in 't hedendaagsch Latyn: *Macbarry* in de Levant volgens Shaw.

Camelus, *Arabius*, Arist. *Hist. Anim lib.* II. *cap.* 1.
Camelus Arabica, *vel Camelus Droma*. Gesner. *Icon. Quadrup. fig.* I. *p.* 23.
Dromas; Prosper Alpin. *Hist. nat. Egypt. vol.* II. *p.* 223. *tab.* XII.
Camelus in dorso gibbo unico, seu Dromedarius Ray. *Synops. Quad. p.* 143.
Chameau. Mémoir. pour servir à l'Histoire des animaux, *P.* I. *p.* 69 *fig. pl. VI.*

(*e*) De Persiaanen hebben verscheiden soorten van kameelen; zy noemen die, welke twee bulten hebben *Bugbur*, en die, welke maar een hebben *Schuttur*. Van deze laatsten zyn 'er vier soorten, te weeten die, welke zy by uitsteekendheid *Ner* noemen, dat is te zeggen het mannetje; die geteeld zyn van een dromedaris of een kameel met twee bulten, en van een wyfje met eenen bult, dat men *Maje* noemt; en deze laaten zig niet door andere dekken. Dit zyn de beste en meest geachte van alle kameelen, en daar zyn 'er die voor honderd ecus verkogt worden; zy draagen negen of tien quintaalen last, en zyn onvermoeid. Als zy togtig zyn eeten zy weinig, schuimbekken, worden telkens boos, en byten; zo dat men, om hen te beletten van hunne bestierders te kwetsen, verpligt is hen muilbanden aan te doen, die de Persiaanen *agrab* noemen. De kameelen die van deze voortkoomen, verbasteren sterk, en zyn laf en lui, en 't is hierom dat de Persiaanen hen *Jurda Kaidem* noemen; ook worden zy niet hooger dan tot dertig of veertig ecus verkogt.

De derde soort is die, welke zy *Lobk* noemen, maar zy zyn zo goed niet als de Bughur; ook schuimbekken zy niet als zy togtig zyn, gelyk de *Ners*, maar in den bronstyd stooten of drukken zy van onder de keel een rood blaasje, 't welk zy met den adem inhaalen; zy zetten het hoofd op, en snorken dikwils; men verkoopt hen voor zestig ecus, zy zyn op verre na zo sterk niet als de andere; en hierom noemen de Persiaanen van een sterken moedig man spreekende, hem dikwils *Ner*, terwyl zy een bloodaard en lafhartigen door de benaaming van *Lobk* aanduiden.

Zy noemen de vierde soort *Schuttri Baad*, en de Turken *Jeldovesi*, dat is te zeggen windkameel, zy zyn kleiner maar wakkerer dan de andere, want daar de gemeene kameelen slegts

van den dromedaris en den kameel gesprooten maaken een nieuw ras, dat insgelyks voortteelt, en dat zig ook met de eerste rassen vermengt, zo dat 'er in deze soort, even als in die der anderen huisdieren, veele verscheidenheden gevonden worden, waarvan de algemeenste tot het verschil der klimaaten betreklyk zyn; ARISTOTELES (*n*) heeft de twee voornaame, of hoofd-rassen zeer wel aangeduid; de eerste, dat is te zeggen die met twee bulten onder den naam van Bactrianischen kameel (*o*), en den anderen onder dien van Arabischen: men noemt de eersten Turksche kameelen (*p*) en de andere Arabische; deze verdeeling houdt nog heden stand, gelyk als ten tyde van Aristoteles; het blykt alleen, na dat men die deelen van Afrika en Asia, die den Ouden onbekend waren, ontdekt heeft, dat de dromedaris onvergelyklyk talryker en meer verspreid is dan de kameel; den laatsten vindt men niet veel dan in Turquestan (*q*), en in eenige andere streeken van de Levant (*r*), terwyl de

stappen, draaven en galoppeeren die zo wel als de paarden. *Voyage d'*OLEARIUS *tom.* I. *pag.* 550.

(*n*) Camelus proprium inter cæteras quadrupedes habet in dorso, quod tuber appellant: sed ita ut Bactrianæ ab arabiis differant, alteris enim bina alteris singula tubera habentur. ARISTOT. *Hist. anim. lib.* II. *c.* I. Nota. Theodorus Gaza, wiens overzetting ik altyd gebruikt heb, als ik in dit werk eenige plaatsen uit Aristoteles heb aangehaald, schynt zig hier op eene twyffelagtige wyze uitgedrukt te hebben: *Alteris enim bina, alteris singula tubera habentur*, beteekent alleenlyk, dat sommige twee, andere slegts een bogchel hebben, terwyl de Grieksche text nauwkeurig aanwyst, dat het slegts de Arabische kameelen zyn, die maar eene bult hebben, en dat de Bactriaansche twee hebben. Ook heeft Plinius, die in het artykel van den kameel, gelyk in veele andere stukken, ARISTOTELES alleenlyk heeft nageschreeven, deze plaats beter overgezet dan Gaza; zeggende; Cameli Bactriani & Arabici differunt, quod illi bina habent tubera in dorso, hi singula, PLIN. *Hist. nat. lib.* VIII. *cap.* 18.

(*o*) Bactriane, eene Provintie van Asie, die thans Turquestan, het land der usbeks, enz. bevat.

(*p*) Wy gingen met kameelen naar den berg Sinaï, omdat 'er geen water op dezen weg is, en dat andere dieren geene vermoeijenis kunnen ondergaan zonder te drinken...... maar deze Arabische kameelen, die klein zyn en verschillende van die van Cairo, die naar Syrie en andere plaatsen gaan, trekken drie of vier dagen voort zonder drinken.... Men gaat van Cairo naar Jerusalem niet met de kleine Arabische Kameelen, gelyk naar den Berg Sinaï, dat een bergagtige weg is, maar op groote, die men Turksche kameelen noemt. *Voyage de* PIETRO DELLA VALLE, *tom.* I. *pag.* 360 en 408. — De soort, die wy dromedaris noemen, wordt hier (in Barbarye) *Maibari* geheeten; zy is niet zo gemeen in Barbarye als in de Levant.... Dit dier verschilt van den gewoonen kameel hier in, dat deszelfs lighaam ronder en beter gemaakt is, en dat het maar éénen bult op den rug heeft. *Voyage de* SHAW, *tom.* I. *p.* 309 en 310.

(*q*) De Akademie hadt de zendelingen, die in hoedanigheid van wiskundigen des Konings, naar China gezonden wierden, gelast naar eenige byzonderheden, raakende de kameelen te verneemen. Zie hier het antwoord 't welk de Ambassadeur van Persie gaf op de vraagen, die de Hr. CONSTANCE, hem van wegen de zendelingen liet doen. 1o. Dat men in Persie kameelen zag met twee bulten op den rug, maar dat zy oorspronkelyk waren van Turkestan, en van het ras der geenen welken de koning der Mooren hadt doen koomen uit dat land, 't welk voor zo ver men weet, de eenigste plaats van geheel Asie is daar men van deze soort vindt, en dat deze kameelen zeer geacht waren in Persie, omdat hunne dubbelde bult hem meer geschikt maakt voor het vervoeren van lasten. 2o. dat deze bulten niet geformeerd waren door de kromming van de ruggegraat, die niet verhevener was op deze plaatsen dan op andere, maar dat zy alleenlyk uitgroeijingen waren van een klieragtige zelfstandigheid, gelyk aan die der deelen alwaar de melk in de dieren geformeerd en bewaard wordt: dat voor het overige de bogchel van voren een half voet hoogte en de andere een duim minder heeft. *Mémoires pour servir à l'histoire des animaux part.* 2. *p.* 80.

(*r*) De kameelen der Kalmuksche Tartaaren zyn vry groot en sterk, maar zy hebben beiden twee bulten. *Rel. de la grande Tartarie Amst.* 1737. *pag.* 267.

dromedaris gemeener dan eenig ander lastbeest in Arabie, ook in groote menigte gevonden wordt in het geheele noordelyk gedeelte van Afrika (*s*), dat zig van de middellandsche Zee tot aan de rivier Niger (*t*) uitstrekt, en men denzelven wedervindt in Egypte (*u*), in Persie, in zuidelyk Tartarye (*v*), en in de noordelyke deelen van Indie. De dromedaris beslaat derhalven eene oneindige uitgestrektheid lands, en de kameel is tot een klein bestek bepaald; de eerste bewoont dorre en heete landen; de tweede een minder droog en gemaatigd land; en de geheele soort, zo wel van den een als de anderen, schynt bepaald in een gordel van drie of vier honderd mylen breedte, die zig van Mauritanie tot aan China uitstrekt. Zy bestaat niet beneden of boven dezen gordel; dit dier, schoon in heete landen t' huis hoorende, vreest egter de klimaten, alwaar de hitte overmaatig is; zyne soort houdt op te bestaan, daar die van den olyfant begint, en zy kan niet in wezen blyven noch onder den brandenden hemel van de verzengde lugtstreek, noch in de zagte klimaaten van onzen gemaatigden gordel. Het schynt oorspronkelyk herkomstig uit Arabie (*w*), want niet slegts is dat het land, alwaar de kameelen in de grootste menigte gevonden worden, maar ook dat, daar hy meest voor geschikt is. Arabie is het dorste land en dat het meest gebrek aan water heeft, van alle landen die wy kennen: de kameel is het soberste van alle dieren, en kan verscheiden dagen zonder drinken doorbrengen (*x*), het land is byna overal droog en zandig; de kameel heeft de voeten juist gemaakt om in het zand te loopen, en kan integendeel zig op vogtige en glibberige gronden niet wel op de been hou-

(*s*) Camelus animal blandum ac domesticum maxima copia in Africa invenitur præsertim in desertis Libyæ, Numidiæ, & Barbariæ. LEON. AFRICANI. *Descrip. Africæ. vol.* II. *pag* 748.

(*t*) De Mooren hebben talryke troepen kameelen aan de oevers van den Niger. *Voyage au Senegal par* M. ADANSON, *pag.* 36.

(*u*) Audiò vero in Egypto longè plura quam quater centum millia camelorum vivere. PROSP. ALP. *Hist. nat. Egypt. pars* I. *pag.* 226.

(*v*) Delectantur etiam tartari Buratskoi re pecuariâ, maximè camelis, quorum ibi magna copia est, unde complures a Caravannis ad sinam tendentibus redimuntur, ita ut optimus camelus duodecim, vel ad summum quindecim rubelis haberi possit. *Novissima Sinica Historiam nostri temporis illustratura*, &c. edenti G. G. L. *ann.* 1699. *pag.* 166. — Tartaryen heeft overvloed van vee, en byzonder van paarden en kameelen. *Voyage Historique de l'Europe. Paris* 1693 *tom.* VII. *p.* 204.

(*w*) Dit geboorte land der kameelen is Arabie; want schoon men hen ook elders vindt, niet slegts die, welken men derwaards gebragt heeft, maar zelfs die daar geboren zyn, is 'er egter geen land in de wereld, waar men hen in zulk eene groote meenigte vindt als in Arabie. *Voyage du* P. PHILIPPE. *pag.* 369. — De menigte der kameelen is zo groot in Arabie, dat zelfs de armste ten minsten tien dezer dieren heeft, en daar zyn 'er veelen, die vier honderd, ja duizend bezitten. PROSP. ALPIN. *Hist. Egypt. pag.* 226.

(*x*) De groote woestynen van Solyma, alwaar men noch vogels, noch wilde beesten, noch zelfs vliegen, en alwaar men niets dan bergen van zand, spooren en beenderen van kameelen ziet, zouden zonder het behulp dezer dieren nauwelyks door te trekken zyn; zy kunnen zeven of agt dagen zonder eeten en drinken leeven, het geen ik niet geloofd zou hebben zo ik het niet nauwkeurig had waargenoomen. *Relat. du voyage de* PONCET *en Ethiopia. Lettr. IV. Rec. p.* 259. — De reis van Aleppo naar Ispahan door de groote woestyn doende, trokken wy zes dagreizens voort zonder water te vinden, dewelke by de drie vorige gevoegd de negen dagen uitmaaken, daar ik u van gesproken heb, en welken onze kameelen zonder drinken overbragten. *Voyages de* TAVERNIER, *tom.* I. *p.* 202.

den (*y*), gelyk het gras en de weiden daar ontbreeken, zo heeft men 'er ook geene runderen, en de kameel vervult de plaats van deze lastdieren. Men kan zig wegens het natuurlyk land der dieren niet veel vergissen, als men 't zelve naar deze betrekkingen van overeenkomst beoordeelt; hun waare geboorte land is dat daar zy volgen, dat is te zeggen dat, waarmede hunne natuur overeenkomt, waar naar dezelve zig geheel schynt geschikt te hebben, inzonderheid zo die zelfde natuur van het dier geene andere wyzingen toelaat, en zig niet naar den invloed van andere klimaaten schikt. Men heeft vrugtloos gepoogd de kameelen in Spanje te vermenigvuldigen (*z*), men heeft hen vrugtloos naar Amerika overgebragt, zy hebben noch in het een noch in het ander land voortgeteeld, en in de Oost-Indiën vindt men hen niet veel boven Suratte en Ormus. Niet dat zy, volstrekt gesprooken, in de Indiën, in Spanje, en Amerika, en zelfs in kouder landen, gelyk Frankryk, Duitschland, enz. (*a*) niet zouden kunnen bestaan en voortteelen; indien men hen des winters op warme stallen houdt, ruim voedt, met zorg oppast, hen van werk bevrydt, en alleenlyk laat uitgaan om by schoon weder eene wandeling te doen, kan men hen in 't leven houden, en zelfs hoopen, dat zy zullen voortteelen; maar hunne voortbrengzels zyn weinig en zwak, en zy zelve worden zwak en kwynen; zy verliezen dan alle hunne waarde in deze klimaaten, en in plaats van nuttig te zyn, strekken zy tot last voor hen die hen opvoeden; daar zy in hun geboorte land, al de rykdom hunner meesters, om zo te spreeken, uitmaaken (*b*). De Arabieren beschouwen den kameel als een geschenk des hemels, als een heilig dier (*c*), zonder welks hulp zy noch zouden kunnen reizen, noch koophandel dryven, noch zelfs bestaan. De melk der kameelinnen dient hen voor dagelyks voedzel; zy eeten ook derzelver vleesch, inzonderheid dat der jonge dieren, dat zeer lekker is naar hunnen smaak; het hair van de kameelen dat fyn en zagt is, en dat jaarlyks door eene volkomene ruijing of uitvalling

(*y*) De kameelen kunnen niet op vette gronden en op glibberige plaatsen gaan; zy zyn niet goed dan voor het zand. *Voyage de* JEAN OVINGTON, *tom.* I. *p.* 222. — Daar zyn byzonderlyk twee soorten van kameelen, de eene die goed zyn voor warme landen, en de andere voor koude. De kameelen van warme landen gelyk die, welke van Ormus naar Ispahan gaan, kunnen niet voortkoomen, zo de aarde nat en glibberig is, en zy zouden den buik van een scheuren door de agterste beenen van malkanderen te verwyderen; het zyn de kleine kameelen, die maar zes of zeven honderd ponden draagen ..... De kameelen der koude landen, gelyk die van Tauris tot Constantinopel, zyn groote kameelen, die gemeenlyk duizend ponden draagen; zy redden zig in slykerige wegen, maar op vette glibberige gronden moet men kleeden spreiden, en zomtyds tot honderd in 't vervolg, op dat zy daar over hunnen koomen. *Voyage de* TAVERNIER, *tom.* I *pag.* 161.

(*z*) Men ziet verscheiden kameelen in Spanjen, welken de Gouverneurs der frontier plaatsen van Afrika daar zenden; maar zy leven daar niet lang, omdat het land al te koud voor hen is. *L'Afrique de* MARMOL, *tom.* I. *pag* 50.

(*a*) De Hr. MARQUIS de MONTMIRAIL heeft ons laaten weeten, dat men hem verzekerd hadt, dat zyne Maj. de koning van Polen, keurvorst van Saxe, kameelen en dromedarissen hadt gevoed, die daar waren voortgeteeld.

(*b*) Ex camelis Arabes divitias ac possessiones æstimant; & si quando de divitiis principis aut nobilis cujusdam sermo fiat, possidere aïunt tot camelorum, non aureorum millia. LEON. AFRICANI. *Descript. Africæ tom.*. II. *pag.* 748.

(*c*) Camelos, quibus Arabia maximè abundat, animalia sanctaii appellant, ex insigni commodo quod ex ipsis indigenæ accipiunt. PROSP. ALPINUS, *Hist. Egypt. Part.* I. *pag.* 225.

ling (*d*) vermengd wordt, dient hen om ftoffen van te bereiden, daar zy zig mede kleeden, en daar zy eenige huisgeraaden van maaken. Met hunne kameelen hebben zy niet alleen nergens gebrek aan, maar vreezen zelfs niets (*e*); zy kunnen in één dag vyftig mylen woefteny tuffchen hen en hunne vyanden ftellen; alle de legers van de wereld zouden omkoomen met eene bende Arabieren te willen vervolgen; dus zyn zy ook niet meer onderworpen dan hen behaagt. Dan verbeelde men zig een land zonder groente en zonder water, een brandende zon, een altyd droogen hemel, zandagtige vlakten, nog onvrugtbaarer bergen, waarop het oog zig uitftrekt, en het gezigt zig verlieft, zonder zig op eenig leevend voorwerp te kunnen veftigen; een doode aarde die, om zo te fpreeken gevild is door de winden, en die niets vertoont dan beenderen, keyfteenen, hier en daar verfpreid, rotfen overeind ftaande of omgeflaagen; eene open woefteny, alwaar nooit een reiziger onder eenigen boom geademd heeft, alwaar niets hen vergezelt, niets hem de leevende Natuur vertegenwoordigt; eene volftrekte eenzaamheid, duizend maal akeliger dan die der boffchen; want de boomen zyn nog wezens, vertoonen nog eenig leven, voor den menfch, die zig alleen bevindt; eenzaamer, minder befchut, meer verloren in deze onbegrensde ledige ruimten, ziet hy overal de uitgebreidheid als zyn graf; het licht des daags, droeviger dan de fchaduw van den nagt, wordt niet herboren dan om zyne naaktheid en onmagt te befchynen, en om hem al het akelige van zyn ftaat te vertoonen door de grenzen van het ydel, dat hem omringt, voor zyne oogen te verwyderen, en rondom hem den afgrond van een ongemeeten afftand, die hem van de bewoonde aarde affcheidt, voor zyne befchouwing verder uit te ftrekken; een ongemeeten afftand, welken hy vrugtloos poogen zoude door te loopen; want de honger, de dorft, en de brandende hitte dringen hem alle oogenblikken, die hem overig zyn tuffchen de wanhoop en den dood.

De Arabier ondertuffchen heeft, met behulp van den kameel, die gaapingen, die klooven der Natuur weeten over te koomen en zelfs zig toe te eigenen; zy dienen hem voor wykplaats, zy verzekeren zyne ruft, en beveiligen zyne onafhankelykheid. Maar wat is 'er, daar de menfchen gebruik van maaken, zonder het te misbruiken? Die zelfde Arabier, vry, onafhankelyk, ge-

(*d*) Het hair valt dit dier in de lente uit, en wel zo geheel, dat het zig als een gefchraapt varken vertoont, en dan beteert men het, om het voor 't fteeken der vliegen te befchutten. Het hair van den kameel overtreft dat van alle huisdieren voor 't gebruik; men maakt 'er zeer fyne ftoffen van, en men maakt 'er in Europa hoeden van hetzelve, met beverhair vermengende. *Voyage de* CHARDIN, *tom.* II. *pag.* 28. — In de lente valt al het hair den kameelen in minder dan drie dagen uit; het vel blyft geheel naakt, en dan kwellen de vliegen hen zeer fterk: men vindt daar geen beter middel voor, dan hen het lighaam te teeren. *Voyage de* TAVERNIER, *tom.* I. *p.* 162. *Præter alia emolumenta, quæ ex camelis capiunt; veftes quoque & tentoria ex iis habent; ex eorum enim pilis multi multa fiunt, maximè vero pannus, quo & principes oblectantur.* PROSP. ALPIN. *Hift. Ægypt. Part.* I. *pag.* 226.

(*e*) De kameelen maaken den rykdom der Arabieren, en zelfs alle hunne fterkte, en veiligheid, want zy voeren met behulp van hunne kameelen alle hunne bezittingen in de woeftynen, alwaar zy niets van hunne vyanden noch van eenigen overval te vreezen hebben. *L'Afrique d'Ogilby, pag.* 12, — *Qui porro camelos poffident Arabes fteriliter vivunt ac liberè, utpote cum quibus in defertis agere poffint; ad quæ, propter ariditatem, nec reges nec principes pervenire valent.* LEON. AFRIC. *Defcrip. Africæ. vol.* II. *pag.* 749.

rust, en zelfs ryk, in plaats van de woestynen als bolwerken zyner vryheid te eerbieden, bezoedelt die door misdaaden; hy trekt dezelve door, om de aangrenzende natien te overvallen, om slaaven en goud te winnen; hy bedient 'er zig van om zyne roveryen te oeffenen, daar hy ongelukkig meer voordeel van heeft dan van zyne vryheid; want zyne onderneemingen zyn bykans altyd gelukkig; in weerwil van het wantrouwen zyner nabuuren en de meerderheid hunner sterkte, ontsnapt hy hunne vervolging en voert ongestraft alles weg wat hy geroofd heeft. Een Arabier, die zig tot dit beroep van roover schikt; verhardt zig al vroeg tegen de vermoeijenis der reizen; hy beproeft hoe lang hy zonder slaap kan leeven; hy leert den honger, den dorst, de hitte verdraagen; ter zelfder tyd rigt hy zyne kameelen af; hy leert hen dezelfde moeijelykheden verdraagen, hy voedt hen daar toe op, hy oeffent 'er hen in, hy gewent 'er hen aan, en hy begint deze oeffening reeds weinige dagen na hunne geboorte (*f*): hy buigt hen de beenen onder den buik, hy dringt hen om in deze houding ter aarde te blyven, hy belaadt hen met eene vry zwaaren last, dien hy gewent te draagen, en welken hy niet afneemt dan om een nog zwaareren op te leggen; in plaats van hen ten allen tyde te laaten weiden, en als zy dorst hebben te laaten drinken, begint hy met den tyd van hun eeten te regelen en doet hen allengs grooter stukken wegs afleggen, eer zy voedzel krygen, waarvan de hoeveelheid tevens verminderd wordt; als zy wat sterk zyn, rigt hy hen op 't loopen af; hy moedigt hen door 't voorbeeld der paarden aan, en brengt het zo verre dat zy even vaardig en sterker worden (*g*). Eindelyk zo dra hy wegens de sterkte, de vaardigheid en de soberheid zyner kameelen overtuigd is, belaadt hy hen met het geen noodig is voor zyn en hun bestaan, vertrekt met hen, koomt, zonder verwagt te worden, op de grenzen van de woestyn, tast de eerste reizigers, die hem voorkoomen aan, plundert de afgelegen wooningen, belaadt zyne kameelen met zyn buit, en zo hy vervolgd wordt, zo hy genoodzaakt is zyn hertred te verhaasten, dan is het dat hy alle zyne talenten, en die zyner kameelen doet blyken: op een der vaardigste gezeeten (*h*) geleidt hy de bende; hy doet dezelve nagt

(*f*) Men legt de jonge kameelen op den buik, met de vier beenen onder denzelven gevouwen, en men houdt hen de vyftien of twintig eerste dagen na hunne geboorte in dat postuur om hen te gewennen, van hetzelve te kunnen neemen; zy gaan nooit anders liggen; men geeft hen dan ook maar een weinig melk, om hen te leeren met eene geringe hoeveelheid voedzel te bestaan; waartoe men hen zo wel gewent, dat zy agt of negen dagen zonder drinken kunnen doorbrengen, en wat het eeten betreft, niet slegts nuttigt de kameel verre weg het minst van alle dieren, maar men moet zig waarlyk verwonderen, hoe zulk een groot dier van zo weinig voedzel kan bestaan. *Voyage de* CHARDIN, *tom* II. *pag*. 28.

(*g*) De dromedaris is byzonder opmerkelyk door zyne groote snelheid; De Arabieren zeggen dat hy zo veel wegs in eenen dag kan afleggen, als een hunner beste paarden in agt of tien. De *Begb*, die ons naar den berg Sinaï geleidde, was op een dier kameelen gezeeten, en nam dikwils het vermaak om ons de groote vaardigheid van dat dier te toonen; hy verliet onze karavane, om eene andere, die zo verre af was, dat wy dezelve naauwelyks zien konden, te gaan herkennen, en kwam in minder dan een kwartier uurs weder te rug. *Voyage de* SHAW. *tom*. I. *pag*. 311. — Men voedt in Arabie eene soort van kameelen op, om voor een snellen loop te dienen; zy gaan een sterken draf, en zo schielyk, dat een paard hen niet dan in galop kan by houden. *Voyage de* CHARDIN, *tom*. II. *pag*. 28.

(*h*) De dromedarissen zyn zo snel, dat sommigen vyf-en-dertig of veertig mylen in een dag afleggen, en dus agt of tien dagen in de woestynen voortrekken, met zeer weinig voed.

en dag voorttrekken, zonder zig bykans op te houden, noch te eeten, noch te drinken; hy legt ligtelyk drie honderd mylen in agt dagen tyds af (*i*), en geduurende al dien tyd van vermoeijenis en beweeging laat hy zyne kameelen belaaden, hen dagelyks niet dan een uur ruſt en een bal deeg tot voedzel geevende; zomtyds loopen zy dus negen of tien dagen zonder water te vinden; zy onthouden zig van allen drank (*k*), en zo by geval een kom of plas op eenigen afſtand van hunnen weg is, rieken zy het water meer dan een half uur verre (*l*), de dorſt, die hen dringt, doet hen hunnen tred verdubbelen, en zy drinken in eene reis voor al den voorledenen tyd, en voor even langen toekomſtigen tyd; want dikwils duuren hunne reizen verſcheiden weeken, en hunne tyd van onthouding duurt zo lang als hunne reizen.

In Turkye, in Perſie, in Arabie, in Egypte, in Barbarye, enz. geſchiedt de vervoering der waaren niet dan door middel van kameelen (*m*), dit is van alle vervoer middelen of reistuigen de vaardigſte en minſt koſtbaare. De kooplieden en andere reizigers voegen zig tot een karavane te ſamen, om de aanvallen en rooveryen der Arabieren te weeren; die karavanen zyn dikwils zeer talryk, en beſtaan altyd uit een grooter getal kameelen dan menſchen; elk dezer kameelen is naar zyne ſterkte belaaden; hy kent zyne eigen kragten zo

zel. Alle Arabiſche Heeren van Numidie, en de Afrikaanen van Lybie, gebruiken hen als poſtpaarden, als de gelegenheid zig aanbiedt om eene lange reis te doen; zy bedienen 'er zig ook van in den ſtryd. *L'Afrique de* MARMOL, *tom.* I, *pag.* 49. — De egte dromedaris is veel ligter, en vaardiger dan de andere, hy kan honderd mylen op een dag afleggen, en dus zeven of agt dagen na malkanderen voorttrekken door de woeſtynen, en dat met zeer weinig voedzel. *L'Afrique d'*OGILBY *pag.* 12.

(*i*) De dromedariſſen zyn kleiner, ranker, en vaardiger dan de kameelen, en worden niet veel gebruikt dan om menſchen te draagen; zy hebben een goeden draf, die vry zagt is, en leggen veertig mylen op een dag af: het is alleen de zaak, zig daar wel op te houden, en daar zyn menſchen die 'er zig op laaten vaſtbinden uit vrees voor vallen. *Relation de* THEVENOT, *tom.* I. *pag.* 312.

(*k*) De kameel kan vier of vyf dagen zonder drinken leeven; een klein gedeelte boonen en garſt, of eenige ſtukken deeg, van de bloem van meel gemaakt, zyn hem voor zyn voedzel genoeg; dit is het, wat ik dikwils op myn reis naar den berg Sinaï ondervonden heb, ſchoon elk onzer kameelen ten minſten zeven quintaalen droeg, en wy togten afleidden van twaalf, zomtyds van vyftien uuren daags, twee en een halve Engelſche myl op 't uur gerekend. *Voyage de* SHAW, *tom.* I. *pag* 311. — *Adeo ſitim cameli tolerant, ut potu absque incommodo diebus quindecim abſtinere poſſint. Nociturus alioquin ſi camelarius triduo abſoluto aquam illis porrigat, quod ſingulis quinis aut novenis diebus conſueto more potentur, vel urgente neceſſitate quindenis.* LEON. AFRIC. *Deſcript. Africæ. vol.* II. *pag.* 749. — Men moet zig verwonderen over het geduld, waarmede de kameelen den dorſt verdraagen, en de laatſte reis, dat ik de woeſtynen ben doorgetrokken, daar de karavane niet minder dan vyf-en-zeſtig dagen in doorbrengt, waaren onze kameelen eens negen dagen zonder drinken, omdat wy geduurende alle die dagen geen water ergens ontmoeteden. *Voyage de* TAVERNIER, *tom* I. *pag.* 162.

(*l*) Wy kwaamen aan een land van heuvelen, aan welker voet groote plaſſen waren; onze kameelen, die negen dagen zonder drinken hadden doorgebragt, rooken het water een half uur verre, zy zetteden het op een ſterken draf, dat hunne gewoone wyze van voorttrekken is, en in menigte in deze plaſſen gaande, maakten zy ſtraks het water drabbig. IDEM, *ibid. pag.* 202.

(*m*) De kameelen verſchaffen een groot gemak om de bagage en koopwaaren te laaden, en men vervoert dezelve door dit middel met weinig koſten..... De ſtap der kameelen wordt geregeld, gelyk ook hunne dagreizen..... Hun voedzel is niet moeijelyk te bekoomen; zy leeven van diſtels, brandnetels, enz..... Zy kunnen twee of drie geheele dagen dorſt lyden. *Voyage d'*OLEARIUS, *tom.* I. *pag* 552.

wel, dat, zo men zyn last te groot maakt, hy denzelven weigert (*n*) te draagen, en standvastig blyft liggen, tot dat men denzelven verligt heeft; gemeenlyk draagen de groote kameelen duizend (*o*) en zelfs twaalf honderd ponden (*p*), de kleinste zes, of zeven honderd ponden. In deze reizen van koophandel overdryft men hen niet; want dewyl de weg dikwils van zeven of agt honderd mylen is, regelt men hunne beweeging en hunne dagreizen; zy gaan dan slegts stappende, en leggen maar tien of twaalf mylen daags af; alle avonden ontheft men hen van hunnen last, en men laat hen in vryheid weiden; zo men eene groote en eene goede weide aantreft, neemen zy in minder dan een uur tyds zo veel als zy noodig hebben om vier-en-twintig te leeven (*q*), en den geheelen nagt te herkauwen; maar zelden vinden zy die goede weiden; ook hebben zy dat lekker voedzel niet noodig, zy schynen zelfs de alsem, de distel (*r*) de brem, de cassia (*s*), en de andere doornagtige planten boven het zoetste gras te verkiezen; zo lang zy groene planten krygen kunnen (*t*), onthouden zy zig ligtelyk van drinken.

Voor het overige is die gemaklykheid, waarmede zy zig lang van drinken onthouden, geene enkele gewoonte, maar veel meer een gevolg van hun-

(*n*) Als men hen wil beladen buigen zy, op de stem van hunnen geleider, de knien; en zo zy daar mede aarselen, slaat men hen met een stok, of drukt hen den hals naar beneden, en dan buigen zy, als gedwongen en op hunne wyze zugtende, met zig neder te leggen, op den buik, en blyven in die gestalte, tot dat men hen als zy hun last hebben, beveelt op te staan, dit is de oorzaak, dat zy aan den buik, aan de beenen en aan de kniën groote knobbels hebben, aan de kant daar zy 'er de aarde mede raaken: zo zy voelen dat hen al te veel last wordt opgelegd, geeven zy menigvuldige teekenen met het hoofd aan hem die hen belaaden, en maaken een jammerlyk geschreeuw; hunne gewoone last is het dubbeld van 't geen de sterkste muilezel zou kunnen draagen. *Voyage du* P. PHILIPPE, *pag.* 369.

(*o*) Daar zyn kameelen die tot vyftien honderd pond kunnen draagen; het is waar, dat men hen dezen last niet oplegt, dan wanneer de kooplieden de komptoiren naderen, alwaar de tollen betaald moeten worden, waar van zy een gedeelte ontgaan door twee kameelen met den last van drie te belaaden; maar dan laat men den kameel met dien grooten last slegts twee of drie mylen afleggen. *Voyage de* TAVERNIER, *tom.* II. *pag.* 335.

(*p*) De oosterlingen noemen den kameel een Land-Schip, uit hoofde van den grooten last, dien hy overvoert, en die gemeenlyk van twaalf of dertien honderd ponden is voor de groote kameelen; want daar zyn 'er van twee soorten, noordelyke en zuidelyke, gelyk de Persiaanen hen noemen. Deze laatste, die de reizen van de Persiaansche golf naar Hispahan doen, zonder verder te gaan, zyn veel kleiner dan de andere, en zy draagen maar omtrent zeven honderd ponden, brengende evenwel zo veel en meer voordeel voor hunne meesters op, omdat zy byna niets van onderhoud kosten: men laat hen, geheel belaaden, langs den weg weiden, zonder hoofdstel of halster. *Voyage de* CHARDIN, *tom.* II. *pag.* 27.

(*q*) *Victum cameli parcissimum exiguique sumtus ferunt, & magnis laboribus robustissime resistunt..... Nullum animal illius & molis citius comedit.* PROSP. ALPIN. *Hist. Egypt. pag.* 225.

(*r*) Na dat de kameelen ontlaaden zyn, laat men hen loopen, om de struwellen af te scheeren..... Schoon hy groot is en veel werkt, eet hy egter weinig en vergenoegt zig met het geen hy vindt. Hy zoekt byzonderlyk distels daar hy veel van houdt. *Voyage de* TAVERNIER, *tom.* I. *pag.* 162.

(*s*) *Cameli pascentes spinam in Ægypto acutam Arabicamque etiam vocatam acaciam, in Arabia Petrea, atque juncum odoratum in Arabia deserta ubivis absintbii species aliasque berbas & virgulta spinosa, quæ in desertis reperiuntur.* PROSP. ALPIN. *Hist. Ægypt. part.* I. *pag.* 226.

(*t*) Als men den kameel belaadt, verlaagt hy zig op den buik en hy duldt niet, dat men hem meer last oplegt dan hy draagen kan; ook kan hy verscheiden dagen zonder drinken overbrengen, mits dat hy een weinig gras hebbe om te weiden. *L'Afrique d'*OGILBY, *pag.* 12.

maakzel. Daar is in den kameel, behalven de vier maagen, die gemeenlyk in de herkauwende dieren gevonden worden, een vyfde zak, die hem voor bewaarplaats dient om 't water te bergen (*u*), die vyfde maag ontbreekt in de andere dieren, en behoort alleen aan den kameel; zy is van eene genoegzaame ruimte om eene groote hoeveelheid vogts te bevatten, het blyft daar in zonder bederving, en zonder dat het ander voedzel zig daarmede vermengen kan; en wanneer het dier door den dorst gedrongen wordt, en noodig heeft het drooge voedzel te bevogtigen, en voor de herkauwing bekwaam te maaken, doet het in zyn pens, en zelfs tot den slokdarm, door eene eenvoudige samentrekking der spieren, een gedeelte van dit water overgaan. Het is derhalven in gevolge van dit zeer zonderling maakzel, dat de kameel verscheiden dagen zonder drinken kan overbrengen, en dat hy in eene reis eene verbazende hoeveelheid waters neemt, 't welk in deze bewaarplaats goed en helder blyft; omdat de vogten van 't lighaam op de sappen der spysverteering zig daar niet mede vermengen.

Als men acht geeft op de mismaaktheden of liever de onovereenkomstigheden van dit dier met de andere, zal men niet kunnen twyffelen of deszelfs natuur door den dwang der slaverny, en den geduurigen arbeid, daar men hem toe genoodzaakt heeft, merkelyk veranderd zy. De kameel is van ouder tyden af, een volkomener, zo wel als ardbeidzaamer slaaf dan eenig ander der huisselyke dieren; hy is het van ouder tyden, omdat hy in die klimaaten t' huis hoort, alwaar de menschen vroegst beschaafd zyn geweest; hy is het volkomen, omdat men in de andere soorten van getemde of huisselyke dieren, gelyk die van het paard, den hond, de runderen, het schaap, het varken, enz. nog individu's in hunnen natuurstaat, nog wilde dieren van diezelfde soorten, door den mensch nog niet onderworpen vindt, terwyl de geheele soort van den kameel slaaf is; men vindt hem nergens in zyn oorspronkelyken staat van onafhankelykheid en vryheid; eindelyk hy is de arbeidzaamste slaaf, en hy is dat meer dan eenig ander dier, omdat men hem nooit voor de pragt heeft gehouden, gelyk de meeste paarden; noch voor vermaak, gelyk bykans alle honden; noch voor 't gebruik van de tafel, gelyk het rundvee, het varken, het schaap; men heeft hem nooit dan als een lastbeest beschouwd, 't welk men zelfs de moeite niet heeft genomen van intespannen of te laaten trekken, maar welks lighaam men aangemerkt heeft als een leevend voertuig, 't welk men beladen, ja overladen, konde houden, zelfs geduurende den slaap; want als men haast heeft, ontslaat men zig zomtyds van hen den last te ontneemen, die hen verdrukt, en waar onder zy nederzinken, om met gebogen beenen (*v*) en het lighaam op de maag steunende, te slaapen. Ook draagen zy alle merken van slaverny en lidtekenen van smart onder aan de borst; op het borstbeen is eene dikke en breede eeltagtigheid, zo hard als hoorn; daar zyn dergelyken aan alle de gewrigten der beenen, en schoon deze eeltagtigheden aan alle de kameelen gevonden worden, leveren zy zelve het bewys uit dat zy

(*u*) Zie hier agter de nauwkeurige beschryving, welke de Hr. DAUBENTON, van deze vyfde maag, welke hy *reservoir* noemt, heeft gegeeven.

(*v*) Des nagts slaapen de kameelen dus geknield, herkauwende het geen zy des daags gegeeten hebben. *Voyage du* P. PHILIPPE, *pag.* 369.

niet natuurlyk zyn, maar voortgebragt door overmaat van dwang en ſmart; want dikwils zyn zy vol etter (*w*). De borſt en de beenen zyn dan mismaakt door deze eeltagtigheden, de rug is nog meer mismaakt door de dubbele of enkele bult, die daar op is; de eeltagtigheden planten zig door de voortteeling zo wel als de bulten voort, en dewyl het blykbaar is, dat die eerſte mismaaktheid alleenlyk herkomſtig is uit de gewoonte, welke men heeft om deze dieren van hunnen vroegſten leeftyd af te dwingen om op de maag te liggen (*x*), met de beenen onder 't lighaam gevouwen, en om in deze houding niet ſlegts de zwaarte van hun lighaam, en de laſten, die men hen oplegt, te draagen, zo moet men ook vermoeden, dat de bogchel of bogchels van den rug geen anderen oorſprong hebben dan de drukking van die zelfde laſten, die ongelyk draagende, op zekere plaatſen van den rug het vleeſch zullen hebben opgedrongen en het vet en vel doen zwellen; want deze bulten zyn niet beenagtig, zy beſtaan alleenlyk uit eene vette en vleezige zelfſtandigheid, omtrent van dezelfde vaſtheid als de ſpeenen of prammen der koeijen (*y*): dus moeten de eeltagtigheden door den aanhoudenden arbeid en dwang des lighaams zyn voortgebragt, en deze mismaaktheden, die eerſt louter toevallig waren, en alleenlyk tot de individu's, tot dat dier, dat 'er mede bezet was, behoorden, zyn algemeen en blyvende geworden, en hebben zig tot de geheele ſoort uitgeſtrekt. Men kan insgelyks vermoeden dat de zak, die het water bevat, en die ſlegts een aanhangzel van de pens was, is voortgebragt door de gedwongen uitzetting van dit ingewand; het dier na een langen dorſt, zo veel, en miſſchien meer water op eene reis drinkende, dan de maag bevatten konde, zal dit vlies zig uitgezet, en allengs naar deze overmaat van vogt geſchikt hebben; gelyk wy gezien hebben, dat dezelfde maag in de ſchaapen zig uitzet en ruimte krygt, evenredig met den omtrek van voedzel, dat het dier gebruikt; dat dezelve klein blyft in de ſchaapen, die men alleenlyk met brood voedt, en zeer groot wordt in de zulken die gras eeten.

Men zou deze giſſingen over de onovereenkomſtigheden van den kameel volkomen kunnen beveſtigen of om verre werpen, zo men wilden vondt, die men met de tamme of huiſſelyke vergelyken konde; maar deze dieren beſtaan, gelyk ik gezegd heb, nergens in hunnen natuurſtaat, of zo zy beſtaan, heeft niemand dezelve opgemerkt of beſchreeven; wy moeten derhalven onderſtellen dat zy alles, wat zy goeds en ſchoons hebben, aan de Natuur verſchul-

(*w*) De eeltagtigheden der beenen geopend hebberde, om haare zelfſtandigheid, die een middelſtof is tuſſchen het vet en het ligament te onderzoeken, bevonden wy in den kleinen kameel, dat in zommigen eene verzameling van vry dikke etter was.... De eeltagtigheid op het borſtbeen was agt duim lang, zes breed, en twee dik; daar was insgelyks veel etter in. *Mémoires pour ſervir à l'hiſtoire des animaux*, *part.* I. *pag.* 74, 75.

(*x*) Zo dra de kameel geboren is, buigt men hem de beenen onder den buik, en men doet hem daar op liggen; daarna bedekt men hem met een kleed, dat tot op de aarde hangt, waarop men eene menigte ſteenen legt om hem het opſtaan te beletten, en men laat hem vyftien of twintig dagen in dezen ſtaat; men geeft hem ondertuſſchen melk te drinken, maar weinig tevens, opdat hy leere met weinig drank toe te koomen. *Voyage de* TAVERNIER, *tom.* I. *pag.* 161.

(*y*) Het kameelen vleeſch is laf, byzonderlyk dat van de bult, waarvan de ſmaak is als die van de ſpeen eener zeer vette koe. *L'Afrique de* MARMOL, *tom.* I. *pag.* 50.

digd zyn, en dat al het gebrekkige en lelyke hen is aangekomen van 't gebied van den menfch en den arbeid der flaverny. Deze arme dieren moeten veel lyden, want zy maaken een naar gefchrei, inzonderheid als men hen overlaadt; niettegenftaande men hen dus onophoudelyk afmat, hebben zy egter zo veel moeds als onderwerpelykheid; op 't eerfte teeken (z), buigen zy de knien, en verlaagen zig ter aarde, om zig in deze houding te laaten belaaden (a), het welk den menfch de moeite befpaart om de laften hoog op te heffen; zo dra zy belaaden zyn, rigten zy zig van zelve op, zonder geholpen of onderfteund te worden; de geleider op een derzelver gezeeten, trekt vooraan, en doet de anderen dezelfde ftap neemen, daar hy zyn kameel toe verpligt; men heeft geen zweep of fpoor noodig om hen aan te zetten; maar als zy beginnen vermoeid te worden, houdt men hunnen moed op, of liever men verdryft hunne verveeling en verzagt hunne kwelling door den zang, of 't geluid van eenig muziek-Inftrument (b). Hunne geleiders vervangen malkanderen in 't zingen; en als zy hunnen weg willen verlangen, en de dagreis verdubbelen (c), geeven zy hen flegts een uur ruft; waarna zy hun gezang hervattende, hen nog verfcheiden uuren verder doen gaan, en het gezang eindigt niet, voor dat men zig wil ophouden; dan buigen de kameelen zig weder, en verlaagen zig met

(z) De kameelen zyn zeer gehoorzaam aan den meefter die hen geleidt, in zo verre, dat zy, wanneer hy hen wil beladen, of van hunnen laft ontheffen, zig op eenig teeken, of op een enkel woordt, verlaagen en ftraks met den buik ter aarde liggen; zy leven van weinig en arbeiden veel. *Cosmog. du Levant par* THEVET, *pag.* 74. — Het is ook om hen te gewennen van te gaan liggen als men hen wil belaaden, dat men hen in hunnen vroegften leeftyd de beenen onder 't lighaam buigt; en zy zyn zo vaardig in het gehoorzaamen dat men het niet zonder verwondering zien kan. Zo dra de karavane koomt op de plaats, daar zy haar nagt verblyf moet houden, koomen alle de kameelen, die aan een zelfden meefter behooren, zig van zelve in een kring fchikken en gaan op hunnen buik liggen, zodat men flegts een touw behoeft los te maaken, als wanneer de pakken van zelve zagtelyk aan weêrskanten van den kameel ter aarde vallen; als men weder laaden moet koomt dezelfde kameel weder tuffchen de baalen of pakken liggen, men maakt die op de vorige wyze vaft, en hy ftaat op, het geen met weinig moeite in korten tyd, en zonder geraas verrigt wordt. *Voyage de* TAVERNIER, *tom.* I. *pag.* 160.

(a) Men doet den kameel, om hem te belaaden verlaagen, en met de vier beenen knielen, vervolgens doet men hem met zyn laft opftaan. *Voyage de* LA BOULAIE-LE-GOUZ, *pag.* 255. — De kameelen knielen om beladen of ontladen te worden, vervolgens ftaan zy op als men wil. *Relation de* THEVENOT; *tom.* I. *pag.* 312.

(b) De welluidende toon van de ftem of van eenig muziek-Inftrument vervrolykt de kameelen..... De Arabieren bedienen zig van zimbaalen, omdat de zweepflagen hen niet doen voortgaan, maar de muziek, en byzonderlyk de ftem van den menfch, verlevendigt hen en geeft hen moed. *Voyage d'*OLEARIUS, *tom.* I. *pag.* 552. — Als men den kameel wil verpligten om meer wegs dan naar gewoonte af te leggen, begint men in plaats van hardigheden, te zingen om hem luft en moed te geeven, zodra men ziet dat hy ftaan blyft en niet verder voort wil gaan, en dan doet hy alles wat men wil, en hy luiftert meer naar dien zang dan een paard naar de fpooren. *L'Afrique de* MARMOL, *tom,* I. *pag.* 47. — De meefter geleidt de kameelen al zingende en van tyd tot tyd fluitende; hoe meer hy zingt, en fluit, hoe fterker de kameelen gaan, en zy ftaan ftil zodra hy met zingen ophoudt; de dryvers, om malkanderen te vervangen, zingen beurtelings, enz. *Voyage de* TAVERNIER, *tom.* I. *pag.* 163.

(c) Eene zeer opmerkelyke zaak omtrent de kameelen is, dat men hen leert gaan en hen geleidt, door middel van een zekeren zang; deze dieren regelen hunne ftappen naar dien kadans, en gaan fchielyk of langzaam naar den toon van de ftem; en wanneer men hen een buiten gemeen grooten mars wil doen afleggen, weeten hunne meefters den toon, dien zy liefft willen hooren. *Voyage de* CHARDIN, *tom.* II. *pag.* 28.

hunnen last; men neemt hen denzelven af, door de koorden of touwen los te maaken, en de baalen van weerszyden zagtelyk te doen nedervallen; zy blyven dus op den buik liggen, en slaapen tusschen hunnen last, tot dat men dien den volgenden dag met evenveel vaardigheid en gemak weder vast maakt, als men dien daags te voren hadt los gemaakt.

De eeltagtigheden, de gezwellen op de borst en beenen, de kneuzingen, en de rooven op 't vel, het geheel verlies van 't hair; de honger, de dorst, de magerheid, zyn niet de eenigste ongemakken daar de kameelen aan onderhevig zyn; men heeft hen tot dit alles voorbereid door hen ten opzigte van de sexe te verminken. Men behoudt maar één ongesneeden mannetje tegen agt of tien wyfjes (*d*), en alle de werk-kameelen zyn gemeenlyk ruinen; zy zyn ongetwyffeld minder sterk dan de hengsten, maar zy zyn handelbaarer en kunnen op alle tyden gebruikt worden, daar de ongesnedenen niet alleen minder onderwerpelyk zyn: maar byna woedende worden (*e*) in den bronstyd, die veertig dagen (*f*) duurt, en die alle jaaren in de lente (*g*) koomt, men verzekert, dat zy dan geduurig schuimbekken, en dat 'er een of twee roode blaasjes, van de grootte als een varkensblaas, uit hunnen bek koomen (*h*). In dezen tyd eeten zy zeer weinig, zy byten de dieren, de menschen en zelfs hunnen meester, aan wien zy in alle andere tyden zeer onderwerpelyk zyn. De koppeling geschiedt niet overeind op de wyze der andere viervoetige dieren; maar het wyfje hurkt neder, en ontvangt het mannetje in dezelfde plaatsing die zy neemt om te rusten (*i*), te slaapen, of zig te laaten belasten. Die plaat-

(*d*) De Afrikaanen, en alle die goede last-kameelen willen hebben, snyden dezelve, en houden maar eenen hengst tegen tien wyfjes. *L'Afrique de* MARMOL, *tom.* I. *pag.* 48.

(*e*) In den bronstyd zyn de kameelen kwaadaartig; zy schuimbekken, en byten de geenen, die hen naderen; en men zet hen hierom een knyper op de neus. *Relation de* THEVENOT, *tom.* II. *pag.* 222. — Als de kameelen togtig zyn, moeten zy, die dezelve oppassen, hen muilbanden en voorzigtig met hen leeven, want zy zyn dan kwaardaartig en woedende. *Voyage de* JEAN OVINGTON, *tom.* I. *pag.* 222.

(*f*) De kameelen zyn gevaarlyk als zy togtig zyn; die tyd duurt veertig dagen, en denzelven voorby zynde neemen zy hunne gewoone zagtaartigheid weder aan. *L'Afrique de* MARMOL, *tom.* I. *pag.* 49.

(*g*) De mannetjes kameelen, die zeer zagtaartig en handelbaar zyn in alle andere jaargetyden, worden woedend in de lente, die de tyd hunner koppeling is; zy doen dit gemeenlyk des nagts, gelyk de katten; de schede van hunne roede verlangt zig dan, gelyk aan alle dieren gebeurt, die veel op den buik liggen; op alle andere tyden is dezelve meer ingetrokken, waardoor zy 't water gemaklyker loozen kunnen. *Voyage de* SHAW; *tom.* I. *pag.* 311. — In de maand van february wordt de kameel togtig, hy is dan half dol door deze drift; en het schuim loopt hem onophoudelyk den bek uit. *Voyage de la* BOULAÏE-LE-GOUZ, *pag.* 256.

(*h*) Wanneer de kameel togtig is, blyft hy veertig dagen zonder eeten of drinken; en is dan zo woedende, dat men, zo men niet voorzigtig met hem omgaat, gevaar loopt van gebeeten te worden; overal waar zy byten neemen zy het stuk weg; en daar vloeit uit hunnen bek een witte schuim met twee blaasjes aan weer zyden, dik en gezwollen gelyk een varkensblaas. *Voyage de* TAVERNIER, *tom.* I. *pag.* 161. — De kameelen leeven, als zy togtig zyn, veertig dagen zonder eeten. *Relation de* THEVENOT, *tom.* II. *pag.* 222. — *Veneris furore diebus quadraginta permanent famis patientes.* LEON. AFRIC. *Descript. Africæ. vol.* II. *pag.* 748. — Men neemt waar, dat zyn bronstyd vyf of zes weeken duurt, en dat hy dan veel minder dan op andere tyden eet. *Voyage de* CHARDIN, *tom.* II. *pag.* 28.

(*i*) Als de kameelen koppelen, ligt het wyfje op den buik, gelyk als wanneer men haar belaadt; daar zyn 'er die dertien maanden draagen. *Relation de* THEVENOT, *tom.* II. *pag.* 223.

plaatſing, daar zy toe gewend worden, wordt zo als men ziet, eene natuurlyke houding, dewyl zy die in de koppeling van zelve neemen: het wyfje draagt byna een jaar (*k*), en brengt gelyk alle andere groote dieren, maar één jong ter wereld; zy heeft zeer veel melk, deze is dik, en maakt een goed voedzel, zelfs voor de menſchen, wanneer men den zelven met een groote hoeveelheid waters vermengt. Men laat de wyfjes niet veel werken; men laat hen in vryheid weiden en voortteelen (*l*), het voordeel dat men van het jong en van de melk trekt, overtreft mogelyk dat, 't welk haare arbeid zoude aanbrengen (*m*), daar zyn egter plaatſen alwaar men eene menigte wyfjes, even als de mannetjes, aan de deelen der voorttelling verminkt (*n*), om haar eveneens te doen arbeiden, en men wil, dat deze bewerking, wel verre van haare kragten te verminderen, haare ſterkte zo wel als lyvigheid vermeerdert. In het algemeen kunnen de kameelen naar maate zy vetter zyn, de lange vermoeijeniſſen beter wederſtaan. Hunne bulten ſchynen uit den overvloed van het voedzel geformeerd te zyn; want in de groote reizen waarin men verpligt is het voedzel te bezuinigen; en waarin de kameelen dikwils honger en dorſt lyden, verminderen die bulten allengs, en worden zo gering, dat de plaats en de verhevenheid niet meer getekend zyn dan door de hoogte van 't hair, dat altyd langer is op deze deelen dan op het overige van den rug; de magerheid des lighaams neemt toe naar maate de bulten verminderen. De Mooren die alle de koopwaaren van Barbarye en Numidië tot in Ethiopie brengen, vertrekken met wel gelaaden kameelen, die ſterk en zeer vet zyn (*o*), en leiden die zelfde kameelen te rug zo mager, dat zy hen gemeenlyk voor een ge-

223. — Als de kameelen koppelen ontvangt het wyfje het mannetje in dezelfde houding, als of het belaaden wierdt, namelyk op den buik liggende. *Voyage de* Jean Ovington, *pag.* 223. — Het is opmerkelyk, dat de wyfjes in de koppeling op den buik liggen gelyk als wanneer men haar belaadt; zy draagen elf of twaalf maanden. *Voyage de* Chardin, *tom.* II. *pag.* 28. — Het is waar dat de wyfjes twaalf maanden draagen; maar zy bedriegen zig, dat het mannetje haar dekkende, haar zyn agterſte aanbiedt; die dwaaling koomt daarvan, omdat de kameelen piſſende, de roede tuſſchen de agterſte beenen doorbrengen; maar koppelende doen zy anders; het wyfje ligt zig op den buik en het mannetje dekt haar in deze houding. *Voyage d'*Olearius, *tom.* I. *pag.* 553.

(*k*) De wyfjes draagen byna een geheel jaar, of van de eene lente tot de andere. *Voyage de* Shaw, *tom.* I. *pag.* 311.

(*l*) *Camelos fœminas intactas propter earum lac ſervant, eas omni labore ſolutas vagari permittentes per loca ſilveſtria paſcentes*, &c. Prosp. Alpin. *Hiſt. Ægypt. Pars.* I. *pag.* 226.

(*m*) Van de melk, die men van de wyfjes kameelen bekoomt, maakt men kaazen die zeer klein zyn, en die by de Arabieren voor zeer lekker gekeurd en in hooge waarde gehouden worden. *Voyage du* P. Philippe, *pag.* 370.

(*n*) Men ſnydt de mannetjes en zomtyds zelfs de wyfjes, die 'er te ſterker en grooter door worden. Wotton *pag.* 82.

(*o*) Als de kameelen beginnen te reizen, moeten zy vet zyn, want de ondervinding heeft geleerd, dat dit dier, veertig of vyftig dagen voort getrokken hebbende, zonder garſt te eeten, het vet van zyn bult begint te verliezen, vervolgens dat van zyn buik, en eindelyk dat der beenen, waarna hy geen laſt meer kan draagen..... De karavaanen van Afrika, die naar Ethiopie gaan, bekommeren zig niet over de te rug reize, om dat zy dan niets zwaars te vervoeren hebben; en als zy daar aankoomen verkoopen zy de magere kameelen, &c. *L'Afrique de* Marmol. *tom.* I. *p.* 49. — *Camelos macilentos, dorſique vulneribus ſaucios, vili pretio deſertorum incolis ſaginandos divendunt.* Leon Afric. *Deſcript. Africæ. vol.* II. *pag* 479.

ringen prys aan de Arabieren van de woeſtyn weder verkoopen, om hen op nieuws vet te maaken.

De Ouden hebben gezegd, dat deze dieren in ſtaat zyn om op den ouderdom van drie jaaren (*p*) voort te teelen; dit koomt my twyffelagtig voor; want op drie jaaren hebben zy nog de helft niet van hunnen groei (*q*). Het mannetjes teellid (*r*) is, gelyk dat van den ſtier, zeer lang en zeer dun; in de oprigting ſtrekt het zig, gelyk dat van alle andere dieren, maar in den gewoonen ſtaat gaat de ſchede agterwaards en de pis wordt tuſſchen de agterſte beenen uitgeworpen (*s*), zodat de mannetjes en de wyfjes op dezelfde wyze piſſen. De jonge kameel zuigt de moeder een jaar lang (*t*), en zo men hem wil ſpaaren om hem in 't vervolg ſterker te maaken, laat men hem de twee eerſte jaaren vryelyk zuigen en weiden, en men begint hem niet dan op den ouderdom van vier jaaren te belaaden en te doen werken (*u*), hy leeft gemeenlyk veertig en zelfs vyftig jaar (*v*), en dewyl deze levens-duurzaamheid reeds meer dan evenredig is met den tyd van zyn groei, is het zonder eenigen grond, dat eenige ſchryvers verzekerd hebben dat hy tot honderd jaaren leefde.

Alle de hoedanigheden van dit dier, en alleen de voordeelen, die men daar van heeft, onder een oogpunt te ſamentrekkende, zal men zig niet kunnen weerhouden, het zelve aan te merken als het nuttigſte en dierbaarſte van alle ſchepzelen die den menſch onderworpen zyn. Het goud en de zyde zyn niet de waare rykdommen van het Ooſten; het is de kameel die de ſchat van Aſia uitmaakt, hy is waardiger dan de olyfant, want hy werkt, om zo te ſpreeken, evenveel, en verteert miſſchien twintig maal minder; daarenboven is de geheele ſoort onderworpen aan den menſch, die dezelve voortplant en vermenigvuldigt naar zyn welgevallen, terwyl hy geen meeſter is van des olyfants, als welken hy niet kan vermenigvuldigen, en waarvan hy de individu's een voor een met moeite moet magtig worden. De kameel is niet alleen meer waard dan de olyfant maar miſſchien zo veel als het paard, de ezel, en het runddier, alle drie te ſamen; hy draagt alleen zo veel als twee muil ezels; hy eet zo weinig als de ezel, en voedt zig met even grove groente; het wyfje verſchaft langer tyd melk dan de koe (*w*), het vleeſch der jonge kameelen

(*p*) *Incipit & mas & fœmina coïre in trimatu.* Arist. *hiſt. anim. Lib* V. *c.* XIV.

(*q*) In 1752 zagen wy een wyfjes kameel van drie jaaren, zy hadt nog de helft haarer hoogte niet. *Hiſt. Nat. des Anim. par* M. Arnault de Nobleville & Salerne, *tom.* IV. *pag.* 126 en 130.

(*r*) Schoon de kameel zeer groot is, heeft zyne roede, ſchoon ten minſten drie voet lang, niet meer dan de dikte van een pink. *Voyage d'*Olearius, *tom.* I *p.* 554.

(*s*) De kameelen piſſen agterwaards, zodat hy, die agter hen is, zo hy niet oppaſt, geheel nat wordt. *Cosmographie du Levant par* Thevet, *p.* 74. — De kameel piſt agterwaards tegenſtrydig met andere mannelyke dieren. *Voyage de* Villemont, *pag.* 688.

(*t*) *Separant prolem a parente anniculam.* Aristoteles *Hiſt Anim. lib.* VI. *cap.* XXVI.

(*u*) De kameelen welken de Afrikaanen *Hegin* noemen, zyn de grootſte en zwaarſte, maar men belaadt hen niet voor dat zy drie of vier jaar oud zyn. *L'Afrique de* Marmol, *tom.* I. *pag.* 48.

(*v*) *Camelus vivit diu, plus enim quam quinquaginta annos.* Arist. *Hiſt. Anim lib.* VI. *cap* XXVI.

(*w*) *Parit in vere, & lac ſuum usque eo ſervat, quo jam conceperit.* Arist. *Hiſt Anim. lib.* VI. *cap.* XXVI. — *Fœmina poſt partum interpoſito anno coït.* Idem *lib.* V. *cap.* XIV.

is goed en gezond (*x*), gelyk dat van de koe; hun hair is fchooner (*y*), en meer gebezigt dan de befte wol, hunne uitwerpzels zelve verfchaffen nuttige dingen, want het ammoniac-zout wordt van hunne pis gemaakt, en hunne drek gedroogd en tot poeder gemaakt, dient hen voor ftrooijing of bedding (*z*), zo wel als voor de paarden, met welken zy dikwils reizen (*a*), in landen alwaar men geen hooi of ftroo kent; eindelyk men maakt kluiten van die zelfde uitwerpzelen, die vaardig branden (*b*), en byna zulk eene levendige en heldere vlam maaken als droog hout; dit zelfs is een groot behulp in deze woeftynen, alwaar men niet eenen boom vindt, en alwaar, by gebrek van brandftoffen, het vuur zo zeldzaam is als 't water (*c*).

BYVOEGZEL TOT DE NATUURLYKE HISTORIE VAN DEN KAMEEL EN DEN DROMEDARIS.

Wy hebben byna niets by te voegen by 't geen wy van de kameelen en dromedariffen gezegd hebben; wy zullen alleenlyk bybrengen wat de Hr. NIEBUHR in zyne befchryving van Arabie daar van gefchreeven heeft.

„ De meefte kameelen van 't land van Iman zyn van eene middelmaatige „ geftalte en helder bruine kleur; men ziet 'er egter ook die groot en lomp „ en donker bruin zyn. Wanneer de kameelen willen koppelen, gaat het „ wyfje op haar beenen liggen; men bindt haar de voorfte voeten vaft op dat „ zy zig niet weder opregten. Het mannetje agter haar zittende, als een „ hond, raakt de aarde met zyne voorfte voeten. Hy fchynt koud geduuren-

(*x*) De Afrikaanen vullen potten en kuip met kameelen vleefch, dat zy met vet laaten fruiten, en dus het geheele jaar voor hunne gewoone maaltyden bewaaren. *L'Afrique de* MARMOL, *tom.* I. *pag.* 50. — *Præter alia animalia, quorum carnem in cibo plurimi faciunt, cameli in magno bonore exiftunt; in Arabum principum caftris cameli plures unius anni aut biennes mactantur, quorum carnes avidi comedunt, easque odoratas, fuaves atque optimas effe fatentur.* PROSP. ALPIN. *Hift. Ægypt. Part.* I. *pag.* 226.

(*y*) Van 't hair der kameelen maakt men fokken, men maakt 'er in Perfie ook fyne Gordels van; daar zyn 'er die twee tomans koften; inzonderheid als zy wit zyn, omdat de kameelen van dat hair zeldzaam zyn. *Relation de* THEVENOT, *tom.* II. *pag.* 223.

(*z*) Voor bedding bereidt men hen hunnen eigen meft, welke men ten dien einde den geheelen dag voor de zon bloot legt, en die zo droog wordt, dat zy byna tot poeder valt, en des avonds fpreidt men dezelve net en gelyk, 't welk wy niet kunnen doen, wegens het lange ftroo dat daar mede vermengd is. *Relat. de* THEVENOT, *p* 73.

(*a*) De Ouden hebben kwalyk beweerd, dat de kameelen een fterken afkeer van de paarden hebben; ik heb niet kunnen bemerken zegt OLEARIUS, het geen PLINIUS in navolging van Xenophon zegt, dat de kameelen afkeerig zyn van de paarden; toen ik 'er de Perfiaanen van fprak, lagteden zy my uit... Inderdaad daar is byna geene karavaan, waarin men geen kameelen, paarden, en ezels in dezelfde ftal zet, zonder dat zy afkeer van malkanderen toonen. *Voyoge d'*OLEARIUS, *tom.* I. *pag.* 553.

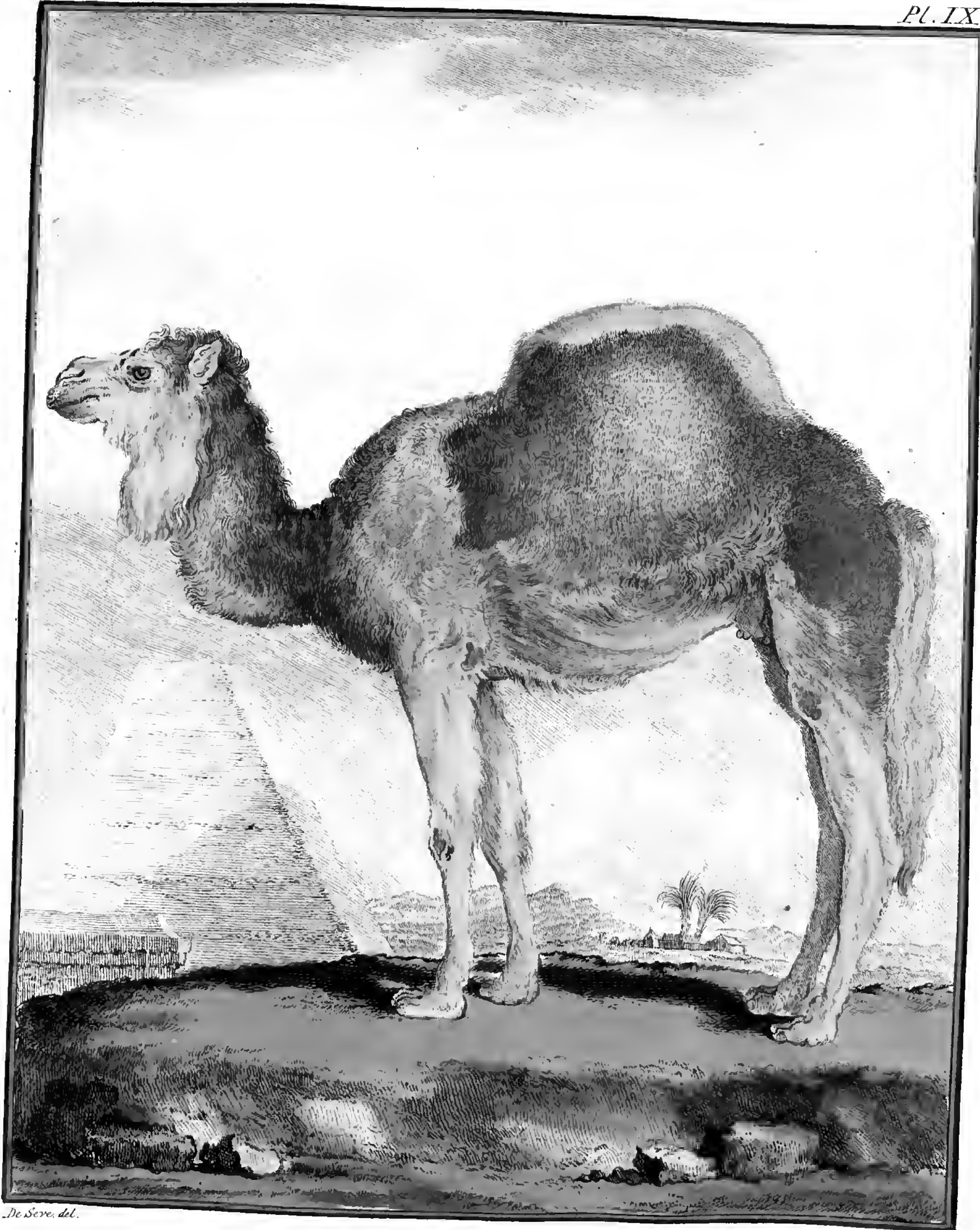
(*b*) De drek der kameelen van eenige karavaanen, die ons waren voorgetrokken, diende ons gemeenlyk voor de keuken, want dezelve vat, na een dag of twee aan de zon bloot gefteld te zyn geweeft, vuur, gelyk buskruit, en maakt zulk een heldere en levendige vlam als houtskool. *Préface des Voyages de* SHAW, *pag.* IX en X.

(*c*) Zie over de Hiftorie van den kameel het artykel *Camelus, tom.* IV. *pag.* 313. Van de *Hiftorie Naturelle des Animaux par* MRS. ARNAULT *de* NOBLEVILLE & SALERNE. Alwaar die Schryvers de ftukken, tot dit dier behoorende zorgvuldig verzameld hebben.

„ de koppeling, en onverschilliger dan eenig ander dier; men moet hem zom-
„ tyds lang kittelen eer men hem kan opwekken: de koppeling geeindigd
„ zynde haalt men 't mannetje weder te rug, men doet het wyfje schielyk
„ opryzen door haar met een muil een klap van agteren te geeven, terwyl een
„ ander haar doet weg gaan. Het gaat, zegt men op dezelfde wyze toe in
„ Mesopotamie, in Natolie, en waarschynlyk overal.

Ik heb gezegd, dat men kameelen en dromedarissen hadt overgebragt naar de Kanarische eilanden, naar de Antillische eilanden, naar Peru, en dat zy nergens wel geslaagd hadden in de nieuwe wereld. Doctor BROWN verzekert, in zyne historie van Jamaïka, aldaar dromedarissen gezien te hebben, welken de Engelschen, in deze laatere tyden, in vry grooten getale derwaards gebragt hebben, en dat zy schoon zy 'er kunnen bestaan, egter van weinig dienst zyn, omdat men hen niet naar behooren weet te voeden en op te passen. Zy hebben evenwel in alle die klimaaten voortgeteeld, en ik twyffel niet of zy kunnen zelfs in Frankryk voortteelen. Men kan in de kourant van 9 Juny 1775 zien, dat de Baron van BRENKENDORF, kameelen op zyn landgoed by Berlyn hebbende laaten koppelen, daar den 24 Maart van dit zelfde Jaar 1775, na verloop van twaalf maanden, een jongen kameel van gekreegen heeft, die gezond en welvaarende is. Dit factum bevestigt dat, 't welk ik wegens de voortteeling der kameelen en dromedarissen te Dresden gezegd heb, en ik ben verzekerd, dat indien men met de kameelen Arabische of Barbarische oppassers, gewoon hen te behandelen, liet overkoomen, men deze soort van dieren, welken ik als de nuttigste van alle, zonder uitzondering beschouw, onder ons zoude kunnen vestigen.

De Seve. del.

LE DROMADAIRE.

C.F. Fritzsch. sc.

Fig. 2.

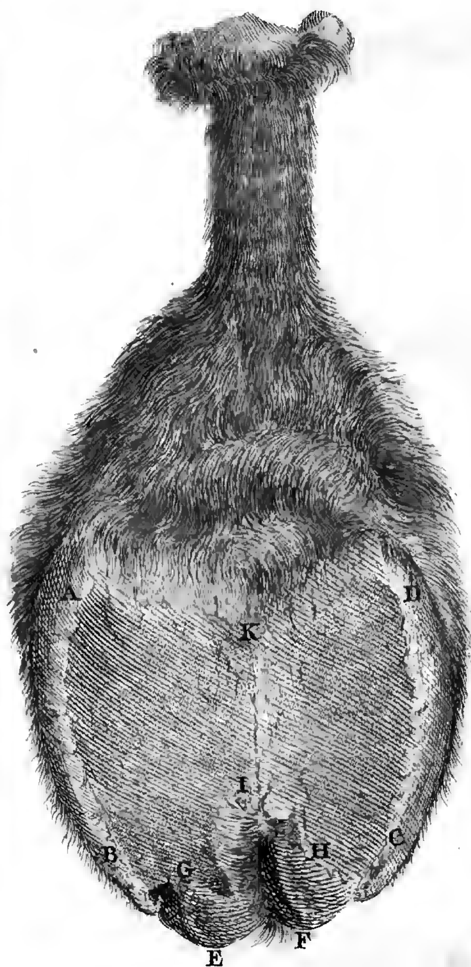
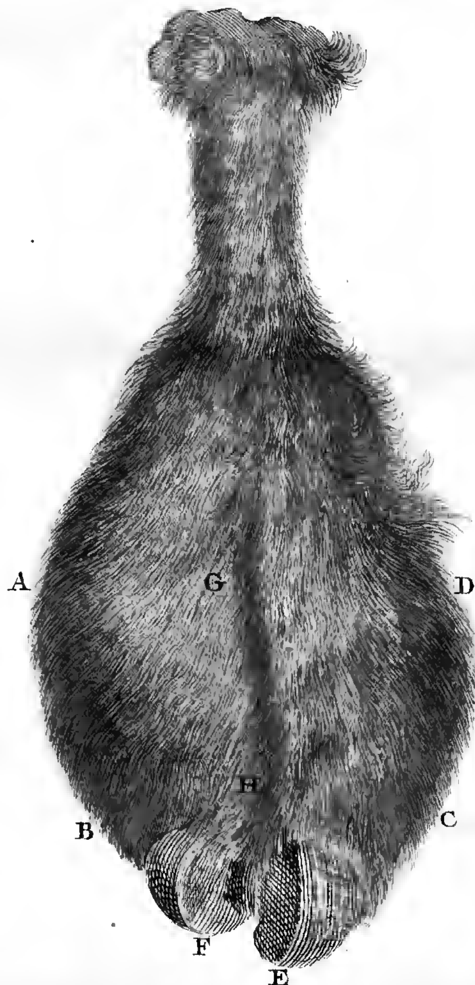

Fig. 1.

Buvée, del. C. F. F. sc.

BESCHRYVING VAN DEN DROMEDARIS.

De dromedaris (*Pl. IX*), en de kameel (*Pl. XXII*) zyn groote dieren, van eene zeer misselyke en buitengewoone gedaante voor het oog; zy hebben den hals en de pooten zeer lang, een kleinen kop, een korten staart, en den rug belaaden met een of twee groote bulten, die zig zo hoog verheffen als de kop van het dier, of die omgeboogen op de zyden van het lighaam nedervallen. Deze dieren schynen mismaakt, wanneer men derzelver evenredigheden en gestalten met die van het paard of van het hert vergelykt, die ook den hals en de pooten zeer lang hebben. Het bovenst gedeelte van den hals van den dromedaris en van den kameel verheft zig niet in eene regte lyn by het voortkoomen uit den schoft, gelyk de fraaie hals van het paard (*d*), en heeft geene kromte by het naderen aan den kop, maar dezelve strekt zig naar voren uit by het voortkoomen uit den schoft, en vervolgens heeft hy een nog duidelyker indrukzel dan dat het welk onder de gebreken van den hals *Kemels-hals* genoemd wordt; het overige van het bovenst gedeelte van den hals van den dromedaris en van den kameel, loopt in eene regte lyn voort tot aan den kop; het onderst gedeelte daarentegen in plaats van in eene regte lyn te loopen van het borststuk af tot aan den onderkaak toe, maakt een zeer scherpen hoek die beantwoordt aan het indrukzel van het bovenst gedeelte; deze kromte van den hals zit op omtrent een derde gedeelte van zyne lengte van den schoft af; de twee overige derden staan in eene regte lyn naar boven gerigt, een weinig evenwel naar voren: de kwalyk gemaakte hals en de kleinheid van den kop geeven aan den dromedaris en aan den kameel een zwak en kwynend voorkoomen.

Deze dieren hebben een zeer langwerpigen smoel; zeer sterk uitsteekende oogputten, korte ooren, een gevuld lyf, een mager en styl afloopend kruis, en kwaalyk gemaakte pooten, die, welke ik gezien heb hadden de waaden naar buiten gekeerd en te veel uitsteekende naar agteren, en de voorpooten ook naar agteren gedraaid ter plaats van de knie, die dik was De vier voeten zyn ook zeer groot, voornamelyk de voorste (*Plaat X, alwaar de voet van boven gezien wordt, by fig.* 1, *en van onderen by fig.* 2), byna rond in hunnen omtrek (*ABCD, fig.* 1 *en* 2), plat van onderen en van voren, geëindigd door twee groote nagels (*EF*) tegen elkanderen aan geplaatst, en naar onderen toe omgeboogen. De nagels zyn aan de zyden en gooten geboogen, en derzelver punt buigt wederom in den bal (*GH, fig.* 2) van den voet toe, die in zyn midden door eene voor (*IK*) verdeeld is en in de lengte loopt, weinig diepte heeft, zig van de tusschenruimte der nagels tot aan den hiel (*K*) uitstrekt: de beide nagels zitten aan twee vingers vast, die van malkanderen gescheiden zyn door eene vry diepe groef (*GH, fig.* 1) en die tot aan de zelfstandigheid van den bal van den voet doorgaat.

(*d*) Zie het IV deel van dit werk, blalz. 91 en 137.

De dromedaris en de kameel gaan niet op hunne zyde liggen, gelyk de paarden en de meeste andere viervoetige dieren; zy hurken op zulk eene wyze neder, dat hunne pooten geboogen zyn, en dat de borst en de buik aan den grond raaken; hierom zit 'er ook eene groote eeltagtigheid onder de borst op het agterst gedeelte van het borstbeen, op de plaats die het meest tegen den grond raakt en wryft: daar zitten ook diergelyke eelten, maar kleiner, aan de buigingen van den elleboog en van de knie der voorste pooten, ter plaatse van de kniefchyf, en op de waaden van de agterste pooten; deze eeltagtigheden zitten bloot en zyn zeer hard. Ik heb een van deze dieren zig zien nederslaan, hy begon met de voorste pooten tot op een zeker punt te buigen, maar dezelve voorby dat punt geboogen hebbende, scheen hy geen meester meer van deze beweeging te zyn; het gewigt van zyn lyf overtrof zyne kragten, het evenwigt ontbrak hem geheel en al, zo dat het dier log op zyne knieën nederviel; vervolgens boog het langzaam zyne agterste pooten; maar in plaats van de gelykheid van deze beweeging te onderhouden, liet het zig lomp nedervallen op de geleeding van de kniefchyf; alsdan floeg hy zyne elleboogen en zyne waaden neder, en eindelyk raakten het onderst van de borst en de buik aan den grond; deze val ging zo schielyk dat het dier zyn vel zoude gekwetst hebben, indien hetzelve niet door de eelten was beschermd geworden; of indien die eelten niet reeds gevormd waren geweest zouden zy zulks weldra zyn geworden. Het dier ligtte zig met meer gemak wederom op, maar was zonder vlugheid in alle zyne beweegingen; indien het van houding of plaatsing veranderde, was het met moeite dat het zyne pooten bewoog, of zynen kop droeg, en hy scheen met zyn eigen gewigt overlaaden te zyn. In een staat van rust, hadt hy een voorkoomen van domheid in zyne houding, en zyne oogen waren dof zonder eenige levendigheid; men weet evenwel dat de dromedarissen en de kameelen veel kragt en leerzaamheid bezitten, en dat zy zelfs zeer snel ter been zyn.

De dromedaris verschilt voornamelyk daarin van den kameel dat hy slegts eenen bult heeft; dezelve zit op den rug geplaatst. De kruin van den kop is rond en verhèven; de lippen steeken voorby den neus uit ter lengte van twee duimen; de onderste lip is in het midden gespleeten door eene insnyding die eenen duim en vier lynen diepte heeft; de neusgaten hebben twee duimen lengte; daar zit tusschen dezelven een indrukzel in het vel. De dromedaris die ten onderwerp voor deze beschryving gediend heeft, hadt ook een indrukzel in de gedaante van eene vry diepe goote langs de onderste en voorste zyde van den hals.

Dit dier was zeer mager en byna geheel van hair ontbloot; zyn vel was gerimpeld, en bedekt met een zeer dik vuil, dat eene soort van schurft was; het uitvallen van het hair was ongetwyfeld gedeeltelyk door die ziekte, en gedeeltelyk door het ruien veroorzaakt; het overige hair hadt eene bruine en zwartagtige kleur op zommige plaatsen; hetzelve was van tweederlei soort: de eene zagt en wollig, en de andere dikker, langer en styver; het hair dat op den kop, op den hals en op de pooten zat, was kort; dat van het lyf hadt omtrent zes duimen lengte; het eind van den staart was met een dik en ruw hair bezet, gelyk paarden hair, gedeeltelyk zwart en gedeeltelyk grys; de-

zelve was eenen voet en vier duimen lang; het midden van den rug was met een zwart en grys hair bezet, gelyk dat van den ſtaart, maar fyner en dat eene zeer duidelyken bos maakte, omdat dit hair dertien duimen lengte hadt, hetzelve zat op de ſteede van den bult geplaatſt, die geheel weg geſlonken was door de magerheid van het dier.

	voet.	duim.	lyn.
Lengte van het geheele lighaam in eene regte lyn gemeeten van het eind der lippen tot aan den aars.	7.	6.	6.
Hoogte van het voorſte ſtel.	4.	8.	6.
Hoogte van het agterſte ſtel.	4.	7.	0.
Lengte van den kop van het eind der lippen tot aan het agterhoofd.	1.	5.	6.
Omtrek van het eind van den ſmoel voor de neusgaten gemeeten.	0.	9.	0.
Omtrek van het eind van den ſmoel agter de neusgaten gemeeten.	1.	2.	0.
Omtrek van den bek.	1.	0.	0.
Afſtand tuſſchen de hoeken van het onderſt kaakbeen.	0.	4.	6.
Afſtand tuſſchen de beide neusgaten in het midden.	0.	0.	10.
Lengte van het oog van den eenen hoek tot den anderen.	0.	1.	5.
Afſtand tuſſchen de beide oogleden.	0.	0.	10.
Afſtand tuſſchen den voorſten hoek en het eind der lippen.	0.	9.	0.
Afſtand tuſſchen de agterſten hoek en het oor.	0.	4.	6.
Afſtand tuſſchen de voorſte hoeken der oogen in eene regte lyn gemeeten.	0.	5.	9.
Dezelfde afſtand over de kromte van het neusbeen gemeeten.	0.	8.	4.
Omtrek van den kop tuſſchen de oogen en de ooren gemeeten.	2.	3.	0.
Lengte van de ooren.	0.	3.	6.
Breedte van derzelver baſis over de buitenſte kromte gemeeten.	0.	5.	0.
Afſtand tuſſchen de ooren om laag gemeeten.	0.	4.	6.
Lengte van den hals.	2.	7.	6.
Omtrek by den kop.	1.	7.	6.
Omtrek by de ſchouders.	2.	4.	6.
Omtrek van het lighaam agter de voorpooten.	4.	4.	6.
Dezelfde omtrek over de eeltagtigheid van het borſtbeen gemeeten.	5.	2.	6.
Omtrek van het lighaam op het midden by het voorſte gedeelte van den bult gemeeten.	4.	10.	6.
Dezelfde omtrek over den bult gemeeten.	5.	0.	0.
Omtrek van het lyf voor de agter pooten gemeeten.	3.	4.	0.
Lengte van den ſtomp van den ſtaart.	1.	4.	6.
Omtrek aan zyn begin.	0.	7.	6.
Lengte van den voorpoot van den elleboog tot aan de knie.	1.	8.	0.
Omtrek op de dikſte plaats gemeeten.	1.	8.	0.
Omtrek van de knie.	1.	3.	0.
Lengte van den pyp.	1.	3.	0.
Omtrek op de dunſte plaats.	0.	7.	0.
Omtrek van den kogel.	0.	11.	6.
Lengte van den koot.	0.	2.	4.
Omtrek.	0.	10.	6.
Omtrek van den voorſten voet.	1.	6.	0.
Lengte van de nagelen.	0.	1.	8.
Breedte.	0.	1.	4.
Afſtand tuſſchen de twee nagels.	0.	0.	7.
Lengte van den voet.	0.	6.	0.
Breedte.	0.	5.	2.

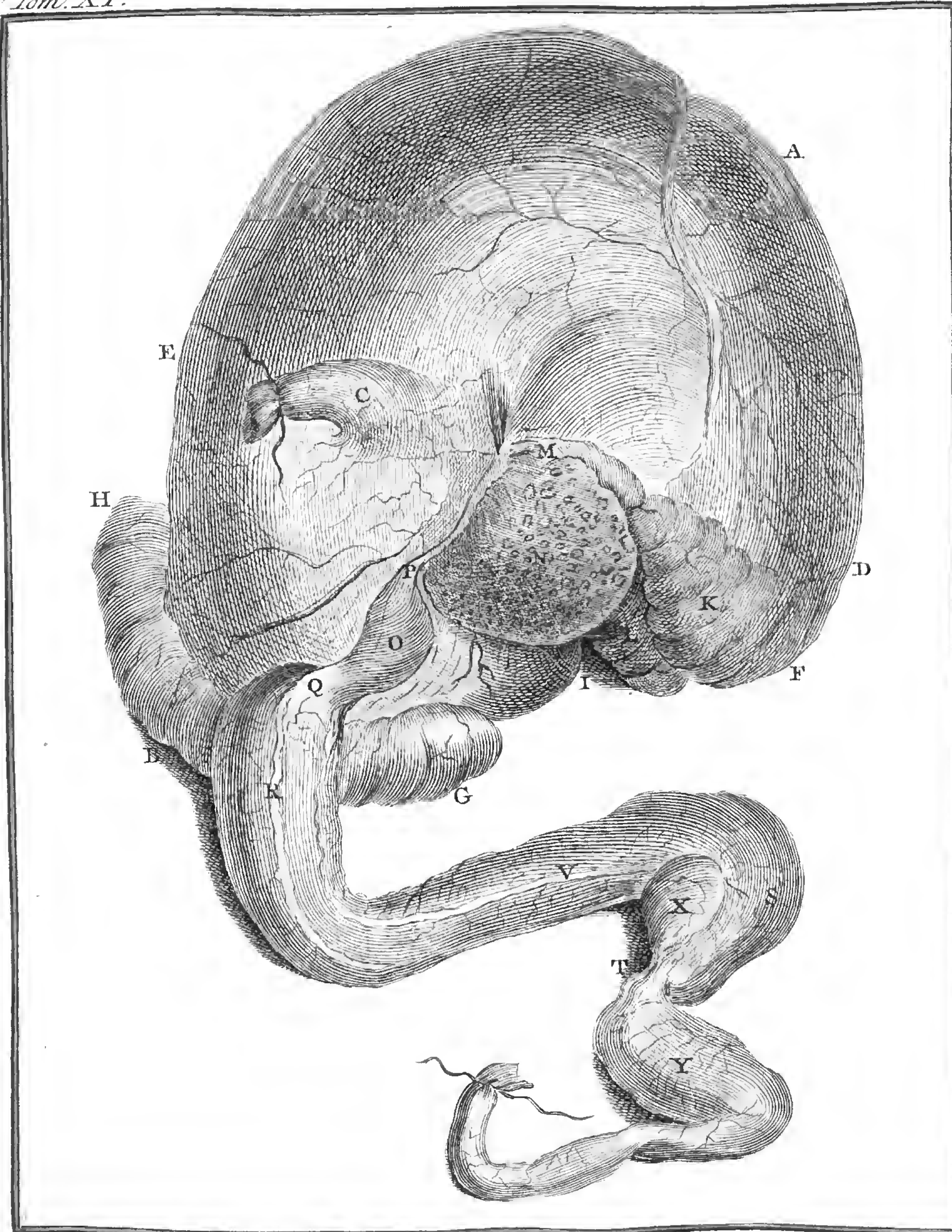
	voet.	duim.	lyn.
Lengte van den agterpoot van de knie tot aan den enkel.	1.	9.	0.
Omtrek by de knie.	2.	1.	0.
Breedte ter plaats van den enkel.	0.	6.	4.
Lengte van den hiel van de pyp af tot aan den kogel toe.	1.	5.	0.
Omtrek op de dunste plaats.	0.	6.	0.
Omtrek van den kogel.	0.	9.	10.
Lengte van den koot.	0.	2.	0.
Omtrek.	0.	9.	6.
Omtrek van den agtersten voet.	1.	4.	0.
Lengte van de nagelen.	0.	1.	11.
Breedte.	0.	1.	2.
Lengte van den voet.	0.	5.	0.
Breedte.	0.	4.	3.

Deze dromedaris woog drie honderd negen-en-zestig ponden. De onderbuik geopend zynde vondt ik daar eene zeer groote pens in, die daar het grootst gedeelte van vervulde, en die zig meer naar agteren uitstrekte in de linker- dan in de regter-zyde; daar zaten aan de regter zyde van de pens nog andere maagen, waarvan wy straks zullen melding maaken, en de darmen lagen in het agterst gedeelte van den onderbuik en in de regter zyde op de maagen geplaatst. Het netvlies was zeer kort, en lag byna geheel tusschen de maagen in de darmen verborgen.

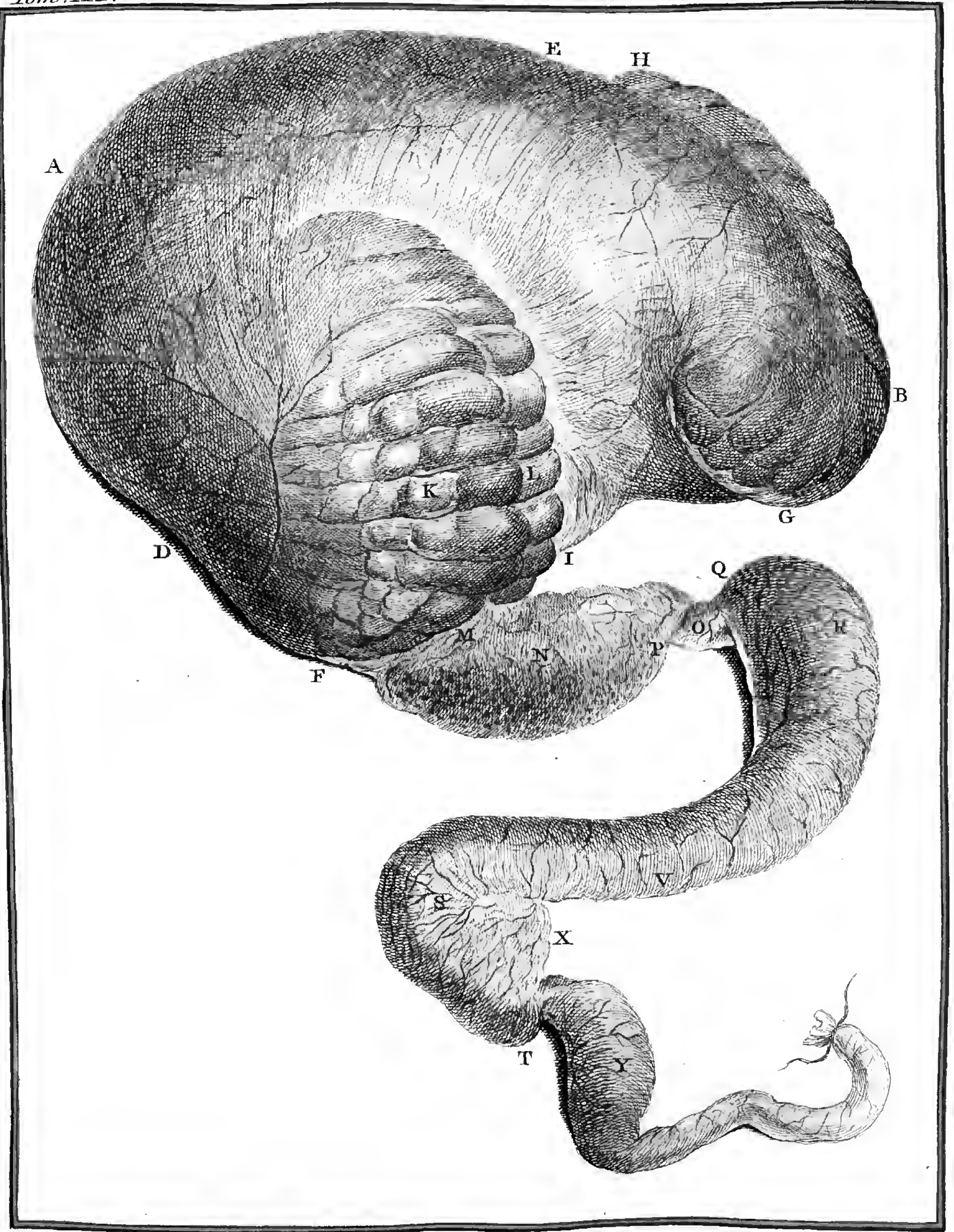
De twaalfvingerige darm hadt weinig lengte en vereenigde zig met den nugteren darm in de regterzyde; de omwentelingen van den nugteren darm lagen in die zelfde zyde, en die van den omgeboogen darm in de regter buikzyde, en in de onderbuiksstreek; de blinde darm strekte zig schuinsch uit van die streek af tot in de regter buikzyde. De kronkeldarm maakte eenige groote omwentelingen in de darm-en onderbuiks-streeken onder den omgeboogen darm; dezelfde darm maakte 'er nog andere volgens de lengte van het lighaam, in de regter zyde, onder den nugteren en twaalfvingerigen darm; vervolgens waren 'er byna ovaale en om een middelpunt loopende omwentelingen van den kronkeldarm, en het agterst gedeelte van de navelstreek agter de pens geplaatst; gelyk men 'er ook by andere herkaauwende dieren heeft gevonden; eindelyk vereenigde zig de kronkeldarm met den regter darm in de regter zyde, want de pens besloeg de linker zyde byna geheel.

De maagen opgeblaazen zynde hebben zeer verschillende gedaanten vertoond van die der maagen van den os en van andere herkaauwende dieren, die reeds in dit werk beschreeven zyn. De eerste (*AB*, *Pl. XI*, *op welke de maagen van den dromedaris van boven*, *en Pl. XII*, *op welke zy van onderen gezien*, *afgebeeld staan*) (e) was de grootste van allen; dezelve besloeg het grootste gedeelte van de onderbuik, voornamelyk in de linker zyde; deze maag hadt geenen hals van dezelfde gedaante als die van den pens van den os; de slokdarm (*C*, *Pl. XI*) plantte zig ten naasten by in het midden van deszelfs bovensten zyde in; het gedeelte (*DAE*, *Pl. XI en XII*), dat aan de borst en

(e) Deze afbeeldingen zyn met een spiegel getekend, dierhalven ziet men de regter deelen aan de linker, en de linker deelen aan de regter zyde liggen.

Buvée, del. C. F. F. sc.

Buvée, del. C. F. F. sc.

en aan de linker zyde vast zat, was rondagtig, en het andere gedeelte (*FGBH*) hadt eene diepe (*I*) en loodregt neergaande insnyding, die hetzelve in twee groote bolrondheden verdeelde, waarvan de eene (*G*) meer naar voren zat dan de andere (*F*) in de regter zyde. Daar was eene soort van kam (*GBH*) die zig naar voren uitstrekte van het midden der voorste bolrondheid langs de regter zyde van den pens; deze rand of kam wierdt door eenen regel van opgeblaazenheden gemaakt, gelyk aan die, welke op den kronkeldarm van het paard en van verscheiden andere dieren zitten; dezelve was twee voeten lang, drie duimen hoog, en drie of vier duimen breed; daar zaten ook op de agterste bolrondheid (*F*) opblaazingen aan twee regels (*KL*) geplaatst, die zig van boven naar beneden uitstrekten; deze opblaazingen liepen dwarsch, en hadden elk omtrent twee duimen breedte, zy die op den linker regel geplaatst zaten, hadden omtrent het dubbeld van de lengte der anderen, die slegts drie of vier duimen bedroeg.

Het bovenst gedeelte der agterste bolrondheid (*F*) wierdt geëindigd door een verenging (*M*) die vyftien duimen omtrek, en met eenen platten zak (*N*) gemeenschap hadt, die rondagtig was over het grootste gedeelte van zynen omtrek; deze zak was, gelyk men zulks nader zien zal, eene tweede maag. De derde (*O*) was de kleinste van allen; de verenging (*P*) die dezelve van de tweede maag (*N*) afscheidde, hadt vier duimen en een halven omtreks, en die van de vernaauwing (*Q*) die tusschen de derde (*O*) en de vierde maag (*RS*) inzat, was van zes duimen drie lynen. Het gedeelte dat zig van die vernaauwing (*Q*) tot aan den portier (*T*) uitstrekte, scheen slegts eene maag te zyn; zy hadt de gedaante van een stuk van een darm welker beide einden (*RS*) in eene tegenstrydige rigting geboogen waren; elk eind was dikker dan het midden (*V*), en daar zat in de bolrondheid van het gedeelte dat aan den portier uitkwam, eene ronde opzetting of opblaazing (*X*) gelyk aan die welke by de inplanting van den omgeboogen darm, met den blindendarm in het paard, in den haas, enz. gevonden wordt.

De maagen geopend hebbende om haar inwendig maakzel te onderzoeken, heb ik gevonden dat haar inwendig voorkoomen niet genoegzaam was om derzelver getal en plaatsing aan te wyzen. Indien men het getal der maagen van den dromedaris door dat van de zakken bepaalt, die elk twee openingen hebben, zyn 'er vier maagen, gelyk men zulks koomt te zien door de optelling der vernaauwingen: indien men voor verschillende maagen van de anderen slegts die neemt, die inwendig een byzonder maakzel hebben, zyn 'er ook vier maagen, maar zy zyn niet allen eveneens dan in de eerste onderstelling: eindelyk, indien twee vernaauwingen, eene aan ieder eind van een zak, genoeg zyn om eene maag te maaken, schoon deszelfs inwendig maakzel niet verschillend zy van dien der naast gelegen maag, en indien men ter zelfder tyd toestaat, dat het verschil van maakzel genoeg is om het kenteken van eene maag te bepaalen, schoon 'er slegts eene vernaauwing zy, dat is te zeggen, eene enkelde opening, heeft de dromedaris welken ik beschryf, vyf maagen: de volgende beschryving zal daar het bewys van opleveren. De muts is door geene vernaauwing van den pens gescheiden by den os, het hert en alle herkaauwende dieren welke ik ontleed heb; als men dus stelt dat eene maag

flegts eenen mond kan hebben, onderwerpt men zig aan het aangenoomen gevoelen.

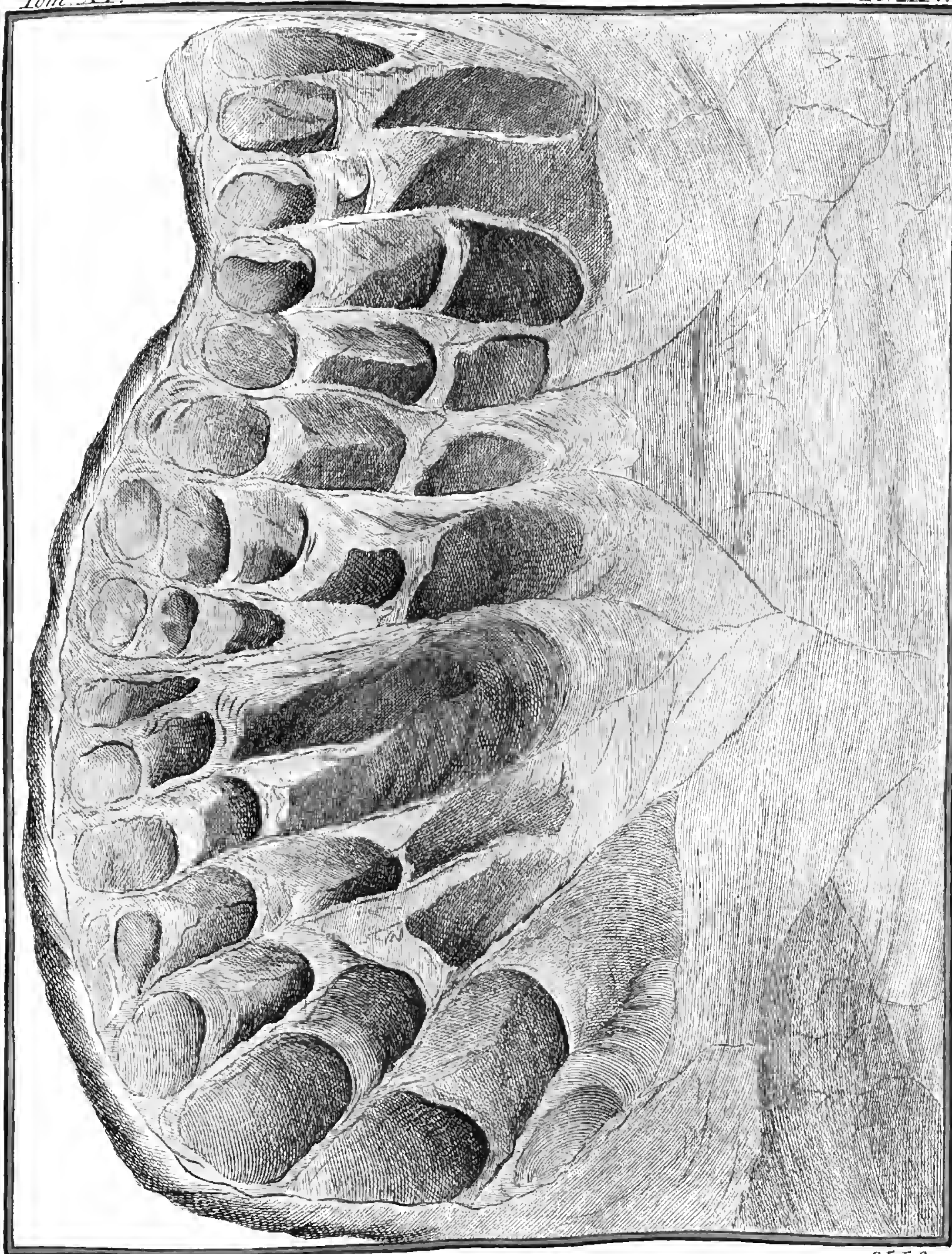
De eerfte maag (*AB*, *Pl. XI en XII*) van den dromedaris kan vergeleeken worden met den pens van andere herkaauwende dieren, door zyn grooten omtrek, en hy moet daar den naam van draagen: want zy is een waare pens, dewyl men daar het hooi in zyn geheel in vindt zonder gekaauwd of verteerd te worden; deze pens heeft geene duidelyke tepels noch wolligen rok aan zyne binnenfte wanden, maar deszelfs vliezen maaken holligheden.

De zak (*N*) die aan het bovenft gedeelte van de linker bolrondheid van den pens vaft zit, hadt ook holligheden die in deze vliezen gemaakt waren, en die zig in deszelfs binnenfte wanden openden: deze holligheden waren in een veel grooter getal dan die van den pens, want zy vervulden byna de geheele holligheid van den zak waar van wy fpreeken, daar bleef flegts een doortogt voor de fpyzen in over; zy zyn op zulk eene wyze gemaakt dat zy water kunnen inhouden; en in de daad heb ik gevonden dat zy daarmede vervuld waren. Na den pens geopend te hebben, beneven den zak die daar aan vaft zat, deed ik daar al het hooi uitneemen, waarmede zy gedeeltelyk vervuld waren, en ik geloofde dezelve volkoomen ledig te zyn, toen ik die omkeerende en in verfchillende rigtingen drukkende, uit de holligheden die tusfchen derzelver vliezen bevat zyn, eene groote hoeveelheid water zag loopen; het kwam als uit eenen bron voort, naar maate men de opgeblaazenheden nederdrukte die op de uitwendige wanden van den pens zitten, en zo dra men ophieldt die opblaazingen neder te drukken, liep het water in de holligheden der binnenfte wanden te rug, en verdween geheel en al; daar liep nog meer water uit den zak die aan den pens vaft zat, dan aan den pens zelven. Ik geef aan dien zak den naam van *verlaatbak*, omdat het water daar in blyft huisveften, terwyl de fpyzen daar flegts doorgaan. Deze waarneeming maakt waarfchynelyk het geen men wegens de kameelen en dromedariffen gezegd heeft, welken de Reizigers den buik openfneeden om water uit hunne maag te haalen, wanneer zy geenen anderen toevlugt hadden om laaffenis te bekoomen in de brandende woeftynen van Afia en Afrika; in de daad, ik heb in den verlaatbak en in de holligheden van den pens twee of drie pinten van een vry helder en byna fmaakeloos water gevonden, dat men zoude hebben kunnen drinken, fchoon het dier reeds tien dagen dood geweeft was, en men het na zynen dood op een kar ten minften vyftig mylen verre vervoerd heeft; dit water zoude beter en in eene grootere hoeveelheid voorhanden zyn in een dromedaris dien men aanftonds opfneedt, na hem gedood te hebben. Het fchynt my toe dat het dier naar zyn zin water uit den verlaatbak kan doen loopen, met denzelven zamen te drukken door de werking der fpieren van die maag of van die van den onderbuik, en hetzelve in den pens doen vloeien naar maate hy zulks noodig heeft, om de fpyzen te bevogtigen welke hy gebruikt heeft, wanneer hy geen water vindt om te drinken; en die zelfde fpyzen wel bevogtigd zynde kunnen hem laaven door van den pens tot naar den bek op te klimmen, geduurende den tyd van de herkaauwing; ook is het wel zeker dat de kameelen en de dromedariffen eenen langen tyd zonder drinken kunnen doorbrengen; en wanneer zy water vinden, drinken zy daar eene groote hoeveelheid van, waar-

Buvée, del.

C.F.F. sc.

Buvée, del. C. F. F. sc.

van een gedeelte, naar het schynt, in den verlaatbak blyft huisvesten voor de volgende dagen. Ik zal dezen verlaatbak en de holligheden van den pens niet beschryven, dan na dat ik de beschryving van het inwendig maakzel der andere maagen zal gegeeven hebben.

Schoon de verlaatbak aan den pens vast zit, gelyk de muts by andere herkaauwende dieren, beantwoordt dezelve niet aan deze maag, maar verschilt van denzelven daarin dat hy geen netwerk heeft op zyne binnenste wanden, en dat hy aan het agterst gedeelte van den pens vast zit; terwyl de muts integendeel aan het voorste gedeelte gehegt is; eindelyk de verlaatbak kan geene spyzen inhouden gelyk de muts, en men vindt daar niet dan water in; deze is eene maag welke de dromedaris meer heeft dan andere dieren. Maar het is my voorgekoomen dat de derde maag (*O*, *Pl. XI en XII*), die de kleinste van allen is, met den muts van andere herkaauwende dieren overeenkomt, omdat 'er op derzelver binnenste wanden (*AB*, *Pl. XIII en XVII*), verhevenheden zitten die een netwerk maaken; maar zy steeken op verre na zo veel niet uit als in den muts van den os, van den ram, van den bok, noch zelfs zo veel niet als in dien van het hert en andere wilde dieren die herkaauwen; deze soorten van tusschenschotten hebben geene lyn hoogte, zy zyn noch ingegroefd, noch uitgetand, noch bezet met tepels, gelyk in den os, het hert, enz. daar zitten geene tepels in de tusschenruimte der figuuren; eindelyk daar zitten in den muts van den dromedaris slegts voetspooren van het netwerk dat in den muts van den os, van het hert, enz. zo duidelyk gemaakt is.

De vierde maag (*CD*, *pl. XIII en XVII*, *en AB*, *Pl. XVIII*, *alwaar het vervolg van den boekenpens staat afgebeeld*), wordt door niet eene vernaauwing geëindigd die dezelve van de vyfde afscheidt; dezelve heeft weinig lengte, en gelykt meer door zyne gedaante naar een darm dan naar eene maag; maar zo dra dezelve geopend is geweest, heeft zy zig een vierde gedeelte van haare lengte ingetrokken en verkort, ook hebben derzelver vliezen dwarsche rimpels gemaakt, die geheel en al verdweenen wanneer men de vliezen volgens de lengte van de maag uitrekte. Daar zaten op derzelver binnenste wanden dunne bladen die zig van het eene eind tot het ander uitstrekten, zy zaten ten getale van drie-en-vyftig op de twee derde deelen der uitgestrektheid van deze maag; doch ik heb 'er slegts vyf-en-veertig geteld op de laatste derde: deze bladen drie lynen breedte aan het begin van diezelfde maag, en vyf lynen op het overige hebbende, verdweenen de meesten aan het begin van de vyfde maag (*EF*, *Pl. XIII*) en daar waren 'er slegts zestien die zig met de plooien van deze laatste maag vereenigden; de bladen van de vierde maag van den dromedaris verschillen daarin van die van de derde maag van den os, van het hert, enz. dat zy allen ten naastenby dezelfde breedte hebben, ten minsten als men dezelve met malkanderen vergelykt aan een zelfde gedeelte van de maag, en dat zy geene tepels hebben; die verschillen beletten niet dat deze maag met den boekenpens van den os, en van andere herkaauwendende dieren overeenkomt, en dat men dezelve den naam van boekenpens moet geeven; maar de Fransche naam van *millet* (of *gierst-bladen* gelyk men zulks misschien zoude kunnen vertaalen), zoude dezelve niet passen, gelyk aan

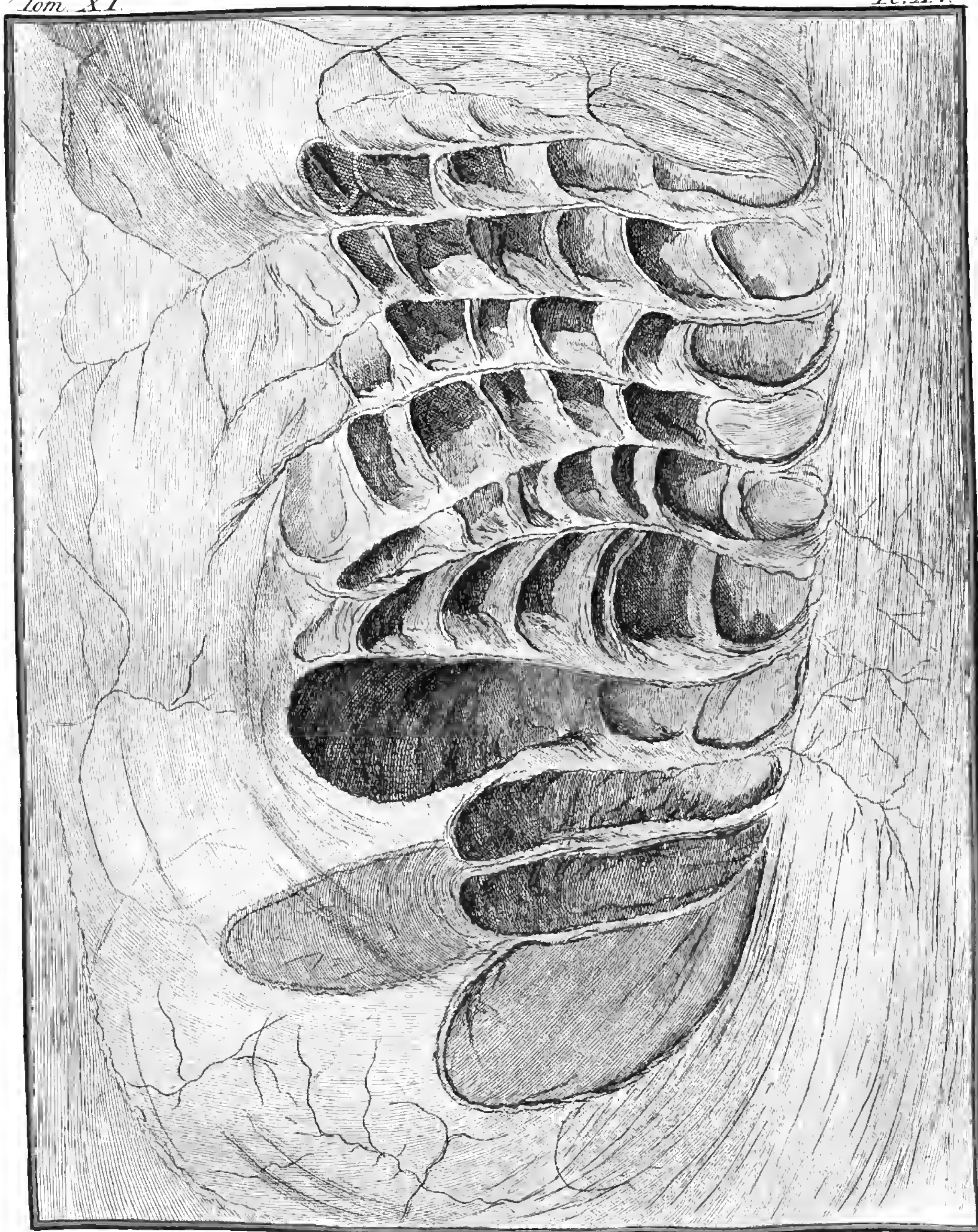
T 2

den boekenpens van den os, dewyl zy niets heeft dat naar gierst-korrels gelykt, zo als de tepeltjes die op den boekenpens van den os zitten.

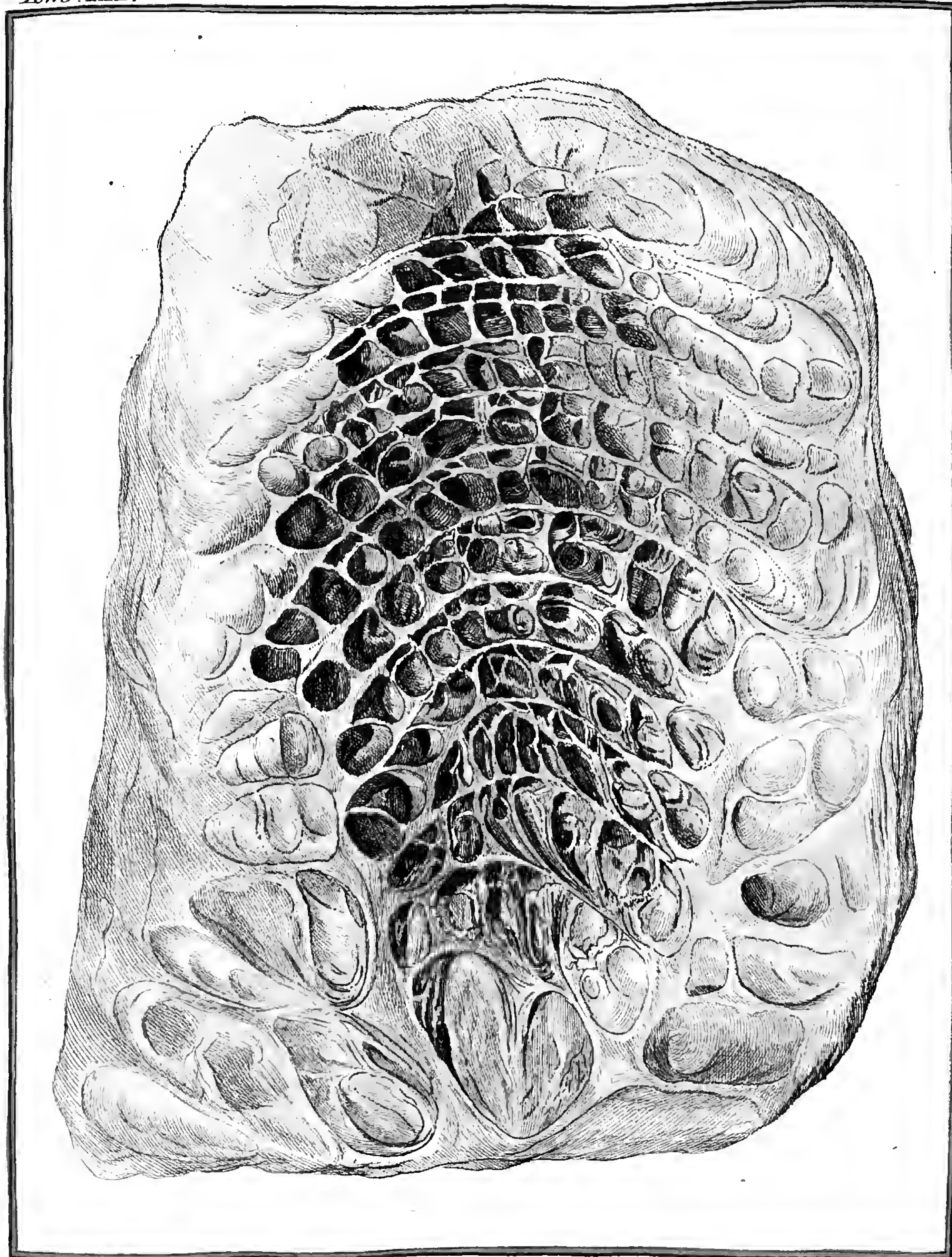
De vyfde maag van den dromedaris was uitwendig niet onderscheiden dan door eene kromte (*S*, *Pl. XI en XII*) welke hy boven den portier (*T*) maakte, en door eene vry groote opblaazing (*X*) die in de bolrondheid van de kromte geplaatst zat; maar van binnen (*EF*, *Pl. XIII*, *en CD*, *Pl. XVIII*) hadt dezelve plooien die zeer verschillende waren van de bladen der vierde maag, schoon zy daar een vervolg van waren; deze plooien waren niet zo vooruitsteekende, noch by gevolg zo breed, als die van de lebbe van den os, maar zy hadden veel meer dikte, en zy schooten zydelingsche takken die naar de inmondiging van bloedvaten geleeken; daar waren omtrent zestien plooien die zig van het eene eind van die maag tot het ander uitstrekten. Dezelve was inwendig bekleed door eenen wolligen rok, waaruit een vogt drupte dat naar dat van de lebbe van den os geleek. Alle deze kentekenen byeengenoomen toonen dat de vyfde maag van den dromedaris aan de vierde maag van den os en van andere herkaauwende dieren beantwoordt, en dat dezelve ook met den eigen naam van *lebbe* moet benoemd worden.

De dromedaris heeft dus vyf maagen, den pens namelyk, den verlaatbak, den muts, het boek en de lebbe: als men onderstelt, gelyk wy reeds gezegd hebben, dat twee vernaauwingen, eene aan elk eind van eene zak genoeg zyn om eene maag te maaken, schoon derzelver inwendig maakzel niet verschillend zy van dat van de maag waaraan hy uitloopt, en nog daarenboven onderstellende dat het verschil van maakzel ook genoeg zy om het kenteken van eene maag te maaken, schoon dezelve niet van de naast aangelegen maag gescheiden is door eenige vernaauwing. Maar zo men de maagen niet onderscheidde dan door de verengingen die dezelve van elkanderen scheiden, zouden het boek en de lebbe 'er slegts eene uitmaaken; indien men integendeel geene andere voor verschillende maagen aanzag dan dezulke, die groote verschillen in hun inwendig maakzel vertoonden, zouden de pens en de verlaatbak slegts eene zelfde maag uitmaaken. Wat hier ook van zy, ik vrees niet derzelver getal vrugteloos te vermenigvuldigen, schoon ik 'er vyf telle; omdat ik daar voornamelyk toe ben overgehaald door de verschillen tusschen derzelver werkingen; zo 'er nog eenige twyffel overig bleef, zoude het slegts zyn aangaande het onderscheid tusschen den verlaatbak en den pens; maar ik geloof dezelve in de daad zeer onderscheiden te zyn: de verlaatbak wezendlyk niet dan water bevattende, en slegts tot doorgang voor de spyzen dienende; terwyl de pens veel voedzel inhoudt voor de herkaauwing, en slegts weinig water bevat in vergelyking van de hoeveelheid der spyzen, baaden zy voor een gedeelte in het water dat zig in deszelfs holligheden onthoudt.

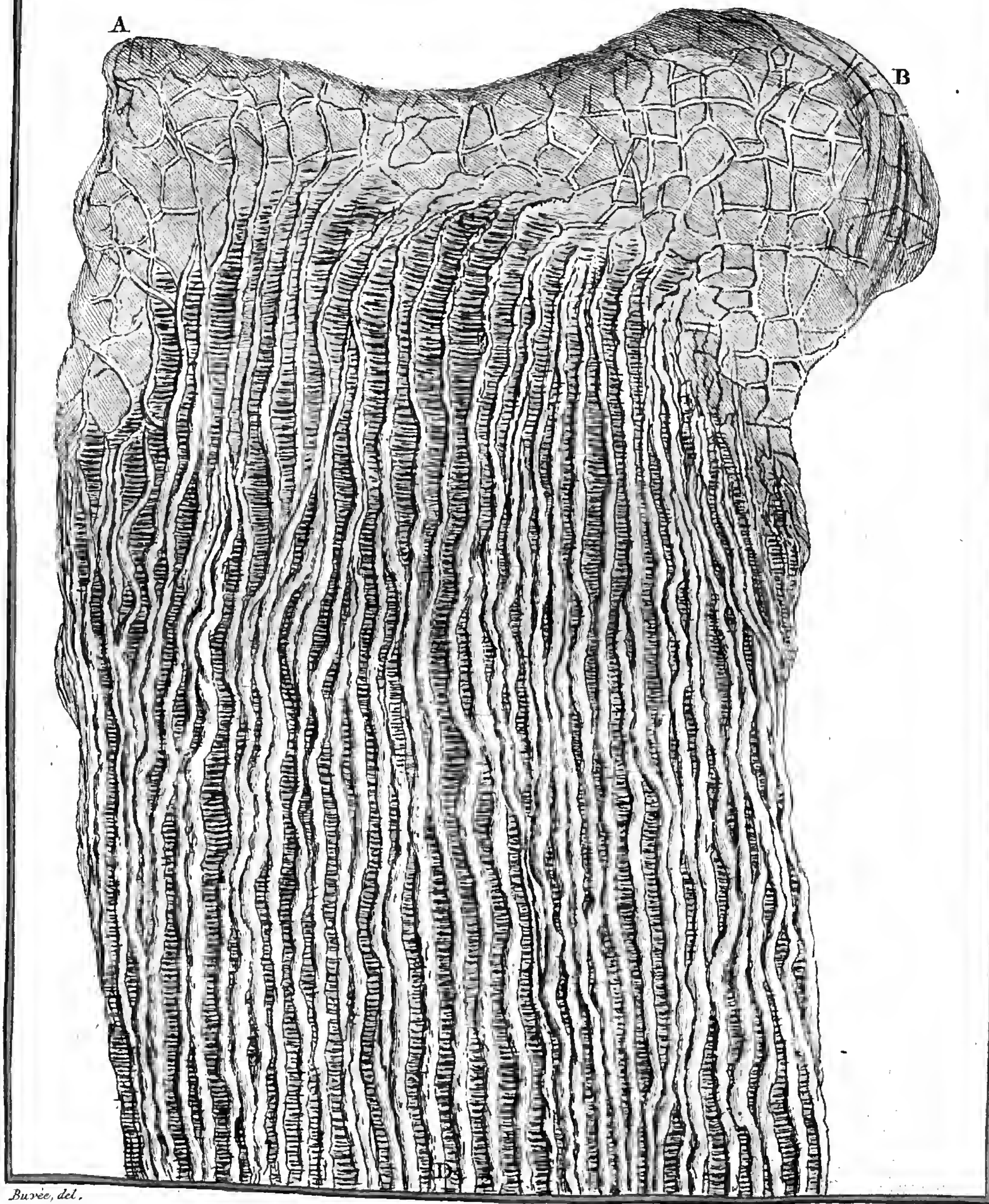
Daar zaten in de voorste bolrondheid (*G*, *Pl. XI en XII*, *en in het gedeelte BH*) van den pens zestien holligheden (*Pl. XIV*) die van elkanderen gescheiden zyn door middelschotten die op zodanige steden geplaatst waren alwaar men van buiten indrukzelen tusschen de opblaazingen zag; de meesten van die holligheden hadden vier of vyf duimen lengte, een of twee duimen breedte, en tot twee duimen diepte in het midden haarer lengte; zy waaren door dwarsche tusschenschotten, in verscheiden bakjes van verschillende grootten.

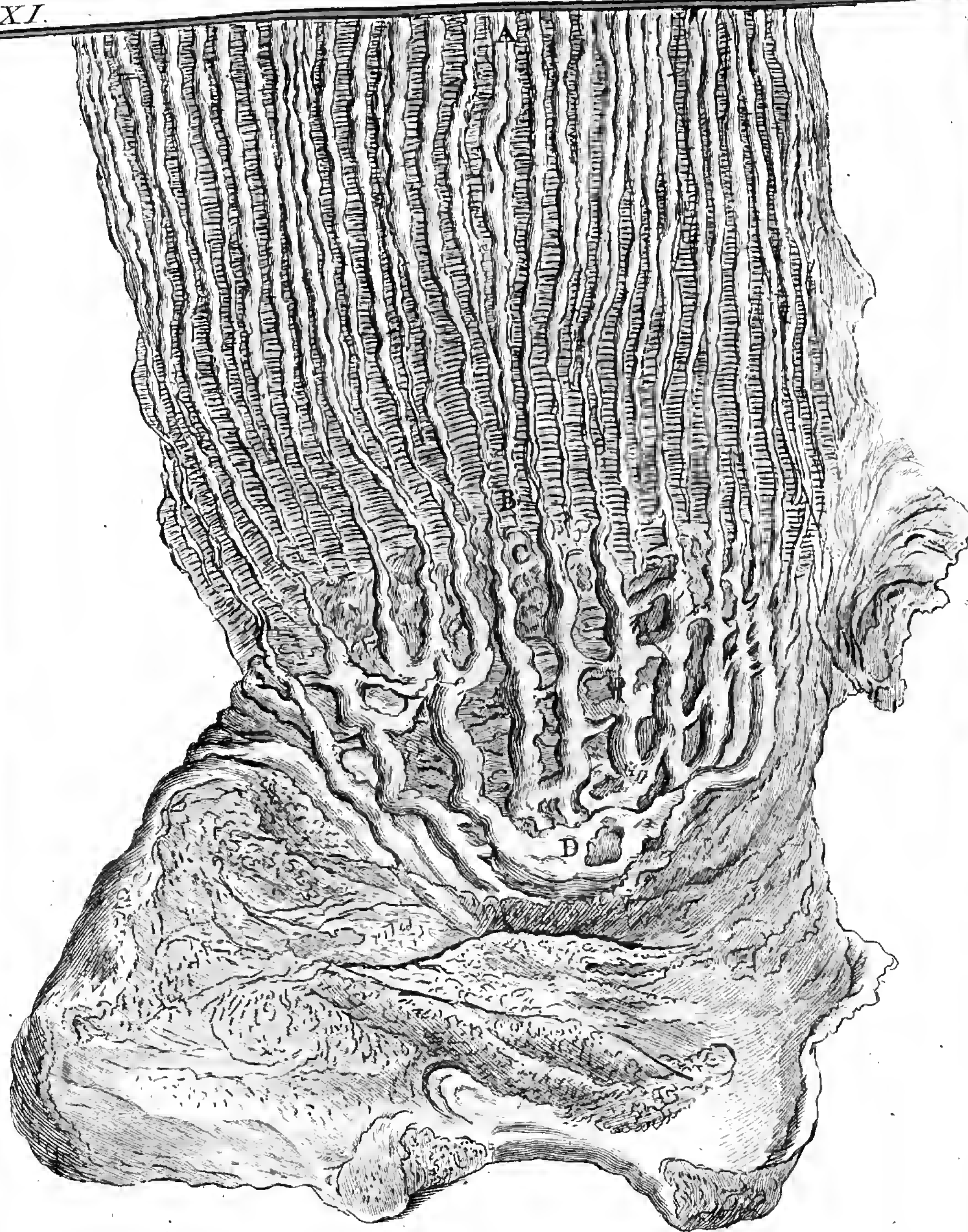
Buvée. del. C.F.F. sc.

Buvée, del. C.E.F. sc.

Buvée, del. C.F.F. sc.

Buvée, del.

C.F.F. sc.

gescheiden; alle deze tusschenschotjes hadden eenige gelykenis naar de klapjes van het hart; want zy vielen toe wanneer de bakjes ledig, maar ligtten zig op en rekten zig uit wanneer zy vol waren. Ik heb drie-en-dertig bakjes geteld in de zestien holligheden waarvan wy gesprooken hebben, en waarvan de meesten elk nog eene reeks van kleiner bakjes bevattede. Daar waren slegts elf holligheden (*Pl. XV*) in de agterste bolrondheid (*F*, *Pl. XI en XII*) die aan den verlaatbak (*N*) raakte, maar de middelsten hadden tot zes duimen lengte; derzelver breedte was slegts van omtrent eenen duim, en de diepte van twee duimen in het midden, deze holligheden waren verdeeld in een groot getal bakjes; want daar wierden 'er tot een-en-zestig van zeer ongelyke grootten gevonden.

De verlaatbak (*N*, *Pl. XI en XII alwaar hy van buiten*, *en GH*, *Pl. XIII*, *alwaar hy van binnen gezien wordt*), hadt kleiner bakjes dan die van den pens (*AB*, *Pl. XI en XII*, *alwaar dezelve van buiten*; *en IK*, *Pl. XIII*, *alwaar dezelve van binnen gezien wordt*), maar in een grooter getal, gelyk reeds gezegd is; zy waren in veertien holligheden (*Pl. XVI*) gemaakt, welker grootsten vier duimen lang, een halven duim breed en omtrent een duim diep waren; deze holligheden waren verdeeld en geonderdeeld in een groot getal van bakjes door middelschotten die in de lengte en in de dwarschte liepen, en daar zaten daarenboven aan den bodem van de meesten van die bakjes klepjes, die daar gootjes of kleine bakjes maakten; zodat de holligheden van die maag een zeer groot getal beliepen, en van zeer ongelyke grootten waren, maar van een zeer geschikt maakzel om het water in te houden, en te beletten dat de spyzen hetzelve niet oppompten, wanneer zy door het ledige gedeelte van die maag heen gingen; want zo dra derzelver inwendige wanden wierden zamengedrukt, raakten de middelschotten met hun eind aan malkanderen en slooten de bakjes toe, ook heeft men daar geene spyzen in gevonden, terwyl zy in het water dreeven in de meeste bakjes van den pens, gelyk ik zulks reeds heb doen opmerken, en nog wierden 'er geene spyzen gevonden dan in de zulken die te breed en te ondiep waren, om te maaken dat derzelver tusschenschotten hen konden toe sluiten, door malkanderen met hunne einden aan te raaken.

De twaalfvingerige darm was zeer dik by den portier, en maakte eene opzetting (*T*, *Pl. XI en XII*) welke ik voor eene maag zoude genoomen hebben, indien ik niet door derzelver vliezen die even zo dun als die van de dunne darmen waren, had kunnen heen zien. De nugtere darm hadt minder dikte dan de twaalfvingerige en omgeboogen darm, die al dikker wierdt naarmaate hy aan den blinden darm naderde: deze darm was een weinig dikker in het midden zyner lengte dan aan zyne beide einden, en hy geleek naar den blinden darm, van andere herkaauwende dieren. De kronkeldarm was even dik als de blinde ter lengte van zes voeten; deze dikte verminderde ter lengte van een voet; verder op was de kronkeldarm ten naasten by even dik als de nugteren darm ter lengte van een-en-twintig voeten: vervolgens wierdt hy langzaamerhand dikker tot aan den regten darm toe.

Het darmscheil was zeer kort en met bloemwerk op zyne randen, op zulk eene wyze dat de darmen boogen van cirkels maakten door daar aan vast te zit-

ten; deze rondte maakte de zyde van den darm, die aan het darmſcheil vaſt zat, korter dan de tegen overgeſtelde zyde; hoe naauw ik ook zorg gedraagen heb om het darmſcheil by de darmen af te ſnyden, maakten zy een groot getal opblaazingen, wanneer ik de maat van hunne lengte genoomen heb, die in de volgende tafel wordt opgegeeven; opgeblaazen zynde, hebben zy rondom het kleine ſtuk van het darmſcheil, dat aan derzelver wanden overig was, eene krul-lyn, gelyk aan die van een ſchot-afhaalder. In dien ſtaat, was de lengte van de zyde die van het darmſcheil was losgemaakt, ſlegts van omtrent dertig voeten, omdat de opzwelling der darmen denzelven op verſcheiden plaatſen deedt krommen; maar de tegen overgeſtelde zyde meetende, heb ik gevonden dat hy vier maalen zo lang was, hebbende omtrent honderd-en-twintig voeten lengte, de middelterm tuſſchen deze twee uiterſte zoude eene lengte van vyf-en-zeventig voeten maaken voor de dunne darmen, van den portier af tot aan den blinden darm, in plaats van vier-en-veertig die in de volgende tafel zyn opgegeeven; ik heb deze laatſte maat verkoozen omdat deze overeenkomſtig is met de maaten op andere dieren genoomen die in dit werk beſchreeven zyn geworden, hunne darmen altoos in de lengte gemeeten zynde voor dat zy waren opgeblaazen; ik heb 'er veele gezien die zig kromden als zy met lugt gevuld waren, maar derzelver kromte was niet zo ſterk als die van de darmen van den dromedaris.

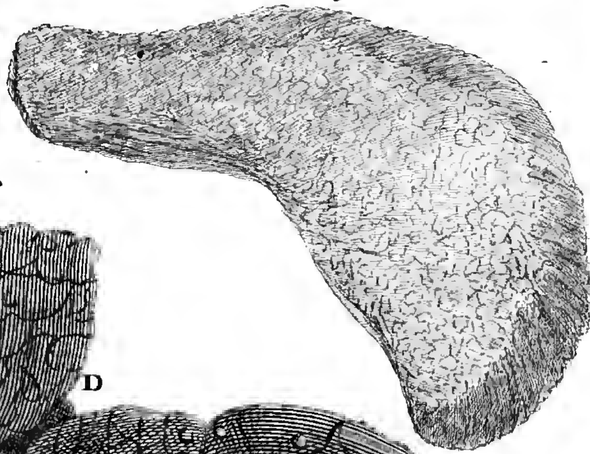
De lever (*Pl. XIX*, *fig.* 1) lag geheel in de regter zyde geplaatſt, en zat aan het middelrif vaſt door eenen ſchraagband; dezelve hadt eene zeer verſchillende gedaante van die der lever van andere dieren, welker beſchryving reeds in dit werk is opgegeeven; dezelve beſtont uit een ſtuk, want zy hadt niet eene inſnyding die zig tot aan haaren wortel (*A*) uitſtrekte, zy was ſlegts uitgerand en uitgeſneeden aan zynen onderſten en buitenſten rand (*BDCE*), en daar zaten op haaren onderſten en binnenſten rand (*FGH*) eenige ondiepe inſnydingen die weinig diepte hadden, en die eenige verlengingen maakten op die zyde, en verſcheiden inſnydingen in verſchillende ſtreeken, en op eene zeer onregelmaatige wyze. Deze zelfde zyde was bezaaid met knobbeltjes ter grootte van erwten, van eene witagtige kleur, in het ingewand gekaſt, en uit eene zeer harde ſtof ſamengeſteld; daar zaten 'er ook eenige op den buiten kant en in de zelfſtandigheid van de lever. Dit ingewand hadt van buiten eene loodkleurige, en van binnen eene roode verw: dezelve woog zeven ponden drie oncen en eene halve. Daar wierdt geene galblaas in gevonden.

De milt (*Pl. XIX*, *fig.* 2) hadt ſlegts twee zyden, zy was dun en gekromd in de gedaante van eene halve maan; zy hadt uitwendig eene gryze, en van binnen eene zwartagtige roode kleur. Zy woog vyf oncen twee drachmen en eene halve.

Het alvleeſch hadt twee takken, waarvan de een eens zo lang was dan de ander, en zig van den twaalfvingerigen darm tot aan de milt uitſtrekte; de kortſte lag tegen den twaalfvingerigen darm aan geplaatſt.

De regter nier lag zo veel meer dan de linker naar voren als haare geheele lengte bedroeg; deze laatſte was door den pens naar agteren gedreeven; zy

Fig. 2.

E

F

D

C

G

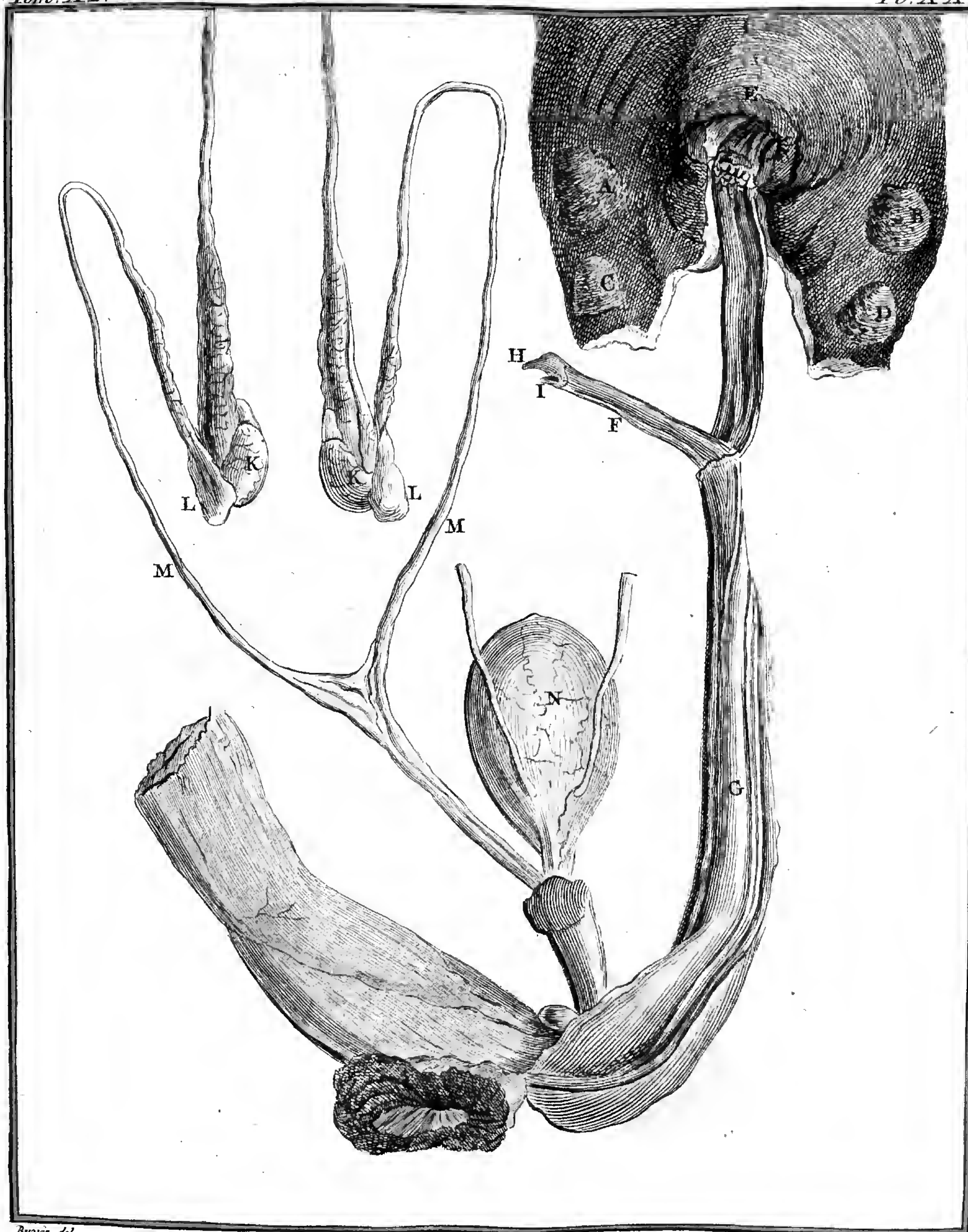
H

B

A

Fig. 1.

Burée, del. C.F.F. sc.

Buvée, del. C.F.F. sc.

waren beiden niet zeer langwerpig; zy hadden een zeer ondiep indrukzel, een klein lebbetje, en alle de tepels vereenigd.

De longen bestonden slegts uit twee kwabben, eene aan elke zyde; zy verschilden enkel daarin van elkanderen dat de regter long een aanhangzel hadt by de basis van het hart, die scheen overeentekoomen met de vierde kwab van de regter long van de meeste dieren; de beide longen van den dromedaris waren uitgerand op den ondersten rand van deszelfs voorste gedeelte, en deze uitranding hadt evenveel diepte in de linker long dan in de regter, omdat het hart volmaakt in het midden van de borst geplaatst zat, zonder de punt naar de linker zyde gerigt te hebben: hetzelve was zeer dik en zeer puntig. De bogt van de groote slagader gaf slegts eenen tak uit, maar die tak was inwendig in twee holligheden verdeeld door een afschutzel by zynen uitkomst uit het hart, en verdeelde zig ook uitwendig in twee takken op een kleinen afstand van zyn begin.

Het voorste gedeelte (*AB*, *Pl. XXIII*, *fig.* 1) van de tong was dun, rond, een weinig breeder dan het midden (*CD*) en in twee gelyke gedeelten gescheiden door eene groef (*E*) die in de lengte loopt; zy was over twee derde deelen haarer lengte bezaaid met eenige kleine knobbeltjes en styve, puntige, zeer fyne en agterover liggende tepeltjes; daar zaten op het agterst gedeelte eenige zeer dikke en weinig verhevene tepels; die geenen die op het midden (*F*) van dat agterst gedeelte van de tong zaten, lagen noch voor noch agter-over; die, welke voor deze regt opstaande tepels zaten (*G*), hadden eene rigting naar voren, en die (*H*) welke by den wortel van de tong zaten, hadden hunne strekking agter over. Daar zaten ook op het agterst gedeelte van de tong groote kelk-klieren, van vier of vyf lynen middellyns; zy zaten aan twee regels (*IKLM*), eenen aan elke zyde, geschaard, en daar waren 'er vier in elken regel.

Het verhemelte hadt eene zwartagtige kleur, en was met twaalf zeer onregelmaatige groeven doorsneeden; daar liep in het midden van dezelven een toompje in de lengte, dat zig tot tegen over de eerste baktanden uitstrekte, en dat elke groef in twee gelyke deelen scheidde; de ruggen van de groeven waren door eene reeks van groote knobbeltjes gemaakt die tegen elkanderen aan geplaatst waren; daar waren 'er nog grooter die onregelmaatig tusschen de eerste baktanden geplaatst zaten. Het strotklepje was rondagtig, zeer dik en weinig holrond; de agter herssenen zyn my voorgekoomen groot te zyn in vergelyking van de voor-herssenen; zo wel de groote als de kleine herssenen hadden oneffenheden en groeven, gelyk by de meeste andere dieren; de grond waarop de kleine herssenen draagen, was zeer dik. De groote herssenen woogen twaalf oncen en zes drachmen, en de kleine twee oncen en eene halve.

De tepels waren ten getale van vier, twee aan elke zyde; de twee eersten (*AB*, *Pl. XX*) zaten anderhalven duim voorby de opening van de voorhuid, en twee duimen en een halven van elkanderen af; daar was slegts twee duimen tusschenwydte tusschen de twee eersten en de twee laatsten (*CD*) die op denzelfden afstand van malkanderen zaten als de twee eersten, elke tepel hadt negen lynen middellyns.

Daar was geen balzak voorhanden; ook was het dier zeer jong; maar de

zaadballen waren reeds in den bilnaad naaſt de roede neer geſchooten. De voorhuid (*E*) ſtak vooruit ten naaſten by gelyk die van het paard, maar dezelve hadt ſlegts eene zeer naauwe opening, omdat het roedehoofdje (*F*) en de roede (*G*) dun waren, gelyk by andere herkaauwende dieren en by de varkens. Het roedehoofdje hadt eene zeer langwerpige kegelagtige gedaante die door eene kromme punt in de gedaante van een kolf of haak (*H*) geëindigd wierdt; deze kromte wordt onderhouden door een toompje dat het einde van het roedehoofdje naar om laag trekt, en van de pisbuis voortkoomt, welker eind (*I*) op vyf lynen afſtand van dat van het roedehoofdje zat. De rigting van de opening van den pisbuis en van de opening van de voorhuid, die een weinig naar agteren gekeerd ſtaan, heeft invloed op de rigting van den pisſtraal, die tuſſchen de agterſte pooten van den kameel en van den dromedaris heen gaat. Het vel van den dromedaris, waarvan wy hier ſpreeken, zyne tepels, de binnenſte wanden van de voorhuid, en de buitenſte wanden van het roedehoofdje waren zwart.

De zaadballen (*KK*) waren zeer klein, omdat zy hunnen geheelen groei nog niet hadden, ondertuſſchen hadt de opperbal (*LL*) reeds eenen vry grooten omtrek. De zaadballen hadden eene platte eironde gedaante, en men zag in hun binnenſt de voetſpooren van eenen peesagtigen as. De afvoerende buizen (*MM*) hadden niet meer dikte by de blaas dan over het grootſt gedeelte hunner uitgeſtrektheid; zy waren vereenigd door een vlies ter lengte van vyf of zes duimen, voor dat zy aan de pisbuis kwamen. De blaas (*N*) hadt weinig omtrek in vergelyking van de grootte van het dier, en zy was byna rond. De zaadblaasjes maakten ſlegts eene maſſa die zeer vaſt gepakt was, men zag ſlegts binnen in dezelve een vogt dat uit eenige holligheden uitdrupte. De voorſtanders hadden elk de gedaante van eene olyf, zy waren nog meer vaſtgepakt dan de zaadblaasjes, en hadden gemeenſchap met de pisbuis.

Het wyfje van den dromedaris, dat ten onderwerp gediend heeft voor de beſchryving van de teeldeelen, was negen voeten eenen duim en zes lynen lang, in eene regte lyn gemeeten van het eind van den ſmoel tot aan het begin van den ſtaart; de hoogte van het voorſte ſtel was van vyf voeten en eenen duim; die van het agterſte ſtel van vyf voeten; het lyf hadt zes voeten en een halven omtreks agter de voorpooten gemeeten, agt voeten vier duimen in het midden over den bult, en ſlegts vier voeten vyf duimen voor de agter pooten; de lengte van den ſtomp van den ſtaart was van anderhalven voet. De bult hadt eenen voet eenen duim en agt lynen hoogte, en vyf voeten vier duimen en een halven omtrek aan de baſis.

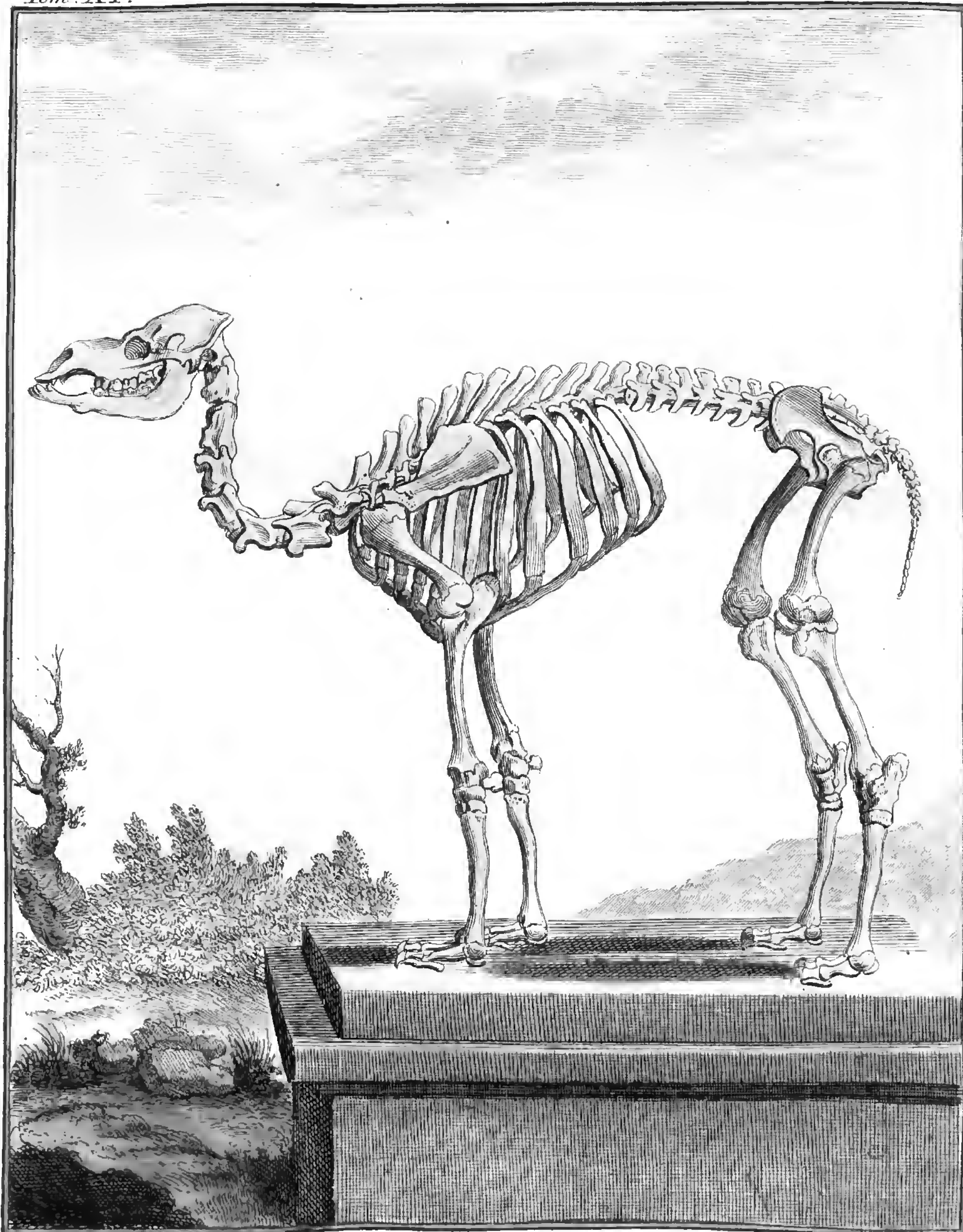
De opening van de voorhuid zat op den rand van de klink, en hadt niet dan drie lynen middellyns; maar maakte eene groote diepe holligheid van eenen duim en vier lynen. De kittelaar zat aan de onderſte wanden van de holligheid vaſt, en was daar niet ten vollen vry of los van als met haar hoofdje, dat eene lyn lengte hadt, en puntig en naar om laag geboogen was, gelyk het roedehoofdje van het mannetje. De opening van de pisbuis zat op drie duimen afſtand op den rand van de klink; voorby die opening zat eene plooi die in de lengte liep, of eene ſoort van verlenging in de gedaante van een kam, welks lengte en breedte van anderhalven duim waren; andere rimpels, die

veel

veel kleiner waren, zaten rondom de scheede geplaatst op den zelfden afstand van de randen van de klink; eenige van die rimpels strekten zig verder dan de anderen langs de scheede uit; het overige van deze buis was glad tot by de opening van de lysmoeder, die zeer breed was, want dezelve was niet getekend dan door dwarsche en golvende rimpels; zy zaten slegts ten getale van twee of drie op de bovenste zyde van de opening, maar daar zaten 'er tot agt toe op de onderste zyde, alwaar zy eene ruimte van vier duimen en een halven lengte besloegen; de hoorns waren zeer kort en naar buiten geboogen; de opening der trompetten was op derzelver buitenkant geplaatst op vier en eene halve lyn afstand van derzelver eind af; de trompetten schooten in de hoornen ter lengte van eene lyn; de zaadballen of eiernesten waren bedorven, men kon daar aan niets onderscheiden dan de blaasjes; waarvan de grootste omtrent drie lynen en eene halve middellyns hadden.

	voet.	duim.	lyn.
Lengte van den pens, aan de regter zyde van den slokdarm, van het voorste tot het agterste gedeelte gemeeten.	2.	2.	0.
Omtrek.	5.	8.	0.
Breedte van het voorste gedeelte.	2.	2.	0.
Breedte van het agterste gedeelte.	1.	10.	6.
Omtrek van het voorste gedeelte.	6.	0.	0.
Omtrek van het agterste gedeelte.	5.	1.	6.
Hoogte van den pens.	1.	1.	9.
Lengte van den verlaatbak.	1.	0.	0.
Omtrek op de dikste plaats.	1.	8.	0.
Lengte van den muts.	0.	4.	6.
Omtrek.	0.	7.	6.
Lengte van den boekenpens.	2.	0.	0.
Omtrek op de dikste plaats.	1.	5.	0.
Omtrek op de dunste plaats.	0.	10.	6.
Omtrek van de lebbe in de lengte gemeeten.	1.	10.	6.
Omtrek op de dikste plaats dwarsch gemeeten.	1.	6.	0.
Lengte van den boekenpens en de lebbe te zamen genoomen.	2.	6.	0.
Omtrek van de vernaauwing tusschen den pens en den verlaatbak.	1.	3.	0.
Omtrek van de vernaauwing tusschen den verlaatbak en den boekenpens.	0.	4.	6.
Omtrek van de vernaauwing tusschen den muts en den boekenpens.	0.	6.	3.
Omtrek van den slokdarm.	0.	6.	0.
Omtrek van den portier.	0.	4.	6.
Lengte van de dunne darmen van den portier af tot aan den blinden darm.	44.	0.	0.
Omtrek van den twaalfvingerigen darm op de dikste plaatsen.	1.	0.	0.
Omtrek op de dunste plaatsen.	0.	3.	0.
Omtrek van den nugteren darm op de dikste plaatsen.	0.	4.	0.
Omtrek op de dunste plaats.	0.	2.	9.
Omtrek van den omgeboogendarm op de dikste plaatsen	0.	5.	6.
Omtrek op de dunste plaatsen.	0.	3.	9.
Lengte van den blinden darm.	1.	8.	0.
Omtrek op de dikste plaats.	0.	11.	0.
Omtrek op de dunste plaats.	0.	9.	6.
Omtrek van den kronkeldarm op de dikste plaatsen.	0.	11.	0.
Omtrek op de dunste plaatsen.	0.	3.	0.

	voet.	duim.	lyn.
Omtrek van den regten darm by den kronkeldarm.	0.	7.	0.
Omtrek van den regten darm by den aars.	0.	10.	0.
Lengte van den kronkeldarm en den regten darm te zamen genoomen.	42.	0.	0.
Lengte van de geheele darmbuis zonder den blinden darm.	86.	0.	0.
Lengte van de lever.	1.	8.	0.
Breedte.	1.	1.	6.
Derzelver grootste dikte.	0.	2.	8.
Lengte van de milt.	1.	2.	0.
Breedte.	0.	4.	3.
Breedte van het regter eind.	0.	2.	2.
Breedte van het linker eind.	0.	2.	4.
Dikte.	0.	0.	5.
Dikte van het alvleesch.	0.	0.	5.
Lengte van de nieren.	0.	4.	9.
Breedte.	0.	4.	1.
Dikte.	0.	1.	11.
Lengte van het peesagtig middelpunt van de holle ader tot aan de punt.	0.	8.	4.
Breedte.	1.	1.	0.
Breedte van het vleezig gedeelte tusschen het peesagtig middelpunt en het borstbeen.	0.	4.	2.
Breedte van elke zyde van het peesagtig middelpunt.	0.	4.	6.
Omtrek van den bodem van het hart.	1.	4.	4.
Hoogte van de punt af tot aan het begin van de longslagader.	0.	7.	3.
Hoogte van de punt af tot aan het longenzakje.	0.	5.	6.
Middellyn van de groote slagader van buiten naar buiten gemeeten.	0.	1.	6.
Lengte van de tong.	0.	11.	0.
Lengte van het voorste gedeelte van het toompje tot aan het eind.	0.	4.	0.
Breedte van de tong.	0.	0.	11.
Breedte van de vooren of groeven van het verhemelte.	0.	0.	5.
Hoogte van de randen.	0.	0.	3.
Lengte van de randen van de opening van het strottenhoofd.	0.	1.	0.
Breedte van diezelfde randen.	0.	0.	2½.
Afstand tusschen derzelver onderste einden.	0.	0.	4.
Lengte van de hersenen.	0.	4.	2.
Breedte.	0.	3.	9.
Dikte.	0.	0.	2.
Lengte van de agter hersenen.	0.	1.	10.
Breedte.	0.	2.	11.
Dikte.	0.	1.	8.
Afstand tusschen den aars en de opening der voorhuid.	1.	2.	0.
Afstand tusschen de randen van de voorhuid en het eind van het roedehoofdje.	0.	0.	7.
Lengte van het roedehoofdje.	0.	4.	9.
Breedte.	0.	0.	5.
Dikte.	0.	0.	6.
Lengte van de roede van de vaneensplyting der sponsagtige lighaamen tot de inplanting der voorhuid.	0.	10.	0.
Breedte van de roede.	0.	0.	4.
Dikte.	0.	0.	6.
Lengte van de zaadballen.	0.	1.	7.
Breedte.	0.	0.	9.
Dikte.	0.	0.	6.

Buvée. del. C. F. F. sc.

	voet.	duim.	lyn.
Breedte van den opperbal.	0.	0.	3.
Dikte.	0.	0.	1.
Lengte der afvoerende vaaten.	2.	2.	0.
Middellyn.	0.	0.	1.
Lengte van de koorden der roede.	1.	0.	0.
Middellyn.	0.	0.	2.
Groote omtrek van de blaas.	1.	2.	0.
Kleine omtrek.	1.	1.	0.
Lengte van de zaadblaasjes.	0.	1.	2.
Breedte.	0.	1.	3.
Dikte.	0.	0.	6.
Lengte van de pisbuis.	0.	4.	3.
Omtrek.	0.	1.	6.
Lengte van de voorstanderen.	0.	0.	10.
Breedte.	0.	0.	5.
Dikte.	0.	0.	4.
Afstand tusschen den aars en de klink.	0.	1.	3.
Lengte van de klink.	0.	3.	6.
Lengte van de scheede.	1.	4.	0.
Omtrek op de dikste plaats.	1.	1.	0.
Omtrek op de dunste plaats.	0.	8.	0.
Groote omtrek van de blaas.	1.	8.	0.
Kleine omtrek.	1.	5.	0.
Lengte van de pisbuis.	0.	4.	0.
Omtrek.	0.	2.	0.
Lengte van den hals der lyfmoeder.	0.	11.	0.
Omtrek.	0.	10.	0.
Lengte van de hoornen der lyfmoeder.	0.	5.	0.
Omtrek op de wydste plaatsen.	0.	6.	6.
Omtrek aan het eind van elken hoorn.	0.	0.	4.
Afstand in eene regte lyn gemeeten tusschen de eiernesten en het eind van den hoorn.	0.	4.	0.
Lengte van de kromme lyn welke de trompet doorloopt.	0.	7.	6.
Lengte van de eiernesten.	0.	1.	6.
Breedte.	0.	1.	6.
Dikte.	0.	0.	5.

De kop (*Pl. XXI*) van den dromedaris van zyne bekleedzelen ontbloot zynde, vond ik het bekkeneel niet zeer uitgestrekt, maar van agteren door eene zeer groote graat geëindigd; de oogputten zyn zeer scherp, voornamelyk met hun agterst gedeelte; de smoel is langwerpig en zeer verheven ter plaatse van den neus; de opening der neusgaten is zeer lang: ook zyn de neusbeenderen kort; het voorhoofdsbeen is een weinig ingedrukt in het midden; hetzelve heeft weinig lengte, maar het is zeer breed tusschen de oogputten; de bogt van het jukbeen heeft weinig lengte en kromte: de takken van het onderst kaakbeen hebben een kort uitsteekzel, dat puntig, naar om hoog gerigt, en onder het knokkelswyze uitsteekzel geplaatst is.

Daar zitten geene snytanden in het bovenst kaakbeen; maar in het onderst zitten 'er zes, die ten naastenby allen even breed zyn. De dromedaris heeft

haaktanden, gelyk het hert (*f*), maar in een veel grooter getal; want daar zitten 'er tot drie toe in elke zyde van de beide kaakbeenderen (*g*), maar zy worden veel ſtandvaſtiger gevonden in het bovenſt dan in het onderſt kaakbeen; in dit laatſte zitten 'er ſlegts twee in elke zyde van het geraamte dat ten onderwerp voor deze beſchryving gediend heeft. De eerſte haaktand van het bovenſt kaakbeen zit op vyftien lynen afſtand van zyn eind, de tweede op zeven lynen afſtand van den eerſten, en de derde op elf lynen van den tweeden en op zeventien lynen van den eerſten baktand; daar wordt geene grootttere ruimte gevonden tuſſchen den eerſten haaktand van het onderſt kaakbeen, en den derden ſnytand, dan tuſſchen dezen en den derden; maar deze haaktand zit minder voorover dan de ſnytanden; de tweede haaktand van het onderſt kaakbeen zit op dertien lynen afſtand van den eerſten haaktand, en twee duimen eene lyn van den eerſten baktand. Daar zitten vyf baktanden aan elke zyde van het bovenſt kaakbeen, en ſlegts vier aan elke zyde van het onderſt kaakbeen; deze tanden, ſchoon zy in een minder getal voorhanden zyn dan die van den ſtier, van den ram, van den bok, enz. gelyken zy dezelven byna geheel en al, ten aanzien hunner evenredige grootte en gedaante. De dromedaris, wiens geraamte ik hier beſchryf, hadt in het geheel ſlegts vier-en-twintig tanden, maar wanneer het getal der haaktanden volkoomen is, en dat 'er by gevolge zes in het onderſt kaakbeen zitten (*h*) gelyk in het bovenſt, bedraagt het volle getal der tanden zes-en-dertig.

De zydelingſche of dwarſche uitſteekzels van het eerſte nek wervelbeen zyn zeer kort; het doornagtig uitſteekzel van het tweede wervelbeen is ook zeer weinig verheven; hetzelve eindigt van agteren door twee knobbelagtigheden die aan dat eind de gedaante van een hart geeven; het derde wervelbeen heeft ſlegts eene verhevenheid voor doornagtig uitſteekzel, dat van het vierde is een weinig grootter; dat van het vyfde nog grootter, en zo vervolgens tot het zevende toe. De onderſte tak van het zydelingſch uitſteekzel is zeer groot en in het midden van zyn onderſt gedeelte uitgerand. Schoon de dromedaris een zeer langen hals heeft, heeft hy ſlegts zeven wervelbeenderen in den hals gelyk andere viervoetige dieren, maar met uitzondering van het eerſte en van het laatſte, zyn zy allen zeer lang en evenredig in grootte aan de lengte van den hals van het dier.

Daar zyn twaalf wervelbeenderen in den rug, en bygevolg twaalf ribben, zeven waare en vyf valſche. De doornagtige uitſteekzels van de wervelbeenderen ſtaan allen agter over, met uitzondering van dat van het laatſte wervelbeen, dat byna loodlynig ſtaat; de langſte zyn die van het derde en van het vierde wervelbeen: zy helpen in geenerlei wyze om den bult van den dromedaris te maaken; want dezelve ſtaat op de doornagtige uitſteekzelen der laatſte wervelbeenderen geplaatſt die de kortſte zyn; dat van het zevende is het breedſte aan het eind. Het borſtbeen is zamengeſteld uit vyf ſtukken, waarvan

(*f*) Zie deel VI van dit werk bladz. 42.

(*g*) Zie hier na de beſchryving van dat gedeelte van het Kabinet, dat betrekking heeft op den dromedaris.

(*h*) Zie hier na de beſchryving van dat gedeelte van het Kabinet, dat betrekking heeft op den dromedaris.

het eerste het smalste, en het laatste het grootste is: de eeltagtigheid van het borstbeen zit onder het vierde en vyfde been. De ribben zyn breed; de eersten, eene aan elke zyde, geleeden zig met het voorste gedeelte van het eerste stuk van het borstbeen; de geleeding der tweede ribben zit tusschen het eerste en het tweede been, die van de derden tusschen het tweede en het derde been, en dus vervolgens tot de zesde en zevende ribben toe, die zig met de middelste en agterste gedeelte van het vyfde stuk van het borstbeen vereenigen.

De wervelbeenderen der lendenen zyn zeven in getal; het doornagtig uitsteekzel van het eerste is het langste, en dat van het zesde is het kortste, de zydelingsche uitsteekzels van het vyfde wervelbeen zyn de langste, de anderen hebben minder lengte naar maate de wervelbeenderen waaraan zy vastzitten, nader by het heiligbeen of de wervelbeenderen van den rug zitten.

Het heiligbeen bestaat uit vier valsche wervelbeenderen, en daar zitten 'er slegts veertien in den staart van het geraamte dat ten onderwerp voor deze beschryving gediend heeft; maar het schynt dat 'er eenigen aan ontbreeken.

Het bovenst gedeelte van het heupbeen is zeer breed, en maakt een scherpen hoek met zyn voorste eind; de eironde gaten zyn byna rond.

Het schouderblad is langwerpig, by gevolg is zyne basis kort, naar evenredigheid van de lengte van het been; die basis maakt een boog van een cirkel welker bolrondheid vooruitsteekende is; de doorn eindigt om laag door een puntig uitsteekzel.

Het armbeen is kort, zyn bovenst eind heeft veel breedte en dikte, omdat deszelfs stompe uitsteekzel zeer groot en ten getale van drie zyn, door twee gooten van een gescheiden, dat buitenste van de drie is het grootste en het minste verheven; daar zit onder dat uitsteekzel op de buiten zyde van het middelst bovenst gedeelte van het been eene zeer scherpe graat.

Daar zit slegts een been in den voorarm, men onderscheidt daar slegts het bovenst gedeelte van de ellepyp aan, en voornamelyk den elleboogsknokkel; men ziet ook op den buitenkant van het onderst gedeelte van het voorarmbeen eene samenvoeging, die het onderste gedeelte van den ellepyp schynt aan te duiden.

Het dyebeen is kort in vergelyking van de grootte van het dier, deszelfs onderste eind is naar agteren geboogen; de grootte draaijer heeft veel uitgestrektheid, en het bovenst eind van het been is plat van voren en van agteren.

De knieschyven zyn langwerpig, zy hebben niet meer breedte dan dikte.

Daar zit slegts een been in den agterpoot onder de knie, of in het eigenlyk gezegde been, en het is korter dan dat van den voorarm; de doorn van dit scheenbeen is dik en vooruitsteekende.

Daar zitten vier beenderen in den eersten regel van de voorhand en drie in den tweeden. De beentjes van den eersten regel verschillen weinig van die van het paard, van den stier, enz. door hunne gedaante en plaatsing. Het tweede beentje van den tweeden regel is naar evenredigheid kleiner, en het derde grootter dan by het paard, maar zy hebben ten naasten by dezelfde plaatsing, by gevolge heeft de kameel minder overeenkomst met gevingerde voeten dan met de enkeldhoevigen, door de beentjes uit den tweeden regel van de voorhand.

De voorvoet bestaat uit het hielbeen, het kootbeen, het teerlings-

been, het schipbeen, twee wiggebeentjes en nog een zevende been dat tusschen het buitenste gedeelte van het onderste eind van het scheenbeen en het hielbeen zit; het teerlingsbeen is gedeeltelyk onder het hielbeen, en gedeeltelyk onder het kootbeen geplaatst; het eerste wiggebeentje is kleiner en zit agter het tweede.

De pypen van de pooten zyn een weinig minder lang en dikker dan die der agterste pooten; alle vier hebben zy op het midden van hunne voorste zyde eene groef die in de lengte loopt; die diep is op het bovenst gedeelte van het been, en het onderst is geheel in twee takken verdeeld, die zig beiden met den eersten regel van een der vingeren geleeden; de agterkant der pypen is uitgehold in de gedaante van een goot over zyne middelste, en bovenste middelste gedeelten.

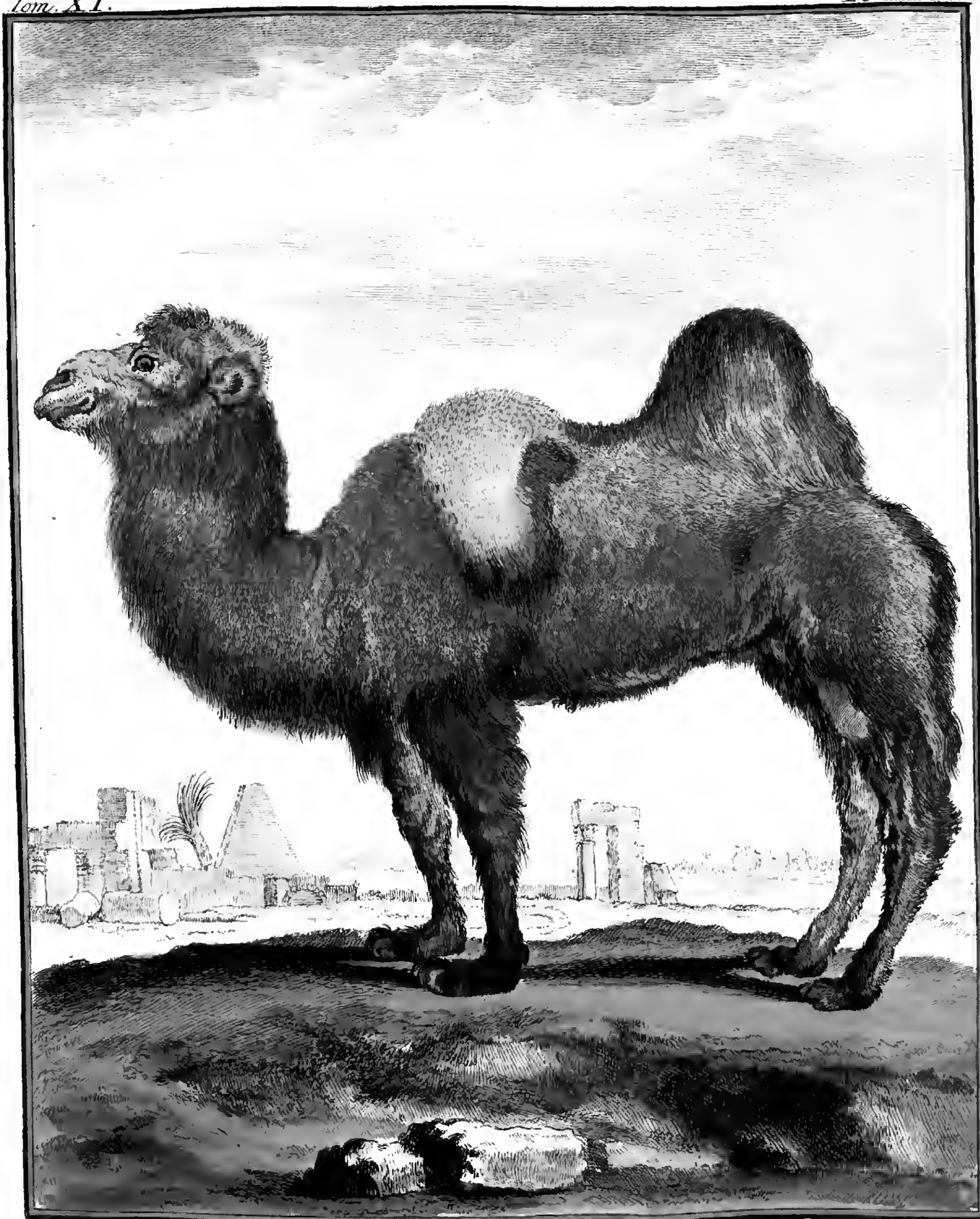
Daar zitten twee vingers aan iederen voet; die van de voorste voeten zyn dikker en langer dan die van de agterste.

De nagels bedekken den derden regel, en zitten aan een zool vast die onder den voet loopt, en die dezelfde kleur, evenveel hardheid, evenveel doorschynendheid en dikte heeft dan de nagels, ook schynt dezelve van de eigen zelfstandigheid te zyn; maar men ziet daar geene vezels aan die in de lengte loopen, gelyk aan de nagels, noch ook eenige dwarsche groeven die de verschillende trappen van hunnen groei aanwyzen.

	voet.	duim.	lyn.
Lengte van den kop van het eind van het bovenst kaakbeen tot aan het agterhoofd.	1.	5.	4.
Breedte van den smoel.	0.	1.	4.
Breedte van den kop ter plaats van de oogputten.	0.	8.	1.
Lengte van het onderst kaakbeen, van het eind van deszelfs eind af tot aan het eind van deszelfs takken.	1.	1.	2.
Breedte van het onderst kaakbeen voorby de snytanden.	0.	1.	7.
Breedte ter plaatse van de stangruimtens.	0.	1.	4.
Hoogte van de takken des ondersten kaakbeens tot aan het knokkelswyze uitsteekzel.	0.	5.	4.
Hoogte tot aan het kroonswyze uitsteekzel.	0.	7.	2.
Breedte ter plaats van den omtrek der takken.	0.	3.	6.
Breedte der takken onder de groote uitranding.	0.	2.	1.
Dikte van het voorste gedeelte des bovensten kaakbeens.	0.	0.	4.
Breedte van dat kaakbeen ter plaatse van de stangruimtens.	0.	1.	2.
Afstand tusschen de oogputten en de opening der neusgaten.	0.	4.	0.
Lengte van de opening.	0.	6.	3.
Breedte.	0.	1.	7 ½.
Lengte van de eigenlyke neusbeenderen.	0.	3.	2.
Breedte.	0.	0.	7 ½.
Breedte van de oogputten.	0.	1.	10 ½.
Hoogte.	0.	1.	11 ½.
Lengte van de langste snytanden buiten het been.	0.	1.	4.
Breedte aan het eind.	0.	0.	7.
Afstand tusschen de sny-en bak-tanden.	0.	3.	5.
Lengte van het gedeelte van het bovenst kaakbeen dat voor de baktanden zit.	0.	5.	6.
Lengte van de grootste dezer tanden buiten het been.	0.	1.	0.

	voet.	duim.	lyn.
Breedte.	0.	1.	10.
Dikte.	0.	0.	10.
Lengte van de twee voornaamste stukken van het tongbeen.	0.	3.	10.
Lengte van de tweede stukken.	0.	2.	3.
Lengte van de derde stukken.	0.	1.	0½.
Lengte van het middelst been.	0.	0.	8.
Lengte van de takken der vork.	0.	2.	9.
Breedte van het gat van het eerste wervelbeen van boven naa beneden.	0.	1.	2.
Lengte van de eene zyde naar de andere.	0.	1.	7.
Lengte van het lighaam van het tweede wervelbeen.	0.	5.	11.
Hoogte van het doornagtig uitsteekzel.	0.	0.	8.
Breedte.	0.	4.	1.
Hoogte van het langste doornagtige uitsteekzel hetwelk dat van het zevende wervelbeen is.	0.	2.	3.
Lengte van het gedeelte van de ruggraat dat uit de wervelbeenderen van den rug bestaat.	2.	7.	0.
Hoogte van de langste doornagtige uitsteekzelen.	0.	7.	6.
Breedte van de breedste.	0.	2.	11.
Lengte van het lighaam des eersten wervelbeens dat het langste is.	0.	2.	6.
Lengte der eerste ribben.	0.	7.	1.
Hoogte van den driehoek welken zy maaken.	0.	4.	11.
Wydte ter wydste plaats.	0.	3.	9.
Lengte van de agtste rib die de langste is.	1.	8.	4.
Lengte van de laatste der valsche ribben die de kortste is.	1.	4.	8.
Breedte van de breedste rib.	0.	1.	11.
Breedte van de smalste.	0.	0.	7½.
Lengte van het borstbeen.	1.	4.	6.
Breedte van het vierde been dat het breedste is.	0.	4.	5.
Breedte van het eerste been dat het smalste is.	0.	1.	1.
Hoogte van de doornagtig uitsteekzel van het eerste wervelbeen der lendenen dat het langste is.	0.	3.	6.
Breedte van dat van het derde, dat het breedste is.	0.	3.	1.
Breedte van dat van het laatste, dat het smalste is.	0.	1.	0.
Lengte van het zydelingsch uitsteekzel van het vyfde wervelbeen dat het langste is.	0.	6.	1.
Lengte van het lighaam van het laatste wervelbeen van de lendenen dat het korste is.	0.	1.	10.
Lengte van het heiligbeen.	0.	8.	6.
Breedte van deszelfs voorste gedeelte.	0.	7.	8.
Breedte van deszelfs agterst gedeelte.	0.	2.	11.
Lengte van het eerste valsche wervelbeen van den staart dat het langste is.	0.	1.	2.
Lengte van den bovenkant van het heupbeen.	0.	9.	2.
Hoogte van het midden der panswyze holligheid tot aan het bovenst van het been.	0.	9.	6.
Breedte boven de panswyze holligheid.	0.	2.	0.
Middellyn van deze holligheid.	0.	2.	0.
Lengte van de goot van de eironde gaten af tot aan deszelfs agterste eind toe.	0.	1.	6.
Breedte in het midden.	0.	5.	6.
Diepte van de goot.	0.	1.	10.
Lengte van de eironde gaten.	0.	2.	2½.

	voet.	duim.	lyn.
Breedte.	0.	2.	0.
Breedte van het bekken.	0.	7.	9.
Hoogte.	0.	6.	8.
Lengte van het fchouderblad.	1.	3.	10.
Lengte van de bafis in eene regte lyn gemeeten.	0.	8.	3.
Lengte van de agterfte zyde.	1.	0.	10.
Lengte van de voorfte zyde.	0.	11.	3.
Breedte van het fchouderblad op de fmalfte plaatfen.	0.	2.	5.
Hoogte van den doorn op de vehevenfte plaats.	0.	1.	3.
Middellyn van de panswyze holligheid.	0.	2.	1.
Lengte van het fchouderblad.	1.	1.	0.
Omtrek op de dunfte plaats.	0.	5.	8.
Lengte van het been van den voorarm, van deszelfs onderfte eind af tot aan het eind van den elleboogsknokkel.	1.	7.	8.
Lengte van het onderft eind af tot de geleeding met het fchouderbeen toe.	1.	5.	0.
Breedte in het midden.	0.	1.	8.
Lengte van het dyebeen.	1.	4.	6.
Middellyn van deszelfs hoofd.	0.	1.	9.
Omtrek van het midden des beens.	0.	4.	4.
Lengte van de kniefchyven,	0.	2.	11.
Breedte.	0.	1.	6.
Dikte.	0.	1.	6.
Lengte van het fcheenbeen.	1.	3.	0.
Omtrek van het midden des beens.	0.	4.	1.
Hoogte van de voorhand.	0.	2.	1.
Lengte van het hielbeen.	0.	4.	10.
Hoogte van het wigge- en fchip been te zamen genoomen.	0.	1.	1.
Lengte van de pypen der voorfte pooten.	1.	0.	3.
Breedte van het midden des beens.	0.	1.	3.
Lengte van de pypen der agterfte pooten.	1.	0.	5.
Breedte van het midden des beens.	0.	1.	1.
Lengte van de beenderen uit de eerfte regels van de vingeren der voorfte voeten.	0.	3.	4.
Lengte van de beenderen van de tweede regels.	0.	2.	0.
Lengte van de beenderen van de derde regels.	0.	0.	11.
Lengte van de beenderen uit de eerfte regels van de vingeren der agterfte voeten.	0.	3.	0.
Lengte van de beenderen van de tweede regels.	0.	1.	9.
Lengte van de beenderen van de derde regels.	0.	0.	10.

De Seve del. C.F. Fritzsch. sc.

LE CHAMEAU.

BESCHRYVING VAN DEN KAMEEL.

Het ſchynt dat de kameel (*Pl. XXII*) en de dromedaris dieren van dezelfde ſoort zyn; het voornaame verſchil dat tuſſchen deze beiden plaats heeft, beſtaat in het getal der bulten welke zy op den rug draagen; de dromedaris heeft 'er ſlegts een, en de kameel heeft 'er twee; die, welke ten onderwerpe voor deze beſchryving gediend heeft, hadt den kruin van den kop weinig verheven; de lippen ſtaaken voor den neus uit, ter lengte van drie duimen; de bovenſte was in het midden geſpleeten, door eene inſnyding die eenen duim en tien lynen diepte hadt; deze inſnyding eindigde aan eene groef die zig over de lip uitſtrekte tot aan de voorſte einden der neusgaten; zy waren tegen elkanderen aan geplaatſt, en maakten ieder eene ſpleet van drie duimen vier lynen lengte; zy ſtonden in de ſchuinſchte gerigt, zodat het agterſt eind van een der neusgaten op byna vier duimen afſtand van het eind van het ander neusgat zat; daar zat in het midden van die ruimte een knobbeltje dat met hair bezet was, gelyk het vel van de rondom liggende deelen, en dat vyftien lynen breedte, tien lynen lengte van voren naar agteren, en een halven duim hoogte hadt; de neus was zeer verheven; de hals geleek naar dien van den dromedaris, maar daar liep geene goot op de onderſte en voorſte zyde van den hals.

Een van de bulten van dezen kameel zat op het voorſte gedeelte van den rug by den ſchoft, en de ander op de lendenen geplaatſt, de voorſte hadt negen duimen hoogte en breedte aan de baſis, en drie duimen dikte in het midden; de voorſte bult hadt drie duimen breedte en dikte aan zyn eind, en de agterſte vier; deze beide bulten hongen over de regter zyde.

Deze kameel hadt het grootſte gedeelte van zyn hair verlooren, voornamelyk het langſte van de twee bulten; het hair van het gedeelte des lighaams van dit dier is van eene zeer twyffelagtige kleur; van verre ſcheen hetzelve ligt bruin van kleur te zyn, maar van naby wierdt men daar zeer bleeke tinten vaal, en onduidelyke tinten iſabelle kleur aan gewaar; men wierdt daar ook een zeer digt dons gewaar, dat tot drie duimen lengte hadt, en dat aſchgraauw of grys was by den wortel, en vaal of iſabelle langs het overige van zyne lengte; dit dons was doormengd met hairen die een weinig dikker en langer waren, bruin van kleur aan den wortel, en vaal naar de punt toe; de lippen en de zyden van het neusbeen waren aſchgraauw van kleur; daar zat eene vlak van die kleur agter de oogen en eenige tinten daarvan met zwart vermengd rondom dezelve; de kruin van den kop, de bovenſte en onderſte zyden van den hals, de bulten, het onderſt en het bovenſt gedeelte van den buitenkant van den arm en van den voorarm, en het eind van den ſtaart waren met lange hairen bezet, van eene bruine en zwarte of zwartagtige kleur; die van het eind van den ſtaart hadden eene roſſe kleur; de langſte waren eenen voet lang: de buik, de knieën, de voeten, en de ſtaart, behalven het eind, hadden eene zwarte of zwartagtige kleur.

Het eind van de bulten was gelyk een ſchuimſpaan met gaten doorboord, die omtrent eene lyn middellyns hadden, en die eene of anderhalve lyn van elkanderen af ſtonden; daar kwam uit ieder gaatje een vlok hair in de gedaante van een penſeel voort; daar zaten hairtjes aan de beide winkbraauwen en eenige borſtels ter plaatſe van de winkbraauwen; daar zaten groote eelten op het agterſt gedeelte van het borſtbeen, op de elleboogen, op de geleedingen der vuiſten, en op de knieën; die van het borſtbeen was het grootſte; dezelve hadt eene driehoekige gedaante, waarvan de top naar voren ſtont; deszelfs zyden waren elk negen lynen lang, en de baſis ſlegts agt.

	voet.	duim.	lyn.
Lengte van het geheele lighaam in eene regte lyn gemeeten van het eind der lippen tot aan den aars.	10.	6.	0.
Hoogte van het voorſte ſtel.	6.	1.	0.
Hoogte van het agterſte ſtel.	5.	1.	0.
Lengte van den kop, van het eind der lippen tot aan het agterhoofd.	2.	1.	6.
Omtrek van het eind van den ſmoel vóór de neusgaten gemeeten.	1.	2.	8.
Omtrek van het eind van den ſmoel agter de neusgaten gemeeten.	1.	9.	3.
Omtrek van den bek.	1.	4.	6.
Afſtand tuſſchen de hoeken van het onderſt kaakbeen.	0.	5.	9.
Afſtand tuſſchen de neusgaten aan hun onderſt eind.	0.	0.	7.
Dezelfde afſtand aan het bovenſt eind van de neusgaten.	0.	3.	10.
Lengte van het oog van den eenen hoek tot den anderen.	0.	1.	9.
Afſtand tuſſchen de beide oogleden.	0.	0.	11.
Afſtand tuſſchen den voorſten hoek en het eind der lippen.	1.	1.	0.
Afſtand tuſſchen den agterſten hoek en het oor.	0.	7.	0.
Afſtand tuſſchen de voorſte hoeken der oogen in eene regte lyn gemeeten.	0.	9.	0.
Dezelfde afſtand over de kromte van het neusbeen gemeeten.	1.	1.	5.
Omtrek van den kop tuſſchen de oogen en de ooren gemeeten.	3.	1.	0.
Lengte der ooren.	0.	5.	9.
Breedte van derzelver baſis over de buitenſte kromte gemeeten.	0.	6.	0.
Afſtand tuſſchen de beide ooren om laag gemeeten.	0.	7.	4.
Lengte van den hals.	3.	2.	0.
Omtrek by den kop.	2.	4.	0.
Omtrek by de ſchouders.	3.	7.	0.
Omtrek van het lighaam op den ſchoft voor den eerſten bult en het midden van de eeltagtigheid des borſtbeens gemeeten.	7.	7.	0.
Omtrek van het midden des lighaams op de dikſte plaatſt tusſchen de twee bulten gemeeten.	7.	11.	0.
Omtrek van het lighaam voor de agterpooten gemeeten.	5.	9.	0.
Lengte van den ſtomp van den ſtaart.	1.	8.	0.
Omtrek aan zyn begin.	0.	9.	6.
Lengte van den arm van den elleboog tot aan de knie.	1.	10.	4.
Omtrek op de dikſte plaats.	2.	3.	0.
Omtrek van de knie.	1.	4.	6.
Lengte van de pyp.	1.	1.	9.
Omtrek op de dunſte plaats.	0.	8.	5.
Omtrek van den kogel.	1.	3.	5.
Lengte van den koot.	0.	3.	3.
Omtrek.	1.	1.	4.
Omtrek van den voorſten voet.	2.	1.	0.

	voet.	duim.	lyn.
Lengte van de nagelen volgens derzelver kromte.	0.	5.	2.
Breedte.	0.	1.	9.
Afstand tusschen de beide nagelen.	0.	0.	5.
Lengte van den voet.	0.	8.	8.
Breedte.	0.	8.	2.
Lengte van het been van de knie tot aan den enkel.	2.	1.	0.
Omtrek by de knie.	2.	5.	4.
Breedte ter plaatse van den hiel.	0.	6.	9.
Lengte van de pyp van den enkel tot aan den kogel.	1.	7.	0.
Omtrek op de dikste plaats.	0.	7.	9.
Omtrek van den kogel.	1.	10.	0.
Lengte van den koot.	0.	3.	0.
Omtrek.	1.	0.	0.
Omtrek van den agterste voet.	1.	10.	3.
Lengte van de nagelen.	0.	5.	0.
Breedte.	0.	1.	7.
Lengte van den voet.	0.	7.	6.
Breedte.	0.	6.	10.

Deze kameel woog dertien honderd ponden; de pens lag in de linkerzyde van het voorste en middelste gedeelte van den onderbuik, de vier andere maagen lagen naast malkanderen geschaard aan de regter zyde van den pens, zo dat de portier in het midden der regter zyde van het dier lag; het netvlies was, gelyk dat van den dromedaris, zeer kort en lag byna geheel tusschen de maagen en de darmen verborgen.

De twaalfvingerige darm eindigde in de regter zyde aan den nugteren darm, die zyne omwentelingen insgelyks in de regter zyde, en in de navelstreek maakte; die van den omgeboogen darm lagen in het voorste gedeelte van den onderbuik onder de vyf maagen, en in de linker zyde, van waar hy schuinsch naar de regte zyde overging voor dat hy zig in de regter darmstreek met den blinden darm vereenigde; de blinde darm strekte zig van die streek tot in den eigenlyken onderbuik uit; waarin hy zig naar voren verlengde, en vervolgens verlengde hy zig tot op het midden van de navelstreek; de kronkeldarm maakte grootte bogten in de darm- en onderbuiks-streeken, en vervolgens ovaale omwentelingen die als om een middelpunt liepen, gelyk by den dromedaris en andere herkaauwende dieren; het kluwen dat door deze omwentelingen gemaakt wierdt, lag in de linker zyde geplaatst; eindelyk voegde zig de kronkeldarm by den regten darm, door zig in de linker zyde voorby den pens toe te buigen.

De vyf maagen en de darmen waren van buiten en van binnen gelyk aan die van den dromedaris; ik heb daar slegts de volgende waarneemingen aan gedaan: de kam of de rand die door eenen regel opblaazingen gemaakt was, die zig langs de regterzyde van den pens van het midden van deszelfs voorste bolrondheid uitstrekte, hadt twee voeten negen duimen lengte; die van de kortste opblaazingen der agterste bolrondheid, was van vier duimen, tot vier duimen en een halven; de middelschotten van den muts hadden anderhalve lyn hoogte; de bladen van de vierde maag waren ten getale van vyftig op twee derde deelen van derzelver uitgestrektheid, en daar zaten 'er slegts zes-

en-veertig in het ander derde gedeelte: deze bladen waren negen lynen breed aan het begin van die maag, maar over het overig gedeelte hadden zy omtrent veertien lynen breedte, de meeften verdweenen by het begin van de vyfde maag; want daar waren 'er flegts zes-en-twintig die zig met de plooijen van die laatfte maag vereenigden.

De lever fcheen naar dien van den dromedaris te gelyken, fchoon hy door verfcheiden waterblaazen bedorven en misvormd was; dezelve woog elf ponden en dertien oncen; de milt was gaaver; zy hadt de gedaante van eene halve maan gelyk die van den dromedaris, en eene gryze kleur op haare buitenfte oppervlakte, en roodagtig in haare inwendige zelfftandigheid; zy woog een pond agt oncen en een drachme: de regter nier zat veel meer naar voren dan de linker; en zy geleeken naar die van den dromedaris.

De longen van den kameel verfchilden niet van die van den dromedaris dan daarin dat de kwab van de linkerzyde veel dieper uitgerand was dan de regter; de punt van het hart ging in die uitranding door; het middelrif, het hart, de verdeeling der groote flagader, het verhemelte, het ftrotklapje, de groote en kleine herffenen waren eveneens van maakzel als by den dromedaris.

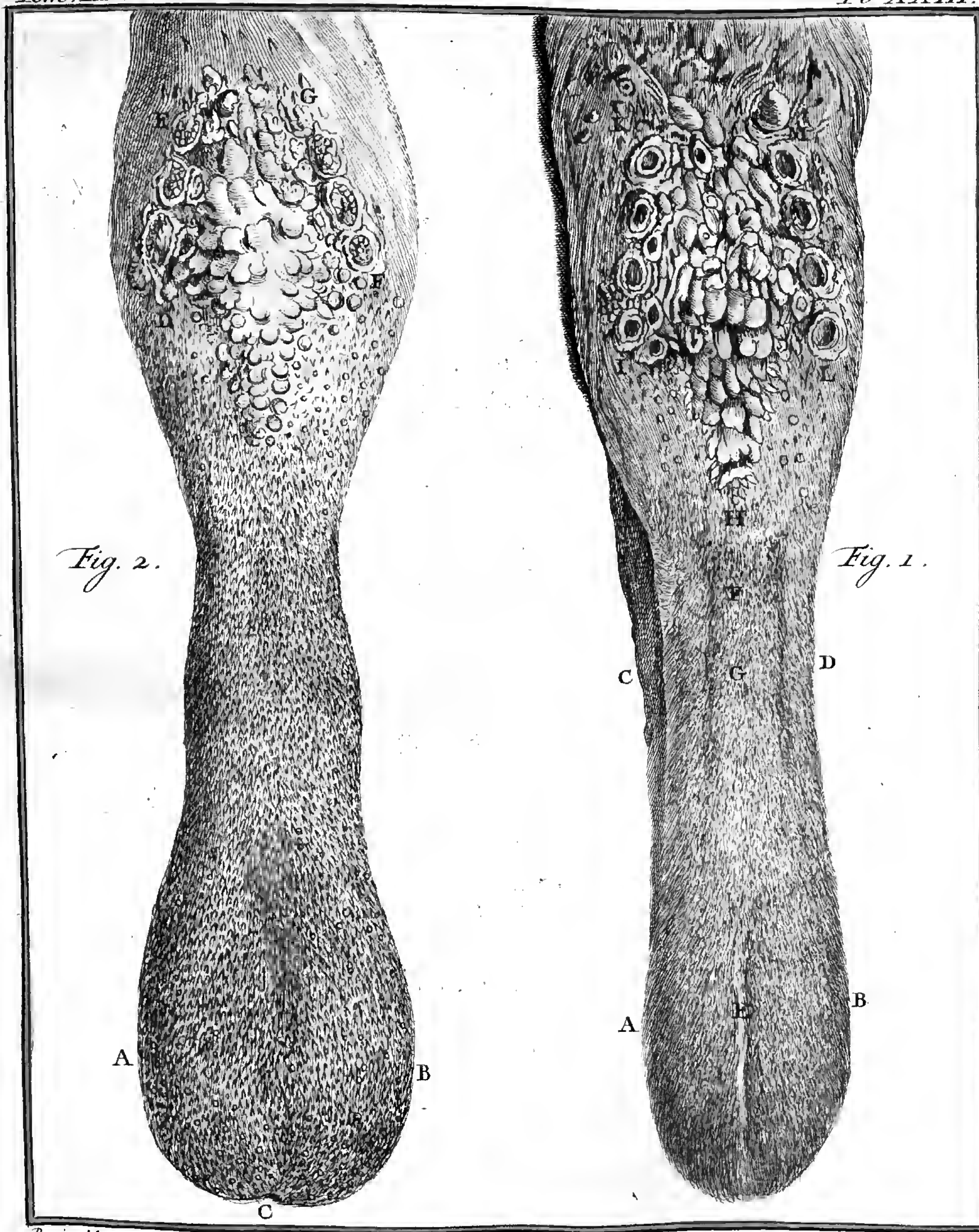
Daar hadden eenige verfchillen in de tong plaats; om dezelve duidelyker te vertoonen, heeft men de tong van den kameel naaft die van den dromedaris doen afbeelden; de tong van den kameel (*Pl. XXIII, fig.* 2) was naar evenredigheid breeder aan het voorfte gedeelte (*AB*) en aan zyn eind (*C*) uitgerand; derzelver tepels vertoonden zig duidelyker, maar de agt kelkklieren van haar agterft gedeelte waren niet allen volkoomen, voornamelyk de eerfte van den linker regel (*DE*) en de laatfte van den regter regel (*FG*).

De herffenen van den kameel woogen een pond en twee oncen, en de agterherffenen eene once en drie drachmen.

De tepels van den kameel geleeken naar die van den dromedaris in getal en in plaatfing.

De buitenfte en binnenfte teeldeelen van die twee dieren verfchilden niet dan door hunne afmeetingen, gelyk men zig daar van overtuigen kan, als men de volgende tafel met die van de afmeetingen der ingewanden van den dromedaris vergelykt.

	voet.	duim.	lyn.
Lengte van den pens aan de regter zyde van den flokdarm gemeeten van het voorfte tot aan het agterfte gedeelte.	2.	7.	0.
Omtrek.	6.	3.	0.
Breedte van het voorfte gedeelte.	2.	10.	0.
Breedte van het agterft gedeelte.	2.	3.	0.
Omtrek van het voorfte gedeelte.	7.	0.	0.
Omtrek van het agterft gedeelte.	6.	1.	0.
Hoogte van den pens.	1.	6.	0.
Lengte van de verlaatbak.	1.	2.	0.
Omtrek op de dikfte plaats.	1.	2.	0.
Lengte van den muts.	0.	4.	0.
Omtrek.	0.	7.	6.
Lengte van den boekenpens.	3.	3.	0.

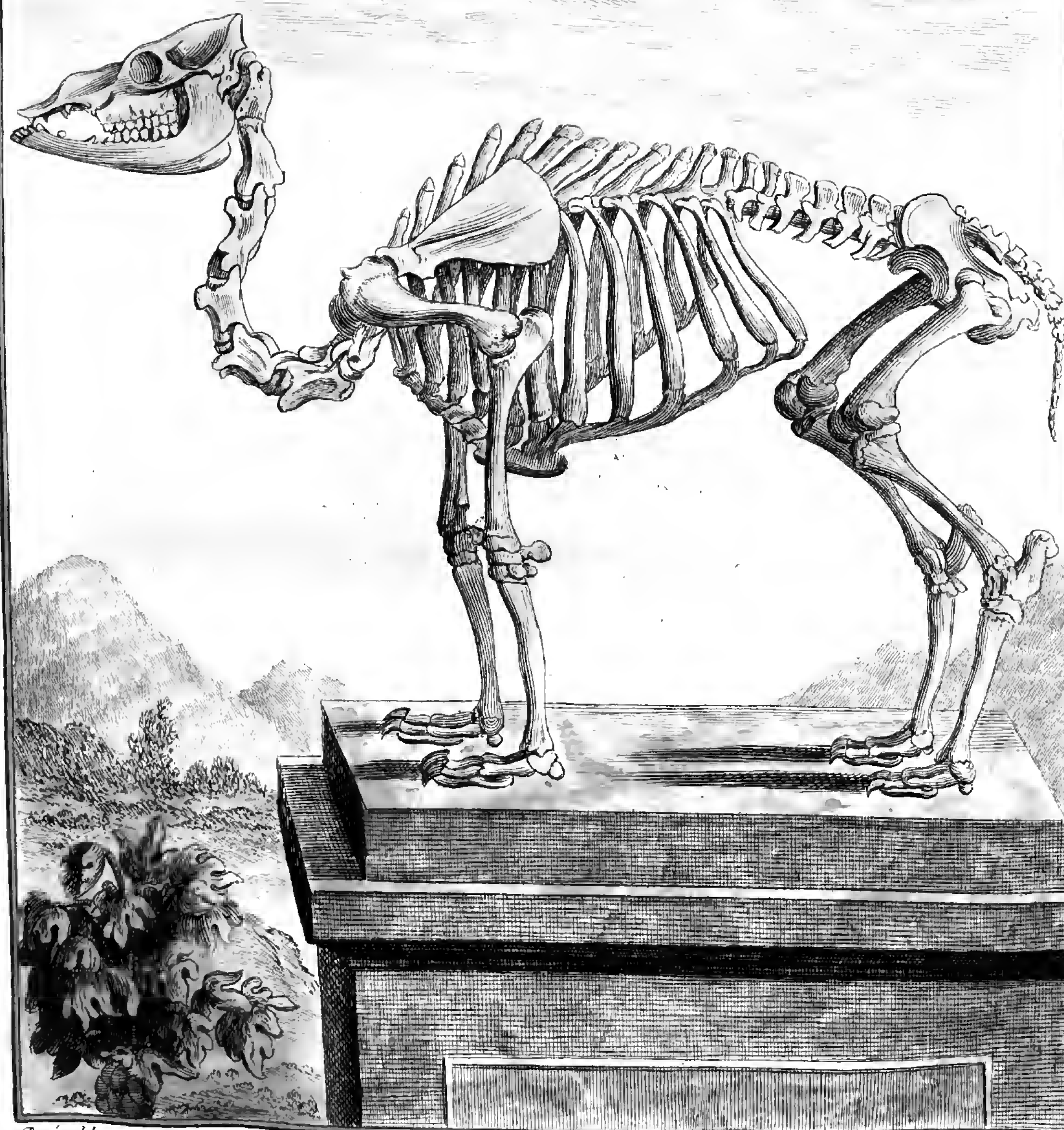
Buvée, del. C.F.F. sc.

	voet.	duim.	lyn.
Omtrek op de dikste plaats.	2.	4.	6.
Omtrek op de dunste plaats.	1.	4.	0.
Omtrek van de lebbe in de lengte gemeeten.	2.	8.	0.
Omtrek in de dwarsche op de dikste plaats gemeeten.	2.	2.	0.
Lengte van den boekenpens en de lebbe te zamen genoomen.	4.	0.	0.
Omtrek van de vernaauwing tusschen den pens en den verlaatbak.	1.	6.	0.
Omtrek van de vernaauwing tusschen den verlaatbak en den muts.	0.	4.	0.
Omtrek van de vernaauwing tusschen den muts en den boekenpens.	0.	6.	6.
Omtrek van den flokdarm.	0.	7.	0.
Omtrek van den portier	0.	7.	0.
Lengte van de dunne darmen van den portier tot aan den blindendarm.	71.	0.	0.
Omtrek van den twaalfvingerigen darm op de dikste plaatsen.	1.	8.	6.
Omtrek op de dunste plaatsen.	0.	4.	7.
Omtrek van den nugteren darm op de dikste plaatsen.	0.	6.	3.
Omtrek op de dunste plaats.	0.	3.	6.
Omtrek van den omgeboogen darm op de dikste plaatsen.	0.	9.	0.
Omtrek op de dunste plaatsen.	0.	4.	9.
Lengte van den blinden darm.	3.	0.	0.
Omtrek op de dikste plaats.	1.	6.	0.
Omtrek op de dunste plaats.	1.	0.	0.
Omtrek van den kronkeldarm op de dikste plaatsen.	1.	6.	0.
Omtrek op de dunste plaatsen.	0.	5.	6.
Omtrek van den regten darm by den kronkeldarm.	1.	0.	0.
Omtrek van den regten darm by den aars.	1.	3.	0.
Lengte van den kronkel-en regten darm te zamen genoomen.	56.	0.	0.
Lengte van de geheele darmbuis zonder den blinden darm.	127.	0.	0.
Lengte van de lever.	1.	9.	0.
Breedte.	1.	4.	0.
Deszelfs grootste dikte.	0.	3.	2.
Lengte van de milt.	1.	5.	0.
Breedte.	0.	7.	0.
Breedte van het regter eind.	0.	2.	6.
Breedte van het linker eind.	0.	3.	0.
Dikte	0.	9.	0.
Lengte der nieren.	0.	7.	8.
Breedte.	0.	5.	6.
Dikte.	0.	2.	1.
Lengte van het peesagtig middelpunt van de holle ader tot aan de punt.	1.	0.	0.
Breedte	1.	9.	0.
Breedte van het vleezig gedeelte tusschen het peesagtig middelpunt en het borstbeen.	0.	5.	6.
Breedte van elke zyde van het peesagtig middelpunt.	0.	7.	0.
Omtrek van den bodem van het hart.	1.	11.	0.
Hoogte van de punt af tot aan het begin van de long en slagader.	1.	1.	0.
Hoogte van de punt af tot aan het longenzakje.	0.	10.	0.
Middellyn van de groote slagader van buiten gemeeten.	0.	2.	9.
Lengte van de tong.	1.	5.	0.
Lengte van het voorste gedeelte van het toompje tot aan het eind.	0.	5.	6.
Breedte van de tong.	0.	1.	2.
Breedte van de groeven van het verhemelte.	0.	0.	7.
Lengte der randen van de opening van het strottenhoofd.	0.	1.	5.

	voet.	duim.	lyn.
Breedte van dezelfde randen.	0.	0.	3½.
Afstand tusschen derzelver onderste einden.	0.	0.	9.
Lengte van de groote herssenen.	0.	5.	3.
Breedte.	0.	3.	2.
Dikte.	0.	2.	3.
Afstand tusschen den aars en de opening van den voorhuid.	1.	7.	0.
Afstand tusschen de randen van den voorhuid en het eind van het roedehoofdje.	0.	0.	10.
Lengte van het roedehoofdje.	0.	4.	8.
Breedte.	0.	0.	6.
Dikte.	0.	0.	8.
Lengte van de roede, van de vaneensplyting der holagtige lighaamen tot aan de inplanting van den voorhuid.	1.	3.	0.
Breedte van de roede.	0.	0.	8.
Dikte.	0.	0.	11.
Lengte van de afvoerende vaten.	2.	4.	0.
Middellyn over het grootste gedeelte van derzelver lengte.	0.	0.	1½.
Groote omtrek van de pisblaas.	2.	1.	0.
Kleine omtrek.	1.	11.	0.
Lengte van de zaadblaasjes.	0.	2.	0.
Breedte.	0.	2.	2.
Dikte.	0.	0.	3.
Lengte van de pisbuis.	0.	6.	0.
Omtrek.	0.	1.	9.
Lengte van de voorstanderen.	0.	0.	11.
Breedte.	0.	0.	7.
Dikte.	0.	0.	6.

De kop van het geraamte (*Pl. XXIV*) van den kameel is my voorgekoomen niet met dien van den dromedaris te verschillen, dan door de kentekenen die niet dan van den ouderdom en van de grootte van het dier afhingen; want de kameel was veel grootter en ik geloof dat hy ook veel onder was; het voornaame verschil bestont in het voorhoofdsbeen dat in het midden minder ingedrukt was.

Daar zat slegts eene haaktand in elke zyde van het onderst kaakbeen, dezelve zat tegen den derden snytand aan geplaatst, en was naar agteren geboogen; hy hadt veel van de gedaante van een hondstand, en wanneer de bek gesloten was, raakte hy aan de voorste zyde van het middelste gedeelte des tweeden haaktands van het bovenst kaakbeen; hy was aan het eind afgesleeten door de wryving, en hy hadt den bovensten haaktand ook aangedaan ter plaats alwaar hy denzelven ontmoette; maar de punt van dezen was nog geheel, en dezelve hadt de gedaante van een hondstand; deze beide haaktanden waren ten naastenby even groot; en veel grooter dan de eerste en de derde haaktand van het bovenst kaakbeen; zy waren puntig gelyk hondstanden, zy hadden omtrent twee duimen lengte, en een duim breedte aan de basis; de eerste haaktand van het bovenst kaakbeen zat op eenen duim agt lynen afstands van het eind des kaakbeens geplaatst, en slegts op agt lynen afstand van den tweeden; de derde zat eenen duim van den tweeden af, en zestien lynen van den eersten baktand; de eerste haaktand schoot tusschen den laatsten snytand

Burée, del. C.F.F. sc.

en den haaktand van het onderst kaakbeen in, wanneer de bek geslooten was; de derde bovenste haaktand kwam met eenen tand van onderen overeen, en bleef meer dan twee duimen boven het onderst kaakbeen staan, schoon de bek geslooten was.

De wervelbeenderen van den nek verschillen slegts daarin van die van den dromedaris, dat het doornagtig uitsteekzel van het tweede wervelbeen naar evenredigheid grooter is, en dat van het zevende langer.

Het grootste verschil dat ik tusschen de wervelbeenderen van den rug, de ribben en het borstbeen van den kameel, en die zelfde deelen by den dromedaris heb gevonden, is dat de dooragtige uitsteekzels van het negende, tiende en elfde wervelbeen van den rug byna loodlynig stonden by den kameel, in plaats van agter over geboogen te zyn, gelyk die van den dromedaris; het eerste rugwervelbeen van den kameel en van den dromedaris is het langste, en die van het midden van den rug zyn de kortsten.

Het doornagtig uitsteekzel van het zevende wervelbeen uit de lendenen is het korste van allen. Daar zitten agttien valsche wervelbeenderen in den staart.

De beenderen van het bekken, van de pooten, en van de voeten, de nagels en de voetzool van den kameel verschillen van diezelfde deelen by den dromedaris niet dan in grootte, gelyk men zulks kan zien door de afmeetingen die in de volgende tafel worden opgegeeven.

	voet.	duim.	lyn.
Lengte van den kop van het eind des bovensten kaakbeen tot aan het agterhoofd.	1.	11.	3.
Deszelfs groote breedte.	0.	10.	6.
Lengte van het opperarm-of schouder-been.	1.	3.	6.
Omtrek van hetzelve op de dunste plaats.	0.	8.	1.
Lengte van het been van den voorarm van het onderst eind tot aan het eind van den elleboogsknokkel.	1.	9.	2.
Lengte van het onderst eind af tot aan de geleeding van het schouderbeen toe.	1.	5.	9.
Breedte in het midden.	0.	2.	4.
Lengte van de pypen der voorste pooten.	1.	0.	0.
Breedte in het midden.	0.	1.	6.
Lengte van het dyebeen.	1.	7.	6.
Omtrek in het midden.	0.	6.	4.
Lengte van het scheenbeen.	1.	4.	6.
Omtrek in het midden.	0.	5.	11.
Lengte van de pypen der agterste pooten.	1.	4.	0.
Breedte in het midden.	0.	1.	3½.

BESCHRYVING

VAN DAT GEDEELTE VAN HET KABINET, DAT BETREKKING HEEFT TOT DE NATUURLYKE HISTORIE VAN DEN DROMEDARIS EN VAN DEN KAMEEL.

No. MLVII. *De nagels en de zool van den voet van een dromedaris.*

De nagels zitten aan den zool vast: men bewaart dezelve om de overeenkomsten van kleur; van doorschynendheid en van hardheid te doen zien, die tusschen den voetzool en de nagels gevonden worden; maar men ziet aan de nagels vezels welke men niet aan den voetzool gewaar wordt.

No. MLVIII. *De pens en de verlaatbak van een dromedaris.*

De beide maagen zyn opgedroogd; de kammen en alle derzelver opblaazingen hebben zig buiten op den pens wel staande gehouden; dezelve is geopend geworden, en men ziet daar inwendig de holligheden van, die met de kammen en de opblaazingen van buiten overeenkoomen; men ziet ook de holligheden die in de binnenste wanden van den verlaatbak zitten, benevens de middelschotten die alle die holligheden van malkanderen afscheiden.

No. MLIX. *Het regter gedeelte van den pens van een dromedaris.*

No. MLX. *Het linker gedeelte van denzelfden pens.*

No. MLXI. *De verlaatbak van hetzelfde dier.*

Dit stuk, en die, welke onder de twee voorgaande nommers zyn bygebragt, koomen van den dromedaris die ten onderwerp gediend heeft voor de beschryving van dat dier, en zyn op *Plaat XIV, XV en XVI* afgebeeld geworden; zy zyn gedroogd en men ziet daar zeer duidelyk alle de holligheden aan van derzelver binnenste wanden, en de kammen die op de buitenste wanden van de beide stukken van den pens gevonden worden.

No. MLXII. *De muts, de boekenpens en de lebbe van een dromedaris.*

Deze drie maagen zitten aan malkanderen vast, zy zyn volgens hunne lengte geopend geworden, en in moutwyn bewaard; zy zyn uit den dromedaris genoomen die ten onderwerp voor de beschryving van dit deel gediend heeft; men onderscheidt daar gemakkelyk het netwerk van den muts aan, benevens de bladen van de vierde maag en de plooijen van de lebbe. Dit stuk is op *Plaat XVII en XVIII* afgebeeld.

No. MLXIII. *Een zeer groot stuk van den pens van een kameel.*

Hetzelve is geopend en gedroogd, men ziet daar de holligheden van het regter en van het linker gedeelte van deze maag aan, benevens de middelschotten die deze holligheden in verscheiden vakken scheiden.

No. MLXIV. *Een stuk van den pens van een kameel.*

Dit stuk schynt my toe van de regter zyde van den pens genoomen te zyn, want daar zitten zeer weinig holligheden aan.

No. MLXV.

No. MLXV. *Het geraamte van een dromedaris.*

Dit is het geraamte dat ten onderwerp voor de beſchryving en de afmeetingen der beenderen van den dromedaris gediend heeft.

No. MLXVI. *Een ander geraamte van een dromedaris.*

De eerſte haaktand van elke zyde van het onderſt kaakbeen van dit geraamte is voorover geboogen, en zeer digt by den derden ſnytand geplaatſt; daar is in het bovenſt kaakbeen ſlegts de tweede haaktand alleen die wel gevormd zy, maar men ziet den eerſten die begint door te breeken, en een gat in het been die den tandkas van den derden aanwyſt. Daar zit ook een gat in het onderſt kaakbeen, vlak tegen over dat van het bovenſt, en dat de plaats van den tweeden onderſten haaktand ſchynt aan te wyzen. Daar zit aan de linker zyde een kleine tand op twee lynen afſtand van den eerſten baktand geplaatſt; ik weet niet of die kleine tand een baktand of een haaktand is; dezelve ontbreekt in de regter zyde, alwaar zelfs geen voetſpoor van een tandkas gevonden wordt.

Het ſchynt dat dit geraamte van een individu koomt dat nog jonger is dan dat waaraan het voorgaand geraamte behoorde.

	voet.	duim.	lyn.
Lengte van den kop van het eind des bovenſten kaakbeens tot aan het agterhoofd.	1.	3.	5.
Deszelfs grootſte breedte.	0.	7.	2.
Lengte van het ſchouderbeen.	0.	11.	6.
Omtrek op de dunſte plaats.	0.	4.	11.
Lengte van het been van den voorarm van het onderſt eind af tot aan het eind van den elleboogsknokkel.	1.	5.	4.
Lengte van het onderſt eind af tot aan de geleeding met het ſchouderbeen.	1.	3.	3.
Breedte in het midden.	0.	1.	7.
Lengte van de pypen der voorſte pooten.	0.	11.	4.
Breedte in het midden.	0.	1.	2 ½.
Lengte van het dyebeen.	1.	3.	4.
Omtrek in het midden.	0.	3.	11.
Lengte van het ſcheenbeen.	1.	1.	9.
Omtrek in het midden.	0.	4.	2.
Lengte van de pypen der agterſte pooten.	0.	11.	11.
Breedte in het midden.	0.	1.	0.

No. MLXVII. *Ander geraamte van een dromedaris.*

Daar zitten drie haaktanden in elke zyde van de beide kaakbeenderen van dit geraamte; de eerſte van het bovenſt kaakbeen zit op vyftien lynen afſtand van het eind van dat kaakbeen geplaatſt; de tweede haaktand zit op agt lynen afſtand van den eerſten; de derde op eenen duim zeven lynen afſtand van den tweeden, en op eenen duim elf lynen van den eerſten baktand. De eerſte haaktand van onderen zit tegen den laatſten ſnytand aan geplaatſt; wanneer de bek geſlooten is, eindigt hy in de opene plaats die tuſſchen de twee eerſte haaktanden van boven gevonden wordt; de tweede tand van onderen zit op veertien lynen afſtand van den eerſten, op eenen duim agt lynen afſtand van den derden van onderen, en tegen over den derden van boven; de

derde van onderen zit op elf lynen afſtand van den eerſten baktand; de eerſte haaktand van onderen en de twee haaktanden van boven zyn de grootſten van allen. Daar zitten vier baktanden in elke zyde van het onderſt kaakbeen en vyf in elke zyde van het bovenſt, en daarenboven nog een zeer kleine tand die tegen het voorſte van den eerſten bovenſten baktand geplaatſt zit. Dit geraamte is grooter dan de beide voorgaande; ik geloof dat het van dien dromedaris is, wiens beſchryving de Heer PERRAULT onder den naam van een kameel gegeeven heeft (*i*).

	voet.	duim.	lyn.
Lengte van den kop van het eind des bovenſten kaakbeens af tot aan het agterhoofd.	1.	7.	4.
De grootſte breedte van den kop.	0.	8.	7.
Lengte van het ſchouderbeen.	1.	4.	7.
Omtrek op de dunſte plaats.	0.	7.	0.
Lengte van het been van den voorarm van het onderſt eind af tot aan het eind van den elleboogsknokkel.	2.	0.	6.
Lengte van het onderſt eind af tot aan de geleeding met het ſchouderbeen toe.	1.	9.	7.
Breedte in het midden.	0.	1.	11.
Lengte van de pypen der voorſte pooten.	1.	3.	5.
Breedte in het midden.	0.	1.	6.
Lengte van het dyebeen.	1.	9.	0.
Omtrek in het midden.	0.	5.	2.
Lengte van het ſcheenbeen.	1.	8.	3.
Omtrek van het midden des beens.	0.	5.	1.
Lengte van de pypen der agterſte pooten.	1.	3.	10.
Breedte in het midden.	0.	1.	3½.

No. MLXVIII. *Het tongbeen van een dromedaris.*

Dit ſtuk beſtaat uit negen beenderen, gelyk het tongbeen van het paard en van den os, maar het gelykt meer naar dat van den os dan naar dat van het paard; doch de twee eerſte ſtukken zyn kleiner, maar de tweede, de derde, en de takken der vork hebben meer lengte, en het middelſt been van de vork heeft geenen knokkel van voren.

No. MLXIX. *Het geraamte van een kameel.*

Dit is het geraamte dat ten onderwerp gediend heeft voor de vergelyking welke wy tuſſchen het geraamte van den kameel en dat van den dromedaris gemaakt hebben, benevens ook voor de afmeetingen der beenderen van den kameel in de beſchryving van dat dier opgegeeven.

No. MLXX. *Het tongbeen van een kameel.*

Hetzelve beſtaat uit negen beenderen, gelyk het tongbeen van den dromedaris; maar het verſchilt daarin van hetzelve, dat de beenderen van de vork korter en minder breed zyn aan hun voorſte gedeelte, het geen miſſchien enkeld van het verſchil van ouderdom koomt.

(*i*) *Mémoires pour ſervir à l'Hiſtoire naturelle des Animaux*, *Part.* I.

DE BUFFEL (*), DE BONASUS (*a*), DE AUROCHS (*b*) DE BISON (*c*), EN DE ZEBU (*d*).

Schoon de buffel in Griekenland thans gemeen, en in Italien een huisdier is; was hy noch by de Grieken noch by de Romeinen bekend; want hy heeft nooit een naam gehad in de taal dezer volkeren. Het woord zelf van buffel, geeft een vreemden oorſprong te kennen, en heeft geen wortel in de Griekſche of Latynſche taalen; inderdaad is dit dier uit de heetſte landen van Afrika en de Indiën herkomſtig, en is niet dan tegen de zevende eeuw naar Italie gebragt, en daar natuurlyk geworden. Het is verkeerdelyk, dat de hedendaagſchen hetzelve den naam van *bubalus* gegeeven hebben, die in 't Griekſch

(*) *Buffel.* Dit dier heeft geen naam noch in 't Grieſch, noch in 't Latyn; verkeerdelyk hebben de hedendaagſche Auteuren, die in 't Latyn geſchreeven hebben, hetzelve *Bubalus* geheeten; ALDROVANDUS heeft het met meer regt *Buffelus* genaamd; de Italiaanen noemen het *Bufalo*; de Duitſchers *Buffel*; men noemt hem *Empakaſſa*, of *Pokaſſa* in Congo, volgens DAPPER; en *Gu-arobo* aan de Kaap volgens KOLBE, *Buffelus* vel *Bubalus vulgaris*, JONSTON *de quadr. pag.* 38. *tab.* 20. *Buffel.* KOLBE. NB. Ik haal Jonſton en Kolbe hier niet aan dan uit hoofde van de plaaten, die zy van den Buffel gegeeven hebben, die minder ſlegt zyn dan die der andere ſchryveren.

(*a*) *Bonaſus quoque e ſylveſtribus cornigeris enumerandus eſt.* ARISTOTELES *Hiſt. Animal. Lib.* II. *cap.* 1..... *Sunt nonnulla, quæ ſimul biſulca ſunt, & jubam babeant & cornua bina, orbem inflexu mutuo colligentia gerant, ut Bonaſus, qui in Pœonia terra & Media gignitur.* IDEM *ibid. Bonaſus etiam interiora omnia bubus ſimilia continet.* IDEM *lib.* XII. *cap.* XVI..... *Bonaſus gignitur in terra Pæonia, monte Meſſapo, qui Pæoniæ & mediæ terræ collimitium eſt, & menapios a Pæonibus appellatur, magnitudine tauri, ſed corpore quam bos latiore; brevior enim & in latera auctior eſt. Tergus diſtentum ejus locum ſeptem accubantium occupat; cætera forma bovis ſimilis eſt, niſi quod cervix jubata armorum tenus ut equi eſt. Sed villo molliore quam juba equina & compoſitiore, color pili totius corporis flavus, juba prolixa & ad oculos usque demiſſa, & frequenti colore inter cinereum & rufum, non qualis equorum, quos partos vocant eſt, ſed villo ſupra ſquallidiore, ſubter lanario. Nigri aut admodum rufi nulli ſunt, vocem ſimilem bovi emittunt, cornua adunca in ſe flexa & pugnæ inutilia gerunt, magnitudine palmari aut paulo majora, amplitudine non multo arctiore quam ut ſingula ſemiſextarium capiant, nigritie proba. Antiæ ad oculos usque demiſſæ, ita ut in latus potius quam ante pendeant. Caret ſuperiore dentium ordine ut bos, & reliqua cornigera omnia. Crura birſuta atque biſulca babet; caudam minorem, quam pro ſui corporis magnitudine, ſimilem bubulæ. Excitat pulverem & fodit, ut taurus. Tergore contra ictus prævalido eſt. Carnem babet guſtu ſuavem: quamobrem in uſu venandi eſt. Cum percuſſus eſt fugit, niſi defatigatus nusquam conſiſtit. Repugnat calcitrans & proluviem alvi vel ad quatuor paſſus projiciens, quo præſidio facile utitur & plerumque ita adurit, ut pili infeſtantium canum abſumantur. Sed tunc ea vis eſt infimo, cum bellua excitotur & metuit: nam ſi quieſcit, nibil urere poteſt. Talis natura & ſpecies bujus animalis eſt. Tempore pariendi univerſi in montibus enituntur; ſed priusquam fœtum edant excremento alvi circiter eum locum, in quo pariunt, ſe quaſi vallo circumdant, & muniunt; largam enim quandam ejus excrementi copiam bæc bellua egerit,* IDEM *lib.* IX. *c.* 45. Overzett. van THEODORUS GAZA.

(*b*) *Urus* CAJI JUL. CÆSARIS *comment. Lib.* VI. *cap.* V.

(*c*) *Biſon, jubatus Biſon Plinii & aliorum.*

(*d*) *Petit bœuf d'Afrique. Obſ. de* BELON, *feuill.* 118 *en* 119, alwaar men de afbeelding ziet.

Guabex in Barbarye, volgens MARMOL.

Bekker el Wash, by de Arabieren, dat is te zeggen wild Runddier, volgens SHAW *tom.* I. *pag.* 313.

en Latyn wel een Afrikaansch dier uitdrukt, maar een dier dat zeer verschillend is van den buffel, gelyk men ligtelyk zou kunnen toonen door de plaatsen der oude schryveren. Zo men den bubalus tot een geslagt wilde brengen, zou hy eer tot dat van de gazelle dan tot dat van het runddier of den buffel behooren. BELON te Kaïro een klein runddier met een bult, van van den buffel in het gewoone rund verschillende, gezien hebbende, verbeeldde zig dat deze de bubalus der Ouden konde zyn; maar zo hy de kenmerken, door de ouden aan den bubalus gegeeven wel vergeleeken hadt met die van zyn klein runddier, zou hy zyne dwaaling zelf bemerkt hebben; en daarenboven kunnen wy 'er met zekerheid van spreeken, want wy hebben dat klein rund met den bult leevend gezien, en de beschryving die wy daarvan gemaakt hebben, met die van BELON vergelykende, kunnen wy niet twyffelen of 't is het zelfde dier. Men vertoonde het in 1752, op de Parysche kermis onder den naam van *zebu*; wy hebben dien naam overgenomen om dit dier aan te duiden; want het is een byzonder soort van runddier, en niet een soort van buffel of bubalus.

ARISTOTELES van runderen gewaagend, spreekt niet dan van het gemeene rund, en zegt alleenlyk dat 'er by de Arachotas in de Indiën wilde stieren en koeijen zyn, die van de gemeene en tamme runderen verschillen, gelyk de varkens van de wilde zwynen; maar op eene andere plaats, welke ik in de nooten hier boven heb aangetrokken, geeft hy de beschryving van een wild runddier van Pæonie, (eene nabuurige Provintie van Macedonie) 't welk hy *bonasus* noemt; dus zyn de gewoone runderen en de bonasus de eenige dieren van dit geslagt door ARISTOTELES aangeweezen; en 't geen zonderling moet schynen, is, dat de bonasus, schoon door dezen grooten wysgeer vry breed beschreeven, door geen der Grieksche of Latynsche Natuurbeschouwers, die na hem geschreeven hebben, is herkend, en dat zy alleen hem over dit onderwerp slegts nageschreeven hebben; zodat men heden zelfs nog niet den naam van den bonasus kent, zonder te weeten welk het werkelyk bestaand dier zy, waar op men denzelven moet toepassen. Zo men evenwel in aanmerking neemt, dat ARISTOTELES van de wilde runderen der gemaatigde lugtstreek spreekende, niet dan den bonasus heeft aangeduid, en dat integendeel de Grieken en Latynen der volgende eeuwen niet meer van den bonasus gesproken hebben; maar die wilde runderen onder den naam van *urus* en *bison* aangeduid, zal men overhellen om te denken, dat de bonasus het een of ander dezer dieren zyn moet; en inderdaad zal men vergelykende wat ARISTOTELES van den bonasus zegt met het geen wy van den bison weeten, zien, dat het meer dan waarschynlyk is, dat deze twee naamen niet dan hetzelfde dier beteekenen. JULIUS CÆSAR is de eerste, die van den *urus* gesproken heeft. PLINIUS en PAUSANIAS zyn insgelyks de eersten, die den *bison* hebben aangekondigd; in den tyd van PLINIUS gaf men reeds den naam van bubalus aan den urus of aan den bison; de verwarring is met den tyd alleenlyk toegenomen; men heeft by den bonasus, by den bubalus, by den urus, by den bison, den *catopleba*, den *thur*, den *bubalus* van BELON, den *bison* van Schotland, dien van Amerika gevoegd, en alle de Natuurbeschryvers hebben zo veele verschillende soorten gemaakt als zy naamen gevonden hebben; de waar-

heid is hier in zo veele nevels ingewikkeld, van zo veele dwaalingen omringd, dat men het my mogelyk dank zal weeten, door dat ik eenige opheldering heb poogen te brengen in dit gedeelte der natuurlyke Historie, 't welk door de tegenstrydigheid der getuigenissen, door het verschil der beschryvingen, door de menigte der naamen, de verscheidenheid der plaatsen, de verwarring der taalen, en de duisterheid der tyden tot eeuwige duisternissen veroordeeld scheen.

Ik zal eerst het hoofdzaakelyke van myn gevoelen over dit onderwerp opgeeven, waarna ik de bewyzen daar by zal voegen.

1°. Het dier, 't welk wy thans onder den naam van buffel kennen, was by de Ouden niet bekend.

2°. Die buffel, thans in Europa huisselyk, is dezelfde als de huisselyke of wilde buffel in de Indiën en in Afrika.

3°. De *bubalus* der Grieken en Romeinen is niet de buffel noch het kleine runddier van BELON, maar 't dier 't welk de Heeren van de Akademie der Weetenschappen onder den naam van *Barbarysche koe* beschreeven hebben, en dat wy *bubal* zullen noemen.

4°. Het kleine rund van BELON, 't welk wy gezien hebben, en dat wy *zebu* zullen noemen, is slegts eene verscheidenheid in de soort van runderen.

5°. De *bonasus* van ARISTOTELES is het zelfde dier als de *bison* der Latynen.

6°. De *bison van Amerika* zou wel oorspronkelyk van den *Europischen bison* kunnen koomen.

7°. De *urus* of *aurochs* is hetzelfde dier als onze stier in zyn natuurlyken en wilden staat.

8°. Eindelyk de bison verschilt niet van den aurochs dan in toevallige verscheidenheden, en bygevolg is hy, zo wel als de aurochs van dezelfde soort als de huisselyke runderen; zo dat ik alle de benaamingen en alle de gewaande soorten der Natuurbeschryveren, zo wel oude als hedendaagsche, tot drie zoude kunnen brengen, te weeten die van het rund, den buffel, en den bubal.

Ik twyffel niet of zommigen dezer voorstellen zullen zig als stoute verzekeringen vertoonen, inzonderheid in de oogen van hen die zig met de naamlysten der dieren hebben opgehouden, en die zodanige lysten zelve gegeeven hebben; ondertusschen is 'er niet eene onder deze verzekeringen, welke ik niet in staat ben te bewyzen; maar voordat ik in die oordeelkundige onderzoekingen, welke yder dezer voorstellen in 't byzonder vereischt, aanvange, zal ik de waarneemingen en facta voorstellen, die my in dit onderzoek geleid hebben, en die my zelven licht gegeeven hebbende, de duisternis by anderen insgelyks zullen kunnen verdryven.

Het is met de huisdieren in verscheiden opzigten niet gesteld gelyk als met de wilde dieren; hunne natuur, hunne grootte, en hunne gedaante zyn minder standvastig en meer onderworpen aan verscheidenheden, inzonderheid in de uitwendige deelen des lighaams; de invloed van 't klimaat, zo vermogende in de geheele Natuur, werkt met meer kragt op gevangen dan op vrye wezens; het voedzel door de hand van den mensch bereid, dikwils gespaard en kwalyk gekoozen, gevoegd by de hardigheid van een vreemde lugtstreek,

brengen met der tyd veranderingen voort, diep genoeg om ſtandvaſtig te worden door zig met de volgende geſlagten voort te planten. Ik beweer niet, dat deze algemeene oorzaak van verandering vermogende genoeg zy om wezens, welker afdrukzel zo vaſt is als dat van de vorm der dieren, in den grond te verbaſteren; maar zy verandert hen in zekere opzigten, zy vermomt hen, en geeft hen eene andere uiterlyke gedaante, zy vermindert of onderdrukt zekere deelen, en geeft hen nieuwe; zy ſchildert hen met verſcheidene kleuren; en door haare werking op de geſteldheid des lighaams, heeft zy ook haaren invloed op de natuurlyke geaartheid, op het inſtinct, en op de inwendige hoedanigheden; een enkel gedeelte in een geheel zo volmaakt als 't lighaam van een dier op eene verſchillende wyze geſchikt, is genoeg om het geheel een merkelyk gevoel van deze verandering te doen hebben; en het is te dezer oorzaake, dat onze huiſſelyke dieren byna zo veel van geaartheid, en natuurlyke ingeeving als in gedaante verſchillen van die, waarvan zy hunnen eerſten oorſprong hebben.

Het ſchaap verſchaft ons daar een treffend voorbeeld van; deze ſoort, zo als dezelve thans geſteld is, zou geheel voor onze oogen, en zelfs in korten tyd, omkoomen, zo de menſch ophieldt daar zorg voor te draagen, en haar te beſchermen; zo verſchillende is zy van haar zelve, zo veel verminderd van haare oorſpronkelyke ſoorte: maar om hier niet te ſpreeken dan van 't geen ons voornaam voorwerp maakt, zullen wy zien hoe veele verſcheidenheden de runderen ondergaan hebben door de verſchillende en verſchillend ſaamgevoegde uitwerkzels van het klimaat, van het voedzel, en van de behandeling in hunnen ſtaat van onafhankelykheid, en in dien van huiſſelykheid.

De algemeenſte en de opmerkelykſte verſcheidenheid in de huiſſelyke, zelfs in de wilde runderen, beſtaat in die ſoort van bogchels, die zy tuſſchen de ſchouders hebben; men heeft dit ras van gebulte runderen biſons geheeten, en men heeft tot hier toe geloofd, dat de biſons van eene verſchillende ſoort waren van die der gemeene runderen; maar dewyl wy thans verzekerd zyn dat deze gebogchelde runderen met onze runderen koppelen en voortteelen, en deze bogchel reeds in het eerſt volgend geſlagt vermindert en in het tweede of derde verdwynt, is het zeker dat dezelve ſlegts een toevallig en veranderlyk karakter is, 't welk niet belet dat de gebulte of gebogchelde runddieren niet van dezelfde ſoort zouden zyn als de onze. Men heeft eertyds in de woeſte deelen van Europa wilde ſtieren en koeijen gevonden, zommige met en zommige zonder bult; dus ſchynt deze verſcheidenheid in de Natuur zelve plaats te hebben; zy ſchynt voort te koomen van den overvloed en de kragtige zelfſtandigheid van het gras en ander voedzel, dat deze dieren gebruiken; want wy hebben in de kameelen opgemerkt, dat, wanneer deze dieren mager zyn, en ſlegt gevoed worden, zy zelfs de vertooning niet hebben van bulten. Het runddier zonder bult heet de *urochs*, en *aurochs* in de taal der Germaanen, en het wilde rund met een bult wierdt in die zelfde taal *viſen* genaamd; de Romeinen die noch de eene noch de andere dezer wilde runderen kenden, voor dat zy die in Germanie gezien hadden, hebben deze naamen overgenoomen; van *urochs* hebben zy *urus*, en van *viſen*, *biſon* gemaakt, en hebben niet begreepen, dat het wilde rund, door ARISTOTELES be-

schreeven, onder den naam van bonasus, het een of ander dezer runderen zou kunnen zyn, aan welker Germaansche naamen zy een Latynschen en Grieschen draai gegeeven hadden.

Een ander verschil tusschen den aurochs en den bison is de langte van 't hair; de hals, de schouderen, het onderst van de keel zyn in den bison bedekt met zeer lange hairen, terwyl alle deze deelen by den aurochs slegts met vry kort hair bedekt zyn, dat gelyk is aan dat des lighaams, uitgezonderd het voorhoofd, het welk met gekroesd hair is bedekt. Maar dat verschil van hair is nog toevalliger dan dat van den bult, en hangt insgelyks van het voedzel en de lugtstreek af, gelyk wy getoond hebben in de herten, de schaapen, de honden, de katten, de konynen, enz. dus zyn noch de bult, noch het verschil in de langte en hoeveelheid van het hair geene soortelyke kenmerken, maar enkele toevallige verscheidenheden, die de eenheid van de soort niet verdeelen.

Eene meer uitgestrekte verscheidenheid dan de andere, en waar in de Natuurbeschryvers eenstemming meer kenmerk schynen gesteld te hebben dan dezelve verdient, is de gedaante der hoornen; zy hebben geen acht geslaagen, dat in al ons huisvee, de figuur, de grootte, de plaatsing, de rigting, en zelfs het getal der hoornen zo zeer veranderen, dat het onmogelyk is te bepaalen, welk voor een gedeelte het waare model der natuur moge zyn. Men ziet koeijen, welker hoornen meer gekromd, meer verlaagd, meer hangende zyn; men ziet andere die dezelve regter, langer, verhevener hebben; daar zyn geheele rassen van schaapen, die zomtyds twee, zomtyds vier hoornen hebben, enz. Daar zyn rassen van koeijen, die in 't geheel geene hoornen hebben, enz. deze uitwendige deelen, die, om zo te spreeken, aan het lighaam dezer dieren zyn bygevoegd, zyn het even onbestendig als de kleuren van 't hair, die, gelyk men weet, op allerhande wyzen in de huisselyke dieren verschillen en zig vermengen. Dat verschil derhalven in de figuur en rigting der hoornen, dat zo gemeen en zo menigvuldig is, moest niet als een onderscheidend kenmerk der soorten beschouwd worden; het is ondertusschen op dit karakter alleen, dat onze Natuurbeschryvers hunne soorten gevestigd hebben, en gelyk ARISTOTELES in de aanduiding die hy van den bonasus geeft, zegt, dat zyn hoornen binnenwaards gekromd zyn, hebben zy den bonasus van alle andere runderen afgezonderd, en hebben 'er eene byzondere soort van gemaakt, en dat wel op de enkele beschouwing der hoornen, zonder het dier zelf ooit gezien te hebben; voor het overige brengen wy, wegens deze verscheidenheid der hoornen in het huisselyk vee, de koeijen en de schaapen liever dan de stieren en de rammen by, omdat de wyfjes hier veel talryker zyn dan de mannetjes; zodat men overal dertig koeijen of schaapen tegen eenen stier of ram kan waarneemen.

De verminking der dieren door het ontmannen schynt geen nadeel aan het dier op zig zelven te doen, en alleen zyn invloed uit de soort te bepaalen; het is evenwel zeker, dat dit gebruik aan den eenen kant de Natuur sluit en aan den anderen dezelve verzwakt. Een enkel mannetje veroordeeld om dertig of veertig wyfjes te voldoen, moet zig noodwendig uitputten om haar alle te genoegen; en in de koppeling is de drift ongelyk, zwakker in 't mannetje,

dat al te dikwils geniet, al te ſterk in 't wyfje, dat maar één oogenblik geniet; dus moeten alle de voortbrengzels tot de vrouwelyke hoedanigheden ſtrekken; want dewyl de drift van de moeder op 't oogenblik haarer ontvangenis ſterker is dan die van den vader, zullen 'er meer wyfjes dan mannetjes geboren worden, en de mannetjes zelve zullen veel meer van de moeder dan van den vader hebben: het is ongetwyffeld te dezer oorzaak, dat 'er meer meisjes dan jongetjes geboren worden in die landen, waarin de mans een groot getal vrouwen hebben, terwyl in die, alwaar het niet vry ſtaat meer dan eene vrouw te hebben, het mannelyk geſlagt zyne meerderheid bewaart en wezendlyk maakt, door inderdaad meer mannetjes dan wyfjes voort te brengen. Het is waar dat men onder de huiſſelyke dieren gemeenlyk de ſchoonſte verkieſt om aan het ſnyden te onttrekken en het geſlagt voortteplanten, en dat deze de vaders van een talryk krooſt worden: de eerſte voorbrengzels van dit uitgekozen mannetje zullen, zo men wil, ſterk en volkomen zyn; maar door al te veel kopyen naar dien eenen en zelfden vorm te maaken, wordt het indrukzel mismaakt, of drukt ten minſten de Natuur niet in alle haare volkomenheid uit; het ras moet derhalven verzwakken, inkrimpen, verbaſteren, en 't is moogelyk om de eigen reden, dat 'er meer monſters onder de huiſſelyke dan onder de wilde dieren gevonden worden, waaronder het getal der mannetjes, die tot de voortteeling medewerken, zo groot is als dat der wyfjes; daarenboven als 'er maar een mannetje tegen verſcheiden wyfjes zyn, hebben zy geen vryheid om haaren ſmaak te raadpleegen; de vrolykheid, de vrye vermaaken, de zagte beweegingen zyn haar ontnomen; daar blyft niets prikkelends in haaren drift over, zy lyden door haar vuur, zy kwynen; terwyl zy de koude naderingen verwagten van een mannetje, dat zy niet verkoren hebben, dat haar niet voegt, en dat haar altyd minder vleit dan een ander, dat zig vrywillig hadt doen verkiezen; van deze droevige verliefdheden, van deze koppelingen zonder ſmaak, moeten vrugten even droevig en wezens even laf voortkoomen, die nimmer den moed, noch de fierheid, noch de kragt zullen hebben, welke de Natuur in ydere ſoort niet heeft kunnen voortplanten, dan door alle de Individu's hunne vermogens in hun geheel te laaten, en inzonderheid hen de vryheid en zelfs het louter geval, in hunne verkiezingen of ontmoetingen te laaten behouden. Men weet, door het voorbeeld der paarden, dat de gekruiſte raſſen altyd de ſchoonſte zyn; men moeſt derhalven in ons vee de wyfjes niet tot een enkel mannetje van haar land bepaalen, 't welk reeds veel naar zyn moeder gelykt, en derhalven, wel verre van de ſoort weder op te beuren en te herſtellen, niet anders kan dan dezelve verder verlaagen. De menſchen hebben in deze praktyk hun gemak boven andere voordeelen verkoren; wy hebben niet gezogt de Natuur te bewaaren, of te verfraijen; maar dezelve aan ons te onderwerpen, en daar een willekeuriger genot van te hebben: de mannetjes vertoonen de eer van de ſoort, zy zyn moediger, grootſcher, altyd minder onderwerpelyk; een groot getal mannetjes onder onze troepen zou dezelve minder onderwerpelyk maaken, minder gemaklyk om te geleiden, om te bewaaren; men heeft onder deze ſlaaven ſchoon van den laagſten rang, alle de hoofden die zig zouden hebben kunnen verheffen, moeten onderdrukken.

By

By alle deze oorzaaken van verbastering in de huisselyke dieren moeten wy nog eene andere voegen, die alleen meer verscheidenheid dan alle de andere te samen heeft moeten voortbrengen, namelyk dat de mensch deze dieren ten allen tyde van de eene lugtstreek naar de andere heeft overgevoerd; de runderen, de schaapen, en de geiten zyn allerwegen heen gebragt, en worden, om zo te spreeken, overal gevonden, overal ook hebben deze soorten den invloed van 't klimaat ondervonden; overal hebben zy zig naar de gesteldheid van de lugt en de aarde geschikt, zodat onder die groote menigte van verscheidenheden niets bezwaarlyker is dan die te herkennen, die zig minst van het oorspronkelyk bewerp der Natuur verwyderen; ik zeg die, welke zig het minst daar van verwyderen, want daar is 'er mogelyk niet eene, welke men als eene volmaakte copy van dit eerste bewerp, dit oorspronkelyk indrukzel kan beschouwen.

Na de algemeene oorzaaken der verscheidenheden in de huisselyke dieren voorgedraagen te hebben, zal ik thans de afzonderlyke bewyzen geeven van alles wat ik ten opzigte van de runderen en buffels gezegd heb. Ik heb gezegd, 1o „ Dat het dier, 't welk wy thans onder den naam van *Buffel* kennen, by de oude Grieken of Romeinen onder dezen naam niet bekend „ was". Dit is blykbaar, dewyl geen hunner Auteuren hetzelve beschreeven heeft, dewyl men geen naam in hunne werken vindt, dien men daar op kan toepassen, en men daarenboven uit de jaarboeken van Italie weet, dat de eerste buffel daar tegen het einde van de zesde eeuw, namelyk in 595 gebragt wierdt (*o*).

2o. „ De buffel, thans in Europa huisselyk geworden, is dezelfde als de „ wilde of huisselyke buffel in de Indiën en in Afrika". Dit heeft geene andere bewyzen noodig, dan dat men onze beschryving van den buffel, dien wy leevend gezien hebben, vergelyke met de berigten, welke de Reisbeschryvers ons gegeeven hebben van de buffels van Persie (*p*), van Mogollien of Indostan (*q*), van Bengale (*r*), van Egypte (*s*), van Guinée (*t*), van de Kaap de Goede-hoop (*u*); men zal zien, dat dit dier in alle deze landen hetzelfde is, en dat het zig van onzen buffel niet dat in zeer kleine verschillen onderscheidt.

3o. „ De bubalus der Grieken en Latynen is niet de buffel, noch het kleine „ runddier van BELON, maar het dier, 't welk de Heeren van de Akademie „ beschreeven hebben onder den naam van Barbarysche koe;" zie hier myne bewyzen. ARISTOTELES (*v*) telt den bubalus by de herten en damherten, en geheel niet by de runderen (*w*). Daarenboven haalt hy hem met den reebok aan, en zegt, dat hy zig gebrekkig met zyne hoornen verdedigt, en voor de

(*o*) *Voyage de* MISSON, *la Haye* 1737. *tom.* III. *p.* 54.
(*p*) *Voyage de* TAVERNIER, *tom* I. *p.* 41 en 298.
(*q*) *Relation de* THEVENOT, *p.* 11.
(*r*) *Voyage de l'*HUILLIER, *Rotterd.* 1726 *p.* 30.
(*s*) *Description de l'Egypte par* MAILLET, *tom.* II. *p.* 121.
(*t*) *Voyage de* BOSMAN, *pag.* 437.
(*u*) *Descript. du Cap de Bonne-Esperance par* KOLBE. *tom.* III. *p.* 25.
(*v*) *Genus id fibrarum cervi, damæ, bubali sanguini deest.* ARISTOTELES *Hist. animal. lib.* III. *cap.* VI.
(*w*) *Bubalis etiam capreisque interdum cornua inutilia sunt, nam etsi contra nonnulla resistant & cornibus se defendant tamen feroces pugnacesque belluas fugiunt.* IDEM *de Part. Animal. lib.* III. *cap.* II.

woeſte en ſtrydbaare dieren vlugt. PLINIUS (*x*), van de wilde beeſten van Germanie ſpreekende, zegt, dat het door onkunde is, dat het gemeen den naam van bubalus aan deze runderen geeft, omdat de bubalus een Afrikaanſch dier is, dat in zeker opzigt naar een kalf of naar een hert gelykt. De bubalus is derhalven een vreesagtig dier, aan 't welk de hoornen nutteloos zyn, dat geen anderen toevlugt dan de vlugt heeft, om de wilde dieren te vermyden, en dat bygevolg vaardig is, en in geſtalte naar de koe en het hert gelykt; alle deze kenmerken, waarvan geene op den buffel paſſen, vinden zig volmaakt vereenigd in het dier, waarvan HORATIUS FONTANA de aftekening zondt aan ALDROVANDUS (*y*), en waarvan de Heeren der Akademie (*z*) insgelyks de afbeelding en de beſchryving, onder den naam van koe van Barbarye gegeeven hebben, welke Heeren, even als ik, gedagt hebben, dat het de bubalus der ouden was (*a*). De zebu, of 't kleine runddier van BELON, heeft geen der kenmerken van den bubalus; hy verſchilt 'er byna zo veel van als het runddier verſchilt van eene gazelle; dus is BELON de eenigſte van alle de Natuurbeſchryveren die zyn klein runddier voor den bubalus der ouden genomen heeft.

4°. „ Dat kleine runddier van BELON is alleen een verſcheidenheid in de „ ſoort van runderen". Wy kunnen het ligtelyk toonen, door ſlegts te wyzen naar de figuur die gegeeven is door BELON, PROSPER ALPINUS, EDWARDS, en naar de beſchryving, welke wy zelve daarvan gemaakt hebben; wy hebben het leevend gehad; de geleider zeide ons, dat het van Afrika kwam, dat men het *zebu* noemde, dat het een huiſſelyk dier was, en dat men het gebruikte om op te reiden. Het is inderdaad een zeer zagt en zelfs liefkoozend dier, van eene aangenaame gedaante, ſchoon zwaar en wat al te vierkant; het is egter in alles zo gelyk aan een runddier, dat ik 'er geen netter denkbeeld van geeven kan, dan met te zeggen, dat als men een ſtier van de ſchoonſte gedaante en het ſchoonſte hair beſchouwde met een glas, dat de voorwerpen de helft of meer verkleinde, deze verkleinde figuur die van den zebu zou zyn.

Men kan in de noot hier onder (*b*) de beſchryving zien, welke ik van dit dier

(*x*) *Germania gignit inſignia boum ferorum genera, jubatos biſontes, excellentique vi & velocitate uros, quibus imperitum vulgus bubalorum nomen impoſuit; num id gignat Africa; vituli potius cervive quadam ſimilitudine.* PLIN. *Hiſt nat. lib* VIII. *cap.* 15.

(*y*) Die aftekening is gegraveerd bl. 365. ALDROVANDUS. *de Quad. Biſulc.*

(*z*) *Mémoir. pour ſervir à l'Hiſt. des Anim. P.* II. *pag.* 24 enz.

(*a*) Daar is reden waarom dit dier eer voor den bubalus der Ouden moet genomen worden, dan het kleine runddier van Afrika, dat Belon beſchryft IDEM *ibid. pag.* 26.

(*b*) Dit kleine runddier gelykt volmaakt naar dat van Belon; hy heeſt het kruis ronder en voller dan de gewoone runderen; hy is zo zagtaartig, zo gemeenzaam, dat hy als een hond lekt, en aan ieder een vriendelykheid betoont; het is een zeer aartig dier, dat zo veel vernuft als onderwerpelykheid ſchynt te hebben. Zyn geleider zeide ons, dat het van Afrika kwam, en dat het een-en-twintig maanden oud was; het was wit van kleur met geel en een weinig rood gemengd; de voeten waren geheel wit, het hair op de ruggenſtreng was zwartagtig, ter breedte van omtrent een voet; de ſtaart hadt dezelfde kleur. In 't midden van die zwarte band was op het kruis eene kleine witte ſtreep, waarvan het hair overeind ſtondt; het hadt geene maanen, en het hair van de toupet was zeer klein, het hair des ligbaams zeer glad; hy hadt de lengte van vyf voet zeven duim, in eene regte lyn gemeeten, van het eind van den ſnuit tot aan 't begin van den ſtaart; vyf voet een duim omtreks agter

gemaakt heb, toen ik het in 1752 heb gezien; dezelve koomt zeer wel overeen met de afbeelding en befchryving van BELON, die wy geoordeeld hebben ook te moeten bybrengen, op dat men dezelve met malkanderen vergelyken moge (*c*). PROSPER ALPINUS, die eene aanduiding en afbeelding van dit dier gegeeven heeft (*d*) zegt dat het in Egypte gevonden wordt; zyne befchryving koomt insgelyks met de onze en met die van BELON overeen; het eenigft verfchil, dat men in alle drie kan aanmerken betreft de kleuren van 't

de voorfte beenen gemeeten, vyf voet tien duim in 't midden des lighaams onder den navel, en vyf voet een duim by de agterfte beenen. De kop hadt twee voet tien duim omtreks voor de hoornen genomen, de fnuit een voet drie duim agter de neusgaten; de fplyting van den gefloten muil was maar van elf duimen; de neugaten hadden twee duimen langte, en waren een duim breed; daar waren tien duimen van het einde van den bek tot aan het oog; de oogen ftonden zes duimen van malkander af, volgens de kromming van den kop gemeeten, en vyf duimen in een regte lyn genomen; het oog hadt twee en een half duim lengte van den eenen hoek tot den anderen, de agterfte hoek van 't oog was vier duimen van 't oor af; de ooren waren agter, en een weinig ter zyde de hoornen; zy hadden zes duimen drie lynen omtreks aan den wortel, en vier duimen vier lynen breedte aan de bafis, de kromming volgende; daar was vier voet en drie lynen afftands tusfchen de beide hoornen, zy hadden een voet twee duim lengte, en zes in den omtrek aan de bafis, maar flegts anderhalf duim op zes lynen afftands van het eind; zy waren van eene gewoone hoorn kleur en zwart aan 't einde; daar was eene voet zeven duim afftands tusfchen de twee einden der hoornen; de afftand tusfchen de ooren en de hoornen was van twee duim twee lynen; de langte van 't hoofd van 't einde van den bek tot aan den fchouder, was twee voet vier duim zes lynen; de uitlok hong drie en een half duim in 't midden van den hals, en flegts een duim drie lynen onder het borftbeen; de hals hadt drie voet negen duim omtreks juift gemeeten voor den bult of kwab, die op de fchouders was, net daar de hals eindigt op een voet en een duim afftands van de hoornen; de kwab was geheel van vleefch; zy hadt een voet lengte in een regte lyn gemeeten, zeven voeten loodregte hoogte, en zes duimen dikte; het hair, dat het bovenft van dezen bult bedekte, was zwartagtig, en anderhalf duim lang; de voorfte beenen hadden vier duim negen lynen lengte van den hals tot aan 't gewrigt; de elleboog een voet zes duim omtreks; de arm elf duim omtreks; de pyp hadt agt voeten lengte, en vyf duim vier lynen omtrek aan de dunfte plaats; de hoorn twee duim vier lynen lengte, en de fpoor een duim; het agterft been hadt een voet twee en een half duim lengte, en elf duim drie lynen omtrek aan de kleinfte plaats; de wade vier duim drie lynen breedte. De pyp een voet lengte vyf duim agt lynen omtrek, aan de dunfte plaats, en twee en een half duim breedte; de ftaart hadt twee voet drie lynen tot aan 't einde der wervelbeenderen, en twee voet tien en een half duim tot aan 't einde der hairen die den grond raakten; de langfte hairen van den ftaart hadden een voet drie duim, de ftaart agt duimen omtreks aan de bafis; de balzak was anderhalf voet van den aars af, volgende de kromte van den onderbuik; de ballen waren nog niet in den balzak nedergedaald, die egter twee en een half duim neerhing; daar waren vier tepels, gelyk die van den ftier, de roede was van een voet lengte, van den balzak af tot aan 't einde van de fcheede.

(*c*) Het is een zeer fraai runddier, gedrongen, vet, bevallig, kort van lighaam, wel gemaakt, het is fchoon reeds volgroeid, minder lyvig dan een hert, maar voller en dikker dan een reebok, en zo wel gefchikt van ledenmaaten, dat het een vermaak is dit dier te zien... Zyne voeten gelyken naar die van een runddier: zyne beenen zyn hart en gedrongen; zyn hals is dik en kort, hebbende een kleinen uitwas of kwab, die men in 't Latyn *palearia* noemt; hy heeft den kop van 't runddier, waarop zyne hoornen ryzen uit een been op den kruin des hoofds; dezelve zyn zwart en gekeept gelyk die van de Gazelle en als een halve maan gegroeid..... hy heeft de ooren van een koe, zyne fchouders fteeken een weinig uit, maar zyn wel gevuld; zyn ftaart hangt tot aan de waden, en is met zwart hair gedekt; hy was gelyk een runddier, maar niet zo hoog.... Wy hebben 'er hier de afbeelding bygevoegd. BELON voegt 'er ook nog by, dat dit klein runddier van 't land van Azamie, eene Provintie van Afie, naar Kaïro was gebragt, en dat het in Afrika gevonden wordt. *Obf. de* BELON *feuillet* 118. *verfo* en 119. *recto & verfo*.

(*d*) PROSPER ALPINUS, *Hift. nat. Ægypt*; *pag.* 233.

hair en de hoornen; de zebu van BELON was vaal rood onder den buik en bruin op den rug met zwarte hoornen; die van PROSPER ALPINUS was ros, met kleine vlekken geteekend, met hoornen van eene gewoone kleur; de onze was bleek vaal, byna zwart op den rug, met hoornen van gewoone kleur, dat is te zeggen van dezelfde kleur als de hoornen van onze runderen. Voor het overige zyn de afbeeldingen van BELON en van PROSPER ALPINUS hier in gebrekkig, dat de kwab of bult, die dit dier op de schouders heeft, daar niet genoeg geteekend is; het tegendeel heeft plaats in de afbeelding, die EDWARDS (*e*) nieuwelyk van dit zelfde dier gegeeven heeft naar, eene afteekening hem door HANS SLOANE mee gedeeld; de bult is te groot, en daarenboven is de figuur onvolkomen, dewyl zy waarschynlyk naar een zeer jong dier geteekend is, wiens hoornen nog in 't groeijen waren; het kwam uit de Oostindiën, zegt EDWARDS, alwaar men zig van die kleine runderen bedient, zo als wy van onze paarden. Het is uit alle deze aanduidingen, zo wel als door de verscheidenheid van 't vel, en door de zagtheid van geaartheid van dit dier, blykbaar, dat het van een ras van runderen met een bult is, dat zyn oorsprong heeft genomen in den staat van huisselykheid, waarin men de kleinste individu's van de soort heeft verkozen om dezelve voort te planten; want wy zullen zien, dat in het algemeen de huisselyke runderen met bulten, even gelyk onze huisselyke runderen, kleiner zyn dan de wilde, en deze byzonderheden zullen bevestigd worden door de getuigenissen van Reisbeschryveren, welken wy in 't vervolg van dit artykel zullen aanhaalen.

5. „ De bonasus van ARISTOTELES is dezelfde als de bison der Latynen". Dit voorstel kan niet beweezen worden zonder in een oordeelkundig onderzoek te treeden, waarvan ik de byzonderheden aan myn leezer zal bespaaren (*f*). GESNER, die zulk een bedreven letterkundige als bekwaam Natuurbeschouwer was, en die, even als ik, dagt, dat de bonasus wel de bison zou kunnen zyn, heeft de berigten, welken ARISTOTELES van den bonasus geeft, zorgvuldiger dan iemand onderzogt, en heeft tevens verscheiden uitdrukkingen van THEODORUS GAZA, wien alle Natuurbeschryvers zonder onderzoek gevolgd hadden, verbeterd. Het is my, gebruik maakende van zyne kundigheden en in de berigten van ARISTOTELES agterwege laatende het geen dezelve duister, tegenstrydig, en zelfs fabelagtig hadden, voorgekomen dat dezelve tot het volgende gebragt kunnen worden. De bonasus is een wilde stier van Pæonie; hy is ten minsten zo groot als eene huisselyke stier, en van dezelfde gedaante; maar zyn hals is, van de schouders tot aan de oogen, bedekt met lang hair, zagter dan het maan hair van een paard; hy heeft de stem van een runddier, de hoornen vry kort, en rondom de ooren naar omlaag gekromd; de beenen bedekt met lang hair, zo zagt als wol, en den staart vry klein naar de grootte des diers, schoon voor het overige gelyk met dien van het rund. Hy heeft, even als de stier, het gebruik van met de voeten te

(*e*) *Nat. Hist. of Birds*, *by* GEORGE EDWARDS, *pag.* 200.

(*f*) Nota. Men moet hier vergelyken het geen ARISTOTELES van den bonasus zegt (*Hist. Animal. lib.* IX. *cap* 45) met het geen hy elders zegt (*lib. de Mirabilibus*) en ook de byzondere plaatsen (*Hist Animal. lib.* II. *cap.* 1. en 16.) en de moeite neemen van GESNER verhandeling over dit onderwerp te leezen.

krabben; zyne huid is hard en zyn vleesch malsch en goed om te eeten. Door deze kenmerken, die de eenigste zyn, waarop men uit alle de berigten van ARISTOTELES bouwen kan, ziet men reeds hoe veel de bonasus naar den bison gelykt; alles strookt inderdaad met dat dier, uitgezonderd de gedaante der hoornen; maar gelyk wy gezegd hebben, de figuur der hoornen verschilt veel in deze dieren zonder dat zy daarom ophouden van dezelfde soort te zyn; wy hebben hoornen dus gekromd gezien, die van een gebult runddier van Afrika voortkwamen, en wy zullen straks bewyzen, dat dit runddier met een bult niets anders dan de bison is. Wy kunnen het geen wy gezegd hebben ook bewyzen door de getuigenissen der oude schryveren te vergelyken. ARISTOTELES geeft den bonasus op voor een runddier van Pæonie, en PAUSANIAS (g) van de stieren van Pæonie spreekende, zegt op twee verschillende plaatsen, dat die stieren bisons zyn; hy zegt zelfs uitdruklyk, dat de stieren van Pæonie, welke hy in de schouwspelen van Rome gezien heeft, zeer lang hair op de borst en rondom de kinnebakken hadden. Eindelyk JULIUS CÆSAR, PLINIUS, PAUSANIAS, SOBINUS, enz. hebben allen van de wilde stieren spreekende, den aurochs en den bison aangehaald, en hebben niets van den bonasus gezegd; men zou derhalven moeten onderstellen, dat de soort van den bonasus in min dan vier of vyf eeuwen verloren geraakt ware, zo men niet wilde erkennen, dat die twee naamen bonasus en bison slegts een en het zelfde dier aanduiden.

6o. „ De bisons van Amerika zouden oorspronkelyk wel van de Europische „ bisons kunnen koomen". Wy hebben de gronden van dit gevoelen reeds gelegd in onze verhandeling over de dieren der beide werelden (h). Het zyn de proeven door den Hr. DE LA NUX genomen, die ons licht gegeeven hebben; hy heeft ons geleerd, dat de bisons of bult-runderen der Indiën en van Afrika met de stieren en koeijen van Europa voortbrengen, en dat de bult alleenlyk een toevallig karakter is, dat met het eerste geslagt reeds vermindert en met het tweede of derde geheel verdwynt. Naardien dan de Indiaansche bisons van dezelfde soort zyn als onze runderen, en bygevolg een zelfden oorsprong hebben, is het natuurlyk dien zelfden oorsprong ook tot den bison van Amerika uit te strekken. Niets wederstreeft deze onderstelling, alles schynt daarentegen saam te loopen om dezelve te bevestigen; de bisons schynen uit de koude en gemaatigde landen herkomstig, hunne naam is uit de taal der Germaanen ontleend, de ouden hebben gezegd, dat hy gevonden wierdt in het gedeelte van Germanie, dat aan Scythie grenst (i). Tegenwoordig vindt men nog bisons in 't Noorden van Duitschland, in Polen, in Schotland; zy hebben derhalven naar Amerika kunnen trekken, of van daar koomen, zo wel als alle andere dieren, die aan de beide werelden gemeen zyn: het eenigst verschil tusschen de bisons van Europa en die van Amerika is dat deze laatste kleiner vallen, maar dat verschil zelf is een nieuw vermoeden, dat zy tot de-

(g) *Vid.* PAUSANIAS, *in Beoticis & Phocicis.*

(h) Zie in het IX Deel van deze Natuurl. Historie, de Artykels; *De dieren van de oude wereld, en de dieren aan de beide werelden gemeen.*

(i) *Paucissima scythia gignit animalia, inopia fructus, pauca contermina illi Germania, insignia tamen boum ferorum genera, jubatos bisontes.* PLIN. *Hist. nat. lib.* VIII. *cap.* 15.

zelfde foort behooren; want wy hebben gezien, dat in het algemeen de huiffelyke of wilde dieren, die of van zelve naar Amerika zyn getrokken, of derwaards overgebragt, daar kleiner zyn geworden, en dat zonder eenige uitzondering; daarenboven alle de karakters, zelfs die van den bult en het lang hair aan de voorfte deelen, zyn volftrekt dezelfde in de bifons van Amerika en in die van Europa; dus kunnen wy niet nalaaten hen niet flegts van dezelfde foort maar zelfs van 't eigen ras te befchouwen (*k*).

7°. „ De urus, of de aurochs is hetzelfde dier als onze gemeene ftier in „ zyn natuurlyken en wilden ftaat;" dit kan terftond bevestigd worden door de vergelyking van de gedaante en het geheele voorkoomen van den aurochs, dat volftrekt gelyk is aan dat van onzen huiffelyken ftier; de aurochs is alleenlyk grooter en fterker, gelyk yder, dat zyne vryheid geniet, het altyd in grootte en fterkte zal winnen boven die, welke langen tyd in flaverny geleefd hebben. De aurochs wordt ook in eenige Provintiën van 't Noorden gevonden; men heeft zomtyds jonge aurochs aan haar moeder ontnomen (*l*), en dezelve opgevoed zynde hebben met de huiffelyke ftieren en koeijen voortgeteeld; dus is 'er geen twyffen aan of zy zyn van dezelfde foort.

8°. „ Eindelyk de bifon verfchilt niet van den aurochs dan in toevallige ver„ fcheidenheden en zy zyn bygevolg beiden van dezelfde foort als het huis„ felyk runddier". De bult en de langte en hoedanigheid van 't hair, de ge„ daante der hoornen zyn de eenige kenmerken, waarby men den bifon van den aurochs onderfcheiden kan: maar wy hebben gezien, dat de bult-runderen met onze huiffelyke runderen voortteelen; wy weeten daarenboven, dat de langte en hoedanigheid van 't hair in alle dieren van het klimaat afhangen, en wy hebben aangemerkt, dat in de runderen, de reebokken, en de fchaapen, de gedaante der hoornen juift dat is, waar in de minfte ftandvaftigheid plaats heeft; die verfchillen zyn derhalven niet genoeg, om twee onderfcheidene foorten vaft te ftellen, en dewyl onze huiffelyke runderen van Europa met de gebulte runderen der Indiën voortteelen, is 'er niet aan te twyffelen, of zy teelen nog te meer voort met de gebulte runderen van Europa. Daar zyn, onder de bykans ontelbaare verfcheidenheden dezer dieren, onder de verfchillende klimaaten, twee eerfte raffen, beide van ouds her in den ftaat der Natuur beftaande. Het gebulte runddier of de bifon, en het runddier zonder

(*k*) Zo als ik op 't punt was van dit artykel ter drukperfe over te geeven, zondt de Hr. MARQUIS DE MONTMIRAIL my eene overzetting by wyze van uittrekzel, van eene reis in Penfylvanie, door den Hr. KALM; waarin de volgende plaats gevonden wordt, die ten vollen beveftigt alles wat ik te vooren over den Amerikaanfchen bifon gedagt had. „ Verfcheiden perfoonen van rang hebben jongen van de wilde ftieren en koeijen, die in Karolina, „ en in andere even zuidelyke landen als Penfilvanie gevonden worden, opgevoed; die jonge „ wilde runderen zyn tam geworden; zy behielden evenwel nog woeftheid genoeg om door „ alle de heggen, die in hunnen doortogt waren, door te dringen; zy hebben zo veel kragt „ in den kop, dat zy de paliffaden van hun park om verre rukten, om vervolgens allerhande vernielingen in de bezaaide landen te gaan aanregten, en zodra zy den weg gebaand „ hadden, wierden zy van den geheelen troep huiffelyke koeijen gevolgd; zy koppelden te „ famen, en dit heeft eene andere foort gemaakt". *Voyage de* Mr. PIERRE KALM *Profeffeur à Aobo, & membre de l'Academie des fciences de Suede, dans l'Amerique feptentrionale Gottingue* 1757. *pag.* 350.

(*l*) *Vid. Epiftol. Anton.* SCHMEBERGENIS *ad Gesnerum Hift. Quadrup. pag.* 141, 142.

bult of de aurochs: die raſſen hebben zig ſtaande gehouden, 't zy in den vryen en wilden, 't zy in den huiſſelyken ſtaat, en zy hebben zig verſpreid, of liever zyn door de menſchen overgebragt naar alle klimaaten van de wereld. Alle de huiſſelyke runderen zonder bult koomen oorſpronkelyk van den aurochs, en alle de runderen met een bult zyn van den biſon geſprooten. Om een net denkbeeld van deze verſcheidenheden te geeven, zullen wy eene korte optelling van deze dieren maaken, zo als zy werkelyk in de verſcheiden deelen van de wereld beſtaan.

Om met het noorden van Europa te beginnen: de weinige ſtieren en koeijen die in Ysland gevonden worden (*m*) zyn van hoornen ontbloot, ſchoon zy van hetzelfde ras zyn als onze runddieren; de grootte dezer dieren is meer verbonden met den overvloed en de hoedanigheid der weiden dan met de lugtſtreek. De Hollanders (*n*) hebben dikwils magere koeijen uit Denemarken laaten koomen, die in hunne weiden verbaasd vet worden, en zeer veel melk geeven. De Deenſche koeijen zyn grooter dan de onze; de runderen van Ukraine, alwaar de weiden uitmuntende zyn, worden voor de zwaarſte van Europa gehouden (*o*), zy zyn ook van hetzelfde ras als onze runderen. In Zwitſerland, alwaar de kruinen der eerſte bergen met een ryk en bloeijende groente bedekt zyn; dewelke men eeniglyk voor het onderhoud van het vee ſchikt, zyn de runderen eens zo groot als in Frankryk; alwaar men gemeenlyk aan deze dieren niets dan grof gras, dat de paarden niet eeten willen, overlaat: ſlegt hooi, bladen, zyn het gewoon voedzel van onze runderen geduurende den winter, en in de lente, als zy noodig zouden hebben zig te verfriſſchen en te herſtellen, houdt men hen buiten de weiden; zy lyden derhalven nog meer in de lente dan in den winter; want men geeft hen dan byna niets op ſtal, en men geleidt hen langs de wegen, op de braaklanden of drieſtvelden in de boſſchen, en men doet hen ſteeds groote wegen op dorre gronden afleggen, zodat zy zig meer vermoeijen dan gevoed worden; eindelyk laat men hen des zomers in de weiden toe; maar dezelve zyn dan bloot, zy gloeijen nog van 't reizen, en dewyl de droogte in dit jaargetyde ſterkſt is, en het gras bygevolg niet ſpoedig weder aangroeit, zo is 'er geen tyd in het geheele jaar, zo blyft 'er geen ſaiſoen over, waar in zy ruim gevoed en naar vereiſch behandeld worden; dit is de eenige reden, die hen zwak maakt, die hen onder houdt, en klein doet blyven; want in Spanje en in eenige ſtreeken onzer Provintiën van Frankryk, alwaar men levendige weiden heeft, en die eeniglyk voor de runderen bewaard worden, zyn zy veel grooter en ſterker.

(*m*) *Islandi domeſtica animalia habent vaccas ſed multæ ſunt mutilæ cornibus*, DITHMAR BLEFKEN *Island Lugd. Bat.* 1607. *pag.* 49.

(*n*) Tegen de maand February bragt men eene groote menigte magere koeien uit Denemarken, welke de Hollanſche boeren koopen om in hunne weiden te jaagen, zy zyn veel grooter dan die, welke wy in Frankryk hebben; zy geeven gemeenlyk elk agtien of twintig pinten melk daags, paryſche maat. *Voyage Hiſtorique de l'Europe Paris* 1693. *tom.* V. *pag.* 77.

(*o*) De weiden van ukraine zyn zo voortreffelyk, dat het vee aldaar, dat van geheel Europa in grootte overtreft; om de hand op 't midden van den rug van een runddier te kunnen leggen, moet men van eene meer dan middelmaatige langte zyn. *Relation de la grande Tartarie. Amſterdam* 1737. *pag* 227.

In Barbarye (*p*) en in de meeste Provintiën van Afrika, alwaar de gronden droog en het voedzel schraal is, vallen de runderen nog kleiner, en de koeijen geeven veel minder melk dan de onze, en de meeste verliezen haare melk met haar kalf. Het is even eens met eenige deelen van Persie (*q*), van neder Ethiopie (*r*), en van groot Tartarye (*s*); terwyl in andere landen op vry kleine afstanden, gelyk in Kalmukkie (*t*), in opper Ethiopie (*u*), en in Abyssinie (*v*), de runderen van eene verbazende grootte zyn; dat verschil hangt derhalven veel meer af van den overvloed van voedzel, dan van de warmte of koude van de lugtstreek; in 't Noorden, in de gemaatigde landen, en in de heete landen, vindt men eveneens, op zeer kleine afstanden, kleine of groote runderen naar de betere of slegtere weiden, en naar het ruimer en bekrompener voedzel dat deze dieren hebben.

Het ras van den aurochs, of de runderen zonder bult, beslaat de koude en gematigde gordels; het is niet zeer uitgestrekt naar de landen van 't zuiden; het ras der bisons of bult-runderen daarentegen vervult de zuidelyke Provintiën; men vindt in het geheele vasteland der Oost-Indiën (*w*), op de eilanden der

(*p*) In de koningryken van Tunis en Algiers zyn de runddieren, in 't algemeen gesproken zo groot en dik niet als de onze in Engeland; de grootten, wel gemest zynde, weegen zelden boven vyf of zes honderd pond; de koeijen hebben maar weinig melk, en hebben nog het gebrek van die te verliezen als zy haar kalf verliezen. *Voyage de* SHAW, *tom.* I. *pag.* 313. — *Boves domestici, quotquot in Africæ montibus nascuntur, adeo sunt exigui, ut aliis collati, vituli biennes appareant, monticolæ tamen illos aratro exercentes tum robustos, tum laboris patientes asserunt.* LEON. AFRICAN. AFRIC. DESCRIPT. *tom.* II. *p.* 753 — De Guineesche koeijen zyn droog en mager.... De melk, die men 'er van heeft is in zo kleine hoeveelheid en zo weinig vet, dat twintig ja dertig koeijen nauwelyks de tafel van den Generaal verzorgen konden; deze koeijen zyn zeer klein en ligt; het moet eene van de allerbeste zyn, als zy in haare allerbeste groei twee honderd en vyftig ponden weegt, schoon zy naar evenredigheid van de grootte, eens zo veel moeten weegen. *Voyage de* BOSMAN, *pag.* 236.

(*q*) De volkeren van Caramanie, op eenigen afstand van den Persiaanschen golf, hebben eenige geiten en koeijen, maar hun hoornvee is niet sterker dan de kalveren of stieren van één jaar in Spanje, en zy hebben de hoornen van ten minsten een voet langte. *Ambassade de* SILVA FIOUEROA, *Paris* 1767, *pag.* 62.

(*r*) In de Provintie van Guber in Ethiopie houdt men veel groot en klein vee; maar de koeijen zyn 'er niet grooter als veerzen. *L'Afrique de* MARMOL, *tom.* III. *p.* 66.

(*s*) Te Krasnojarsk hebben de Tartaaren hoornbeesten, maar een koe in Rusland geeft twintig maal meer melk dan een koe van deze streeken. *Voyage de* GMELIN *à Kamschatka; traduct. de* Mr. DE L'ISLE.

(*t*) De runderen der Provintiën, welke de Kalmuksche Tartaaren beslaan, zyn nog grooter dan die van ukraine, en de hoogste welken men tot hier toe kent. *Relation de la grande Tartarie*, *pag.* 228.

(*u*) In het land van opper Ethiopie zyn de koeien groot gelyk kameelen en zonder hoornen. *L'Afrique de* MARMOL, *tom.* III. *p.* 157.

(*v*) De rykdommen der Abyssiniers bestaan voornaamlyk in koeijen... de hoornen der runderen zyn zo groot, dat zy meer dan twintig pinten bevatten; ook maaken de Abyssiniers daar hunne kruiken en flessen van. *Voyage d'Abyssinie du* P. LOBO, *Amst.* 1728. *tom.* I. *p.* 57.

(*w*) De runderen, die de koetsen te Suratte trekken, zyn wit, van eene fraaie gestalte, met twee bulten op dezelfde wyze als zommige kameelen; zy loopen en galopperen gelyk de paarden; men versiert hen met fraaie schabrakken tuigen, en veele schelletjes aan den hals, zodat zy, door de straaten loopende of galoppeerenden zig van verre doen hooren; ik kan zeggen, dat dit zeer aangenaam is te zien; men gebruikt deze koetsen niet alleen om door de

der ooſtelyke (x), en zuidelyke Zeën van Afrika (y), van het Atlas gebergte, tot aan de Kaap de Goede-hoop (z), men vindt zeg ik in alle de landen, om zo te ſpreeken, niet dan bult-runderen, en het blykt zelfs dat dit ras, dat in alle heete landen de overhand genomen heeft, veele voordeelen heeft boven het ander; die bult-runderen hebben even als de biſon, daar zy van geſprooten zyn, veel zagter en glanziger hair dan onze runderen, die zo als de aurochs hard en niet zeer gevuld hair hebben. Die bult-runderen zyn ook vaardiger in 't loopen, beter geſchikt om den dienſt van 't paard te vervullen (a),

de ſteden van Indiën tot vermaak te ryden, maar ook op 't land, en voor alle reizen die men wil onderneemen. *Voyage de* PIETRO DELLA VALLE, *tom.* VI *pag.* 273. — De rydtuigen van den Mogol, die eene ſoort van koetſen zyn op twee wielen, worden ook door runderen getrokken, die ſchoon uit der aart log en langzaam in hunnen tred, door de gewoonte egter en eene lange oeffening eene groote gemaklykheid krygen om voor deze rydtuigen te dienen, zodat 'er niet veel dieren zyn die zo veel kunnen trekken als zy; de meeſte dezer runderen zyn zeer groot, en hebben eene groote kwabhe vleeſch, die zig, ter hoogte van zes duimen, tuſſchen de ſchouderen verheft. *Voyage de* JEAN OVINGTON, *Paris* 1725. *tom.* I. *pag.* 258. — De runderen van Perſie zyn gelyk de onze, uitgezonderd naar de grenzen van Indië, alwaar zy een bult of kwab op den rug hebben; men eet weinig rundvleeſch in 't geheele land; men houdt deze dieren niet dan om te draagen of te werken; men beſlaat de hoeven van hen welken men voor het draagen wil gebruiken, met yzer ter oorzaake van de ſteenagtige bergen, die zy moeten overtrekken. *Voyage de* CHARDIN, *tom.* II *pag.* 28. — De runderen van Bengale hebben eene ſoort van bult op den rug, wy vonden dezelve zo vet en van zulk een goeden ſmaak, als 'er in eenig land zyn, de grootſte en de beſte worden niet hooger dan voor twee rykſdaalers verkogt. *Voyage de la Compagnie des Indes de Hollande. tom.* III. *pag* 270. — De runderen van Guzaratte zyn van maakzel zo als de onze, behalven dat zy een groote bult tuſſchen de ſchouders hebben. *Voyage de* MANDELSLO, *tom.* II. *gag.* 234.

(x) Het eiland Madagaskar voedt een oneindig getal runderen, zeer verſchillende van die van Europa, hebbende allen een zekere bult vet, in de gedaante van een kwab of uitwas op den rug, het geen zommige ſchryvers heeft doen zeggen, dat dit eiland kameelen voede. Daar zyn drie ſoorten van runderen, te weeten die, welke hoornen hebben; die by welken de hoornen hangende, en aan het vel vaſt zyn, en die, welke dezelve niet hebben, en zelfs geene geſchiktheid hebben om die ooit te krygen; want in 't midden van 't voorhoofd hebben zy eene kleine verhevenheid van been met vel bedekt; zy laaten evenwel niet na tegen andere ſtieren te vegten door hunnen kop tegen derzelver buik te ſtooten; zy loopen allen als herten, en zyn hooger van pooten dan die van Europa. *Voyage de* FLACOURT, *p.* 3. — Hunne runderen op 't eiland Johanna by de kuſt van Mosambique verſchillen hier in van de onze, dat zy een vleezige uitwas tuſſchen den hals en den rug hebben; dit ſtuk vleeſch is boven de tong te verkiezen, en is zo lekker als merg. *Voyage de* JEAN-HENRI GROSSE. *Londres* 1758. *pag.* 42.

(y) De runderen van Aguada-Sandras zyn ook grooter dan de Spaanſche: zy hebben bulten, men zag 'er die geen hoornen hadden en die dezelve nooit hadden gehad. *Premier Voyage des Holland aux Ind. Orient tom.* I. *p.* 218. — De Mooren hebben talryke troepen op de oevers van de Niger.... De runderen waren meeſtal veel grooter en hooger op de beenen, dan die van Europa; zy deeden zig opmerken door een kwab vleeſch, die zig meer dan een voet tuſſchen de ſchouders verhefte; dit ſtuk is een lekker eeten. *Voyage au Senegal par* M. ADAMSON, *pag.* 57.

(z) De runderen zyn van drie ſoorten aan de Kaap de Goede-hoop, alle groot en zeer ſnel in 't loopen; de eene hebben een bult op den rug, de andere hebben den hoorn zeer hangende, en andere hebben dien zeer verheven en ſchoon, gelyk in Engeland omſtreeks Londen. *Voyage de* FRANÇOIS LE GUAT, *tom.* II. *pag.* 147.

(a) Dewyl de runderen ganſch niet ſchuw of woeſt zyn in de Indiën, zyn 'er veele lieden die 'er zig van bedienen om reizen te doen, en die dezelve beryden gelyk paarden; hunne gang is gemeenlyk zagt: in plaats van gebit ſteekt men hen ſlegts een touwtje door de lel der neusgaten, en men legt boven den kop van het dier een dik touw, waaraan die touwt-

en terzelfder tyd hebben zy eene minder domme en logge geaartheid dan onze runderen; zy hebben meer vernuft en zyn ook onderwerpelyker (*b*); ook hebben zy meer gevoeligheid, meer betreklyke hoedanigheden, daar men voordeel mede kan doen; zy worden uit hoofde van dit alles in hun land met meer zorgvuldigheid behandeld dan onze beste paarden. De achting, die de Indiaanen aan deze dieren toonen, is zo groot (*c*), dat dezelve tot bygeloovigheid, den laatsten term van blinden eerbied, is overgeslaagen. Het runddier, als het nuttigst, is hen voorgekomen het waardigste te zyn om geëerd te worden, zy hebben 'er een voorwerp van Godsdienstigheid, zy hebben 'er een afgod, eene magtige en weldaadige Godheid van gemaakt; want men wil, dat alles wat men eerbiedigt groot is, en veel goed of kwaad kan doen.

De bult-runderen verschillen misschien nog meer dan de onze in de kleuren.

jes vast zyn, als een breidel, dewelke opgehouden wordt door de bult op 't voorst van den rug, welke bult onze runderen niet hebben; men legt hen een zadel op, gelyk de paarden, en zo men hen maar een weinig aanzet om te spoeden, gaan zy zeer snel voort; daar zyn 'er, die zo veel kosten als een goed paard. Men gebruikt deze dieren algemeen door geheel Indiën, en men spant geene andere voor karren, koetsen, en wagens, welke men door meer runderen laat voorttrekken naarmaate de laading zwaarer is. Men bespant deze dieren met een lang juk, dat aan 't einde van den dissel is, en 't welk men op den hals der twee runderen legt; de voerman houdt dan het dik touw, daar de touwtjes, die door de neusgaten gaan, aan vast zyn. *Relation de* THEVENOT, *tom.* III. *pag.* 151. — Die Indiaansche vorst zat op een wagen, die door twee witte runderen getrokken wierdt; dezelve hadden een korten hals, en een bult tusschen de schouderen, maar zy waren voor het overige zo vaardig en zo behendig als onze paarden. *Voyage* D'OLEARIUS, *tom* I. *p.* 453. — De twee runderen, die voor myn koets gespannen waren, kostteden my by de zes honderd roupies; de lezer moet zig deswegen niet verwonderen; want daar zyn onder die runderen, die sterk zyn, en reizen van zestig dagen lang doen, op dewelke zy twaalf of vyftien mylen daags afleggen, en altyd draaven; als zy op de helft van hunne dagreize zyn geeft men twee of drie ballen, van de grootte als onze stuivers brooden, gemaakt van tarwemeel met boter en zwarte suiker, en des avonds hebben zy hunne gewoone maaltyd van sisers, gekneusd en een halfuur in 't water geweekt. *Voyage de* TAVERNIER, *p.* 36. — Daar zyn onder die runderen, die een paard in den draf volgen zouden; de kleinste zyn de waardigste; het zyn de Heidenen, en byzonderlyk de Banianes en Buratsche Kooplieden, die zig van dezelve bedienen om rytuigen te trekken. Het is zonderling, dat zy niettegenstaande hunnen eerbied voor deze dieren geen zwaarigheid maaken om hen tot dezen dienst te gebruiken. *Voyage de* GROSSE *pag.* 253.

(*b*) In 't land van Camandu in Persie zyn grootte runderen die geheel wit zyn; hebbende kleine hoornen, niet scherp, op 't hoofd, en op den rug een bult als de kameelen, waardoor zy zo sterk zyn, dat men hen doorgaands groote en zwaare lasten kan laaten draagen, en als men hen dezelve oplegt, buigen zy gemeenlyk de knien, gelyk de kameel, en heffen zig vervolgens met hunnen last weder op; dus zyn zy door de lieden van dat land geleerd. *Descript. de l'Inde par* MARC-PAUL, *liv.* I. *cap.* 22. — De boeren in Europa dryven hunne runderen met een prikkel voort; die van Bengale draaijen hen alleen den staart, deze dieren zyn zeer onderwerpelyk; zy zyn afgerigt om te gaan liggen, en zig weder op te heffen, om hunnen last te neemen of af te leggen. *Lettr. Edif.* IX. *Recueil*, *pag.* 422.

(*c*) By de koningin zyn niet dan groote Dames, en men beplakt de vloer, en de wanden, en de wegen, daar zy langs moet koomen, met die koedrek, daar ik reeds van gesprooken heb, by gelegenheid ik niet voorby kan een woord te melden van de zonderlinge eerbewyzen, die deze volkeren aan die koeijen toonen, hoe morsig en slykerig zy dikwils zyn; want men laat haar onverhinderd in des konings paleis koomen, en overal gaan daar zy willen, zonder dat men hen immer den doortogt weigert; zelfs maaken de koningen en alle de groote heeren plaats voor haar met zo veel eerbiedigheid als moogelyk is, en zy bewyzen dienzelfden eerbied ook aan de stieren en de ossen. *Voyage de* FRANÇOIS PYRARD, *tom.* I. *pag.* 449.

van 't hair en de gedaante der hoornen; de schoonste zyn geheel wit, gelyk de koeijen van Lombardye (*d*). Daar zyn 'er die geene hoornen, daar zyn 'er die dezelve verheven opstaande hebben, en daar zyn andere by welken dezelve zo laag zyn, dat zy byna hangen; het schynt dat men dit eerste geslagt van bisons of bult-runderen, op nieuws in twee rassen moet verdeelen; het een zeer groot, en het ander zeer klein, en dit laatste is dat van den zebu; beide worden zy ten naasten by in dezelfde klimaaten gevonden (*e*), en beide zyn zy even zagt en gemaklyk te bestieren, beide hebben zy fyn hair en een bult op den rug; die bult hangt niet af van het maakzel van den ruggegraat of van de schouderen, het is slegts een uitwas, een soort van kwab, een stuk teder vleesch, zo goed om te eeten als een koetong; de kwabben van zommige runderen weegen van veertig tot vyftig ponden (*f*), andere hebben die veel kleiner (*g*), zommigen dezer dieren hebben ook verbaazend groote hoornen, wy hebben 'er een in 's konings kabinet van drie en een half voet lang-te en van zeven duimen middellyns aan de basis: verscheiden Reisbeschryvers verzekeren 'er gezien te hebben, welker inwendige ruimte of holte groot genoeg was om vyftien, en zelfs twintig ponden vogts te bevatten.

In geheel Afrika (*h*) kent men het gebruik niet van het groot vee te ontmannen, en men maakt 'er ook weinig werks van in de Indiën (*i*); als men de stieren deze bewerking laat ondergaan, snydt men hen de zaadballen niet weg, maar men verdrukt dezelve, en schoon de Indiaanen een vry groot getal dezer dieren hebben om hunne rytuigen te trekken, en hunne landeryen te bewerken, voeden zy 'er evenwel op verre na zo veel niet op als wy; dewyl de koeijen in alle heete landen weinig melk geeven, dewyl men daar 't gebruik van kaas en boter niet kent, en het kalfsvleesch ook zo goed niet is

(*d*) Al het vee van Italie is graauw of wit. *Voyage de* BURNET, *Rotterd.* 1687. *Part.* II. *p* 12. — Alle de runderen der Indiën, en byzonderlyk die van Guzaratte en van Cambaya zyn in 't algemeen wit gelyk die van Milaan *Voyage de* GROSSE, *pag.* 253.

(*e*) Die Indiaansche runderen zyn van verschillende gestalten, daar zyn groote, kleine, en middelbaare; maar doorgaands zyn zy allen goed voor den arbeid, en daar zyn 'er, die tot vyftien mylen daags afleggen; daar is een soort die byna zes voeten hoog is, maar deze zyn zeldzaam, en daar is een tegenstrydig soort, die men dwergen noemt, omdat zy geen drie voeten hoogte hebben; deze hebben even als de andere, een bult op den rug; zy loopen zeer snel, en zy worden gebruikt om kleine karren te trekken; daar zyn witte runderen, die zeer duur zyn, en ik heb 'er by Hollanders gezien, die hen twee honderd ecus het stuk kosteden; zy zyn waarlyk schoon, goed, en sterk, en hunne kar daar zy voorgespannen waren, maakte eene fraaije vertooning; als de lieden van rang, fraaije runderen hebben, draagen zy wel zorg om dezelve te bewaaren; zy laaten hen de einden der hoornen met kopere kookers beleggen, men geeft hen dekkleeden gelyk als aan paarden, men rost hen dagelyks met alle nauwkeurigheid, en men voedt hen even zorgvuldig. *Relation d'un Voyage par* THEVENOT, *tom.* III. *p.* 252.

(*f*) Daar zyn runderen op Madagaskar, waarvan de kwab dertig, veertig, vyftig, ja tot zestig ponden weegt. *Voyage de Madagascar par de V.* *Paris* 1722. *pag.* 245.

(*g*) De runderen hebben een groote spitse bult op den rug by den hals, en de eene hebben dezelve grooter dan de andere. *Relation de* THEVENOT, *tom* II *pag.* 223.

(*h*) Men ziet op de kust van Guinée niet dan stieren en koeijen, want de Negers kennen de bewerking niet van de stieren te snyden om 'er ossen van te maaken. *Voyage de* BOSMAN, *pag.* 236.

(*i*) Als de Indiaanen de stieren lubben geschiedt dit niet door insnyding, ... Het is door eene drukking der banden, die het voedzel, dat naar die deelen gevoerd wordt, onderscheppen. *Voyage de* GROSSE, *pag.* 253.

als in Europa, vermenigvuldigt men daar het hoornvee zo veel niet, en naardien alle de provintiën van Afrika en Zuidelyk Amerika veel minder bevolkt zyn dan ons Europa, zo vindt men daar eene groote menigte wilde koeijen en ſtieren, welker kalveren men wegneemt; zy worden van zelve tam, en onderwerpen zig zonder eenigen wederſtand aan allen den huiſſelyken arbeid daar men hen toe verpligt; zy worden zo handzaam en gezeggelyk, dat men hen gemaklyker beſtiert dan paarden; daar wordt niets dan des meeſters ſtem vereiſcht om het te beſtieren en te doen gehoorzaamen; men paſt hen op, men liefkooſt, men bezorgt hen; men beſlaat hunne voeten met yzer (*k*), men geeft hen een ruim en uitgezogt voedzel; deze dieren dus opgevoed, ſchynen van eene andere natuur te zyn dan onze runderen, die ons niet kennen dan door onze kwaade behandelingen; de prikkel, de ſtok, de honger, maakt hen dom en zwak; in alles, gelyk men ziet, zyn wy eeniglyk op ons eigen belang bedagt, men moeſt inderdaad beter behandeling houden met het geen van ons afhangt; de menſchen van een laageren ſtaat en de minſt beſchaafde volkeren ſchynen beter dan de andere de wetten van gelykheid, en de ſchaduwingen der natuurlyke ongelykheid te voelen; de knegt van een boer gaat met zyn meeſter als met zyns gelyken om, de paarden der Arabieren, de koeijen der Hottentotten zyn geliefde huisgenooten, gezellen van vermaak, medehelpers in den arbeid, met welken men zyne wooning, zyn bed, zyn tafel, gemeen heeft; de menſch verlaagt zig door deze gemeenſchap minder dan het dier zig verheft en tot de menſchelykheid nadert; het wordt gevoelig; het krygt genegenheid, het krygt vernuft; het doet daar alles uit liefde, 't geen het by ons uit vrees moet doen; het doet veel meer, want dewyl zyne natuur door de zagtheid der opvoeding en de geduurige oplettendheden is verheven, wordt het voor byna meer dan menſchelyke dingen bekwaam: de Hottentotten (*l*) voeden runderen voor den oorlog op, en gebruiken dezelve ten naaſten by gelyk de Indiaanen de olyfanten; zy onderwyzen die runderen om de troepen vee te bewaaren (*m*), te

(*k*) Dewyl 'er in de Provintie van Asmer (in de Indiën) veele ſteenagtige wegen zyn, zo beſlaat men de voeten der runderen, als zy eene lange reis door deze ſtreeken moeten doen; men doet hen ter aarde vallen, door middel van een touw aan de twee voeten vaſt gebonden, en zodra zy liggen, bindt men hen de vier voeten ſamen; men legt dezelve op een werktuig van twee ſtokken kruiſſelings gemaakt; ter zelfder tyd neemt men twee kleine dunne ligte yzers, welken men hen aan yderen voet legt: yder yzer bedekt ſlegts het een gedeelte der hoeve, en het wordt vaſt gemaakt met drie nagels, die meer dan een duim lang zyn, en welken men ter zyde van de hoorn omſlaat, gelyk aan onze paarden. *Relation de* THEVENOT, *tom.* III. *pag.* 150.

(*l*) De Hottentotten hebben runderen, daar zy zig met voordeel van bedienen in de gevegten; zy noemen dezelve *Backeleys*, van het woord *Backeley*, 't welk in hunne taal *oorlog* beteekent; yder leger heeft altyd eene goede bende van deze runderen, die zig zonder moeite laaten beſtieren, en welken het hoofd of de geleider op zyn tyd los laat; zodra zy dus los gelaaten worden ſtorten zy met geweld op 't vyandlyk leger, ſteeken met de hoornen, ſlaan agter uit, werpen om verre, vertrappen en vernielen onder hunne voeten al wat zig tegen hen vertoont, zodat, indien men 'er niet ſchielyk by is om hen af te wenden, zy zig met woede op de gelederen ſtorten, daar een groote wanorde in aanregten, en hunne meeſters eene gemaklyke overwinning bereiden; de wyze, waarop deze dieren afgerigt en in tugt gebragt worden, doet zekerlyk veel eer aan 't vernuft en de bekwaamheid van deze volkeren. *Deſcription du Cap de Bonne-eſperance par* KOLBE, *tom.* I. *pag.* 160

(*m*) Deze *backeleys* zyn hen ook nog van veel dienſt om hun vee, terwyl het aan 't wei-

geleiden, naar ſtal te doen keeren, weer te rug te brengen, tegen vreemden en wilde beeſten te beſchermen; zy leeren hen vriend van vyand te onderkennen, teekens te verſtaan, de ſtem te gehoorzaamen, enz. De domſte menſchen zyn gelyk men ziet, de beſte leermeeſters der beeſten: waarom heeft de meeſt verlichte menſch, wel verre van andere menſchen te leiden, zo veel moeite om zig zelven te beſtieren?

Alle de zuidelyke deelen van Afrika en Aſia zyn dan met bult-runderen of biſons bevolkt, onder welken groote verſcheidenheden in grootte, kleur, gedaante der hoornen, enz. gevonden worden; alle de noordelyke landen daarentegen van die beide werelddeelen en van geheel Europa, de naby liggende eilanden, tot aan de Azores daar onder begreepen, hebben niet dan runderen zonder bult (*n*), die hunnen oorſprong van den aurochs hebben en eveneens als de aurochs, die ons runddier in zyn wilden ſtaat is, grootter en ſterker is dan onze huiſſelyke runderen, zo is de wilde biſon of bult-runder in de Indiën ook ſterker en veel grootter dan de huiſſelyke; hy is zomtyds ook kleiner, dat hangt eeniglyk af van de ruimte van 't voedzel; op Malabar (*o*), in Canara, in Abyſſinie, op Madagaskar, alwaar de natuurlyke weiden ruim en overvloedig zyn, vindt men niet dan biſons van eene verbazende grootte; in

den is, te bewaaren; op 't minſte teeken van hunnen geleider gaan zy de beeſten, die te verre afdwaalen te rug leiden, en houden den troep by malkander; zy loopen ook met woede tegen vreemdelingen aan, waardoor zy van een grooten dienſt zyn tegen de *buſchies* of roovers, die het vee zoeken weg te haalen; yder *kraal* heeft ten minſten een half dozyn van deze backeleys; die onder de moedigſten worden uitgekoozen; als 'er een ſterft, of wegens zyn ouderdom niet langer dienen kan, doodt de eigenaar hem, en men kieſt onder den hoop een anderen om hem op te volgen; men laat die verkiezing aan een der oude lieden van de *kraal*, dien men voor den bekwaamſten houdt om te onderſcheiden welk dezer dieren gemaklykſt onderweezen zal kunnen worden; men voegt dezen nieuweling by een ouden afgeregten knaap, en men leert hem dien gezel volgen, 't zy door ſlagen, 't zy door andere middelen; des nagts bindt men hen met de hoornen aan malkanderen, en men houdt hen dus een gedeelte van den dag gebonden, tot dat de nieuweling volkomen geleerd, dat is te zeggen, tot dat hy een waakzaam troep bewaarder geworden is. Deze troep bewaarers kennen alle de inwooners van de Kraal, mannen, vrouwen, en kinderen, en betoonen aan alle deze perſoonen denzelfden eerbied als een hond heeft voor allen, die in 't zelfde huis van zyn meeſter woonen. Daar is derhalven geen inwooner, die niet in alle veiligheid by de troepen kan naderen; nooit doen de backeleys hen het minſte kwaad, maar zo een vreemdeling, en byzonderlyk een Européér dezelfde vryheid wilde neemen zonder van een Hottentot vergezeld te zyn, zou hy veel waagen; die troepbewaarders, die gemeenlyk rondom weiden zouden welhaaſt op een galop naar hem toekoomen, en indien de vreemdeling dan niet onder het bereik is om van de harders gehoord te worden, of vuurwapenen of goede beenen heeft, of een boom vindt, daar hy opklautere, zo is hy zonder herſtel verloren; vergeefſch zou hy zyn toevlugt tot ſtokken of ſteenen neemen, een backeley laat zig door zulke zwakke wapenen niet vervaaren. *Deſcript. du Cap de Bonne-eſper. par* KOLBE, *Part.* 1. *Chap.* XX. *pag.* 307.

(*n*) De runderen van Tercera zyn de grootſte en ſchoonſte van Europa; zy hebben verbazend groote hoornen; zy zyn zo zagt en tâm, dat als een meeſter onder duizend, by malkanderen, den zynen by zyn naam riep, (want zy hebben elk hunnen byzonderen naam gelyk onze paarden,) het beeſt terſtond na hem toe koomen zoude. *Voyage de la Compagnie des Indes de Hollande, tom.* I. *pag.* 490. — Zie ook le *Voyage de* MANDELSLO, *tom.* I. *pag.* 578.

(*o*) In de gebergten van Malabar en Canara worden wilde runddieren gevonden zo groot, dat zy de geſtalte van den olyfant naderen, terwyl de huiſſelyke of tamme van hetzelfde land klein, mager zyn, en niet lang leeven. *Voyage du* P. VINCENT-MARIE, *Chap.* XII. *Traduct. de* MR. LE MARQUIS DE MONTMIRAIL.

Afrika, en in 't fteenig Arabie (*p*) alwaar de landen droog zyn, vindt men zebus of bifons van de kleinfte geftalte.

Amerika is thans allerwegen beflagen met runderen zonder bult, welken de Spanjaarden en de andere Europëers daar hebben overgebragt; die runderen zyn vermenigvuldigd en zyn flegts kleiner geworden in deze nieuwe landen; de foort daarvan was volftrekt onbekend in zuidelyk Amerika; maar in het geheele noordelyke gedeelte tot aan Florida, Louifiana, en zelfs tot by Mexiko zyn de bifons of bult-runderen in groote menigte gevonden; die bifons, die voormaals de boffen van Germanie, van Schotland, en andere deelen van ons noorden bewoonden, zyn waarfchynlyk van de eene wereld naar de andere overgegaan, zy zyn gelyk alle andere dieren in de nieuwe wereld kleiner geworden, en zy hebben naarmaate zy in kouder of minder koude landen geleefd hebben meer of minder warme vagten behouden; hun hair is langer en meer gevuld, en hunne baard grooter, in de Hudfonsbay dan in Mexiko, en in het algemeen is het zelve daar zagter dan de fynfte wol (*q*). Men kan zig niet weêrhouden van te denken, dat deze bifons van de nieuwe wereld niet van dezelfde foort zyn als die der oude; zy hebben 'er alle de voornaame kenmerken van behouden, de bult op de fchouderen, het lang hair onder den muil en op de voorfte deelen des lighaams, de korte beenen en ftaart; en zo men zig de moeite wil geeven van te vergelyken het geen HERNANDES (*r*), FERNANDES (*s*) en alle de andere Hiftorie-en Reisbefchryvers der nieuwe wereld (*t*) daar van zeggen, met het geen de oude en hedendaagfche Natuurbefchouwers (*u*), van den Europifchen bifon gefchreeven hebben, zal men overtuigd worden, dat het geene dieren van eene verfchillende foort zyn.

Dus zyn dan de wilde en de tamme onhuiffelyke runderen, de Europi-

(*p*) Ik heb te Mascati, eene ftad in fteenig Arabie, eene andere foort van berg runderen gezien, met een glinfterend en wit hair, gelyk dat van de hermelyn, zo wel gemaakt van lighaam, dat het eer naar een hert dan naar een runddier geleek; alleenlyk waren zyne beenen korter, evenwel fyn en vaardig voor den loop; de hals korter, de kop en ftaart gelyk die der runderen; maar de kop was beter gemaakt, met twee zwarte, harde, regte, fyne hoornen omtrent drie of vier palmen lang, met knoopen, die het voorkoomen hadden van gedraaid of met de fchroef gemaakt te zyn. *Voyage du* PERE VINCENT-MARIE, *Chap.* XII. *Traduction de* MR. LE MARQUIS DE MONTMIRAIL.

(*q*) De wilde runderen van Louifiana zyn in plaats van hair, gelyk de onze in Frankryk, bedekt met eene wol zo fyn als zyde, en geheel gekruld, en dezelve is gevulder des winters dan des zomers; de inwooners maaken 'er veel gebruik van, zy hebben op de fchouders een vry verheven bult, en hebben zeer fchoone hoornen, daar de jaagers kruidhoorns van maaken, om hun bus bruid in te bergen; tuffchen de hoornen, op den kruin des hoofds, hebben zy een bos wol zo dik, dat een piftoolkogel, met een raakenden loop afgetrokken, daar niet doordringen kan, gelyk ik daar zelf de proef van genomen heb: het vleefch dier wilde runderen is voortreffelyk gelyk ook dat der kalveren. het is zeer fappig en aangenaam van fmaak. *Mémoir fur. la Louifiane par* DUMONT, *Paris* 1753 *pag.* 75.

(*r*) HERNAND. *Hift. Mexic. pag.* 387.

(*s*) FERNAND *Hift. nouv Hisp pag.* 10.

(*t*) *Singularités de la Erance Antarctique par* THEVET, *pag.* 148. — *Mémoires fur la Louifiane par* DUMONT, *p.* 75 — *Description de la nouvelle France par la Pere* CHARLEVOIX *tom.* III. *p.* 130 — *Lettres edifi.* XI. *Recueil pag* 318 en XXIII. *Recueil p.* 238 — *Voyage de* ROBERT LADE, *tom* II *p.* 315. — *Derniere découvertes dans l'Amérique feptentrionale par* MR. DE LA SALLE, *Paris* 169 . *pag.* 144. enz.

(*u*) PLIN *Hift. nat lib.* VIII — GESNER *Hift Quadr p.* 128. — ALDROV. *de Quadr. bis pag.* 253. — RZACINSKY, *Hift. nat. Polon. pag.* 214. &c.

ſche, de Aſiatiſche, de Afrikaanſche en de Amerikaanſche, de bonaſus, de aurochs, de biſon en de zebu, alle dieren van eene en dezelfde ſoort, die naar de verſchillende klimaaten, voedzels, en behandelingen, alle de veranderingen, door ons gemeld, hebben ondergaan. Het runddier, als het nuttigſt, is ook het algemeenſt verſpreid, want zuidelyk Amerika alleen uitgezonderd (*v*), heeft men het overal gevonden; deszelfs natuur heeft zig eveneens geſchikt naar de hitte en de koude der zuidelyke en noordelyke landen; het ſchynt reeds oud te zyn in alle de lugtſtreeken, huiſſelyk of tam by de beſchaafde natiën, wild in de woeſte landen, of onbeſchaafde volkeren, heeft het zig door zyne eigen kragten ſtaande gehouden in den ſtaat der natuur, en heeft evenwel de hoedanigheden tot den dienſt der menſchen betrekkelyk, nooit verloren. De jonge wilde kalveren, welken men in Indië en Afrika aan hunne moeders ontneemt, worden in korten tyd zo zagtaartig als die, welke uit de tamme raſſen geſprooten zyn, en deze overeenkomſt van geaartheid bewyſt nog nader, dat zy van dezelfde ſoorten zyn. De zagtheid van karakter in de dieren toont de natuurlyke buigzaamheid van het maakzel des lighaams; want van alle ſoorten van dieren, welker karakter wy onderwerpelyk gevonden, en welken wy aan den ſtaat der huiſſelykheid onderworpen hebben, is niet een, dat niet meer verſcheidenheden vertoont, dan men kan vinden in de ſoorten, die door de onbuigzaamheid van hun karakter wild zyn gebleeven.

Zo men vraagt welke van deze twee raſſen, de aurochs of de biſon, het eerſte, het oorſpronkelyk ras der runderen zy? koomt het my voor, dat men daar voldoende op kan antwoorden, door eenvoudige gevolgen te trekken uit het geen wy hebben voorgedraagen: de bult of kwab van den biſon is, gelyk wy gezegd hebben, ſlegts een toevallig kenmerk, dat in de vermenging der beide raſſen uitgewiſcht wordt en verloren raakt; de aurochs of het runddier zonder bult is dan het vermogendſte en maakt het huiſſelyk ras; zo het tegendeel plaats hadt zou de bult, in plaats van te verdwynen zig uitbreiden, en ſtand houden in alle de individu's van deze vermenging der beide raſſen; daarenboven is deze bult van den biſon, gelyk die van den kameel, minder een voortbrengzel der natuur, dan een uitwerkzel van den arbeid, een lidteken van de ſlaverny. Men heeft van onheugelyke tyden, in bykans alle landen van de wereld, de runderen verpligt om laſten te draagen; deze hebbelyke, en dikwils overmaatige belaſting heeft hunnen rug mismaakt, en die mismaakt-

(*v*) Het ſchynt dat de bult-runderen of wilde biſons in Amerika nooit anders geweeſt zyn dan in het noordelyk gedeelte tot aan Virgina, Florida, het land der Illinois, Louiſiana, enz Want ſchoon HERNANDES dit dier den ſtier van Mexiko genaamd heeft, ziet men egter uit een plaats van ANTONIO DE SOLIS, dat dit dier vreemd was in Mexiko, en dat het in de dierengaarde van Montezuma bewaard wierdt met andere wilde dieren, die van nieuw Spanje kwaamen; „ op een tweede plein zag men in ſterke houten kooijen alle de wilde beeſten, „ welken nieuw Spanje voortbrengt; maar niets verwonderde zo veel als het zonderling „ gezigt van den ſtier van Mexiko, hebbende de bult des kameels op de ſchouders, de „ drooge en ingetrokken zyden van den leeuw; de ſtaart ruig, en den hals met lang grof „ hair als maanen voorzien, met de hoornen en gekloofde hoeven van den ſtier..... Deze „ ſoort van Amphitheater kwam den Spanjaarden vóór, een groot Vorſt waardig te zyn". „ *Hiſtoire de la conquête du Mexique par* ANTONIO DE SOLIS.

heid heeft zig in volgende geslagten voortgeplant; daar zyn van de niet mismaakte runderen geene andere overgebleeven dan in de landen, alwaar men zig van deze dieren niet bediend heeft om te draagen; in geheel Afrika, in het geheel Oostelyk vast land, zyn de runderen gebult, omdat zy van alle tyden lasten op hunne schouderen gedraagen hebben; in Europa, alwaar men hen niet gebruikt dan om te trekken, hebben zy deze verandering niet ondergaan, en geen hunner vertoont die mismaaktheid; zy heeft waarschynlyk voor eerste oorzaak het gewigt en de drukking der lasten, en voor tweede den overvloed van het voedzel; want zy verdwynt als het dier slegt gevoed en mager wordt. Slaafsche en gebulte runderen zullen uit hunne slaverny ontvlugt, of zullen in de bossen verlaaten zyn; zy zullen zig door eene wilde nakomelingschap, met dezelfde mismaaktheid belast, gemaakt hebben; en deze mismaaktheid wel verre van te verminderen, heeft natuurlyker wyze moeten toeneemen door den overvloed van voedzel in alle onbeteelde landen; zodat dit gemaakte, dit tweede ras alle de woeste landen van 't noorden en 't zuiden vervuld zal hebben, en even als andere dieren, welker natuur de koude kan verdraagen, naar de nieuwe wereld zyn overgegaan. Het geen deze zelfheid van soort van den aurochs, en den bison nog meer bevestigt, is, dat de bisons of bult-runderen van 't noorden van Amerika, zulk een sterken reuk hebben, dat zy door de meeste Reisbeschryveren (*w*) muskus-of gemuskeerde runderen genaamd zyn, en dat wy ter zelfder tyd uit de getuigenissen van de Waarneemers (*x*) zien, dat de aurochs of de wilde runderen van Pruissen en Lyfland diezelfde muskus reuk hebben als de bison van Amerika.

Van alle de naamen, welken wy aan 't hoofd van dit artykel geplaatst hebben, en die voor de Natuurbeschryveren zo wel oude als hedendaagsche, zo veele onderscheidene en verschillende soorten maakten, is ons dan niet over dan de buffel en het runddier; deze twee dieren, schoon vry veel naar malkander gelykende, schoon huisselyk, dikwils onder 't zelfde dak, in dezelfde weiden leevende, schoon dus onder 't bereik om met malkanderen te koppelen, en daar toe zelfs door hunne geleiders aangezet, hebben egter altyd geweigerd zig te vereenigen; zy koppelen of teelen niet te samen; hunne natuur is meer van den anderen verwyderd dan die van den ezel en het paard;

zy

(*w*) Vyftien mylen van de Deensche rivier is de rivier van den zeewolf, by de buurschap van de Hudsonsbay, en men vindt in dat land eene soort van runderen, die wy muskus-runderen noemen, omdat zy zo sterk naar de muskus rieken, dat men hun vleesch in sommige jaargetyden onmogelyk eeten kan; deze dieren hebben zeer schoone wol, die langer is dan die der Barbarysche schaapen; ik had 'er in 1708 van mede gebragt in Frankryk, waarvan ik my koussen heb laaten maaken, die fraaijer waren dan zyden koussen.... Deze runderen, schoon kleiner dan de onze hebben egter veel dikker en langer hoornen; derzelver wortels voegen zig op 't bovenst van den kop te samen, en daalen ter zyde de oogen byna zo laag als den muil neder; vervolgens gaat het einde weder naar boven, 't welk als een halve maan formeert; daar zyn 'er zo groot, dat ik 'er gezien heb, die van 't bekkeneel afgescheiden, met hun beiden zestig ponden woogen; zy hebben zeer korte beenen, zodat men op eenigen afstand niet zien kan aan welken kant het hoofd is. *Histoire de la nouvelle France par le P. Charlevoix, tom.* III. *pag.* 132. — Zie ook de *Voyage de* Robert Lade, *tom.* II. *pag.* 315.

(*x*) *Vid. Ephemerides German. Dec.* II. *ann.* 2. *Observ.* VII.

zy schynt zelfs van malkanderen afkeerig, want men verzekert dat de koeijen de jonge buffels niet willen voeden, en dat de moeder-buffels weigeren de kalveren der koeijen te laaten zuigen. De buffel is derhalven van eene harder en minder handelbaare geaartheid dan het runddier, hy gehoorzaamt moeijelyker, hy is geweldiger, hy heeft sterker en menigvuldiger grilligheden; alle zyne gebruiken zyn lomper en ongeschikter; hy is, na het varken, het morsigste aller huisdieren, uit hoofde van de moeijelykheid die hy maakt om zig te laaten reinigen en bezorgen; zyne gestalte is ruw en stuitende, zyn uitzigt dom en woest, hy steekt zyn hals onedel vooruit, en draagt zyn kop kwalyk, als zynde bykans altyd naar de aarde gebogen; zyn stem is een vreesselyk gebrul van een veel sterker en zwaarer toon dat het gebulk van een stier; hy heeft de ledemaaten mager, en den staart kaal, en donkere houding, het gelaat zwart gelyk het hair en het vel; hy verschilt van het runddier in het uitwendige voornaamlyk door deze kleur van het vel, 't welk men ligtelyk onder 't hair bemerkt, als dat gansch niet gevuld maar vry yl is; zyn lighaam is dikker en korter dan dat van het runddier; de pooten zyn hooger, de kop naar evenredigheid veel kleiner, de hoornen minder rond, zwart, en gedeeltelyk gedrukt; daar is een toupet van gekroesd hair op 't voorhoofd; zyn vel is ook dikker en harder dan dat van het runddier; zyn vleesch, hard en zwart, is niet slegts onaangenaam voor den smaak maar zelfs hinderlyk voor den reuk (y), de melk van de wyfjes buffel is niet zo goed als die van de koe, schoon zy dezelve in grootter overvloed dan deze verschaft (z). In de heete landen wordt bykans alle kaas van buffelmelk gemaakt; het vleesch der jonge buffels, die nog met melk gevoed worden, is hier niet beter door; de huid alleen is meer waard dan al het overige van het beest, waarvan slegts de tong goed is om te eeten; de huid is vast, vry ligt, en ondoordringbaar. Dewyl deze dieren in 't algemeen grooter en sterker zyn dan de runderen, maakt men 'er met vrugt gebruik van voor den ploeg; men laat hen lasten trekken en niet draagen; men bestiert en bedwingt hen door middel van een ring, dien men hen door de neus steekt; twee buffels voor een kar gespannen of liever geketend, trekken zo veel als vier sterke paarden; dewyl zy hunne hals en kop natuurlyk naar om laag draagen, gebruiken zy trekkende, de geheele zwaarte van hun lighaam, en dat gewigt overtreft verre dat van een paard of van een ploegend runddier.

(y) Van Rome na Napels trekkende wordt men dikwils onthaald op buffels-vleesch en kraaijen, en nog is men gelukkig dat te vinden; dat van de buffel is een zwart, stinkend, en hard vleesch, dat weinig anders dan door jooden of arme lieden te Rome gegeeten wordt. *Voyage de* Misson, *tom.* III. *p.* 54.

(z) Door Armenie in Persie koomenden is de eerste plaats waardig opgemerkt te worden, die, welke men de drie Kerken noemt, op drie mylen afstands van Erivan; zy hebben in dat land eene groote menigte dezer dieren, welken zy voor 't ploegen gebruiken, en zy haalen van de wyfjes veel melk, daar zy boter en kaas van maaken, en die zy met allerhande soorten van melk vermengen; daar zyn wyfjes, die tot twintig pinten daags geeven. *Voyage de* Tavernier, *lib* I. *tom.* I. *pag.* 41. — De wyfjes buffels draagen twaalf maanden, en geeven zo veel melk, dat 'er zyn, daar men twee-en-twintig pinten daags van heeft: men maakt daar ook zo veel boter, dat wy op zommigen der dorpen, welken wy op den Tyger vonden, twintig tot vyf-en-twintig barken zagen met boter geladen, die men langs de Persische golf zo wel aan den kant van Persie als van Arabie, verkoopt. Idem *ibid.*

De geſtalte en grootte van den buffel zouden alleen genoeg zyn om te toonen, dat hy oorſpronkelyk uit de heetſte klimaaten is; de grootſte, de zwaarſte viervoetige dieren behooren alle aan de verzengde lugtſtreek der oude wereld, en de buffel moet in grootte of liever in zwaarte en dikte, by den olyfant, den rhinoceros, den hippopotamus geplaatſt worden; de giraffe en de kameel zyn hooger, maar veel minder dik, en alle zyn zy oorſpronkelyk uit de zuidelyke ſtreeken van Afrika of Aſia, en hooren daar t' huis; de buffels leeven egter ook, en teelen voort, in Italie, in Frankryk, en in de andere gematigde geweſten; die, welken wy in des konings Dierengaarde levendig gezien hebben, hebben twee of driemaal voortgeteeld; het wyfje brengt maar één jong ter wereld en draagt het omtrent twaalf maanden, het geen wederom het verſchil bewyſt van deze ſoort met die van de koe, die maar negen maanden draagt. Deze dieren ſchynen ook zagtaartiger en minder dom te zyn in hun geboorteland, en hoe warmer de lugtſtreek is, hoe leerzaamer en onderwerpelyker zy zyn; in Egypte (*a*) zyn zy handelbaarer dan in Italie, en in de Indiën (*b*) zyn zy het nog meer dan in Egypte; die van Italie hebben ook meer hair dan die van Egypte, en deze meer dan die der Indiën (*c*). Hunne vagt is nooit gevuld, omdat zy oorſpronkelyk zyn uit heete landen, en de groote dieren van die lugtſtreek in het algemeen geen of weinig hair hebben.

Daar is eene groote menigte wilde buffels in de landen van Afrika en in de Indiën, die door rivieren beſproeid worden, en alwaar groote weiden zyn; die wilde buffels loopen by troepen (*d*), en doen groote ſchade in de beteel-

(*a*) Daar worden veel buffels in Egypte gevonden; derzelver vleeſch is goed om te eeten, en zy hebben niet de woeſtheid van de Europiſche buffels; haar melk is van veel gebruik, en men maakt 'er zelfs boter van, die uitmuntend goed is. *Descript. de l'Egypte par* MAILLET. *pag.* 27.

(*b*) De buffels zyn uitermaaten hoog, en verheven van ſchouders; in het koningryk van Aunan, (in Tunquin) zyn zy ook ſterk en goede werkers, zodat een enkele genoeg is om den ploeg voort te trekken, ſchoon het kouter al zeer diep ſteeke; ook is het vleeſch niet onaangenaam om te eeten, ſchoon dat der runderen gemeener en beter is. *Hiſtoire de Tunquin par le* P. DE RHODES, *Lyon* 1665. *pag.* 51. en volgende.

(*c*) De buffel in Malabar is grooter dan het runddier, en ten naaſten by van 't zelfde maakzel; hy heeft den kop langer en platter, de oogen grooter en byna geheel wit, de hoornen plat, en dikwils twee voeten lang, de beenen dik en kort; hy is lelyk, byna zonder hair, gaat langzaam, en draagt zeer zwaare laſten; men ziet hen met benden gelyk de koeijen, en de wyfjes geeven melk, die gebruikt wordt om boter en kaas te maaken; het vleeſch dezer dieren is goed om te eeten, ſchoon minder lekker dan dit der runderen: zy zwemmen volmaakt wel, en trekken de grootſte rivieren over; daar zyn tamme, maar daar zyn ook wilde, die ten uiterſten gevaarlyk zyn, en die de menſchen verpletten of met eenen ſtoot van den kop verſcheuren; in de boſſchen zyn zy minder te vreezen dan elders, omdat hunne hoornen dikwils in de takken verward raaken, en den tyd om te ontvlugten geeven aan hen, welken zy vervolgen; het vel dezer dieren dient tot oneindig veel gebruiken, en men maakt 'er zelfs kruiken van om water of andere vogten in te bewaaren; die van de kuſt van Malabar zyn byna alle wild, en het is den vreemdelingen geoorloofd daar jagt op te maaken, en dezelve te eeten. *Voyage de* DELLON, *pag.* 110 & 111.

(*d*) Men ziet op de landeryen der Philippynſche eilanden zulk eene menigte wilde buffels, gelyk aan die van China, weiden, dat een goed jaager met een lans alleen gewapend, daar tien of twintig in eenen dag van zou kunnen dooden: de Spanjaarden dooden hen om 'er het vel van te hebben, en de Indiaanen om hen te eeten. *Voyage de* GEMELLI CARERI, *tom.* V. *pag.* 162.

de landen, maar zy taſten nooit de menſchen aan, en zyn niet geweldig, dan als men hen kwetſt, als wanneer zy zeer gevaarlyk worden (e); want zy gaan regt op den vyand los, werpen hem over hoop, en dooden hem door hem te vertreeden; zy vreezen egter zeer voor het gezigt van vuur (f), en de roode kleur zelfs mishaagt hen. ALDROVANDUS, KOLBE, en verſcheiden andere Natuur-en Reisbeſchryvers verzekeren dat geen menſch rood durft draagen in het land der buffels; ik weet niet of deze afkeerigheid van 't vuur en de roode kleur algemeen is onder alle buffels; want onder onze buffels zyn 'er maar eenigen die het rood niet ſchuwen.

De buffel, gelyk alle andere dieren der zuidelyke klimaaten houdt veel van zig in 't water te wentelen, en zelfs zig daar in op te houden; hy zwemt zeer wel, en trekt de ſnelſte rivieren ruſtig over; dewyl hy hooger op de beenen is dan het runddier, loopt hy ook vaardiger over den grond. De Negers in Guinée en de Indiaanen in Malabar, alwaar de wilde buffels in grootten getale zyn, oeffenen zig dikwils om daar jagt op te maaken; zy vervolgen hen egter niet openlyk, noch taſten hen voor de vuiſt aan, maar verwagten hen, op een boom zittende, of zig verbergende in 't digſt der boſſchen, daar de buffels niet gemaklyk kunnen doordringen, uit hoofde van de grootte hunner ligchaamen en de belemmering hunner hoornen. Deze volkeren vinden het buffel vleeſch goed, en hebben veel voordeel van derzelver vel en hoornen, die harder en beter zyn dan die der runddieren. Het dier het welk men te Congo empacaſſa of pacaſſa noemt, ſchoon zeer ſlegt door de reizigers beſchreeven, koomt my voor de buffel te zyn, gelyk dat, waarvan zy onder den naam van empabunga, of impalunca, in het zelfde land geſprooken hebben, wel de bubal zou kunnen zyn, waarvan wy de hiſtorie met die der gazellen, in het volgende deel zullen geeven.

(e) De Negers zeiden ons, dat, als men op de buffels ſchiet, zonder hen doodelyk te kwetzen, zy met woede op hunne beſtryders aanvallen, hen nederwerpen, en vertrappen..... De Negers beſpieden de plaatſen, alwaar de buffels des avonds vergaderen; en klimmen op een grooten boom van waar zy dezelve ſchieten, daar niet afkoomende, voor daar zy zien, dat zy dood zyn. *Voyage de* BOSMAN, *pag.* 437, 438.

(f) De buffels zyn aan de Kaap de Goede-hoop grooter, dan die, welken men in Europa heeft; in plaats van zwart, gelyk deze, zyn 'er van eene donker roode kleur; op het voorhoofd zit een bos gekruld en grof hair; hun geheele lighaam is wel geevenredigd, en zy ſteeken den kop ſterk voor uit; hunne hoornen zyn zeer kort, en hangen aan de zyde van den hals; de punten zyn binnenwaards gekromd en voegen zig byna te ſamen; zy hebben het vel zo hard en zo vaſt, dat men hen zonder goede vuurwapenen bezwaarlyk dooden kan, en hun vleeſch is noch zo vet noch zo malſch als dat der gewoone runderen. De buffel aan de Kaap wordt woedend op het gezigt van een rood kleed en op 't gehoor van een ſnaphaanſchoot naby hem geloſt; in zulke gelegenheden maakt hy een afgryzelyk gebulk, ſlaat met de voeten, roert den grond, en met geweld aanrennende tegen hem die geſchoten heeft of die in 't rood gekleed is, ſtreeft hy alle hinderpaalen over om by hem te koomen, en laat zig noch door vuur noch door water ſtuiten; daar is niets dan een muur of dergelyk eene ondoordringbaare affluiting in ſtaat om hem te wederhouden. *Descript. du Cap de Bonne-eſperance par* KOLBE, *tom.* III. *Chap.* XI. *pag.* 25.

BYVOEGZEL TOT DE NATUURLYKE HISTORIE VAN DE RUNDEREN, VAN DEN BUFFEL, DEN BISON, EN DEN ZEBU.

De runderen en de bifons zyn flegts twee verfchillende raffen, maar beide tot dezelfde foort behoorende. Schoon de bifon altyd van het runddier verfchilt, niet flegts in de kwab, die hy op de rug heeft, maar ook in de hoedanigheid, de hoeveelheid, en de langte van 't hair; de bifon of bult-runder van Madagaskar tiert ook zeer wel op l'ifle de France; zyn vleefch is daar veel beter dan dat van onze runderen uit Europa gekomen, en na eenige geflagten gaat zyn bult geheel weg. Hy heeft gladder hair, ftigtiger pooten, langer hoornen, dan die van Europa; ik heb, zegt de Hr. van Guernhoënt, van deze gebulte runderen, die men van Madagaskar overbragt, gezien, die hoornen van eene verbazende grootte hadden (*g*).

De bifon, waarvan wy hier de afbeelding (*Pl. XXV**) geeven, en welken wy leevend gezien hebben, was jong gevangen in de boffchen der gematigde ftreeken van Noord-Amerika, vervolgens na Europa gevoerd, in Holland opgevoed, en gekogt door een zwitfcher, die hem van ftad tot ftad vervoerde in eene foort van kouw, daar hy niet uitkwam, en waarin hy zelfs den kop was vaftgemaakt aan vier touwen, die hem geheellyk in bedwang hielden. Het byfter zwaar hair, 't welk zyn kop omringt, is geen borftelig hair, maar een gewaterd wol met hangende vlokken gefcheiden, gelyk eene oude fchaapen vagt. Die wol is zeer fyn, gelyk ook die, welke de kwabbe en het geheele voorfte gedeelte des lighaams bedekt. De deelen, die zig in de plaat naakt vertoonen, zyn dat flegts in zekere tyden van het jaar, en dit is meer in den zomer dan in den winter; want in de maand January waren alle de deelen van 't lighaam ten naaften by eveneens bedekt met eene gekroesde, zeer fyne en zeer gefloten wol, onder welke het vel zig van eene bruine roet kleur vertoonde, terwyl op de bult en op de andere deelen eveneens met eene langer wol bedekt, het vel runverwig of rosagtig is. Die kwab of bult, die geheel uit vleefch beftaat, verfchilt naar den welvaarenden ftaat van het dier; het zelve is ons niet voorgekomen van onze Europifche runderen te verfchillen dan in deze bult en in de wol; fchoon het dier zeer gedwongen wierdt gehouden, was het egter niet woeft, het liet zig aanraaken en ftreelen door hen, die het oppaften.

Men moet gelooven, dat 'er voormaals bifons in 't Noorden van Europa waren; Gesner heeft zelfs gezegd, dat 'er ten zynen tyde in Schotland gevonden wierden: ik heb naar deze laatfte byzonderheid egter naauwkeurig onderzoek gedaan, en men heeft my uit Engeland en Schotland gefchreeven, dat men 'er geene geheugenis van hadt. De Hr. Bell fpreekt in zyne reis uit Rusland naar China van twee foorten van runderen, welke hy in de Noor-

(*g*) Noote door den Graaf van Guernhoënt, medegedeeld.

delyke deelen van Afia gezien hadt, waarvan de eene is de aurochs, of wilde ftier van hetzelfde ras als onze runderen; en de andere, waarvan wy de aanduiding volgens GMELIN gegeeven hebben, onder den naam van Tartaarfche, of knorrende koe, fchynt ons van dezelfde foort te zyn als de bifon. Men vindt 'er de befchryving van in het XV Deel van ons werk, en na deze knorrende koe met den bifon vergeleeken te hebben, heb ik bevonden, dat zy denzelven in alle kenmerken gelykt, behalven dat zy knorren in plaats van te bulken; dog ik heb vermoed, dat dit knorren niet eene algemeene en ftandvaftige eigenfchap ware; maar toevallig en byzonder in dit dier plaats hadde, op gelyke wyze als de zwaare afgebroken ftem van onze ftieren, die zig niet volkomen doet hooren dan als zy tochtig zyn. Daarenboven heeft men my berigt, dat de bifon waarvan ik de figuur geef, zyne ftem nooit deedt klinken, en dat hy zelfs, wanneer men hem eenige fterke pyn aandeedt, nooit klaagde of kreunde, zodat zyn meefter zeide, dat hy ftom was, en men mag vaftftellen, dat zyne ftem zig eveneens ontwikkeld zou hebben door een geknor, of door afgebroken geluid, byaldien hy zyne vryheid genietende, een wyfje by zig hebbende, en door de drift ware opgewekt.

Voor het overige zyn de runderen zeer talryk in Tartarye, en Siberie. Daar is eene groote menigte te Tobolsk, alwaar de koeijen, zelfs in den winter by de ftraaten loopen, en in de omliggende landeryen ziet men des zomers een verbazend getal van deze dieren (*b*). Wy hebben gezegd, dat in Irland de runderen geene hoornen hebben; dit heeft inzonderheid plaats in de zuidelyke deelen van het eiland, alwaar de weiden niet overvloedig zyn, en in de landen die aan zee liggen, alwaar het voedzel fchaarfch is, een nieuw bewys, dat deze uitfteekende of uitgroeijende deelen niet dan door den overvloed van 't voedzel voortgebragt worden. In die ftreeken, die digt aan zee liggen, voedt men de koeijen met vifch, in water gekookt, en door 't vuur tot een pap gemaakt; deze dieren zyn niet flegts aan dit voedzel gewend, maar zy zyn daar zelfs graag naar, en hunne melk, zegt men, krygt 'er noch een flegten reuk noch een onaangenaamen fmaak van (*i*).

De offen en koeijen in Noorwegen zyn in 't algemeen zeer klein, zy vallen wat grooter op de eilanden, die de kuften van Noorwegen boorden; een verfchil, 't welk voortkoomt van het verfchillend voedzel, en ook van de vryheid die men hen geeft om op deze eilanden naar hunnen zin en onbedwongen te leeven, want men laat hen volftrektelyk vry, alleen zorgdraagende van hen door eenige rammen, die zelve gewend zyn hun voedzel in den winter te zoeken, te laaten vergezellen. Die rammen werken de fneeuw weg, die het gras bedekt, en de runderen doen hen weg gaan om daar zelve van te eeten; zy worden met ter tyd zo wild dat men hen met touwen vangen moet; voor het overige geeven deze half wilde koeijen zeer weinig melk, zy eeten, by gebrek van ander voedzel, wier met veel gekookt vifch-pap vermengd (*k*).

Het is vry zonderling, dat de bult-runderen of bifons, welker ras zig

(*b*) *Hift. générale des Voyages*, tom. XVIII. p. 119.
(*i*) *Hiftoire générale des Voyages*, tom. XVIII. p. 19.
(*k*) *Hift. nat. de la Norwege par* PONTOPIDAN *Journ. Etranger. Juin* 1756.

schynt uitgestrekt te hebben van Madagaskar en de punt van Afrika, en van het uiterst der Oostindiën tot in Siberie, in onze oude wereld; en welken men in de nieuwe wereld weder heeft gevonden tot het land der Illinois, tot Louisiane, en zelfs tot Mexiko, nooit de landen van Panama zyn doorgetrokken; want men heeft noch runderen noch bisons in eenig gedeelte van zuid-Amerika gevonden, schoon het klimaat volmaakt wel met hunne geaartheid overeenkoomt, en de Europische runderen daar meer dan ergens elders in de wereld voortgeteeld hebben. In Buenos-aires, en nog eenige graaden verder, zyn deze dieren derwyze vermenigvuldigd, en hebben het land zodanig vervuld, dat niemand zig verwaardigt zig eenigen derzelver in 't byzonder toe te eigenen, omdat zy in 't algemeen genoeg te krygen zyn; de jaagers dooden hen by duizenden, en dat wel enkel om de huiden en het vet. Men jaagt hen te paard; men snydt hen de peezen der agterbeenen af met eene soort van haak, of men vangt hen in strikken van zwaare riemen gemaakt (*l*). Op het eiland Sainte Catherine, aan de kust van Brasiliën, vindt men eenige kleine runderen, welker vleesch weekagtig en onaangenaam van smaak is: het welk, even als hunne kleine gestalte, veroorzaakt wordt door de schaarsheid en slegte hoedanigheid van 't voedzel dat zy gebruiken; want by gebrek van gewoon voedzel onderhoudt men hen met wilde kalebassen (*m*).

Daar zyn in Afrika eenige streeken, alwaar de runderen in zeer grooten getale gevonden worden. Tusschen kaap Blank en Sierralione ziet men in de bosschen en op de bergen wilde koeijen, die gemeenlyk bruin van kleur, en welker hoornen zwart en puntig zyn; zy teelen verbazend voort, en het getal zou oneindig groot worden, zo de Europeërs en de Negers hen niet gestadig vervolgden en doodden (*n*). In de Provintiën van Duguela en van Tremeceen, en in andere plaatsen van Barbarye, gelyk ook in de woestynen van Numidie ziet men wilde koeijen van eene donkere kastanje of marron kleur, vry klein, en zeer vaardig in 't loopen; zy gaan by troepen, zomtyds van honderd of twee honderd (*o*).

Op Madagaskar zyn de stieren en koeijen van de beste soort uit andere Provintiën van Afrika overgebragt; zy hebben eene bult of bogchel op den rug; de koeijen geeven zo weinig melk, dat men zes maal meer van eene Hollandsche koei bekoomt. Daar zyn op dit eiland van die bult-runderen of wilde koeijen, die in de bosschen zwerven; het vleesch dier bisons is zo goed niet als dat van onze runderen (*p*). In de zuidelyke deelen van Asia vindt men ook wilde runderen; de jaagers van Agra vangen hen op den berg Nerwer, die van bosschen omringd is; die berg is op den weg van Suratte naar Golkonda; die wilde koeijen zyn gemeenlyk schoon, en worden zeer duur verkogt (*q*).

De zebu schynt eene verkleinde te zyn van den bison; welk ras, gelyk dat

(*l*) *Voyage du* P. LOPO, *tom.* I. *pag.* 38.
(*m*) *Ibidem*
(*n*) *Histoire générale des Voyages tom.* III. *p.* 291.
(*o*) *L'Afrique de* MARMOL, *tom.* III. *p.* 66, 157.
(*p*) *Voyage de* FRANÇOIS LE GUAT, *tom.* II. *pag.* 71.
(*q*) *Voyage de* THEVENOT, *tom.* III. *pag.* 113.

van het runddier zeer aanmerkelyke veranderingen ondergaat, inzonderheid in de grootte. De zebu, schoon uit zeer heete landen oorspronkelyk, kan in onze gemaatigde gewesten leeven en voortteelen. „ Ik heb, zegt de Hr. „ COLINSON, eene menigte dezer dieren gezien in de parken van den Hertog „ van Richemont, van den Hertog van Portland, en in andere parken: zy „ teelden daar voort, en wierpen alle jaaren kalven, die de aartigste schep- „ zels van de wereld waren; de vaders en moeders waren uit China en de „ Oostindiën gekomen; de kwab, die zy op de schouders hebben, is eens „ zo dik by 't mannetje als by 't wyfje, dat ook van eene gestalte is beneden „ die van het mannetje. De kleine zebu zuigt de moeder, gelyk andere kal- „ veren de koeijen zuigen, maar de moeder zebu verliest haare melk schielyk „ in onze klimaaten, en men voedt het jong dan verder met andere melk. „ Men doodde een dezer dieren by den Hertog van Richemont, maar het „ vleesch wierdt niet zo goed bevonden als rundvleesch (*r*)".

Men vindt ook onder het ras van ongebulte runderen zeer kleine Individu's, en die, even als de zebu, een byzonder ras kunnen maaken. GEMELLI CARERI zag op zyne reis van Ispahan naar Schiras, twee kleine koeijen, welke de Bacha van de Provintie aan den koning zondt, en die niet dikker waren dan kalveren. Die kleine koeijen, schoon niets dan stroo tot voedzel krygende, zyn egter zeer vet (*s*). En het is my voorgekoomen, dat in het algemeen de zebus of kleine bison, zo wel onze runderen van de kleinste gestalte, vleeziger en vetter zyn dan de bisons en de runderen van gewoone grootte.

Wy hebben zeer weinig by te voegen by 't geen wy hier voor van den buffel gezegd hebben. Wy zullen alleenlyk melden, dat men hen in Mogoliën tegen leeuwen en tygers laat vegten, schoon zy weinig gebruik van hunne hoornen kunnen maaken. Deze dieren zyn zeer menigvuldig in alle heete klimaaten byzonderlyk in moerassige streeken, en zulke die langs rivieren liggen. Het water of de vogtigheid van den grond schynt hen nog noodiger te zyn dan de warmte van 't klimaat (*t*), en 't is te dezer oorzaake, dat men hen niet vindt in Arabie, alwaar alle de landen te droog zyn. Men jaagt op de wilde buffels, maar met groote voorzorg, want zy zyn zeer gevaarlyk en koomen op den man aan zodra zy gewond zyn. „ NIEBUHR verhaalt ten opzigte der „ tamme buffels, dat men in zommige streeken, gelyk te Basora, het gebruik „ heeft, wanneer men de wyfjes buffels melkt, haar de hand tot aan den el- „ boog toe in het teellid te steeken, dewyl de ondervinding geleerd heeft, „ dat zy dan meer melk geeven (*u*)". Dit koomt niet waarschynlyk voor; maar het zou kunnen zyn, dat het wyfje van den buffel, even als zommige

(*r*) Uittrekzel uit een brief van wylen den HR. COLINSON, aan den HR. DE BUFFON, gedateerd. *Londen* 30 *Décemb* 1764.

(*s*) *Voyage de* GEMELLI CARERI, *tom.* II *p* 338 enz. *Paris.* 1719

(*t*) Ik heb elders gezegd, dat de buffels in Frankryk wel slaagen zouden. Men heeft hen onlangs in Brandenburg by Berlyn, doen voortteelen. Zie *la Gazette de France* van 9 Juny 1775.

(*u*) *Description de l'Arabie par* MR. NIEBUHR, *pag.* 145.

onzer koeijen, pogingen deedt om haar melk op te houden, en dat de gemelde zagte bewerking de ſamentrekking der uijers deedt los laaten.

In de landen van de Kaap de Goede-hoop heeft de buffel de grootte van een runddier, ten opzigte van het lighaam, maar hy heeft korter pooten breeder kop, en is zeer gedugt. Hy onthoudt zig dikwils aan den buitenkant der boſſchen, en dewyl hy een ſlegt gezigt heeft blyft hy daar ſtaan met den kop om laag, om de voorwerpen tuſſchen de ſtammen der boomen onder 't loof te kunnen onderſcheiden, en zo dra hy iets onder zyn bereik verneemt, dat hem ongeruſtheid verwekt, werpt hy zig met een vreeſſelyk geloei daar op, en het is dan zeer moeijelyk aan zyne woede te ontkoomen; hy is in de vlakte minder te vreezen; zyn hair is ros, en op zommige plaatſen zwart; men ziet hen met talryke troepen te ſamen (*v*).

(*v*) Noot aan den Hr. de Buffon medegedeeld door den *Graaf van* Guerhoënt.

BE-

BESCHRYVING VAN DEN BUFFEL.

De buffel (*Pl. XXV*) is van de grootte van den ſtier, en gelykt veel naar dat dier, door de gedaante van het lighaam, van den kop, van de pooten, enz. de kop van den buffel evenwel, die ten onderwerp voor deze beſchryving gediend heeft, met dien van een ſtier vergeleeken zynde, hadt het voorhoofd een weinig bolrond, terwyl dat van den ſtier holrond was, benevens het neusbeen meer verheven en de muil breeder en minder opwaards geboogen. Dit verſchil van breedte was zeer duidelyk tuſſchen de neusgaten; derzelver openingen ſtonden ook veel ſchuiner van beneden naar boven; de ooren van den buffel waren langer en puntiger dan die van den ſtier; de oogen zaten digter by de hoornen, en verder van het eind van den ſmoel af; de hoornen waren dikker, en hadden eene andere gedaante en eene andere rigting, zy waren zwart, plat van voren en van agteren, en puntig aan het eind; zo dra zy uit het voorhoofd te voorſchyn kwamen, ſtrekten zy zig ſchuinſch naar buiten, naar om laag en naar agteren uit; vervolgens kromden zy zig naar agteren en naar boven; daar zaten eenige dwarſche verhevenheden op het onderſt gedeelte van de voorſte zyde van die hoornen, en eene zwaare graat die op de onderste zyde van dat zelfde gedeelte van die zyde en de lengte liep. De buffel heeft ook geene halskwab; de ſtaart was dunner dan die van den ſtier, en men voelde daar geene wervelbeenderen in, ter lengte van elf duimen van het eind af.

Het vel hadt eene zwartagtige kleur over het geheele lighaam, behalven aan de liezen; het hair was zwart en ſtyf, gelyk dat hetwelk men op de zyden van het lighaam van het wild zwyn vindt; het kruis, de borſt, de buik, het grootſt gedeelte van de pooten en van den ſtaart waren geheel kaal, en daar zat ſlegts weinig hair op het overige des lighaams; de grootſten waren drie duimen en een halven lang; die van het eind van den ſtaart hadden zeven duimen lengte: deze buffel was in het begin van february geſtorven.

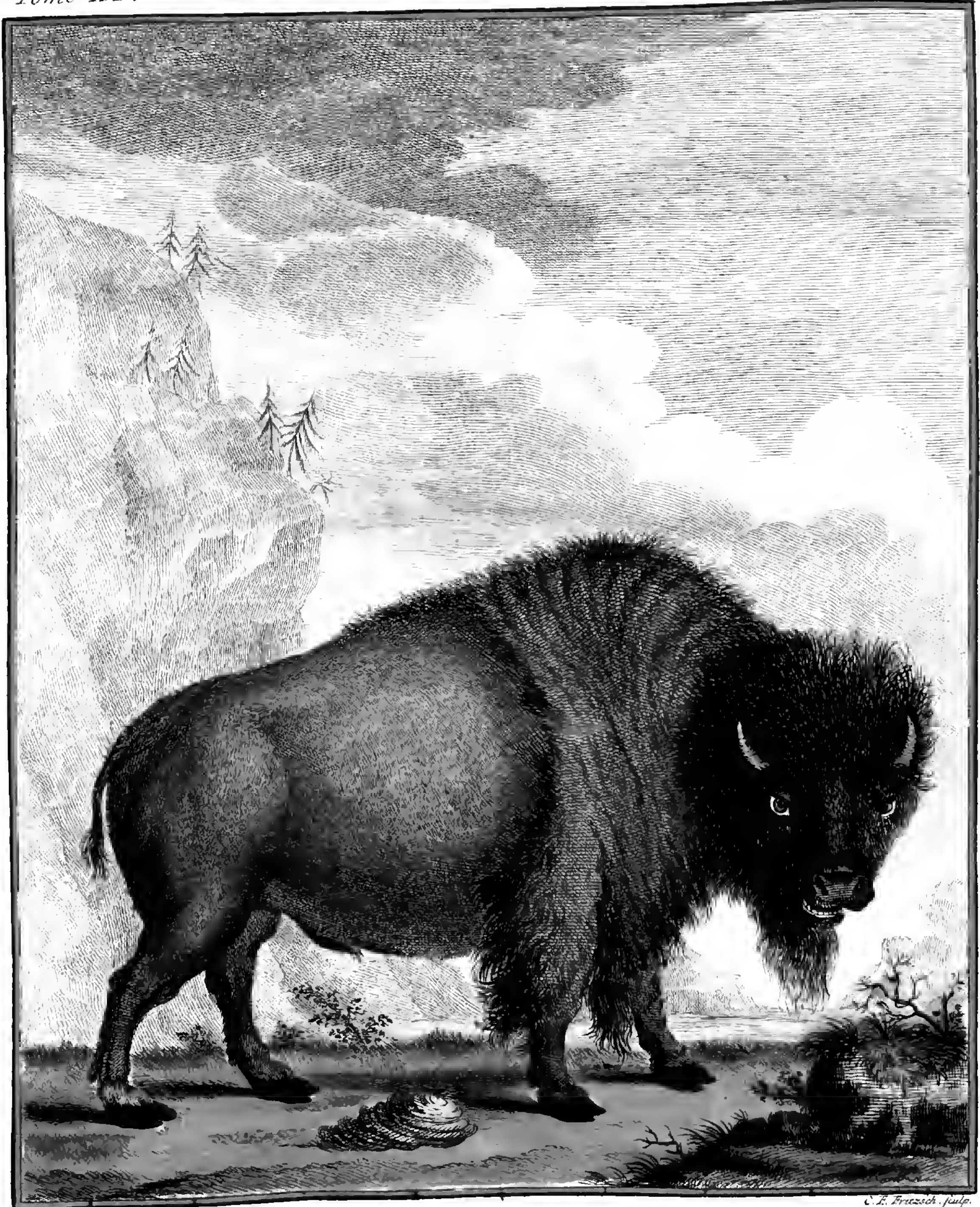
	voet.	duim.	lyn.
Lengte van het geheele lighaam in eene regte lyn gemeeten van het eind van den ſmoel tot aan den aars.	8.	2.	0.
Lengte van den kop van het eind van den ſmoel tot aan het begin van de hoornen.	1.	3.	6.
Omtrek van den ſmoel agter de neusgaten gemeeten.	1.	8.	6.
Omtrek van den bek.	1.	0.	0.
Afſtand tuſſchen de hoeken van het onderſt kaakbeen.	0.	7.	0.
Afſtand tuſſchen de neusgaten om laag.	0.	2.	0.
Lengte van het oog van den eenen hoek tot den anderen.	0.	1.	10.
Afſtand tuſſchen de beide oogleden wanneer dezelve geopend zyn.	0.	1.	0.
Afſtand tuſſchen den voorſten hoek en het eind der lippen.	1.	0.	0.
Afſtand tuſſchen den agterſten hoek en het oor.	0.	5.	0.
Afſtand tuſſchen de voorſte hoeken der oogen in eene regte lyn gemeeten.	0.	7.	8.
Dezelfde afſtand over de kromte van het neusbeen gemeeten.	0.	9.	4.
Omtrek van den kop voor de hoornen gemeeten.	3.	5.	6.

	voet.	duim.	lyn.
Lengte der ooren. . . .	0.	9.	6.
Breedte van derzelver bafis over de buitenfte kromte gemeeten.	0.	8.	9.
Afftand tuffchen de ooren om laag over de kromte van het agterhoofd gemeeten. . . .	1.	4.	0.
Lengte van den hals. . .	1.	4.	0.
Omtrek van denzelven by den kop. .	2.	11.	0.
Omtrek by de fchouders. . .	4.	1.	0.
Hoogte. . . .	1.	8.	0.
Omtrek van het lyf agter de voorpooten gemeeten. .	6.	0.	0.
Omtrek op de dikfte plaats gemeeten. .	7.	7.	0.
Omtrek voor de agterpooten gemeeten. .	6.	10.	0.
Lengte van den ftomp van den ftaart. .	2.	4.	0.
Omtrek van denzelven aan zyn begin. .	0.	8.	0.
Lengte van den arm van den elleboog tot aan de knie.	1.	4.	0.
Omtrek op de dikfte plaats. . .	1.	5.	6.
Omtrek van de knie. . .	1.	1.	0.
Lengte van de pypen. . .	0.	8.	6.
Omtrek op de dunfte plaats. . .	0.	8.	0.
Omtrek van den kogel. . .	0.	11.	9.
Lengte van den koot . .	0.	2.	6.
Omtrek van den koot. . .	0.	10.	6.
Omtrek van de kroon. . . .	1.	2.	6.
Hoogte van het onderft van den voet tot aan de knie.	1.	2.	6.
Afftand van den elleboog af tot aan den fchoft over de kromte gemeeten. . . .	2.	2.	0.
Afftand van den elleboog tot aan het onderft van den voet.	2.	3.	0.
Lengte van de dije van den kniefchyf af tot aan de waade.	1.	7.	0.
Omtrek van denzelven by den buik. .	2.	11.	0.
Lengte van den pyp van de waade af tot aan den kogel.	1.	1.	6.
Omtrek. . . .	0.	8.	0.
Lengte van de fpoorgezwellen. . .	0.	1.	6.
Hoogte van de hoeven . .	0.	3.	0.
Lengte van den voorhoef af tot aan de hielen toe aan de voorfte voeten. . . .	0.	6.	0.
Lengte aan de agterfte voeten. . .	0.	5.	6.
Breedte der beide hoeven te zamen genoomen aan de voorfte voeten.	0.	4.	3.
Breedte derzelven aan de agterfte voeten. .	0.	3.	9.
Afftand tuffchen de beide hoeven. .	0.	0.	6.
Omtrek van de beide hoeven te zamen aan de voorfte voeten.	1.	4.	0.
Omtrek aan de agterfte voeten. .	1.	3.	6.

Deze buffel woog elf honderd vyftig ponden, ook was zyn vleefch en zyne ingewanden naar evenredigheid zwaarer dan die van den os, en hadden eene donkerer kleur; het vel alleen woog honderd-en-veertien ponden.

By de opening van den onderbuik heb ik gezien dat de pens ontzachelyk groot was, en de geheele holligheid van den buik befloeg; men zag alleenlyk een klein gedeelte van den omgeboogen darm in de onderbuik-ftreek; de muts zat voor den pens geplaatft tegen het midden van het middelrif aan; de lebbe lag aan de regter zyde van den pens, en de boekenpens op de lebbe.

De twaalvingerige darm hadt niet veel lengte, maar de nugtere darm was zeer lang; dezelve maakte zyne omwentelingen in de navelftreek en in de

G. van den Heuvel, pinx. 1766. C. F. Fritzsch, sculp.

BISON JUBATUS.

De Seve, del. C. F. Fritzsch, sc.

LE BUFFLE.

regter zyde op den pens: de andere darmen lagen ten naastenby op dezelfde wyze als die van den os.

Het binnenst van den pens van den buffel was loodkleurig en niet zwartagtig, gelyk in den os; de tepels van denzelven hadden ook minder breedte; en waren buigzaamer by den buffel dan by den os?

De muts hadt ook eene loodkleur; de middelschotten van het net hadden minder hoogte dan die van den os, zy waren bezet met tepeltjes, die byna onzigtbaar waren gelyk ook de tusschenwydte der middelschotten; de muts was naar evenredigheid grooter, en de boekenpens kleiner dan by den os, met betrekking tot de grootte der andere maagen.

De boekenpens was loodkleurig, gelyk de pens en de muts; dezelve hadt veertig groote, veertig middelmaatige, en tagtig kleine bladen.

Het binnenst van de lebbe was van eene zwartagtige kleur, in tegenstelling van die van den os, die vleeschkleurig is; dus hadt de lebbe van den buffel eene verschillende kleur van die der andere maagen van dit dier, gelyk de lebbe van den os door haare vleeschkleur van de andere maagen van dat dier verschilt, die inwendig eene zwartagtige kleur hebben.

De dunne darmen hadden allen ten naastenby dezelfde dikte; de blinde darm (*AB*, *Pl. XXVI*) was korter dan die van den os, gelyk alle de darmen over het algemeen; de kronkeldarm was aan zyn begin (*C*) even dik als de blinde darm (*A*); zyne dikte verminderde langzaamerhand ter lengte van twee voeten; vervolgens behieldt hy ten naastenby dezelfde dikte tot aan den regter darm toe.

De lever was grooter dan die van den os, maar van dezelfde gedaante; dezelve hadt eene bruiner kleur van buiten en vooral van binnen; zy woog negentien en een half pond; daar was in het galblaasje een half pond van een zwart-oranje-kleurig vogt voorhanden; de milt geleek naar die van den os, zo wel door haare gedaante als door haare uitwendige kleur, maar van binnen was zy zwartagtiger; dezelve woog een pond en vyftien oncen.

De regter nier zat meer naar voren dan de linker, ter helft van haare lengte; dezelve hadt ook veel meer dikte: zy bestonden beiden uit verscheiden knobbeltjes, enz. te zamen gevoegd, gelyk die van den os.

De longen verschilden veel van die van den os; de regter long van den buffel bestont slegts uit twee kwabben, eene groote die met de kwabben, die by den os op eene ris geschaard zitten, overeenkwam, en eene kleine by den bodem van het hart geplaatst, gelyk by den os; de linker long bestont uit een enkeld stuk, daar zaten slegts eenige kleine uitrandigen aan het voorste gedeelte, dat een weinig misvormd was door het toezakken der lugtvaten.

De tong, het verhemelte, het strotklapje, en de opening van het strottenhoofd, geleeken naar diezelfde deelen in den os beschouwd; behalven dat de tepels van het voorste gedeelte van de tong van den buffel talryker en buigzaamer waren dan die van den os, en dat de ronde korrels eene zwarte kleur hadden, terwyl die van den os wit waren; de kelkklieren waren minder groot by den buffel dan by den os.

De groote en de kleine herssenen geleeken naar die zelfde deelen in den os

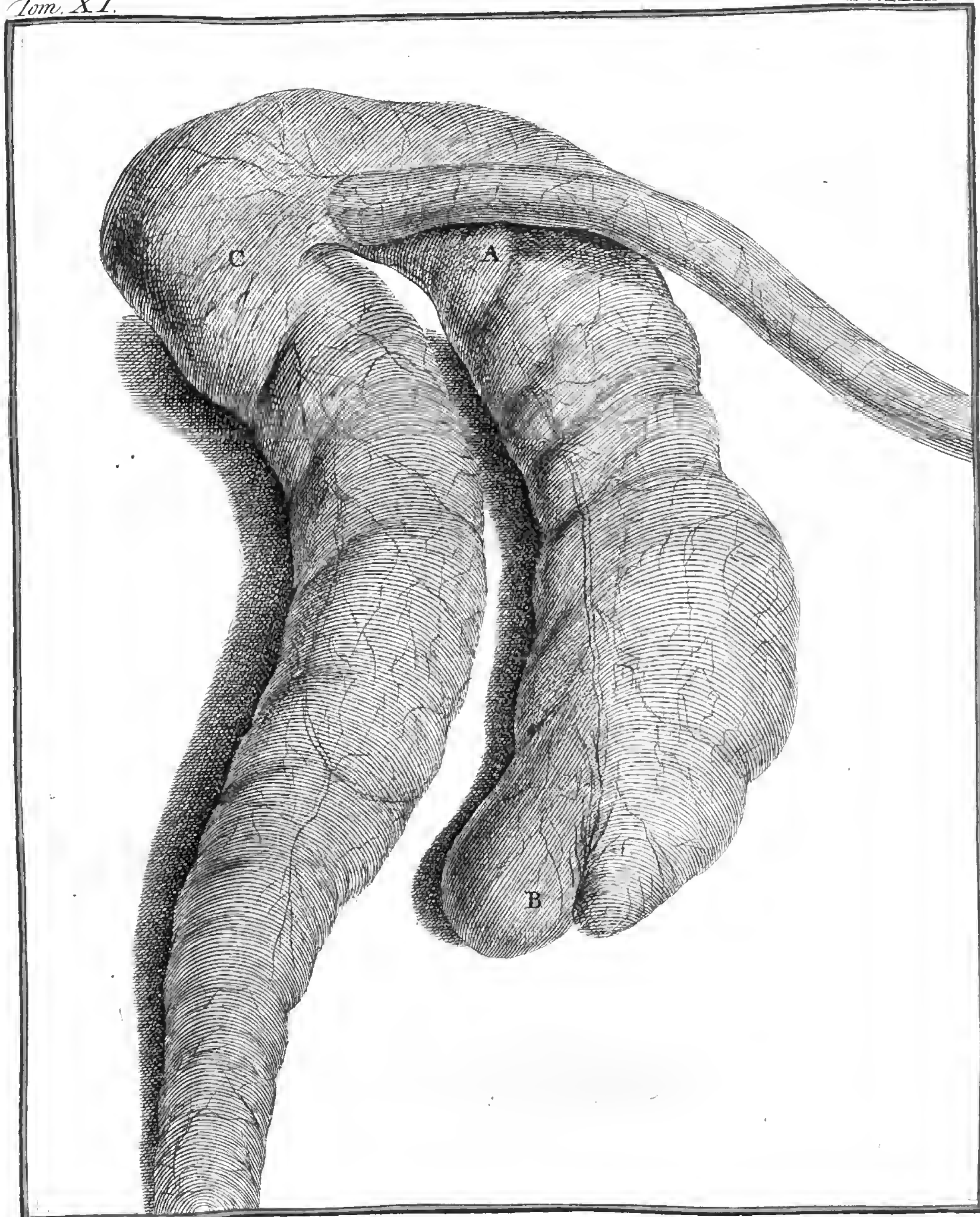
gezien; de voorherſſenen van den buffel woogen een pond, en de agterherſſenen twee oncen en drie drachmen.

De tepels waren ten getale van vier (*ABCD*, *Pl. XXVII*), op eenen regel in de dwarſchte geſchaard, in tegenſtelling van de tepels van andere dieren, die aan twee ryen geſchaard zyn, die in de lengte loopen, een ter regter- en een ter linker-zyde; daar was vyftien lynen afſtands tuſſchen de beide tepels (*AB*) van de regter zyde (*w*), en eenen duim tuſſchen die (*CD*) van de linker zyde; de binnenſte tepel (*B*) van de regter zyde zat drie duimen en een halven van den linker binnenſten lel (*C*); daar was twee duimen en een halven afſtand tuſſchen de lyn op welke de tepels zaten, en die op welke de balzak zat (*E*).

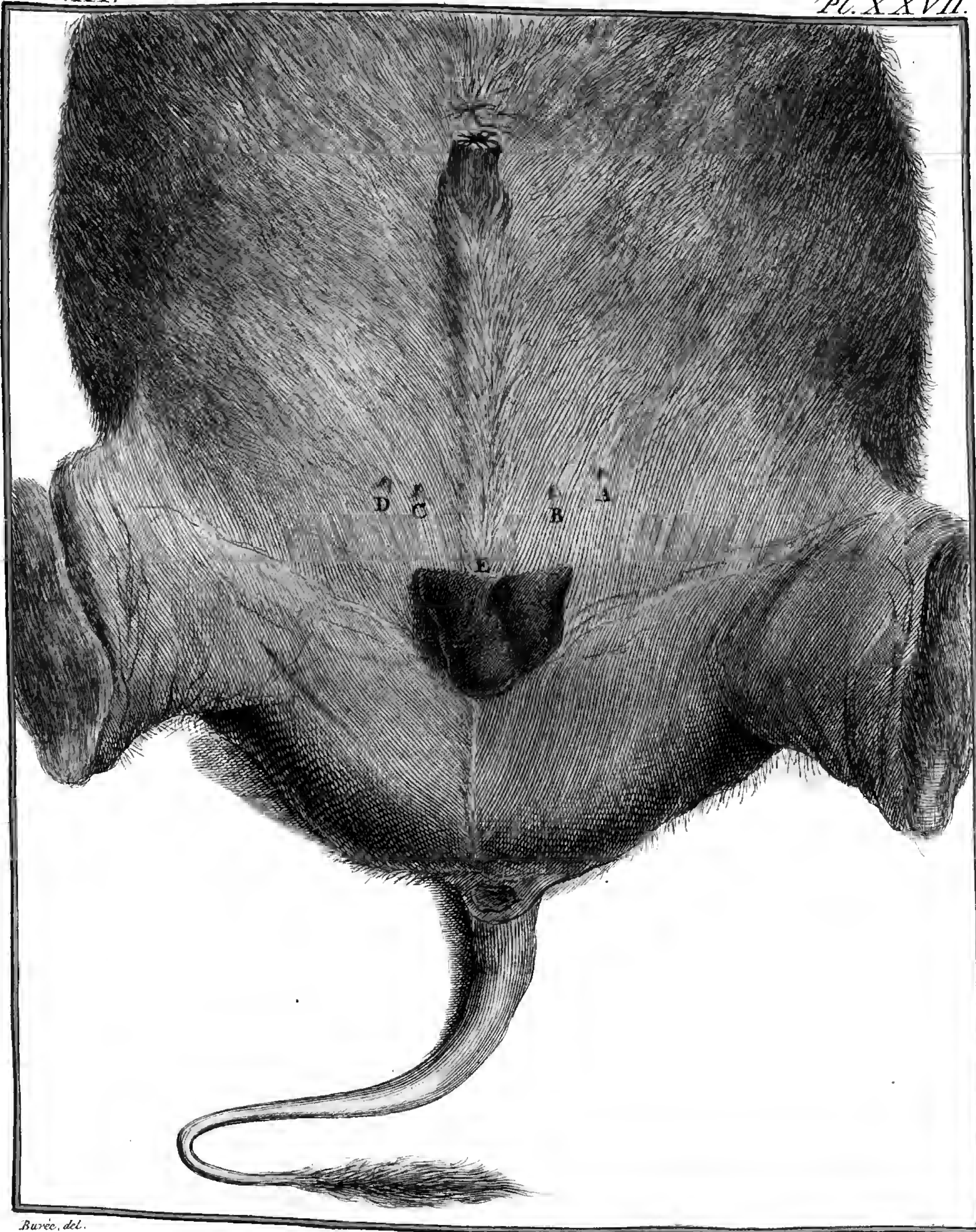
De teeldeelen verſchilden ſlegts daar in van die van den os, dat de zaadballen en zaadblaasjes veel kleiner waren.

	voet.	duim.	lyn.
Lengte van den pens van voren naar agteren gemeeten van den muts af tot aan de bolrondheid van de linker zyde.	2.	7.	0.
Breedte.	2.	10.	6.
Hoogte.	1.	7.	0.
Omtrek van het lighaam van den pens in de dwarſchte gemeeten.	7.	9.	0.
Omtrek in de lengte gemeeten van voren aan den ſlokdarm en van agteren over het bovenſt van de groote bolrondheid.	7.	10.	0.
Omtrek van den hals van den pens.	4.	3.	0.
Diepte van de inſnyding die denzelven van het lighaam afſcheidt.	0.	10.	0.
Omtrek van de baſis der regter bolrondheid.	3	9.	0.
Omtrek van de baſis der linker bolrondheid.	2.	6.	0.
Diepte van de inſnyding die de beide bolrondheden van één ſcheidt.	0.	8.	0.
Lengte van den muts.	1.	5.	6.
Omtrek op de dikſte plaats.	2.	11.	0.
Groote omtrek van den boekenpens.	3.	2.	0.
Kleine omtrek van denzelven.	2.	10.	0.
Omtrek van het lighaam der lebbe in de lengte gemeeten.	4.	1.	0.
Omtrek in de dwarſchte op de dikſte plaats gemeeten.	2.	8.	0.
Omtrek van den ſlokdarm.	0.	4.	6.
Omtrek van den portier.	0.	5.	0.
Lengte van de grootſte tepels van den pens.	0.	0.	8.
Breedte.	0.	0.	1.
Hoogte der tuſſchenſchotten van het netwerk van den muts.	0.	0.	2.
Middellyn van de grootſte vakken van het netwerk.	0.	1.	0.
Lengte van de goot van den muts.	0.	10.	0.
Breedte.	0.	1.	0.
Breedte van de grootſte bladen van de derde maag.	0.	9.	0.
Breedte van de middelſten.	0.	6.	6.
Hoogte van de grootſte plooijen der lebbe.	0.	1.	6.
Lengte van de dunne darmen van den portier af tot aan den blindendarm.	70.	0.	0.
Omtrek van den twaalfvingerigen darm op de dikſte plaatſen.	0.	6.	6.
Omtrek op de dunſte plaatſen.	0.	4.	0.

(*w*) *Nota.* Daar deze plaat XXVII niet met een ſpiegel gegraveerd is, zyn de tepels van de regter zyde van het dier in de afbeelding aan de linker zyde.

Buvée, del. C.F.F. sc.

Burée. del. C. F. F. sc.

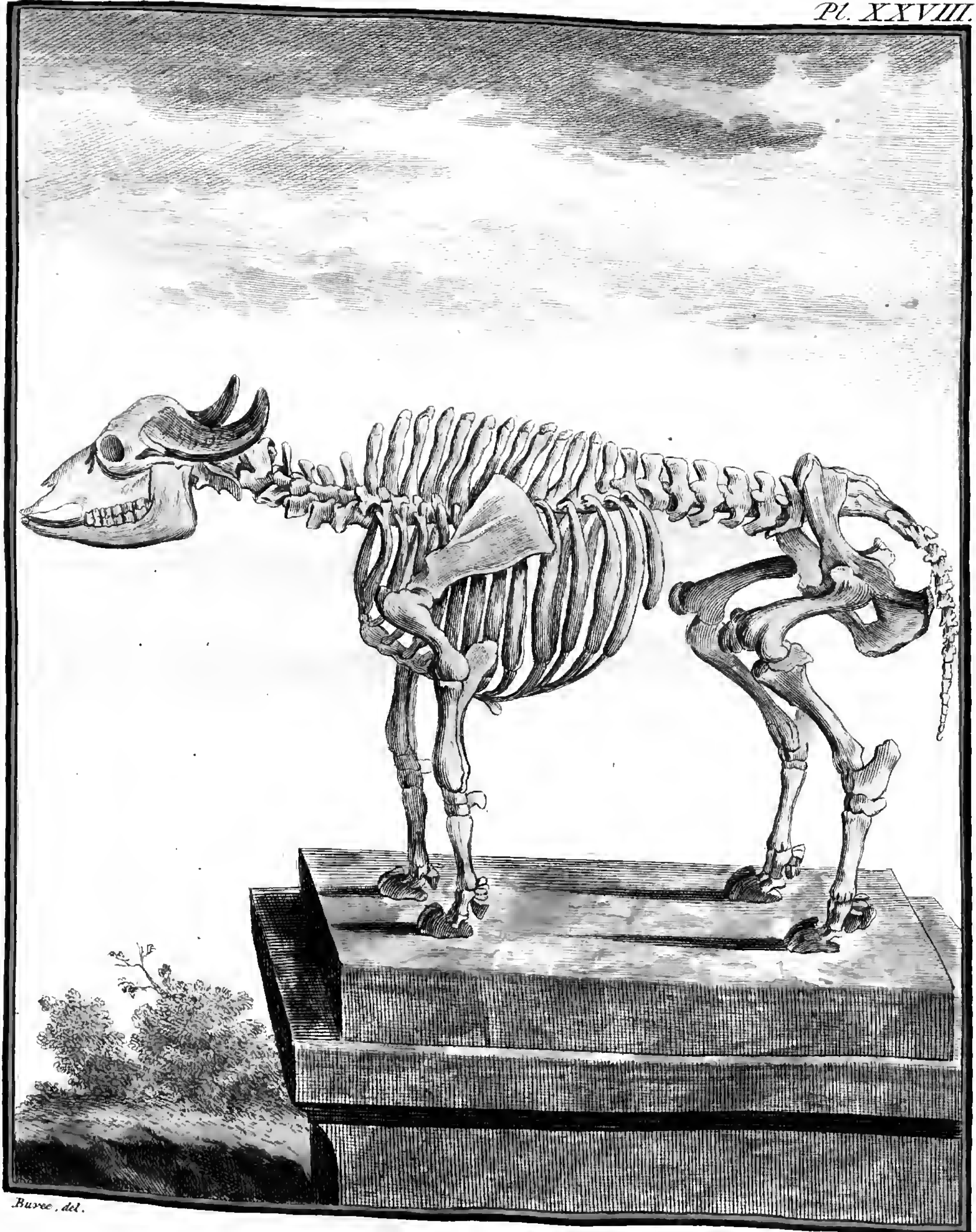
	voet.	duim.	lyn.
Omtrek van den nugteren darm op de dikste plaatsen.	0.	5.	6.
Omtrek op de dunste plaatsen.	0.	3.	0.
Omtrek van den omgeboogen darm op de dikste plaatsen.	0.	5.	0.
Omtrek op de dunste plaatsen.	0.	3.	9.
Lengte van den blinden darm.	1.	3.	0.
Omtrek op de dikste plaats.	1.	4.	3.
Omtrek op de dunste plaats.	0.	8.	0.
Omtrek van den kronkeldarm op de dikste plaatsen.	1.	3.	0.
Omtrek op de dunste plaatsen.	0.	5.	0.
Omtrek van den regten darm by den kronkeldarm.	0.	7.	0.
Omtrek van den regten darm by den aars.	1.	4.	0.
Lengte van den kronkel-en regten-darm te zamen.	30.	0.	0.
Lengte van de geheele darmbuis zonder den blinden darm.	100.	0.	0.
Lengte van den lever.	1.	10.	0.
Breedte.	1.	4.	6.
Deszelfs grootste dikte.	0.	3.	4.
Lengte van het galblaasje.	0.	6.	6.
Breedte.	0.	4.	8.
Lengte van de milt.	1.	7.	0.
Breedte.	0.	7.	0.
Dikte.	0.	1.	0.
Lengte van de nieren	0.	8.	6.
Breedte.	0.	4.	9.
Dikte.	0.	1.	0.
Lengte van het peesagtig middelpunt van de holle ader tot aan de punt.	0.	8.	0.
Breedte.	1.	9.	0.
Breedte van het vleezig gedeelte tusschen het peesagtig middelpunt en het borstbeen.	0.	5.	6.
Breedte van elke zyde van het peesagtig middelpunt.	0.	6.	6.
Omtrek van den bodem van het hart.	1.	8.	6.
Hoogte van de punt af tot aan het begin van de longenslagader.	0.	8.	6.
Hoogte van de punt af tot aan het longenzakje.	0.	6.	2.
Middellyn van de groote slagader van buiten naar buiten gemeeten.	0.	1.	10.
Lengte van de tong.	1.	3.	0.
Lengte van het voorste gedeelte van het toompje af tot aan het eind toe.	0.	5.	6.
Breedte van de tong.	0.	1.	8.
Breedte van de groeven van het verhemelte.	0.	0.	7.
Hoogte van derzelver randen.	0.	0.	1.
Lengte van de randen der opening van het strottenhoofd.	0.	1.	7.
Breedte van diezelfde randen.	0.	0.	3.
Afstand tusschen derzelver onderste einden.	0.	0.	5.
Lengte van de groote hersenen.	0.	4.	8.
Breedte.	0.	3.	9.
Dikte.	0.	1.	8.
Lengte van de kleine hersenen.	0.	2.	0.
Breedte.	0.	2.	4.
Dikte.	0.	1.	3.
Afstand tusschen den aars en den balzak.	1.	4.	6.
Hoogte van den balzak.	0.	4.	0.
Dikte.	0.	4.	0.
Breedte.	0.	2.	0.
Afstand tusschen den balzak en de opening van de voorhuid.	1.	3.	0.

	voet.	duim.	lyn.
Afstand tusschen de randen van den voorhuid en het eind van het roedehoofdje.	0.	5.	0.
Lengte van het roedehoofdje.	0.	3.	2.
Breedte.	0.	0.	5.
Dikte.	0.	0.	8.
Lengte der roede van de vaneensplyting der holagtige lighaamen tot aan de inplanting van de voorhuid.	2.	2.	0.
Breedte van de roede.	0.	0.	6.
Dikte.	0.	1.	3.
Lengte van de zaadballen.	0.	3.	3.
Breedte.	0.	1.	11.
Dikte.	0.	1.	4.
Breedte van den opperbal.	0.	0.	4.
Dikte.	0.	0.	1.
Lengte der afvoerende vaten.	2.	10.	0.
Middellyn over het grootst gedeelte van derzelver uitgestrektheid.	0.	0.	4.
Middellyn digt by den blaas.	0.	0.	9.
Lengte van de koorden der roede.	3.	0.	0.
Middellyn.	0.	0.	9.
Groote omtrek van de pisblaas.	2.	7.	0.
Kleine omtrek.	2.	2.	0.
Lengte der zaadblaasjes.	0.	2.	1.
Breedte.	0.	0.	11.
Dikte.	0.	0.	6.
Lengte van de pisbuis.	0.	8.	0.
Omtrek.	0.	3.	9.
Lengte van de voorstanderen.	0.	2.	0.
Breedte.	0.	1.	0.
Dikte.	0.	1.	0.

Het geraamte (*Pl. XXVIII*) van den buffel heeft zo veele overeenkomst met dat van den stier, dat het genoeg is slegts de verschillen op te geeven die tusschen dezelve gevonden worden. De buffel heeft den kop een weinig dikker, den muil langer, het voorste eind der kaakbeenderen breeder, het voorhoofd grooter en meer bolrond; het eind van het onderst kaakbeen minder opgeboogen, en de oogputten ronder.

De tanden van den buffel gelyken naar die van den stier; daar zitten agt snytanden in het onderst kaakbeen, en zes baktanden aan elke zyde van de beide kaakbeenderen.

Het overige van het geraamte van den buffel, dat ten onderwerpe voor deze beschryving dient, verschilt daarin van het geraamte van den stier, die in IV Deel van dit werk beschreeven is, dat hy van een ouder individu koomt, dat alle de aangroeisels met het lighaam van de beenderen vereenigd zyn, en de uitsteekzels grooter maaken; het doornagtig uitsteekzel van het vierde wervelbeen van den nek, is zeer naar voren geboogen; de zevende ribben geleeden zig met het agterst gedeelte van hetzelfde been van het borstbeen, en de agtste ribben tusschen het zesde en het zevende been; van de drie verhevenheden door het agterst gedeelte van elk zitbeen gemaakt, is de onderste veel langer van boven naar beneden, dan de twee bovensten, waarvan de buiten-

Buvée, del. C.F.F. sc.

ſte hooger geplaatſt zit dan die welke daar in den ſtier aan beantwoord, en die met den naam van *doorn* beſtempeld is.

De ſtaart beſtaat uit vyftien valſche wervelbeenderen.

De pypen zyn naar evenredigheid langer dan die van den ſtier; men zal nog eenige andere verſchillen in de evenredigheid vinden, als men de afmeeting der beenderen van den buffel, die in de volgende tafel worden opgegeeven, vergelykt met die, welke wy in de beſchryving van den ſtier, wegens de beenderen van dat dier hebben aangeteekend (*x*).

	voet.	duim.	lyn.
Lengte van den kop van het eind des bovenſten kaakbeens tot aan de tuſſchen wydte der hoornen.	1.	6.	10.
Breedte van het eind van den ſmoel.	0.	4.	5.
Breedte van den kop ter plaatſe van de oogputten gemeeten.	0.	9.	4.
Lengte van het onderſt kaakbeen van het eind der ſnytanden af tot aan de kromte van deszelfs takken.	1.	4.	8.
Breedte van het onderſt kaakbeen voorby de ſnytanden.	0.	3.	8.
Breedte van hetzelve ter plaatſe van de ſtang ruimtens.	0.	2.	3.
Hoogte van de takken van het onderſt kaakbeen tot aan het knokkelswyze uitſteekzel toe.	0.	6.	0.
Hoogte van hetzelve tot aan het kroonswyze uitſteekzel.	0.	7.	11.
Breedte van de takken van het onderſt kaakbeen onder de groote uitranding.	0.	3.	0.
Dikte van het voorſte gedeelte van het bovenſt kaakbeen.	0.	0.	3.
Breedte van dat kaakbeen ter plaatſe van de ſtangruimtens.	0.	3.	8.
Afſtand tuſſchen de oogputten en de opening der neusgaten.	0.	0.	2.
Lengte van die opening.	0.	5.	0.
Breedte.	0.	2.	6.
Lengte der eigenlyke neusbeenderen.	0.	7.	3.
Breedte.	0.	1.	5.
Breedte der oogputten.	0.	2.	5.
Hoogte.	0.	2.	6.
Lengte der hoornen.	1.	4.	6.
Derzelver omtrek aan de baſis.	1.	1.	0.
Lengte der langſte ſnytanden buiten het been.	0.	0.	10.
Breedte aan het eind.	0.	0.	9.
Afſtand tuſſchen de ſny-en-baktanden.	0.	5.	0.
Breedte van dat gedeelte van het bovenſt kaakbeen dat voor de ſnytanden zit.	0.	6.	8.
Lengte der langſte van die tand en buiten het been.	0.	1.	0.
Breedte.	0.	1.	6.
Dikte.	0.	0.	8½.
Breedte van het gat des eerſten wervelbeens van boven naar beneden.	0.	1.	0.
Lengte van de eene zyde naar de andere.	0.	1.	7.
Lengte van de zydelingſche uitſteekzelen van voren naar agteren.	0.	4.	9.
Lengte van het lighaam des tweeden wervelbeens.	0.	3.	6.
Hoogte van het doornagtig uitſteekzel.	0.	2.	5.
Breedte.	0.	3.	1.
Hoogte van het langſte doornagtig uitſteekzel hetwelk dat van het zevende wervelbeen is.	0.	6.	9.

(*x*) Zie het IV Deel van dit Werk, bladz. 250 en volgende.

	voet.	duim.	lyn.
Hoogte van het doornagtig uitſteekzel van het tweede wervelbeen van den rug, dat het langſte is.	0.	9.	10.
Lengte van het lighaam des laatſten wervelbeens dat het langſte is.	0.	2.	0.
Lengte van het lighaam des eerſten wervelbeens dat het kortſte is.	0.	1.	8 ½.
Lengte van de eerſte ribben.	0.	10.	0.
Lengte van de agtſte rib die de langſte is.	2.	10.	0.
Lengte van de laatſte der valſche ribben die de kortſte is.	1.	9.	6.
Breedte van de breedſte rib.	0.	2.	5.
Breedte van de ſmalſte.	0.	0.	10.
Lengte van het borſtbeen.	1.	6.	9.
Breedte van het vyfde been dat het breedſte is.	0.	3.	9.
Breedte van het eerſte been dat het ſmalſte is.	0.	1.	7.
Hoogte van het doornagtig uitſteekzel van het eerſte lendenwervelbeen dat het langſte is.	0.	3.	0.
Breedte van dat van het derde dat het breedſte is.	0.	2.	3.
Lengte van het zydelingſch uitſteekzel des vierden wervelbeens dat het langſte is.	0.	5.	11.
Lengte van het lighaam van op één na het laatſte wervelbeen van de lendenen.	0.	2.	3.
Lengte van het heiligbeen.	0.	8.	3.
Breedte van het voorſte gedeelte.	0.	7.	7.
Breedte van het agterſte gedeelte.	0.	2.	5.
Lengte van het eerſte valſche wervelbeen uit den ſtaart dat het langſte is.	0.	1.	8.
Lengte van de bovenſte zyde van het heupbeen.	0.	10.	4.
Hoogte van dat been van het midden der panswyze holligheid af tot aan het bovenſt des beens.	0.	11.	0.
Breedte van hetzelve boven de panswyze holligheid.	0.	2.	1.
Middellyn van die holligheid.	0.	2.	3.
Lengte der goot van de eironde gaten af tot aan deszelfs agterſte eind toe.	0.	5.	3.
Breedte in het midden.	0.	5.	6.
Diepte van de goot.	0.	3.	2.
Diepte der uitranding van het agterſte eind.	0.	3.	2.
Lengte der eironde gaten.	0.	3.	4.
Breedte.	0.	2.	3.
Hoogte van het bekken.	0.	7.	10.
Breedte.	0.	6.	9.
Lengte van het ſchouderblad.	1.	2.	4.
Breedte van deszelfs baſis.	0.	9.	3.
Lengte van de agterſte zyde.	1.	0.	3.
Lengte van de voorſte zyde.	1.	0.	9.
Breedte van het ſchouderblad op de ſmalſte plaats.	0.	2.	3.
Hoogte van den doorn op de verhevenſte plaats.	0.	1.	9.
Middellyn van de panswyze holligheid.	0.	2.	6.
Lengte van het ſchouderbeen.	1.	0.	5.
Omtrek op de dunſte plaats.	0.	5.	6.
Lengte van den ellepyp.	1.	2.	11.
Dikte op de dikſte plaats.	0.	2.	2 ½.
Hoogte van den elleboogsknokkel.	0.	3.	6.
Lengte van het ſtraalbeen.	0.	11.	5.
Breedte van het midden des beens.	0.	1.	10.
Lengte van het dijebeen.	1.	2.	10.

Mid-

	voet.	duim.	lyn.
Middellyn van deszelfs hoofd.	0.	2.	0.
Omtrek van het midden des beens.	0.	5.	9.
Lengte der knieſchyven.	0.	2.	9.
Breedte.	0.	2.	5.
Dikte.	0.	1.	8 ½.
Lengte van het ſcheenbeen.	1.	1.	0.
Omtrek van het midden des beens.	0.	5.	0.
Hoogte van de voorhand.	0.	2.	0.
Lengte van het hielbeen.	0.	5.	4.
Lengte van de pypen der voorſte pooten.	0.	7.	0.
Breedte van het midden des beens.	0.	1.	6.
Lengte van de pypen der agterſte pooten.	0.	7.	7.
Breedte van het midden des beens.	0.	1.	3 ½.
Lengte der beenderen van de eerſte regelen.	0.	2.	4.
Lengte der beenderen van de tweede regelen.	0.	1.	8.
Lengte der beenderen van de derde regelen.	0.	2.	6.

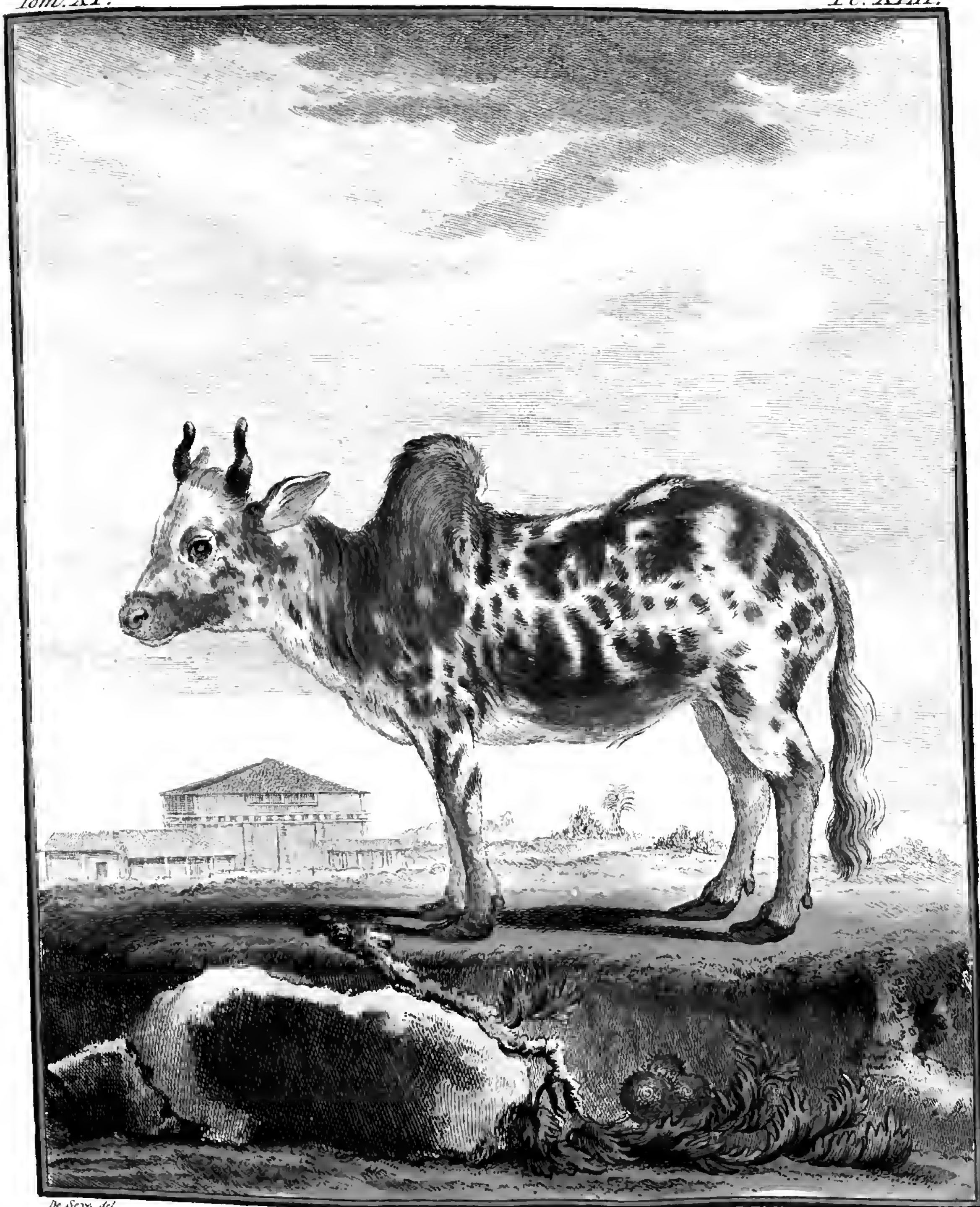

DE ZEBU.

Ik heb onder het voorgaande artykel van den buffel reeds gewag gemaakt van dit klein runddier: maar dewyl 'er na dat dit artykel was afgedrukt, een in des konings dierengaarde gekomen is, zyn wy daar door in ſtaat om 'er ſtelliger van te ſpreeken, en 'er eene afbeelding naar 't leven geteekend met eene naauwkeuriger beſchryving dan de eerſte, van te geeven. Ik heb ook nieuwe onderzoekingen naar dit dier doende, bevonden, dat dit kleine rund, waaraan ik den naam van *zebu* gegeeven heb, waarſchynlyk hetzelfde dier is, dat in Numidie en in eenige noordelyke landen van Afrika, daar het zeer gemeen is, lant (*y*) of dant (*z*) wordt genoemd; en eindelyk, dat diezelfde naam *dant*, die alleen aan dit dier moeſt gegeeven worden, uit Afrika naar Amerika is overgebragt, en toegepaſt op een ander dier 't welk naar dit niet dan in de grootte des lighaams gelykt, en dat van eene geheel andere ſoort is; die dant van Amerika is de tapir of de maïpouri; en opdat men hem met den Afrikaanſchen dant, die onze zebu is, niet verwarre, zullen wy in 't laatſte artykel van dit Deel, de hiſtorie van den tapir geeven.

(y) *Lant bovem ſimilitudine refert, minor tamen cruribus & cornibus elegantius; colorem album gerit, unguibus ingerrimis: tantæque velocitatis ut a reliquis animalibus, præterquam ab equo barbarico ſuperari nequeat. Facilius æſtate capitur, quod arenæ æſtu curſus velocitate ungues dimoveantur, quo dolore affectus curſum remittit;* &c. LEONIS AFRIC. *Afric. Deſcript. Vol.* II. *pag.* 751.

(z) De dante, by de Afrikaanen lampt geheeten, heeft de gedaante van een klein runddier, maar hy heeft korte beenen. ... hy heeft zwarte hoornen, die zig in de rondte krommen, en die glad zyn; hy heeft witagtig hair en de nagels der voeten zeer zwart en gekloofd; voor het overige is hy zo ſnel, dat geen dier hem agterhaalen kan, behalven misſchien een Barbariſch paard. Men vangt deze dieren gemaklyker in den zomer, omdat hunne nagels door het loopen op het brandend zant verſlyten, en de ſmart hen ſchielyk doet ſtilſtaan, gelyk dit zelfde by de herten, en damherten in deze wildernisſen plaats heeft; daar zyn eene menigte dezer dantes in de woeſtynen van Numidie en Lybie, inzonderheid in de landen der Morabiten, en men maakt van hunne huiden fraaije rondasſen, waarvan de beſte tegen pylen beſtand zyn; ook zyn dezelve zeer duur, en men maakt hen wit met zuure melk; het vleeſch van dit dier is zeer goed, en de Mooren vullen 'er hunne kuipen mede, het heeft den ſmaak van rundvleeſch, behalven dat het wat zoeter is, *L'Afrique de* MARMOL, *tom.* I. *pag.* 52.

De Seve. del. C.F. Fritzsch. sc.

LE ZEBU.

BESCHRYVING VAN DEN ZEBU.

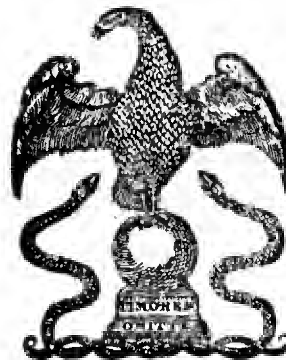
De zebu (*Pl. XLII*) die ten onderwerp voor deze befchryving gediend heeft, was niet veel grooter dan een kalf van vyf weeken (*a*), fchoon hy volwaffen was; want uit de befchouwing van zyne tanden bleek het dat hy zeven of agt jaaren oud moeft zyn. Hy was in de maand auguftus 1761 in de diergaarde van Verfailles gekoomen; zyne hoornen waren toen reeds zo groot als zy het tegenwoordig in den jaare 1763 zyn; zy zyn vyf duimen drie lynen lang, en hebben vier duimen drie lynen omtrek aan de bafis; zy zyn zwart aan het eind, en voor het overige van dezelfde kleur als de hoorns van onze offen. Dat individu waarvan wy hier fpreeken, heeft op den fchoft een bult die vier duimen en een halven hoog is, en wiens omtrek aan de bafis van zestien duimen was; voor het overige fchynt hy van onze offen in de gedaante van zyn lighaam flegts daarin te verfchillen, dat de pooten en de voeten naar evenredigheid minder dik, en de ooren langer zyn.

Het hair dat de kroon boven de hoeven maakt is zwart, de pooten en het bovenft gedeelte van den ftomp van den ftaart hebben eene vaale kleur; het onderft gedeelte van den ftaart en de lange hairen die aan deszelfs eind zitten zyn wit; die hairen hadden een voet lengte; het overige van het lighaam is met witte en bruine vlakken van verfchillende grootten bedekt, die eene ligte tint van eene rosagtige kleur hebben.

	voet.	duim.	lyn.
Lengte van het geheele lighaam in eene regte lyn gemeeten van het eind van den fmoel tot aan den aars.	3.	10.	0.
Hoogte van het voorfte ftel boven den bult.	2.	7.	6.
Hoogte van het agterfte ftel.	2.	5.	0.
Lengte van den kop van het eind van den fmoel tot aan het begin der hoornen.	0.	10.	6.
Omtrek van den fmoel agter de neusgaten.	0.	11.	0.
Omtrek van den Bek.	0.	6.	6.
Afftand tusfchen de hoeken van het onderft kaakbeen.	0.	2.	6.
Afftand tusfchen de neusgaten om laag gemeeten.	0.	1.	2.
Lengte van het oog van den eenen hoek tot den anderen.	0.	1.	2.
Afftand tusfchen de beide oogleden wanneer zy open zyn.	0.	1.	0.
Afftand tusfchen den voorften hoek en het eind der lippen.	0.	6.	6.
Afftand tusfchen den agterften hoek en het oor.	0.	3.	0.
Afftand tusfchen de voorfte hoeken der oogen in eene regte lyn gemeeten.	0.	4.	0.
Deszelfs afftand over de kromte van het neusbeen.	0.	4.	3.
Omtrek van den kop voor de hoornen.	1.	8.	6.
Lengte der ooren.	0.	4.	8.
Breedte van de bafis op de buitenfte kromte gemeeten.	0.	4.	3.
Afftand tusfchen de ooren en de hoornen.	0.	1.	5.
Afftand tusfchen de beide ooren om laag gemeeten.	0.	3.	7.

(*a*) Men kan de afmeetingen van dezen os vergelyken met die van een kalf van vyf weeken, dewelke in 't IV Deel van dit werk bladz. 248, zyn aangetekend.

	voet.	duim.	lyn.
Lengte van den hals.	0.	8.	6.
Omtrek by den kop.	1.	5.	0.
Omtrek by de ſchouders.	2.	0.	0.
Hoogte.	0.	10.	3.
Omtrek van het lighaam agter de voorſte pooten gemeeten.	3.	5.	4.
Omtrek op de dikſte plaats.	3.	11.	0.
Omtrek voor de agterſte pooten.	3.	5.	0.
Lengte van den ſtomp van den ſtaart.	1.	3.	3.
Omtrek aan zyn begin.	0.	4.	0.
Lengte van den arm, van den elleboog tot aan de knie.	0.	8.	2.
Omtrek op de dikſte plaats.	0.	10.	8.
Omtrek van de knie.	0.	5.	6.
Lengte van den pyp.	0.	5.	0.
Omtrek op de dunſte plaats.	0.	3.	2.
Omtrek van den kogel.	0.	4.	0.
Lengte van den koot.	0.	0.	7.
Omtrek van den koot.	0.	4.	4.
Omtrek van de kroon.	0.	5.	2.
Hoogte van het onderſt van den voet tot aan de knie.	0.	7.	6.
Afſtand tuſſchen de elleboog en den ſchoft.	1.	2.	2.
Afſtand tuſſchen den elleboog en het onderſt van den voet.	2.	3.	6.
Lengte van den dije tuſſchen den knieſchyf en de waade.	0.	9.	8.
Omtrek by den buik.	1.	4.	2.
Lengte van den pyp van de waade tot aan den kogel.	0.	9.	0.
Omtrek.	0.	3.	6.
Lengte van de ſpoorgezwellen.	0.	c.	7.
Hoogte van de hoeven.	0.	2.	6.
Lengte van de voorhoef tot aan den hiel in de voorſte voeten.	0.	2.	1.
Lengte aan de agterſte voeten.	0.	2.	3.
Breedte van de beide hoeven te zamen genoomen aan de voorſte voeten.	0.	1.	11.
Breedte aan de agterſte voeten.	0.	1.	10.
Afſtand tuſſchen de beide hoeven.	0.	0.	3.
Omtrek van de beide hoeven te zamen aan de voorſte voeten.	0.	6.	3.
Omtrek aan de agterſte voeten.	0.	6.	0.

DE MOUFLON (*) EN DE ANDERE VREEMDE SCHAAPEN.

De zwakſte ſoorten der nuttige dieren zyn de eerſte onderworpen, en tot den ſtaat van huiſſelyke dieren gebragt; men heeft het ſchaap en de geit in zyn bedwang gehad en tot zyne oogmerken gebruikt, eer men het paard, het runddier, of den kameel onderworpen heeft; ook heeft men hen gemaklyker van de eene lugtſtreek naar de andere overgebragt; van daar die menigvuldige verſcheidenheden, die onder deze twee ſoorten van dieren gevonden worden, en de moeijelykheid om te herkennen welke de waare ſtam van elk derzelver is; het is, gelyk wy getoond hebben, zeker, dat ons huiſſelyk ſchaap, zo als het thans beſtaat, van zelf niet zoude kunnen leeven (*a*), dat is te zeggen dat het, om te blyven beſtaan, der menſchen hulp van nooden heeft; het is derhalven eveneens zeker, dat de natuur het niet voortgebragt heeft zo als het thans is, maar dat het onder onze handen verbaſterd is: men moet derhalven onder de wilde dieren dat geen zoeken, daar het ſchaap naaſt by koomt, men moet het vergelyken met de huiſſelyke ſchaapen der vreemde landen, men moet tevens de verſchillende oorzaaken der verandering voordraagen, en de trappen der verbaſtering, in haare opvolging nagaan; men moet eindelyk zien of men ten opzigte van het ſchaap eveneens als ten opzigte van het runddier, alle de gewaande ſoorten niet tot een eerſt en oorſpronkelyk ras kan brengen.

Ons ſchaap, zo als wy het kennen, wordt niet dan in Europa en in eenige gemaatigde geweſten van Aſia gevonden; in heeter landen gelyk naar Guinée (*b*)

(*) *Mouflon*, een woord afgeleid van 't Italiaanſch Muſione, 't welk de naam is van dit dier op de eilanden Korſika en Sardinie; in 't Griekſch μύσμων volgens Strabo; in 't Latyn *Musmon* of *Muſimon*; in Siberie *Stepnie-barani*, dat is te zeggen *wild ſchaap*, volgens GMELIN: in Tartaryen by de Monguls *Argalis* volgens denzelfden GMELIN.

Musmon PLINII. *Hiſt. nat. lib.* VIII. *cap.* 49 Nota. PLINIUS maakt gewag, *lib.* XXVIII. *cap.* 9. en *lib.* XXX. *cap.* 15. van een dier, 't welk hy zegt, dat de oude Grieken *Ophion* noemden, dat ons voorkoomt het zelfde te zyn als de musmon of mouflon.

Tragelaphus. BELON *Obſerv. feuill.* 54. *fig. feuill.* 54 *verſo.* De tragelaphus, zegt BELON, is in hair gelyk aan den bok, maar hy heeft geen baard; zyne hoornen vallen niet af; zy zyn gelyk aan die van een geit, maar zyn zomtyds gedraaid, gelyk die van een ram; zyn ſnuit en 't voorſte gedeelte van het voorhoofd en de ooren zyn aan die van het ſchaap gelyk, hebbende ook den balzak hangende en zeer groot; zyne vier beenen zyn gelyk aan die van een ſchaap; zyn dijen ter plaatſe onder den ſtaart zyn wit, de ſtaart zwart; hy heeft het hair ter plaatſe van de maag en boven en beneden den hals zo lang, dat hy gebaard ſchynt te zyn; hy heeft lang zwart maanhair aan de ſchouders en de borſt; hy heeft twee graauwe vlekken in de zyden, aan elken kant een, en hy heeft de neusgaten zwart, en den ſnuit wit, gelyk ook het geheel onderſte van den buik. Nota. Men zal zien, dat deze korte beſchryving, dewelke BELON van zyn tragelaphus geeft, in alle wezendlyke kenmerken overeenkoomt met die, welke wy hier van den mouflon geeven.

Musmon, ſeu Muſimon. GESNER, *Hiſt. Quadr. pag.* 823.

Hircus cornibus ſupra rotundatis, infra planis, ſemicirculum referentibus..... Capra orientalis. La Chevre du Levant BRISSON, *Regn. anim pag.* 71.

Ammon Capra cornibus arcuatis, collo ſubtus barbato, cauda nigra. LINNÆUS *Syſt. nat. Edit.* X. *pag.* 70.

(*a*) Zie het artikel van het ſchaap in het V Deel van dit werk.

(*b*) *Ovis Africana pro vellere lanoſo pilis brevibus hirtis veſtita; hoc genus vidimus in vivariis.*

overgebragt, verlieſt het zyn wol, en bedekt zig met hair; het teelt daar weinig voort, en zyn vleeſch heeft zelfs de eigen ſmaak niet meer; in de zeer koude landen kan dit dier niet beſtaan; maar men vindt in diezelfde zeer koude landen, en byzonderlyk op Ysland, een ras van ſchaapen (*Pl. XXXI en XXXII*) met verſcheiden hoornen, een korten ſtaart, harde en dikke wol, onder dewelke, gelyk bykans alle de dieren van 't Noorden, eene tweede vagt is van eene zagter, fyner, en digter wol; in de heete landen daarentegen ziet men doorgaans niet dan ſchaapen met korte hoornen en een langen ſtaart, waarvan zommigen met wol bedekt zyn, andere met hair, en nog andere met wol en hair onder malkanderen vermengd; het eerſt dezer ſchaapen van de beſte landen is dat (*Pl. XXXIII*), 't welk men gemeenlyk Barbaryſch-(*d*) of Arabiſch-(*e*) ſchaap noemt, 't welk volkomen naar ons huiſſelyk ſchaap gelykt, den ſtaart (*f*) alleen uitgezonderd, die zo ſterk met vet is beladen, dat hy zomtyds meer dan een voet breedte heeft, en meer dan twintig pond weegt; voor het overige heeft dit ſchaap niets opmerkelyks dan den ſtaart, welken het draagt, als of men het een kuſſen op de billen hadt vaſtgemaakt; onder dit ras van ſchaapen met een langen ſtaart, vindt men 'er die

regio weſtmonaſterienſi S. Jacobi dicto, quoad formam corporis externam ovibus vulgaribus perſimile verum pro lana ei pilus fuit .... Specie a noſtratibus differre non fidenter affirmaverim; fortaſſe quemadmodum homines in Nigritarum regionibus pro capillis lanam quandam obtinent, ita vice verſa pecudes hæ pro lana pilos. RAY, *Synops. Quadrup. pag.* 75. — In 't koningryk van Congo, te Loango en te Cabinde, hebben de ſchaapen, in plaats van die zagte wol, waarmede de onze bedekt zyn, ſlegts een ruw hair gelyk dat der honden, omdat de brandende hitte van de lugt al het vettige en olieagtige van de wol verdroogt, en haar die ruwheid veroorzaakt: ik heb hetzelfde aan de ſchaapen in de Indiën waargenomen. *Voyage de* J. OVINGTON, *tom.* I. *pag.* 60. — De ſchaapen zyn vry menigvuldig op de geheele Guineeſche kuſt, en evenwel zyn zy zeer duur; zy hebben hetzelfde maakzel als de Europiſche, behalven dat zy de helft kleiner zyn, en dat zy, in plaats van wol, hair van een vinger langte over het geheele lighaam hebben; het vleeſch heeft niet de minſte overeenkomſt met dat der Europiſche ſchaapen, en is ten uiterſten droog. enz. *Voyage de* BOSMAN, *pag.* 237 en 238.

(*d*) Perſie heeft overvloed van ſchaapen en geiten; daar zyn onder dezelve, welken wy Barbaryſche ſchaapen, of ſchaapen met lange ſtaarten noemen, welke meer dan dertig pond weegen; die ſtaart is een groote laſt voor de arme dieren, en des te meer omdat dezelve ſmal is van boven en breed om laag; men ziet 'er dikwils die denzelven niet zouden kunnen voorttrekken, en dezen helpt men met een wagentje op twee raderen, daar men dien ſtaart met een ſoort van ſchabrak op vaſt maakt. enz. CHARDIN *Voyage tom.* II. *pag.* 28.

(*e*) *Ovis laticauda Arabica.* RAY, *Synops. Quadrup. pag.* 74. Nota. De meeſte Natuurbeſchryvers hebben dit ſchaap Arabiſch ſchaap genaamd; het is evenwel niet oorſpronkelyk uit Arabie; het is daar zelfs vry zeldzaam; het is in zuidelyk Tartarye, in Perſie, in Egypte, in Barbarye, en op de ooſtelyke kuſten van Afrika, dat hetzelve in grooten getale gevonden wordt.

Aries laniger cauda latiſſima.... Ovis laticauda. La brebis à large queue. BRISSON *Regn. anim. pag* 75.

(*f*) *Neque his arietibus ullum ab aliis discrimen præterquam in cauda, quam latiſſimam circumferunt ... Nonnullis libras decem aut viginti cauda pendet, cum ſua ſponte impinguantur; verum in Ægypto plurimi farciendis vervecibus intenti, furfure hordeoque ſaginant; quibus adeo craſſescit cauda, ut ſe ipſos dimovere non poſſint; verum qui eorum curam gerunt caudam exiguis vehiculis alligantes gradum promovere faciunt, vidi hujusmodi caudam libras octoginta ponderare.* LEON. AFRIC. *Deſcript. Afric. vol.* II. *pag.* 253.

denzelven zo lang en zo zwaar hebben (*g*), dat men hen een klein kruiwagentje geeft om denzelven, terwyl zy gaan, te draagen; in de Levant is dat schaap met een zeer schoone wol bedekt, in heeter landen gelyk in Madagaskar en de Indiën (*h*) is het met hair bedekt (*i*); de overvloed van het vet, dat zig in onze schaapen by de nieren zet, daalt in deze schaapen neder tot in de wervelbeenderen van den staart; de andere deelen van 't lighaam zyn 'er minder van belast dan in onze vette schaapen; het is aan 't klimaat, aan het voedzel, en de zorgen van den mensch dat men die verscheidenheid moet toeschryven; want deze schaapen met breede of lange staarten zyn huisselyk gelyk de onze, en zy hebben zelfs veel zorg en oppassing noodig; derzelver ras is veel meer verspreid dan dat van onze schaapen; men vindt het gemeenlyk in Tartarye (*k*), in Persie (*l*), in Syrie (*m*), in Egypte (*n*), in Barbarye, in Ethiopie, in Mozambique, op Madagaskar (*o*), en tot aan de Kaap de Goede-hoop (*p*).

(*g*) *Ovis Arabicæ altera.* RAY *Syn. Quadr. pag.* 74.
Aries laniger cauda longissima.... Ovis longicauda. La brebis à longue queue. BRISSON *Regn. anim. pag.* 76. Nota. De HR. RAY en BRISSON maaken van dit schaap met den langen-, en van dat met den breeden-staart twee verschillende soorten; LINNÆUS heeft dezelve zaamgevoegd, als verscheidenheden van dezelfde soort, waarin wy 't met hem volmaakt eens zyn.

(*h*) Het eiland Madagaskar voedt schaapen met groote staarten; daar zyn 'er die twintig ponden weegen, zynde belaaden met een vet, dat niet smelt, en dat zeer lekker is om te eeten; die schaapen hebben wol als geiten hair. *Voyage de* FLACCOURT, *pag.* 3..... Het vleesch der jonge wyfjes en van de gesneedenen, is uitmuntend goed van smaak. IDEM *pag.* 151.

(*i*) De schaapen der Tartaaren, gelyk ook die van Persie, hebben een dikken staart, die geheel vet, en twintig of dertig ponden zwaar is; hunne ooren zyn hangende gelyk die onzer kruishonden, en zy hebben een platte neus. *Voyage d'*OLEARIUS, *tom.* I. *pag.* 321. — De schaapen in oostelyk Tartarye hebben den staart van tien of twaalf ponden zwaarte; die staart is niet dan één klomp vet, dat zeer lekker is; de beenderen van denzelven zyn niet dikker dan die van den staart onzer schaapen. *Relation de la grande Tartarie*, *pag.* 187..... De schaapen der Provintiën, die door de Calmuksche Tartaaren beslaagen worden, hebben den staart verborgen in een kussen van verscheiden ponden. IDEM *pag.* 267.

(*k*) De staart alleen van een dier Persiaansche schaapen weegt zomtyds tien of twaalf ponden, en geeft vyf of zes ponden vet, en hy is van een tegenstrydige gedaante met die van onze schaapen, zynde breed om laag, en smal van boven. *Voyage de* TAVERNIER, *tom.* II. *pag.* 379.

(*l*) Ik heb in Syrie, Judea, Egypte, den staart der schaapen gezien, zo dik, lang en breed, dat dezelve dertig en meer ponden woog, en evenwel zyn die schaapen niet veel grooter dan die van Berri, maar veel schooner en de wol veel beter. *Voyage de* VILLAMONT, *pag.* 629.

(*m*) Daar zyn in Ethiopie zekere schaapen welker staart vyf-en-twintig pond en meer weegt.... en andere, welker staart een vadem lang, en als een wyngaardrank gedraaid is, met een hangenden hals als die der stieren. *Voyage de* DRACK, *pag.* 85.

(*n*) *Sunt ibi oves, quæ una quarta parte abundant; integram enim ovem si quadrifide secaveris præcise quinque partibus plenarie constabit, cauda siquidem, quam habent tam lata, crassa & pinguis est, ut ob molem reliquis par sit.* HUG. LINTSCOT, *Navig. P.* II. *pag.* 19.

(*o*) Het eiland St. Laurent (Madagaskar) heeft overvloed van vee; de staart der rammen en schaapen is verwonderlyk dik en zwaar; wy kreegen 'er een, die agt-en-twintig ponden woog. *Voyage de* PYRARD, *tom.* I. *p.* 37.

(*p*) Het schaap aan de Kaap heeft niets opmerkelyks dan de langte en dikte van zyn staart; die gemeenlyk vyftien of twintig ponden weegt; de Persiaansche schaapen egter, die gemeenlyk kleiner van lighaam zyn, hebben nog grooter staarten; ik heb 'er zelf van dezen aan de Kaap gezien, welker staart ten minsten dertig ponden woog. *Descript. du Cap de Bonne-esperance par* KOLBE, *tom.* II. *pag.* 97.

Men ziet op de eilanden van den Archipel, en voornaamlyk op het eiland Kandia, een ras van huiſſelyke ſchaapen, waarvan BELON de afbeelding en beſchryving van heeft gegeeven onder den naam van *ſtrepſicheros* (*q*): dat ſchaap heeft de grootte van onze gemeene ſchaapen, het is, gelyk deze met wol bedekt, en verſchilt 'er niet van dan in de hoornen, die regt opſtaande, en als een krullyn gedraaid zyn.

Eindelyk in de heetſte landen van Afrika en de Indiën vindt men een ras van groote ſchaapen met ruw hair, korte hoornen, hangende ooren, met eene ſoort van koſſem aan de hals: LEO AFRICANUS en MARMOL noemen het *adimain* (*r*), en de Natuurbeſchouwers kennen het onder den naam van den *Senegalſchen-ram* (*s*), *Guineeſchen-ram* (*t*), *ſchaap van Angola*, enz. het is huiſſelyk, gelyk de andere, en eveneens aan verſcheidenheden onderworpen; wy geeven hier de afbeelding en beſchryving van deze ſchaapen (*Pl. XXXIV, XXXV, XXXVI*), die opſchoon in byzondere karakters verſchillende, malkanderen egter in zo veele opzigten gelyken, dat men niet zeer kan twyffelen of zy zyn van 't zelfde ras; het is van alle de huiſſelyke ſchaapen dat, 't welk meeſt aan den ſtaat der natuur ſchynt te naderen; het is grooter, ſterker, vaardiger, en bygevolg beter dan eenig ander in ſtaat om door zig zelf te beſtaan, maar dewyl men het niet dan in de heetſte landen vindt, en hetzelve de koude niet verdraagen kan, en in zyn eigen klimaat door zig zelve niet kan beſtaan op den voet van een wild dier, maar inte-

(*q*) Daar zyn ſchaapen op Creta, die met groote troepen loopen, en zo gemeen zyn als de andere, voornaamlyk op de berg Ida, welken de harders Striphocheri noemen, die hier in van de onze verſchillen, dat zy de hoornen regt op draagen; dit ſchaap verſchilt nergens in van 't gemeene; uitgezonderd, dat, terwyl de rammen de hoornen gebogen hebben, dit ſchaap dezelve regt op draagt, en dat dezelve als een ſchroef gedraaid zyn. *Obſerv. de* BELON, *feuillet* 13. *fig. feuillet* 16.

De adimain, een huiſſelyk dier, gelykt in gedaante naar een ram..... het heeft de ooren lang en hangende; de Lybiers gebruiken dit dier voor een laſtbeeſt..... Ik heb zelf in myne jeugd het vermaak genomen van my, op den rug dezer ſchaapen zittende, een vierde van een myl verre te laaten voeren. LEONIS AFRIC. *Deſcript. Afric. vol.* II. *pag.* 752. — Zie ook *L'Afrique de* MARMOL, *tom.* I. *pag* 59.

(*r*) De ſchaapen, of om netter te ſpreeken, de rammen van Senegal, (men heeft het gebruik niet van hen te ſnyden) zyn ook van eene onderſcheiden ſoort; zy hebben van den ram van Frankryk niets dan den kop en den ſtaart; wat voor het overige de grootte en zwaarte betreft, zy hebben hier in meer van den bok.... Het ſchynt dat de wol ongemaklyk is geweeſt voor 't ſchaap in een land, dat hen reeds al te heet was; de natuur heeft dezelve in een maatig lang en vry dun yl hair veranderd. *Voyage au Senegal par* M. ADANSON, *pag.* 36.

(*s*) *Aries Guineenſis ſive Angolenſis.* MARCGRAV. *Hiſt. Bras. fig pag.* 234.

Aries piloſus, pilis brevibus veſtitus, juba longiſſima, auriculis longis pendulis.... Ovis Guineenſis. La brebis de Guinée. BRISSON *Regn. Anim. p.* 77. *Guineenſis ovis auribus pendulis, palearibus laxis, occipite prominente.* LINNÆUS, *Syſt. Naturæ Edit.* X. *pag.* 71.

(*t*) De ſchaapen van Guinée zyn wat verſchillende van die, welken wy in Europa zien, zy zyn gemeenlyk hooger op de beenen, zy hebben geen wol, maar een vry kort honden hair, dat zagt en fyn is: de rammen hebben lange maanen, die zomtyds op de aarde nederhangen, en die hen den hals van de ſchouderen tot de ooren bedekken; zy hebben hangende ooren, knoopige hoornen, vry kort, puntig, en voorwaards gedraaid; deze dieren zyn vet, hun vleeſch is goed, en heeft een aangenaamen geur, zo zy op gebergten of aan ſtrand weiden; maar het riekt naar ſmeer, zo hunne weiden moeraſſig of vogtig zyn; de ſchaapen zyn zeer vrugtbaar.... zy werpen twee jongen t' eener dragt. *Voyage de* DESMARCHAIS, *tom.* I. *pag.* 141.

integendeel des menfchen zorg behoeft; dewyl het met een woord niet dan een huiffelyk dier is, kan men het niet als den eerften ftam, als het oorfpronkelyk ras befchouwen, waarvan alle de andere hunnen oorfprong zouden getrokken hebben.

Zo wy dan in de orde der klimaaten de fchaapen befchouwen, die louter huiffelyk zyn, hebben wy 1°. het fchaap van 't Noorden met verfcheiden hoornen, welks wol ruw en zeer grof is; de fchaapen van Ysland, van Moskovie (u), en van verfcheiden andere ftreeken van 't Noorden van Europa; deze hebben alle de wol dik, en fchynen van hetzelfde ras te zyn.

2°. Ons fchaap, welks wol fraai en zeer fyn is in de zagte klimaaten van Spanjen en Perfie, maar die in zeer heete landen in een vry ruw hair verandert; wy hebben deze overeenkomft van invloed reeds opgemerkt tusfchen de klimaaten van Spanje en van Chorafan, eene Provintie van Perfie, op het hair der geiten, der katten, der konynen, enz. dezelve werkt eveneens op de wol der fchaapen, die zeer fraai is in Spanje, en nog fchooner in dit gedeelte van Perfie (v).

3°. Het fchaap met den grooten ftaart, welks wol ook zeer fchoon is in de gemaatigde landen, gelyk Perfie, Syrie, Egypte; maar die in heeter klimaaten in hair, meer of minder ruw, verandert.

4°. Het fchaap *ftrepficheros*, of het fchaap van Creta, dat wol heeft gelyk de onze, en naar dezelven gelykt, uitgezonderd de hoornen, die regt, en als een fchroef gegroefd zyn.

5°. De *adimain* of het groot fchaap van Senegal en der Indiën, dat nergens

(u) Daar kwamen te Petersburg twintig harders van Silefie, welken men vervolgens naar Cazan zondt, om daar de fchaapen te fcheeren, de Muskoviten te leeren de wol te bereiden.... Maar dit ontwerp is nog niet gelukt, waarvan men voornaamlyk voor rede geeft, dat de wol te grof is; dewyl de fchaapen en geiten zig van alle tyden hier vermengd en te famen voortgeteeld hebben. *Nouveau Mém. fur l'état de la Moscovie. Paris* 1721. *tom.* I. *pag.* 290.

(v) Men deedt voormaals te Mefchet in 't land van Chorafan, aan de grenzen van Perfie, een grooten handel in deze fchoone lamsvellen, van een verzilverd graauwe kleur, welker wol geheel gekroesd en dunner is dan zyde, dewyl die, welken de bergen, ten zuiden van deze ftad opleveren, en die welke uit de Provintie van Kerman koomen, de fchoonfte van Perfie zyn. *Relation de la grande Tartarie, pag.* 187. — Het grootfte gedeelte van deze zo fchoone en zo fyne wol, wordt gevonden in de Provintie van Kerman, dat het oud Caramanie is; de befte wordt gewonnen in de gebergte, digt by de ftad, die denzelfden naam draagt als de Provintie, de fchaapen van deze kwartieren hebben dit byzonder, dat als zy nieuw gras gegeeten hebben van January tot Mai, hunne geheele vagt als van zelf afvalt, en het beeft zo naakt en zo glad van vel wordt als een fpeenvarken, dat men in heet water afgefchrobd heeft; zodat men hen niet behoeft te fcheeren gelyk in Frankryk: nadat zy dus de wol van hunne fchaapen hebben afgenomen, kloppen zy dezelve, de grove raakt weg, en het fyne van de vagt blyft alleen over..... Men verft deze wollen niet; natuurlyk zyn zy bykans alle van een helder bruine, of graauwe afchkleur, en daar zyn weinig witte onder. *Voyage de* TAVERNIER, *tom.* I. *pag.* 130. — De fchaapen der Ubekfche en Befchacfche Tartaaren zyn bedekt met eene graauwagtige en lange wol, aan 't einde gekruld in kleine witte bokkels, die gefloten zyn, als paarlen, het geen eene fraaije vertooning maakt; 't is hierom, dat men meer werks maakt van de vagt dan van 't vleefch, omdat deze foort van bont de duurfte van allen is, daar men zig in Perfie van bedient, de zabel alleen uitgezonderd. Men voedt hen met groote zorgvuldigheid, men houdt hen meeft in de fchaduwe, en als men hen te water moet leiden, dekt men hen als paarden: deze fchaapen hebben een zeer kleinen ftaart gelyk de onze. *Voyage d'*OLEARIUS, *tom.* I. *pag.* 547.

met wol bedekt is, en daarentegen meer of minder kort, meer of minder ruw hair heeft, naar de hitte van het klimaat: alle deze ſchaapen zyn ſlegts verſcheidenheden van eene en dezelfde ſoort, en zouden zekerlyk met malkanderen voortteelen; dewyl de bok, wiens ſoort veel meer verſchilt, met onze ſchaapen voortteelt, gelyk wy by ondervinding weeten; maar ſchoon deze vyf of zes raſſen van huiſſelyke ſchaapen allen verſcheidenheden van dezelfde ſoort zyn, geheel afhangende van 't verſchil van de lugtſtreek, van de behandeling, en het voedzel, ſchynt egter geene van deze raſſen de eerſte en oorſpronkelyke ſtam van allen te zyn; geene ſchynt ſtark, vaardig, levendig genoeg, om aan de verſlindende dieren te wederſtaan, om hen te vermyden, hen te ontvlugten; allen hebben zy eveneens beſchutting, oppaſſing, beſcherming noodig; allen moeten zy derhalven beſchouwd worden als verbasterde raſſen, door de handen van den menſch geformeerd, en voor zyne nuttigheid voortgebragt; terzelfder tyd, dat hy deze huiſſelyke raſſen zal gevoed, gekweekt, vermenigvuldigd hebben, heeft hy waarſchynlyk het wilde ras, dat ſterker, onhandelbaarer, en gevolgelyk ongemaklyker en minder nuttig voor hem was, gejaagd en verdelgd. Hetzelve zal dan alleen bepaald zyn tot een klein getal, en tot onbewoonde ſtreeken, alwaar het zig zal hebben kunnen ſtaande houden; men vindt nu in de gebergte van Griekenland, op de eilanden van Cyprus, van Sardinie, van Korſika en in de woeſtynen van Tartarye, het dier 't welk wy *mouſlon* genoemd hebben, en dat ons voorkoomt de oorſpronkelyke ſtam van alle de ſchaapen te zyn; het leeft in den ſtaat der natuur, het beſtaat zonder de hulp van den menſch; het gelykt meer dan eenig ander wild dier naar alle de huiſſelyke ſchaapen, het is levendiger, ſterker, en vaardiger dan eenig van dezelve; het heeft den kop, het voorhoofd, de oogen, en het geheele wezen van den ram, het gelykt hem in de gedaante der hoornen en in de geheele geſtalte des lighaams, eindelyk het teelt voort met het huiſſelyk ſchaap (*w*); het welk alleen genoeg zou zyn om te bewyzen dat het van dezelfde ſoort, en dat het de oorſpronkelyke ſtam van die ſoort is; het eenige, waarin onze ſchaapen en de mouſlons niet overeenkoomen, is, dat de eerſte met hair en niet met wol bedekt is; maar men heeft gezien, dat, zelfs in de huiſſelyke ſchaapen, de wol geen wezendlyk karakter uitmaakt, dat dezelve een voortbrengzel is van de gemaatigde lugtſtreek, dewyl diezelfde ſchaapen in de heete landen geen wol hebben, en alle met hair bedekt zyn, terwyl hunne wol in de koude landen zo grof en zo ruw is als hair; derhalven is het geen wonder dat het oorſpronkelyk ſchaap, het wilde, het ſtam-ſchaap, dat de koude en hitte heeft moeten lyden, dat zonder beſchutting, zonder bezorging in de boſſchen heeft moeten leeven en voortteelen, niet bedekt is met eene wol, die het in de ſtruwellen welhaaſt verloren zoude hebben, met eene wol, die altyd voor den invloed der lugt en de ruwheid der jaargetyden bloot geſteld, in korten tyd van natuur moeſt veranderen en

(*w*) *Eſt & in Hiſpania. ſed maxime Corſica, non maxime abſimile pecori, (ſcilicet ovili) genus muſmonum. caprino villo, quam pecoris velleri propius, quorum e genere & ovibus natos priſci umbros vocarunt* PLIN. *Hiſt. nat. lib.* VIII. *cap.* 49. Nota. Men ziet uit deze plaats, dat de mouſlon van alle tyden af met het ſchaap heeft voortgebragt, de ouden noemden alle meſtiſchen, of dieren van een baſtert ras *umbri*, *imbri*, *ibri*.

verbasteren. Daarenboven koomt uit de koppeling van den bok met het huisselyk schaap eene soort van mouflon voort; want dit voortbrengzel is een lam met hair bedekt; ook is het niet een ontvrugtbaare muilezel, het is een mestisch, die tot de oorspronkelyke soort opklimt, en die schynt te toonen, dat onze geiten en onze huisselyke schaapen iets gemeen hebben in hunnen oorsprong; en gelyk de ondervinding ons heeft doen blyken, dat de bok ligtelyk voortteelt met het schaap, maar dat de ram niet voortteelt met de geit, is 'er geen twyffel aan, of onder deze dieren, steeds in hunnen staat van verbastering en huisselykheid beschouwd, de geit de heerschende, en het schaap de onder geschikte soort is; dewyl de bok met goeden uitslag het schaap bespringt, en de ram onvermogende is om met de geit voort te teelen; dus is ons huisselyk schaap een veel meer verbasterd soort dan die van de geit, en daar is alle reden van te denken, dat zo men aan de geit de mouflon gaf in plaats van den huisselyken ram, hier van jonge geitjes zouden voortkoomen, die tot de soort van de geit weer opklimmen zouden, gelyk de lammeren, van den bok en het schaap gesprooten, tot de soort van den ram opklimmen.

Ik begryp, dat de Natuurbeschouwers, die hunne leerwyzen gebouwd, en ik durf zeggen alle hunne kennis van de natuurlyke historie gegrond hebben op de onderscheiding van eenige byzondere karakters, hier zullen kunnen tegenwerpingen inbrengen, die ik by voorraad gaa beantwoorden; het eerste kenmerk der schaapen, zullen zy zeggen, is wol te draagen, en het eerste kenmerk der geiten is met hair gedekt te zyn; het tweede kenmerk der rammen is hoornen te hebben kringswyze gekromd, en agterwaards gedraaid, dat der bokken is dezelve regt te hebben en naar boven gekeerd. Deze zyn, zullen zy zeggen, de onderscheidende en onfeilbaare kenmerken, waaraan men altyd de schaapen en geiten kan onderscheiden; want zy zullen niet kunnen ontkennen dat zy al het overige gemeen hebben; de eene en andere hebben geene snytanden in het bovenst kaakebeen, en hebben 'er agt in het onderst, de eene en andere hebben geene hondstanden, de beide soorten hebben eveneens den voet gespleeten, zy hebben enkele en blyvende hoornen; beide hebben zy de prammen in dezelfde streek van den buik, beide leeven zy van gras en herkaauwen; hun inwendig maakzel heeft nog meer overeenkomst, want dat schynt in de beide dieren volstrekt hetzelfde te zyn; hetzelfde getal en hetzelfde maakzel der maagen, dezelfde schikking der ingewanden en darmen, de eigen zelfstandigheid in 't vleesch, dezelfde byzondere hoedanigheid in 't vet en in 't zaadvogt; dezelfde tyd van dragt, dezelfde tyd ook voor den groei en voor de duuring des levens. Daar blyft derhalven niet over dan de wol en de hoornen, waardoor men deze soorten van dieren kan onderscheiden; maar de wol, gelyk wy reeds hebben doen voelen, is minder eene zelfstandigheid der Natuur, dan een voortbrengzel van het klimaat, door de zorgen van den mensch geholpen, en dit is by de stukken beweezen; het schaap der heete landen, het schaap der koude landen, het wilde schaap, hebben geen wol, maar hair; van den anderen kant hebben de geiten in de zeer zagte klimaaten eer wol dan hair, want dat van de geit van Angora is schooner en fyner dan de wol van onze schaapen; dit karakter is derhalven niet wezendlyk, het is louter toevallig en zelfs dubbelzinnig: dewyl het aan de beide soorten eveneens

kan behooren of ontbreeken, volgens de verſchillende klimaaten. Dat der hoornen ſchynt nog minder zeker te zyn; zy verſchillen in getal, in grootte, in gedaante en rigting. Onder onze huiſſelyke ſchaapen hebben de rammen gemeenlyk hoornen, en de ſchaapen hebben die niet; ik heb evenwel onder onze troepen rammen zonder hoornen, en ſchaapen met hoornen gezien; ja ik heb niet ſlegts ſchaapen met twee, maar zelfs met vier hoornen gezien: de ſchaapen van 't Noorden en van Ysland hebben 'er zomtyds agt; in de heete landen hebben de rammen ſlegts twee zeer korte hoornen, en dikwils hebben zy 'er even zoo weinig als de ſchaapen; in de eene en andere zyn de hoornen glad en rond; in de andere zyn zy gedraaid en platagtig; de punt, in plaats van agterwaards te ſtaan, is zomtyds naar voren of naar buiten gekeerd, enz. Dit kenmerk is derhalven niet ſtandvaſtiger dan het eerſte, en by gevolg is 't niet genoeg om verſchillende ſoorten vaſt te ſtellen (*x*), de dikte en de langte van den ſtaart zyn even weinig genoeg om ſoorten te maaken; dewyl deze ſtaart, om zo te ſpreeken, een konſtlid is 't welk men meer of minder doet uitzetten door de zorg en oppaſſing, en den overvloed van goed voedzel; en dewyl wy onder onze huiſſelyke ſchaapen raſſen hebben, gelyk by voorbeeld zekere Engelſche ſchaapen, die een zeer langen ſtaart hebben in vergelyking der gewoone ſchaapen. De hedendaagſche Natuurbeſchouwers egter, eeniglyk op het verſchil der hoornen, van de wol, en de dikte van den ſtaart acht geevende, hebben zeven of agt verſchillende ſoorten in het geſlagt der ſchaapen vaſtgeſteld; wy hebben haar alle tot ééne gebragt; van het geheel geſlagt maaken wy maar ééne ſoort, en deze vermindering koomt ons zo gegrond voor, dat wy niet vreezen dat dezelve door verdere waarneemingen zal tegengeſprooken worden. Zo noodzaaklyk het ons is voorgekoomen, dat wy de hiſtorie der dieren beſchryvende, die op hen zelven, een voor éénen onafhankelyk van eenig geſlagt beſchouwen, zo zeer gelooven wy daarentegen, dat wy de geſlagten in de huiſſelyke dieren moeten toelaaten, en zelfs uitſtrekken, omdat 'er in de Natuur niet dan individu's en opvolgingen van individu's, dat is te zeggen, ſoorten beſtaan; en wy geen invloed hebben gehad op die der onafhankelyke dieren, maar integendeel die der huiſſelyke dieren hebben veranderd, gewyzigd, en bepaald; wy hebben derhalven natuurkundige en wezendly-

(*x*) De Hr. LINNÆUS heeft met reden zes verſcheidenheden en niet zes ſoorten in het huiſſelyk ſchaap gemaakt; 1o. *Ovis ruſtica cornuta*, 2o. *Anglica mutica, cauda ſcrotoque ad genua pendulis.* 3o. *Hiſpanica cornuta, ſpirâ extrorſum tractâ.* 4o. *Polycerata e Gothlandia* 5o. *Africana, pro lana pilis brevibus hirta.* 6o. *Laticauda ſ platyura Arabica. Linn. ſyſt. nat. Edit. X. pag.* 70. Alle deze ſchaapen zyn inderdaad niet dan verſcheidenheden: waarby deze Schryver hadt moeten voegen de *adimain* of Guineeſchen ram, en den *ſtrepſicheros* van Candia, waarvan hy twee ſoorten maakt, verſchillende van malkanderen en van onze ſchaapen; en op dezelfde wyze, zo hy den mouflon hadt gezien, en geweeten, dat dezelve met het ſchaap voortteelt, of zo hy ſlegts de plaats van PLINIUS over den muſimon hadt geraadpleegd, zou hy denzelven niet in 't geſlagt der geiten, maar in dat der ſchaapen geplaatſt hebben. De Hr. BRISSON heeft ook dit dier niet ſlegts in het geſlagt der geiten geplaats, maar hy heeft daar zelfs ook den *ſtrepſicheros* in gebragt, welken hy noemt *hircus laniger*, en wat meer is, hy heeft vier onderſcheiden ſoorten gemaakt van het huiſſelyk ſchaap met wol gedekt, van het huiſſelyk ſchaap met hair gedekt, in de heete landen van het ſchaap met den breeden ſtaart, en van het ſchaap met den langen ſtaart; wy brengen, gelyk men ziet, vier ſoorten volgens LINNÆUS, en zeven ſoorten volgens BRISSON, tot eene ſoort.

ke geſlagten gemaakt, geheel verſchillende van die overnatuurkundige en harſenſchimmige geſlagten, die nooit dan denkbeeldig beſtaan hebben: die natuurkundige geſlagten zyn wezendlyk te ſamengeſteld uit alle de ſoorten welken wy behandeld, gewyzigd, veranderd hebben; en dewyl alle deze ſoorten door de hand van den menſch op eene verſchillende wyze veranderd, egter ſlegts een gemeenen en eenigen oorſprong in de natuur hebben, zo moet het geheele geſlagt ook maar eene ſoort formeeren. Toen wy, by voorbeeld, de hiſtorie van den tyger beſchreeven, hebben wy zo veele verſchillende ſoorten van tygers toegelaaten, als 'er inderdaad in alle de deelen der aarde gevonden worden; omdat wy zeer zeker zyn, dat de menſch de ſoorten dezer onhandelbaare dieren, die alle beſtaan, zo als de Natuur ze voortgebragt heeft, nooit heeft behandeld of veranderd; het is eveneens met alle vrye en onafhankelyke dieren; maar de hiſtorie der runderen of der ſchaapen geevende, hebben wy alle de runderen tot een enkel rund, en alle de ſchaapen tot een enkel ſchaap gebragt, omdat het even zeker is, dat het de menſch en niet de Natuur is, die de verſchillende raſſen, waarvan wy de optelling gemaakt hebben, heeft voortgebragt. Alles loopt ſamen om dit denkbeeld te onderſteunen, 't welk, ſchoon duidelyk in zig zelve, miſſchien egter niet genoeg gevoeld zal worden; alle de runderen teelen te ſamen voort; de proefneemingen van den Hr. de la Nux en de getuigeniſſen van de Hren. Mentzelius en Kalm hebben 'er ons van verzekerd; alle de ſchaapen teelen te ſamen voort, en zy teelen voort met den mouflon, en zelfs met den bok; myne eigen proefneemingen hebben 'er my van overtuigd: alle de runderen zyn dan niet dan ééne ſoort, en alle de ſchaapen niet dan ééne andere, hoe uitgeſtrekt de geſlagten wezen mogen.

Ik zal uit hoofde van 't belang der zaake niet aflaaten te herhaalen, dat het niet door dergelyke byzondere karakters is, dat men de Natuur kan beoordeelen, en verſchillende ſoorten onder de dieren vaſtſtellen; dat de leerwyzen, wel verre van de hiſtorie der dieren op te helderen, daarentegen eeniglyk gediend hebben om dezelve te verduiſteren, door de benaamingen te vermenigvuldigen, en het getal der ſoorten met de benaamingen buiten noodzaaklykheid te vermeederen; door willekeurige geſlagten in te voeren, welke de Natuur niet kent, en de waarlyk beſtaande wezens met harſenſchimmen te verwarren, door ons niet dan valſche denkbeelden van het wezen der ſoorten te geeven, door dezelve te vermengen of van den anderen af te ſcheiden, zonder grond, zonder hoedanigheden, dikwils zonder de natuur waargenomen of zelfs de individu's gezien te hebben; en 't is te dezer oorzaake dat onze Naamlyſtmaakers zig alle oogenblikken vergiſſen, en zo veele dwaalingen als regels ſchryven; wy hebben 'er reeds zo veele voorbeelden van gegeeven, dat men wel ſterk bevooroordeeld zou moeten zyn om 'er aan te kunnen twyffelen. De Hr. Gmelin ſpreekt zeer verſtandig over dit onderwerp, en zelfs by gelegenheid van het dier, dat hier in aanmerking koomt (y).

(y) De *Argali* of *Stepnie barani*, die de gebergten van zuidelyk Siberie beſlaan, van den vloed Irtiſch tot aan Kamſchatka, zyn zeer levendige dieren, en die levendigheid ſchynt hen buiten de klaſſe der ſchaapen uit te ſluiten, en hen eer in die der herten te brengen; ik zal 'er hier eene korte beſchryving van geeven, die zal doen zien, dat noch de levendigheid,

Wy zyn overtuigd dat men, gelyk de Hr. Gmelin zegt, de Natuur niet kan leeren kennen, dan door een beredeneerd gebruik zyner zintuigen te maa-

noch de traagheid, noch de wol, noch het hair, daar het dier mede gedekt is, noch de kromme, noch de regte hoornen, noch die blyven, noch die, welken het dier alle jaaren verlieſt, geene genoegzaam onderſcheidende kenmerken zyn, waardoor de Natuur haare klaſſen onderſcheidt; zy bemint de verſcheidenheid, en ik ben verzekerd, dat zo wy onze zintuigen beter wiſten te beſtieren, dezelve ons tot veel onderſcheidener kenmerken, wegens het verſchil der dieren leiden zoude dan wy gemeenlyk door onze rede vinden, dewelke deze onderſcheidende kenmerken doorgaans niet dan zeer oppervlakkig vat. De uiterlyke gedaante van het dier, voor zo verre den kop, den hals, de pooten en den korten ſtaart betreft, gelykt naar die van het hert, waarnaar dit dier, gelyk ik gezegd heb, ook gelykt, door zyne levendigheid, in zo verre, dat men geneigd zou zyn te zeggen, dat het nog wild is; het dier, dat ik gezien heb, wierdt gezegd drie jaaren oud te zyn, en egter dorſten tien mannen het niet aantaſten om het t' onder te brengen; het grootſte van deze ſoort nadert in geſtalte aan die van een damhert; dat, 't welk ik gezien heb, was van den grond tot boven aan den kop anderhalve Ruſſiſche el hoog; zyne lengte van de plaats, daar de hoornen uitkoomen, was van een en drie vierde el; de hoornen groeijen boven en digt by de oogen, regt voor de ooren; zy krommen zig eerſt naar agteren, en vervolgens naar voren, als een cirkel; het einde is wat naar om hoog en naar buiten gekeerd; van hunnen oorſprong af tot by na de helft zyn zy zeer gerimpeld; hooger zyn zy gladder, zonder dat zy dat egter volkomen zyn. Het is waarſchynlyk van dit maakzel der hoornen, dat de Ruſſen gelegenheid genomen hebben om aan dit dier den naam van *wild ſchaap* te geeven; zo men op de berigten van de bewooneren dezer ſtreeken kan ſtaat maaken, beſtaat alle zyne kragten in zyne hoornen. Men zegt dat de rammen van deze ſoort dikwils vegten en malkanderen met de hoornen aanvallen, die zy zomtyds afſtooten; zodat men dikwils op de *ſteppe* deze hoornen vindt, welker opening by den kop groot is, dat de jonge voſſen der *ſteppen* zig dikwils van deze holligheden bedienen om zig daar in te bergen. Men kan ligtelyk de kragt berekenen, die 'er noodig is om zulk een hoorn afteſcheuren of te ſlaan, dewyl deze hoornen zo lang het dier leeft, geſtadig in dikte en langte toeneemen, en de plaats van hunnen oorſprong aan 't bekken zal ſteeds eene meerdere hardheid krygen; men zegt, dat een wel gegroeide hoorn, als de maat over de kromming genomen wordt, tot twee elle langte heeft, dat hy dertig en veertig Ruſſiſche ponden weegt, en aan zyn oorſprong de dikte van een vuiſt heeft: de hoornen van die, welken ik gezien heb, waren van een witagtig geele kleur, maar hoe ouder het dier wordt hoe meer zyne hoornen naar den bruinen en het zwartagtige trekken. Het draagt zyne ooren ten uiterſten regt, dezelve zyn puntig en tamelyk breed; de voeten hebben gekloofde hoeven, en de voorſte pooten hebben drie vierde ellen hoogte; de agterſte hebben meer; als het dier zig op een effen gelyken grond overeind houdt, zyn de voorſte pooten altoos uitgeſtrekt en regt, de agterſte zyn gekromd, en die kromming ſchynt te verminderen, naar maate de gronden daar het dier overtrekt, ſteiler zyn; de hals heeft eenige hangende plooijen; de kleur van 't geheele lighaam is graauwagtig met bruin gemengd; langs den rug is een geelagtige of liever rosagtige, of voſſenkleurde ſtreep, en men ziet dezelfde kleur voor en agter de pooten en aan den buik, alwaar dezelve wat bleeker is; die kleur duurt van 't begin van auguſtus in den herfſt en den winter, tot in de lente, op welker aannadering deze dieren ruijen, en allerwegen rosagtiger worden; de tweede ruityd koomt op 't einde van july; zodanig is het maakzel der rammen: de geiten of wyfjes zyn altyd kleiner, en ſchoon zy insgelyks hoornen hebben, zyn deze hoornen zeer klein en dun, in vergelyking van die, welke ik zo aanſtonds beſchreeven heb, en zy worden zelfs met den toeneemenden ouderdom weinig grooter: zy zyn altyd ten naaſtenby regt, zy hebben geene rimpels, en ten naaſtenby de gedaante der hoornen van onze tamme bokken.

De inwendige deelen dezer dieren koomen overeen met die der andere herkaauwende dieren; de maag beſtaat uit vier byzondere holligheden, en het galblaasje is zeer opmerkelyk; hun vleeſch is goed om te eeten en heeft ten naaſten by den ſmaak van geiten vleeſch; het vet inzonderheid heeft een lekkeren ſmaak, gelyk ik hier boven reeds aangemerkt heb, op het getuigenis der volkeren van Kamſchatka; het voedzel van het dier is gras; zy koppelen in den herfſt, en in de lente werpen zy één of twee jongen.

Door het hair, den ſmaak van 't vleeſch, de geſtalte en de levendigheid behoort het dier tot de klaſſe der herten en hinden; de blyvende hoornen die niet afvallen, ſluiten het buiten die

ken, dan door te zien, waar te neemen, te vergelyken, en zig ter zelfder tyd de vermetele vryheid te weigeren van leerstelsels, nieuwe systemata, kleine samenstellen op zyn eigen hand te maaken, waarin men de dieren, die men nooit gezien heeft, en waarvan men niet dan den naam kent, onder klassen brengt; die naam is dikwils dubbelzinnig, duister, kwalyk toegepast, en deszelfs verkeerd gebruik verwart de denkbeelden, in algemeene niets bepaalende woorden, en verdrukt de waarheid in den stroom der dwaaling. Wy zyn insgelyks zeer overtuigd, na de mouflons leevende gezien en na hen met de beschryving van den Hr. GMELIN vergeleeken te hebben, dat de argali het zelfde dier is; wy hebben gezegd, dat men het in Europa in genoegzaam warme landen vindt; gelyk in Griekenland (z), op Cyprus (a), Sardinie en Corsica (b). Het wordt egter ook, en zelfs in grooteren getale, gevonden in alle de gebergten van 't zuidelyk gedeelte van Siberie, onder eene lugtstreek eer koud dan gematigd; het schynt daar zelfs grooter, sterker, welvaarender te zyn; het heeft derhalven eveneens het noorden en het zuiden kunnen bevolken, en zyne nakomelingschap, huisselyk geworden zynde, zal na langen tyd de nadeelen van dezen staat geleeden te hebben, verbasterd zyn, en zal, volgens de verschillende behandelingen en de verschillende klimaaten, nieuwe

klasse; de kringswyze gekromde hoornen geeven het eenige gelykheid met het schaap; het gebrek van wol en de levendigheid onderscheiden het daar volstrektelyk van; het hair, de verkiezing van rotsen en hoogten om daar te leeven, en de menigvuldige gevegten brengen dit dier vry na in de klasse der steenbokken, het gebrek van baard en de kromme hoornen sluiten het buiten die klasse. Zoude men dit dier niet moeten beschouwen als eene byzondere klasse formeerende, en het voor den musimon der Ouden erkennen? Het gelykt inderdaad byzonderlyk naar de beschryving, die PLINIUS, en nog beter GESNER daar van geeven. Tot zo verre de HR. GMELIN; deze plaats is getrokken uit de Russische overzetting van de beschryving eener landreize naar Kamschatka, (te Petersburg in 1755 in twee stukken in 4. gedrukt) gedaan door de HR. MULLER, DE LA CROIERE en GMELIN, schryver van 't Werk, waarvan het oorspronkelyke in 't hoogduitsch is. De fransche overzetting is my medegedeeld door den HR. DE L'ISLE, van de Akademie der Weetenschappen; de reisbeschryving, in zig zelve opmerkelyk, is tevens opgesteld door een man van verstand en zeer bedreeven in de Natuurlyke Historie.

(z) Daar is niet aan te twyffelen of de tragelaphus van BELON onze mouflon zy, en men ziet door de aanduidingen van dezen schryver, dat hy dit dier in Griekenland gezien en afgeteekend heeft, en dat het in de gebergten tusschen Macedonie en Servie gevonden wordt.

(a) Daar zyn op 't eiland Cyprus rammen door de oude Grieken musmones geheeten, volgens Strabo; de Italiaanen noemen hen thans musione; zy hebben in plaats van wol hair, gelyk dat der bokken, of liever een huid en een hair, dat niet veel verschilt van dat der herten, en zy hebben hoornen gelyk de andere schaapen, behalven dat dezelve agterwaards gekromd zyn; zy zyn van grootte en dikte als een middelmaatig hert; zy zyn snel ter been, en zy onthouden zig op de hoogste en klippigste bergen; hun vleesch is goed en sappig.... Men bereidt het vel dezer dieren, en men maakt daar van bovenleer voor schoenen, dat men naar Italie zendt, alwaar men het Cordoani of Cordouani noemt. *Description des Isles de l'Archipel par* DAPPER, *pag.* 50.

(b) *His in insulis (Sardinia & Corsica) nascuntur arietes, qui pro lana pilum caprinum producunt, quos musmones vocitant.* STRABO, *lib.* V. — *Nuper, apud nos sardus quidam vir non illiteratus Sardiniam affirmavit abundare cervis, apris, ac damis, & insuper animali quod vulgo muflonem vocant pelle & pilis, (pilis capreæ ut ab alio quodam accepi, cætera fere ovi simile) cervo simile; cornibus arieti, non longis sed retro circa aures reflexis, magnitudine cervi mediocris, herbis tantum vivere. in montibus asperioribus versari, cursu velocissimo, carne venationibus expetita.* GESNER, *Hist. Quadrup. pag.* 823.

karakters, daar toe betrekkelyk, nieuwe hoedanigheden en lighaams gesteldheid gekreegen hebben; welk alles zig in de volgende geslagten voortplantende ons huisselyk schaap, en alle de andere rassen van schaapen, door ons gemeld, hebben voortgebragt.

BYVOEGZEL TOT DE NATUURLYKE HISTORIE VAN DEN MOUFLON EN VAN ANDERE VREEMDE SCHAAPEN.

Wy geeven hier nog eenige afbeeldingen van vreemde schaapen (*Pl. XXVII** en *XXVIII**) van een ram en een schaap, welker tekening my toegezonden is door wylen den Hr. Colinson, lid van de koninglyke maatschappy te Londen, onder de naamen van *Valachian ram*, en *Valachian eve*, dat is te zeggen ram en schaap van Walachijen. Dewyl die bekwaame Natuurbeschouwer kort daarna overleden is, heb ik niet kunnen te weeten koomen, of dit ras van schaapen, welker hoornen zo verschillende zyn van dat der anderen, in Wallachije gemeen zy, dan of het slegts twee individu's zyn, die toevallig bevonden zyn te verschillen van de gemeene soort van rammen en schaapen van dat zelfde land.

Wy geeven ook de afbeelding (*Pl. XXIX**) van een ram, welken men in de voorstad St. Germain in 1774 vertoonde, onder den naam van *ram van de Kaap de Goede-hoop*; diezelfde ram was in 't vorig jaar aan 't Publiek aangeboden onder den naam van *ram van Mogoliën met den dikken staart*; maar wy zyn te weeten gekomen, dat hy te Tunis gekogt was, en wy hebben geoordeeld, dat het inderdaad een ram van Barbarye was, welke niet verschilt van dien, waarvan wy hierna de afbeelding geeven op *Pl. XXXIII*, dan in den staart, die veel korter, en tevens platter en breeder is aan het bovenste gedeelte. De kop is ook evenredig zwaarer, en gelykt naar dien van een Indischen ram; het lighaam is wel bedekt met wol, en de beenen zyn kort, zelfs in vergelyking van onze schaapen; de hoornen verschillen ook wat in gedaante en grootte van die van 't Barbarysche schaap; wy hebben dit dier den ram van Tunis genaamd, om het te onderscheiden van het ander; maar wy houden ons verzekerd, dat zy beiden van hetzelfde land van Barbarye, en van zeer nagrenzende rassen zyn (*c*).

Ein-

(*c*) De ram van Tunis verschilt van dien onzer gewesten niet slegts in zyn dikken en breeden staart; maar ook in zyne evenredigheden; hy is laager op de beenen, en zyn kop schynt sterk en meer geboogen dan die van onze rammen; zyn onderste lip loopt puntsgewyze aan 't eind van 't kaakebeen af, en maakt den haazen bek. Zyne hoornen die een krul maaken, loopen agterwaards, zy zyn zes duimen lang in een regte lyn gemeeten, en hebben tien duim en ééne lyn slingering, tegen twee duimen twee lynen dikte aan den oorsprong; zy zyn wit en met rimpels geringd gelyk in de andere rammen. De hoornen, die over de ooren gaan, maaken dezelve hangende, zy zyn breed en loopen in een punt uit. Dit huisselyk dier is zeer wollig, inzonderheid op den buik, de dijen, den hals, en den staart. Zyn wol op verscheiden plaatsen meer dan zes duimen lang, zy is in 't algemeen wit, uitgezonderd dat 'er een donker vaal op de ooren is, en dat het grootste gedeelte van den kop en de voeten ook donker

vaal

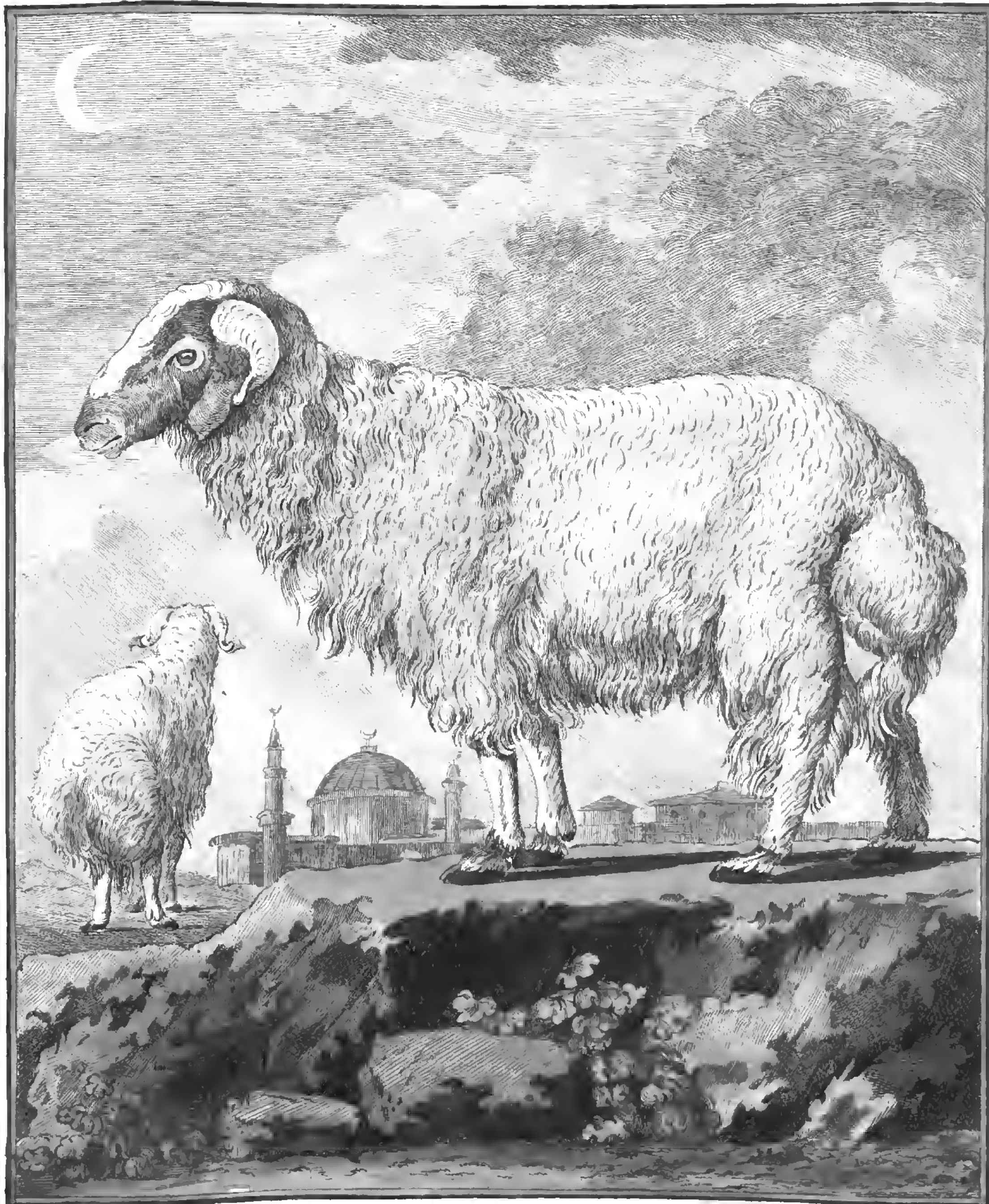
De Seve del. B. de Bakker sc.

LE BELIER VALACHIEN.

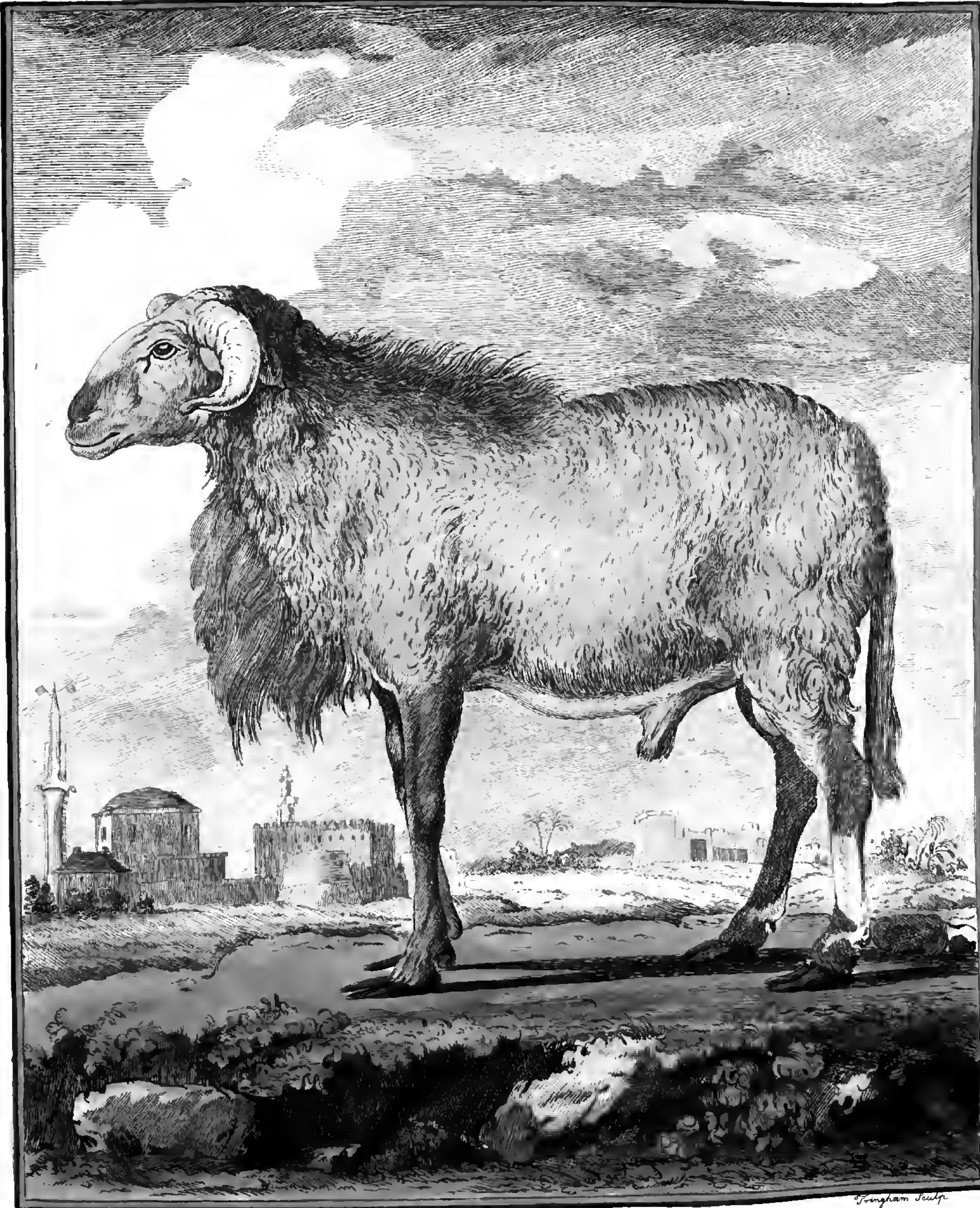
De Seve del. B. de Bakker sc.

LA BREBIS VALACHIENE.

De Seve del. Tringham Sculp.

LE BELIER DE TUNIS.

De Seve del. Tringham Sculp.

LE MORVANT.

Eindelyk geeven wy ook de afteekening (*Pl. XXX**) van een ram, welken men insgelyks in de voorſtad St. Germain in 1774 vertoonde, onder den naam van *morvant van China*. Die ram is hier in zonderling, dat hy eene ſoort van maanen op den hals draagt, en dat hy op de borſt en onder den hals zeer lang hair heeft, 't welk neêrhangt en eene ſoort van lange das maakt, van roſſe en

vaal zyn naar het bruine trekkende. Het geen deze ram zonderling heeft, is de ſtaart, die hem het geheele agterſte bedekt; hy is elf duimen breed, en tien duimen negen lynen lang. Dit vleezig gedeelte is rond, en loopt met een klein wervelbeendje, dat vier duimen en drie lynen langte heeft, in een punt uit, onder den buik tuſſchen de beenen gaande, of regt nederdaalende. Als dan ſchynt de vlok wol aan 't einde van den ſtaart de aarde te raaken. Deze ſtaart is als ingedrukt en hol van boven, zo wel als van onderen, zinkt in 't midden en maakt een klein gootje; het bovenſt van dezen ſtaart, en het grootſt gedeelte van deszelfs dikte zyn bedekt met lange witte wol, maar het onderſt heeft geen hair of wol, en is bloot verſch vleeſch, zodat men dezen ſtaart opligtende, zou denken de billen van een kind te zien.

	voet.	duim.	lyn.
Lengte des lighaams in een regte lyn gemeeten van het einde van den bek tot aan den aars.	3.	9.	0.
Lengte van den kop van het einde van den bek tot aan 't begin der hoornen.	0.	7.	11.
Lengte van 't oog van den eenen hoek tot den anderen.	0.	1.	2.
Afſtand tuſſchen de voorſte hoeken der oogen.	0.	3.	9.
Afſtand tuſſchen den voorſten hoek en 't eind der lippen.	0.	5.	10.
Lengte der ooren.	0.	5.	1.
Breedte van de baſis.	0.	1.	5.
Afſtand tuſſchen de ooren en de hoornen,	0.	1.	1.
Afſtand tuſſchen de twee ooren beneden gemeeten.	0.	4.	6.
Lengte van den hals.	0.	10.	0.
Omtrek by den kop.	1.	6.	4.
Hoogte van het voorſtel.	2.	0.	0.
Hoogte van het agterſtel.	2.	2.	1.
Omtrek des lighaams agter de voorſte pooten gemeeten.	3.	2.	6.
Omtrek op de dikſte plaats.	3.	8.	2.
Omtrek voor de agterſte pooten.	3.	4.	8.
Lengte van den ſtomp des ſtaarts.	1.	1.	9.
Zyne breedte.	0.	11.	0.
Lengte van den arm, van den elleboog tot aan de knie.	0.	7.	9.
Lengte van de pyp.	0.	5.	6.
Lengte van de koot.	0.	1.	6.
Omtrek van de kroon.	0.	4.	1.
Hoogte van 't onderſt des voets tot aan de knie.	1.	4.	6.
Lengte van de dij van de knieſchyf tot aan de wade.	1.	0.	3.
Lengte van de pyp van de wade tot aan de kogel.	0.	6.	8.
Lengte der ſpoorgezwellen.	0.	2.	1.
Hoogte der hoeven.	0.	1.	8.
Lengte van de voorhoef af tot aan de hiel in den voorſten voet.	0.	3.	2.
Lengte in de agterſte voeten.	0.	2.	5.
Lengte van de twee hoeven te ſamen genomen in den voorſten voet.	0.	1.	10.
Breedte in de agterſte voeten.	0.	1.	8.
Afſtand tuſſchen de twee hoeven.	0.	0.	2.
Omtrek der beide hoeven van de voorſte voeten.	0.	7.	9.
Omtrek van de agterſte voeten.	0.	6.	5.

gryze hairen gemengd, omtrent tien duim lang, en ruw in 't aanraaken. Hy heeft op den hals ook een ftreek regt opftaand maanhair, niet dik, maar dat zig tot op 't midden van den rug uitftrekt. Dit hair is van dezelfde kleur en ftevigheid als dat van de das; alleenlyk is het korter en met bruin en zwart hair gemengd. De wol die het lighaam bedekt, is wat gekroesd, en aan 't einde zagt in 't aanraaken, maar aan dat gedeelte, 't welk digt aan 't lighaam van het dier zit, is zy regt en ruw. In 't algemeen is hy omtrent drie duimen lang, en van eene helder geele kleur; de beenen zyn donker ros; de kop is gevlakt met meer of min vaale tinten, de ftaart is vaal, en voor 't grootft gedeelte wit, en ten opzigte van de gedaante gelykt hy vry wat naar den ftaart van een koe, zynde aan 't einde met hair bezet. Deze ram is laager op zyn pooten dan de andere rammen, daar men hem mede zoude kunnen vergelyken; het is naar den Indiaanfchen, hier na op *Pl. XXXIV* verbeeld, dat hy meer dan naar eenigen anderen gelykt. Zyn buik is zeer dik, en flegts veertien duimen negen lynen (*d*) boven de aarde verheven.

	voet.	duim.	lyn.
(*d*) Lengte des lighaams in een regte lyn gemeeten van den fnuit tot aan den aars.	3.	7.	1.
Lengte des lighaams over deszelfs oppervlakte gemeeten.	4.	3.	0.
Hoogte van het voorftel.	2.	9.	9.
Hoogte van het agterftel.	2.	8.	0.
Lengte van den kop van 't einde van den fnuit tot aan 't begin der hoornen.	0.	8.	0.
Lengte van 't oog van den eenen hoek tot den anderen.	0.	1.	3.
Afftand tuffchen de voorfte hoeken der oogen.	0.	3.	10.
Afftand tuffchen den voorften hoek en 't eind der lippen.	0.	6.	0.
Lengte der ooren.	0.	5.	3.
Breedte aan de bafis.	0.	1.	6.
Afftand tuffchen de ooren en hoornen.	0.	0.	7.
Afftand tuffchen de ooren om laag gemeeten.	0.	1.	4.
Lengte van den hals.	0.	5.	1.
Omtrek by den kop.	1.	5.	2.
Omtrek des lighaams agter de voorfte pooten.	3.	3.	3.
Omtrek aan de dikfte plaats.	3.	3.	9.
Omtrek voor de agterfte pooten.	3.	2.	4.
Lengte van den ftomp des ftaarts.	1.	2.	7.
Zyne breedte.	0.	1.	3.
Lengte des arms van den elleboog tot aan de knie.	0.	9.	1.
Lengte van de pyp.	0.	7.	1.
Lengte van de koot.	0.	2.	6.
Omtrek van de koot.	0.	3.	3.
Omtrek van de kroon.	0.	5.	10.
Hoogte van 't onderft van den voet tot aan de knie.	0.	9.	7.
Lengte van de dij van de kniefchyf tot aan de wade.	0.	10.	10.
Lengte van de pyp van de wade tot aan de kogel.	0.	7.	0.
Lengte van den voorvoet.	0.	4.	10.
Lengte der fpooren.	0.	2.	3.
Hoogte der hoeven.	0.	1.	0.
Lengte van de voorhoef tot aan de hiel aan den voorvoet.	0.	4.	9.
Lengte van den agterften voet.	0.	3.	8.
Breedte van denzelfden voet.	0.	1.	10.
Afftand tuffchen de twee hoeven.	0.	0.	3.
Omtrek der beide hoeven van den voorften voet.	0.	11.	4.
Omtrek van de hoeven van den agtervoet	0.	9.	6.

De Hr. DE SEVE, die de afmeetingen gedaan, en de befchryving van dit dier en den ram van Tunis gegeeven heeft, voegt 'er by, dat de dikte van zyn buik het voor een draagend fchaap deedt neemen. De hoornen zyn ten naasten by gelyk die van onze rammen; maar de hoeven der voeten zyn niet verheven, en zyn langer dan die van den Indiaanfchen ram.

Wy hebben gezegd, en wy herhaalen het hier, dat de mouflon de eenige en oorfpronkelyke ftam is van alle andere fchaapen, en dat zyne gefteldheid fterk genoeg is om in koude, gematigde en heete klimaaten te kunnen beftaan; zyn hair is flegts meer of minder dik, meer of minder lang naar de verfchillende lugtftreek. De wilde rammen van Kamfchatka, zegt de Hr. STELLER, hebben den gang van de geit, en het hair van het rundier. Hunne hoornen zyn zo groot en zo dik, dat zommige tot vyf-en-twintig of dertig ponden weegen. Men maakt 'er vazen, lepels, en andere huisgeraaden van; zy zyn ook zo levendig en zo vaardig als de rheebokken; zy onthouden zig op de rotzigfte bergen, en tuffchen afgronden en ftylten; hun vleefch is lekker, gelyk ook het vet, dat zy op den rug hebben; maar het is om hunne vagten te bekoomen, dat men de moeite neemt om jagt op hen te maaken (*e*).

Ik denk, dat 'er tegenwoordig zeer weinige, of liever dat 'er geene waare mouflons op 't eiland Korfika gevonden worden. De groote krygs-beweegingen, die in dat eiland voorgevallen zyn, zullen waarfchynlyk hunne volkomene verdelging uitgewerkt hebben; maar men vindt daar nog fpooren van hun oud beftaan in de geftalte zelve van de raffen der fchaapen, die daar nog werkelyk beftaan. In de maand van auguftus 1775, was hier een Korfifche ram, die aan den Hertog de la Vrilliere toebehoorde; hy was niet groot, zelfs in vergelyking van een fchoon franfch fchaap, dat men hem tot gezellin gegeeven hadt: die ram was geheel wit, klein, en laag op de pooten, de wol was lang, en vlokkig: hy hadt vier breede en zeer lange hoornen, waarvan de twee bovenfte de aanmerkelykfte waren; en deze hoornen hadden rimpels, gelyk die van den mouflon.

In de landen van 't Noorden van Europa, gelyk in Denemarken en Noorwegen, zyn de fchaapen niet fraai; en om de foort te verbeteren, laat men van tyd tot tyd rammen uit Engeland koomen. Op de eilanden die aan Noorwegen grenzen, laat men de fchaapen het geheele jaar door in 't open veld; zy worden grooter en dikker, en hebben beter en fraaijer wol dan die, welke door de menfchen worden opgepaft. Men wil, dat die rammen, die in volle vryheid leeven, altyd den nagt doorbrengen aan dien kant van het eiland, van waar des volgenden daags de wind moet koomen; het welk tot waarfchouwing verftrekt voor de zeelieden, die op deze waarneeming altyd acht geeven (*f*).

Op Ysland verfchillen de rammen en fchaapen hier in voornaamlyk van de onze, dat zy bykans alle grooter en dikker hoornen hebben; daar worden verfcheiden gevonden, die drie, en zommige die 'er vier, vyf, en

(*e*) *Hift. Génér. des Voyages* tom. XIX. *pag.* 252.
(*f*) *Hiftoire naturelle de la Norwege par* PONTOPPIDAN. *Journal étranger, Juin* 1756.

zelfs meer hebben: men moet evenwel niet denken, dat deze byzonderheid zig tot het geheele ras der Yslandfche rammen uitftrekke, en dat zy daar allen meer dan twee hoornen hebben: want onder een troep van vier of vyf honderd fchaapen, vindt men naauwelyks drie of vier, die vier of vyf hoornen hebben; men zendt deze naar Koppenhagen als eene zeldzaamheid, en men koopt hen op Ysland duurder dan de andere, het welk alleen genoeg is om te bewyzen dat zy daar zeer zeldzaam zyn (*g*).

(*g*) *Hiftoire générale des Voyages, tome* XVIII. *pag.* 19.

De Seve. del. C. F. Fritzsch. sc.

LE MOUFFLON.

BESCHRYVING VAN DEN MOUFLON.

Schoon de mouflon (*Pl. XXIX*) met hair en niet met wol bedekt zy, heeft hy evenwel meer overeenkomst met den ram dan met eenig ander dier: want zyn neusbeen is krom geboogen, en zyn voorhoofd minder verheven dan dat van den bok; hy heeft een indrukzel voor den voorsten hoek van het oog; hy heeft ook gelyk de ram, de oogen digter by de hoornen geplaatst, en de ooren minder lang dan de bok; de hoornen gelyken volmaakt naar die van den ram; want zy zyn van eene geelagtige kleur, en hebben drie vlakke zyden; zy maaken een stuk van een cirkel uit, dat zig tot boven de ooren uitstrekt, en dezelve staan schuinsch van agteren naar buiten gerigt.

Het eind van den smoel en de binnenkant der ooren van den mouflon, die ten onderwerp voor deze beschryving gediend heeft, hadt eene witte kleur, met eene ligte tint geel vermengd; het agterst gedeelte van het neusbeen, het voorhoofd, de zyden van den kop, de buitenkant der ooren, het agterst gedeelte van het onderst kaakbeen, en de keel hadden eene gemengde kleur uit wit, grys, en aschgraauw bruin bestaande; het wit hadt de overhand rondom de oogen en op de keel; de zyden van den hals, de ruimte die tusschen den schouder en den elleboog zit, de buikzyden, het kruis, de staart, en de buitenzyde van de dije en van den agterpoot, onder de knie hadden eene rosagtige vaale kleur, naar die van het hert gelykende; het agterst van den kop, de schouder, de arm, de voorarm byna geheel, de zyden van de borst en de binnenkant van den agterpoot onder de knie hadden eene bruine kleur; deze kleur maakte eenen streep langs het onderst gedeelte van de buikzyden, en op het voorste van de dije en van een gedeelte van den agterpoot onder de knie; daar was eene andere zwarte streep, die zig langs de bovenste zyde van den hals op den schoft en langs den rug tot aan het midden uitstrekte; die streep wierdt geëindigd door een groote vlak van dezelfde kleur; daar liepen ook naast aan de zyden van de witte kleur van den keel twee zwarte streepen, die zig onder dit wit vereenigden; het onderst gedeelte van den hals, en het voorste gedeelte van de borst, hadden eene zwarte kleur; het onderst van het agterst gedeelte der borst, de oxels, de elleboog, de agterste zyde van den voorarm, de pyp en al het overige van den voorsten poot, de buik, de balzak, de bilnaad, de liezen, de binnenkant der dijen, de pyp, en het overige der agterste pooten waren wit van kleur, vermengd met eene tint geel en zelfs vaal; doch beide deze kleuren vertoonden zig veel duidelyker op zommige plaatsen dan op andere; daar zat ook een weinig grys en zelfs wit aan elke zyde van den aars, ten naastenby gelyk by het hert.

Deze mouflon hadt styf en kort hair; maar hy was in den ruityd op het eind van november gestorven, het langste hair hadt tot vier duimen lengte, en zat voor aan de borst; dat van de andere deelen des lighaams was slegts omtrent anderhalven duim lang.

	voet.	duim.	lyn.
Lengte van het geheele lighaam in eene regte lyn gemeeten van het eind van den ſmoel tot aan den aars.	3.	8.	0.
Hoogte van het voorſte ſtel.	2.	5.	6.
Hoogte van het agterſte ſtel.	2.	6.	0.
Lengte van den kop van het eind van den ſmoel tot aan het begin der hoornen.	0.	7.	6.
Omtrek van den ſmoel agter de neusgaten gemeeten.	0.	7.	8.
Omtrek van den bek.	0.	5.	2.
Afſtand tuſſchen de hoeken van het onderſt kaakbeen.	0.	2.	8.
Afſtand tuſſchen de neusgaten om laag gemeeten.	0.	0.	4½.
Lengte van het oog van den eenen hoek tot den anderen.	0.	1.	0.
Afſtand tuſſchen de beide oogleden wanneer zy geopend zyn.	0.	0.	7.
Afſtand tuſſehen den voorſten hoek en het eind der lippen.	0.	6.	0.
Afſtand tuſſehen den agterſten hoek en het oor.	0.	2.	0.
Afſtand tuſſehen de voorſte hoeken der oogen in eene regte lyn gemeeten.	0.	3.	8.
Dezelfde afſtand over de kromte van het neusbeen.	0.	4.	7.
Omtrek van den kop voor de hoornen gemeeten.	1.	4.	6.
Lengte der ooren.	0.	3.	8.
Lengte van de baſis over de buitenſte kromte gemeeten.	0.	2.	8.
Afſtand tuſſchen de ooren en de hoornen.	0.	0.	11.
Afſtand tuſſchen de beide ooren om laag gemeeten.	0.	5.	0.
Lengte van den hals.	0.	10.	0.
Omtrek by den kop.	1.	0.	6.
Omtrek by de ſchouders.	1.	4.	0.
Hoogte.	0.	5.	3.
Omtrek van het lighaam agter de voorpooten gemeeten.	2.	4.	0.
Omtrek op de dikſte plaats.	2.	4.	6.
Omtrek voor de agterpooten.	1.	9.	0.
Lengte van den ſtomp van den ſtaart.	0.	3.	8.
Omtrek aan zyn begin.	0.	2.	3.
Lengte van den arm, van den elleboog af tot aan de knie.	0.	9.	8.
Omtrek op de dikſte plaats.	0.	7.	0.
Omtrek van de knie.	0.	4.	6.
Lengte van den pyp.	0.	6.	0.
Omtrek op de dunſte plaats.	0.	3.	0.
Omtrek van den kogel.	0.	4.	6.
Lengte van den koot.	0.	1.	5.
Omtrek van den koot.	0.	4	0.
Omtrek van de kroon.	0.	4.	6.
Hoogte van het onderſt van den voet af tot aan de knie.	0.	10.	6.
Afſtand van den elleboog tot aan den ſehoft.	1.	0.	0.
Afſtand van den elleboog tot aan het onderſt van den voet.	1.	6.	6.
Lengte van de dije, van den knieſchyf tot aan de waade.	0.	11.	4.
Omtrek by den buik.	0.	10.	6.
Lengte van den pyp van de waade tot aan den kogel.	0.	9.	0.
Omtrek.	0.	5.	2.
Lengte van de ſpoorgezwellen.	0.	0.	11.
Hoogte van de hoeven.	0.	2.	4.
Lengte van den voorhoef af tot aan den hiel aan de voorſte voeten.	0.	2.	10.
Lengte aan de agterſte voeten.	0.	2.	10.

	voet.	duim.	lyn.
Breedte van de beide hoeven te zamen genoomen aan de voorſte voeten.	0.	1.	6.
Breedte aan de agterſte voeten.	0.	1.	4.
Afſtand tuſſchen de beide hoeven.	0.	0.	2 ½.
Omtrek van de beide hoeven te zamen genoomen aan de voorſte voeten.	0.	5.	6.
Omtrek van dezelven aan de agterſte voeten.	0.	5.	0.

Deze mouflon woog een-en-vyftig en een half pond; het netvlies, de vier maagen en de darmen zyn in gedaante en plaatſing gelyk aan die van den ram bevonden, behalven de groote bolrondheid van den pens, die grooter en vooruitſteekender was dan die van den ram: de vier maagen openende, heb ik opgemerkt dat zy door hunne inwendige deelen van de maagen van den os, van den ram, en van den bok verſchilden, gelyk de maagen van het hert (*b*), van het damhert, en van den rheebok, van die der tamme dieren verſchillen; en zelfs de tepels van den pens van den mouflon waren nog kleiner naar evenredigheid dan die van het hert en andere wilde dieren, die in dit werk beſchreeven zyn geworden; de maazen van het netwerk van den muts hadden minder uitgeſtrektheid by den mouflon dan by den ram, en de tepels van de bladen van de derde maag waren kleiner en minder verheven.

De lever en de milt van den mouflon hadden dezelfde gedaante en dezelfde plaatſing als de lever en de milt van den ram, maar zy waren minder dik; het galblaasje van den mouflon was platter dan dat van den ram, en bevattede een vogt van eene geelagtig bruine kleur, terwyl het galblaasje van een ram, die te gelyker tyd als de mouflon ontleed wierdt, veel grooter en byna geheel vol was van een vogt dat eenige tinten geel en groen hadt; daar wierden geene *botjes* in de lever van den mouflon, noch in deszelfs galblaasje gevonden, gelyk men in de rammen, de ſchaapen, enz. vindt; de lever woog vyftien oncen, en de milt eene once en zes drachmen.

Het alvleeſch en de nieren hadden hetzelfde maakzel als in den ram, zy waren minder op een gepakt; het hart hadt dezelfde gedaante als dat van den ram, maar het is my voorgekoomen naar evenredigheid grooter te zyn; de mouflon geleek ook naar den ram door de gedaante, het maakzel en het getal der kwabben van de long; doch dezelve waren minder van elkanderen geſcheiden.

De tong geleek naar dien van den ram, gelyk ook het voorſte gedeelte van het ſtrotklepje; het verhemelte was met dertien groeven doorſneeden, gelyk aan die van den ram, en daar hadt geen merkelyk verſchil van gedaante en van legging plaats tuſſchen de groote en kleine herſſenen van dit dier, en diezelfde deelen by den mouflon; de groote herſſenen woogen drie oncen en zes drachmen, en de kleine herſſenen drie drachmen en agttien greinen.

Het roedehoofdje geleek naar dat van den ram door zyne gedaante en vooral door het uitwasje dat hetzelfde eindigde; de pisbuis ſtak ook, gelyk die van den ram, buiten uit, en welker lengte van dertien lynen voorby het einde van

(*b*) Zie het VI Deel van dit werk, bladz. 35 enz.

het roedehoofdje was; de plooi van de roede hadt omtrent eenen duim lengte; deszelfs koorden, de pisblaas, de zaadballen, enz. waren gelyk aan diezelfde deelen in den ram gezien.

	voet.	duim.	lyn.
Lengte van den pens van voren tot agteren, van den muts af tot aan het eind der bolrondheid van de linker zyde.	1.	0.	0.
Breedte.	1.	0.	0.
Hoogte.	0.	7.	0.
Dwarſche omtrek van het lighaam van den pens.	2.	8.	0.
Omtrek van denzelven in de lengte genoomen, van voren by den ſlokdarm, en van agteren op den kruin van de groote bolrondheid gemeeten.	3.	0.	0.
Omtrek van den hals van den pens.	1.	3.	6.
Diepte van de inſnyding die denzelven van het lighaam ſcheidt.	0.	2.	6.
Omtrek van den bodem der regter bolrondheid.	1.	6.	6.
Omtrek van den bodem der linker bolrondheid.	0.	9.	6.
Diepte der inſnyding die de beide bolrondheden van een ſcheidt.	0.	3.	0.
Lengte van den muts.	0.	6.	0.
Omtrek op de dikſte plaats.	1.	3.	0.
Groote omtrek van den boekenpens.	0.	10.	3.
Kleine omtrek.	0.	9.	0.
Omtrek van het lighaam der lebbe in de lengte gemeeten.	2.	3.	0.
Dwarſche omtrek op de dikſte plaats.	1.	2.	6.
Omtrek van den ſlokdarm.	0.	2.	6.
Omtrek van den portier.	0.	2.	6.
Lengte der langſte tepelen van den pens.	0.	0.	1 ½.
Breedte.	0.	0.	0 ½.
Hoogte der tuſſchenſchotten van het netwerk van den muts.	0.	0.	0 ½.
Middellyn van de grootſte vakken van het netwerk.	0.	0.	7.
Lengte van de groef van den muts.	0.	2.	2.
Breedte.	0.	0.	6.
Breedte der grootſte bladen van de derde maag.	0.	1.	2.
Breedte der middelſten.	0.	0.	6.
Hoogte der grootſte plooijen van de lebbe.	0.	0.	8.
Lengte der dunne darmen van den portier tot aan den blinden darm.	66.	6.	0.
Omtrek van den twaalfvingerigen darm op de dikſte plaatſen.	0.	2.	3.
Omtrek op de dunſte plaatſen.	0.	2.	0.
Omtrek van den nugteren darm op de dikſte plaatſen.	0.	2.	0.
Omtrek op de dunſte plaatſen.	0.	1.	9.
Omtrek van den omgeboogen darm op de dikſte plaatſen.	0.	3.	0.
Omtrek op de dunſte plaatſen.	0.	2.	3.
Lengte van den blinden darm.	0.	10.	0.
Omtrek op de dikſte plaats.	0.	8.	9.
Omtrek op de dunſte plaats.	0.	7.	6.
Omtrek van den kronkeldarm op de dikſte plaatſen.	0.	7.	0.
Omtrek op de dunſte plaatſen.	0.	2.	3.
Omtrek van den regten darm by den kronkeldarm.	0.	3.	0.
Omtrek van den regten darm by den aars.	0.	4.	0.
Lengte van den kronkel- en regtendarm te zamen genoomen.	16.	6.	0.
Lengte van de geheele darmbuis, zonder den blindendarm.	83.	0.	0.
Lengte van de lever.	0.	4.	9
Breedte.	0.	8.	9.

Des-

	voet.	duim.	lyn.
Deszelfs grootste dikte.	0.	0.	11.
Lengte van het galblaasje.	0.	2.	5.
Deszelfs grootste middellyn.	0.	0.	10.
Lengte van de milt.	0.	5.	6.
Breedte.	0.	2.	10.
Breedte van het regter eind.	0.	1.	9.
Breedte van het linker eind.	0.	2.	9.
Dikte.	0.	0.	3 $\frac{1}{2}$.
Dikte van het alvleesch.	0.	0.	3.
Lengte der nieren.	0.	2.	11.
Breedte.	0.	1.	7.
Dikte.	0.	0.	10.
Lengte van het peesagtig middelpunt van de holleader tot aan de punt.	0.	3.	1.
Breedte.	0.	2.	10.
Breedte van het vleezig gedeelte tusschen het peesagtig middelpunt en het borstbeen.	0.	3.	3.
Breedte van elke zyde van het peesagtig middelpunt.	0.	4.	6.
Omtrek van den bodem van het hart.	0.	8.	9.
Hoogte van de punt af tot aan het begin van de longen-slagader.	0.	4.	1.
Hoogte van de punt af tot aan het longenzakje.	0.	3.	0.
Middellyn van de groote slagader van buiten naar buiten gemeeten.	0.	0.	7.
Lengte van den tong.	0.	5.	2.
Breedte van deszelfs voorste gedeelte van het toompje tot aan het eind.	0.	1.	4.
Breedte van den tong.	0.	0.	10.
Breedte van de groeven van het verhemelte.	0.	0.	2.
Hoogte van de randen.	0.	0.	0 $\frac{1}{2}$.
Lengte der randen van de opening van het strottenhoofd.	0.	0.	8.
Breedte dierzelfde randen.	0.	0.	2.
Afstand tusschen derzelver onderste einden.	0.	0.	3.
Lengte van de groote herssenen.	0.	2.	6.
Breedte.	0.	2.	6.
Dikte.	0.	1.	5.
Lengte van de kleine herssenen.	0.	1.	2.
Breedte.	0.	1.	4.
Dikte.	0.	1.	0.
Afstand tusschen den aars en den balzak.	0.	5.	6.
Hoogte van den balzak.	0.	3.	9.
Dikte.	0.	2.	0.
Breedte.	0.	3.	9.
Afstand tusschen den balzak en de opening van de voorhuid.	0.	5.	6.
Afstand tusschen de randen van de voorhuid en het eind van het roedehoofdje.	0.	2.	2.
Lengte van het roedehoofdje.	0.	1.	6.
Breedte.	0.	0.	4.
Dikte.	0.	0.	5.
Lengte der roede van de vaneensplyting der holagtige lighaamen tot aan de inplanting van de voorhuid.	0.	10.	0.
Breedte van de roede.	0.	0.	4 $\frac{1}{2}$.
Dikte.	0.	0.	5.
Lengte der zaadballen.	0.	2.	9.
Breedte.	0.	2.	1.
Dikte.	0.	1.	6.

	voet.	duim.	lyn.
Breedte van den opperbal. . .	0.	0.	8.
Dikte. . . .	0.	0.	1.
Lengte der afvoerende vaten. . .	0.	9.	6.
Middellyn over het grootst gedeelte van derzelver lengte.	0.	0.	0 ⅔.
Middellyn digt by de blaas. . .	0.	0.	3.
Lengte van de koorden der roede. . .	0.	9.	0.
Middellyn. . . .	0.	0.	1.
Groote omtrek van de blaas. . .	0.	9.	6.
Kleine omtrek. . . .	0.	8.	6.
Lengte der zaadblaasjes. . .	0.	1.	3.
Breedte.	0.	0.	9.
Dikte. . . .	0.	0.	3 ½.
Lengte van de pisbuis. . .	0.	3.	9.
Omtrek . . .	0.	0.	9.

Het geraamte (*Pl. XXX*) van den mouflon gelykt zo volmaakt naar dat van den ram (*i*) dat het my is voorgekoomen daar slegts van te verschillen door het voorhoofdsbeen, dat by den mouflon niet holrond is tusschen de beide oogen, gelyk by den ram, benevens door de afmeetingen der beenderen die in de volgende tafel zyn opgetekend.

	voet.	duim.	lyn.
Lengte van den kop van het eind des bovensten kaakbeens tot aan de tusschenwydte der hoornen. . .	0.	7.	8.
Breedte van den kop ter plaats van de oogputten. .	0.	4.	7.
Lengte der hoornen. . .	1.	5.	8.
Omtrek aan de basis. . .	0.	7.	6.
Lengte van het schouderbeen. . .	0.	6.	3.
Omtrek op de dunste plaats. . .	0.	2.	3.
Lengte van de ellepyp. . .	0.	8.	4.
Lengte van het straalbeen. . .	0.	6.	9.
Breedte van het midden des beens. .	0.	0.	8.
Lengte van het dijebeen. . .	0.	7.	10.
Omtrek van het midden des beens. .	0.	2.	4.
Lengte van het scheenbeen. . .	0.	9.	2.
Omtrek van het midden des beens. . .	0.	1.	11.
Lengte van de pypen der voorste pooten. .	0.	5.	6.
Breedte van het midden des beens. .	0.	0.	7.
Lengte van de pypen der agterste pooten. .	0.	6.	0.
Breedte van het midden des beens. .	0.	0.	6.

(*i*) Zie het V Deel van dit Werk, bladz. 23.

Buvée, del. C. F. F. sc.

De Seve. del. C. F. Fritzsch. sc.

LE BELIER D'ISLANDE.

De Seve. del. *C. F. Fritzsch. sc.*

LA BREBIS D'ISLANDE.

BESCHRYVING VAN EEN YSLANDSCHEN RAM.

De Yslandſche ram (*Pl. XXXI*) gelykt naar onze rammen, door de gedaante des lighaams en van den kop; hy verſchilt daar niet van dan door de gedaante der hoornen, door de lengte van zynen ſtaart, en door de hoedaanigheid van zyne wol. De Yslandſche ram, die ten onderwerp voor deze beſchryving gediend heeft, hadt drie lange hoornen, die geplaatſt waren, een aan elke zyde van het voorhoofd, en een tuſſchen de beide anderen in; de beide zydelingſche hoornen waren naar om laag en naar binnen geboogen, ten naastenby gelyk onze rammen; de linker hoorn ſtrekte zig naar voren uit, en kwam met zyn eind zo naa aan den bek, dat hy het dier hinderde: ook hadt men denzelven aan zyn eind afgeſneeden; de middelſte hoorn was bovenwaards gerigt, zo dra dezelve uit het voorhoofd te voorſchyn kwam, ter lengte van twee duimen, en verder op boog dezelve zig naar de linkerzyde tot aan het eind toe; maar dezelve hadt veel minder kromte dan de zydelyke hoorns; de drie hoorns waren niet regelmaatig op het voorhoofd geplaatſt; de regter hoorn ſcheen op dezelfde plaats te ſtaan alwaar de regter hoorn ſtaat by die rammen die 'er ſlegts twee hebben, de middelſte en de linker hoorn van den Yslandſchen ram ſcheenen ter plaats te ſtaan alwaar de linker hoorn van andere rammen ſtaat, maar zy ſtaaken voorby die plaats uit tot op het midden van het voorhoofd en van het linker ſlaapbeen; de middelſte hoorn was de grootſte, en raakte met haare baſis aan de twee zyde hoornen; de linker hoorn was kleiner dan de regter.

De Yslandſche ooi (*Pl. XXXII*) hadt ſlegts twee hoornen; die van de regter zyde ſtont naar agteren gerigt, en was naar om laag geboogen; de linker was naar buiten gerigt, en zeer ſterk naar om laag geboogen; de ſtaart van het mannetje en van het wyfje was zeer kort.

De wol van den Yslandſchen ram verſchilde veel van die van onze rammen; dezelve was dik, lang, glad, hard, en tot agt duimen lang op alle gedeelten van het lighaam, behalven op den kop, op den ſtaart, op het onderſt der pooten, enz. deszelfs kleur was rosagtig bruin, byna op het geheele lighaam; de wol van het onderſt van den hals en van het voorſte van de borſt was zwart of zwartagtig; onder die lange wol zat eene andere ſoort, die fyner, gladder, zagter en korter was, meer naar dien van onze ſchaapen geleek, en eene aſchgraauwe kleur hadt; de wol van den kop was zeer kort, dezelve hadt eene zeer bleek vaale kleur, met eenige tinten bruin; het eind van den ſmoel was witagtig; de ſtaart was zwart; aan het onderſt van de agterpooten zat een kort hair, gelyk dat der pooten van onze rammen; hetzelve was met eene bruine en eene zwartagtige kleur vermengd, en daar zat grys op de knieën en aan de vier voeten.

	voet.	duim.	lyn.
Lengte van het geheele lighaam in eene regte lyn gemeeten van het eind van den ſmoel tot aan den aars.	3.	7.	0.
Lengte van den kop van het eind van den ſmoel tot aan de tuſſchenwydte der hoornen.	0.	6.	4.
Omtrek van den ſmoel agter de neusgaten gemeeten.	0.	7.	7.
Omtrek van den kop.	0.	5.	8.
Afſtand tuſſchen de hoeken van het onderſt kaakbeen.	0.	2.	6.
Afſtand tuſſchen de neusgaten om laag gemeeten.	0.	0.	3½.
Lengte van het oog van den eenen hoek tot den anderen.	0.	1.	2.
Afſtand tuſſchen de beide oogleden wanneer zy open zyn.	0.	0.	7.
Afſtand tuſſchen den voorſten hoek en het eind der lippen.	0.	5.	2.
Afſtand tuſſchen den agterſten hoek en het oor.	0.	2.	5.
Afſtand tuſſchen de voorſte hoeken der oogen in eene regte lyn gemeeten.	0.	3.	6.
Dezelfde afſtand over de kromte van het neusbeen.	0.	4.	2.
Omtrek van den kop voor de hoornen gemeeten.	1.	7.	0.
Lengte der ooren.	0.	2.	9.
Breedte van derzelver baſis over de buitenſte kromte gemeeten.	0.	3.	2.
Afſtand tuſſchen de ooren en de hoornen.	0.	0.	4.
Afſtand tuſſchen de ooren om laag gemeeten.	0.	4.	0.
Lengte van den hals.	0.	4.	8.
Omtrek by den kop.	1.	3.	6.
Omtrek by de ſchouders.	1.	5.	0.
Omtrek van het lyf agter de voorſte pooten gemeeten.	2.	8.	6.
Omtrek op de dikſte plaats gemeeten.	3.	1.	0.
Omtrek voor de agterſte pooten gemeeten.	2.	4.	0.
Lengte van den ſtomp van den ſtaart.	0.	4.	0.
Omtrek aan zyn begin.	0.	3.	6.
Lengte van den arm van den elleboog tot aan de knie.	0.	8.	9.
Omtrek op de dikſte plaats.	0.	7.	9.
Omtrek van de knie.	0.	5.	0.
Lengte van de pyp.	0.	5.	3.
Omtrek op de dunſte plaats.	0.	3.	6.
Omtrek van den kogel.	0.	5.	6.
Lengte van den koot.	0.	1.	6.
Omtrek van den koot.	0.	4.	10.
Omtrek van de kroon.	0.	5.	8.
Hoogte van het onderſt van den voet tot aan de knie.	0.	7.	6.
Afſtand van den elleboog tot aan den ſchoft.	1.	0.	0.
Afſtand van den elleboog tot het onderſt van den voet.	1.	3.	0.
Lengte van de dije van den knieſchyf tot aan de waade.	0.	11.	3.
Omtrek by den buik.	1.	0.	0.
Lengte van den pyp van de waade tot aan den kogel.	0.	7.	9.
Omtrek.	0.	3.	5.
Lengte van de ſpoorgezwellen.	0.	1.	6.
Hoogte van de hoeven.	0.	0.	10.
Lengte van de voorhoef af tot aan den hiel aan de voorſte voeten.	0.	2.	7.
Lengte aan de agterſte voeten.	0.	3.	6.
Breedte van de beide hoeven te zamen genoomen aan de voorſte voeten.	0.	1.	11.
Breedte aan de agterſte voeten.	0.	1.	9.
Afſtand tuſſchen de beide hoeven.	0.	0.	3.
Omtrek van de beide hoeven te zamen aan de voorſte voeten.	0.	7.	9.
Omtrek aan de agterſte voeten.	0.	9.	0.

Deze Yslandſche ram woog zes-en-tagtig ponden en een halven; de darmen lagen geplaatſt gelyk by onze rammen; de pens en de dunne darmen lagen in de regter buikzyde, de blinde darm ſtrekte zig in de onderbuiksſtreek van voren tot agteren uit, en boog zig links om; de krullynige omwentelingen van den kronkeldarm lagen in de twee bolrondheden van den pens, in de onderbuikſtreek op den blinden darm, en men zag eene omwenteling van den kronkeldarm in de linker buikzyde.

De vier maagen en alle de darmen van den Yslandſchen ram geleeken volmaaktelyk naar die van onzen ram, door hunne uiterlyke gedaante, en zy verſchilden daar inwendig niet van, dan door de kleur van hunne binnenſte vliezen, die niet bruin was, en door de mindere hoogten der tuſſchenſchotten die het netwerk van den muts maakten.

De lever en de milt waren grooter, minder dik, minder vaſt van zelfſtandigheid, en van eene roode kleur, die minder met bruin doormengd was dan by onzen ram; voor het overige hadden de lever, het galblaasje en de milt van deze twee dieren dezelfde gedaante en hetzelfde maakzel; de lever woog een pond zeven onzen en twee drachmen, en de milt twee oncen twee drachmen en een halve.

De longen verſchilden ſlegts daarin van die van onzen ram, dat de middelſte kwab van den regter long niet geheel van de agterſte kwab geſcheiden was, en dat het voorſt gedeelte van de long eene dieper uitranding hadt; de herſſenen woogen twee oncen en zes drachmen.

Het geraamte van den Yslandſchen ram geleek zo veel als dat van den mouflon naar het geraamte van onzen ram; het eenig verſchil dat ik tuſſchen dezelve heb opgemerkt, is dat het agterſt gedeelte van het voorhoofdsbeen meer verheven is dan by de Yslandſchen ram; omdat de hoornen dikker en meer in getal zyn.

	voet.	duim.	lyn.
Lengte van den kop, van het einde des bovenſten kaakbeens tot aan de tuſſchenwydte der hoornen.	0.	6.	7.
Breedte van den kop ter plaatſe van de oogputten gemeeten.	0.	4.	6.
Lengte der hoornen.	1.	7.	11.
Omtrek aan derzelver baſis.	0.	7.	6.
Lengte van het ſchouderbeen.	0.	5.	7.
Omtrek op de dunſte plaats.	0.	2.	3.
Lengte van den ellepyp.	0.	7.	9.
Lengte van het ſtraalbeen.	0.	6.	2.
Breedte van het midden des beens.	0.	0.	8.
Lengte van het dijebeen.	0.	7.	1.
Omtrek van het midden des beens.	0.	2.	3.
Lengte van het ſcheenbeen.	0.	8.	3.
Omtrek van het midden des beens.	0.	1.	10.
Lengte van de pypen der voorſte pooten.	0.	4.	10.
Breedte van het midden des beens.	0.	0.	6½.
Lengte der pypen van de agterſte pooten.	0.	5.	8.
Breedte van het midden des beens.	0.	0.	5.

BESCHRYVING VAN EEN INDIAANSCHEN RAM.

De Indiaansche ram (*Pl. XXXIV*) heeft, gelyk onze ram, het neusbeen gebogen, een indrukzel voor den voorsten hoek van het oog, het voorhoofd minder verheven dan dat van den bok, en de oogen digter by de hoornen geplaatst; maar de kop is zeer langwerpig, en plat op de zyden van den smoel, die veel hoogte heeft, wanneer men het van ter zyden beschouwt, en die zeer dun schynt wanneer men het dier vlak van voren ziet; de ooren zyn lang en neerhangende. De hoorns van den Indiaanschen ram, die ten onderwerp voor deze beschryving gediend heeft, hadden eene zwarte of zwartagtige kleur; zy waren kort en geboogd als een segment van een cirkel, zy strekten zig schuinsch naar buiten en naar agteren uit, en de punt was binnenwaards geboogen, in dier voege, dat indien men haar in dezelfde rigting verlengd hadt, zy in den hals zouden gegaan zyn agter de basis der ooren; deze hoorns hadden eene platte zyde op hunnen binnenkant; het buitenst was rondagtig afgekant by de basis; maar naar de punt toe liep 'er op de hoornen van onzen ram eene graat die den buitenkant in twee zyden verdeelde. Daar zaten onder den keel twee knobbels, gelyk by de bokken en by de geiten; de staart hing byna tot op den grond.

Dit dier hadt, in plaats van wol, hair gelyk aan dat van den mouflon, niet alleen in lengte en hardheid, maar ook in kleuren; het neusbeen, het eind van den smoel, de plaats der wenkbraauwen, het binnenst der ooren, het agterhoofd, de plaats rondom de boven gemelde knobbels en de elleboogen waren grys van kleur; daar zaten ook hairen van die kleur op het midden van den buitenkant der pooten; de kruin van den kop, de omtrek der oogen, de buiten zyde der ooren, het grootst gedeelte van het onderst kaakbeen, de keel, de knobbels, de zyden van den hals en het agterst gedeelte van den bovenkant van denzelven, de rug, de zyden van het lighaam, het kruis, de schouders, de buitenkant van den arm en van de dije, en de vier pooten hadden eene meer of min donker vaale kleur, door welke op zommige plaatsen eene bruine kleur liep, vooral ter zyden van de knie en op de buikzyden, alwaar eene groote bruine vlak liep; de binnen kant van den voorarm en van den agterpoot onder de knie was byna geheel bruin; deze kleur vertoonde zig ook op het voorst van de pypen en van de voeten; de zyden van den smoel, het bovenst der oogen, de plaats rondom de basis der hoornen, het voorste gedeelte van het bovenst van den hals en de plaats der hoeken door de takken van het onderst kaakbeen gemaakt, hadden eene zwart of zwartagtige kleur; het onderst van den hals en het voorst gedeelte van de borst hadden eene kastanje bruine kleur; het agterst gedeelte van de borst en van den buik hadden eene vaale, bleeke en zelfs witagtige kleur op zommige plaatsen; de staart was vaal van kleur, en gemengd met grys en bruin tot op omtrent een derde gedeelte zyner lengte van zyn begin af; het overige hadt eene witte kleur, met eene ligte tint geel vermengd.

De Seve, del. C. F. Fritzsch. sc.

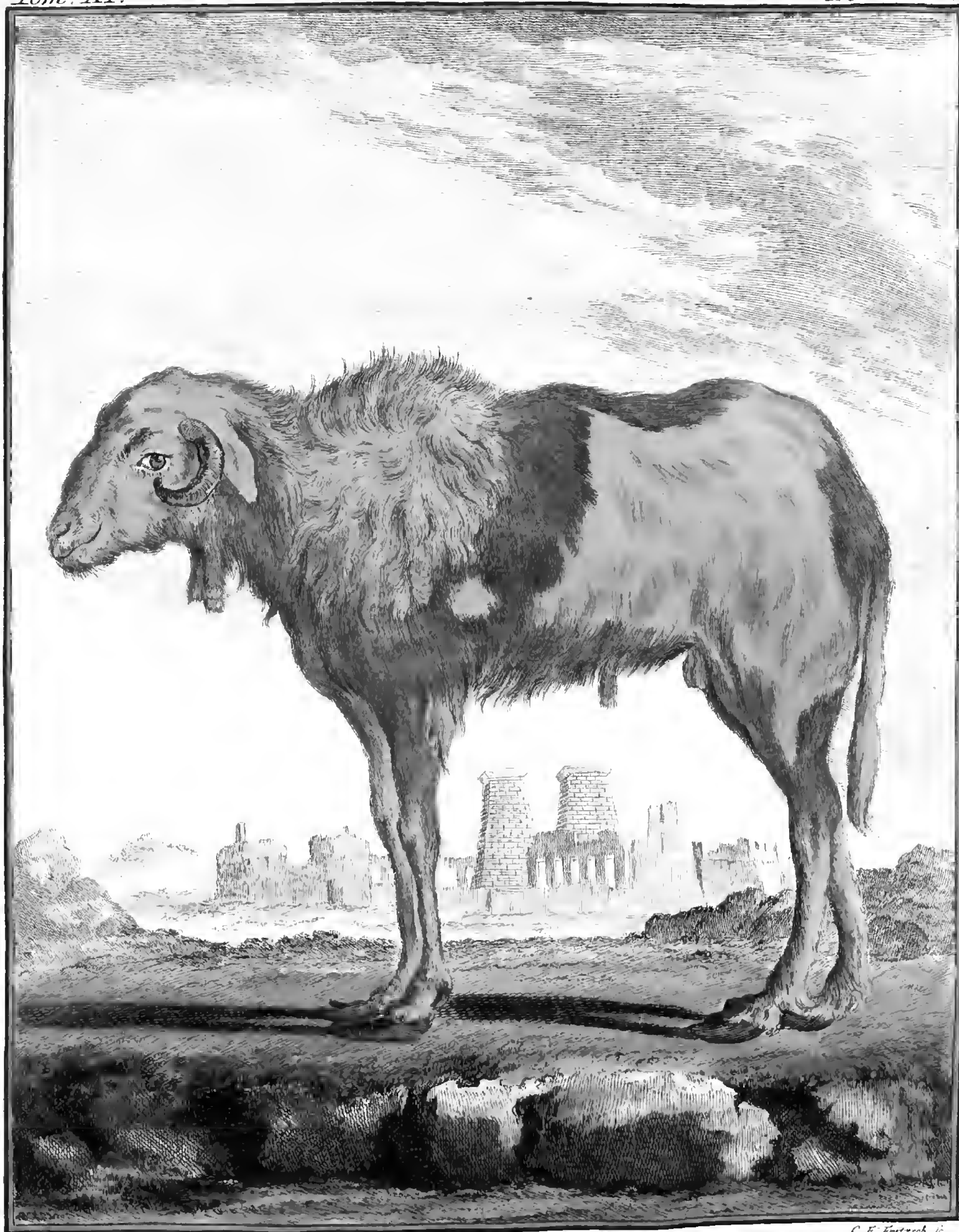
LE MOUTON DE BARBARIE.

De Seve. del.

C. F. Fritzsch. sc.

LE BELIER DES INDES.

De Seve, del. *C. F. Fritzsch, sc.*

AUTRE BELIER DES INDES.

Buvée. del. C. F. Fritzsch, sc.

LA BREBIS DES INDES.

	voet.	duim.	lyn.
Lengte van het geheele lighaam in eene regte lyn gemeeten van het eind van den ſmoel tot aan den aars.	4.	1.	0.
Hoogte van het voorſte ſtel.	2.	11.	6.
Hoogte van het agterſte ſtel.	2.	11.	0.
Lengte van den kop van het eind van den ſmoel tot aan het begin van de hoornen.	0.	9.	0.
Omtrek van den bek agter de neusgaten gemeeten.	0.	7.	8.
Omtrek van den bek.	0.	6.	8.
Afſtand tuſſchen de hoeken van het onderſt kaakbeen.	0.	2.	6.
Afſtand tuſſchen de neusgaten om laag gemeeten.	0.	0.	4.
Lengte van het oog van den eenen hoek tot den anderen.	0.	1.	2.
Afſtand tuſſchen de beide oogleden wanneer dezelve open zyn.	0.	0.	8½.
Afſtand tuſſchen den voorſten hoek en het eind der lippen.	0.	6.	9.
Afſtand tuſſchen den agterſten hoek en het oor.	0.	1.	11.
Afſtand tuſſchen de voorſte hoeken der oogen in eene regte lyn.	0.	3.	2.
Dezelfde afſtand over de kromte van het neusbeen.	0.	5.	3.
Omtrek van den kop voor de hoornen gemeeten.	1.	5.	6.
Lengte van de ooren.	0.	5.	2.
Breedte van derzelver baſis over de buitenſte kromte gemeeten.	0.	2.	10.
Afſtand tuſſchen de ooren en de hoornen.	0.	0.	10.
Afſtand tuſſchen de beide ooren om laag gemeeten.	0.	3.	4.
Lengte van den hals.	1.	0.	0.
Omtrek by den kop.	1.	2.	0.
Omtrek by de ſchouderen.	1.	8.	0.
Hoogte.	0.	6.	0.
Omtrek van het lighaam agter de voorpooten.	2.	10.	6.
Omtrek op de dikſte plaats.	2.	10.	6.
Omtrek voor de agterſte pooten.	2.	3.	6.
Lengte van den ſtomp van den ſtaart.	1.	5.	0.
Omtrek aan zyn begin.	0.	3.	5.
Lengte van den arm van den elleboog tot aan de knie.	0.	11.	0.
Omtrek op de dikſte plaats.	0.	9.	0.
Omtrek van de knie.	0.	5.	0.
Lengte van den pyp.	0.	7.	0.
Omtrek op de dunſte plaats.	0.	2.	10.
Omtrek van den kogel.	0.	4.	5.
Lengte van den koot.	0.	1.	8.
Omtrek van den koot.	0.	4.	2.
Omtrek van de kroon.	0.	5.	0.
Hoogte van het onderſt van den voet tot aan de knie.	0.	11.	0.
Afſtand van den elleboog tot aan den ſchoft.	0.	11.	10.
Afſtand van den elleboog tot onder aan den voet.	1.	9.	6.
Lengte van de dije van den kniefchyf tot aan de waade.	1.	1.	0.
Omtrek by den buik.	1.	1.	0.
Lengte van den pyp van de waade tot aan den kogel.	0.	10.	6.
Omtrek.	0.	3.	6.
Lengte der ſpoorgezwellen.	0.	0.	10.
Hoogte der hoeven.	0.	1.	10.
Lengte van den voorhoef af tot aan den hiel aan de voorſte voeten.	0.	2.	6.
Lengte aan de agterſte voeten.	0.	2.	4.
Breedte der beide hoeven te zaamen genoomen aan de voorſte pooten.	0.	1.	7.

	voet.	duim.	lyn.
Breedte aan de agterste voeten.	0.	1.	6.
Afstand tusschen de beide hoeven.	0.	0.	2.
Omtrek van de beide hoeven aan de voorste voeten.	0.	5.	6.
Omtrek aan de agterste voeten.	0.	5.	2.

Het duidelykst verschil dat ik tusschen de weeke inwendige deelen van den Indiaanschen en van onzen ram heb opgemerkt, bestont in de gedaante en in de evenredige grootte der vier maagen (*Pl. XXXVII*); de pens (*ABCD*) hadt zyne beide bolrondheden (*CD*) veel grooter dan die van den os (*k*), de muts (*E*) was ook veel grooter dan de boekenpens (*F*), terwyl hy integendeel kleiner is by den os, en de lebbe (*GH*) hadt eene veel grootere uitgestrektheid naar evenredigheid van die van den pens (*ABCD*).

Het galblaasje was zeer groot en stak buiten de lever uit; daar wierden blaasjes in dit ingewand gevonden.

De twee kwabben van de linker long waren niet geheel van elkanderen gescheiden.

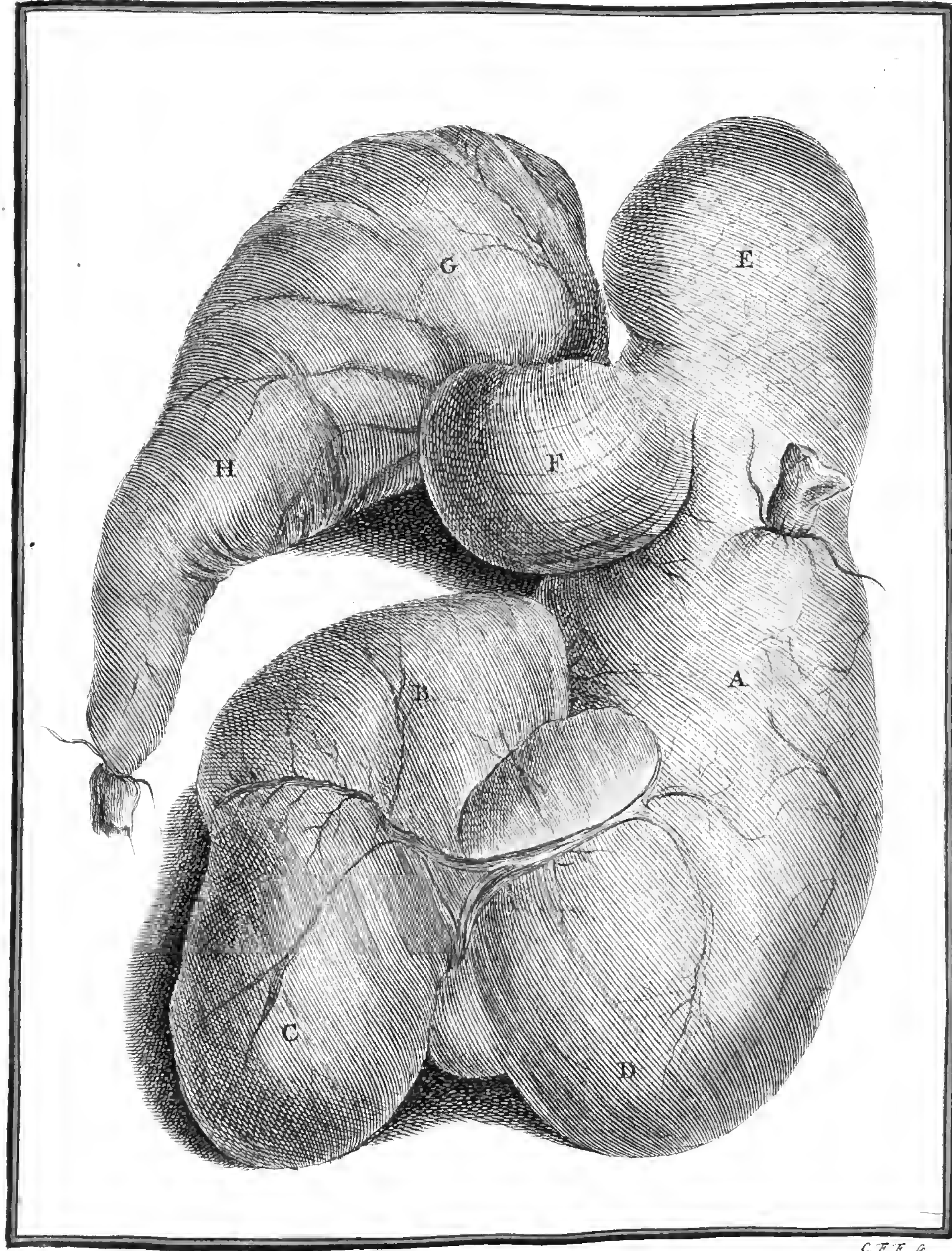
Het roedehoofdje zat aan de voorhuid in diervoege vast, dat men hetzelve daar niet buiten konde doen gaan; hetzelve was geëindigd door eenige knobbeltjes, gelyk dat van onzen ram en van den bok, en de pisbuis stak, gelyk by deze dieren, buiten het roedehoofdje uit.

Men heeft te Parys een anderen Indiaanschen ram (*Pl. XXXV*) vertoond, ten naastenby van dezelfde grootte als die, welke ten onderwerp voor de voorgaande beschryving gediend heeft; dezelve was met wol en met eene styve soort van hair ondereen vermengd, bedekt: dat hair en deze wol zaten op den hals en op de schouders aan bosjes, gelyk het hair van het konyn van Angora (*l*); de kop van dezen ram was wit van kleur; het hair van het overige van het lighaam was wit of vaal; de wol was grys; dit dier hadt onder den keel twee knobbels die twee duimen en agt lynen lang waren.

(*k*) Zie het IV Deel van dit werk, *Pl. XV*, *fig.* 1.
(*l*) Zie het VI Deel van dit werk, *Pl. XLVI*.

DE

Buvée, del. C. F. F. *sc.*

DE AXIS (*).

Dewyl dit dier niet bekend is dan onder de algemeene naamen van *Sardinische hinde*, en *hert van de Ganges*, hebben wy geoordeeld hetzelve den naam te moeten laaten behouden, welken BELON het gegeeven heeft (*m*), en welken deze van PLINIUS ontleend hadt; omdat inderdaad de karakters van den axis van PLINIUS wel kunnen passen op het dier, dat hier in aanmerking koomt, en omdat de naam zelf nooit op eenig ander dier is toegepast; dus vreezen wy niet verwarring te maaken of in dwaaling te vallen met dien ouden naam aan te neemen, en denzelven toe te passen op een dier, dat onder ons nog geen naam hadt: want eene benaaming van 't geslagt, gevoegd by eene aanduiding van 't klimaat, is geen naam; maar eene omschryving, eene spreekwys, waardoor men een dier met die van zyn geslagt verwart, gelyk by voorbeeld dit dier met het hert, schoon het daar mogelyk geheel van onderscheiden is, zo wel in soort als in lugtstreek. De axis is inderdaad van het klein getal der herkaauwende dieren, die hoornen hebben gelyk het hert, hy heeft de gestalte en de vaardigheid van het damhert; maar 't geen hem van het hert en het damhert onderscheidt, is dat hy de hoornen van het hert en de gestalte van het damhert heeft, dat zyn geheele lighaam met witte vlekken fraai geschikt en van malkanderen afgescheiden, getekend is, en eindelyk dat hy zig in de heete gewesten onthoudt (*n*); terwyl het hert en het damhert gemeenlyk eene

(*) *Axis*, *Observ. de* BELON, *feuill.* 119. *verso* & 120. *recto*.
Biche de Sardaigne. Mémoires pour servir à l'Histoire des animaux, *Part.* II. *pag.* 73. *fig. planche* XLV.

(*m*) Ook was 'er een mannetje en wyfje van eene soort van hert of damhert, in de dierengaarde van dit kasteel, welken wy niet wel kenden, maar die wy vermoeden dat het de *axis* waren, waarvan PLINIUS in zyn VIII Boek cap. 21, gesproken heeft, met deze woorden. „ *In India... & feram nomine Axim, hinnuli pelle pluribus candidioribusque maculis, sacram Libero Patri*". Beiden waren zy zonder hoornen, en hadden een langen staart gelyk het damhert, die hen tot op de buiging der waden hing, en waaruit bleek, dat het geen herten waren; wy namen deze dieren inderdaad voor damherten; maar hen nader opgemerkt en de kenmerken der damherten met hen vergeleeken hebbende, verwierpen wy dit gevoelen; het wyfje is kleiner dan het mannetje; hun geheele vel was gesprikkeld met roode en witte vlekken; terwyl het lighaam vaal was naar den geele trekkende, en wit onder den buik; hier in van de giraffe verschillende; want die heeft het lighaam wit, en de vlekken donkerer en van boven vry breed, maar niet ros, gelyk in dit dier. Zy hebben een helderer en lugtiger stem dan het hert; wy hebben hen hooren balken, waardoor wy, benevens door zo veele andere duidelyke kenmerken overtuigd zynde, dat het noch damherten noch herten waren, hen *axis* genoemd hebben. *Observat. de* BELON, *feuill.* 119 en 120.

(*n*) Dit dier was in des konings dierengaarde onder den naam van *hert van de Ganges*; men ziet uit deze benaaming, zo wel als uit de plaatsen van PLINIUS en BELON, dat het de heete landen bewoont. De getuigenissen der Reisbeschryveren, welken wy hier aanhaalen, bevestigen dit, en bewyzen tevens, dat de gemeene soort van hert zig niet veel verder dan de gemaatigde gewesten verspreid heeft. „ Ik heb, zegt LE MAIRE, geene herten in Senegal „ gezien met zulke hoornen als in Frankryk" *Voyage de* LE MAIRE, *pag.* 190. — Daar zyn in 't Schiereiland van Indie, aan deze zyde van de Ganges, herten, die over 't geheele lighaam kleine witte vlekken hebben. *Voyage de la Compagnie des Indes de Hollande*, *tom.* IV. *p.* 423. — Men vindt in Bengale herten die gevlekt zyn gelyk de tygers. *Voyage de* LUILLIER, *pag.* 54.

eenpaarige kleur van hair hebben, en in grooteren getale in de koude landen en in de gematigde gewesten, dan in de heete lugtstreeken gevonden worden.

De Heeren van de Akademie der Weetenschappen ons de afbeelding en de beschryving der inwendige deelen van dit dier geevende, hebben weinig van deszelfs uiterlyke gedaante (o), en niets van 't geen tot deszelfs historie behoort; zy hebben het alleenlyk *hinde van Sardinie* genaamd, omdat zy het denkelyk onder dien naam uit des konings dierengaarde ontvangen hadden; maar niets duidt aan, dat dit dier oorspronkelyk op Sardinie t' huis hoort, geen schryver heeft gezegd, dat het op dit eiland als een wild dier bestaat, en men ziet integendeel uit de plaatsen, die wy bygebragt hebben, dat het in de heetste gewesten van Asia gevonden wordt; dus was de benaaming van *hinde van Sardinie* kwalyk toegepast; die van hert van de Ganges zou beter passen, zo het dier inderdaad van dezelfde soort ware als het hert; dewyl dat gedeelte van Indie, dat door de Ganges besproeid wordt, zyn geboorteland schynt te zyn; het blykt egter ook dat het in Barbarye gevonden wordt (p), en het is waarschynlyk, dat het gevlekte damhert van de Kaap de Goede-hoop wederom hetzelfde dier is (q).

Wy hebben gezegd, dat 'er niet eene soort nader koomt aan eene andere soort (r) dan die van het damhert aan het hert; de axis schynt evenwel eene schaduwing tusschen beiden te maaken; hy gelykt naar het damhert in de grootte des lighaams, in de lengte van den staart, in de soort van livrei, die hy zyn geheele leven draagt, en hy verschilt 'er wezendlyk niet van dan in de hoornen, die zonder doorloopend grondstuk zyn, en naar die van 't hert gelyken. De axis zou derhalven wel eene verscheidenheid kunnen zyn van het klimaat afhangende, en niet eene verschillende soort van die van het damhert; want schoon het uit de heetste landen van Asia herkomstig is, bestaat het egter gemaklyk in Europa, en teelt daar voort. Daar zyn benden van in de dierengaarde te Versailles, zy teelen zo gemaklyk met malkanderen voort als de damherten; nimmer heeft men egter opgemerkt, dat zy zig of met de damherten of met de herten vermengd hebben, en dit is 't geen ons heeft doen

(o) De hoogte van elke dezer hinden was van twee voet agt duim van 't bovenst van den rug tot op de aarde gemeeten. De hals was een voet lang; het agterste been, van de knie af tot onder aan den voet, was twee voeten, en tot aan den enkel een voet.

Hun hair hadt vier kleuren: vaal, uit zwart en graauw; daar was wit onder den buik en van binnen op de dijen en de beenen, op den rug was vaal, bruin; in de zyden eene vaale isabelle kleur; het een en ander vaal op den tronk des lighaams was met witte vlekken en verschillende figuuren geteekend; daar waren langs den rug twee reijen van deze vlekken in eene regte lyn, het overige was zonder orde bezaald; langs de zyden was van weerskanten een witte streep of lyn; de hals en 't hoofd waren graauw, de staart geheel wit van onderen, en zwart van boven, zynde het hair zes duimen lang. *Mémoires pour servir à l'Hist. des Animaux*, *Part.* II. *pag.* 73.

(p) De Arabieren noemen ook bekker-el-wash eene soort van damhert, dat juist de hoornen van een hert heeft, maar niet zo groot is: die, welke ik gezien heb, waren in de gebergten by Sgigata gevangen, en scheenen my van een zeer zagte en handelbaare geaartheid te zyn; het wyfje heeft geene hoornen, enz. *Voyage du* DR. SHAW, *pag.* 313.

(q) Men ziet aan de Kaap de Goede-hoop eene soort van gevlekte damherten...... wat minder dik dan de damherten in Europa.... hunne vlekken zyn wit en geel; nooit loopen zy met benden te samen. *Description du Cap de Bonne-esperance par* KOLBE, *tom.* I. *pag.* 120.

(r) Zie in het VI Deel van deze Natuurl. Historie het artykel damhert.

vermoeden, dat het niet eene verscheidenheid van de eene en andere soort, maar eene afzonderlyke soort ware, tusschen de twee andere; dewyl men evenwel geene regtstreeksche en beslissende proeven over dit onderwerp genomen, of de nodige middelen gebruikt heeft om deze dieren te verpligten om zig te vereenigen, zullen wy niet stellig verzekeren, dat zy verschillende soorten uitmaaken.

Men heeft in de artykels van het hert en het damhert gezien, hoe veele verscheidenheden deze dieren, inzonderheid in de kleuren van 't hair ondergaan; de soort van het hert en die van het damhert, zonder zeer talryk te zyn in individu's, zyn zeer verspreid; beiden worden zy in de eene en andere wereld gevonden, en beide zyn zy aan veele verscheidenheden onderworpen, die standvastige rassen schynen te maaken. De witte herten, welker ras zeer oud is, naardien de Grieken en Romeinen daar reeds melding van gemaakt hebben, de kleine bruine herten, welken wy *herten van Korsika* geheeten hebben, zyn niet de eenige verscheidenheden van deze soort; daar is in Duitschland een ander ras (*s*), dat in dat land bekend is onder den naam van *Brandhirsch*, en by onze jaagers onder dien van *Ardennes hert*. Dit hert is grooter dan het gemeene, en verschilt van de andere herten niet slegts in de vagt, die het van eene donkerer en byna zwarte kleur heeft, maar ook in een lang hair, op de schouderen en onder den hals; dewyl deze soort van maanen, en van baard, dit dier eenige gelykheid geeven, de eerste met het paard, de andere met den bok, hebben de ouden aan dit hert de samengestelde naamen gegeeven van *hippelaphus* en *tragelaphus*; naardien deze benaamingen groote letterkundige onderzoekingen veroorzaakt hebben, en de geleerdste Natuurbeschryvers hier omtrent weinig overeenstemmen, en naardien GESNER (*t*), CAJUS en anderen gezegd hebben, dat de hippelaphus de eland ware, meenen wy hier de redenen te moeten bybrengen, die ons tot andere gedagten hebben geleid, en doen gelooven, dat de hippelaphus van ARISTOTELES hetzelfde dier is als de tragelaphus van PLINIUS, en dat deze beide naamen eveneens en eeniglyk het Ardennes hert beteekenen.

ARISTOTELES (*u*) geeft aan zyn hippelaphus een soort van maanhair op den

(*s*) *Alterum cervi genus ignotius, priore majus pinguius, tum pilo densius & colore nigrius; unde Germanis a semiusti ligni colore* Brandhirsch *nominatur: hoc in Misenæ, saltibus Boemiæ vicinis reperitur.* FABRICIUS, *apud* GESNER *Hist. Quadr. pag.* 297.

(*t*) GESNER. *Hist. Quadrup pag.* 491, 492.

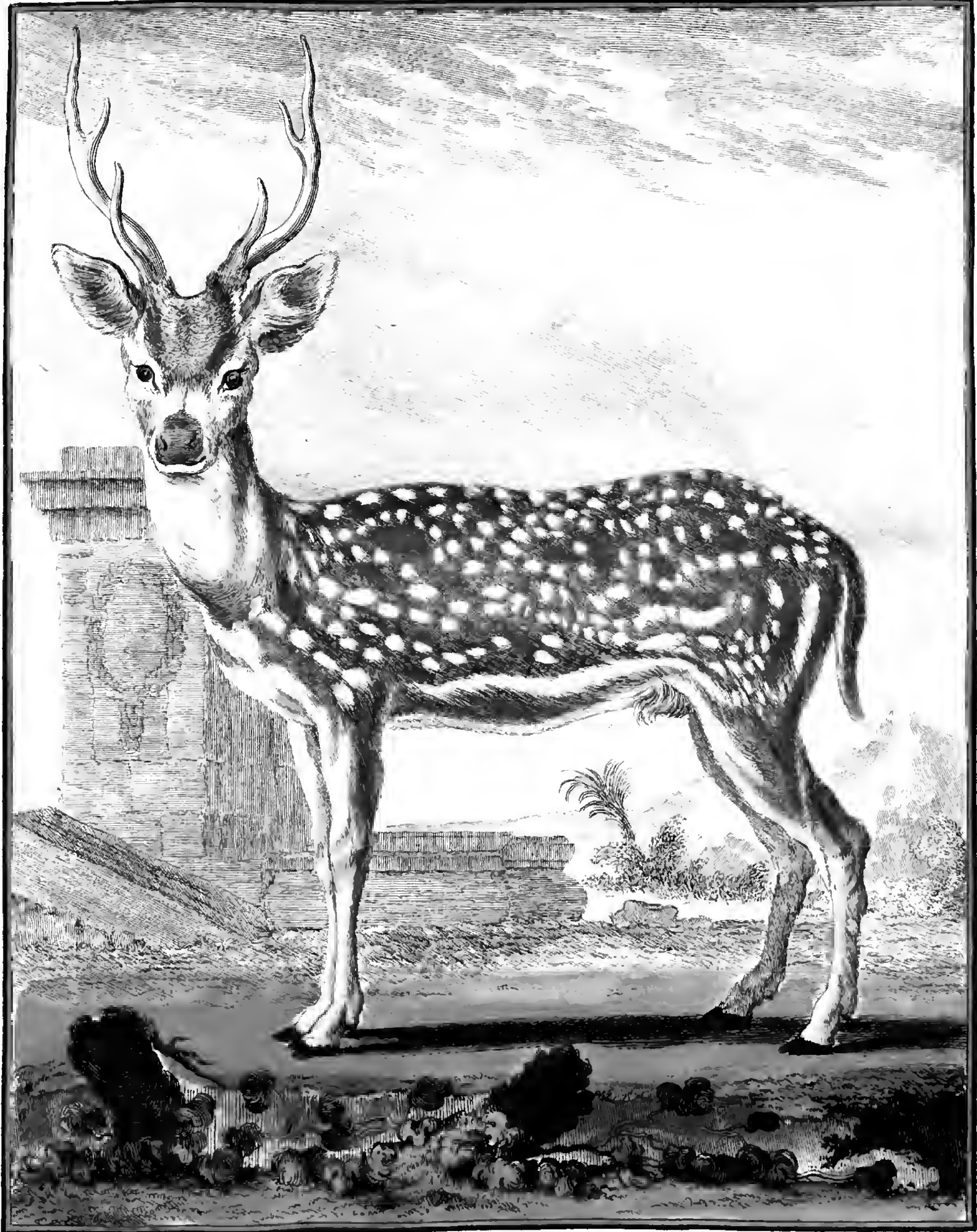
(*u*) *Quin etiam Hippelaphus satis summis jubæ continet armis, qui a forma equi & cervi, quam habet compositam, nomen accepit, quasi equicervus dici meruisset .... Tenuissimo jubæ ordine a capite ad summos armos crinescit. Proprium equicervo villus, qui ejus gutturi, modo barbæ, dependet. Gerit cornua utrunque, excepta fœmina .... & pedes habet bisulcos. Magnitudo equicervi non dissidet a cervo. Gignitur apud Arachotas, ubi etiam boves sylvestres sunt, qui differunt ab urbanis, quantum inter sues urbanos & sylvestres interest. Sunt colore atro, corpore robusto, rictu leviter adunco, cornua gerunt resupinatiora; equicervo cornua sunt capræ proxima.* ARIST. *Hist. anim. lib.* II. *cap.* I. Nota. THEODORUS GAZA, wiens Latynsche overzetting wy gebruiken, heeft een fout begaan met Δορκὰς door *capra*, in plaats van *caprea* te vertaalen; men moet derhalven voor het woord *capræ* dat van *capreæ* zetten, dat is te zeggen *wilde bok*, of steenbok in plaats van *geit* leezen. Nota 2. De wilde runderen daar ARISTOTELES hier van meldt koomen my voor buffels te zyn; de korte beschryving, die hy 'er van geeft, past op hen volkomen; het klimaat koomt ook wel overeen; hunne gelykheid met

hals en boven op de ſchouderen, een ſoort van baard onder den keel, hoornen aan 't wyfje; hy zegt dat de hippelaphus de grootte heeft van 't hert, en by de *Arachotas* (in de Indiën) geboren wordt, alwaar men ook wilde ſtieren vindt welker lighaam ſterk, hun vel zwart is, met een verhevenen muil, en de hoornen meer agterwaards gekromd dan die der huiſſelyke runderen. Men moet erkennen, dat deze karakters van den hippelaphus van ARISTOTELES omtrent even goed op den eland en op het Ardennes hert paſſen; zy hebben beide lange hairen op den hals en de ſchouderen, en andere lange hairen onder den keel, die hen een ſoort van baard aan den ſtrot, en niet aan de kin maaken, maar de hippelaphus de grootte van 't hert niet hebbende, verſchilt hier in van den eland, die veel grooter is, en 't geen my voorkoomt het ſtuk te beſliſſen, is, dat de eland een dier der koude landen zynde, nooit by de Arachotas heeft beſtaan. Dat land der Arachotas is eene van de Provintiën die Alexander in zyne reis naar de Indiën doortrok; zy ligt aan de andere zyde van het Kaukaſich gebergte tuſſchen Perſie en Indie; dat heete klimaat heeft nooit elanden voortgebragt, dewyl zy naauwelyks in de gematigde landen kunnen beſtaan, en men dezelve niet dan in 't Noorden van de eene en andere wereld vindt. De herten integendeel zyn niet byzonder aan de landen van 't Noorden bepaald, men vindt hen in grooten getale in de gematigde en heete geweſten; dus kunnen wy niet twyffelen of die hippelaphus van ARISTOTELES, die by de Arachotas gevonden wordt, en die in 't zelfde land is alwaar men den buffel vindt, is het Ardennes hert, en niet de eland.

Indien men nu PLINIUS over den tragelaphus, met ARISOTELES over den hippelaphus, en beiden met de Natuur vergelykt, zal men zien, dat de tragelaphus hetzelfde dier is als de hippelaphus, en hetzelfde als ons Ardennes hert. PLINIUS (v) zegt, dat de tragelaphus tot de ſoort van het hert behoort, en dat hy daarvan niet verſchilt dan door den baard, en ook door 't hair, dat hy op de ſchouderen heeft; deze kenmerken zyn ſtellig, en kunnen niet dan op 't Ardennes hert toegepaſt worden, want PLINIUS ſpreekt elders van den eland onder den naam van *alces*. Hy voegt 'er by dat de tragelaphus by de Phaſis gevonden wordt, 't geen wederom op 't hert en niet op den eland paſt; wy meenen derhalven met grond te kunnen zeggen, dat de tragelaphus van PLINIUS, en de hippelaphus van ARISTOTELES, beiden het hert aanduiden, 't welk wy *Ardennes hert* noemen; en wy meenen ook dat de axis van PLINIUS het dier uitdrukt, 't welk men gemeenlyk *hert van de Ganges* noemt; ſchoon de naamen niets doen tot de Natuur, men bewyſt egter aan hen, die de Natuur beoeffenen, een wezendlyken dienſt met hen die naamen te doen verſtaan.

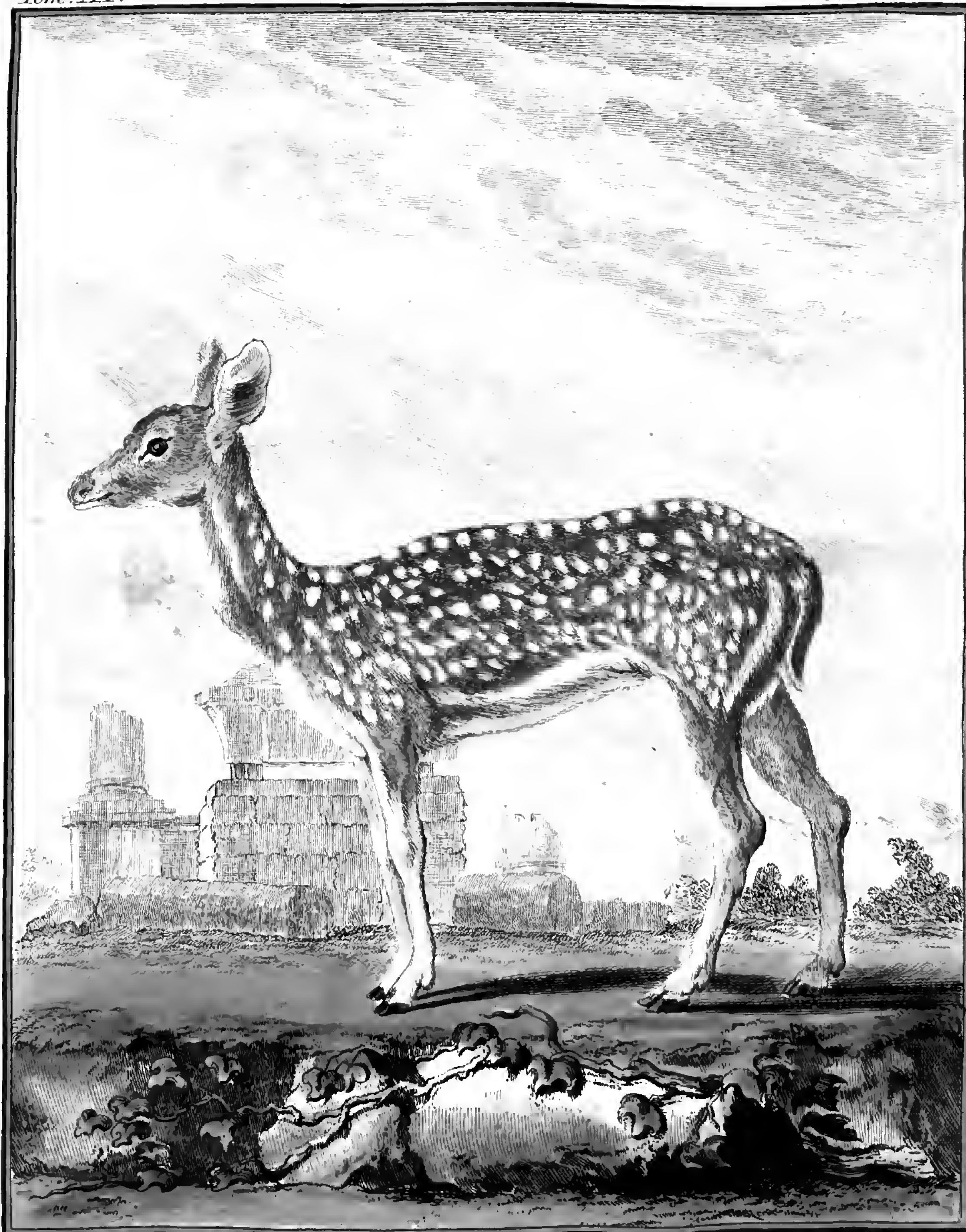
het runddier en hunne zwarte kleur hebben den wysgeer doen gelooven, dat zy niet meer van de huiſſelyke runderen verſchilden dan de wilde zwynen van de tamme varkens; maar de buffel en het runddier zyn, gelyk wy gezegd hebben, twee onderſcheiden ſoorten. Zo de Ouden geen byzonderen naam aan den buffel gegeeven hebben, is dit, omdat zy dit dier, dat hen vreemd was, ſlegts onvolmaakt kenden, en het voor een wild runddier namen, dat van dezelfde ſoort ware als het huiſſelyke, en daar alleenlyk door ligte verſcheidenheden van verſchilde.

(v) *Eadem eſt ſpecie (cervi videlicet) barba tantum & armorum villo diſtans, quem tragelaphon vocant, non alibi quam juxta Phaſin amnem naſcens.* PLIN. *Hiſt. Natur. lib.* VIII. *cap.* 33.

De Seve, del. C. F. Fritzsch, sc.

L'AXIS MÂLE.

De Seve. del. C.F. Fritzsch. sc.

L' AXIS FEMELLE.

BESCHRYVING VAN DEN AXIS.

De axis (*Pl. XXXVIII*) is ten naaſtenby even groot als het damhert, ook heeft hy veele overeenkomſt met dat dier en met het hert; hy gelykt ſterk naar het damhert, door de gedaante van den kop en van het lighaam, door de lengte van den ſtaart, en door de kleur van het hair; hy draagt eene livrei welke hy niet aflegt gelyk het hert, maar welke hy in alle ouderdommen bewaart gelyk het damhert; maar zyn gewei heeft geene greep gelyk dat van het damhert, en verſchilt niet van het gewei van het hert dan enkeld door zyne grootte.

De axis die ten onderwerp voor deze beſchryving gediend heeft, was in de diergaarde van Verſailles in de maand january geſtorven; hy droeg toen ſlegts een nieuwgroei van omtrent vyf duimen lengte, de groote ſcheuten waren byna even lang als de takken; daar zat aan die van de regter zyde eene tweede ſcheut vaſt, die nog zeer jong was, hebbende ſlegts zeven lynen lengte; dezelve zat aan de vaneenſplyting van den tak en van de groote ſcheut geplaatſt; de kraagen hadden vyf duimen en een halven omtrek.

Dit dier hadt traanputten gelyk het hert en het damhert; zy waren negen lynen diep, en gedeeltelyk vervuld met eene verdikte ſtof van eene weekagtige zelfſtandigheid. Het hadt ook, gelyk het hert, een bosje hair in de gedaante van een halm aan elke zyde van het neusbeen, en een ander bosje op den buitenkant van het bovenſt gedeelte van den pyp der agterſte pooten.

Dit dier was met witte vlakken beſpikkeld op een vaalen grond; het hadt eene bruine vlak aan elke zyde van den onderſten lip, en eene andere die grooter was op het midden van het neusbeen, dit was ook omringd van eene kleur die met wit, bruin en rosagtig vermengd was, de zyden van het neusbeen hadden eene witte kleur; het voorhoofd, het bovenſt en het agterſt van den kop waren doormengd met vaal en bruin, omdat elk hair bruin was en de punt vaal hadt; de zyden van den kop waren vermengd met geel en wit, of ten minſten eene witagtige kleur; de ooren waren ook witagtig, met uitzondering van den voorſten rand, die bruin was; het voorſte gedeelte van het bovenſt der zyden van den hals hadt eene gemengde kleur, die uit witagtig, aſchgraauw, ligt en ros was zamen geſteld; het overige van de zyden van den hals, deszelfs agterſte gedeelte, en het onderſt van deszelfs voorſte gedeelte, de ſchoft, de ſchouders, de rug, de lendenen, de zyden van het lighaam over hun geheel, het kruis en de buitenkant der dijen, hadden eene donkere geele kleur, vermengd met bruin aan het bovenſt van de zyden des lighaams, en zelfs zwartagtig langs het agterſt gedeelte van den hals, langs den rug en de lendenen tot aan den ſtaart toe. Dit vaal was doorzaaid met witte vlakken, die ver van elkanderen afſtonden, behalven die, welke op de billen en op het onderſt gedeelte van de zyden des lighaams zaten, en die eene byna aaneengeſchakelde ſtreep maakten; de buitenkant en het onderſt gedeelte van den binnenkant van den agterpoot, en de agterſte zyde van den ſtaart hadden

eene vaale kleur zonder witte vlakken, de buitenkant van den arm en de pypen van de vier pooten hadden tinten van eene vaale en van eene witagtige kleur. Het onderste van het onderst kaakbeen, de keel, het bovenst van het voorste gedeelte van den hals, de borst, de buik, de voorste zyde van den staart, de binnenkant van den arm, van den voorarm en van de voeten waren wit.

Het wyfje (*Pl. XXXIX*) van den axis is een weinig kleiner dan het mannetje; hetzelve heeft ook witte vlakken op eenen grond van eene vaale kleur; maar deze kleur is minder donker. Dit wyfje draagt geen gewei.

Het mannetje woog negen en negentig ponden en een half; het geleek naar het hert door de ligging en het maakzel van het netvlies, van de vier maagen en van de darmen, en zelf door derzelver gedaante, de pens hadt evenwel geene derde bolrondheid gelyk by het hert; maar de linker bolrondheid was naar de regterzyde geboogen, gelyk by dat dier, in plaats van agterwaards gerigt te zyn gelyk by den os. Het grootst gedeelte van de binnenste wanden van den pens hadt geene tepels, en die welke op het overig gedeelte van denzelven zaten waren zeer klein; de tusschenschotten van het netwerk van den muts hadden zeer weinig hoogte, de maazen evenwel waren volkoomen; maar de tepels van de tusschenschotten en van de tusschenwydte der vakken vertoonden zig slegts gelyk zeer kleine knobbeltjes. Daar waren slegts zes-en-veertig in de derde maag, en slegts twaalf plooijen in de lebbe.

De lever bestont uit twee groote kwabben en eene kleine, gelyk de lever van het hert en van den os; daar wierdt geen galblaasje gevonden; dit ingewand was roodagtig bruin van kleur, zo wel uitwendig als inwendig; hetzelve woog een pond veertien oncen en eene halve.

De milt geleek naar die van het hert, door haare gedaante; zy was van buiten loodkleurig, en van binnen zwartagtig rood; dezelve woog twaalf oncen en zes drachmen.

Het alvleesch scheen gelyk te zyn aan dat van den os en van het hert; maar de nieren verschilden zo veel van die van den os als de nieren van het hert naar welke zy geleeken; de regter nier zat zo veel meer naar voren als drie vierde deelen van zyne lengte bedroeg.

De longen, het hart en de tong geleeken naar diezelfde deelen van het hert en van den os. Daar liepen over het verhemelte veertien of vyftien groeven, eveneens van maakzel en schikking als by het hert.

Het strotklepje, en de groote en kleine herssenen geleeken ook naar het strotklepje en naar de groote en kleine herssenen van het hert; de herssenen woogen vier oncen en drie drachmen, en de agter herssenen zes drachmen en eene halve.

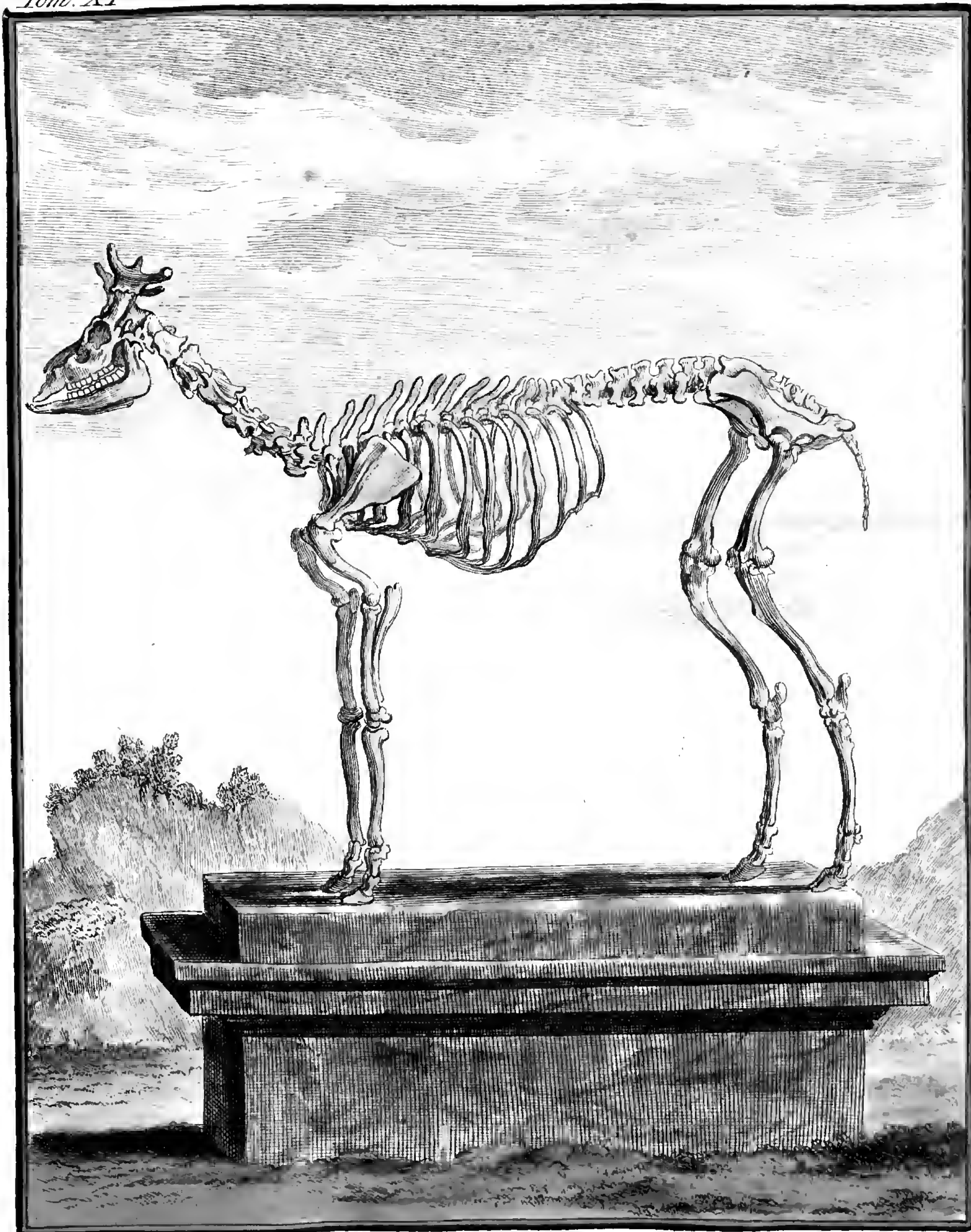
De axis heeft vier tepels gelyk het hert, twee aan elke zyde van de roede; de regter zaadbal lag voor den linker in den balzak geplaatst, daar zat geen velletje op het voorste gedeelte der binnenste wanden van den voorhuid, gelyk by het hert.

De blaas was niet zo langwerpig als die van het hert, maar hadt ten naastenby dezelfde kromte. Voor het overige geleeken de teeldeelen volmaakt naar die van 't gemelde dier.

	voet.	duim.	lyn.
Lengte van den pens van voren naar agteren van den muts af tot aan het eind der bolrondheid van de linker zyde.	1.	2.	4.
Breedte.	1.	1.	6.
Hoogte.	0.	8.	0.
Dwarſche omtrek van het lighaam van den pens.	3.	0.	0.
Omtrek van denzelven in de lengte gemeeten die van voren by den ſlokdarm en van agteren op het bovenſt van de groote bolrondheid heen gaat.	3.	4.	6.
Omtrek van den hals van den pens.	1.	5.	0.
Diepte der inſnyding die denzelven van het lighaam afſcheidt.	0.	4.	0.
Omtrek van de baſis der regter bolrondheid.	1.	4.	0.
Omtrek van de baſis der linker bolrondheid.	0.	9.	0.
Diepte der inſnyding die de beide bolrondheden vaneenſcheidt.	0.	1.	6.
Lengte van den muts.	0.	6.	0.
Omtrek op de dikſte plaats.	1.	2.	0.
Groote omtrek van den boekenpens.	1.	2.	6.
Kleine omtrek.	0.	10.	0.
Omtrek van het lighaam der lebbe in de lengte gemeeten.	1.	10.	0.
Omtrek in de dwarſchte op de dikſte plaats gemeeten.	1.	0.	0.
Omtrek van den ſlokdarm.	0.	3.	9.
Omtrek van den portier.	0.	3.	4.
Lengte der langſte tepels van den pens.	0.	0.	2.
Breedte.	0.	0.	0 ½.
Hoogte der tuſſchenſchotten van het netwerk van den muts.	0.	0.	0 ½.
Middellyn van de grootſte vakken van het netwerk.	0.	0.	5.
Lengte der goot van den muts.	0.	1.	7.
Breedte.	0.	0.	8.
Breedte der grootſte bladen van de derde maag.	0.	1.	2.
Breedte der middelſten.	0.	0.	11.
Hoogte der grootſte plooijen van de lebbe.	0.	0.	8.
Lengte der dunne darmen van den portier tot aan den blinden darm.	30.	0.	0.
Omtrek van den twaalfvingerigen darm op de dikſte plaatſen.	0.	4.	6.
Omtrek op de dunſte plaatſen.	0.	1.	9.
Omtrek van den nugteren darm op de dikſte plaatſen.	0.	2.	3.
Omtrek op de dunſte plaatſen.	0.	1.	9.
Omtrek van den omgeboogen darm op de dikſte plaatſen.	0.	2.	9.
Omtrek op de dunſte plaatſen.	0.	2.	0.
Lengte van den blinden darm.	0.	9.	6.
Omtrek op de dikſte plaats.	0.	7.	6.
Omtrek op de dunſte plaats.	0.	5.	4.
Omtrek van den kronkeldarm op de dikſte plaatſen.	0.	7.	6.
Omtrek op de dunſte plaatſen.	0.	2.	6.
Omtrek van den regten darm by den kronkeldarm.	0.	3.	0.
Omtrek van den regten darm by den aars.	0.	6.	6.
Lengte van den kronkel-en van den regten-darm te zamen genoomen.	18.	0.	0.
Lengte van de geheele darmbuis zonder den blindendarm.	48.	0.	0.
Lengte van de lever.	0.	10.	6.
Breedte.	0.	6.	4.
De grootſte dikte.	0.	1.	6.
Lengte van de milt.	0.	7.	10.
Breedte.	0.	4.	3.
Dikte.	0.	1.	3.
Dikte van het alvleeſch.	0.	0.	3.

	voet.	duim.	lyn.
Lengte der nieren.	0.	3.	5.
Breedte.	0.	1.	10.
Dikte.	0.	1.	2 $\frac{1}{2}$.
Lengte van het peesagtig middelpunt van de holle ader tot aan de punt.	0.	3.	1.
Breedte.	0.	6.	4.
Breedte van het vleezig gedeelte tusſchen het peesagtig middelpunt en het borſtbeen.	0.	2.	0.
Breedte van elke zyde van het peesagtig middelpunt.	0.	3.	0.
Omtrek van den bodem van het hart.	0.	9.	9.
Hoogte van de punt tot aan het begin van de longenſlagader.	0.	4.	8.
Hoogte van de punt af tot aan het longenzakje.	0.	3.	3.
Middellyn van de groote ſlagader van buiten naar buiten.	0.	0.	8.
Lengte van de tong.	0.	6.	0.
Lengte van het voorſte gedeelte van het toompje tot aan het eind.	0.	1.	10.
Breedte van de tong.	0.	1.	2.
Breedte der greeven aan het verhemelte.	0.	0.	3 $\frac{1}{2}$.
Hoogte der randen.	0.	0.	0 $\frac{2}{3}$.
Lengte van de groote herſſenen.	0.	3.	2.
Breedte.	0.	2.	5.
Dikte.	0.	1.	5.
Lengte van de kleine herſſenen.	0.	1.	3.
Breedte	0.	1.	6.
Dikte.	0.	1.	1.
Afſtand tusſchen den aars en den balzak.	0.	8.	0.
Hoogte van den balzak.	0.	2.	3.
Breedte.	0.	1.	8.
Dikte.	0.	2.	0.
Afſtand tusſchen den balzak en de opening van de voorhuid.	0.	4.	3.
Afſtand tusſchen de randen van de voorhuid en het eind van het roedehoofdje.	0.	0.	6.
Lengte van het roedehoofdje.	0.	1.	9.
Breedte.	0.	0.	5 $\frac{1}{2}$.
Dikte.	0.	0.	7 $\frac{1}{2}$.
Lengte der roede, van de vaneenſplyting der holagtige lighaamen af tot aan de inplanting van de voorhuid.	0.	8.	6.
Breedte van de roede.	0.	0.	5.
Dikte.	0.	0.	7 $\frac{1}{2}$.
Lengte der zaadballen.	0.	1.	4.
Breedte.	0.	0.	9.
Dikte.	0.	0.	6.
Breedte van den opperbal.	0.	0.	1 $\frac{1}{2}$.
Dikte.	0.	0.	0 $\frac{1}{2}$.
Lengte der afvoerende vaten.	1.	1.	0.
Middellyn over het grootſt gedeelte van derzelver uitgeſtrektheid.	0.	0.	0 $\frac{2}{3}$.
Middellyn by de blaas.	0.	0.	0 $\frac{2}{3}$.
Groote omtrek van de pisblaas.	1.	1.	0.
Kleine omtrek.	0.	10.	0.
Lengte van de zaadblaasjes.	0.	0.	10.
Breedte.	0.	0.	4 $\frac{1}{2}$.
Dikte.	0.	0.	2 $\frac{1}{2}$.
Lengte van de pisbuis.	0.	3.	3.
Omtrek.	0.	1.	6.

De-

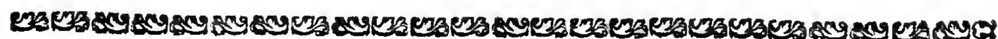
De Seve, del. C.F.F. sc.

Deze kop van het geraamte (*Pl. XL*) van den axis heeft den ſmoel minder lang naar evenredigheid dan die van den kop van het hert; dezelve is ten naaſtenby even lang als de kop van het damhert; maar de oogputten zyn meer vooruitſteekende, en het voorſte gedeelte der neusbeenderen is meer verheven.

De axis heeft geene haaktanden gelyk het hert, maar hy heeft agt ſnytanden in het onderſt kaakbeen, en zes baktanden in elke zyde van de beide kaakbeenderen, gelyk het hert en het damhert; de buitenſte ſnytanden zyn ſmaller dan die van het hert, naar evenredigheid van de twee middelſte ſnytanden.

De heupbeenderen van het geraamte dat ten onderwerp dient voor deze beſchryving, zyn byna korter dan die van het damhert; daar hebben ook verſchillen van evenredigheden plaats tuſſchen de beenderen der pooten van dit dier met die van andere dieren vergeleeken.

	voet.	duim.	lyn.
Lengte van den kop van het eind des bovenſten kaakbeens tot aan het agterhoofd.	0.	9.	4.
Breedte van den kop ter plaatſe van de oogputten.	0.	4.	4.
Afſtand tuſſchen de oogputten en de opening der neusgaten.	0.	3.	1.
Lengte van die opening.	0.	2.	0.
Breedte.	0.	1.	0.
Lengte der eigenlyke neusbeenderen.	0.	2.	9.
Breedte.	0.	0.	7.
Lengte van het ſchouderbeen.	0.	7.	0.
Omtrek op de dunſte plaats.	0.	2.	6.
Lengte van den ellepyp.	0.	8.	4.
Lengte van het ſtraalbeen.	0.	7.	1.
Lengte van het dijebeen.	0.	9.	1.
Omtrek van het midden des beens.	0.	2.	9.
Lengte van het ſcheenbeen.	0.	9.	9.
Omtrek van het midden des beens.	0.	2.	8.
Lengte van de pypen der voorſte pooten.	0.	6.	3.
Breedte van het midden des beens.	0.	0.	7 1/2.
Lengte van de pypen der agterſte pooten.	0.	6.	10.
Breedte van het midden des beens.	0.	0.	7 1/4.

BESCHRYVING

VAN DAT GEDEELTE VAN HET KABINET, DAT BETREKKING HEEFT TOT DE NATUURLYKE HISTORIE VAN DEN BUFFEL, VAN DEN AUROCHS, VAN DEN MOUFLON, VAN DEN YSLANDSCHEN RAM, &c. EN VAN DEN AXIS.

No. MLXXI. *Een geraamte van een buffel.*

De beschryving van dat geraamte en de afmeetingen van deszelfs beenderen staan in de beschryving van den buffel aangetekend.

No. MLXXII. *De beide hoornen van een buffel.*

Deze hoornen zyn byna even lang als die van den buffel, die ten onderwerpe voor de beschryving van dit dier gediend heeft, maar dezelve zyn minder dik aan de basis; voor het overige gelyken zy naar dezelve, behalven dat de graat van derzelver voorsten rand niet even dik is; maar de dwarsche groeven staan duidelyker getekend. Zy zyn uit Syrie aan den Hr. Girard, Heelmeester van den koning te Tripoli toegezonden.

No. MLXXIII. *Andere hoorn welke naar die van den buffel gelykt.*

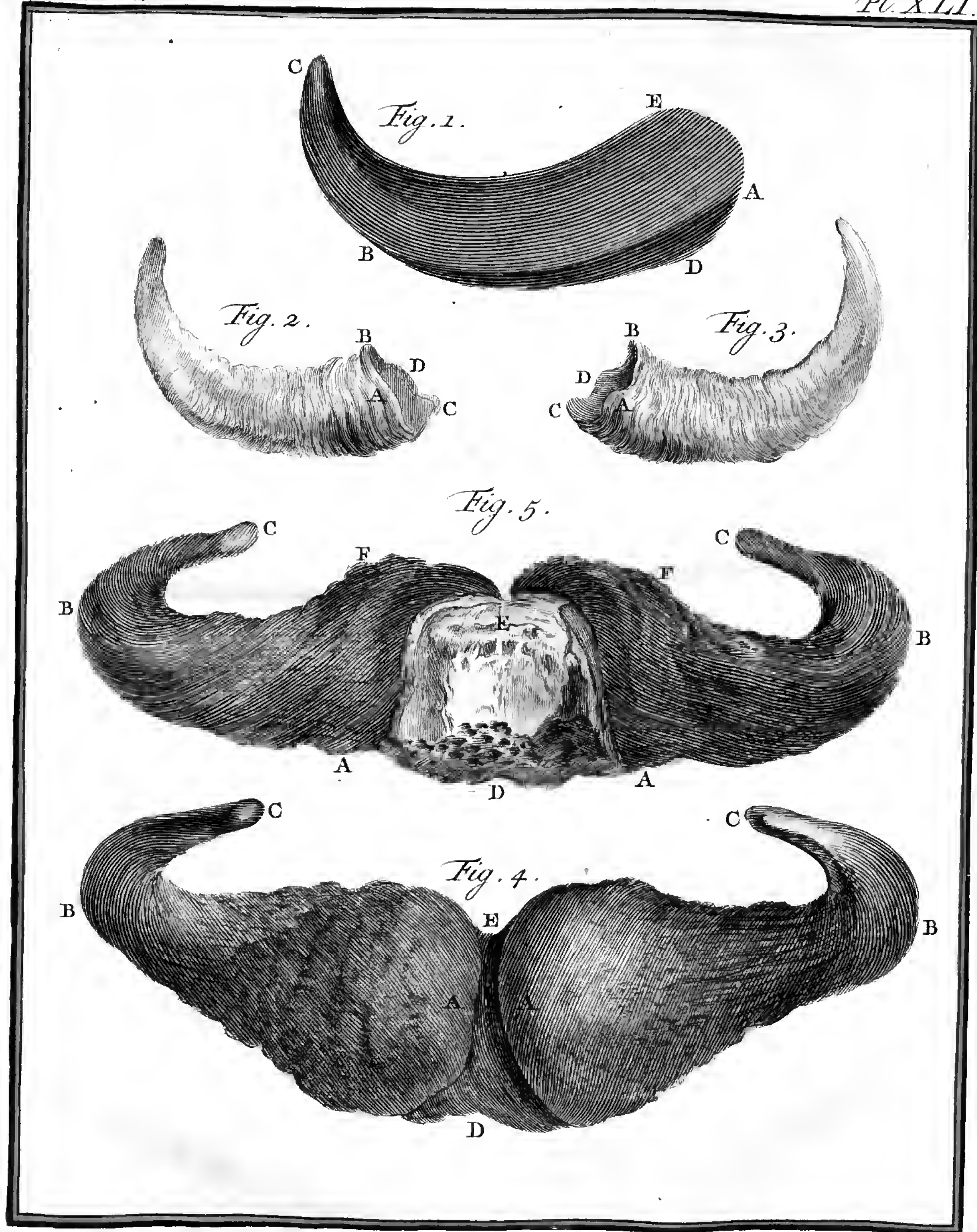
Deze hoorn (*Pl. XLI, fig.* 1) koomt van de linker zyde, en heeft eenen voet elf duimen lengte (*ABC*), en byna een voet omtrek aan de basis (*DE*), digt by dewelke voetspooren van dwarsche groeven zyn, maar al het overige van den hoorn is glad en schynt afgesleeten te zyn, het zy men denzelven afgeschraapt en gepolyst hebbe, of dat het dier dat denzelven gedraagen heeft daar de oppervlakte van hebbe afgesleeten door tegen harde lighaamen aan te wryven; deszelfs kleur is zwartagtig.

No. MLXXIV. *Twee hoornen die zeer veele overeenkomst hebben met die van den buffel.*

Deze hoornen (*Pl. XLI, fig.* 2 *en* 3) verschillen van die van den buffel, die ten onderwerp voor de beschryving van dit dier gediend heeft, door de volgende kentekenen: derzelver kromte is gelykmaatig over hunne geheele lengte, en zy zyn een weinig langer, schoon zy minder dikte hebben: want zy hebben eenen voet zeven duimen lengte, en elf duimen omtrek aan de basis; zy maaken vier ruggen of graaten die in de lengte loopen; eene (*A*) naar voren, eene (*B*) naar agteren, en twee (*CD*) naar onderen; zy zyn minder plat van boven en van onderen, en derzelver kleur is geelagtig bruin.

No. MLXXV. *De hoorns van een buffel van de Kaap de Goede-hoop.*

De twee hoorns (*AABBCC, Pl. XLI, fig.* 4, *alwaar zy van boven, en fig.* 5, *alwaar zy van onderen vertoond worden*,) zitten aan het voorhoofds-

De Seve, del. C. F. F. sc.

been (*DE*) vaſt, en ſlegts op vier lynen afſtand van malkanderen met de bovenſte einden (*AA*, *fig.* 4) van derzelver baſis; maar daar is een afſtand van een voet tuſſchen de onderſten (*AA*, *fig.* 5); deze hoornen zyn plat van boven en van onderen, behalven aan hun eind (*BC*, *fig.* 4 *en* 5) dat rond is, zy hebben een zeer grooten omtrek; by het voortkoomen uit het voorhoofd ſtaan zy ſchuinſch naar omlaag en naar agteren gerigt, vervolgens ſtaan zy insgelyks ſchuinſch naar om hoog en naar voren gerigt; eindelyk is hunne punt naar om hoog en naar binnen gekeerd; de afſtand (*BB*) tuſſchen de kromten van deze hoornen in eene regte lyn en aan den buitenkant gemeeten, is van twee voeten negen lynen; deze twee hoornen zyn elk twee voeten en vyf duimen lang voor hunne grootſte lengte, volgens derzelver kromte gemeeten; de omtrek van de baſis op derzelver randen gemeeten, is van twee voeten en vier duimen; maar als men dien omtrek ter plaats (*AF*, *fig.* 5) van het onderſt gedeelte der randen van de baſis meet, bedraagt dezelve ſlegts een voet en agt duimen; deze hoorns zyn bruin en zwartagtig, bedekt met rimpels en kleine groeven die in de lengte loopen, behalven aan het eind (*BC*, *fig.* 4 *en* 5) dat glad is; daar loopen ook dwarſche groeven op derzelver binnenkant naar de baſis toe.

No. MLXXVI. *Andere hoornen van een buffel van de Kaap de Goede-hoop.*

Deze verſchillen ſlegts daarin van de voorgaande dat zy minder dik en langer zyn, want zy hebben twee voeten en agt duimen voor hunne grootſte lengte; daar is tuſſchen de kromten van de beide hoornen, drie voeten en eenen duim afſtand van buiten naar buiten gemeeten; zy zitten een duim van elkanderen af met de bovenſte gedeelten van hunne baſis, en negen duimen met de onderſte gedeelten; daar loopen dwarſche groeven die zeer duidelyk zyn op de bovenſte zyde gelyk op de onderſte; deze hoorns zyn met de voorgaande door den Hr. Abt DE LA CAILLE, lid van de koninglyke Akademie der Weetenſchappen, van de Kaap de Goede-hoop medegebragt.

No. MLXXVII. *Het geraamte van een aurochs.*

De kop van dit geraamte is dikker dan die van den buffel, daarentegen is het eind der kaakbeenderen veel minder breed dan by dat dier, en zelfs ſmaller dan by den ſtier; de aurochs heeft het voorhoofd minder bolrond dan de buffel, de oogputten meer vooruitſteekende, de neusbeenderen minder lang en meerder breedt; de opening der neusgaten zyn grooter, en het kaakbeen aan de onderſte zyde is ronder.

De hoorns van den aurochs gelyken meer naar die van den ſtier dan naar die van den buffel, door hunne dikte en door hunne gedaante; zy zyn byna rolrond over het grootſt gedeelte van hunne lengte, en puntig aan het eind; de regter hoorn van het geraamte, dat ten onderwerp voor deze beſchryving dient, ſtaat ſchuinſch naar buiten en naar om hoog gerigt, vervolgens buigt dezelve zig naar binnen, en zyn eind naar om laag, en de punt ſtaat naar agteren gerigt.

De tanden van den aurochs gelyken naar die van den buffel en van den ſtier, door het getal, de gedaante en de plaatſing; daar zitten agt ſnytanden in het onderſt kaakbeen, en zes baktanden in elke zyde van de beide kaakbeenderen.

De wervelbeenderen van den nek zyn flegts ten getale van vyf voorhanden, in het geraamte van den aurochs dat het onderwerp van deze befchryving maakt: maar ik twyffel niet of 'er ontbreeken twee aan dezelven; want ik heb niet een viervoetig dier gezien dat minder dan zeven wervelbeenderen in den nek hadt; het koomt my zelfs voor dat men in het opzetten van dit geraamte juift het derde en vierde heeft weggelaaten; de zydelingfche uitfteekzels van het tweede zyn minder fcherp aan hun agterfte eind als by den buffel en by den ftier, en de onderfte tak van het zydelings uitfteekzel van op één na het laatfte wervelbeen is breeder en minder lang.

Daar zitten veertien wervelbeenderen in den rug, en veertien ribben aan elke zyde, waarvan 'er agt waare ribben zyn, gelyk by den buffel en by den ftier; maar daar zyn 'er zes valfchen; de twee laatften der valfche ribben geleeden zig tuffchen het zesde en het zevende been van het borftbeen, die de twee laatfte zyn; het zevende is langer en minder breed dan by den buffel en den ftier; de ribben van den aurochs hebben minder breedte dan die van deze twee dieren; de wervelbeenderen der lendenen zyn flegts ten getale van vyf.

Het agterfte gedeelte van elk zitbeen heeft drie ten naaftenby eveneenfche uitfteekzels; de buitenfte zit laager geplaatft dan by den buffel.

De pooten van dat geraamte zyn naar evenredigheid langer en minder dik dan die van de geraamten van den buffel en van den ftier, dit verfchil wordt bevestigd door de afmeetingen die in de volgende tafel worden opgegeeven, indien men dezelfde met de afmeetingen van het geraamte van den ftier (*w*), en van den buffel vergelykt die in de befchryvingen van deze dieren zyn opgegeeven.

De ftaart beftaat uit agtien valfche wervelbeenderen (*x*).

	voet	duim.	lyn.
Lengte van den kop van het eind des bovenften kaakbeens tot aan de tuffchenwydte der hoornen.	1.	6.	7.
Breedte van den fnoel.	0.	2.	7.
Breedte van den kop ter plaats van de oogputten.	0.	10.	5.
Lengte van het onderft kaakbeen van het eind der fnytanden tot aan de kromte van deszelfs takken.	1.	3.	6.
Breedte van het onderft kaakbeen voorby de fnytanden.	0.	2.	7.
Breedte ter plaatfe van de ftangruimten.	0.	1.	6.
Hoogte der takken van het onderft kaakbeen tot aan het knokkelswyze uitfteekzel.	0.	5.	8.
Hoogte tot aan het kroonswyze uitfteekzel.	0.	6.	11.
Breedte der takken onder de groote uitranding.	0.	2.	2.
Dikte van het voorfte gedeelte van het bovenft kaakbeen.	0.	0.	3.
Breedte van dat kaakbeen ter plaats van de ftangruimten.	0.	3.	6.
Afftand tuffchen de oogputten en de opening der neusgaten.	0.	4.	9.
Lengte van de opening.	0.	6.	4.
Breedte.	0.	3.	1.
Lengte van de eigenlyke neusbeenderen.	0.	6.	9.
Breedte.	0.	1.	5.
Breedte der oogputten.	0.	2.	6.
Hoogte.	0.	2.	3.

(*w*) Zie het IV Deel van dit Werk, bladz. 250.
(*x*) Zie hier voren, bladz. 207 van dit Deel.

	voet.	duim.	lyn.
Lengte van de hoornen.	1.	2.	0.
Omtrek aan de bafis.	0.	6.	9.
Lengte van de langfte fnytanden buiten het been.	0.	0.	8.
Breedte aan het eind.	0.	0.	6.
Afftand tuffchen de fny-en baktanden.	0.	4.	2.
Lengte van dat gedeelte van het bovenft kaakbeen dat voor de baktanden zit.	0.	5.	2.
Lengte van de langfte van die tanden buiten het been.	0.	0.	8.
Breedte.	0.	1.	8.
Dikte.	0.	0.	8.
Lengte van het gat des eerften wervelbeens van boven naar beneden gemeeten.	0.	1.	2.
Lengte van de eene zyde naar de andere.	0.	1.	10.
Lengte van de dwarfche uitfteekzels van voren naar agteren.	0.	3.	7.
Lengte van het lighaam des tweeden wervelbeens.	0.	3.	5.
Hoogte van het doornagtig uitfteekzel.	0.	2.	0.
Breedte.	0.	3.	4.
Hoogte van het langfte doornagtig uitfteekzel hetwelk dat van het zevende wervelbeen is.	0.	6.	3.
Hoogte van het doornagtig uitfteekzel des tweeden wervelbeens van den rug dat het langfte is.	0.	11.	3.
Lengte van het lighaam des laatften wervelbeens dat het langfte is.	0.	1.	11.
Lengte van het lighaam des eerften wervelbeens dat het kortfte is.	0.	1.	8.
Lengte van de eerfte ribben.	0.	10.	7.
Lengte van de negende rib die de langfte is.	1.	11.	3.
Lengte van de laatfte der valfche ribben die de kortfte is.	1.	4.	9.
Breedte van de breedfte rib.	0.	1.	8.
Breedte van de fmalfte.	0.	0.	7½.
Lengte van het borftbeen.	1.	6.	0.
Breedte van het vyfde been dat het breedfte is.	0.	3.	7.
Breedte van het eerfte been dat het fmalfte is.	0.	1.	1.
Hoogte van de doornagtige uitfteekzels van het eerfte wervelbeen der lendenen dat het langfte is.	0.	2.	10.
Breedte van dat van het derde dat het breedfte is.	0.	2.	0.
Lengte van het dwarfche uitfteekzel van het vierde wervelbeen dat het langfte is.	0.	5.	0.
Lengte des lighaams van op een na het laatfte wervelbeen der lendenen.	0.	1.	10.
Lengte van het heiligbeen.	0.	9.	6.
Breedte van het voorfte gedeelte.	0.	8.	0.
Breedte van het agterft gedeelte.	0.	3.	2.
Lengte van het eerfte valfche wervelbeen van den ftaart dat het langfte is.	0.	1.	11.
Lengte van de bovenfte zyde van het heupbeen.	0.	8.	5.
Hoogte van dat been van het midden der panswyze holligheid af tot aan het bovenft van dit been.	0.	10.	6.
Breedte boven de panswyze holligheid.	0.	1.	7½.
Middellyn van die holligheid.	0.	2.	0.
Lengte der goot, van de eironde gaten af tot aan het agterfte eind.	0.	5.	4.
Breedte in het midden.	0.	5.	4.
Diepte van de goot.	0.	3.	0.
Diepte der uitranding van het agterfte eind.	0.	2.	11.
Lengte der eironde gaten.	0.	3.	11

	voet.	duim.	lyn.
Breedte.	0.	2.	6.
Breedte van het bekken.	0.	5.	9.
Hoogte.	0.	7.	8.
Lengte van het ſchouderblad.	1.	4.	6.
Lengte van deszelfs baſis.	0.	8.	2.
Lengte van de agterſte zyde.	1.	2.	9.
Lengte van de voorſte zyde.	1.	4.	0.
Breedte van het ſchouderblad op de ſmalſte plaats.	0.	2.	3.
Hoogte van den doorn op de verhevenſte plaats.	0.	1.	11.
Middellyn van de panswyze holligheid.	0.	2.	6.
Lengte van het ſchouderbeen.	1.	1.	8.
Omtrek op de dunſte plaats.	0.	5.	5.
Lengte van de ellepyp.	1.	4.	5.
Hoogte van den elleboogsknokkel.	0.	3.	11.
Lengte van het ſtraalbeen.	1.	0.	10.
Breedte van het midden des beens.	0.	1.	7½.
Lengte van het dijebeen.	1.	3.	8.
Middellyn van deszelfs hoofd.	0.	1.	11½.
Omtrek van het midden des beens.	0.	5.	0.
Lengte der knieſchyven.	0.	2.	9.
Breedte.	0.	2.	3½.
Dikte.	0.	1.	6.
Lengte van het ſcheenbeen.	1.	4.	0.
Omtrek van het midden des beens.	0.	5.	1.
Hoogte van de voorhand.	0.	1.	9.
Lengte van het hielbeen	0.	5.	8.
Lengte der pypen van de voorſte pooten.	0.	8.	0.
Breedte van het midden des beens.	0.	1.	4½.
Lengte der pypen van de agterſte pooten.	1.	2.	4.
Breedte van het midden des beens.	0.	1.	1.
Lengte der beenderen van de eerſte regelen.	0.	2.	6.
Lengte der beenderen van de tweede regelen.	0.	1.	4.
Lengte der beenderen van de derde regelen.	0.	2.	11.

No. MLXXVIII. *Beentjes uit het hart van een aurochs.*

Deze zyn twee in getal, een groot en een klein; zy zyn grooter dan die van den os (*y*); zy zyn in het hart van den aurochs gevonden, wiens geraamte onder het voorgaande nommer beſchreeven is.

No. MLXXIX. *Het been uit den hoorn van een zeer grooten os.*

Dit been is aan zyn eind afgebrooken, en zit met zyne baſis aan een gedeelte van het voorhoofdsbeen vaſt; dit ſtuk is opmerkelyk door zyne verbaazende grootte. De Hr. Marquis de Rennepont vondt hetzelve onder het visſchen in de rivier Orne by de Moijeuvres in 1753, en deedt het preſent aan den Hr. Graaf de Tressan, die hetzelve het volgend jaar aan het Kabinet van den koning zondt; wy zullen dikwils gelegenheid hebben om den Hr. de Tressan in het vervolg van dit werk aan te haalen, om het groot getal byzonderheden welke hy aan het Kabinet bezorgd, en om de waarneemingen welke hy ons medegedeeld heeft: want hy vereenigt in zyne naſpeuringen het

(*y*) Zie het IV Deel van dit werk, bladz. 260.

voordeel van den Liefhebber der Natuurlyke Historie met de inzigten van den Natuuronderzoeker. Hy heeft het been waarvan wy hier spreeken vergeleeken met een been uit den linker hoorn van een zwaaren os uit Auvergne, en hy heeft deze beide beenderen volstrekt overeenkomstig in gedaante, en alleenlyk zeer verschillende in grootte bevonden; het been dat in de rivier Orne gevonden is, heeft dertien duimen agt lynen omtreks op de dikste plaats, terwyl dat uit den hoorn van den zwaaren os van Auvergne slegts zes duimen vyf lynen omtreks heeft op dezelfde plaats; dit verschil van grootte zal minder verbaazend schynen, indien men het been in de rivier Orne gevonden, met den zeer grooten hoorn van een os vergelykt die onder No. CDLXI (z) is bygebragt, en die eenen voet negen duimen omtreks aan de basis heeft.

No. MLXXX. *Het been uit den linker hoorn van een zeer grooten os van Auvergne.*

Dit is het been waar van onder het voorgaand nommer gesprooken is, en dat tot een voorwerp van vergelyking gediend heeft met het been in de rivier Orne gevonden, en onder dat nommer bygebragt.

No. MLXXXI. *Het geraamte van een mouflon.*

Dit geraamte koomt van het dier dat ten onderwerp gediend heeft voor de beschryving van den mouflon. Ik heb in dezelve de voornaamste afmeetingen van dit geraamte opgegeeven.

No. MLXXXII. *Het tongbeen van een mouflon.*

Dit been gelykt volmaakt naar dat van den ram.

No. MLXXXIII. *Het geraamte van een Yslandschen ram.*

De voornaame afmeetingen van dit geraamte zyn in de beschryving van den Yslandschen ram opgegeeven; dit geraamte is van hetzelfde dier genoomen dat ten onderwerp voor deze beschryving gediend heeft.

No. MLXXXIV. *Beentjes uit het hart van den axis.*

Daar is 'er slegts één, en het gelykt naar dat van het damhert (a).

No. MLXXXV. *Het geraamte van een axis.*

Dit geraamte heeft ten onderwerp gediend voor de beschryving en de afmeetingen van den axis.

No. MLXXXVI. *Het tongbeen van een axis.*

Dit been verschilt daarin van dat van het damhert, dat deszelfs eerste stukken meer gekromd, en de tweeden naar evenredigheid langer zyn.

(z) Zie de beschryving van dat gedeelte van het Kabinet dat betrekking heeft op den stier, IV Deel, bladz. 265.

(a) Zie het VI Deel van dit werk, bladz. 68.

DE TAPIR (*) OF DE ANTA.

Dit is het grootste dier van Amerika, van die nieuwe wereld, alwaar de leevende Natuur, zo als wy vroeger gezegd hebben, schynt verkleind en ingetrokken te zyn, of liever, alwaar zy geen tyds genoeg schynt gehad te hebben om haare volkomen grootte te krygen. In plaats van die koloffaale gevaarten, welken de oude wereld in Asia voortbrengt, in plaats van den olyfant, den rhinoceros, den hippopotamus, de giraffe, den kameel, enz. vinden wy in deze nieuwe landen niet dan onderwerpen in 't klein gefatzoeneerd; tapir's, lama's, vigogne's, cabiai's, allen twingtig maal kleiner dan die daar men hen in de oude wereld mede vergelyken moet; en niet slegts is de stof hier ten uiterften bezuinigd; maar de gestalten zelve zyn onvolmaakt, en schynen verwaarloosd of mislukt te zyn; de dieren van zuid-Amerika, die alleen tot deze nieuwe wereld behooren, zyn bykans alle zonder slagtanden, zonder hoornen, en zonder staart; hunne gestalte is onbevallig en grillig, hun lighaam en hunne ledemaaten zyn kwalyk geëvenredigd, kwalyk verbonden; en zommige, gelyk de miereneeters, de luijaards, enz. zyn van zulk eene elendige natuur, dat zy naauwelyks de vermogens hebben van zig te beweegen

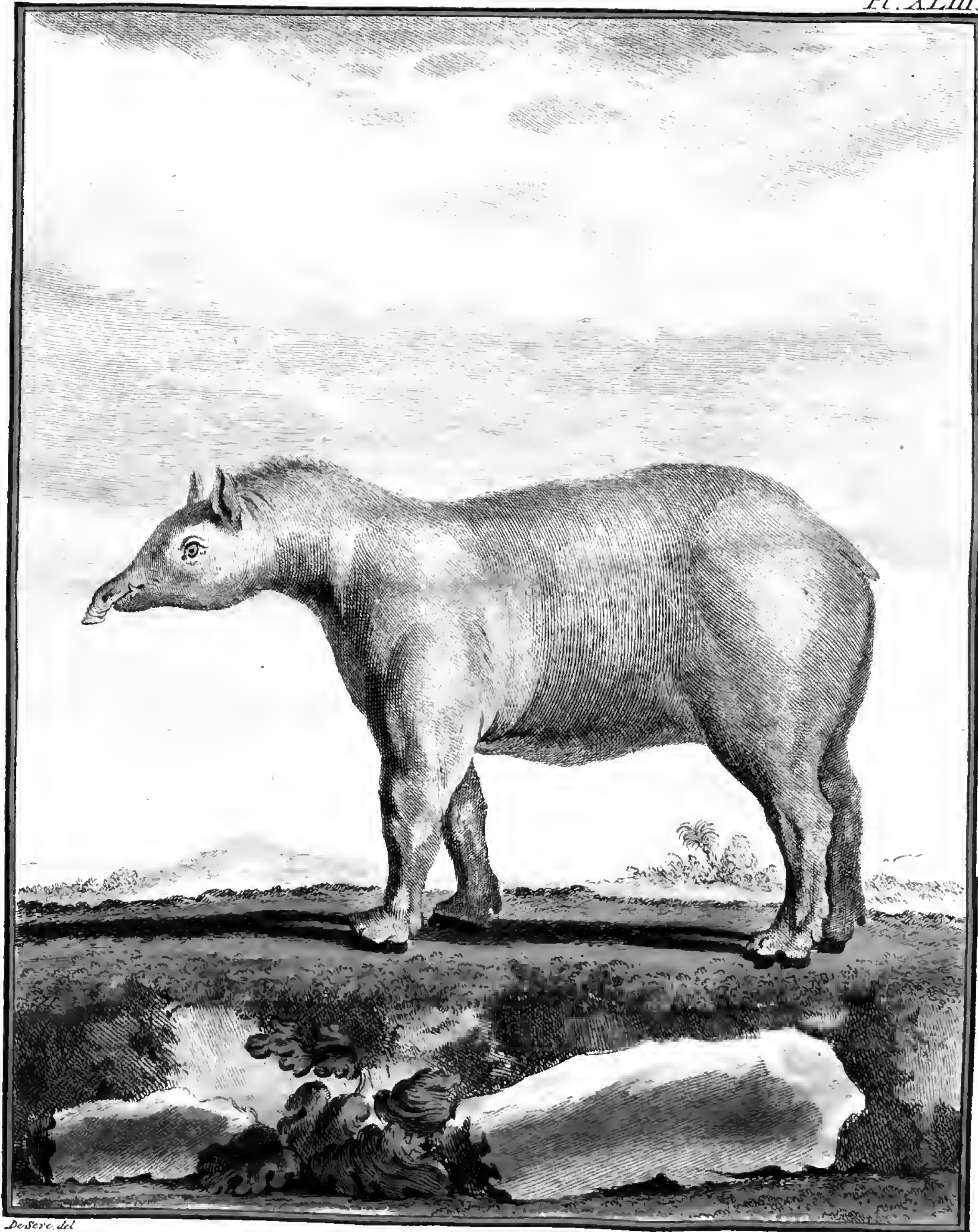
(*) *Tapir*, dit is de naam van dit dier in deszelfs geboorteland in Brasilie. *Tapira* volgens den Hr. DE LA CONDAMINE. *Voyage de la riviere des Amazones*, *pag.* 193 *Tapiier-été*, volgens MARCGRAVE en PISON *Eté* is een byvoeglyk naamwoord, dat in de Brasiliaansche taal *groot* betekent, dus is *Tapiier été* de *groote Tapir*, *Tapibire*, volgens THEVET. *Singularités de la France Antarctique*, *pag.* 96. *Tapiroussou*, volgens de LERY. *Voyage au Bresil*, *pag.* 151. *Oussou* is misschien een vermeerderend byvoeglyk naamwoord, gelyk *été* Dit dier, dat niet slegts in Brasille, maar ook in Guyane en in Peru gevonden wordt, heet in de Galibische taal op de kusten van Guyane. *Maïpouri*, en in Peru *Vagra*, volgens den Hr. DE LA CONDAMINE. *ibid. Maipouri*, of *Manipouris* in Cayenne, volgens BARRERE. *Hist. de la France Equin. pag.* 160. *Anta* by de Portugeezen in Brasil en Paraguay. *Ent*, volgens SOUCHU DU RENNEFORT, *pag.* 203. *Danta* by de Portugeezen en Spanjaarden, volgens den Hr. DE LA CONDAMINE, *p.* 163. en CHRIST. D'ACUNA. *Relat. de la riviere des Amazones trad. par Gomberville*, *Paris* 1682. *tom.* II. *pag* 157 en ook volgens CHARLEVOIX, *Hist. du Paraguai*, *tom.* I. *pag.* 32. *Ante* volgens HERRERA. *Descript. des Ind.* Occid *Amst.* 1622, *pag.* 25 en volgens MAFFÉE *Hist. des Indes trad. par de Pure*, *pag.* 69 *Beori* in nieuw Spanje. *Hist. Gén. des Voyages par l'Abbé* PREVÔT, *tom.* II. *p.* 636. *Dante* of *Danta*, volgens JOSEPH ACOSTA *Hist. nat. des Indes*, &c. *trad. de Robert Regnault*, *p.* 204. NOTA. Zommige Schryvers hebben het *muilezel* of *wilden muilezel*, ook *koeëzel*, ook *wilde koe* genaamd. De *dantes*, zegt ACOSTA, gelyken naar kleine koeijen, en nog beter naar muilezels, omdat zy geen hoornen hebben. *Hist. nat. des Indes*, *pag.* 200. — *Tapiroussou*, *ezelkoe van Brasilie* .... Men kan zeggen, dat dit dier half koe en half ezel is, schoon het van beiden geheel verschilt, zo wel in den staart, dien het zeer kort heeft, als in de tanden, welken het vel snydender en scherper heeft. *Voyage de* LERY, *pag.* 151. De Tapihire schynt my zo veel te hebben van den ezel als van de koe. THEVET, *pag.* 96. — De Antes zyn beesten als muilezels, maar kleiner. HERRERA. *pag.* 251.

Tapiierete Brasiliensibus. Lusitanis Anta. MARCGRAVE. *Hist. Brasil.*

Tapierete. PISON. *Hist Nat Brasil. pag.* 161. *fig. ibid.*

Sus aquaticus multisulcus. Tapierete Brasiliensibus Marcgravii an vitulus JONSTONI. *Tapir. Maipouri.* BARRERE, *Histoire naturelle de la France Equinox*, *pag.* 160.

Tapirus. Le Tapir ou *Manipouris.* BRISSON, *Regn. anim. pag.* 119.

De Seve. del. C. F. Fritzsch sc.

LE TAPIR.

gen en te eeten; zy fleepen met fmart een kwynend leven in de eenzaamheid der woeftynen, en zouden in een bewoond land niet kunnen beftaan; dewyl de menfchen en de fterke dieren hen dan wel ras verdelgen zouden.

De tapir (*Pl. XLIII*), heeft de grootte van eene kleine koe of van een zebu, maar zonder hoornen en zonder ftaart; de beenen zyn kort, het lighaam geboogd, als dat van een varken: hy is in zyne jeugd bont, gelyk het hert, vervolgens wordt het hair eenpaarig donker bruin; het hoofd is dik en lang met eene foort van fnuit, gelyk de rhinoceros; daar zyn tien fnytanden, en even veel baktanden in yder kaakbeen; een kenmerk, 't welk den tapir geheellyk van 't geflagt der runderen en der andere herkaauwende dieren onderfcheidt, enz. voor het overige, dewyl wy van dit dier alleenlyk het vel en eenige andere overblyfzels hebben, kunnen wy niet beter doen, dan hier de befchryvingen by te brengen, die MARCGRAVE en BARRERE naar het dier zelve gemaakt hebben, en tevens te melden, 't geen 'er de Reisbefchryvers en Hiftoriefchryvers van gezegd hebben.

De tapir fchynt een droefgeeftig en eenzaam dier te zyn (*b*), dat niet dan des nagts te voorfchyn koomt, dat geen vermaak heeft dan in 't water, waar in het zig meer dan op 't land onthoudt; hy leeft in de moeraffen, en verwydert zig niet veel van den oever der meiren en rivieren; zo draa hy gedreigd, vervolgd, of gekwetft wordt, werpt hy zig in 't water (*c*) en blyft lang ge-

(*b*) Tapiierete *Brafilienfibus*, *Lufitanis* Anta. *Animal quadrupes, magnitudine juvenci femeftris; figura corporis quodammodo ad porcum accedens, capite etiam tali, verum craffiori, oblongo, fuperius in acumen defınente; promuscide fuper os prominente, quam validiffime nervo contrahere & extendere poteft; in promuscide autem funt fiffuræ oblongæ; inferior oris pars eft brevior fuperiore. Maxillæ ambæ anterius faftigiatæ, & in qualibet decem dentes incifores fuperne & inferne; hinc per certum fpatium utraque maxilla caret dentibus; fequuntur dein molares grandes omnes in quolibet latere quinque, ita ut haberet vinginti molares & vinginti incifores. Oculos habet parvos porcinos, aures abrotundas, majusculas, quas verfus anteriora furrigit. Crura vix longiora porcinis, & craffiuscula, in anterioribus pedibus quatuor ungulas, in pofterioribus tres; media inter eas major eft in omnibus pedibus; in prioribus pedibus tribus quarta parvula exterius eft adjuncta: funt autem ungulæ nigricantes, non folidæ fed cavæ & quæ detrahi poffunt. Caret cauda, & ejus loco proceffum habet nudum pilis, conicum, parvum more* Cutian (*Agouti*) *mas membrum genitale longe exferere poteft inftar cercopitheci: incedit dorfo incurvato ut* Capybara (*Cabiai*). *cutem folidam habet inftar alcis, pilos breves. Color pilorum in junioribus eft umbræ lucidæ, maculis variegatus albicantibus ut capreolus, in adultis fuscus five nigricans fine maculis. Animal interdiu dormit in opacis fylvis latitans. Noctu aut mane egreditur pabuli caufa. Optime poteft natare. Vefcitur gramine, arundine faccharifera, braffica, &c. Caro ejus comeditur, fed ingrati faporis eft.* MARCGRAVII, *Hift. Brafil. pag.* 229. — *Tapir*, of *Maypouri*, een tweeflagtig dier, dat meer onder water leeft, dan op 't land, alwaar het van tyd tot tyd het tederfte gras gaat plukken; hy heeft zeer kort hair, met zwarte en witte ftreepen, die zig over de langte des lighaams van 't hoofd tot den ftaart uitftrekken. Hy blaaft als een *yzard*; hy fchynt iets van den muilezel en het varken te hebben. Men ziet *manipouris*, gelyk zommigen het uitfpreeken, in de rivier van Ouyapok. Het vleefch van dit dier is grof en van een onaangenaamen fmaak. BARRERE *Effai fur l'Hiftoire naturelle de la France equinox. pag.* 160.

(*c*) Tapiierete *beftia iners & focors apparet, adeoque lucifuga, ut in denfis mediterraneis filvis interdiu dormire amet; ita ut fi detur animal aliquod, quod noctu tantum, nunquam vero de die venetur, hæc fane eft Brafilienfis beftia*, &c. *Hift. nat. Brafil. pag.* 101. — De anta fcheert over dag het gras, en des nagts eet hy eene foort van klei of potaarde, welke hy vindt in de moeraffen, daar hy zig met het ondergaan van de zon naar toe begeeft..... De jagt op de anta gefchiedt niet dan des nagts, en is zeer gemaklyk; men gaat deze dieren opwagten in de plaatfen daar zy gewend zyn de wyk te neemen, en werwaards zy zig van

noeg onder, om een groot einde wegs af te leggen voor dat hy weder te voorſchynt koomt: die wyze van doen, welke hy met den hippopotamus gemeen heeft, heeft zommige Natuurbeſchouwers doen denken, dat hy van hetzelfde geſlagt ware (*d*), maar hy verſchilt 'er zo veel van in natuur, als hy in klimaat daar verre van af is; men behoeft, om daar van overtuigd te zyn, de ſtraks aangehaalde beſchryvingen ſlegts te vergelyken met die welke wy van den hippopotamus gegeeven hebben. De tapir, ſchoon zig in 't water onthoudende, voedt zig niet met viſch, en ſchoon hy den muil met twintig ſcherpe ſnytanden gewapend heeft (*e*), is hy egter geen vleeſchvreetend dier; hy leeft van planten en wortels, en maakt van zyne wapenen geen gebruik tegen andere dieren; hy is van eene zagte, bange geaartheid, en ontwykt alle gevegt, en alle gevaar. Met korte beenen en een zwaar lighaam laat hy niet na vry ſnel te loopen, en hy zwemt nog beter dan hy loopt: hy trekt gemeenlyk in gezelſchap met andere van zyne ſoort, en zy maaken zomtyds groote troepen uit. Zyn huid (*f*) is van een zeer vaſt weefzel, en zo ſtevig dat het dikwils tegen den kogel beſtand is (*g*): zyn vleeſch is onſmaakelyk en grof (*h*); de Indiaanen eeten het egter. Men vindt dit dier gemeenlyk in Brazilie, in Paraguai, in Guiane, in 't land der Amazoonen (*i*), en in de geheele uitgeſtrektheid van 't zuidelyk Amerika, van het uiterſt van Chily, tot aan nieuw Spanje.

zelve met troepen begeeven. Wanneer men hen ziet aankoomen gaat men hen met brandende fakkels te gemoet, daar zy zo door verbyſterd worden, dat zy op malkanderen tuimelen, enz. *Hiſtoire du Paraguay par le* P. CHARLEVOIX, *tom.* I. *pag.* 33. — De antas verbergen zig over dag in hunne holen, en koomen 'er alleenlyk 's nagts uit om de koſt te zoeken. *Descript des Indes occidentales par* HERRERA, *pag.* 251.

(*d*) De *manipouri* is eene ſoort van wilde muilezel; men ſchoot op een, maar men doodde hem niet, zo de kogel of de pyl de zyden van dat dier niet doorboordt. ontſnapt hy byna altyd; inzonderheid zo hy by water kan koomen, om dat hy zig daar ſtraks in ſtort, en overzwemt naar den anderen kant, dan daar hy de wonde gekreegen heeft. *Lettres Edifiantes* XXIV. *Recueil. Lettre du* P. FAUCHE, gedateerd *Ouyapok* 20 *Avril* 1738.

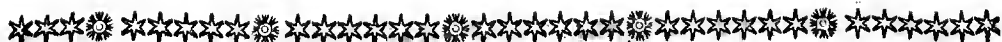
(*e*) Hippopotamus *amphibius pedibus quadrilobis, habitat in Nilo* ..., *Hippopotamus terrestris pedibus poſticis triſulcis.* Tapiierete *habitat in Braſilia.* LINNÆUS, *Syſt. nat. Ed.* X. *pag* 74.

(*f*) Schoon de *Tapirouſſou* ſcherpe en ſnydende tanden heeft, biedt hy geenen wederſtand, noch zoekt een ander middel van beveiliging dan de vlugt; hy is ganſch niet gevaarlyk; de wilden dooden hem met pylen, of vangen hem in eene ſoort van voetangels. *Voyage de* LERY, *pag.* 152.

(*g*) De wilden maaken verbaazend veel werk van den *tapirouſſou*, ter oorzaake van zyn vel: want, als zy hem villen, ſnyden zy al het vel van den rug in de rondte; en nadat zy dat wel gedroogd hebben maaken zy daar ſchildjes van zo groot als de bodem van een middelmaatig vat.... en dit vel, dus gedroogd, is zo hard, dat ik niet geloof, dat 'er een pyl is die daar door kan dringen. IDEM.

(*h*) Het vleeſch van den *manipouri* is grof en van een onaangenaamen ſmaak. *Lettres edifiantes* XXIV. *Recueil, pag.* 347.

(*i*) Men vindt in den omtrek van de rievier der Amazoonen een dier, *danta* geheeten, van de grootte van een muilezel, en dat daar in kleur en in lighaams geſtalte zeer naar gelykt. *Relation de la Rieviere des Amazones, par* CHRISTOPHE D'ACUNA, *tom.* II. *pag.* 177. — De eland, die in zommige boſchagtige ſtreeken van de Cordeliere by Quito gevonden wordt, is niet zeldzaam in de boſſchen van de Amazone noch in die van Guiana; ik geef hier den naam van eland aan het dier, 't welk by de Spanjaarden en Portugeezen onder den naam van *danta* bekend is. *Voyage de la Riviere des Amazones, par* Mr. DE LA CONDAMINE, *pag.* 163.

BYVOEGZEL TOT DE NATUURLYKE HISTORIE VAN DEN TAPIR (*).

Schoon de tapirs vry gemeen zyn in die ſtreeken van zuid Amerika, daar de Europeërs zig gevestigd hebben, en ſchoon men hen daar zomtyds op de voorplaatſen van de Plantagien ziet, alwaar zy met andere huiſſelyke dieren gevoed en onderhouden worden, gebeurt het egter zeer zeldzaam, dat men hen naar Europa overbrengt. Ik geloof zelfs niet dat men daar tot hier toe meer dan éénen gezien heeft, die in 1705 te Amſterdam is vertoond geworden onder den naam van zeepaard, en waarvan een ſchilder van dien tyd aftekeningen gemaakt heeft, die nog bewaard worden in de Verzamelingen van eenige liefhebberen; maar die dit dier zo onvolmaakt afbeelden, dat men het uit dezelven niet wel herkennen kan. De Hr. DE BUFFON heeft den tapir nooit gezien, even weinig als andere Natuurbeſchouwers, die van denzelven geſproken hebben; in de hiſtorie welke hy van dit dier gegeeven heeft, is hy verpligt geweeſt de beſchryving, door MARCGRAVE en door BARRERE daarvan gemaakt, te volgen, en verder by te brengen wat de Reisbeſchryvers daar van gezegd hebben; de afbeelding, welke hy daar by gevoegd heeft, is hem door den Hr. DE LA CONDAMINE medegedeeld, en deze is de eenigſte die daar eenig denkbeeld van geeft; het is zelfs de eenigſte die daarvan gemaakt is; want men moet die, welke MARCGRAVE heeft gegeeven, en die door PISON is overgenomen, in geene aanmerking neemen, zy is al te ſlegt om eenige oplettendheid te verdienen.

Sints eenige weeken hebben wy hier in Holland twee dezer dieren, waarvan het één van ſtad tot ſtad wordt omgevoerd, om het op de kermiſſen te laaten zien, en het ander is in de dierengaarde van den Prins van Oranje; die voor eenen Natuuronderzoeker miſſchien de aanmerkelykſte van Europa is, wegens de menigte zeldzaame dieren, welke jaarlyks uit Ooſtindiën, uit Afrika, en uit Amerika derwaars gezonden worden. De tapir, in deze dierengaarde is een mannetje, en wordt vertoond op (*Pl. XLIV*). Zo men deze figuur vergelykt met die, welke door den Hr. DE BUFFON gegeeven is, naar de teekening van den Hr. DE LA CONDAMINE, zal men daar meer dan een vry duidelyk verſchil in vinden. De (*Pl. XLV*) vertoont het wyfje in eene houding, welke dit dier vry dikwils neemt.

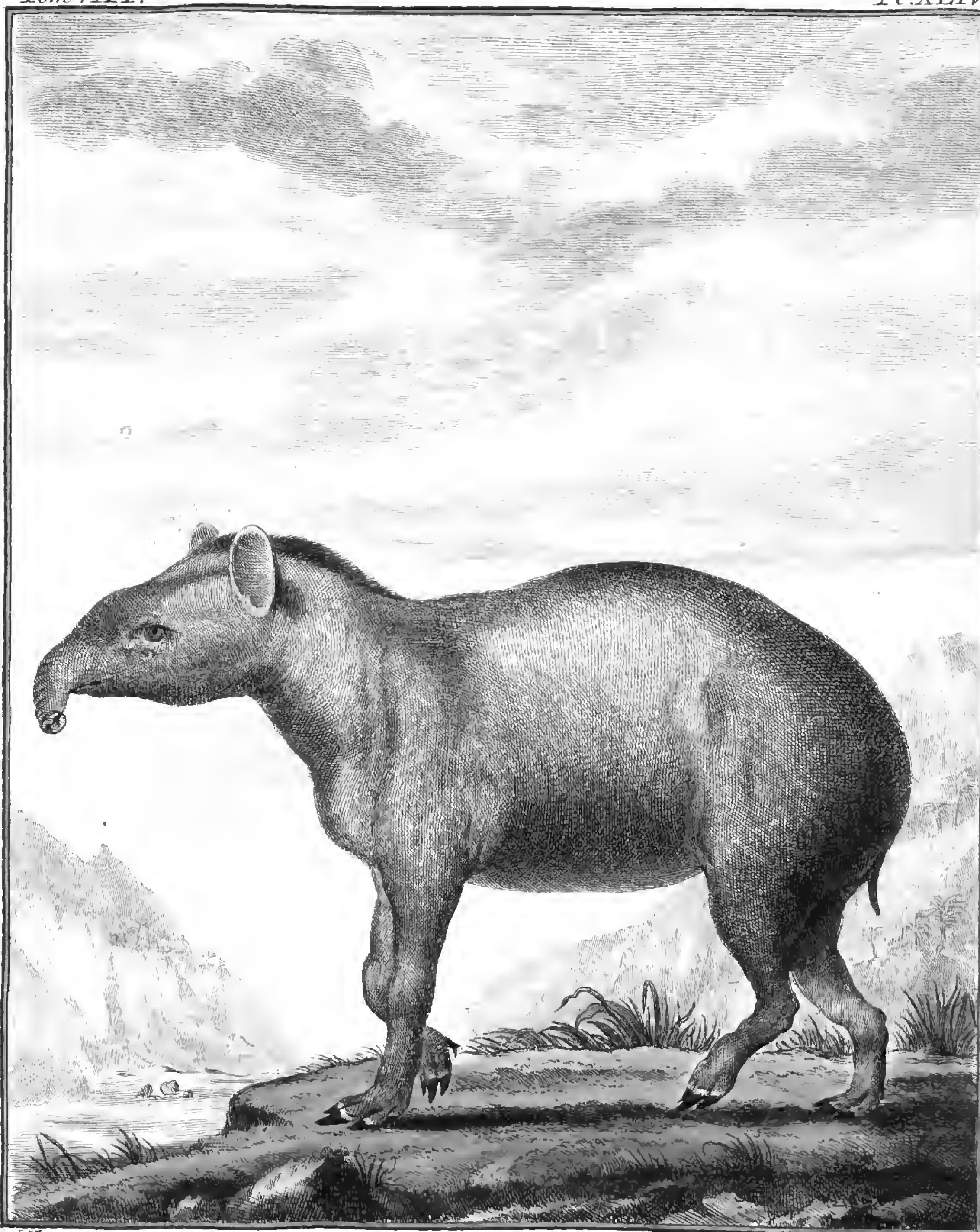
MARCGRAVE heeft eene zeer goede beſchryving van den tapir gegeeven, en de Hr. DE BUFFON denzelven nooit gezien hebbende, konde niet beter doen, dan deze in haar geheel by te brengen, gelyk hy gedaan heeft. Dewyl hem egter eenige byzonderheden ontſnapt zyn, zal ik hier de waarneemingen byvoegen, welke ik op het dier zelven gemaakt heb. Dat, 't welk in de dierengaarde van den Prins van Oranje gevonden wordt, moet zeer jong zyn, althans zo dit dier groeit tot de grootte van eene kleine koe, gelyk

(*) Door den Hoogleeraar ALLAMAND op 's Lands Univerſiteit te Leyden.

zommige Reisbeschryvers zeggen; hy haalt naauwelyks de hoogte van een varken, waarmede men hem zelfs ligtelyk zou verwarren, als men hem van verre ziet. Hy heeft een zeer dik lighaam naar evenredigheid van zyne gestalte; het agterste gedeelte van zyn rug loopt boogsgewyze en eindigt in een vry breed kruis, zeer gelyk aan dat van een jong, wel gevoed veulen. De kleur van zyn huid en hair is donker bruin, naar het blaauw hellende, en zy is eveneens over het geheele lighaam; men moet de hand over zyn rug stryken, om te bemerken dat 'er hairtjes op zyn, niet langer dan vlashair; daar zyn 'er zeer weinig aan de zyden, en die welke het onderst gedeelte des lighaams bedekken, zyn vry yl en kort. Hy heeft maanen van zwartagtig hair, van anderhalf duim hoogte, en zo styf als varkens borstels, maar minder ruw op het aanraaken, en deze borstelhairen verminderen in lengte naar maate zy de beide einde der maanen, den kop en den rug naderen; dit hair strekt zig in eene ruimte van drie duimen op het voorhoofd, en zeven op den hals, uit.

De kop van den tapir is zeer dik, en by het begin van den snuit is eene verhevenheid. Zyne ooren zyn byna rond, en in hunnen omtrek met eene witagtige streep hair geboord. Zyne oogen zyn klein, en geplaatst op eenen byna gelyken afstand van de ooren en van den hoek des monds. Zyn snuit loopt uit in een kringswys vlak, ten naasten by zo als de snuit van een varken, maar minder groot van omtrek, dewyl deszelfs middellyn geen anderhalf duim haalen kan; het is daar, dat de openingen der neusgaten gevonden worden, gelyk die van den olyfant aan 't einde van deszelfs snuit zyn, met welken snuit de neus van den tapir veel overeenkomst heeft; want hy bedient 'er zig ook op dezelfde wyze van. Als hy hem niet gebruikt om iets aan te vatten, strekt hy zig niet veel verder dan de onderste lip uit, en dan is hy kringswyze geheel gerimpeld; maar hy kan hem byna een half voet verlangen, en zelfs naar de eene en andere zyde draaijen, om te vatten 't geen men hem aanbiedt, niet evenwel zo als de olyfant doet met die soort van vinger, die aan het boven einde van zyn snuit is, en waarmede ik een dezer dieren een stuiver van den grond heb zien opneemen, om die aan zyn meester te geeven. De tapir heeft dezen vinger niet, hy vat met het benedenste gedeelte van zyn verlengde neus, die zig ten dien einde naar beneden ombuigt. Ik heb het vermaak gehad van hem op die wyze verscheiden stukken brood te zien neemen, welken ik hem aanbood, en die zeer van zyn smaak scheenen. Het is dan niet enkel zyn lip, die hem voor snuit dient, gelyk by den rhinoceros, zo als de Hr. de Buffon gedagt heeft, het is zyn neus, die inderdaad hem ook voor lip dient; want als hy het hoofd opligtende, dezelve verlengt om te vatten, 't geen men hem aanbiedt, laat hy de tanden van 't bovenst kaakbeen ontbloot: van boven heeft dit deel eene bruine kleur, gelyk het overige des lighaams, en is byna zonder eenig hair; van onderen is het vleesch kleurig; men kan zien, dat het eene zeer sterke spier is, vatbaar voor verlanging en samentrekking, en die zig krommende de aangevatte spyzen in den mond voort stoot.

De beenen zyn kort en sterk. De voorste voeten hebben vier vingers, drie van voren; waarvan de middelste de langste is; de vierde is aan de buitenste zyde; hy is hooger geplaatst, en kleiner dan de andere; de agterste voeten hebben 'er slegts drie. Deze vingers loopen uit in zwarte, puntige en platte

J. Fortyn, ad viv. del. C. F. Fritzsch, sc.

LE TAPIR MÂLE.

Onkruid ad viv. del. C. F. Fritzsch sc.

LE TAPIR FEMELLE.

nagels, men kan dezelve vergelyken met de hoeven der dieren met gevorkte of in twee gespleeten voeten. Zy omvangen het geheele einde der vingeren: yder vinger is geteekend met een witte streep aan den oorsprong der nagelen. De staart is zo klein, dat hy naauwelyks den naam van staart verdient; het is slegts een stompje, zo dik en lang als een pink, van onderen vleesch kleurig.

Marcgrave zegt, dat de jonge tapirs met verscheiden kleuren geteekend zyn, maar dat zy volwassen wordende die verliezen, en overal dezelfde donkere kleur zonder eenige vlekken van verschillende kleuren aanneemen. Dit is het geval van den tapir, welken ik beschryf, en men zou 'er uit mogen besluiten, dat hy zo jong niet is als zyne gestalte schynt aan te duiden.

Dit dier is zeer zagt en goedaartig; het nadert de geenen die in zyn verblyf treeden, en volgt hen gemeenzaam na, inzonderheid zo zy iets naar zyn smaak by zig hebben, en laat zig van hen streelen. Ik heb in zyn gezigt of voorkoomen noch die droevige geaartheid, noch dat inwendig verdriet niet kunnen bemerken, die men hem toeschryft, en welken men misschien verward heeft met de zagtheid en bedaardheid van zyn voorkoomen.

Negen maanden daar na, dat dit dier hier in 't land gekoomen was, in juny 1772, heb ik het weêr gezien in de diergaarden van Z. D. H. ik was verwonderd over de verandering, die het binnen dien tyd ondergaan hadt, ik vond, dat zyn geheel lighaam met hair bedekt was; daar by zyn aankomst, naauwlyks eenigen daarop konden waargenoomen worden: zyn naakt en kaal vel, toen van eene blaauwagtige kleur, was veranderd in eene bruine, met fyn dons bezet, en daar tusschen kwamen borstels uit, gelyk aan die van het varken, maar die niet zoo dik en zoo styf waren, en die naderhand nog toegenoomen hebben, gelyk men op het opgezette vel in het Kabinet van Z. D. H. zien kan. Dit is een nieuw bewys, wat eene werking het klimaat op de dieren heeft.

Deze mannetjes tapir in de diergaarde van den Heere Prins van Oranje, heeft daarin twee en een half jaar geleefd, en is in 't midden van de maand January 1774 gestorven; in dien tyd was 'er zeer veele koude.

Hoe veele moeite men zig gegeeven heeft, om het getal der tanden van dit dier op te neemen, was het toch niet mogelyk, zoo lang hetzelve leefde eene naauwkeurige kennis daarvan te bekoomen. Na den dood van hetzelve heeft men bevonden dat het twee-en-dertig tanden hadt, naamelyk; tien snytanden, vier boven en zes beneden, vier hondstanden; twee kleine tanden, in het bovenste kaakbeen, tusschen de honds-en de baktanden, op de plaats daar gewoonlyk de haaktanden staan, in de dieren die dezelve hebben; zestien baktanden; op ydere zyde agt, vier boven en vier beneeden.

Zie hier de afmeetingen van de voornaamste deelen van den mannetjes tapir.

	voet.	duim.	lyn.
Lengte des lighaams van het einde van den snuit tot aan den aars.	4.	2.	0.
Hoogte van het voorstel.	2.	3.	0.
Hoogte van het agterstel.	2.	6.	0.
Lengte van den kop van het einde van den bek tot aan de ooren.	1.	2.	0.
Lengte der ooren.	0.	3.	6.
Afstand der oogen van de ooren.	0.	4.	6.

	voet.	duim.	lyn.
Omtrek van den hals by den kop.	2.	0.	0.
Omtrek van den hals by de schouders.	2.	8.	0.
Lengte van den staart.	0.	2.	6.
Hoogte van den buik boven den grond.	1.	2.	0.
Lengte van den grootsten nagel, zo wel aan de voorste als aan de agterste voeten.	0.	1.	6.

Het wyfje, waarvan ik hier boven gesproken heb, en 't welk men op onze kermissen heeft omgeleid, heb ik zelfs niet gezien; maar een persoon, die belang neemt in alles wat tot de volkoomenheid van onze hollandsche editiën der Natuurlyke Historie door de Heeren DE BUFFON en DAUBENTON, dienen kan, heeft hetzelve zorgvuldig waargenoomen, en zie hier de aanmerkingen, welke zy my heeft medegedeeld.

Dit wyfje is wat grooter dan het mannetje, dat ik beschreeven heb; men voedt het met roggenbrood, met brood van garsten meel, met gras, enz. zy houdt bezonders veel van appelen, welken zy van verre riekt; zy koomt by de geenen, die dezelve hebben, en steekt haar snuit in hunne zakken om 'er dezelve uit te haalen; voor het overige eet zy al wat men haar aanbiedt, geele wortelen, visch, vleesch, en zelfs haare eigen uitwerpzelen, als zy honger heeft.

Zy kent haaren meester, gelyk een varken den geenen kent, die het te eeten geeft; zy is zeer zagtaartig; zy maakt geen geluid met de stem; de man, die haar liet zien, zegt, dat zy vermoeid of getergd wordende een scherpe schreeuw geeft, die naar eene soort van geblaas gelykt. Het mannetje dat in de dierengaarde van den Prins van Oranje bewaard wordt, doet hetzelfde, zo ik my verlaaten mag op het berigt van hem, die hetzelve oppast.

Haare hairen zyn gelyk aan die van het mannetje, zeer kort en byna geene op den rug; zy heeft 'er eenige, die merkbaarer zyn aan het onderst kaakebeen, in de zyden, en agter de voorste voeten. Haare ooren zyn geboord met zeer fyne korte hairtjes van eene geelagtig witte kleur; zy heeft geene maanen, gelyk het mannetje; maar alleenlyk op de plaats, daar de maanen zyn moesten eenige hairen van malkanderen verwyderd, en langer dan die van het overige des lighaams. Zouden de maanen een kenmerk zyn waardoor het onderscheid der sexen wordt aangeduit, gelyk by den leeuw en by aderen dieren?

Zy heeft twee prammen, een halfduim lang, tusschen de agterste beenen. De deelen die het mannetje onderscheiden, moeten, volgens MARCGRAVE, zeer groot zyn; zy waren klein in dat 't welk ik onderzogt heb.

Zy heeft twee hondstanden in yder kaakebeen, en die van het bovenst kaakebeen zyn grooter dan die van het onderst, het welk juist het tegendeel is van 't geen men in de varkens ziet, en van 't geen in de figuur, door den Hr. DE BUFFON gegeeven, vertoond wordt. Daar is geen middel geweest om haare tanden te tellen.

Als zy haare neus uitsteekt, vertoonen haare neusgaten groote en breede openingen, en deze sluiten zig als zy dezelve weder inhaalt; het zelfde heeft plaats by het mannetje.

Zy heeft veel kragt in haare tanden; men ziet haar zomtyd daar mede de krebbe, waarin men haar te eeten geeft, van de eene plaats naar de andere vervoeren.

De gestalte of houding, welke zy meest verkiest, is op haare agterste beenen, even als een hond, te zitten, en dit is ook de bevalligste houding, waarin men haar zien kan; ook is het die, waarin men haar hier vertoond heeft (*Pl. XLV*).

Dit wyfjes tapir, dat men op de kermis te Amsterdam en anders liet zien, en dat daar op ordre van den Hr. DE BUFFON, voor honderd Ducaten gekogt wierdt, is op de reis na Parys te Brussel gestorven, en hy heeft niet het genoegen gehad, dit zeldzaam dier leevendig te zien. Het vel daarvan staat opgezet in het Kabinet des konings.

Zie hier de afmeetingen van dit wyfje.

	voet.	duim.	lyn.
Lengte des lighaams van het einde van den snuit tot aan den aars.	5.	1.	0.
Hoogte van het voorstel.	2.	8.	0.
Hoogte van het agterstel.	2.	9.	6.
Lengte van den kop van het einde van den snuit tot aan de ooren.	1.	2.	0.
Afstand der oogen tot de ooren.	0.	5.	9.
Omtrek van den kop aan 't begin der kaakebeenen.	1.	3.	0.
Omtrek van den kop voor de ooren genomen.	2.	3.	0.
Lengte van het oog van den eenen hoek tot den anderen.	0.	1.	2.
Lengte der ooren.	0.	3.	6.
Breedte der ooren.	0.	3.	0.
Omtrek der ooren by den kop.	0.	7.	0.
Afstand tusschen de ooren.	0.	6.	0.
Omtrek van den hals by de schouders.	2.	10.	0.
Omtrek des lighaams agter de voorste voeten.	3.	9.	0.
Omtrek van 't midden des lighaams.	4.	3.	0.
Omtrek voor de agterste voeten.	4.	0.	6.
Lengte van den staart.	0.	2.	2.
Hoogte der voorste voeten tot aan de borst.	1.	2.	0.
Hoogte der agterste voeten.	1.	4.	0.
Omtrek der voorste voeten.	0.	8.	6.
Omtrek der agterste voeten.	0.	8.	0.
Lengte van den grootsten nagel der voorste voeten.	0.	1.	3.
Lengte van den grootsten nagel der agterste voeten.	0.	1.	8.

In onze Amerikaansche Koloniën geeft men aan de tapirs den naam van buffels; ik weet inderdaad niet om welke reden; want zy gelyken in 't geheel niet naar die dieren, welker naam zy draagen.

Einde van het elfde Deel.

BERIGT AAN DEN BINDER.

In dit elfde Deel zyn LIII Plaaten, die op de volgende wyze moeten ingezet worden, zo dat de aangeweezene Plaaten, tegens malkander overkoomen, om by den eersten opslag van het oog, te gelyk te konnen worden gezien.

PLAAT	I *en* II* *de eene tegens de andere over.*	Pag. 58
. . .	III*.	60
. . .	II.	62
. . .	III.	64
. . .	IV.	69
. . .	V.	70
. . .	VI.	78
. . .	VII.	116
. . .	VIII *en* VIII* *de eene tegens de andere over.*	118
. . .	IX *en* X.	140
. . .	XI *en* XII.	144
. . .	XIII *en* XIV.	146
. . .	XV, XVI, XVII *en* XVIII.	148
. . .	XIX *en* XX.	150
. . .	XXI.	155
. . .	XXII.	160
. . .	XXIII.	164
. . .	XXIV.	166
. . .	XXV *en* XXV* *de eene tegens de andere over.*	202
. . .	XXVI *en* XXVII.	204
. . .	XXVIII.	206
. . .	XLII.	210
. . .	XXVII*, XXVIII*, XXIX*, XXX* *de eene tegens de andere over.*	224
. . .	XXIX.	228
. . .	XXX, XXXI *en* XXXII. *de eene tegens de andere over.*	234
. . .	XXXIII, XXXIV, XXXV *en* XXXVI, *de eene tegens de andere over.*	238
. . .	XXXVII.	240
. . .	XXXVIII *en* XXXIX, *de eene tegens de andere over.*	244
. . .	XL.	249
. . .	XLI.	250
. . .	XLIII.	256
. . .	XLIV *en* XLV, *de eene tegens de andere over.*	260

NB. *De Plaat van het Schaap gemerkt, Tome V, Pl. II*, wordt in het V^de Deel, tegens over Pl. I, geplaatst.*